

A KÖVETKEZŐ SZÁMOK TARTALMÁBÓL:

KIS MAGYAR DIKTATÚRATÖRTÉNET – INDEXEK BEN ÉS
KÖNYVTÁRI SELEJTEZÉSEK BEN ELBESZÉLVÉ

A METAADAT-KULTÚRA ÉLETRE KÉLTÉSE:
AZ IRODALOMTÖRTÉNETI KÖZLEMÉNYEK
EPA-TARTALOMJEGYZÉKE

GYAKORLATI BIBLIOMETRIA: TUDOMÁNYOS TEVÉKENYSÉG
ÉRTÉKÉLVÉ KÖNYVTÁRI FORRÁSOK SEGÍTSÉGVÉ

NÉMETH JÁNOS MAGYARORSZÁGI
NYOMDÁSZATTÖRTÉNETE,
A MEMORIA TYPOGRAPHIARIUM (1818)

KÖNYVTÁRI ÍRÁSOK A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI
MAGYAR SZEMLE SZÁMAIBAN

A VILÁGHÁLÓN TALÁLHATÓ INFORMÁCIÓK GYŰJTÉSE ÉS
MEGÖRZÉSE: HAZAI ÉS NEMZETKÖZI ÁTTEKINTÉS

A NEMZETI RETROSPEKTÍV SAJTÓBIBLIOGRÁFIA KÉRDÉSEI
BESZÁMOLÓ A K2 (KÖNYVTÁR 2.0)
MŰHELY MUNKÁJÁRÓL

A KISEBBSÉGI KULTURÁLIS JOGOK ÉRVÉNYYESÜLVÉ
TERRORIZMUS A KÖNYVTÁRBAN, TERRORISTÁK
A KÖNYVTÁRBAN? (PATRIOT ACT A KÖNYVTÁRBAN)

HIRDESSÉN A KÖNYVTÁRI FIGYELŐBEN!

KÖZLÉS MEGÁLLAPODÁS SZERINT.
ÉRDEKLÖDNI LEHET A SZERKESZTÖSÉG
CÍMÉN ÉS TELEFONJÁN.

2010/4

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

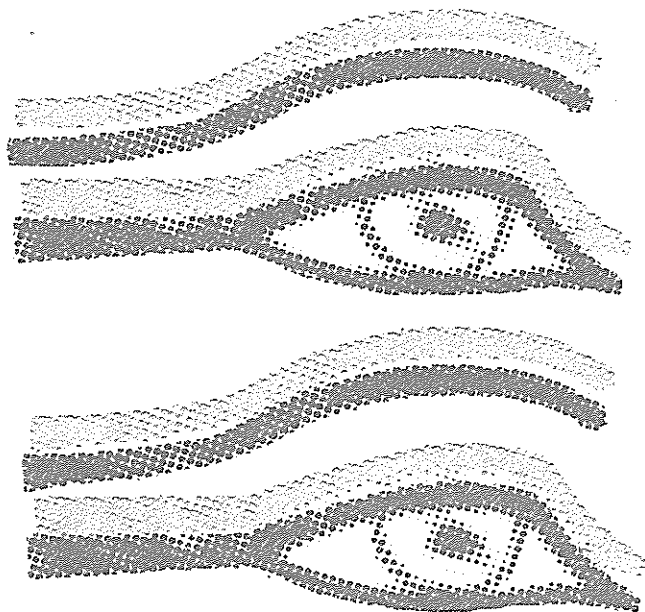
KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

2010/4

A TARTALOMBÓL:

⌚ „KELL EGY MŰHELY!” EMLÉKSZÁM A KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI ÉS
MÓDSZERTANI KÖZPONT (KMK) NEGYVEN ÉVÉRŐL (1959–1999): AZ
IGAZGATÓK VISSZATEKINTÉSE AZ EGYKORI KMK-RA ⌚ TANULMÁ-
NYOK A KMK-RÓL: KONCEPCIÓ, MŰKÖDÉSI FELTÉTELEK, SZERVEZETI
FELÉPÍTÉS, MUNKATÁRSÁK ⌚ A KÖZPONT OKTATÁSI TEVÉKENY-
SÉGE ⌚ A KMK SZEREPE A KÖNYVTÁRAK, KÖNYVTÁRI HÁLÓZATOK
MŰKÖDÉSÉBEN ⌚ A KMK SZAKKÖNYVTÁRI, DOKUMENTÁCIÓS ÉS
BIBLIOGRÁFIAI MUNKÁJA ⌚ AZ ÚJ KÖNYVEK TÖRTÉNETE: GYŰJ-
TEMÉNYFEJLESZTÉS ÉS ÁLLOMÁNYGYARAPÍTÁS A KMK-BAN ⌚ EGY
ÉRTELMISÉGI MŰHELY AZ OLVASÁS SZOLGÁLATÁBAN ⌚ VÉLEMÉ-
NYEK A KMK-RÓL ⌚ A KÖZPONT TÖRTÉNETE DÁTUMOKBAN ⌚

Könyvtári
Intézet

20. (56.) ÉVFOLYAM, 2010. 4. SZÁM

FŐSZERKESZTŐ: dr. Dippold Péter

FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Kovács Katalin

SZERKESZTŐK: Kovács Katalin (Tanulmányok, Kitekintés, Könyvszemle),
Feimer Ágnes (Külföldi folyóirat-figyelő)

✂ Szerkesztőbizottság: dr. Bényei Miklós, dr. Hangodi Ágnes, Haraszi Pálné, Hegyközi Ilona, dr. Jacsó Péter, Káldos János, dr. Mader Béla, dr. Murányi Lajos, dr. Murányi Péter, Pallósiné dr. Toldi Márta, Rácz Ágnes. ✂ Borítóterv: Gerő Éva, grafikus ✂ Műszaki szerkesztő: Nagy László ✂ Szerkesztőség: Könyvtári Intézet, 1827 Budapest, Budavári Palota F épület, Telefon: 224-3795, 224-3796, Fax: 224-3875, 3759-984, E-mail: kovacs@oszk.hu, feimer@oszk.hu ✂ Megjelenik: negyedévenként. Egy szám ára: 1500.-Ft + 5% áfa + postaköltség. Éves előfizetés: 6000.-Ft + 5% áfa + postaköltség. Külföldi előfizetési ára: 100 euró. ✂ Terjeszti: Könyvtári Intézet, Könyvtártudományi Szakkönyvtár. Előfizethető: a szerkesztőség címén. ✂ Kiadja: az Országos Széchényi Könyvtár. Felelős kiadó: dr. Sajó Andrea ✂ Nyomda: Nalors Grafika Kft., Vác Felelős vezető: Szabó Gábor ✂ HU ISSN 0023-3773 Index 26408 (Nyomtatott) HU ISSN 1586-5193 (Online)

Lapunkat az alábbi referáló lapok és adatbázisok dokumentálják:

HLISA (Hungarian Library and Information Science Abstracts)
Library Literature and Information Science Abstracts (The Wilson Co.)
LISA (Library and Information Science Abstracts)
LISTA (Library, Information Science & Technology Abstracts, EBSCO)
HUMANUS (Humántudományi Tanulmányok és Cikk Adatbázisa)

*A folyóirat megjelenését a Nemzeti Erőforrás Minisztérium és
a Nemzeti Kulturális Alap támogatja.*

NEMZETI ERŐFORRÁS
MINISZTERIUM

www.nefmi.gov.hu

Nemzeti Kulturális Alap

www.nka.hu

A KÖNYVTÁRI FIGYELŐ online változata a
<http://www.ki.oszk.hu/kf/index.html> címen érhető el.

A folyóiratban olvasható írások a szerzők véleményét tükrözik, nem mindig azonosak a szerkesztőség álláspontjával.

A szerkesztőség nem őrzi meg és nem küldi vissza a kéziratokat.

E számunk szerzői, közreműködői:

ARATÓ Attila (a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár ny. igazgatója, Debrecen), BARTÓK Györgyi (Könyvtári Intézet, Bp.) BARTOS Éva (Könyvtári Intézet, Bp.), BÉNYEI Miklós (a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár ny. igazgató-helyettese, egyetemi oktató, Debrecen), DIPPOLD Péter (OSZK, Bp.), FEHÉR Miklós (Könyvtári Intézet, Bp.), GYŐRI Erzsébet (a KMK ny. igazgatóhelyettese, a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros szerkesztőbizottsági tagja, Bp.), GYURIS György (a Somogyi-könyvtár ny. igazgatója, Szeged), HANGODI Ágnes (Könyvtári Intézet, Bp.), KÉGLI Ferenc (az OSZK ny. osztályvezetője, Bp.), MURÁNYI Lajos (az MTA ny. osztályvezetője, Bp.), PAPP István (a KMK igazgatója 1969-1982 között, a FSZEK ny. főigazgató-helyettese, Bp.), PÉTERFI Rita (Könyvtári Intézet, Bp.), POGÁNY György (Kármán József Városi Könyvtár, Pilis), ROMÁN Lászlóné (a Baranya Megyei Könyvtár ny. igazgatója, Pécs), SZENTE Ferenc (a KMK igazgatója 1982-1993, az OSZK főigazgató-helyettese, Bp.), TÓTH Gyula (a Berzsenyi Dániel Főiskola Könyvtár- és Információtudományi Tanszékének ny. vezetője, Szombathely), VAJDA Kornél (a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros ny. főszerkesztője, Bp.), VARGA Béla (az Eötvös Károly Megyei Könyvtár ny. igazgatója, Veszprém).

„KELL EGY MŰHELY!”

A KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI ÉS MÓDSZERTANI KÖZPONT (KMK) NEGYVEN ÉVE (1959–1999)

TARTALOM

Abstracts	607
Így alakult (Kovács Katalin)	613
Bevezető (Dippold Péter)	615

VISSZATEKINTÉS

PAPP István: Az egykori KMK-ról (1969–1982)	617
SZENTE Ferenc: Késői vallomás egy hajdan volt KMK-ról	643
GYŐRI Erzsébet: Az utolsó évek	648
BARTOS Éva: Ami megmaradt ... A Könyvtártudományi és Módszertani Központ történetének ötödik évtizede	651

TANULMÁNYOK

KÉGLI Ferenc: „Igazi műhely volt...” A Könyvtártudományi és Módszertani Központról: koncepció, működési feltételek, szervezeti felépítés, munkatársak	655
HANGODI Ágnes: A Könyvtártudományi és Módszertani Központ oktatási tevékenysége	683
FEHÉR Miklós: A KMK szerepe a könyvtárak, könyvtári hálózatok működésében	709

POGÁNY György: A Könyvtártudományi és Módszertani Központ szakkönyvtári, dokumentációs és bibliográfiai tevékenysége 726

BARTÓK Györgyi: Az Új Könyvek története – kronológiában elbeszélve. Gyűjteményfejlesztési és állománygyarapító tevékenység a KMK-ban 755

PÉTERFI Rita: Egy értelmiségi műhely az olvasás szolgálatában. A KMK-ban folyó olvasáskutatás története..... 769

ÍGY LÁTTÁK

VAJDA Kornél: Vélemények a KMK-ról (Enyhén szélhámos összefoglalás) 791
(ARATÓ Attila, BÉNYEI Miklós, GYURIS György, ROMÁN Lászlóné, TÓTH Gyula, VARGA Béla visszaemlékezése) 796

FÜGGELÉK

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ története dátumokban (Összeáll.: Rácz Ágnes) 819

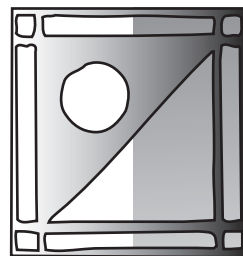
A Könyvtártudományi és módszertani Központ munkatársai (Összeáll.: Rácz Ágnes és Kégli Ferenc) – csak elektronikusan

A tematikus összeállítás miatt ebből a számunkból
kimarad a Külföldi folyóirat-figyelő
(Referátumok) rovat.

A következő számban dupla terjedelemmel
jelentkezik a rovat. (A szerk.)

A számot szerkesztette: Kovács Katalin, Murányi Lajos, Dippold Péter

„It was an excellent team!”

Forty years (1959-1999) of the Centre for Library Science and Methodology (CLSM)
Jubilee anniversary issue

How this publication was born

Könyvtári Figyelő (Library Review, vol. 56. 2010. no. 4. pp. 613–614.

The Centre for Library Science and Methodology (CLSM) was established as a department of the National Széchényi Library in 1959 to carry out activities to the benefit of Hungarian librarianship as a whole. CLSM operated till 1999 under this name. It was followed by the Hungarian Library Institute which performs quite different tasks, intends to meet current requirements and has a safe legal status. The articles in this issue present the forty years of CLSM from its foundation to setting up the Hungarian Library Institute. They summarise the tasks of national importance performed by CLSM (development of the library system, management of education, documentation, acquisitions and reading research activities). The editorial describes the background of how this jubilee anniversary issue was prepared.

DIPPOLD, Péter: Introduction

Könyvtári Figyelő (Library Review, vol. 56. 2010. no. 4. pp. 615–616.

The first director of the Hungarian Library Institute (2000–2005), the chief editor of this journal recommends this issue to the attention of readers.

LOOKING BACK

PAPP, István: About the one-time CLSM (1969–1982)

Könyvtári Figyelő (Library Review, vol. 56. 2010. no. 4. pp. 617–642.

István Papp (1931) headed CLSM in the period 1969–1982. His recollections contain both subjective and objective elements. He recalls operation in the ascending period of the 70's (human factors, human relations, external circumstances, institutional and international contacts, political environment, workplace atmosphere, dilemmas of leaders), and presents the social and cultural conditions in which CLSM acted as an independent department of the national library, and at the same time, as an advisory body to the Ministry of Culture. He summarises the activities of CLSM by evoking its main tasks (education and further education, professional guidelines, documentation of library science, the social relations of libraries, support to collection building, public libraries, reading research etc.).

SZENTE, Ferenc: Late confession about the past of CLSM

Könyvtári Figyelő (Library Review, vol. 56. 2010. no. 4. pp. 643–647.

Ferenc Sente (1933) was a staff member of the Centre from 1960. He took over in 1982 as head of CLSM from the resigning previous director, and managed the institution until 1993 through the period of the change of the political system. In his recollections he focuses on the second half of the 1980's. In this period the financial situation of the country and of its cultural institutions deteriorated to a critical level, the

opportunities for computerisation appeared, and the national library moved into the Buda Castle which involved organisational and other changes for the institution. This period was at the same time characterised by political and cultural changes associated with the change of the political system, to which CLSM had to react as well in its activities.

GYŐRI, Erzsébet: The last years

Könyvtári Figyelő (Library Review, vol. 56. 2010. no. 4. pp. 648–650.

Erzsébet Győri (1936) acted as deputy director of CLSM in parallel with being head of its Collection development department (1989–1993), and in a next cycle (1993–2000) as CLSM's director-in-charge. Under her leadership the works on legal regulations for Hungarian librarianship have strengthened: the new library law was born, and so was the law on the Hungarian Library Institute.

BARTOS, Éva: What has remained... The fifth decade in the history of CLSM

Könyvtári Figyelő (Library Review, vol. 56. 2010. no. 4. pp. 651–653.

Éva Bartos (1946), the current director of HLI (former staff member of CLSM) sets out her thoughts about the role of the predecessor in forming Hungarian librarianship, and about its legacy as continued by the Hungarian Library Institute.

STUDIES

KÉGLI, Ferenc: „It was an excellent team!” About CLSM: its concept, operation conditions, organizational structure, staff

Könyvtári Figyelő (Library Review, vol. 56. 2010. no. 4. pp. 655–681.

CLSM, a new organisation unit established as department no. V. of the National Széchényi Library on

January 1, 1959 was created by a ministerial decree. The tasks of CLSM included the preparation of library-political studies and of decision-making materials, research into and documentation of library science, development of the library system, methodological work and professional further education. Initially the activities were carried out by three sections, later, however, as a result of new tasks, there were times with even seven sections.

The author provides an overview of former institutions with nationwide tasks, introduces the library centres organised in the 1950's with similar tasks abroad, and outlines the new institution's concept of operation. The life cycles, organisational and functional frameworks of the institution have developed continuously and reflected the changes in the social, political and cultural life. The staff members of CLSM worked as an excellent team, they followed similar ideals, had a solid erudition in the humanities, social sciences and technology respectively, and acted in cohesion. Many of them were well-known also in other fields (such as literature, music, architecture, philosophy).

HANGODI, Ágnes: The educational activity of CLSM

Könyvtári Figyelő (Library Review, vol. 56. 2010. no. 4. pp. 683–708.

Education has belonged to the fundamental tasks of the institution from the very beginning. This activity concerned basic, secondary and higher professional, as well as further education. As first, the essay describes the *first era of secondary education* and basic education (for voluntary and part-time librarians). It presents the education started for library technicians and further developed in the 1980's (for the so-called *library assistants*). The sub-chapter „*The first period of further education*” deals with courses for children's librarians, specialists of classification and the staff in various library fields. In the sub-chapter „*The concepts and implementation forms of further education*” there is an overview of subjects and of the wide scope of teachers. Finally, the essay finishes with the sub-chapter entitled *The decree on specialised education for various jobs and its consequences* (17/1990. (XII.20.)MKM) which describes the tasks of professional training delegated to CLSM.

FEHÉR, Miklós: The role of CLSM in the operation of libraries and library systems

Könyvtári Figyelő (Library Review, vol. 56. 2010. no. 4. pp. 709–725.

„The Centre for Library Science and Methodology has performed an essential role in Hungarian librarianship, its myth is still with us, and its intellectual affect is still to be felt looking back today” – the author writes in his introduction. The essay focuses on the role of CLSM in developing library systems, and provides details on the operation of CLSM subdivided as follows: the image of libraries as represented by CLSM, its transmission (open shelves, education, information, free access); the role of CLSM in managing system-related challenges (the models of library supply in counties; multiple functions. professional advice; co-ordination); the role of CLSM in Hungarian librarianship (activities related to legal regulations; role in further education; organisation development; organisational culture; management knowledge); the role in system control; national statistics; professional supervision (standardisation, management of UDC, surveys; and changes in the role of CLSM.

POGÁNY, György: The special library, documentation and bibliographic activities of CLSM

Könyvtári Figyelő (Library Review, vol. 56. 2010. no. 4. pp. 726–753.

Documentation of library science belongs to the main tasks of CLSM. The essay starts with the beginnings of library science-related bibliographic work in Hungary, and continues with a review of its institutionalisation after 1945, the creation of documentation centres in various branches, and the evolution of library science documentation. It was the rich collection of the special library for library science that served as a basis for the documentation of international literature on the subject. There was a large-scale plan to compile a joint „world bibliography” of library science which could not be realised. Nevertheless, several documentation publications came into being (Quick information on Hungarian and international literature, and its successor, the Special bibliography on the Hungarian literature of library science, later the

abstracting journal entitled *The special literature of library science and documentation*, as well as the English-language abstracting journal entitled *Hungarian Library and Information Science Abstracts*, and its Russian-language counterpart, *VELBI*. A list of subject headings in library science and information was elaborated and the journal *Könyvtári Figyelő* was modernised. By the end of the 1980's the computerised database MANCI (of Hungarian and international articles) was born. In the years around the change of the political system new information publications were edited (*Pocket book of librarians*, *Hungarian Library directory*, and the monographic series of the journal *Könyvtári Figyelő*). Today the computerised processing of articles and essays is implemented in the HUMANUS database. The author facilitates the overview of the transformation of the major documentation publications by providing a table.

BARTÓK, Györgyi: The history of New Books – as a chronology. Collection development and acquisition advisory activities in CLSM

Könyvtári Figyelő (Library Review, vol. 56. 2010. no. 4. pp. 755–768.

The acquisition aid entitled *New Books* was edited by the literature promotion group of CLSM from October 1964, and it was published and distributed by the Library Supply Company. It was the aim of the issues appearing every two weeks to assist the acquisition work of public libraries by recommending books getting into bookshops with annotations and a qualification from the point of library acquisitions.

The essay describes the development stages of the publication. It also tackles the associated publications (e.g. about audio materials, specialised books, reading materials for minorities). In addition to editing this publication the department in question compiled lists of core materials, also in special fields, and provided assistance to the local history and bibliographic work of libraries. In 2003 the Library Supply Agency took over the editorial works, and the former staff members of the department continue to assist libraries with other practical activities (e.g. acquisitions portal, central registries).

PÉTERFI, Rita: An intellectual workshop in the service of reading. History of reading research in CLSM

Könyvtári Figyelő (Library Review, vol. 56. 2010. no. 4. pp. 769–790.

The essay presents the role of the Reading research department based on interviews with its past staff members (Ferenc Gereben, István Kamarás, Sándor Katsányi, Attila Nagy, Ferenc Vidra Szabó), as well as on relevant publications. The potential lines of sociological research have been elaborated by a young faculty member of Eötvös Loránd University, Iván Szelényi in 1968. The activities had four main directions from the beginning: research into the reading, culture and library use of society as a whole or of different social strata; field work applying sociographical methods (and related to a given community and/or its library); surveys related to library use and reading, and to schools and pedagogical processes; research into the reception of works of belles-lettres, into the structure of literary taste.

EYEWITNESSES

VAJDA, Kornél: Opinions about CLSM (A summary)

**Memories of Attila ARATÓ,
Miklós BÉNYEI, György GYURIS,
Mária ROMÁN, Gyula TÓTH,
Béla VARGA**

Könyvtári Figyelő (Library Review, vol. 56. 2010. no. 4. pp. 793–818.

Kornél Vajda, as a senior staff member of CLSM and the past editor-in-chief of the journal *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* knew well the public opinion regarding the work of CLSM. His summary contains generalising but substantial statements which are complemented by the memories of specialists, mostly former library directors, who had been in close contact with CLSM in the past. The colleagues having answered the letter of editors are the following ones: Attila Arató (1930)

from the Hajdú-Bihar county library, György Gyuris (1940) from the Szeged county library, Mária Román (1929) from the Baranya county library, Béla Varga (1930) from the Veszprém county library – they were in close contact with CLSM as library directors. They are joined by Miklós Bényei (1943) from Debrecen

as a chief librarian, a researcher into history and university faculty member, Gyula Tóth (1938) as head of library education at Szombathely who were in close contact with CLSM in the period in question, so they provide additional impressions and experience to the image outlined in the essays in this issue.

ANNEX

The history of CLSM as a chronology. Compiled by Ágnes RÁCZ

Könyvtári Figyelő (Library Review, vol. 56. 2010. no. 4. pp. 819–859.

The chronology includes the most important events of the period 1959 to 2000. The selection provides a comprehensive overview of the variety of activities of CLSM. The full version of the chronology is to be found on the webpage of the journal.

The staff of CLSM. Compiled by Ágnes RÁCZ and Ferenc KÉGLI

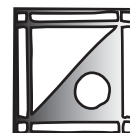
Könyvtári Figyelő (Library Review, vol. 56. 2010. no. 4.

The alphabetical list contains the former employees of CLSM, indicating the period they spent in CLSM and their functions. (This list is published in the electronic version of the journal only.)

1. kép

Az OSZK és a Könyvtári Intézet jelenlegi épülete a Dózsa tér felől

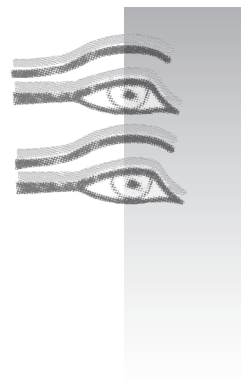

2. kép
*A KMK bejárata
a Múzeum utca 3. szám alatt*

3. kép
*Az OSZK egykori főbejárata
a Múzeum-kert felől*

Így alakult

Az emlékszám összeállításáról *Katsányi Sándor* ültette a bogarat a szerkesztők fülébe. Már évekkel ezelőtt felvetette, meg kellene írni a Könyvtártudományi és Módszertani Központ (KMK) történetét, amelyhez a 2009-es év kerek évfordulós megemlékezésre kínálna alkalmat, az 1959-es alapítástól számított évekre való visszatekintéssel. Logikusnak tűnt, hogy a KMK folyóirata, a *Könyvtári Figyelő* legyen az intézményről szóló visszatekintés fóruma. Az ötletadó vázolta elképzeléseit azokról a tartalmi pillérekről és kulcsfontosságú személyekről, amik/akik köré felépíthető lenne egy tematikus szám.

Katsányi elképzelésein kívül meghallgattuk mások véleményét is: kikértük a kollégák és a szerkesztőbizottság javaslatát a bemutatás lehetséges logikájáról, közben azonban világossá vált, hogy 2009-ben már nem készülnek el a tanulmányok.

Szerkesztési alapelvként elfogadtuk, hogy a KMK tárgyilagos és elfogulatlan bemutatása érdekében ne a régi KMK-sok írjanak, hanem olyan fiatalok, illetve a középnemzedékhez tartozó és esetleg külsős kollégák, akik elfoglaltság nélkül látják és tudják láttatni az intézmény működését.

A szám szerkezetének kialakítása, az egyes témák tartalmának meghatározása és a szerzők megnyerése bonyolultabb volt, mint gondoltuk. Végül kialakult a szerzők köre: voltak köztük, akik soha nem dolgoztak a KMK-ban, mások az intézmény utolsó éveiben lettek munkatársai. Körvonalazódott a bemutatás mikéntje, tartalma is: azt kértük a szerzőktől, hogy a tanulmányok a KMK jellemző feladataira koncentráljanak, melyek azért jól köthetők az egyes osztályok munkájához. Megállapodtunk abban is, hogy az 1959 és 1999 közötti évekről beszélnek, a 2000-ben létrehozott Könyvtári Intézet csak említés

szintjén jelenik meg a szövegekben, de nem tartozik a szorosán vett, vállalt témához.

A szerzők részvételével két alkalommal egyeztetést tartottunk, hogy mindenki „képben legyen”, mit ír, min dolgozik, milyen forrásokat használ a többi szerző. Aki igényelte, azoknak egyéni konzultációkat szerveztünk. A szerzők felkeresték a régi kollégákat is, interjúztak, elbeszélgettek, „nyomoztak”, felhasználták az irattárban elérhető anyagokat és a Könyvtörténeti és Könyvtárudományi Szakkönyvtár gyűjteményét.

Az elveket illetően világos volt, hogy a KMK-t nem szabad csak leíró bemutatásokkal felidézni, de nosztalgikus, romantikus visszaemlékezések sem jöhetnek szóba. Ugyanakkor a napjainkból elmondható vélemények, az elvárható elemzések, értékelések nehéz feladatot róttak a szerzőkre, akik szívesebben éltek a forrásokból vett idézetekkel és megmaradtak az óvatos látatásnál, ha véleményt kellett megfogalmazniuk, mintsem a kritikánál. Szerettük volna, ha a szerzők érzékelik az intézmény életciklusait, és a tények felsorolása mellett meglátják és láttatják a háttérben zajló eseményeket, összefüggéseket is. A KMK sajátos helyzetű, problematikájú intézmény volt, nem véletlen, hogy a felülvizsgálati jelentéseket leszámítva, kevés összegzés készült róla (leszámítva az alapműnek tekinthető, *Bereczky László* által írt tanulmányt a KMK 30. évfordulója alkalmából*, amelyre a szám szerzői is gyakran utalnak).

Ezért találtuk ki, hogy a tárgyilagos bemutatások mellett szólaljanak meg az intézmény vezetői is. Legyen az ő visszatekintésük a szám vállaltan szubjektív, de egyfajta értékelést is adó része. Köszönet nekik, hogy megtették.

Fontos része lett az emlékszámnak a külső vélemények, visszajelzések bemutatása. Megtisztelő volt, hogy a vizsgált időszak néhány meghatározó szerepű könyvtárosa vette a fáradságot, és kérésünkre tollat ragadva visszaemlékezett a KMK-val való munka- és emberi kapcsolatára. A tanulmányokat függelékként a KMK kronológiája egészíti ki. Terjedelmi okok miatt a nyomtatásba a Kronológia szelektált változata került, míg a teljességet jobban közelítő gyűjtést a folyóirat weblapján adjuk közre. A KMK munkatársainak névsora sem fért bele a nyomtatott számba, ezért ezt is csak a folyóirat elektronikus oldalain lehet majd böngészni. A KMK által közreadott, illetve a KMK-sok által publikált kiadványokról készült listát ugyancsak elektronikus formában lehet majd megtekinteni, de erre csak később kerül sor, még dolgozik rajta a szerkesztője.

Mire összeállt a szám, a szerkesztők elbizonytalanodtak: érdekeli-e ez a téma egyáltalán valakit még manapság?

Mit mondhatunk mást, mint hogy reméljük, igen. Reméljük, hogy nemcsak az „érintettekhez” szólunk, hanem a mai fiataloknak is fel tudjuk mutatni szakmai életünk elmúlt évtizedeinek meghatározó, fontos szeletét.

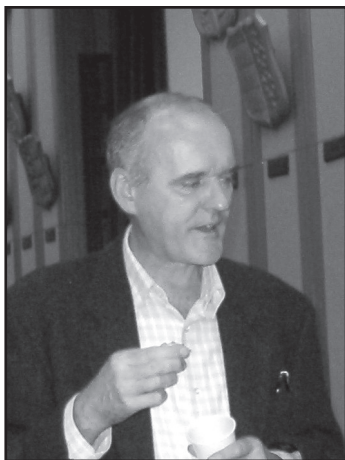
A történetnek e szám megjelenésével nincs vége, várjuk a hozzászólásokat, kiegészítéseket, pontosításokat, amelyek előtt nyitott a szerkesztőség.

Végül köszönetet mondunk mindenkinek, aki közreműködött a szám létrejöttében és segítette a szerkesztőket.

Kovács Katalin
szerkesztő

* BERECKY László: Harmincéves a KMK = Könyvtáros, 39. évf. 1989. 9. sz. 520–528. p.

Bevezető

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ (KMK) megalakulásától kitüntetett helyet foglalt el a magyar könyvtári életben. Létrehozása tartalmilag és időben többé-kevésbé követte az európai trendeket, bár 1959-es megalakulása nemzetközi összehasonlításban inkább a késői alapítások közé tartozik. Negyven éves történetének ténye – amelynek nem vége, hanem más minőségű folytatása a Könyvtári Intézet működése – összefoglalásra késztet minket: nem a tanulságok levonása miatt, hanem azért, mert szakmánk történetének és fejlődésének sajátos és meghatározó intézményéről van szó.

A könyvtárak nem csupán egyedi intézményekként játszanak szerepet a társadalomban, rendszerre szerveződve egyenkénti hatásuk megszorozódik. Minden rendszernek szüksége van egy olyan irányító és szervező erőre, amely az egyes elemeket a közös ösvényre tereli – és ha

minden jól megy, segíti is az úton maradásukat. A KMK megalakulásától kezdve ezt a feladatot vállalta és valósította meg. Ha végigtekintünk az intézmény negyven éves történetén, akár meglepődve is tapasztalhatjuk, hogy a megalakulásakor megfogalmazott szakmai célok végigkövették negyven éves működését, és a jogutód intézmény, a Könyvtári Intézet is alapvetően ezt folytatja. Leszámítva a szocialista művelődéspolitikára való hivatkozást, a könyvtári koordinációs központ feladata alapvetően ma is a könyvtártudományi munka szervezése, a módszertani feladatok elvégzése, a bevált (mai szóval jó) gyakorlat elterjesztésének támogatása, a könyvtárszakmai dokumentáció (mai szóval: információ) létrehozása és fenntartása, valamint az oktatás-továbbképzés bizonyos szeleteinek biztosítása a könyvtárosok számára. Ha mondhatjuk is azt, hogy az alapvető célok hasonlóak, a meg-

valósítás tartalma, azaz a tulajdonképpeni szolgálat természetesen ma egészen mást takar, mint 1959-ben. A negyven év tapasztalata éppen azt mutatja meg, hogyan volt képes egy intézmény, nevezetesen a KMK ezt a változó belső tartalmat folyamatosan megújulva követni. A változások üteme a társadalom fejlődéséhez igazodott. Az a tény, hogy a KMK negyven évig fennállt, azt bizonyítja, hogy az intézmény képes volt a folyamatos megújulásra, a könyvtári rendszernek pedig szüksége volt szolgáltatásaira.

A politika és az érdekek változásai miatt sokszor borotvaélen táncolt az intézmény léte. Mégis túlélte a szocializmust és a rendszerváltást is, ami nem kis erőfeszítésbe került a mindenkori vezetésnek és a szakmai irányításnak. Szakmai-politikai alkuk és személyes kapcsolatok nyilván közrejátszottak a fennmaradásban, de hadd legyünk annyira szubjektívek, hogy azt mondjuk: a könyvtárak szakmai igényeinek teljesítése segítette KMK-t a viharos negyven év túlélésében.

A szakmán belül talán a képzések-továbbképzések jelentették a legszorosabb, kézzel fogható kapcsolatot a könyvtárosokkal. A KMK meghatározó szerepe az alap- és középfokú képzésben, valamint számtalan továbbképzési tanfolyama alkalmat adott az oktatás természetéből adódó személyes kapcsolatok kialakítására, valamint az új ismeretek átadására. Személyes visszaemlékezéseikben a könyvtárosok számos pozitív benyomást említenek, amelyek ezekhez a képzésekhez kapcsolódnak. A személyes élményeken túl azonban meghatározó jelentősége volt a képzések tartalmának, amelyek hosszabb távon biztosították a magyar könyvtárosok alap-, illetve naprakész felkészültségét.

Az 1976-tól öt éven keresztül Bakonyoszlopon tartott olvasótáborok a képzésekhez hasonló közvetlen kapcsolatot biztosítottak a résztvevőkkel. Jóllehet a táborokban elsősorban a szakmunkástanuló fiatalok olvasásra nevelése volt a cél, sikerük később mozgalmat indított más könyvtárak között is (1981–82-ben Ásotthalmon, majd később Hatvanban, Mátrafüreden, Kecskeméten

és Telkibányán is szerveztek a megyei és városi könyvtárak hasonló táborokat).

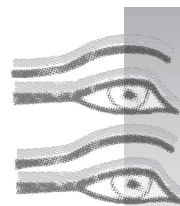
A KMK mindig nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy a könyvtári rendszeren belül valamennyi könyvtártípust megszólítsa. Voltak és vannak olyan típusok, amelyek elvárták és igényelték a KMK szolgáltatásait – ez elsősorban a közkönyvtárakat jelentette és jelenti ma is –, mások a teljes tevékenységi palettának csak egyes részeit hasznosították. Megtehették, hiszen a KMK rendkívül sokoldalú munkát folytatott, jutott az eredményekből valamennyi típusnak. A már említett képzések mellett az intézmény úttörő szerepet játszott az olvasásszociológiai kutatások megalapozásában, az állománygyarapítást elősegítő kiadvány, az *Új Könyvek* létrehozásában, a könyvtártudományi dokumentáció kialakításában. Mindemellett a minisztérium legközvetlenebb partnere volt a szakmapolitika napi és hosszabb távú alakításában is.

A KMK helyzetének – fennállásának szinte teljes ideje alatt – sarkalatos pontja volt viszonya a nemzeti könyvtárhoz. Az intézmény az OSZK-ból nőtt ki és mindvégig mellette is maradt, bár egyes időszakokban saját, illetve külső akarat hatására közel állt az elszakadáshoz. A józan ész és az óvatosság szerencsére megóvta az intézményt a leválástól, így jogutódja is háborítatlanul folytathatja a megalapozott munkát.

Tematikus számunk tanulmányai a KMK szakmai munkájának tényszerű ismertetése mellett betekintést engednek a műhely belső életébe is. Az emberi viszonyok, a kiemelkedő egyéniségek megismerése teheti teljesebbé azt a képet, amelyet eddig többnyire csak szórványos publikációkból vagy személyes benyomásokból szerezhettünk. Az írások visszatükrözik az egyes korszakokban szinte baráti kört alkotó munkatársak összetartásának emlékét, a szabad szellemiségű műhely iránti nosztalgiát.

Olvassák figyelemmel és megértéssel.

Dippold Péter
főszerkesztő

Az egykori KMK-ról

1969 – 1982

PAPP István

„... a hírnév – az intellektuális és a társasági egyaránt – oly gyorsan semmivé lesz (mert bár a műveltség azután megpróbál szembeszállni az effajta betemetődéssel, ugyan sikerül-e ezből akár csak egyszer is lebontania a rétegről rétegre halmozódó felejtést?).”

(Marcel Proust: A megtalált idő.

Ford. Jancsó Júlia. Bp. : Atlantisz, 2009. 36. p.)

Nem lehet véletlen az, hogy számos előddel és ma is élő utóddal bíró, tehát tudatosan tartalom- és alakváltó szerv négy évtizedét egyazon név alatt élte meg.¹ Ráadásul azt a negyven évet, amelyet sokan a modern magyar közkönyvtárügy megalapozása és kibontakozása szakaszának tekintenek, de olyanok is jócskán akadnak, akik a tudományos, a szak-, sőt az oktatás valamennyi szintjét szolgáló könyvtárak életrajzában is hasonló folyamatot vélnek felfedezni. Az 1959–1999-es időszakról van szó, amelynek a magyar nemzeti könyvtár keretében működő Könyvtártudományi és Mód-

szertani Központ (KMK) minden szakmai viszapillantás szerint, legyen az intézményi vagy személyes, szinte kihagyhatatlan szereplője volt. A Kádár-rendszer politikai és gazdasági konszolidációjának, viszonylagos sikereinek és felbomlásának három, majd az új (vagy régi?) rendszer fájdalmakkal is járó nekiveselkedésének első évtizede adta a KMK működéséhez a társadalmi háttérrel, s végső soron e háttér szükségletei, elvárásai határozták meg tevékenységének fő célját, vagyis a könyvtári szolgálat minden tekintetben való előmozdítását.

A változatlan név arra utal, hogy a kisebb-nagyobb változások során mégis érvényesültek bizonyos vonások, amelyek a lényegi azonosságot jelezték. Amikor ezek elhalványultak, valószínűleg akkor jött el az ideje, hogy az új azonosságot – amely nyilvánvalóan egy folyamat során alakul ki – egy új név², s minden, ami ezzel jár, fejezze ki. Minthogy ennek már tíz éve, megengedhető, sőt illő, hogy visszapillantunk a KMK-ra, s megkíséreljük szerepét, teljesítményét, sorsát áttekinteni és értékelni. A többes szám itt nem a traktátusok szerzőjét általában elrejtő általános alany, hanem valóban az az igény, hogy minél több résztvevő vagy érintett mondja el a történetet a maga szemszögéből, s vonja meg a maga mérlegét. Mintha máris megkezdődött volna ez a folyamat, hiszen az utóbbi időben itt-ott már felbukkant néhány „élménybeszámoló”³. Ezek a visszapillantások óhatatlanul sok szubjektív elemet tartalmaznak, főként személyes élményeken alapulnak, de vannak objektív, tényyszerű feltárások is. Az utóbbiak közé tartoznak a *Könyvtári Figyelő* jelen számában megjelenő írások. Hadd legyen közöttük kivétel az enyém, egyszerűen azon az alapon, hogy érintettségem okán nem lehetek objektív. Mégse tehetem meg, hogy ne szólaljak meg ez ügyben egyfelől azért, mert szakmai pályafutásom 19 évét töltöttem el a KMK szervezetében (1959–1962: az Oktatási osztály munkatársa, 1969–1982: az intézet igazgatója, 1982–1985: az Országos Könyvtári Tanács (OKT) titkára voltam), másfelől pedig azért, mert talán ez az utolsó alkalom, hogy ezt megtehetem. Ráadásul

a vezetői felelősséggel való elszámolás kötelezettségéről és a magam mentsége előadásának lehetőségéről mint mozgatórugóról sem szabad megfeledkeznem. Mindezzel együtt az én viszapillantásom nagyon szubjektív lesz (szinte kiált a neki ellentmondó, a tárgyat másképpen látó korrekciókért), esetleges mind a köz elé bocsátott emlékek kiválasztásában, mind a róluk szóló ítéletekben (újabb segélykiáltás a kollegiális segítségért, kiegészítésért és helyreigazításért), és a maga egészében vitatható.

Amit mondandó vagyok, az érthető okból kizárólag a KMK 1969 és 1982 közötti időszakára vonatkozik (röviden ezt a szakaszt nevezem hetvenes éveknek), ugyanis abban a kitüntetésben, megtsiszteltetésben, bizalomban (s ez a bizalom nemcsak a kinevezési papírt kezembe nyomó miniszteriális hivatalnokok, hanem – utólag is úgy érzem – a munkatársaim részéről is megnyilvánult), s talán szerencsében részesültem, hogy az intézetet éppen ezekben az években vezethettem. Filozófiai közhely, s pirulva írom is le, hogy minden, ami létrejött, el is fog múlni. Általában van egy érési, kifejlődési szakasza, egy lehetőségei teljes megélésének csúcspontja, majd egy lassabb vagy gyorsabb hanyatlási periódusa a megszűntéig. Szégyentelen önteltség lenne azt állítanom, hogy a KMK vezetésem alatt élte meg a csúcspont élményét; ehelyett azt mondom, hogy a múlt század hetvenes évtizedében jutott el a KMK oda, ahová egyáltalán eljuthatott (voltaképpen ezt a tételt igyekszem bizonyítani a későbbiekben), én pedig szerencsés voltam, hogy éppen erre az időszakra szemeltettem ki vezetőjének. Ebben sok minden játszott közre.

Itt szükségtelenül **rem** részletezendő előzmények után 1959-ben egy hallatlanul ambiciózus program – mondhatnánk modernül: vízió – irányítúje szerint indult meg gőzerővel a KMK-projekt.⁴ A magyar könyvtárügy prominens személyiségei fogtak össze, hogy az elkerülhetetlen politikai kompromisszumok megkötése árán az ország és lakói tényleges igényeit szolgáló, korszerű könyvtári rendszer kifejlődését promoteáló szervet hozzanak létre. Ez a ve-

zér gondolat végig meghatározó maradt a KMK működése során. Az induló éveket lelkesedés, küldetéstudat, lelkes türelmetlenkedés, egy kis elbizakodottság, enyhe szakmai gög jellemezték. Ezt a lendületet némiképpen megakasztotta vagy más irányba fordította az 1962-ben túl korán bekövetkezett igazgatócsere.⁵ Az új vezető technológiai irányultságára nem volt ráhangolva a KMK más kritériumok szerint összeválogatott fiatal munkatársi gárdája, a könyvtárak direkt nevelési, befolyásolási funkciójának erőltetését pedig ők már akkor is kétségbe vonták, s a naivitásba forduló jóhiszeműség intézetén belül és kívül mosolyt váltott ki. A bizonytalanná váló helyzethez az igazgató súlyosbodó betegsége is hozzájárult, s félő volt, hogy a fejlődéssel járó gyerekbetegség a már folyamatban lévő vállalkozásokat is veszélyeztető krízisbe torkollik. A politikai igényeket támasztó minisztérium veszélyeztetve látta kiszolgáltatását, az Országos Széchényi Könyvtár mint anyaintézmény indokolatlan beavatkozási kísérleteket vélt felfedezni a KMK részéről, s bizonyos szakmai hibák is támadási felületet nyújtottak. 1968 végén az illetékes minisztériumi osztály és főosztály félradikális megoldást választott a probléma kezelésére. Nem akarta leváltani a szocialista könyvtárügyben addig pozitív szerepet játszó, s eredményeket is felmutató, jó szándékú igazgatót, de a fenyegető válságra tekintettel teljes intézkedési jogkörrel felruházott miniszteri biztost nevezett ki 1969 januárjától egyelőre fél évnyi időtartamra. A választás reám esett.

Akkor már három éve a minisztériumban dolgoztam, s úgy látszik, kellő mennyiségű bizalmi tőkét halmoztam fel mind politikai, mind szakmai szempontból. Új feladatomban az lett, hogy a kedélyek lehiggasztásával, az ügyek rendezésével és mederbe szorításával nyerjek időt a minisztérium számára a vezetés kérdésének megoldására. Ez az év első felében nem sikerült; ezért miután visszatértem a Könyvtári osztályra régi munkakörömbé, azt a megbízást kaptam, vegyek részt én is a KMK új igazgatójának a megtalálásában. Az általam felkeresett tekintélyes, egyetemi könyvtárigazgató⁶ – aki a minisztériumnak is

megfelelt volna – csak azzal a feltétellel vállalta volna el a megbízást, ha egyúttal az OSZK legfelső vezetésében is szerephez jut. Ezt a minisztérium az adott körülmények között nem tudta vagy nem akarta teljesíteni. Így folytatódott a vezetési válság, az igazgató egyre romló egészségi állapota mellett.

Az akkori viszonyok között szóba sem jött pályázat kiírása. Ezért villámcsapásszerűen ért, amikor közölték velem, hogy engem szemeltek ki a KMK igazgatójául. Nem hártottam el a felkérést, de három tényező megfontolását ajánlottam az illetékesek figyelmébe: 1) nem vagyok párttag, és soha nem is leszek az; 2) a KMK-ban igen sok barátom dolgozik, s ez károsan hathat a munkafegyelemre; 3) a dolgok rendje szerint az eltérő minisztériumi és szakmai érdekek és értékrendek miatt megromolhat az a bizalmi viszony, amely pillanatnyilag jelenlegi munkahelyem és közöttünk fennáll. E felvetések ellenére sem állt el a minisztérium eredeti szándékától. (Az illetékes főosztályvezető az első tényező miatt visszatántorodott volna, de az osztályvezető – utólagos bizalmas közlése szerint – meggyőzte arról, hogy számíthat az akkori viszonyoknak megfelelő politikai korrektségemre⁷.) Ezek után már csak egy feltételhez kötöttem, hogy elfogadjam a megbízást: járuljanak hozzá, hogy egyik legjobb barátom – akinek az volt a híre, a rendszernek nem éppen barátja, de akitől a politikailag korrekt magatartásra garanciát kaptam – betölthesse az egyik éppen megüresedett osztályvezetői pozíciót⁸. Ezt is jóváhagyták, én pedig 1969. november 23-án, 38. születésnapomon átvettem a KMK vezetését.

I. Jellegzetességek és jellemző vonások

S most, amikor mérleget készítve azt vizsgálom, mi jellemezte a KMK-t az általam és önkényesen csúcserőidőszaknak nevezett éveiben, mik voltak legfontosabb erőforrásai, valójában mi tette azzá, ami volt, az alábbi nyolc összetevőt vagy jellegzetességet kell kiemelnem.

1. Emberi tényező

Már az elődszervezetek is az átlagon felül voltak ellátva azzal, ami a sikerhez elsősorban szükséges: ésszel és szívvel. A náluk tevékenykedő könyvtárosok közül számosan a későbbi években, évtizedekben kiemelkedő szerepet játszottak akár a KMK-ban, akár a KMK-n kívül. A KMK megalakulásával a személyzeti politika tudatosan törekedett a lehető legjobb erők megszerzésére és beépítésére. Itt kevésbé érvényesült az a haszon, amely a politikai szélviharoknak volt köszönhető (máshonnét kiszorult, „büntetőbe” került kiváló emberek alkalmazása), inkább a már bizonyított, országos elismertségű szakemberekből, valamint az egyetemet, főiskolát nemrég könyvtárszakra végzett, szépművelő fiatalokból állt össze a kollektíva. Valaképpen a KMK első évtizedében rekrutált gárda adta a második évtized sikereinek alapját: az idősebbek, a nagy öregek ekkor hasznosították tapasztalataikat, tudásuk legjavát, a korábbi fiatalok pedig alkotóerejük teljébe érték. A munkatársak kiválogatása a 70-es években is az addigi gyakorlatot követte: igyekezett a minőségi szempontot abszolút módon érvényesíteni (általában sikerrel), s csak néhány esetben kellett a politikai „ajánlásnak” megfelelnie, bár többnyire az így érkezett személyek is igen hasznos tagokká váltak. A kiválasztás menete rendszerint az volt, hogy az illető először külső bedolgozóként bizonyított, s szakmai-emberi kvalitásait meg- és kiismerve vált belső munkatárssá. Működött az ajánlás mechanizmusa is: ilyenkor a külső vagy belső ajánló vállalt felelősséget az illetőért, s az ajánló hitelének alapja az volt, hogy „a te barátod az én barátom is”. Minden osztályvezető (volt belőlük hét a valamivel több mint 50 fős intézetben) gyakorlatilag maga döntött a kizárólagos felvételéről, igazgatói vétóra talán egy vagy két esetben került csak sor.

A 70-es évek elején volt némi mozgás az osztályvezetői posztokon, amíg a periódus második felére mindenki megtalálta a helyét. Nyugodtan állítható, hogy az osztályvezetők a maguk terepén országos tekintélyeknek számítottak, s mellettük

jó néhány munkatársuk velük egyenértékű szakember volt.⁹ Némelyiküknek pedig a könyvtári területen kívül kifejtett tevékenységük alapján a vezetőikét meghaladó elismertség jutott.¹⁰

Kétségtelen, hogy okozott némi fejfájást az igazgatónak ez a „könyvtári területen kívül kifejtett tevékenység”, hiszen erőket vont el a szorosan vett szakmai feladatokról. Ugyanakkor a másik oldalon végtelenül nagyobb hozama volt, mert növelte az intézet szellemi tekintélyét, hitelét és párbeszédre való képességét, erősítette kapcsolatrendszerét, s pozitívan hatott vissza a szakmai munka színvonalára is.

Sok húszas éveiben járó fiatal épült be a KMK egyes munkaterületeibe a 70-es években, hogy aztán egy-két évtizeddel később kerüljenek kulcspozíciókba, s fussanak be felívelő pályát.¹¹ Visszanézve megállapítható, hogy ők ebben az időben és ebben a közösségben szerezték meg a szükséges alapokat. Ma már biztosan gazdagabb és korszerűbb ismeretanyaggal rendelkeznek, mint egykori tanítómestereik, s teljesítményeik is meghaladni látszanak amazokét. Honnan veszem hát a bátorságot – kérlek joggal –, hogy az intézet lehajló ágaként jellemzem a 80-as, 90-es éveket? A válaszem az, hogy nem rajtuk múlik. Az egyes munkatársak egyéni teljesítményét nem szabad összetéveszteni az intézményével mint olyannal. A KMK mint szerves jelenség életciklusa, a könyvtáriügyben lezajló folyamatok, s végső soron a társadalmi, politikai, gazdasági változások eredményezték, hogy valaminek le kellett zárulnia, s valami másnak kellett elindulnia, amelyet már nekik és maguknak kell felépíteniük az új realitásoknak megfelelően. S ez a válaszem azoknak az érdekes, kiváló eredményekre joggal büszke kollégáknak is, akik pályájukat a KMK-ban futották be, s változatlan erővel, egyre magasabb színvonalon teljesítettek.

Sokan szálltak ki a KMK-ból már a 70-es években is, még többen az utánuk következőkben.¹² Velük lehet, hogy vesztett a KMK, de a könyvtárak, a könyvtárosképzés minden bizonnyal nyert. Könyvtári és nem könyvtári területen bizonyítottak, sőt sokuk éppen a KMK-s évek után

érte el karrierje csúcspontját. Az ő szóbeli és írásbeli visszaemlékezéseik mind a 70-es évekbeli KMK-ra utalnak, mint amely életük egyik meghatározó színtere volt, s általában pozitív emlékeket őriznek róla.

2. Emberi viszonylatok

Az emberekből mint téglákból épültek a KMK falai, de a közöttük szövődő kapcsolatok jelentették a habarcsot és a cementet. Természetszerűleg itt is kiépültek a minden hivatali munkahelyre jellemző viszonylatok és rutinok (alá- és fölrendeltség, szabályzatok és utasítások, tervek és jelentések, káderlapok, jellemzések és káderfejlesztési tervek stb.), de ugyanakkor jelen volt és érvényesült egy másik háló is a személyes szférában. Az erős barátság és az enyhe erotika szelleme hatotta át a falakat. Ne féljünk a szótól: Erosz bizony jelen volt, legalábbis a 70-es években, s olykor nem csak átszellemült, szublimált formákban nyilatkozott meg. Magát a kölcsönös szimpátiára, szeretetre épülő barátságot, az egymás testi-lelki személyességét szívesen elviselő magatartást, az egymás iránti nyitott – akkori kedvelt kifejezéssel – attitűdöt, az anyagiakban is megnyilvánuló segítőkészséget ugyanúgy ide sorolhatjuk, mint a nemek egymás iránti vonzalmának hol öntudatlan, hol tudatos, hol rejtett, hol nyílt, hol gyengébb, hol erősebb tünetekben való jelenlétét.

Ez az érzelmi kötőanyag bizonyos határokon belül ösztönző hatással lehet az egyének, de az egész szervezet teljesítményére. A szigorú utasításnál erősebben hathat a baráti kérés, a tetszeni vágyás jobb szöveget, hatásosabb előadást eredményezhet. A barátság enyhítheti a kíméletlen versenyt, helyezkedést és pozícióharcot, s elősegítheti az egyes szervezeti egységek közötti határokat áttörő csapatmunkát. Erosz minden teremtményében tetten érhető – igazolja ezt a pszichológia és a mindennapi tapasztalat. Szélsőséges formájában a barátság persze korumpálhat és a szerelem sorsokat dönthet romba, ha túllép az adott helyzetre érvényes szabályo-

kon, de azokon belül a normalitás eleme és része a mindennapoknak. Egy-egy fellobbanástól eltekintve a '70-es évek KMK-jában az érzelmek az illendőség határai között maradtak, s általában pozitív hatást fejtenek ki.

Valójában egy szeretetteljes légkör alakult ki, amelyben nem nyert tápot az intrika, a klikkesedés, az áskálódás, az irigykedés és más hasonlóan bomlasztó érzelmi gyúanyag. De helye volt a baráti csipkelődésnek, ugratásnak, az intellektuális élcelődésnek, a szakmai, megalapozott kritikának. A közösség mindenkit érdeme szerint ítél meg és ismert el. Az éles szemű bírálatok ha nem hangzottak is el minden esetben, maga az érintett mérhette hozzá teljesítményét az elvárt nivåhoz. Ennek nyomán kialakult a szervezet informális hierarchiája, amely meghatározta mindenki helyét egy képzeletbeli ranglétrán. E létrának nem csak egy foksora volt, hiszen más-más erényeket, értékeket, teljesítményeket kellett összemérni, s így valaki az egyikén följebb, a másikon alább állhatott. Van persze a szervezetnek egy formális, hivatalos hierarchiája is, amely beosztásban, besorolásban, fizetésben, jutalmazásban fejeződik ki. Azt mondják, minél inkább egybeesik a két hierarchiarendszer, annál harmonikusabb a szervezet működése, annál jobb a munkatársak közérzete. A kettő közelítése a vezetés egyik legfontosabb feladata. Azzal hízelgek magamnak, hogy a KMK-ban nem nyílt tágabbra az elviselhetőnél a hierarchiák ollója, sőt a lehetőségekhez képest záródó tendenciát mutatott. (Következetesen ragaszkodtam például ahhoz, ha csak néhány forinttal is, de mindannyiunk tanítómesterének¹³ mindig magasabb fizetése legyen, mint nekem.)

3. Emberi hálózatok

Érdeklődéssel várnánk annak az intézményszociológiai vizsgálatnak az eredményeit, amely azt kísérelné meg feltárni, kik, hogyan, milyen minőségben stb. kerültek kapcsolatba a 70-es évek KMK-jával, milyen benyomásokat, ismereteket szereztek e kapcsolatok révén, s hogyan

ítélik meg az intézet tevékenységét. Ilyen vizsgálat hiányában néhány adatszerű tény és számos publikált és még több szóbeli szubjektív nyilatkozat alapján lehet csak valamiféle képet kapni a KMK holdudvarát és egyben lényeges erőforrását jelentő körről, amely maga is több gyűrűből állt.

Az első és legfontosabb gyűrűt azok képezték, akik a képzés és továbbképzés kapcsán léptek a KMK hatáskörébe akár mint oktatók, akár mint tanulók. Egy szellemiség – amelynek szakmai, világnézeti, politikai és etikai összetevői vannak – a legintenzívebben a tanítási-tanulási folyamat révén hathatja át a célközönséget. Ha szakmánkban nagyjában-egészében egységes szemlélet alakult ki a könyvtárügy fő problémáinak, feladatainak, hibáinak és erényeinek megítélésében, abban oroszlánrésze lehetett a KMK pedagógiai tevékenységének. Ez a szemléletformálás – az átadott ismeretek mellett – volt a másik legfőbb hozadéka a reá fordított nem kis szellemi és anyagi erőforrásoknak. S tegyük mindjárt hozzá, hogy a haszon nemcsak az egységes szakmai közszellem terén mutatkozott, hanem az egyes szűkebb szakterületek vagy egyes könyvtár típusok számára szervezett továbbképzések egyben közösségformáló erővel bírtak, s a korszerű szakismeretek közlésén túl megindították vagy elősegítették az érintett szakterület önszerveződését, önálló szakmai entitásként való fellépését, a szakmai specializálódást is.

Nem volt a KMK-nak olyan gyakorlati feladata, vállalkozása, folyamatos munkája vagy egyszeri akciója, amelybe ne vonta volna be külső munkatársak igen széles, szélesebb vagy szűkebb körét. Az egyes tevékenységi irányoknak – képzés-továbbképzés, kutatás, állományépítési tanácsadás, könyvtártudományi dokumentáció, közönségkapcsolatok, hálózatfejlesztés, könyvtári technológia – megfelelő ad hoc vagy állandó csoportok jöttek létre külső munkatársak százaiból. Az egész könyvtári térképet és az egész országot lefedő hálóról beszélhetünk, amelyben a vidéken dolgozó kollégák számarányuknak megfelelően vettek részt. Az egyes feladatok megoldása során létrejövő kétirányú

kapcsolatok egyfelől a közös munkát szervező és irányító, másfelől a tevékenységben különféle minőségben közreműködő szakemberek között mindkét fél számára előnyökkel járt: az egyik új információkkal, nézőpontokkal, a „rögvalóság lehetével” találkozott, a saját bőrén érezhette a korlátokat és nehézségeket, a másik saját problémájában megláthatta az országosat, sőt nemzetközit (vagy fordítva), megtanulhatta a kutatás, szervezés, szerkesztés stb. technikáit, s végül szellemileg és emberségben gazdagabban folytathatta helyi munkáját, vagy léphetett előre pályáján, vált esetleg a KMK belső munkatársává.

Meg kell emlékezni a külső munkatársak két sajátos csoportjáról. Az egyik azoknak a köre, akik más szakterületek specialistái voltak, szakértelmükre bizonyos kutatási, oktatási, fejlesztési feladatok megoldásához volt szükség. Ma azt mondanám, hogy talán még bátrabban kellett volna rájuk támaszkodnunk, bár az is igaz, hogy nem volt mindig könnyű eset bevonni őket, szinte félve léptek a számukra új terepre. Vagy túl sokat vártunk tőlük?

A másik kör azokból az értelmiségiekből tevődött össze, akik politikai okokból margóra szorultak. „Másként gondolkodók”, 56-os prüsszal rendelkezők, nonkonformisták, szabad szellemek, akiknek gyakran vagy többnyire meg kellett elégedniük szellemi favágással megélhetésük érdekében. A kulturális területen több helyen kaptak munkamorzsákat, s ezek közé tartozott a KMK is. E „szegénylegényeknek” főként könyvrecenziós feladatok jutottak, de részt vettek egyes kutatásokban is.¹⁴ Őszintén szólva, én igazgatóként nem kerültem velük személyes kapcsolatba (talán egy-két kivétellel), az illetékes vezető alkalmazta őket, s felibe-harmadába tájékoztattott is róluk. Viszont soha nem érkezett olyan felsőbb parancs, amely megtiltotta volna foglalkoztatásukat, sőt tölem illetékes helyen nem is érdeklődtek irántuk. E szociális jellegű külső foglalkoztatás ismét csak a KMK javára vált: egyrészt kiváló kapacitások adtak biztos szellemi háttérrel egyes szolgáltatásoknak, másrészt ugyanők elismeréssel szóltak akkor, s em-

lékeztek meg később arról az intézetről, amely anyagi segítséget, jó szót és némi szabad szellemi környezetet nyújtott nekik.

4. Intézményi kapcsolatok

A KMK-nak eredményes működése érdekében szoros, termékeny, s hogy így mondjam, baráti kapcsolatokat kellett kiépítenie szűkebb és tágabb környezetének intézményeivel, intézeteivel.

Az első és legfontosabb teendő az OSZK-hoz fűző szálak kibogozása és újrakötése volt a 60-as évek végén. A KMK előző vezetése mindinkább önállósodni óhajtott szervezeti és gazdasági értelemben is, úgy azonban, hogy megtartsa beleszólási jogát az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) belügyeibe. Ez a kettős törekvés természetesen nem járhatott sikerrel. Ostobaság lett volna elszakítani kis csónakunkat az OSZK nagy hajójától (sokunk tanítómesterének szemléletes képe és tanácsa¹⁵), ugyanakkor a KMK könyvtárügyi szerepe és feladatrendszere megkívánta a nagyobb rugalmasságot biztosító viszonylagos önállóságot. Ezt úgy lehetett elérni, hogy a KMK továbbra is az OSZK keretében működött, de közvetlenül a minisztériumnak alárendelve. Tehát a felügyeletet nem az OSZK főigazgatója, hanem a minisztérium könyvtári osztálya gyakorolta: ő hagyta jóvá munkaterveit, fogadta el jelentéseit, határozta meg anyagi forrásait a nemzeti könyvtár költségvetésén belül. A KMK önállóan gazdálkodott, önálló személyzeti politikát folytatott, de élvezhette az OSZK gazdasági részlegeinek szolgáltatásait, s az OSZK párt, ifjúsági és szakszervezete kiterjedt a KMK-ra is, ami egyfelől könnyebbséget, másfelől védettséget nyújtott. Ezentúl a KMK igazgatója nem vett részt az OSZK vezetői kollégiumának ülésein, s a KMK nem foglalkozott az OSZK problémáival, az OSZK pedig nem is óhajtotta ezt. (A 70-es évek végén, a 80-as évek elején ismét felmerültek ugyan a kapcsolatok szorosabbá válását sürgető nézetek, de ezek már az általam tárgyalt csúcspériódus végét jelezték.)

Hasonlóan ellentmondásos viszony fűzte a KMK-t a könyvtárügy nagy szektoraihoz. A közkönyvtári (akkor: közművelődési) szférát abban az időben és a hosszú évtizedeken át domináló megyei könyvtárakhoz való viszonyt újra kellett rendezni. Ezen intézmények anyagi, személyzeti, szakmai megerősödésével a KMK már nem tolthette be a kezdeti évekre jellemző, paternalisztikus szerepet. Ex officio nem lehetett, de nem is volt okosabb megyei partnereinél, tehát a kioktató, némileg lekezelő stílusnak véget kellett vetni. A kapcsolatokat az egyenlő társak együttműködésére kellett alapozni. Annál is inkább, mert a 60-as években a megyei könyvtárak vezetősége és a KMK munkatársai közös munkákon nyugvó érési, fejlődési folyamaton mentek át, s szövődtek köztük szoros munkatársi-baráti szálak.

A felsőoktatási könyvtárak terén más volt a helyzet. A nagy múlttal, tekintélyes szakemberekkel bíró egyetemi könyvtárak részéről elhangzottak ugyan lekezelő, a KMK illetékességét, felkészültségét kétségbe vonó hangok is, többségük azonban a pozitív semlegesség, sőt a segítőkészség álláspontjára helyezkedett. A főiskolai könyvtárak a gyerekkor nehézségeivel küzdöttek, így inkább tanultak, mintsem beleszóltak volna a nagyok dolgába. Ezen a területen még inkább a kooperációra kellett a hangsúlyt helyezni, s arra törekedni, hogy az egyetemi könyvtárosok legjavának szakértelmét a könyvtárügy hasznára mozgósítsa a KMK akár az oktatás, akár a kutatás területén. Ez a hozzáállás a 70-es évek végére egy kölcsönös előnyökkel járó modus vivendi kialakulásához vezetett, s több konzultációs alkalom, alkotói megbízás, kutatásban való részvétel jelezte a lehetséges kibontakozás irányát. Annyi azonban bebizonyosodott, hogy a KMK alapításakor körvonalazott tág horizontba nehezen illeszthetők be a felsőoktatási könyvtárak, s velük más jellegű kapcsolatokat kell kiépíteni.

Érdekes módon kevesebb érintkezési felület mutatkozott az akkor virágjukban lévő országos szakkönyvtárakat illetően. A különféle intézetek, intézmények, szervezetek keretében működő

szakkönyvtárakat hálózati központjaik fogták össze, s ehhez kevés, inkább semmi segítséget sem vártak a KMK-tól. Nem is kaptak. A leg-szorosabb együttműködés még az alapképzés terén alakult ki.

Az iskolai könyvtárak súlyos gondjainak meg-volt a maga hordozója; együttműködések-sűr-lődások a falusi és a gyerekkönyvtárak, -részle-gek érintkezési pontjain mutatkoztak. A KMK e téren képviselt nézetei talán pozitív kihívást jelentettek, amelyet a partner tudomásul vett, s bizonyos pontokon (pl. könyvtárhasználatra való nevelés) igen szép eredményekhez vezettek.¹⁶

Az intenzív fejlődési szakaszukat élő szakszer-vezeti könyvtárak hálózati központjai szakmai érdekeiktől vezérelve és szakszervezeti főhi-vataluk nógatására is természetességgel gravi-táltak a KMK felé, ahonnét kellő mennyiség-ben és minőségben kaptak mind szakmapoli-tikai, mind tényleges szakmai muníciót, ami professzionalizálódásukat felgyorsította, hogy aztán a valóban látványos eredmények néhány évtized múlva ugyanilyen látványosan a semmi-be hulljanak. A kettős közkönyvtári ellátás tév-útnak bizonyult. Akkoriban azonban a szakmai horizont felhőtlen volt; báránnyelheket néha csak a szakszervezeti érzékenység fűjt az égboltra.

Ebben az időszakban a KMK különös súlyt helyezett a Magyar Könyvtárosok Egyesületével való összedolgozásra, törekvéseinek szakmai és anyagi támogatására. Előtte az angol pél-da, a könyvtári élet demokratikus megszerve-zése lebegett, aminek kulcseleme egy olyan civil egyesület volt, amelynek akkoriban erős, szakmai feladatokat ellátni képes, tekintélyes létszámú titkársága volt (nem is szólva a ren-geteg, önkéntes munkát vállaló külső szakem-berről), s amely minden tekintetben partnere és ellensúlya volt a miniszteriális vezetésnek. Ezért szerepeltettük, ahol csak lehetett kiadványain-kon az MKE-t mint társkiadót, jelentettük meg évkönyvét, láttuk el egyes szekciók titkársági feladatait, s igyekeztünk előmozdítani minden adódó módon az egyesület szakmai és politi-kai tekintélyét és hatókörét. Tulajdonképpen a könyvtárügy társadalmasítása lett volna a cél,

a szakmai öngazgatás valamiféle formájának megteremtése, az alkotni képes és akaró erők felszabadítása a hivatali hierarchia alól a sza-badon választott tisztségviselők által irányított és szolgált egyesülettel és egyesületben. Az Or-szágos Könyvtárügyi Tanács csekély aktivitást mutatott ebben az évtizedben, így mint koope-rációs partner nemigen jött számításba.

Korrekt volt a KMK viszonya a könyvtárügyön kívüli szervezetekhez. Megtisztelő volt az MTA könyv- és könyvtártörténeti bizottságának irán-tunk tanúsított érdeklődése. Barátaink – akiket akkor népművelőknek neveztek – központi kutató-módszertani intézetével felemás volt a kapcsolatunk. Egyfelől mindig tartottunk az újra meg újra a közművelődés egysége jelszávalával és a komplex művelődési-oktatási intézmény eszméjével jelentkező, általunk bekebelező-nek, sőt imperialisztikusnak érzett törekvésektől (lásd például a klubkönyvtári mozgalmat, nem is szólva a napjainkban teret nyerő, de már ak-kor is lappangó fejleményekről), másfelől közös kutatásokat végeztünk ottani kollégákkal, és saját kutatásainkhoz is tekintélyes forrásokhoz jutottunk az általuk kezelt alapokból, különösen a tárgyalat periódus második felében.

5. Nemzetközi kapcsolatok

A magyar könyvtárügy kezdetei óta mindig is igyekezett lépést tartani európai partnereivel, vagy legalábbis felzárkózni melléjük. Ez a tö-rekvés mozgatta az 1950-es években megindu-ló, nagy modernizációs mozgalmat is, még ha az iránytű nyugat helyett keletre volt állítva, s a jelszavak szocialista célokat és tartalmakat han-goztattak. Valójában angolszász és skandináv típusú közkönyvtárügyet szerettünk volna te-remteni, szép hagyományokat őrző nagykönyv-tárainkat pedig korszerűsíteni. Ugyanúgy, ahogy szerte Európában a háború után Németországtól Itáliáig, Franciaországtól Ausztriáig. Némely or-szágok megelőzték bennünket a felzárkózási és modernizálási versenyben, egészében azonban nincs miért szégyenkeznünk: azokat az anyagi

erőforrásokat, amelyeket a döntéshozó hatalmak rendelkezésünkre bocsátottak, jól használtuk fel, még ha némely vállalkozás zsákutcába torkollott is.

A 70-es években már nem kellett olyan rejtjelesen beszélni, mint a 60-as, pláne 50-es években. Leróva a tiszteletköröket, nyugodtan vehettük a példákat bárhonnet a világból. Gazdag szakkönyvtárára és dokumentációjára támaszkodva a KMK vette is.¹⁷ Ezenfelül a megszorodó külföldi tanulmányúti lehetőségek, valamint a hozzánk látogató külföldi kollégákkal folytatott konzultációk ugyancsak hozzájárultak a látókör tágulásához, a Széchenyi-szindróma^{18*} erősödéséhez. A nyelvismeretek is bővültek az intenzív nyelvtanfolyamok révén.

A mérce tehát a nemzetközi színvonal volt, akármennyire is a szocialista táborba voltunk bezárva. A szomszédsággal nem is lett volna baj: azonos cipőben jártunk, azonos célokat próbáltunk kitűzni és elérni ki kedvezőbb, ki kedvezőtlenebb körülmények között. Bennünket az is hajtott a szomszédokkal való együttműködésre, hogy legalább közvetett módon elősegítsük a magyar lakosság könyvtári ellátását.¹⁹ E területen bizony akkoriban nem sok sikert értünk el; pontosabban: nem sikerült, bármennyire is akartunk példát mutatni a hazai kisebbségek könyvtárainak fejlesztésével. (Az igazság kedvéért: ez is csak szerény mértékben valósult meg.)

A KMK számára természetesen adódott a nemzetközi együttműködés platformja és kerete. Szovjet példára (valószínűleg náluk is ez volt a mozgatórugó) minden országban létrejött az ún. naucsnyj-metodicseszkiy centr, s ez a valami szocialista vívmánynak lett beállítva. Annyiban szocialista is volt, hogy túltengett bennük az ideológia és a politikai nevelőmunka (ezen még leginkább a mi központunk tette túl magát, irigyeltek is érte bennünket), ám a tényleges könyvtári funkciójukat tekintve inkább a skandináv államokban működő, központi könyvtári szolgáltatókra emlékeztettek. Az idő haladtával velük is egyre inkább szót tudtunk váltani és érteni.

A szocialista KMK-k igazgatóinak és vezető munkatársainak évente, kétfévente megtartott

értekezletein többnyire unalmas, deskriptív előadások hangzottak el, azonban az informális megbeszéléseken több, együttműködésen alapuló vállalkozás is létrejött, elsősorban az olvasásszociológia területén.²⁰ Azonban a korábbi, hamvába hullt nemzetközi könyvtári dokumentációs gigaprojekt helyett az ajánlott szerényebb, költsönös tájékoztatást kínáló, válogatott anyagot tartalmazó, nemzeti referáló lapok rendszere sem jött létre; e téren csak a cikksere működött, az is csak döcögve.

Közreműködni az IFLA munkájában jelentette volna igazából a nemzetközi porondra való kilépést, ennek azonban elsősorban anyagi akadályai voltak. Hogy ideológiai-politikai megfontolások is gátolták volna, ennek tesztelésére azonban nem is került sor. Magam az 1970-es moszkvai IFLA kongresszuson kapcsolódtam be a közkönyvtári szekció munkájába (ehhez alapot a hazai szakmai irányelvek nyújtottak), s később mint az *IFLA Journal* szerkesztőbizottságának az elnöke fejeztem be ténykedésem. Amennyire tudtam, más magyar kollégákkal együtt igyekeztem közvetíteni a hazai könyvtárügy és a nemzetközi szervezet között.

6. Politikai atmosféra

Ha a 70-es évekről szólunk, le kell szögeznünk, hogy a pártállam, a szigorúbb, enyhébb, közvetlen vagy közvetett diktatúra viszonyai között működött az ideológiai, világnézeti, propaganda, tudatformáló, népnevelő szférához sorolt közkönyvtárügy egyik központi szervezete, a KMK. A kor jellemzésére itt kár szót vesztegetni. Ennél fontosabb kérdés, hogy a külső, meghatározó feltételek között milyen volt az intézet politikai irányultsága, közhangulata, miképpen viszonyult az általános elvárásokhoz, s ez mennyiben befolyásolta szakmai munkáját.

A KMK légkörét is meghatározta az a kompromisszum, amelyet a rendszer urai kötöttek a néppel, s amely a Kádár-rendszer virágkorában működni látszott. Az új gazdasági mechanizmus – ha voltaképpen átöröklést nem eredményezett is

a gazdaságban – a gondolkodás terén kinyitotta az ablakokat, ha az ajtókat nem is. Megfelelő formában már lehetett kérdéseket megfogalmazni, s tudomásul venni a valóságot. A KMK is fessegette a kimondhatóság határait, s miközben megadta a császárnak, amit elvárt, ám igyekezett a könyvtárhasználók valós igényeit szolgálni. E keretek között a munkatársak úgy érezhették, mintha ténylegesen is szabadon gondolkodhattak, beszélhettek volna. Ez így is volt a falak között. A politikai „szabadgondolkodásnak” nagyjából az egzisztencia védelme szabott határt. A szamizdatok szabadon körözhattak az íróasztalok között, a rendszer margóra szorult, szigorú szankciókkal fegyelmezett kritikusai bejártak az intézetbe – ahogy akkoriban mondták – jó ízű beszélgetésekre, a filozófiai, politikai, esztétikai állásfoglalások igyekeztek semlegesek maradni, a marxista terminológia éppen csak a felszínen mutatkozott, tehát kvázi (ugyancsak korabeli kifejezés) szabadnak érezhette magát a kollektíva. Ez a szabad szellem áthatotta az intézetet, házon belül nem kellett, sőt kínos lett volna a hivatalos vonalak mentén beszélni. Legjobb emlékezetem szerint ezt a politikai alapállást mindenki osztotta, s konszenzus volt e tekintetben párttag és nem párttag között. A párttagok nem képezték megkülönböztetett kategóriát: nem voltak kizárva a közösségből, nem hallgatott el senki a jelenlétükben, nem kellett tartani attól, hogy a szabad szellem árulói lesznek. Persze szükségtelen provokációkra sem került sor irányukba. Sőt: a rendszer ódiúmat nekik kellett eltűnniük, és sokszor nekik kellett megvédeniök illetékes helyen a KMK szellemiségét.

E közös politikai platformon természetesen különféle nézetek éltek egymás mellett függően attól, ki honnan jött, mi volt családja társadalmi helyzete, kitől tanult, mit olvasott, s mi volt személyes kompromisszumának tartalma. A közös nevezőt igazából a rendszer megkérdőjelezése jelentette: egyszerűen eltűrtük, mint ahogyan a nép is tette, de kevesen gondolták közülünk, hogy történeti léptékben tartósnak fog bizonyulni. Mintha az lett volna a szakmai vezérgondolatunk, hogy az európai standardoknak megfelelő

könyvtárügy is hozzájárul a rendszer eresztékeinek lazításához, a javuló hazai könyvtermés és a bővülő nyugati könyvimport a könyvtárakban egyre erősebb közvetítendő municiót jelent a közgondolkodás számára. Forradalmi rendszerváltásra aligha mertünk gondolni, de egy távlati összenövést a világ boldogabbik felével nem tartottunk kizártnak.

Hogy mennyire labilis ez a belső megegyezésen alapuló állapot, jól mutatta, miként kezelte a hatalom 1979-ben a cseh Chartások melletti kiállást, melyben néhány KMK-s is részt vett. A nyílt kritikát nem tűrte el a rendszer, azonnal fellépett ellene. A kérdés csupán az, hogy elég erősnek, vagy túl gyöngének érezte magát ahhoz, hogy ne alkalmazzon keményebb szankciókat. Mert legyünk őszinték, a következmények nem igazolták a nagy ijedelmet, amit az aláírók, a velük szimpatizálók, és a KMK integritását féltő igazgató érzett. A magam részéről jelen voltam néhány „elbeszélgetésen”, mert úgy éreztem, az aláírók – bármennyire igazuk volt is – nemcsak saját egzisztenciájukat, hanem a KMK létét is kockára tették. Nyilván nem vállaltam volna eltávolításukat, ez esetben leköszöntem volna megbízásomról. (Ezt a kijelentésemet remélhetőleg hitelesíti későbbi viselkedésem: komolyan veszem azt a határt, amit nem szabad átlépni.) Elgondolkodhat így utólag az ember, vajon ez az 1979-es aláírás – egyéb tényezőkkel együtt – nem járult-e hozzá, hogy a KMK sorsa néhány év múlva leszálló ágba fordult.²¹

Előbb-utóbb nyilvánosan is fel kell tenni a kérdést: voltak-e III/3-asok a KMK-ban? Eleve nem zárható ki jelenlétük, hiszen különösen a magyar könyvtermés rendszeres kritikai szemlézése és az olvasási kultúra vizsgálata és eredményeinek a könyvtári gyakorlatban való érvényesítése érzékeny és ellenőrzendő területek lehettek a totalitásra törő hatalom szemszögéből. Nem tudom. Amit tudok, hogy mint minden hasonló intézményt, a KMK-t is figyelemre méltatta a Belügyminisztérium. Igazgatói kinevezésem után hamarost nálam is megjelent a „gondukat viselő” főhadnagy, s rendszeres időközönként érdeklődött a KMK ügyei iránt. Örültem, ha

kaptam tőle háttérinformációkat (egyébként más információs csatornákból már hozzájutott ezekhez az ember), s igyekeztem a KMK és munkatársaim védelmét szolgáló elleninformációkkal szolgálni. Jól tudom ma már, hogy e sajátos információcserében csak én járhattam rosszul, hiszen bármilyen semleges vagy torzított adat is az elemző munka során beillesztve egy nagyobb egészbe hasznosulhatott bizony a BM-ben. Szánt szándékkal senkinek sem ártottam; ha hibáztam, hát abban, hogy nem tettem közhírré e kapcsolatot. De tehettem-e? Akkor fel kellett volna adnom a KMK-t; de feladhattam-e?

7. „Árkádiában éltem én is”

Lehet, hogy az idősíkok egybeesésének szeszélyes játéka okozza – szeretném remélni, hogy nem – de az itt-ott szóban és írásban megnyilvánuló visszaemlékezők leírásaiból számomra többnyire (mindig?) a 70-es évek KMK-ja dereng fel. A visszapillantók meleg, pozitív indulatoktól átítatott szavait csak az édes ifjúság vagy a derék férfikor emléke diktálja, vagy valóban olyan értékes intellektuális és érzelmi élményekben volt részük 30–40 évvel ezelőtt? Én azt hiszem, hogy akkoriban nem csak kecskéket legeltettek a KMK-sok a magyar könyvtárügy néha kopárnak érzett mezőin, hanem közös munkával valódi értékeket hoztak létre, s ez az oka annak, hogy nem pusztán az eltűnt idő utáni nosztalgia fényezi a múltba nézők szeme előtt feltároló látványt.

A KMK munkatársai – mint mondták, mondják – úgy érezték, egy boldog szigeten élnek. (Egyébként ez korántsem volt egyedi jelenség; más, viszonylag védett, korabeli szellemi munkahelyeket is ugyanezzel a képpel írtak le.) A szellemi szabadság és a kollegialitás viszonylag védett szigetén, ahol – ha különösen nagy hullámverések nem támadnak – nem csak túlélni, de élni lehet, ahol szeretjük és nem bántjuk egymást. Ennek a „szocialista eltestvériesülésnek” – egy hajdani KMK-s kifejezése²² – persze megvoltak a maga hátrányai is, mint például az enge-

dékenység, a fegyelem lazulása, az igazi verseny hiánya, a bohémságig menő könnyedség stb., de a végső elszámolásban ezek a hiányosságok is meghozták a maguk pozitív gyümölcseit, vagy legalábbis szemet lehetett hűnyni felettük.

Valamelyik KMK-s volt az, aki dicséretes önróniával kisbetűvel írva vagy mondva az intézet betűszavát az akkor érvényes büntető törvénykönyv vonatkozó paragrafusára utalt.²³ S valóban volt valami közveszély a fennálló rendszerre nézvést egy ilyen társaságban, s a munka sem folyt állandó intenzitással (eltekintve néhány íróasztaltól és írógéptől) reggel nyolctól délután ötig. Talán mindkét jelenséget a 80-as évek elején megkezdődött stagnálás, majd hanyatlás okai között lehet tetten érni, bár mindkettőre mentségül szolgálnak azok a teljesítmények, amelyekből hosszú időn, évtizedeken át profitált a magyar könyvtárügy.

Mindenesetre a KMK munkatársi közösségét erős identitástudat jellemezte, amelyet a közkönyvtári közeg részéről a nyújtott szolgáltatások szükségességének és hasznának elismerése, az egyéb könyvtári területek részéről pedig a szívélyes jóindulat és alkalmankénti kooperáció alapozott meg. Tehát a hasznosság az identitás – s ha nem félnék a nagy szavaktól, azt mondanám, küldetéstudat – meghatározó elemét képezte, amely mindig erősödött az egyes munkatársak vagy részlegek kiemelkedő teljesítményei által. A KMK dolgozóját – talán nem elfogult túlzás – büszkeséggel töltötte el az a tudat, hogy kiváló emberek és szakemberek munkatársa lehet, s a másik sikerének visszfénye őt is kedvezőbb megvilágításba helyezi, másfelől az ő teljesítménye is növeli az egész elismertségét. Jó volt a KMK-ban dolgozni, s a különböző okok miatt eltávozott munkatársak utólag sem bánták meg az itt eltöltött éveket, és sokuk a kiválás után is – és nagybetűvel! – KMK-snak tekintették magukat, éppen úgy, ahogy a KMK is – kevés kivétellel – továbbra is a magáénak tudta a más, többnyire fontos könyvtári pozícióba került vagy más szakterületen szép karriert befutott távozottakat.

8. A vezetés dilemmái

Amikor megbízást nyertem a KMK vezetésére, semmiféle elméleti tudásom vagy gyakorlati tapasztalatom nem volt a menedzselés terén, hacsak nem számítjuk a zalaszentgróti Járási Könyvtárban eltöltött két évet, melynek során másfél munkatárs felelős vezetője voltam. S ha lett is volna ilyesfajta felkészültségem, mit segített volna rajtam egy olyan helyzetben, melynek nehézségét számos tényező súlyosbította. A KMK mégis csak a KMK volt, amelynek intézményi presztízsét a vezetői válság még csak kis mértékben kezdte ki. Meghatározó személyisége, emberi-szakmai garanciát adó, országos auktoritása volt a közkönyvtárügy atyamestere, munkatársainak intelligenciaszintje jóval meghaladta az átlagot, az erős személyiségjegyekkel, elképzelésekkel, érdekérvényesítő képességgel felruházott munkatársak szertehúztak, de ugyanakkor sürgették egy vonatkozási pontot jelentő, döntésképes vezetés létrejöttét. Ráadásul e munkatársak közeli ismerőseim, sőt barátaim voltak. Ez utóbbi körülménynek inkább előnyét, semmint hátrányát éreztem: általános segítőkészség, megértés, együttműködési hajlandóság fogadott.

A vezetésnek, azaz nekem mindenekelőtt tisztáznom kellett a munkatársaimhoz fűződő viszonyom. Az nyilvánvaló volt, hogy a meghatározó munkatársak egyikével sem vehetem fel a versenyt a maga szakterületén, ezért magamnak saját szakterületet kellett kialakítanom. Ez pedig abban állt, hogy versengés helyett minden erővel kifutási lehetőséget biztosítsak, lehessen mindenki kakas a maga szemétdombján, ne vegyem el senki elől a szereplési alkalmat és felelősséget, ugyanakkor igyekezzek összhangot teremteni a játszók között, ne legyek elfoglalt senki javára vagy kárára, a túl erőseket fogjam vissza, a gyengéket támogassam, s Menenius Agrippa példabeszédét követve érvényesítsem a tagok összedolgozásával a test harmóniáját.²⁴

Ma is úgy ítélem meg, ezt a szándékom néhány év alatt sikerült megvalósítanom, s a tényleges

igényeket tükrözve alakult ki a KMK munkaszervezete, az egyes osztályok jól körülhatárolható és homogén feladatköröknek feleltek meg. Ez azt eredményezte, hogy valódi kis kollektívákká fejlődtek az osztályegységek, de amelyek képesek voltak együttműködésre a KMK egészével és a társosztályokkal is. A könyvtárügyi terepen kellő kompetenciával és hatásfokkal léphettek fel, s mindegyiküknek sikerült a saját kisebb-nagyobb holdudvarát, vonzáskörzetét megteremtenie.

Összefoglalva: a KMK feladatrendszerét az adott helyzetben és szakaszban nem egyetlen erős és személyében országos tekintélyű, all round szakember szolgálhatta a leghatékonyabban, hanem szaktekintélyek és vezetők sora, akik között legfőljebb primus inter pares lehetett a vezetőnek kinevezett személy. Ez korántsem jelentett gyengekezűséget, mert az anyagi források fölötti végső rendelkezést, a munka általános irányítását, az ügyek napi felügyeletét, s a döntési illetékességet soha nem adtam ki a kezemből.

A 70-es években még nem sokat tudtunk a menedzsment fogásairól és technikáiról. Kissé hályogkovács módjára alkalmaztam olyan módszereket, amelyek később elméleti alapozást is nyertek. Igyekeztem a hierarchia piramisát lelapítani egyfelől azzal, hogy három osztály helyett hetet állítottam fel, nem voltak a szervezetben osztályvezető-helyettesek és talán egy kivételtől eltekintve csoportok sem, nem volt állandóra kinevezett igazgatóhelyettes, másfelől azzal, hogy gyakorlatilag az ötven-hatvan munkatárs mindegyikével törekedtem személyes, a munkát illetően bizalmas kapcsolatot kialakítani, azaz érdemi párbeszédet folytatni.

A hatalmat veszélyes, emberrontó, pusztító erejű valaminek tekintettem, amelyet csak két eszközzel lehet úgy-ahogy féken tartani: az egyik a teljes őszinteség, nyíltság a szervezet ügyeit illetően, vagyis a titok- és manipulációmentes, információmegosztó vezetési stílus, a másik a hatalom minél több személy közötti megosztása, azaz demokratizálása, ami a túlhatalom veszélyeit csökkentheti.

Egy ilyen „open society”-re hajazó légkörben

a baráti szálak sem jelentettek korrupciós veszélyt, inkább hozzájárultak az eredményes működéshez. A munkatársak – évtizedek múltán visszatekintve is – partnereknek bizonyultak, megértően és elfogadóan viszonyultak ehhez a vezetési stílushoz, a szabadság közege nem fajult szabadossággá. Aki élni akart és tudott a felkínált lehetőséggel, sokra vihette akár a KMK-n belül, akár rajta kívül. Akinek természetével nem illett össze ez a fajta közösségi szellem, az előbb-utóbb munkahelyet váltott, de kölcsönös harag nélkül.

Nos, ami a falak között működött, azzal megpróbálkoztam szélesebb körben is. A KMK-t megalakulása óta a szimpátia megnyilvánulásai mellett bizonyos fenntartások is övezték, vízfejenek, okoskodónak, áltudományos műintézetnek, illetéktelen beavatkozóknak, egyszóval fölöslegesnek minősítették, ha nem is a pulpitusról, de a folyosókon. Ezen egyfelől a tényleges teljesítménnyel, másfelől szívós kapcsolatépítéssel lehetett csak segíteni. Az előbbire a következő szakaszban fogok kitérni; ami az utóbbit illeti, mindenekelőtt fel kellett adni a fensőbbeséges, kioktató, mindent jobban tudó stílust, aminek nyomai csak-csak felfedezhetők voltak a 60-as években. A könyvtárakhoz fűződő viszonyt, még a legkisebbeket és legerőtlenebbeket illetően is, - a teljes egyenjogúságra, a közös ügyben egyenrangú partnerségre kellett alapozni, a „tanulj tőlem” attitűdöt a „tanuljunk egymástól”, sőt a „tanulok tőled” magatartásnak kellett felváltania. Hogy ez mennyire sikerült, azt a KMK könyvtárközi kapcsolatainak minőségével, mennyiségével és erejével lehet lemérni; a mutató – szerintem – szignifikánsan a pozitív tartomány felé lengett ki.

Amire nem tudok válaszolni – mert ezt a választ a külső szemlélőnek kell megadnia –, az az, hogy mégis miért lett vége a KMK „aranykorának”, mi okozta – nevezzük néven – a bukásomat, miért kellett lemondanom szakmai pályám csúcán eltöltött tizenhárom év után? Általánosságban persze megfogalmazhatók az okok: maga a hosszú tizenhárom év indokolja a váltást; talán nem tudtam újabb életet lehelni a lohadó gépezetbe; a

munkatársaknak új edzőre volt szükségük a jobb teljesítmény eléréséhez; megrendült a fenntartó bizalma bennem, amire már kinevezésemkor is jósként utaltam; a könyvtárak úgy érezték, másfajta KMK-ra van szükségük, vagy boldogulnak KMK nélkül is; a minisztérium nem kapta meg azt a municiót a KMK-tól, amelyre a válságosra forduló 80-as években – úgy vélte – szüksége van, illetve mást kapott helyette. A spekulációt tovább lehetne folytatni, s érdemes is volna ezt az immár könyvtártörténeti, napi aktualitását azóta hál’ Isten teljes mértékben elvesztett elemzést valakinek elvégezni. Talán még tanulságokkal is szolgálhat a ma és a holnap számára.

II. Sikerek és kudarcok

A fentiekben leírt jellegzetességek azonban csak az eredmények, a teljesítmények fényében nyerhetik el minősítésüket: hozzájárultak-e vagy sem a magyar könyvtárügy szolgálatához. Erre a kérdésre végképp az illetékesnek, a fogyasztónak, a könyvtáraknak és könyvtárosoknak kell választ adniok. Amit én tehetek, az csak annyi, hogy áttekintem a 13 év legfontosabb feladatait, cselekvési irányait, s igyekszem a bennfentes szemszögéből megvizsgálni néhány jellemzőjüket, problémájukat, remélve, hogy némi adalékot nyújtok a végső mérleget megvonók számára. (A témák kiválasztása tudatos, de sorrendjük egyáltalán nem jelent egyben fontossági sorrendet is. Ha itt-ott megismételném az előző szakaszban elmondottakat, előre is elnézést kérek.)

1. Képzés és továbbképzés

A KMK egyik nagy vívmánya a még az OKT által 1957-ben elindított, égető igényt kielégítő könyvtárosképző szaktanfolyam gondozása és fejlesztése. Ez eleinte mind az egyetemi képzés alatti szintet megkívánó munkaköröket, mind a kezelői-asszisztensi feladatokat ellátó munkatársak kiképzését szolgálta, munka mellett, esti és levelező formában. Az előbbi célt

lényegében elérte azzal, hogy megalapozta és előkészítette az újra meginduló főiskolai szintű könyvtárosképzést, sokáig tananyaggal, tanárokkal is ellátta. Személyes meggyőződésem mindig is az volt, hogy a könyvtárosképzést – a könyvtárosságot felsőfokú szakképzettséget igénylő szakmának minősítve, – az iskolarendszer keretébe kell illeszteni, a diplomának hitelét felsőfokú tanintézetnek kell garantálnia. Ez a vállalkozás a 60-as évek szívós munkájával alapjaiban megvalósult.²⁵

Kényesebb ügy volt az ún. középfokú képzés perspektivikus fejlesztése, ami a 70-es évekre várt. Addigra nyilvánvalóvá vált, hogy az iskolarendszer keretében nem valósítható meg ez a képzési szint, ezért továbbra is a tanfolyami, a könyvtárak által szervezett formát kell választani. Szinte fából vaskarikát faragni munkának látszott egyrészt egy igényes, korszerű és gyakorlatias szakmai ismereteket nyújtó képzési formát megszervezni, de úgy, hogy se a résztvevők, se a tanárok, se a szervezők ne érezzék azt, hogy amit tanítanak és megtanultak, az voltaképpen megfelel a főiskolai követelményeknek.

Én úgy ítélem meg, hogy végül ez a feladat is sikeresen teljesült, s annak ellenére, hogy kezdetől fogva kérdések övezték, a későbbiekben pedig komoly fenyegetések érték, a helyes irányba lendítette a könyvtárosi-informatikusi szakmai oktatást. A hullámok persze máig fodrozódnak. A könyvtárosi etikai kódex kapcsán is összecsapott két nézet: ki tekinthető könyvtárosnak? Az egyik álláspont szerint a szakmai felsőfokú képzettséget igényel, tehát az egyetemet, főiskolát végzett kollégák tekinthetők könyvtárosnak, a másik nézet szerint pedig – legalábbis az etika szempontjából – bármilyen szintű könyvtárosi szakképzettséggel rendelkezők, sőt valamennyi könyvtári dolgozó képzettségük szintjétől és tartalmáról függetlenül könyvtárosnak minősül. A vita kompromisszummal zárult, de a feszültség továbbra is lappang.²⁶

A továbbképzés terén azt emelném ki, hogy megszilárdult a rövidebb, felfrissítést vagy eligazítást nyújtó és a hosszabb, alaposabb szakismereteket közvetítő tanfolyamok rendszere,

egészséges aránya. Egészében a továbbképzési kínálat igazodott a könyvtári kereslethez; ezt a KMK különféle csatornákon keresztül biztosította: közvetlen konzultációk, felmérések, igénykutatások, a nemzetközi trendek figyelése. Különösen nagy vállalkozásnak bizonyult az új bibliográfiai leírási szabvány elterjedésének és bevezetésének tanfolyamok sorával való megalapozása, ami új szemlélet kialakítását eredményezte e téren, s megalapozta a későbbi, számítógépes erőfeszítések sikerét is.

Az oktatási munkában a KMK valamennyi részlege részt vett. Főként munkatársaik előadóként való közreműködésével, de esetenként a továbbképzési tematika kialakításával is. S ha még azt is hozzászámítjuk, hogy a KMK szervezőként és oktatókkal jelentős mértékben ösztönözte, támogatta a hálózati központokban és az egyes könyvtárakban folyó továbbképzéseket, előadókat bocsátott a felsőfokú könyvtáros szakképzés rendelkezésére, tananyagokat állított elő műhelyében, akkor megtette, ami erejéből tellett. Talán többet is: az a körülmény, hogy a képző intézetek kevés vagy alig figyelmet fordítottak a továbbképzés területére (kényszerből vagy kényelemből?), a KMK e téren betöltött szerepét felülértékelt, amit aztán túlzott centralizációnak vagy dicséretes feladatvállalásnak lehetett minősíteni.

2. Szakmai irányelvek és környékük

Könyvtárpolitikai szempontból meghatározó és hatásában korszakformáló, a közkönyvtárügy fejlődésének hosszú évekre irányt szabó munkálkodása volt a KMK-nak a közkönyvtárak, majd az egyes tevékenységeikre és típusaikra vonatkozó irányelvek kidolgozása, majd realizálásuk elősegítése.

A folyamat kezdetét az emlékeztető 1968-as, békéscsabai OKDT-üléshez köthetjük, amikor az irányelvek első koncepcióját – föltételezhetően az IFLA készülőben lévő, hasonló dokumentuma alapján – a KMK vitathatatlan szellemi vezére, *Sallai István* előterjesztette.²⁷ Hosszú

csatározások után jelent meg végre minisztériumi dokumentumként is. (Mondani sem kell, hogy ebben oroszlánrészre egy korábbi KMK-s kollégának volt²⁸.)

Az irányelvek már annak előtte megkezdték hatásukat kifejteni, hogy hivatalos jóváhagyást kaptak volna. Elkezdődött a megyékben a könyvtárak helyzetének felmérése, a kívánatos szinthez való bemérése, és részletes, ütemezett hálózatfejlesztési tervek készültek. Ezek képezték mindenfajta fejlesztés (kölségvetési, személyzeti, állományépítési, építési-felújítási, gépesítési) alapját és hivatkozási pontját. (Nem is gondolta volna előtte az ember, mekkora segítséget adott ehhez az egyes települések adatait soronként tartalmazó statisztikai összeállítás, amely aztán egész divatot teremtett a megyei hálózatokban.) A helyzet addigra úgy alakult, hogy buzgóbb forrásokra lehetett számítani megyei, városi, községi szinten, semmint országosan, s csakugyan, a jól megalapozott, számokkal, normatívákkal, mutatókkal felszerelt, hiteles tervek meg is nyitották ezeket a forrásokat, amelyeket azután szerencsésen egészítettek ki a minisztériumi erőfeszítések, különösen a kisebb könyvtárak építését, felújítását célzó mozgalmak révén.

A könyvtári ellátás gerincét jelentő települési könyvtárak irányelveinek sikere²⁹ láttán más könyvtártípusok fejlesztési irányelvei is napvilágot láttak. (Sőt, késői utóregzégként a felsőoktatási könyvtárak terén is mutatkozott rájuk igény.) A kifulladásban lévő új gazdasági mechanizmus a könyvtárügyben mégiscsak sikereket mutatott fel. Az új és megújuló könyvtárak mellett a könyvtárosok szemlélete is megváltozott: a korszerű európai könyvtár kezdett utat törni magának a mi tájainkon is. A szabadpolcos állománykonceptió reformja (forradalma?) után hasonló jelentőségű változásnak lehattunk tanúi most már a könyvtári szervezet egésze, a szolgáltatás belső tartalma és külső megjelenési formája terén. A könyvtárosok mertek nagyot álmodni, s az álmokat sikerek követték. A mérce a világszínvonal lett, noha azzal azért tisztában voltunk, hogy elmaradásunk még mindig az a

mintegy húsz év, ami csak nem akart szűkülni, minden erőfeszítésünk ellenére sem.

A szakmai irányelvek gazdagabb, igényesebb gyűjteményeket, változatos, színvonalas szolgáltatásokat vetítettek elő, s mindezt szerves rendszerként, tagjaival logikusan egymásra épülő, egymást kiegészítő és segítő, egymással és másokkal is kooperációs kapcsolatban álló megyei szervezetekben.

A hálózatfejlesztési tervek kidolgozása, elfogadtatása az illetékes hatóságokkal, majd valóra váltása hallatlan energiákat mozgató meg. A döntő lépés e tekintetben – a szakmai felkészülésen túl – a könyvtárfenntartók meggyőzése volt, ami nem volt éppen könnyű feladat, mert valami újnak, eddig elképzelhetetlen nagyságrendeknek és minőségnek a bevezetéséről volt szó. A könyvtárosokkal együtt a könyvtárak gazdái is egy tanulási folyamaton mentek át, s ebben a tudatformáló (régí kifejezés!) hadműveletből a KMK jócskán kivette a részét. A megyei partnerek kényes helyzetekben a KMK mindenkor bevethető erőit hívták támaszul, s ezek az erők meg is jelentek, és sokszor vitték diadalra az ügyet.

S elérkezett az idő, amikor az új és megújuló könyvtárak avatásán büszkén feszítettek a potentátok, a meghívott könyvtárhasználók örültek szép intézményüknek és élvezték a „kultúrműsort”, a könyvtárosok pedig a jól végzett munka tudatában dőltek hátra szendvicsüket majszolva, s talán még egy pohár bor is jutott nekik. Az egyes helyeken realizálódott elképzelések például szolgáltak másoknak, s vonzerejükkel újabb erőfeszítéseket indukáltak.

3. Könyvtártudományi dokumentáció

Igazából információt kellett volna írnom, de akkor még ezt a régi, valaha forradalmas, de azóta elavult terminust használtuk, s kegyeleti okok miatt hadd ragaszkodjam hozzá.

A KMK elődeitől örökölt szakkönyvtárára szol-

gáltatások egész rendszere épült azzal a céllal, hogy ellássa a szakmát szellemi nyersanyaggal. Nyilván számba kellett venni a hazai könyvtári szakirodalmat (a határterületekkel együtt), feltárni és rendelkezésre bocsátani, ugyanakkor közvetítő szerepet vállalni a világ szakirodalmának hazai megjelenésében.³⁰ Ez utóbbi nehézségeit nem pusztán a megszokott tényezők (válogatási szempontok, pénzhány, kapacitáskorlát) okozták, hanem politikai természetű agályok is: a szocialista országok szakirodalmának kéretlenül és olvasatlanul lepte el a polcokat, a fejlődés szempontjából fontos anyag csak nehezen és szerény volumenben érkezett. Kurrens folyóiratanyagára azonban méltán lehetett büszke a szakkönyvtár.

A lelkes ábrándok világába tartozott, bár szakmailag igen vonzó kihívást jelentett, hogy a nehézségeken egy hazai, könyvtárszakirodalmi világbiográfiai központ létrehozásával legyünk úrrá. A lelkesedés és munkabefektetés ugyan jóval szűkebb területen, vágyaiban mégis Paul Otlet vállalkozásához mérhető, és a realitások világában ugyanaz lett a sorsa is. A 60-as években kibontakozó, több sebből vérző bibliográfiai rendszert vissza kellett nyírni már az évtized végén, s a romeltakarítás után a hazai igényekhez és lehetőségekhez méretezett szolgáltatásokat kellett kiépíteni.³¹

Nem volt kétséges a hazai szakirodalom terén végzendő feladatok köre, de vitatandó volt a külföldi irodalom kezelése. Tudomásul kellett venni, ha létjogosultsága van egy szélesebb szakmai körhöz eljuttatandó szolgáltatásnak, az mindenekelőtt abból adódik, hogy akkoriban még meglehetősen gyenge lábakon állt a könyvtáros szakma nyelvtudása. A külföldi tapasztalatok, eredmények közvetítéséről pedig éppen a fejlesztés-fejlődés érdekében nem lehetett lemondani. Így egy meglehetősen széles körű, a hazai igényekből fakadó válogatási elveken nyugvó, magyar nyelvű referáló szolgáltatást kellett kiépíteni a 70-es években.³²

Mind a túlzónak bizonyuló vállalkozás tisztesleges lezárása, mind az új tájékoztatási rendszer megindítása a KMK nagy teljesítményei közé

tartozik. S hogy a régi álmat se adjuk fel, vagyis a külföldi partnerintézményekkel együttműködve létrehozzunk egy erősen válogatott, angol és orosz nyelven megjelenő referáló lapot, amely a részt vevő országok könyvtári szakirodalmának javát tartalmazza, példaként megindítottuk saját kiadványainkat (*HLISA*, *VELBI*). Követőkre ugyan nem letek, de jól funkcionáltak csereanyagként, s talán a magyar könyvtárügy eredményeit is sikerült némileg a nagyvilág elé tárni.

Közben tovább erősödött a KMK gondozására bízott, bár névlegesen az OKT kiadványaként megjelenő szakfolyóirat, a *Könyvtári Figyelő*.³³ Tartalmában gazdagodott, magasabbra emelte a publikációs szint mércéjét, s áttért a kéthavi megjelenésre. Elkészült a szakmailag sok tanulsággal járó retrospektív repertórium is, s ezzel nem csak a szakmai köztudat kurrens nézetcserejét segítette elő, hanem a történeti előzményekhez is megkönnyítette a hozzáférést.³⁴

A könyvtártudományi szakkönyvtár ugyan mostoha körülmények között, s némi, vezetőváltásoknak köszönhető bukdácsolások és erőteljes állományselejtezés után megerősödött, rendeződött, s a szakbibliográfiai szolgáltatásokkal konform visszakereső rendszer kiépítését kezdte meg. Áttért a tárgyszókatalógus szerkesztésére, s az alapjául szolgáló, mintaszerű metodikával épített tezaurusz valóban a könyvtárügy közös kincsévé vált.³⁵

Meghaladta az erőforrásokat szakirodalmi szemletanulmányok önálló kötetenként való közzététele. A tervbe vettek közül csak egy vagy kettő készült el, kéziratban.

4. A könyvtárak társadalmi kapcsolatai

Annak idején sokunk számára a propaganda-munkának baljós csengése volt, hiszen nem jelentett mást, mint hogy a könyvtárak minél több embert érjenek el „áldásos” tudatformáló tevékenységükkel. Ezért a propagandának va-

lamiféle negatív aurája keletkezett, rokonságba keveredett az indoktrináció, a manipuláció kétes értékű fogalmaival. Holott csak arról lett volna szó – legalábbis a mi részünkről –, tegyük minél több ember számára nyilvánvalóvá a könyvtárhatalmat előnyeit, tanítsuk meg őket a szabad olvasmányválasztás örömeire, a létfontosságú információ felkutatására, kezelésére és hasznosítására egyfelől, másfelől pedig szilárdítsuk meg a könyvtárak társadalmi helyzetét, erősítsük az őket körülvevő, az általuk kiszolgált közösséghez fűződő kapcsolataikat, vagyis megteremtjük a könyvtárak társadalmi beágyazottságát egy olyan közegben, amely történelmi tapasztalatok birtokában gyanakodva fogadott minden felülről-kíülről érkező rábeszélést a „timeo Danaos” ősi bölcsessége szerint.

A KMK-nak tehát a fejéről a talpára kellett állítani a propagandamunka értelmét, s magukkal a könyvtárosokkal is el kellett fogadtatnia, hogy a propagandamunka nem a király szolgálatát jelenti (kizárólag), hanem az istenhez vezető utat (is) építi. Továbbá azt is el kellett fogadtatnia, hogy a propagandamunka nem csupán kiállítás-rendezésből és rendezvényszervezésből áll, hanem sok minden egyébből; pontosabban ezek és sok minden más módszerek, eljárások és fogások csak eszközök a fentebb megjelölt cél elérése érdekében.

Az egész tevékenység tartalmát meg kellett változtatni és korszerű alapokra helyezni. Ehhez kapóra jött, hogy a 70-es években elterjedően volt a reálszférában az a nyugatról beszívargó elképzelés, amelynek lényegét a gazdasági és társadalmi szerek közösségi kapcsolatainak erősítése jelentette hatékonyságuk növelése érdekében. A KMK is felült erre a hullámra, és meglehetősen intenzitással és dinamikával kezdett hozzá az ún. közönségkapcsolatok, a pr új doktrínájának a terjesztéséhez, noha olykor még házon belül is meg kellett birkózni a fintorgó szkepszissel. (Valahol azért élt bennünk egy kis arisztokrata, egy gróf de genere Kallimakhosz.)

Az új koncepció (ugyancsak divatos szó volt akkoriban) érvényre juttatásához elkötelezett belső munkatársakra, érdeklődő, majd odaadó

könyvtárosok külső körére, bátor fellépésre, hasznos kiadványokra volt szükség. Így szállhattak síkra a könyvtárosok azon a terepen is, amelyet eddig önként, fitymálva és ijedősen átengedtek a népművelőknek (ma sokkal úribb neveken szólíttatják magukat). Végül is a korábbi propagandamunka rangemelésé zajlott le a 70-es években, s új szemlélet nyert lassan teret a nyugati könyvtári és könyvtáron kívüli példák hatására és lelkes hazai könyvtárosok erőfeszítései nyomán. A szolgálatában sikerekre vágyó könyvtáros ma már nem engedheti meg magának, hogy közönségéhez fűződő kapcsolatait ne ápolja rendszeresen a leghatásosabb módszerek alkalmazásával. Úgy vélem, hogy a KMK 30–40 éve jelentős mértékben hozzájárult e magatartás kifejlődéséhez.³⁶

5. Az állományépítés támogatása

A 60-as évek derekára a kádári konszolidáció következményeként a kulturális élet is kezdett magához térni, s ez a könyvkiadásban is jelentkezett. Több és jobb kiadvány jelent meg, s a szabadpolc általános térhódítása mellett most már nem politikai, hanem értékszempontok aggasztották a könyvtárosokat. Kiderült, hogy még a hazai, ideológiai-politikai korlátok közé szorított és évi néhány ezer tételt produkáló könyvpiacra sem könnyű a tájékozódás.

Kézenfekvő volt a titokban alternatív (azaz a rendszer hivatalosságához képest más) gondolkodású KMK illetékesek számára, hogy a rendszert csak saját fegyverével lehet ha megverni nem is, de legalább némileg kijátszani. A régóta folyó állományelemzések tapasztalataira³⁷ és az igényes állományépítés szükségességére hivatkozva minisztériumi egyetértéssel és támogatással, különféle politikai garanciák (tétélezzünk fel mögöttük folyamatos összekacsintgatásokat) kikötésével meg is indult 1964-ben a központi állománygyarapítási tanácsadás (*Új Könyvek*). Ez tipikusan szocialista szolgáltatás volt, hiszen mi sem tűnik szebbnek egy pártállam szemében, hogy egy központ – ha már a közvetlen

könyvellátást fel is kellett adni – mondja meg, mit is szerezzenek be az egyes könyvtárak. Én az indulástól kezdve – akkor még, mint kívülálló és meg nem kérdezett – nem szimpatizáltam ezzel a megoldással, mert inkább szakmai kontrol mellett a könyvkeresedelem feladatának tartottam volna. Más meggondolások viszont amellet szoltak, hogy a szolgáltatás függetlenségét hatásosabban garantálja, ha anyagi alapjait, szervezetét és működtetését a KMK-n belülre telepítik. Így válhatott a szocialista tudatformálás fegyvere a hazai könyvkiadás adott tartalmi határai között a kultúra valós értékeire való orientálás eszközévé.

A 70-es években az állománygyarapítási tanácsadó folyóirat a KMK legelterjedtebb, leghasználtabb, s még közfigyelemre is méltatott szolgáltatásává vált. Kódrendszere segítségével – amelynek jelöléseit persze a mindennapi állománygyarapítási gyakorlatban csak okkalmóddal lehetett figyelembe venni, – igyekezett a lehető egyértelműséggel eligazítani a könyvtárosokat, s így ők, ha nem is követték mindenben az ajánlást, legalább azt megtudhatták, mit kellett volna beszerezniük. (Az állománygyarapítás örök dilemmája a közkönyvtárban: az értékek közvetítése kontra sekélyes tömegigények kielégítése.) S mindez történt a politika mindig fenyegető árnyai alatt, a három T sziklái között lavírozva.³⁸

Nem volt könnyű dolga a szerkesztőségnek. Többször is ad audiendum verbum hívták magasabb hatalmak a főszerkesztőt, gyakran kellett „felülvizsgálni” a recenziálás irányultságát, a műveknek kiosztott jelzéseket, a befolyásolás hatásfokát. Mindezeket a nehézségeket figyelembe véve a használók széles táborának ítéletével egybecsengően azt kell megállapítani, hogy a tanácsadó folyóirat sub specie aeternitatis is jól látta el feladatát, és sikervállalkozássá nőtte ki magát a minden szerkesztőség által megtapasztalt mindennapos nehézségek, szervezetlenségek, emberi gyarlóságok, külső beavatkozások ellenére. A recenziók közül sok szinte mini esszé színvonalon mutatott be egy-egy addig idehaza ismeretlen szerzőt, méltatott egy-egy régóta le-

fordításra, kiadásra váró művet, s a hazai kortársi szépirodalomban is biztos eligazítást nyújtott. Egészében jelentős mértékben növelte a könyvtárosok igényességét, tájékozottságát, műveltségét. A közölt bibliográfiai leírások hitelességeért később már a nemzeti könyvtár adta a garanciát. A tételek visszakereshetőkké váltak a megfelelő mutatók segítségével. A szolgáltatás kezdett egész rendszerre kiépülni a különféle használói köröknek szóló és az egyes dokumentumtípusokat felölelő alsorozatainak a megjelenésével.³⁹ (A könyvtárellátó cég jó partnernek bizonyult.) A KMK-nak könyvtári létszükségletként való elismeréséhez sokkal járult hozzá e tanácsadó szolgáltatás, de jómagam a 70-es években sem tudtam szabadulni a gyanúpertől: vajon nem volna-e mégis jobb helyen a kereskedelem kezében, persze szoros használói, azaz könyvtári kontrol, illetve visszacsatolás mellett.

Erre az alapszolgáltatásra épült a 70-es évek KMK-jának egyik ambíciózus vállalkozása, amely egy közepes méretű közkönyvtár szemzőgéből próbált szakterületenként ajánló bibliográfiát, könyvtári kis tükröt⁴⁰ közreadni. A kisebb könyvtárak számára ez elemi tájékoztatási segédeszközt, a könyvtárközi kölcsönzést ösztönző kötetkatalógust jelentett volna, a közepes könyvtáraknak ezen felül állományelemző segédletet, a nagy könyvtáraknak pedig kiindulópontot állományuk fejlesztéséhez, esetleg szakrészlegek kialakításához. A bibliográfiai sorozat kötetei jelentős személyi és anyagi ráfordítások árán meg is jelentek, kérdéses azonban, hogy beváltották-e a hozzájuk fűzött reményeket. Mindenesetre az akkoriban többször emlegetett ajánló nemzeti bibliográfia egyik megvalósult formájának voltak tekinthetők. (Ez magáról az alapszolgáltatásról nem állítható a feldolgozott anyag esetlegessége és a kereskedelmi szempontok érvényesülése miatt.)

A szolgáltatás sokkal inkább szerkesztőségi keretben, semmint hivatalként működött: szerkesztési rutinok, külső munkatársak köre, rendszeresen érkező és távozó (?) könyvanyag, szerzői honoráriumok utalása, szoros határidők és lapzártá stb. Ez kétségtelenül nehezítette a

KMK-hoz mint szerves egységhez való illeszkedést. Ugyanakkor a KMK szellemi kapacitását igencsak megemelte az itt dolgozó munkatársak felkészültsége, tájékozottsága, biztos ítélőképesége, esetenként más területeken is bevethetősége. A KMK könyvtári világon kívüli presztízsét jórészt ennek a szerkesztőségnek köszönheti.

6. A közkönyvtárakon túl

Mint említettem, a KMK-t összkönyvtári ambíciókkal hívták életre, s így is vágott bele munkájába, de ahogyan a közkönyvtárak elvárásai és kooperációkészsége ösztönzőleg hatottak rá, úgy ez az ösztöke – több ok miatt is – hiányzott az egyéb könyvtártípusok terén. Ez a helyzet nagyjából tükrözte a minisztériumnak mint a könyvtárügy ágazati felelősének kompetenciáját: valójában könyvtári kérdésekben igen kevés támogatást kapott a társtárcáktól (sokszor keresnie kellett azt a főelőadót, aki egyáltalán illetékes volt, és hajlandó is volt szóba állni vele), s ennek következtében úgy érezte – némi joggal –, hogy a tárcák nem sokat törődnek a felügyeletük alá tartozó könyvtárak sorsával. A nagy intézmények örültek annak, hogy békén hagyják őket, a kicsik pedig hiába sírtak, hogy nem segít rajtuk senki.

Így a minisztérium és a KMK között egy sajátos ping-pong játszma folyt: kölcsönösen úgy tettek, hogy élet-halál kérdésekről van szó, a magyar tudományos és gazdasági élet információéhségének csillapítása forog kockán (s tényleg ez volt az „ügy”, csak hogy ki és mi keltette volna fel általánosan az információ iránti igényt, hol voltak meg kielégítéséhez a szükséges eszközök, milyen információra lett volna szükség, ki és milyen szinten élt volna vele stb. stb.), de a kaucsuklabda csak az egyik íróasztaltól pattant a másikra és vissza. (Egyébként érdemes volna utólag megvizsgálni a híres, nagy országos szakkönyvtárak, hálózati központok fáradozásainak a határfokát is. De hol van már a tavalyi hó?!)

A 60-as években kifejtett példás erőfeszítéseit a KMK igyekezett a 70-es években is folytatni.

A miniszteri utasítás szintű jogszabályban kiemelt, csúcsonosuló gyűjtőkori együttműködés megteremtésére és kibontakoztatására irányuló munkák praktikus összefoglalójaként megjelent a gyűjtőkori kódex vaskos kötete.⁴¹ (Hasonlítani csak az NSZK-beli németek törekvéseihez és az USA-beli Conspectus-hoz lehet.) A könyvtár- és hálózatközi gyarapítási kooperációs körök is létrejöttek a KMK bábáskodása mellett. De hogyan, merre tovább?

Nyilvánvaló volt, hogy mindenekelőtt az egyes szakterületek szakirodalmi (értsd alatta: információs) ellátását célszerű továbbra is a zászlóra tűzni. Ez meg is történt. Számos könyvtár és szakértő mozgósításával megindult azoknak a vizsgálatoknak a sora, melyek célja az egyes szakterületek világirodalmának a hazai gyűjteményekben való meglétének, illetve hiányának a feltárása volt. Ez adott volna érvanyagot a könyvtárak kezébe a bőségesebb ellátásért folyó harcukban, valamint szilárd alapot nyújtott volna az együttműködés konkrét feladatainak kijelöléséhez. Azt hiszem, ezzel a KMK megtette, amit megtehetett: a publikált vizsgálati jelentések lelkiismeretes, alapos és módszertanilag is helytálló munkát tükröznek, s valóban kiindulópontot kínálhattak a továbbiakhoz. Vajon volt-e hatásuk, folytatásuk? Egy mindenképpen bizonyos: a vizsgálatokban részt vevő könyvtárosok szakmai látóköre, irodalmi tájékozottsága jelentősen kitágult, s ez mindenképpen hasznosult gyakorlati munkájuk során.

Igen nagy, számos későbbi állásfoglalást, döntést és szemléletváltást indukáló vállalkozás volt a hazai könyvtárközi kölcsönzési gyakorlatot az egyes tranzakciókat lépésről-lépésre nyomon követő vizsgálódás.⁴² Eredményeit kutatási jelentés foglalta össze, melynek javaslatai egyetértő fogadtatásra találtak. Ez a vizsgálat prototípusa lehetett volna az OSZK és a KMK közös munkálkodásának is.

Nem volt sikeres az a nagy célt kitűző kutatás, melynek feladata lett volna a magyar általános (ha van ilyen) teaurusz, de legalább általános tárgyszójegyzék kidolgozásának megalapozása. A kiinduló hipotézis az volt, hogy a cikkiroda-

lom címeiben szereplő szavak és egymáshoz való kapcsolatuk a cikkek kellő számú tömegének megfelelő időintervallumban való elemzése révén kiadják egy tárgyszójegyzéknek a keretét, amely lehetővé teszi a továbblépést egy formalizált változat kialakítása felé.⁴³ A kényszerűen manuális eszközöket alkalmazó munkálatok – egyéb okok mellett – szükségképpen vezettek a kudarchoz. Tanulság természetesen egy sor akadt, amelyek remélhetőleg hasznosultak a teauruszokkal kapcsolatos későbbi elméleti és gyakorlati tevékenységben.

A 70-es években világszerte már javában folytak a számítógép könyvtári alkalmazásával foglalkozó kísérletek, próbálkozások, sőt alkalmazások, s számos biztató eredmény is született. A cél már világos volt, de a hozzá vezető út nagyon göröngyösnek mutatkozott. A kihívással a KMK-nak is szembe kellett néznie elsősorban a tudományos és szakkönyvtárak oldaláról, de ami a könyvtári rutinok gépesítését illeti, a közkönyvtárak nevében is. Minden jó szándékunk és igyekezetünk ellenére sok sikerélményben nem volt részünk. Tudomásul kellett vennünk, hogy a számítógépes alkalmazások terepét a könyvtárak, s úttörő módon a nagy könyvtárak (s közöttük is első helyen a nemzeti könyvtár) jelentik. A KMK-ra bizonyos szervezési és finanszírozási feladatok juthattak volna, ám az elsőre nem tartottak igényt (vagy nem is voltunk képesek rá a személyi feltételek hiánya miatt), a másodikhoz pedig nem voltak források (amik nyíltak, azok a könyvtáraknál nyíltak). Bizony hiányzott egy szlovén mintára létrehozott, állami megrendelésekkel működtetett, a könyvtári számítógépesítéssel megbízott szervezet.

Azért hogy mégse kesernyésen fejezzem be ezt a passzust, meg kell emlékezmem a szakmai irányelvek egyik kiágazásáról, mégpedig a felsőoktatási könyvtárak ellátási irányszámokon nyugvó épületnormatíváinak kidolgozásáról, amely a KMK nagy öregjének hattyúdálát jelentette, s az érintett kör örömét és elismerését váltotta ki.⁴⁴ Lett volna mégis lehetőség egy tudományos és szakkönyvtári területen is aktívabb KMK-ra? A 70-es évek elmúltával, a külső körülmények

megváltozásával még egy NDK-s vagy norvég megoldásnak (a közkönyvtári mellett egy másik hasonló, bár kisebb intézet felállítása) sem volt esélye, de talán szükségessége sem. A magyar könyvtárak más utat választottak.

7. Olvasáskutatás és környéke

A 60-as évek végén előbb szűk, majd egyre tágabb teret kapó szociológiai kutatások hullámára jó ütemben csúsztatva rá szörfdeszkáját a KMK. A körülmények kedvezőek voltak. A pártállami vezetés rájött, hogy biztos ismeretekre van szüksége a társadalom lényegi problémáinak kezeléséhez. Ezeket persze kontrolláltan kívánta hasznosítani, azaz a kutatási eredményeket csak megszűrve engedte szélesebb körben terjedni. Ez az álláspont érvényesült a könyvtárügyben is: a vezetés alaposabban meg akarta ismerni az olvasás társadalmi helyzetét és hatását annak érdekében, hogy az elvárt tudatformálást jobban szolgálja. Másfelől a könyvtárosi „ellenzék” valós tények megismerése révén adekvát szolgáltatásokat kívánt nyújtani, tehát a tényleges társadalmi szükségleteket kielégíteni, továbbá védelmet szeretett volna kapni az olvasás tudatformáló hatásához fűzött vérmes reményekkel és elvárásokkal szemben a hatásmechanizmus működésének feltárásával.

Ez volt a kiindulópont: kik, mit, hogyan, milyen körülmények között és milyen hatásfokkal olvasnak; s ennek gyakorlati oldala: hogyan lehet az igények és olvasmányok összhangját megteremteni, miképpen lehet az igényeket felkelteni és befolyásolni bizonyos értékrend szerint. A bökkenő az volt, hogy a hivatalos értékrend és a szakma praktikus (most feledkezzünk meg a világnézeti és egyéb megfontolásokról) értékrendje nem esett egybe: az előbbi meghatározott üzeneteket célba juttatni és számára kedvező tudati és viselkedésbeli hatást kívánt elérni, az utóbbi a használati mutatók növelésére (az igények kielégítésére, az olvasói elégedettség fokozására), valamint az olvasói attitűd kedvező irányú változására, egy hosszú távon realizáló-

dó személyes és szabad választásokon alapuló fejlődési folyamat elindítására és támogatására törekedett.

Itt meg kell jegyezni, hogy ez a dilemma és a hozzá kapcsolódó elméleti és gyakorlati munkálatok legjobb tudomásom szerint szinte kizárólag a szocialista könyvtárügyekre voltak akkoriban jellemzőek, s minél nagyobb volt a légkör relatív szabadsága, a probléma annál erőteljesebben jelentkezett. Így talán nem túlzás azt mondani, hogy e téren világszínvonalat képviselt a KMK 70-es évekbeli produkciója, amely széles körű nemzetközi elismertséget vívott ki magának. Hozzá kell azonban tenni, hogy a nyugati kollégák valójában gyakran nem is értették, miről van tulajdonképpen szó, milyen folyamatok zajlanak országunkban. Még a franciák jártak legközelebb a mi mesgyéinkhez, de igazából velük sem sikerült tartós együttműködést kialakítani.⁴⁵ Nem véletlen, hogy míg Kelet-Európában az olvasás társadalmi szerepe volt napirenden, addig a nyugati kutatások inkább a szakirodalom használatával és hatásával foglalkoztak. Ez az utóbbi aspektus nálunk sajnálatos módon háttérbe szorult, eltekintve néhány egyetemi és szakkönyvtári műhely, vagy inkább magányos harcos erőfeszítéseitől.

Igen rövid idő alatt igen szép eredményeket ért el a KMK az eladdig (néhány korai kísérlettől eltekintve) ismeretlen terepen. Kutatások sorozata indult és fejeződött be tudományos színvonalú jelentésekkel. A külső munkatársi gárda egyre bővült, a szakmában jegyzett kutatók elismeréssel nyilatkoztak a KMK tevékenységéről, és a partnerintézetek sem fukarkodtak a dicsérettel, egyenrangúnak ismerték el a fiatal műhelyt, s a tudományos és egyéb elismerések sem hiányoztak.

Mindez az odaadó és kiválóan felkészült, szociológiai és egyéb szakismereteit egyre bővítő és korszerű színvonalon tartó, fiatal munkatársi közösségnek köszönhető, no meg a kedvező külső körülményeknek. Élni tudtak velük. Merészen választottak kutatási témákat, sikeresen kapcsolták össze az elméletet a gyakorlattal, intenzíven csatlakoztak a könyvtárak napi munkájához, és

hasznos segítséget nyújtottak a konkrét feladatok megoldásához, gyümölcsöző kooperációt építettek ki tekintélyes intézetekkel, s okosan tudtak hozzáférni a más területekről átirányítható, kutatásra fordítható anyagi forrásokkal. A KMK költségvetésének erre szánt keretén túl igen jelentős támogatásokhoz jutottak kutatókat finanszírozó szervektől.

A kutatások, ha új ösvényt vágtak is a rengetegben, soha nem voltak öncélúak, mert eredményeiket remekül lehetett hasznosítani a könyvtárosok képzésében és továbbképzésében (elég, ha a felsőoktatásnak nyújtott tananyagra vagy a tanfolyami előadások százaira gondolunk), a könyvtári gyakorlatban (elég, ha a megmerevedni látszó szabadpolcos rendszer megújítására irányuló kísérleteket, a könyvtárhasználati útmutatókat említem meg), s végső soron a könyvtáros szakma rangemeléséhez is hozzájárultak.⁴⁶

Szervesen függött össze a kutatási tevékenységgel az ún. olvasótábori munka, amely egyedülálló, nagy energiákat igénylő és mozgósító, de (a többség részéről) sok gyanakvást is kiváltó, ugyanakkor nemzetközi érdeklődést keltő vállalkozás volt. Az olvasótábor persze nem olvasó tábor volt, hanem olyan közösségépítő és személyiségfejlesztő forma, amely fiataloknak kívánt segítséget nyújtani a világban való eligazodáshoz. A KMK által szervezett mintatáborokat sok másik követte szerte az országban, amelyek megrendezéséhez kiadványok és könyvtárosok számára rendezett „olvasótáborok” nyújtottak módszertani támogatást.⁴⁷

Mint a KMK vezetőjét egyfelől büszkeséggel töltött el a sikersorozat, másfelől néha úgy éreztem, hogy aránytalanul túlfejlődik ez a részterület az intézet egészen belül, a kutatási tematikában pedig nem kap kellő helyet a szorosabb értelemben vett könyvtárszociológia. E tekintetben egészségesebb arányokra lett volna szükség. A későbbiek során sokasodni látszottak a kérdőjelek nem a tevékenység szükségességét, minőségét, hanem volumenét és helyét illetően. Akárhogy is, a 70-es évekbeli KMK sikerágazata volt az ún. olvasáskutatás, és elfogultság nélkül állítható, hogy sokat profitált belőle a

hazai közkönyvtárügy és rajta keresztül az olvasóközönség.

8. Egyebek

A fentieken kívül sok más feladat, erőfeszítés, teljesítmény is helyet kér ebben a visszapillantó áttekintésben. Méltánytalan volna megfedkezni róluk, mert nagyon is szükség volt rájuk azokban az időkben, s számos eredményük tartósan beépült a magyar könyvtári életbe, s máig is nyomon követhető hatásuk.

Ne feledkezzünk meg arról, amiről hajlamosak vagyunk megfedkezni, vagy legalábbis méltatlanul háttérbe szorítani, s amit réges-régen feldolgozó munkának neveztünk, de azóta előkelőbb neveket kapott, s kiderült róla, hogy a könyvtárosi tevékenység lényegi eleme. A KMK-ban mindig akadt egy-két elkötelezett kolléga, aki nem engedte, hogy megfedkezzünk róla. Ezért elégedetten pillanthatok vissza arra a hozzájárulásra, amit az új címleírási szabvány, az új bibliográfiai leírási alapelvek, szemlélet és szabályok elterjesztése érdekében végeztünk, könyvtárosok százainak (alábecsült szám!) rögzült rutinjának megváltoztatására, a korszerű szemléletmód kialakítására. Módszertani füzetek, kezelési útmutatók, ISBD-szabványok fordításai, konzultációk és tanácsadás, s mindenek előtt és fölött tanítás.⁴⁸ Ez jó mulatság, derék dolog volt.

A szakmai irányelvek kapcsán már céloztam rá, de feltétlenül külön is ki kell emelni azt a tevékenységet, amelyet a KMK a könyvtárépítés- és berendezés terén végzett. A kezdetek itt is az 50-es évek végére, a 60-as évekre nyúlnak vissza, ahogy a korszerű könyvtári eszme testet öltve megfelelő épített környezetet is kívánt magának. Először az OKT égisze alatt, majd tőle függetlenül működött a KMK egyik általános elismert és igényelt szolgáltatása, amely az egyedi könyvtárépületek tervezéséhez és berendezéséhez adott nemcsak tanácsokat, de nyújtott gyakorlati megoldásokat, terveket is, s igen szoros és termékeny kapcsolatokat épített ki az

építész szakmával. Számos neves építésszel lépett a KMK munkatársi viszonyba, s egy időben maga is alkalmazott építészmérnököt. Könyvtárak hosszú során lehet „tetten érni” a KMK vagy munkatársának keze nyomát. Az egyedi konzultációk mellett készültek mintatervek, bonyolódtak le építési pályázatok, s elkészült még a 70-es évek első felében az építészeknek sorvezetőként szolgáló, a szakmai irányelveket négyzetméterekre és térrendszerekre váltó építési szabályzat az építésügy ágazati irányításának égisze alatt, de a KMK munkájával. (Jegyezzük meg: ez volt az első hazai, hivatalos dokumentum, amely a mozgásukban gátolt személyek javára akadálymentesített középületet irányzott elő.)⁴⁹

Nem számolhatok be még szerény eredményekről sem a könyvtári gépesítés, pláne a számítógépesítés terén. Készült néhány felmérés, tájékoztató, lezajlott néhány értekezlet, de semmi több. Az irodagépesítés voltaképpen csak pénzkérdés volt (bár hajlamosak voltunk még a telexet és a gyorsmásolót is misztifikálni, s egész koncepciókat és technológiát építeni rájuk), a számítógépesítés pedig a KMK akkori keretei között felvállalhatatlan volt, így hát csak „gondoztuk”, „napirenden tartottuk” a témát. Ami történt, az az OSZK-ban és a nagy könyvtárakban történt, a KMK sem anyagi erőforrásokkal, sem személyzettel nem rendelkezett ahhoz, hogy labdába rúgjon e pályán. Ehhez egy önálló, könyvtári számítógépesítési vállalkozásra lett volna szükség, amelynek akkoriban nem voltak meg a feltételei, s úgy látszik, később sem teremtdtek meg.

A közkönyvtárak elidegeníthetetlen funkcióját, a helyismereti gyűjteményt és a reá épülő szolgáltatásokat az állományépítési tanácsadáson belül, de önálló területként kezeltük. Azzal hízelgek magamnak, hogy a módszertani tanácsadás, a szervező munka, valamint a helyismereti tevékenységgel foglalkozó kiadványsorozat – más tényezők mellett – ugyancsak hozzájárultak a helyismereti szolgáltatások a későbbi évtizedekben való szárba szökkenéséhez, s talán ösztönözték az MKE e téren nagyszerű teljesítményt nyújtó szekciójának a kibontakozását is.

Ebben az évtizedben kezdődött a zenei gyűj-

temények rohamos fejlődése országszerte. A kezdetek után most vált a közepes könyvtárak természetes részévé is a zenei anyag, s vele együtt sokhelyütt a helyben hallgatás lehetősége. Az anyagi feltételek helyi kigazdálkodása mellett a legnagyobb lendületet az a tanfolyam adta, amely a könyvtáros egyesület és a már tapasztalatokkal rendelkező nagy könyvtárak (elsősorban a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár) elkötelezett és nagy szaktudású munkatársai odaadó segítségével tartottunk meg. A tanfolyam fő haszna – a korszerű szakismeretek és egységes technológia megalapozása mellett – az volt, hogy a résztvevők olyan szilárd közösségé váltak, amely hosszú éveken, évtizedeken át meghatározó szerepet játszott e szolgáltatás működtetésében és fejlesztésében. A későbbi évek során orvosolták az elkerülhetetlen gyermekbetegségeket is, mint például a zenei anyag kizárólagos prézens használata (aminek legfőbb oka az anyagi források szűkössége volt) vagy a könyvtár egészén belül túlzó elkülönülés, azaz mindenáron önálló szervezeti egységként való megjelenés (egy fiatal részleg részéről ez érthető törekvés), vagy a zenei anyag egységes szemlélete a könyvtár nagyságrendjétől és szerepkörétől függetlenül.⁵⁰

Ad hoc feladatként jelentkezett, s az is maradt, mégis említésre méltó az egyházi könyvtárosok számára szervezett tanfolyam, amely szocialista viszonyok között egyik első jele volt annak, hogy az egyházak tulajdonában lévő gyűjtemények a nemzeti gyűjteményegyetem megbecsült részét képezik. Kiváló felkészültségű, tudós emberek jelentek meg a KMK meglehetősen kopott tantermében, akik figyelemmel hallgatták a legjobb könyvtáros szakemberek előadásait. S talán e tanfolyam is hozzájárult az egyházi könyvtárak között a későbbiekben megerősödő együttműködéshez. Külön hasznót jelentett, hogy a régi könyvek és kéziratok kezelésével foglalkozó előadások később könyvalakban is megjelentek.⁵¹

S voltak, persze hogy voltak közvetlen könyvtárpolitikai megrendelések is a minisztérium részéről. Ezek közül jelentőségük miatt kettőről em-

lékezem meg itt: az egyik az 1976-os könyvtári törvényerejű rendelet előkészítése, a másik az évtized végén kidolgozott irányelvek a könyvtárügy távlati tervezéséhez. Az előbbi jól betöltötte szerepét a szocialista társadalmi viszonyok között (bár sokkal inkább a minisztérium, semmint a KMK álláspontja érvényesült szemléletében és bizonyos rendelkezéseiben; erről az előkészítő bizottság vitáiról készült jegyzőkönyvek tanúskodhatnak, ha készültek volna), a másik végül is nem fejtette ki azt a hatást, amelyet sokan vártak tőle. Ezek az irányelvek inkább azért érdemelnek említést, mert a KMK munkatársainak java része részt vett összeállításukban, s egészükben nagyjából tükrözik azt, amit ez a közösség abban az időben a könyvtárügy helyzetéről, társadalmi szerepéről, fejlesztési irányairól gondolt.⁵²

S végül, de nem utolsón, sőt elsősorban essék szó arról, amit a KMK a jövő olvasónemzedékért tett. Megalakulásakor első igazgatója olyan fontosnak tekintette ezt a feladatot, hogy a nemzeti könyvtár egyik vezető munkatársát, tudós irodalomtörténészt, egyben kiváló pedagógiai érzékkel megáldott és meggyőző kisugárzással bíró személyiséget kérte fel a gyerekek könyvtári ellátásának az előmozdítására. A KMK általa vált meghatározó tényezővé a gyerekekkel foglalkozó könyvtárosok szemléletében, gondolkodásmódjában, munkamódszereiben, vállalkozó kedvében és a korszerű pedagógiáról vallott nézeteiben. A 70-es évek azután a gyerekkönyvtárügy országos fellendülését hozták és keserves dolog ma visszaemlékezni az akkori pezsgő életre szerte a könyvtárakban. Az ellátás szintjét előíró szakmai normatívák, a szabadpolc gyerekkönyvtári alkalmazását leíró tanulmány, a gyerekkönyvtárosi tanfolyamok és változatos továbbképzések mind megalapozták az állományok fejlődését és feltárását, a gyerekekkel az olvasás megkedveltetését, a könyvtárhasználat megtanítását, a vonzó gyerekvilág megteremtését akár önálló gyerekkönyvtár, akár gyerek részleg formájában, s mindenekelőtt megerősítették a gyerekkönyvtárosok önértékelését, munkájuk fontosságának tudatát, magabiztos-

ságukat, segítették levetközni kisebbrendűségi érzésüket, s a könyvtáros szakma egyenrangú tagjaivá tette őket, akik közül nem egy utóbb szép karriert futott be, s már vezető pozícióban kifejtett tevékenységük is hozzájárult a gyerek-könyvtári munka rangjának emeléséhez.⁵³

Szakmai pályafutásom során beosztásomból, munkaköreimből kifolyólag sok jelentést írtam, majd minden évben egyet. Mondhatnám a jelentésírás mestere lettem, a jelentések írásában specializáltam magam. Így hát jól tudom, mi a legnagyobb rákfenéje ennek a műfajnak: a saját munka megszépítése, a sanyarú körülmények ostromozása, a tevékenység ellehetetlenülésének ecsetelése. A fenti szöveg is valamiféle jelentés, amely azonban annyiban különbözik a többi soktól, amiket összeállítottam, hogy ez az Utolsó Jelentés a sorban. Ezért szeretném remélni, hogy nem rágják azok a fenék, amelyek az előzőket. Őszintén szoltam és megértést kérek. Céloom a 70-es évek, a KMK, a magam és sokunk 1969-től 1982-ig tartó 13 éve felidézése, megmagyarázása, s ha szükségesnek mutatkozik, hát rehabilitálása. A minisztériumnak kinevezésem előtt megfontolásra ajánlott három tényezőre visszatekintve: soha nem léptem be a „Pártba” (bár munkatársaimat – minden siker nélkül – a

KMK és a maguk vélt érdekében biztattam erre); a KMK munkatársaihoz fűződő baráti viszony néhány kivételtől eltekintve megmaradt, ha itt-ott gyengült is; s kapcsolatom a minisztériummal is megváltozott a periódus végére.

Beszámolóm során nem terheltem a szöveget irodalmi hivatkozásokkal.⁵⁴ Hitelesítésül tessék hozzá elolvasni a KMK publikációinak listáját és a KMK munkatársainak személyi bibliográfiáit, s talán érdemesnek látszik némely dokumentumot kézbe is venni, s elolvasni vagy újraolvasni. Következtesen kerültem a nevek említését is. Bízom abban, a szöveg sokuk alakját megidézi, s ha az nem, hát a magyar könyvtári szakirodalom bibliográfiája, a nagy könyvtári kronológia és – egy ideig még – a személyes emlékezet. Most újlag köszönetet mondok nekik: minden, amit a KMK elért, nekik köszönhető. Ki többet, ki kevesebbet tett hozzá a közös vállalkozáshoz, de mindenki megtette, ami tellett tőle. Köszönöm. Végül is, miattuk döntöttem 1982 elején az igazgatóságról való lemondás mellett. Ha a minisztérium embere azt mondja nekem, hogy velem nincs semmi bajuk, változatlanul nagyra becsülnek, de a KMK-val nincsenek megelégedve, s ez az elégedetlenkedés már évek óta tartó folyamatban nyilvánult meg, s kikezdte az intézet presztízsét, akkor csak egy választásom maradt.

„De hiszen én azt hittem – mondta Samu, és megeredt a könnye –, hogy te is még sok-sok évig fogod élvezni a Megyét, azután, amit tettél. – Igen, valamikor magam is azt hittem, de túlságosan mély a seb, ami ért, Samu. Megpróbáltam megmenteni a Megyét és meg is mentettem, de nem magamnak. Ennek így kellett történnie, Samu, nemegyszer; ha érték forog veszélyben; van, akinek le kell mondania róla, el kell veszítenie, hogy mások megtarthassák.”

(J. R.R. Tolkien: A Gyűrűk Ura. 3. köt. Ford. Göncz Árpád, Bp., Európa, 1995. 403. p.)

Megmaradt? Megtartották?

Jegyzetek

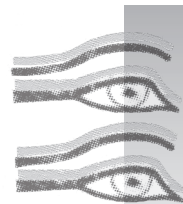
1. Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ (1923–1945); Országos Könyvtári Központ (1945–1952); Népkönyvtári Központ (1949–1954), OSZK Módszertani osztály (1952–1959); OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ (1959–2000).
2. Könyvtári Intézet (1997. évi CLX. sz. kulturális törvény alapján 2000. március 24-én a Művelődési Közlöny 2000/26.

számában megjelent a 6/2000. (III. 24.) NKÖM rendelet a Könyvtári Intézet jogállásáról.

3. Például: GEREBEN Ferenc (Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2010. 6. sz.), NAGY Attila (Könyv és Nevelés: http://epa.oszk.hu/01200/01245/00033/bm2_0701.htm), FOGARASSY Miklós (Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2003. 10., 12., 2004. 3., 4., 9., 12. sz.) visszaemlékezései; „Az olvasó” című Lakatos András tiszteletére készült kötetből (Bp.: Osiris, 2009.) Fogarassy Miklós, Kenedi János, Nővé Béla írásai stb.
4. SEBESTYÉN Géza: Mit várhatnak a könyvtárak a Könyvtár-

- tudományi és Módszertani Központtól? = A Könyvtáros, 10. évf. 1959. 5. sz. 321–325. p.
5. Sebestyén Géza az OSZK főigazgató-helyettese is volt. Egyéb elfoglaltságai miatt 1962-ben átadta a KMK vezetését Barabási Rezsőnek.
 6. Havasi Zoltánról, a szegedi József Attila Tudományegyetem Egyetemi Könyvtárának igazgatójáról van szó.
 7. Ekkor a Művelődési Minisztérium Közgűjteményi főosztályát Bíró Vera, a Könyvtári osztályt Kondor Istvánné vezette.
 8. Bereczky László 1970. március 1-jétől lett a Tudományos és szakkönyvtárak módszertani osztályának vezetője, 1972-ben az Új Könyvek felelős szerkesztője.
 9. 1970. március 1-jén a KMK szervezeti egységei: Olvasáskutatói osztály (vezetője Gerő Zsoltné); Hálózatfejlesztési osztály (vezetője: Szenté Ferenc); Új Könyvek Szerkesztősége (vezetője: Iszlai Zoltán); Tudományos és szakkönyvtárak módszertani osztálya (vezetője: Bereczky László); Tájékoztatási és dokumentációs osztály (mb. vezetője: Szilágyi Tibor); Oktatási osztály (vezetője: Vadász Ferencné). 1972 végén Bereczky László az Irodalompropaganda osztály, Gerő Zsoltné a Tájékoztatási osztály, Horváth Tibor a Tudományos és szakkönyvtárak módszertani osztálya, Kamarás István pedig az Olvasáskutatói osztály vezetője lett. (Kronológia... 1. köt. 327–328. p. Összeáll. Gerő Gyula. Bp. : OSZK 2009.)
 10. Például: Bóday Pál, Fodor András, Fogarassy Miklós, Iszlai Zoltán, Kulcsár Szabó Ernő, Sebő Ferenc, Szilágyi Tibor, Vargha Balázs stb.
 11. Például: Feimer Ágnes, Hegyközi Ilona, Heit Gábor, Hölgyesi Györgyi, Jordán Katalin, Kovács Katalin, Léces Melinda, Orbán Éva, Rácz Ágnes, Sarlós Vera stb.
 12. Például: Bartos Éva, Bobokné Belányi Beáta, Bóday Pál, Bereczky László, Cholnoky Győző, Csoboth Attila, Gereben Ferenc, Havas Katalin, Heit Gábor, Horváth Tibor, Iszlai Zoltán, Kamarás István, Katsányi Sándor Sárdy Péter, Sebő Ferenc, Somorjai Ildikó, Sövényházi Csilla, Szabó Sándor stb.
 13. Mindannyiunk tanítómestere Sallai István (1911–1979), aki haláláig tiszteletbeli igazgatója volt a KMK-nak, főosztályvezetői beosztásban.
 14. Például Polónyi Péter, Józsa Péter, Tánczos Gábor, később Kenedi János, Radnóti Sándor, Szilágyi Sándor, Nővé Béla stb.
 15. Sallai Istvánról van szó.
 16. SALLAI István – VARGHA Balázs: A szabadpolcos közművelődési könyvtár. Bp. : OSZK KMK, 1963. 139 p.
 17. Pl. a Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom c. referáló lapban a külföldi szakirodalomról, a HLISA és VELBI referáló lapban a hazai terméstről angolul és oroszul, a Könyvtári Figyelő Kitekintés rovatában tömörítések, fordítások, szemle tanulmányok formájában.
 18. Ld. PAPP István: Ha halkan szól a zene, akkor is lehet táncolni. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 8. évf. 1999. 1. sz. 3–15. p. „A magam részéről Széchenyi-szindrómának nevezem azt a jelenséget, ha valaki konfrontálódik a saját elmaradottsága és a mások haladottsága közötti különbséggel, s bár tudomásul veszi személyi és anyagi erőforrásainak korlátozottságát, a lehetőségek határai között mindent elkövet, a közte és a nála fejlettebb közötti különbség csökkentésére. És nem veszi kedvét akkor sem, ha egyelőre nincs radikális kilátás arra, hogy rövid idő alatt átütő sikert érjen el. (i.m. 3–4. p.)
 19. Pl. a Nemzetiségi könyvek; Új Könyvek. Idegen nyelvű könyvek; Új Könyvek. Nemzetiségek anyanyelvi irodalma füzeteiben, ill. a nemzetiségi irodalomról készült törzsanyag-jegyzékekben.
 20. 1964-ben Budapesten rendezték meg a szocialista országok módszertani központjainak értekezletét, amelyen Bóday Pál a Tájékoztatási és dokumentációs osztály vezetőjeként vett részt, és javasolta a résztvevőknek a könyvtártudomány és dokumentáció irodalmának közös, nemzetközi feltárási rendszerben történő kialakítását. Bővebben erről ld. Pogány György írását e számban.
 21. A KMK-ból ötten (Bartos Éva, Gereben Ferenc, Kamarás István, Nagy Attila és Fogarassy Miklós) írták alá 1979-ben a Charta vezetői bebörtönzése elleni tiltakozó leveleket. A retorzió nem maradt el. A történet vége, hogy 2009-ben az „ötök” megkapták a Füzeki István-emlékérmét. Erről ld. még e számban Péterfi Rita írását.
 22. Bereczky László szócselekedeteinek egyike.
 23. KMK= A betűszó a közveszélyes munkakerülés rövidítése is volt, amely a Kádár-rendszerben büntetést vont maga után.
 24. Menenius Agrippa római szenetábor, Shakespeare Coriolanusában kompromisszum-készségéről, diplomáciai érzékéről ismert bölcsként szerepel. Ld. <http://www.netlexikon.hu/yrk/Fmbgne/12593>
 25. Részletes kifejtését ld. Hangodi Ágnes tanulmányában e szám írási között.
 26. A vitáról ld. http://www.ki.oszk.hu/old/dok/megjelentirasok_etikaikodex.rtf
 27. Sallai István: A közművelődési könyvtárügy fejlődési iránya különös tekintettel a magyar közművelődési könyvtárügyre. 2. átdolg. kiad. Bp. 1968, OSZK KMK, 48 p.; Maga az előterjesztés, amely az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács 1968. évi június 19-i békéscsabai ülésére készült, mindössze 20 példányban 51 nyolcadret oldalas sokszorosításban. A szakmai köztudatban public library vitaként tartják számon.
 28. Futala Tibor javította „fogyaszthatóvá” a szöveget (ld. Futala visszaemlékezését a Könyvtári Figyelő 1999. 2. számában.)
 29. Szakmai irányelvek a tanácsai közművelődési könyvtárak távlati fejlesztéséhez (1972), Alapelvek és követelmények a szakszervezeti könyvtárak távlati fejlesztéséhez (1971), Irányelvek a 18 éven aluli ifjúság könyvtári ellátásának javítására (1971), A közművelődési könyvtári ellátás. Irányelvek a távlati tervezéshez (1973), Irányelvek a főiskolai könyvtárak fejlesztésére (1975).
 30. A Gyorstájékoztató magyar és külföldi sorozata, amelyekből a MAK SZAB (Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiája) és a KDSZ (Könyvtári Dokumentációs Szakirodalom) fejlődött ki.

31. Bóday Pál könyvtártudományi „világbibliográfiai tervének” szellemiség a KMK 1967-es felülvizsgálata elismerte, de megvalósítását nem tartotta reálisnak.
32. A KDSZ azzal segítette a könyvtárosokat, hogy a Könyvtártudományi Szakkönyvtár kurrens külföldi folyóiratait tárta fel referátumok és címfordítások formájában az idegen nyelvet nem tudók számára.
33. A Könyvtári Figyelő 1969 és 1991 között szerepeltette borítóján az OKDT (OKT)-t, és vállalta az előterjesztések közlését.
34. Könyvtári Figyelő. Repertórium. 1955–1974. Összeáll. Szinainé László Zsuzsa. Bp. : KMK, 1978.
35. 1967-ben készült el a tárgyszójegyzék, 1969-től a szakkönyvtár ez alapján folytatta a tartalmi feltárást. A könyvtári és tájékoztatói tézeaurusz tervezet 1976-ban készült el Horváth Magda és Kövendi Dénes munkájaként.
36. Pelejte Tibor a Kapcsolatszervező osztály vezetőjeként kiállítások szervezésével, a Pr és a reprográfia kérdéseivel foglalkozó köteteivel, sajtófigyeléssel, az Eseménynaptár, a Látóhatár bibliográfiai részének szerkesztésével, ill. tanfolyami előadásaival segítette a közönségkapcsolatok fejlesztését. (Pl. Reprográfia és kiadványkészítés, 1973, Könyvtár és irodalom-népszerűsítés, 1975, Könyvtári kalauz. Közhasznú tudnivalók országos és regionális könyvtárakról, 1979, Könyvtárügyi témajavaslatok tömegkommunikációs célokra, 1981. stb.).
37. Pl. Polónyi Péter: Az állományminőség vizsgálatának módszerei (1974), Sonnevend Péter: Szakirodalmi ellátottsági vizsgálatok (1973), Mándy Gábor: A közművelődési könyvtárak állományépítésének minőségi szempontú kutatásához (1976)
38. Tiltott, Túrt, Támogatott – a kommunista kultúrpolitika jellemzője.
39. Új Könyvek. Szakirodalom, Új Könyvek. Idegen nyelvű könyvek. Új Könyvek. Nemzetiségi irodalom. Új Hanglemezek (később: Új hangfelvételek), Új Kották, Új külföldi kézikönyvek
40. Könyvtári kis tükör. Ajánló könyvjegyzék. Fel. szerk. Bereczky László, 1978–
41. Szakkönyvtári kalauz. Tudományos és szakkönyvtárak gyűjtőköri kódexe. Szerk. Bereczky László, Pataky Ernő, 1969.
42. A könyvtárközi kölcsönzés rendszerének vizsgálata. Összeáll. Chólnoky Győző. 1972.
43. Horváth Tibor irányítása mellett a szakkönyvtár dokumentációs munkatársai gyűjtötték a cédulákat. A hatalmas mennyiségű cédulaanyag egy alapos beázás következtében használhatatlanná vált.
44. Sallai István: Egyetemi és főiskolai könyvtárak építési kérdései. Vitaanyag. 1976.; Művelődési épületek. Közművelődési könyvtárak. Tervezési előírások. Építésügyi ágazati szabvány. 1976.
45. Az olvasásszociológia neves francia kutatói Robert Escarpit, Robert Estivals. A Nemzetközi Bibliológiai Társaság (AIB) munkájába Fülöp Géza, Sebestyén György, Rózsa György mellett az Olvasáskutatói osztály kutatója, Lőrincz Judit is bekapcsolódott.
46. Két alpműnek számító tankönyv: Gereben Ferenc – Katsányi Sándor – Nagy Attila: Olvasásismeret, 1979., ill. Gereben Ferenc – Nagy Attila: Olvasás és társdalom, 1992.
47. Az olvasótáborokról ld. még Péterfi Rita tanulmányát e számban.
48. Az első útmutató, az ISBD/M volt, Horváth Magda fordításában, Fügedi Péterné előszavával 1977-ben, melyet sorra követtek a többi például: Kovács Ilona: A könyvek bibliográfiai leírása. Útmutató az MSZ 3424/1-78 tanulmányozásához. Bp. : OSZK KMK, 1980. 54 p.; Tremkóné Meszlény Mária: Mikrofilmek bibliográfiai leírása. Útmutató. Bp. : OSZK KMK, 1980. 79 p. stb., továbbá a különféle címléírasi példatárak Vajda Gábor, Varga Ildikó, Rácz Ágnes stb. összeállításában.
49. A funkcionális szakmai tervek kidolgozásában Katsányi Sándor, Papp István, Sallai István, Szenté Ferenc, Tombor Tibor, Urbán László vettek általában részt. Építésként Havassy Pál, Sebő Ferenc, Szabados László nevét említhetjük. Urbán László tervkatalógust állított össze középfokú közművelődési könyvtárak számára (1977).
50. Pl. A közművelődési könyvtárak zenei részlegei és a zeneoktatási intézmények könyvtárai. Cím- és adattár. Összeáll. Gyimes Ferenc. Bp. : OSZK KMK : MKE, 1976. , SKALICZKI Judit: Zenemű- és hangtári részlegek a közművelődési könyvtárakban. Bp. : OSZK KMK, 1980. Magyar nyelvű zenei könyvek a közművelődési könyvtárakban. Összeáll. Gyimes Ferenc, Bp. OSZK KMK, 1976. ; FÖLDI Egon: A hangtárak létesítésének technikai problémái. Bp. : OSZK KMK : MKE, 1974., Pethes Iván: FZO-ja stb.
51. Régi könyvek és kéziratok. Tanulmánygyűjtemény. Összeáll. Pintér Márta. Bp. : OSZK KMK, 1974.
52. Pl. Javaslat a könyvtárügyi cselekvési és fejlesztési programjára. Irányelvek a VI. ötéves tervidőszakra. Tervezet. Összeáll. Papp István. Bp. OKT, 1980. 61 lev. ; A magyar könyvtárügyi cselekvési és fejlesztési programja. Irányelvek a távlati tervezéshez. Összeáll. szerk. Papp István. Bp. : OKT, 1980. 82 p.
53. Például: A gyerekkönyvtári munka. Szerk. Károlyi Ágnes. Bp. : OSZK KMK, 1979., Gyermekirodalom 1965–1975. Ajánló könyvjegyzék. Szerk. Benkő Attiláné. Bp. M. Kv. Kvtérj. Egyes. 1979. ; A gyermekkönyvtári munka segédkönyvei. Ajánló bibliográfia. Szerk. Halmosi Józsefné. Bp. : OSZK KMK : Tatabányai Megyei Könyvtár, 1988. , Ki kicsoda a magyar gyermekirodalomban? 1988. stb.
54. A szerző talán okkal, de vitatható joggal eltekintett szövege lábjegyzetelésétől. A szerkesztőnek azonban az olvasók érdekeit is képviselnie kell, ezért bizonyos pontokon utalásokkal segíti azokat, akiknek a tárgyalt időszak nem személyes élmény, hanem egyre távolodó történet. Akik viszont részletesebben akarják megismerni a KMK viselt dolgait, jól teszik, ha követik a szerző tanácsát, s tanulmányozzák az intézet és munkatársai teljes szakirodalmi termését.

Késői vallomás egy hajdan volt KMK-ról

SZENTE Ferenc

Sárguló noteszlapokat böngészek... Emlékezésre kért fel a Könyvtári Figyelő főszerkesztője. Talán nem baj, ha azzal kezdem, hogy mindig tudtam, hogy féltetni kell a KMK-t. Amikor 1960-ban *Sallai István* biztatására tagja lettem, már másnap az akkori minisztérium sokak által rettegett főelőadója azzal fogadott, hogy rendet kell csinálni, mert a KMK nem áll hivatása magaslatán. Nem erősíti kellő módon a könyvtárak politikai munkáját.

Hogy mi a kellő mód? Arra nem volt válasz. Megértettem, hogy a KMK hivatalból csak rosszul dolgozhat, mert megfogalmazatlan elvárásoknak kell megfelelnie. Ezzel a megírt sorssal kell együtt élnie, s ha jól akar, maga találja ki az elvárásokat, és úgy tesz, mintha a felettes hivatalosság találta volna ki őket. Ez a taktika végig működött kisebb botlásokkal.

A KMK jó szellemű műhely volt, valóságos

szigete a szabad gondolkodásnak és sikeres terjesztője a nyugati típusú könyvtári rendszer fejlesztési elveinek. A szakmában sokak előtt volt tekintélye, de voltak irigyei és ellenségei, – ahogy illik, s szokás. *Futala Tibortól* hallottam többször korábban is, hogy új szakmai agytröszt van alakulóban a KMK ellen, aztán nyolcvanban, amikor már nem a minisztériumban volt, hanem az OMIKK-ban, figyelmeztetett, hogy vannak olyan hangok, melyek szerint a KMK réges-rég betöltötte szerepét, valami más felállás kellene. Valami olyan kutatás-fejlesztési szervezet, amely felkészíti a teljes hazai könyvtári rendszert a kibernetizálásra. Hol van hozzá a technika? Az még nincs, de elvi felkészülésről beszélnek, kooperációs körökről, újszerű koordinációról. De hát ezek a külföldi szakirodalomból vett, számunkra is igen tetszetős, de a helyzetünkhöz képest üres fogalmak! *Papp István* úgy

próbált elébe menni a ködösített követeléseknek, hogy létrehozott egy Könyvtártechnológiai osztályt, amely jární kezdte az országot és hirdette a technikai fejlődés beláthatatlan perspektíváiról az ígét. (Volt már egyszer ilyen eszköz nélküli gépesítési kísérletünk a hatvanas években: a fontos kölcsönzési eljárás meghonosítása. Ez maga a jövő! *Barabási Rezső* rosszállóan hallgatta ellenvetéseimet. Nem szabad ellenállni a fejlődésnek. A békéscsabai megyei könyvtár volt az egyik kísérleti hely. *Lipták Pál* igazgatótól tudtam, hogy egy teljes havi kölcsönzés dokumentálatlan maradt, mert hiba volt a filmen.)

1982-ben *Jóború Magda* halála után *Zircz Péter* lett az OSZK megbízott főigazgatója. Azonnal benyújtotta javaslatát a kutatás-fejlesztési önálló részleg felállításáról, amely országos feladatot is ellát. Papp István ekkor mondott le a KMK igazgatóságáról. Pohár bor mellett beszélt róla velem. Elege volt. Egy hét múlva hívtak a minisztériumba. Vállaljam a KMK-t úgy, hogy státuszokat adok át az OSZK-nak, kutatás-fejlesztési célra. Három státuszt, lehet személlyel együtt is. De aztán rajtam soha ne kérjétek számon a könyvtári kutatás-fejlesztés menedzselését, mert ez mostantól OSZK feladat. Így kezdődött – ahogy a politikában mondani szokás – az új szakasz.

Vezetői megbízatásom hat hónapra szólt. Így állapotunk meg a Könyvtári osztályon. Ennyi idő alatt ki kell derülnie, hogy mi legyen a KMK sorsa. Iratok olvasásával és hivatalos találkozásokkal töltöttem az első napokat és tartottam egy intézeti értekezletet. Úgy éreztem magam, mint akit beugrattak valamibe, amit nem akart. Néhány vidéki utat tettem, hogy találkozzam azokkal a régi kollégákkal, akiknek a véleményére adtam. Bízgatásuk megerősített, hogy a KMK-ra nélkülözhetetlenül szükség van és meg kell erősíteni a státusát. Készítettem magamnak egy minimál tervet. Megállapodtam *Zircz Péter*rel *Ungváry Rudolf* áthelyezésében az OSZK-hoz és abban, hogy részt veszek a kollégiumi üléseiken.

Az OSZK-val való kapcsolat szorosra fűzését elvileg is fontosnak véltem, de erre készítették a

közös gazdasági érdekek is. Már egy éve tartott a Marjai József nevéhez (miniszterelnök helyettesként a teljes gazdasági területet felügyelte) kötődő takarékosági program, amely valójában elvonásokból állt. Emlékeztet a nyugati folyóiratok megrendelésének drasztikus korlátozása, a dologi kiadások csökkentése, a kiadványokra költhető előállítás költségei, a kiküldetési költségek megfelelése és a bérek befagyasztása. Ugyanakkor megtörtént az első 20%-os általános áremelés. Ilyen körülmények közt természetes volt, hogy napirenden voltak az OSZK megbízott főigazgatójával a gazdasági alapú, de a szakmai határokat feszegető érdekviták a lényegesen kisebb és olcsóbb KMK-ról.

Közben új főigazgatója lett a nemzeti könyvtárnak *Molnár Ferenc*, volt kulturális államtitkár személyében, akivel rövid időn belül szívélyes, kollegiális viszonyt alakítottunk ki egymás közt. Rendszeresen kikérte tanácsaimat az OSZK különféle problémáit illetően, és segített a kapcsolatépítésben, amire akkor nagy szükség volt.

A járáások általános törvényi megszüntetésével az a veszély fenyegetett, hogy szétzilálódna a falusi könyvtárak. Tájéraztekezletek sorozatát tartottuk azoknak a városi fenntartóknak, akik a volt járási könyvtárak gazdái lettek, hogy sürgősen hozzák létre az ellátó rendszert, ami a hálózati összefogást biztosítani tudja. Az új szerepfelfogás megértetésében nagy könnyebbség volt a szakmai irányelvekben részletezett szintek (A-,B-,C-,D-típusú könyvtár) tartalma, jórészt ennek volt köszönhető a szinte zökkenőmentes átállás az új formára.

A városi könyvtárigazgatók tájéraztekezleteinek egyik tanulsága volt, hogy velük folyamatos, közvetlen kapcsolatot kell fenntartanunk, nem elegendő a megyei könyvtárakon keresztül foglalkozni a gondjaikkal. A minisztériummal egyeztetve létrehoztuk a Városi Könyvtárigazgatók Tanácsát mint állandó testületet és kezdeményeztük, hogy a szakszervezetek területén is alakuljanak meg állandó testületek az SZMT és a szakmai központi könyvtárak vezetőiből.

Már a költségvetési előmunkálatok során kiderült, hogy további keretcsökkenés várható. Ké-

szítettem egy új feladatlistát és konzultációra kértem a különféle könyvtárigazgatói tanácsok elnökeit, és az OKT elnökét, *Vályi Gábort*, akivel közösen alakítottuk ki a KMK új szervezeti beosztását. Három osztály összevonásával jött létre az oktatási-kutatási egység, hogy a költség-hatékony működés biztosítható legyen és az erők java részét a szakmai képzés, továbbképzés céljaira lehessen fordítani.

Korábbi tapasztalataimból tudtam, hogy közös pályán mozgunk a nálunk jobb anyagi helyzetben lévő szervezetekkel, melyek között fő helyen állt a Hazafias Népfront. Az Olvasó Népért Mozgalom ürügyén kapcsolatba léptem *Pozsgay Imrével*, aki megértően fogadta javaslatomat egy közös cselekvési programról. A mozgalom keretében szervezhettünk szakmai értekezleteket, készíthettünk propagandaanyagokat, kiadványokat és olyan segítő partnereket nyertünk a könyvtárügynek, mint *Fábián Zoltán*, *Fekete Gyula*, *Molnár Zoltán*, *Varga Domokos*.

Nekik sokat köszönhetek, hogy a rendszerváltozást bevezető évek osztozkodási beharcaiban (filmszakma, színházügy, zenei élet, művelődési házak stb.) szilárdan mellettünk álltak. Mert a politikai átalakulás „szaga” elég korán a levegőben volt.

A szocialista országok rendszertelen könyvtári értekezletén Varsóban *Juhász Jenővel*, majd Ulan Batorban *Sárdy Péterrel* vettem részt. Mindkét alkalommal feltűnő volt a szovjet küldöttek sűrű „glaznosztizása”, amit rajtunk kívül csak a lengyelek üdvözöltek egyértelmű lelkesedéssel. A szovjet kollégák bizakodó hangulatát tapasztaltuk Moszkvában is, ahol az OSZK és a Lenin Könyvtár baráti találkozóján vettem részt *Ferenczyné Wendelin Lidia*, *Sonnevend Péter* főosztályvezetők és *Havasi Zoltán* főigazgató-helyettes társaságában. A történet további sorsa szempontjából lényeges, hogy jó kollegális viszony alakult ki köztünk *Ferenczynével* és *Havasi Zoltánnal* is, aki nemsokára az OSZK mb. főigazgatójaként a Várba való költözést vezényelte. Ennek nem kis szerepe volt a KMK épületen belüli elhelyezése szempontjából.

Az elszegényedéssel való mindennapi szembe-

nézésben biztató reménysugárként jelent meg a Soros Alapítvány. *Vályi Gábor* titokzatosan meghívott egy vendéglői találkozásra, ahol bemutatott *Soros Györgynek*. Addig keveset tudtam róla, lényegében csak annyit, hogy egy gazdag amerikai magyar, aki jótékony, segítő szándékkal jött Magyarországra és már tárgyalt vezető politikusokkal. Már a kávénál tartottak, amikor bekapcsolódtam a beszélgetésbe. Érdeklődésére elmondtam, hogy mennyire lebénítva érezzük magunkat. Frázisokat használunk az információs társadalomról, miközben nem férünk hozzá a külföldi folyóiratokhoz és a könyvtári technikánk még mindig jellemzően az írógép és a lemezes másoló. Megállapodtunk, hogy rövid időn belül készíték egy minimál tervet a legszükségesebb technikai eszközigenyről a könyvtárakban és egy folyóirat-rendelési segélyprogramot három évre. Megállapodtunk abban is, hogy lesz egy állandó összekötője könyvtári területről, *Óvári Sándor* személyében.

A program hamarosan beindult. Eredményességének értékelése több forrásban fellelhető.

Új otthonunkban, a Budavári Palotában irodai szomszédom lett a Magyarságkutató Intézet igazgatója, *Juhász Gyula*. Barátságos viszony alakult ki köztünk. Rendszeresen bekukkantott hozzám, beszélt a munkájukról és érdeklődött a határon túli magyar könyvtárakról. Akkor már többször jártam Csehszlovákiában, Jugoszláviában, egyszer Romániában is, tudtam friss információkkal szolgálni. Ennek a kapcsolatnak tudható be, hogy az OSZK-ban bekövetkezett vezetői örségváltáskor az én nevem merült föl általános főigazgató helyettesként. Utálkoztam az ötleten. Minisztériumi kollégák figyelmeztettek, hogy gondoljam meg jobban, mert újból kezdődhet a huzakodás a KMK szerepe miatt. Nyomasztó teherként nehezedett rám a felelősség, de örömmel tapasztaltam az OSZK-s kollégák segítő együttműködési készségét és sikerült viszonylag gyorsan kialakítani a fenntartható szolgáltatások rendszerét. A számítástechnikai korszak előkészítésére *Hegedűs Péter* lépett sorompóba főigazgató-helyettesként, és sikerült újabb munkatársak foglalkoztatására státuszokat

szerezni a kutatás-fejlesztés területére, noha a konkrét gépi lehetőségek dolgában mindössze a Commodore program jelentett némi sikert. A gépekre vonatkozó COCOM-embargó mindössze ennyit tett lehetővé.

Lapozgatva a *Gerő Gyula* által összeállított kronológia köteteit, látom, mennyi minden értelmes és hasznos dolgot vitt végbe a KMK ezekben az években, amelyek felkészítették a könyvtári környezetet a várható társadalmi-gazdasági átalakulásra. Mindennek ellenére voltak, akik szüntelenül hangoztatták, hogy a fejlődés, a modernizáció azért nem halad, mert a KMK nem áll hivatása magaslatán. Könnyű bírálni az olyan helyzetet, amelyben nincs benne az ember. Juhász Gyula megjegyzése a korabeli noteszomban: „a haverjaid valamiért nagyon ellened fordultak, nem gondolod?” De, gondoltam. Okát ugyan nem értettem, ha csak azt nem, hogy egy legyengült minisztérium helyett újból a KMK-ra kellett osztani a bűnbak szerepét. A helyzet józan értelmezése lett volna elvárható a hazai szaksajtótól, de passzivitásuk aztán arra készítetett bennünket, hogy új sajtót indítsunk, a *Könyvtári Levelező/lapot*.

Előbb azonban – hallgatva *Billédi Ibolya* és Vályi Gábor bölcs tanácsára, mely szerint a nyílt viták helyett jobb lenne testületi fórumon nézeteket cserélni – kértem a felvételemet az MKE-be. Ám elutasítást kaptam válaszul. A mából nézve bizonyára hihetetlennek tűnik, pedig így történt. A revír határát hasonló ösztönreflex alapján védik kissé távolabbi biológiai rokonaink. Nem lelkeztem sokat a történetek fölött, de ettől fogva pártoltam minden törekvést, amely szakmai érdekvédelmi szempontból új szervezetek létrehozására irányult (Kultúraterjesztők Társasága, Könyvtári és Informatikai Kamara – később a Kulturális Kamara tagja, majd IKSZ – és a Sallai István Társaság).

A Népfront mellett sorra alakuló civil szervezetek, városfejlesztési baráti körök révén naprakész információim voltak a politikai átalakulás nyomán kialakult állapotokról az egész országban. Munkatársaink ezek ismeretében vettek részt támogatólag a könyvtárak életében, szer-

veztek szakmai rendezvényeket, adtak módszer-tani tanácsokat. Nem részletezem, a kronológiában visszakereshető. A rendszerváltás környékén állandó részévé vált munkánknak a határon túli magyar könyvtárüggyel való törődés. Tanfolyamokat, konzultációs alkalmakat szerveztünk, helyszíni tanácsadást biztosítottunk, segítettünk a magyar érdeklődő szakmai központok kialakulásában és nem utolsósorban szervezetté tettük a könyvellátást.

Részt vettünk a Könyvet Romániának nevű országos könyvadomány gyűjtésben, a begyűlt anyag válogatásában, a szállítások szervezésében. Szervezői voltunk a Magyar Írók Szövetsége mellett a hazai és a határon túli magyar szerzőkkel foglalkozó szépirodalmi kiadók tanácskozásának. Ettől fogva rendszeres munkakapcsolatom volt *Göncz Árpáddal*, aki a továbbiakban lelkes patronálója volt két fontos könyvtári érdeklődő vállalkozásunknak: a Kölcsey Alapítványnak és az Olvasóköri Szövetségének. Az alapítvány immár húsz esztendeje támogatja a hazai és a határon túli magyar könyvtárak és iskolák közti testvéri-segítő szándékokat. Köztársasági elnökként is többször elfogadta meghívásunkat rendezvényeinkre. Utoljára akkor találkozottunk személyesen, amikor kiskeresztet adott több mint negyvenévi szolgálat után. „Eleged volt?” – súgta a kézfogás közben, emlékeztetve egy korábbi beszélgetésünkre, amikor az elnöki autóban elmeséltem, hogy az új miniszter panaszos levelet kapott az MKE-től, hogy nem működik az OKT, aki kérdőre vonta Juhász Gyulát a KMK igazgatójának hanyagsága miatt. A miniszterhelyettes hallgatja a magyarázkodásomat, arról, hogy az OKT-nek milyen szerepe volt a régi minisztériumi felállás mellett, és hogy valójában most is a minisztérium elhatárolásán múlik, hogy ad-e megrendelést a szervezetnek, amelynek mi, a KMK a titkársági teendőit látjuk el. „Ja, vagy úgy, akkor ez afféle önjelölt bölcs tanácsa, amelyik majd megmondja, hogy nekünk mi a dolgunk. Hát így egészen más.”

A régi noteszlapokat böngészve, ma azt mondom, hogy legalább nem volt unalmas az élet. Ez nem azt jelenti, hogy különösebben elégedett

vagyok a magam teljesítményével, de arra jó érzéssel gondolok, hogy egy történelmileg nézve is nehéz időszakon át biztonságos környezetet jelentett a KMK az ott dolgozóknak, és biztos szakmai támaszt azoknak, az egzisztenciájukban fenyegetett könyvtáraknak, amelyek segítségért hozzánk fordultak.

És végezetül: távozásomkor az volt a látszat, mintha engem nyugdíjba küldtek volna és így

megkaptam a magamét. Ezzel szemben az igazság az, hogy már rég átadtam Juhász Gyulának a nyugdíjazási kérelmemet és a vele való megállapodás alapján töltöttem ki a teljes időn túli hónapokat. El kellett válni, mert ha eljön az idő, válni kell. De az érdeklődésem – szeretettel és némi aggodalommal – azóta is megmaradt a könyvtárügy sorsának alakulása iránt.

4. kép

Berezky László, Papp István, Sallai István a hatvanas évek végén

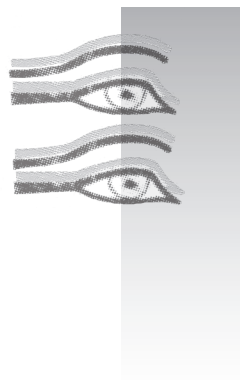

5. kép

A szocialista KMK-k értekezlete G. Schwarz, G. Rückl, P. Günnel, Sente Ferenc, a tolmács, Papp István a hetvenes évek közepén

Az utolsó évek

GYŐRI Erzsébet

Jó lenne mindenre és pontosan emlékezni, és még jobb lenne azokat az éveket, eseményeket élethűen megidézni. Különösen ez utóbbi kívánna művészi tehetséget, amiből viszont nem mindenkinek adatott, e sorok írójának sem.

Lapozgatom a már megsárgult határidő naplókat, 1954-től vezettem minden értekezletről, megbeszélésről. Helyszínek, dátumok, nevek sokasága tolul elő. Voltam községi, járási és megyei könyvtáros, szülővárosom Miskolc városi könyvtárának igazgatója, dolgoztam a korabeli minisztérium könyvtári osztályán, a könyvtárel-látás vezetőjeként, sokfelé tehát, amikor 1985-ben visszaérkeztem a KMK-ba (1976-ban egy rövid időt a KMK Hálózatfejlesztési osztályán töltöttem.). Önéletrajzi adataim itt csupán azt jel-zik, hogy sokféle könyvtári közegben fordultam meg, mire a KMK munkatársa lettem.

1985-ben, amikor Bereczky László a Könyvtá-ros főszerkesztője lett (Gerő Gyula nyugdíjba

vonulása után), Szente Ferenc, a KMK igazgató-ja engem kért fel az Új Könyvekként emlegetett Gyűjteményfejlesztési osztály vezetőjének.

December elseje volt, ilyenkor mindig több könyv jelenik meg, mint az esztendő más hónap-jaiban, új munkatársaim óriási könyvkupacok mögött ültek és verték írógépeiket.

Régi ismerős kollégák mosolyogva kísérték a szobámba, ahol ugyancsak könyvkupacok vár-tak. Talán egy fél óra sem telt el megérkezésem-től, amikor egyik kollégám 15–20 könyvismer-tetést tett az asztalomra. Csengett a telefon, az igazgató jövő évi munkatervet kért. Azt sem tud-tam, mihez kapjak. Nem előnyös az emlékező-nek ilyen pillanatokot bevallani, sőt leírni, de így történt. Ma is, huszonöt év után érzem az első nap szorongásait. Szerencsére csak egy nap volt ilyen. Fiatal, vidám munkatársak vettek körül, egy-egy csésze teát vagy kávét hoztak, kérdez-gettek milyen az „első nap az iskolában”? Csak

most vallo meg nekik is, milyen volt. Két-három estébe nyúló nap után elfogytak az ismertetésre váró könyveim, elolvastam a már megszerkesztett recenziókat, egy rövid megbeszélés után elkészült a munkaterv is. Megérkeztem, otthon voltam, köszönet érte azoknak, akik körülvettek.

Karácsony táján arra is időt keríthettem, hogy más osztályokon is megforduljak. Még egy mondatot az Új Könyvekről, ahol persze más munkák is folytak, kötetek kerültek ki az osztályról, igazi szellemi műhely volt, külső és belső munkatársak világra figyelő közössége, máig hiányzik. Amikor 2001-ben nyugdíjba mentem, jó kezekben tudtam az osztályt. Azóta is remélem – bárhogya alakult is az Új Könyvek sorsa – egyszer akad valaki, talán a fiatalok közül, aki feldolgozza az ÚK történetét.

1989-ben minden korábbi feladat megtartása mellett neveztek ki a KMK igazgatóhelyettesének. Azok az idők gyors változásokkal voltak teli, az OSZK-ban már megtörtént az új vezetők kinevezése, új technológiai alkalmazások foglaltak el mindenkit. Úgy véltem – s talán nem tévedtem – a korábbi évek gyakorlatát követve, erősíteni kell az összetartozás érzését, de terveinknek, elképzeléseinknek meg kell nyerni az OSZK vezetését, munkatársait is. Az akkori KMK – mint korábban mindig – nyitott volt a változásokra, nem csupán szándékban, hanem valós tettekben is. Az érlelődő társadalmi változásokkal együtt járt az új folyóiratok, hírlapok tömeges megjelenése is, együttműködve a Magyar Nemzeti Bibliográfia Időszaki Kiadványok szerkesztőségével a KMK kiadta az *Új Periodikumok* c. negyedéves tájékoztatót. A megyei, városi, egyetemi és szakkönyvtárak bevált gyarapítási tanácsadója volt. (1998-ban a 10. évf. 4. számával szűnt meg.)

Ugyancsak ez év augusztusában indított új folyóiratot a KMK *Könyvtári Levelező/lap* címmel Gerő Gyula szerkesztésében (az 1995/12. számmal szűnt meg a KMK kiadói tevékenysége). Az oktatás korszerűsítése is napirenden volt, szinte hetente követték egymást a belső, majd mind szélesebb körű megbeszélések, alakultak ki az új programok, jöttek új képzési formák és

oktatók. A hálózati és módszertani tevékenység is felfrissült, központba került a könyvtárügy időszerű jogi kérdésköre. A Könyvtártudományi Szakkönyvtár ekkor kezdte el önálló rendszerként működtetni a MANCI (Magyar és Nemzetközi Cikkek) nevű adatbázisát.

Bartos Éva szerkesztésében kiadta a KMK az *Olvasókönyv a biblioterápiáról* című gyűjteményes összeállítást.

A könyvtári világ törekvéseinek összefogására érlelődött a Könyvtári és Informatikai Kamara gondolata, 1990 májusában már ideiglenes alapszabálya is volt, ügyviteli feladatait a KMK látta el. Az előző évben megindult finn–magyar befogadás-vizsgálat tapasztalatai könyvvé formálódtak: *Varpio, Yrjö–Szopori Nagy Lajos: Ismerkedő ismerősök* című művét a finn és hazai szakirodalom és irodalomtörténet kitüntető figyelemmel fogadta.

Csak néhány kiragadott esemény egyetlen év alatt talán utódainknak is igazolja az intézmény újra törekvését.

Az OSZK munkatársai közül is sokan ültek esténként a szobámban, világmegváltó gondolatainkat rendre visszarángattuk a valóságba. Akkor már érett a hazai számítógépes rendszerek megvalósításának a reménye is. Szakkönyvtári munkatársaink éjt nappallá téve szakirodalmat olvastak, fordítottak. Szinte gyerekes örömmel vettük körül az új szolgáltatásokat. Lassan minden osztályon volt már számítógép, mindenki megtanulta a használatát. A gépek nagy része különféle – akkor megnyíló -pályázati lehetőségek kihasználásából származott. Abban az időben született meg a Nemzeti Kulturális Alap és 1985-től működött Soros György magánalapítványa. Ezek tették lehetővé a vészesen fogyatkozó költségvetési pénzek mellett új források felhasználását.

1993 februárjában Juhász Gyula az OSZK főigazgatója és Sente Ferenc főigazgató-helyettes, a KMK igazgatója kezdeményezte a KMK tevékenységének átvilágítását. A felkért bizottság elnöke Horváth Tibor, tagjai Bényei Miklós, Fülöp Géza, Surján Miklós, Zsidai József és Mader Béla voltak. A KMK munkatársai hozzá voltak szokva a csaknem öt-hatévenkénti vizs-

gálódásokhoz. Rendszerint szervezeti módosításokat előzött meg egy –egy részletes elemzés. A bizottság jelentését a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 1994 decemberi száma közölte.

1993 augusztus 1-jén Sente Ferenc megkezdte nyugdíjba menetele előtti felmentési idejét, (1994 március 31-én vonult nyugdíjba.), így kaptam 1993 augusztus 1-jén megbízást a KMK igazgatói teendőinek ellátására. Az ezt követő időszak nem volt könnyű. Személyi és pénzügyi gondokkal küzdöttünk. A romló gazdasági viszonyok miatt a minisztérium először csak létszámstopot, majd létszámleépítést és korengedményes nyugdíjazást rendelt el. A KMK munkatársainak a száma évről évre csökkent, minden eltávozó munkakörét a maradék örökölték meg, sokszor elviselhetetlenségig terhelve egyes osztályokat. (1994. január 1-jén 62,5 fő dolgozott, 1998. december 31-re 37 főre csökkent a létszám.) Különösen az akkori Koordinációs osztály (az egykori Hálózatfejlesztési osztály) néptelenedett el nagyon gyorsan. Már nem lehetett tartani a régi szerkezetet, bizonyos feladatok körül elfogyott a levegő.

Időközben az OSZK új főigazgatója, *Poprády Géza* kiírta a KMK igazgatói pályázatát, mely első ízben eredménytelen volt. Az újabb pályázat eredményeként 1995 május 15-től *Csabay Károly* lett a KMK igazgatója. Természetes ismerkedési folyamat részeként az új igazgató egy-egy osztály tevékenységének bemutatását vitte a főigazgatói kollégium elé. Elsőként a Koordinációs osztály működésével foglalkoztak.

A tárgyalás eredményeként határozat született az osztály megszüntetéséről, megmaradt feladatait más osztályok vették át, más munkakörök pedig megszűntek. A többi osztály csak készülődött a kollégium elé, 1996. december 31-én *Csabay Károly* megvált a KMK-tól.

1997 január 1-től ismét megbízást kaptam az intézmény vezetésére, ekkorra már annyi változás történt körülöttünk, hogy alig hasonlítottunk egykori önmagunkra.

Az előző évben (1996. július 1-jén) *Skaliczki Judit*, a KMK Koordinációs osztályának volt vezetője a minisztérium könyvtári osztályának vezetője lett. *Skaliczki Judit* jól ismerte az akkor

már mélyen leszegényedett hazai könyvtárügyet és a pénztelenség mellett a személyi feltételek hiányát is. Fokozatosan, lépésről lépésre a KMK, a Könyvtári és Informatikai Kamara képviselőivel folytatott tárgyalásokat, vizsgáltuk annak a lehetőségét, hogyan lehetne törvénnyel, jogszabályokkal biztosítani a könyvtárak létét, a végső romlás megállítását.

Több fontos, kisebb rendelet előzte meg az 1998. január 1-jén hatályba lépett *A kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvényt*. Megszületése korszakos jelentőségű volt.

A kodifikációs munkákban *Rácz Ágnes*, a KMK szakkönyvtárának vezetője vett részt.

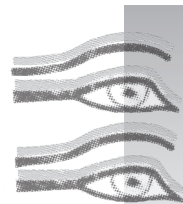
A törvény újrafogalmazta az OSZK feladatait, valamint a könyvtári szakmai feladatok ellátására Könyvtári Intézet létrehozását rendelte el. Hosszú hónapokon keresztül külső és belső munkatársakkal vizsgáltuk a KMK és a Könyvtári Intézet feladatrendszerét, a különbségeket és az új várakozásokat.

2000. március 24-én megjelent a nemzeti kulturális miniszter 6/2000. sz. rendelete a Könyvtári Intézet jogállásáról. A rendelet értelmében a Könyvtári Intézet az Országos Széchényi Könyvtár részjogkörű belső szervezeti egysége. A rendelet április 1-jei hatályba lépésével egyidejűleg a Könyvtártudományi és Módszertani Központ megszűnt. 2000. augusztus 1-jén kinevezték dr. *Dippold Pétert*, az Intézet első igazgatóját.

A KMK története tehát véget ért, ekkortól egy új korszak vette kezdetét.

Az utolsó éveket sok nehézség közepette, de a változásokban is megőrizve szellemiségét, próbáltuk áthajózni az új világba.

Sikerült-e? Majd egy újabb számvetés hírt ad róla, az egykori fiatalok közül sokan vannak, akik mindkét elnevezésű intézetben dolgoztak, dolgoznak. Rajtuk sok múlik. Kívánok mindannyiuknak jó munkákat, jó időket hozzá, no és vidámságot, kollégiais jó légkört, melyben megfoghatnak értelmes, új feladatok.

Ami megmaradt...

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ történetének ötödik évtizede

BARTOS Éva

Már a cím is pontatlan. Az ötödik évtized ugyan igaz, de az már nem a Könyvtártudományi és Módszertani Központé. Ez az évtized valójában a Könyvtári Intézet történetének első évtizede. Mi változott meg az új jogszabály és az új név következtében? És mi maradt meg?

Ez az évtized két vezetői ciklust foglal magában. Az első ciklus igazgatóját, *Dippold Pétert* nem fűzték közvetlen élmények, kötelékek a korábbi KMK-hoz, objektíven tudott, a jogszabályi követelményeknek megfelelően, intézményt tervezni és alakítani. (Hívására jöttem vissza én is 17 év távollét után az Intézetbe.)

A '90-es évek legvégén – a rendszerváltás utáni traumákat kiheverve – újra nagy pezsgésben volt a könyvtáros szakma. Az 1997. évi CXL.

törvény és annak követő jogszabályai megszilárdították az intézményi működési kereteket, a könyvtáros pályakép felépítésének lehetősége a szakmai presztízs erősítését csillantotta meg, a komoly támogatásokkal beinduló informatikai fejlesztések pedig garanciát ígértek arra, hogy a szakma lépést tud tartani a korszerűsítés követelményeivel. Stratégiai időszakokra lebontott könyvtárügyi fejlesztések tették tudatossá és tervezhetővé a munkát.

A jogszabályban rögzítettek szerint a Könyvtári Intézet kettős függősége (OSZK és minisztérium) változatlanul megmaradt, alapvető feladatainak meghatározása leképezte az akkor meglévő négy osztály szakmai feladatait. A munkatársak létszáma addigra már csak 40 körül mozgott. A jogszabály a szakmai feladatokhoz rendelt anya-

giak fölötti önálló rendelkezésről is beszél, azonban a gyakorlatban – az egyéb, a költségvetési intézményekre előírt gazdálkodási szabályozás miatt – ez kezdettől fogva egyáltalán nem tudott érvényesülni.

Mint említettem, a 2000-es évek eleje, vagyis az első igazgatói ciklus időszaka az egész könyvtáros szakma magára találásának időszaka volt, a rendszerszerű működés kiépülésének kezdete, a nagy szakmai szervezetek szerepének növekedése, lázas készülődés a közelgő Európai Unió csatlakozására. Ezek a körülmények meghatározták a Könyvtári Intézet viszonyát a szakmához. A stratégiai célkitűzések megvalósításán való közös munkálkodás során – úgy érzem – sikerült elfogadtatni az Intézetet, de ez a folyamat nem volt nehézségek nélküli. Kimondva vagy kimondatlanul az volt a cél és az elvárás, hogy „a Könyvtári Intézet a szakma megkerülhetetlen intézménye legyen”, mielőbb azzá váljon.

A második igazgatói ciklus személyemhez kötődik, 2005 őszétől számít ez az idő. Tudtam, hogy a pályám csúcsára érkeztem. Korábban legmerészebb álmaimban sem mertem ilyenre gondolni, a nagy elődök tisztelete miatt. Az a korábbi hét esztendő, amit 1977-től 1983-ig töltöttem a KMK-ban, a kialakítandó vezetői stílus, koncepció szempontjából rendkívül meghatározó volt számomra. Egy olyan időszak KMK-járól őriztem az emlékeimet, mely a kötetben megszólaló minden visszaemlékező szerint az intézmény legjobb éveinek számított. 1993-ban tettem erről „vallomást” a *Könyvtáros* hasábjain „*Üzenet egykori iskolámba*” címmel. Valóban a KMK volt az én élet-iskolám, ott kaptam annyi szakmai és emberi municiót, amivel később, egyre felelősebb beosztásokba kerülve is, úgy érzem, meg tudtam felelni a követelményeknek. Kinevezett igazgatóként természetesen azt szerettem volna, ha sikerül ötvöznöm a KMK legjobb, megőrzésre méltó hagyományait az újfajta szervezettséggel, új szokásokkal, új munkamódszerekkel.

Hogy ebből mi valósult meg?

Szakmai szempontból *kutatási bázisra épülő komplex szakmai szolgáltató központként* fogalmaztam meg az Intézet lényegét (2006-ban a *Könyv Könyvtár Könyvtáros* kérdéseire adott interjúban), mely módszertani, képzési, információs és dokumentációs szolgáltatást, szervezetfejlesztési, minőségfejlesztési stb. tanácsadást nyújt a könyvtári rendszer egésze, az egyes könyvtárak és a benne dolgozó könyvtárosok számára.

A többszörös névváltozáson átment, jelenlegi *Kutatási és szervezetfejlesztési osztályon* készülő felmérési anyagok, helyzetfeltáró tanulmányok, elemzések, országos nyilvántartások, minőségfejlesztési útmutatók, valamint a közelmúltban megindult szakmai műhelymunkák a könyvtári rendszer működését és fejlesztését szolgálják, visszajelzéseket adnak az ágazati szakmapolitikai irányítás számára, információt szolgáltatnak a fenntartók és közvetve az egész társadalom számára.

Az ugyancsak névváltozáson átment oktatási részleg, pontos nevén *Oktatási és humánerőforrás-fejlesztési osztály* is stratégiaileg fontos kulcsterületet gondoz, az utóbbi években jelentős lépéseket tett a könyvtárosok képzése, továbbképzése területén. Felnőttképzési akkreditált intézményként, valamint az OKJ-s segédkönyvtáros képzés országos vizsgaszervezőjeként évente több száz könyvtári munkatárs szakmai fejlődését segíti elő határon innen és túl. A képzésekhez színvonalas kiadványokat, segédleteket jelentet meg, távoktatási felületet működtet, dolgozik a könyvtárosok és informatikai szakemberek minősítési rendszere bevezetésének előkészítésén.

A *Könyvtörténeti és könyvtártudományi szakkönyvtár* funkciója bővült az európai könyvtörténeti gyűjtemény, valamint az „OSZK-múzeum” kezelésével, továbbá a nemzetközi kapcsolatok ápolásával. Szakmai információs és dokumentációs szolgáltatásaik egyre inkább az elektronikus formátum felé tartanak, a használói kívánalmaknak megfelelően. Gyarapítási keretük évek óta nincs – a kívánalmaktól eltérően!

Megmaradt az Intézet két jelentős szakmai orgánuma, a *Könyvtári Figyelő* és a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* (a Könyvtáros jogutódja).

És ki/mi maradt a KMK színes, már-már deviáns egyéniségeiből, sajátos hangulatából, a „demokrácia szigete”-élményből, hogy ne mondjam *feeling*-ből? Összehasonlítási alapja csak annak a néhány embernek van, aki a régit és az újat is megtapasztalta. Kívülről pedig nem tudom, ebből egyáltalán mit lehet érzékelni. Mint egyike a régi-új embereknek, úgy érzékelem, bizonyára ritkább ma az „öntörvényű zseni” közöttünk, s kevesebb a „laza beszélgetős” program, a demokrácia korábbi titkos élményéből pedig mindennapos közbeszéd vált. Kapitalizálódó világunkban a versenyhelyzet kialakulása, a gazdaságosság, a hatékonyság, a hasznosulás szempontjának előtérbe kerülése meglehetősen erős szemlélet változást hozott számunkra, amit tréfásan így tudnék érzékeltetni:

KMK 40 év + 25% Áfa = Könyvtári Intézet

Az Intézet létszáma tovább csökkent (mint ahogy az ország könyvtáraiban mindenütt), az egyre több feladatra egyre kevesebb ember jut,

ennek következtében sokkal feszítettebb a munkatempó. A számítógépek és az internet révén felgyorsult, és persze, egyúttal felszínesebb is lett az életünk, a régi telefonálgató, levelezős, a vidéki könyvtárakban hosszan elidőzős kapcsolattartás, ami a régi jó szakmai és emberi barátságok alapja volt, ma már elképzelhetetlen. A versenyképesség, a teljesítménymutatók felmutatása miatt viszont egyidejűleg szervezettebb, tervezettebb, tudatosabb, sokkal inkább kontrollált lett a munkavégzésünk. Mindaz, amit felsoroltam, persze, nemcsak a KMK és a Könyvtári Intézet viszonylatában, hanem az életünk minden dimenziójában tetten érhető változás.

Valami elveszett tehát, amit ma már nem is lehetne, s talán nem is szeretnénk ugyanúgy folytatni. KMK-s nosztalgiáinkat azért őrizgetjük, ugyanúgy, mint gyermekkori emlékeinket.

Azért az jó lenne, ha a szakmai igényesség és kezdeményezőkézség, a konstruktív viták előrevivő ereje, az egymás munkája iránti érdeklődés és általában az őszinte emberi kapcsolatok – továbbra is a megőrzött értékeink közé tartoznának!

6. kép

Hölgyesi Györgyi, Fehér Miklós, Bartos Éva 2004-ben
a Luca-napi rendezvényen

7. kép

Győri Erzsébet az 1986-os békéscsabai vándorgyűlésen. Mellette: Huszár Ernőné (az MKKE Könyvtár igazgatója) és Sárdy Péter (MM)

8. kép

*Külföldön élő magyar könyvtárosok találkozója 1980.
Gerő Zsoltné és Papp István*

„Igazi műhely volt...”

A Könyvtártudományi és Módszertani Központról: koncepció, működési feltételek, szervezeti felépítés, munkatársak

KÉGLI Ferenc

1958. október 1-jén lépett hatályba¹ az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) új szervezeti szabályzata, amelynek következtében alapvetően átalakult az intézmény működése. Az igazgatósághoz mindaddig közvetlenül kapcsolódó 18 osztály még az év folyamán – munkafolyamatok szerint – négy főosztály alá szerveződött: I. Modern könyvek gyűjteménye; II. Modern különgyűjtemények; III. Muzeális különgyűjtemények; IV. Könyvforgalmi ügyek. A szervezeti szabályzat szerinti V. főosztály, – amelynek a *Sallai István* vezette Módszertani osztályra épülve, annak átalakításával, kibővítésével kellett létrejönnie, – 1959. január 1-jével kezdte meg működését Könyvtártudományi és Módszertani Központ néven.²

Előzmények

A könyvtáros szakma itthon is, külföldön is ekkor már jó pár évtizede napirendre tűzte az országos együttműködés és/vagy irányítás struktúráinak és módszereinek megteremtését. Elvben állami szándék, civil (egyesületi)

kezdeményezés vagy üzleti megközelítés lehetett domináns. Nálunk inkább az első modell, Nyugaton inkább a mási kettő (vagy variációjuk) érvényesült hosszabb távon.

Az első hazai kezdeményezésre a 19. század végén sor került: ez volt a Magyar Nemzeti Múzeum épületében székelő, 1897–1923 között tevékenykedő Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége (MKOF). Az országos főfelügyelő tisztségét első ízben *Fraknói Vilmos*, a Magyar Tudományos Akadémia igazgatósági tanácsának tagja, a Széchényi Könyvtár egykori igazgató-őre töltötte be.³

A rövid életű Tanácsköztársaság idején *Dienes László* és *Kőhalmi Béla* már tervbe vették egy erős szerepkörű irányító-ellátó szervezet (Országos Könyvtárügyi és Bibliográfiai Intézet) létrehozását. 1922-ben a nemzeti múzeum osztályai (köztük az OSZK is) az Országos Magyar Gyűjteményegyetem szervezetébe tagolódtak, s a Gyűjteményegyetem Tanácsának mindenkori elnöke kapta meg 1929-ben mindazokat a jogokat és kötelezettségeket, amelyekkel korábban az MKOF rendelkezett.⁴

A vallás- és közoktatásügyi miniszter 1923 februárjában kelt rendeletével alakult meg az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ (OKBK). A Központ „különálló hivatalként kapcsolódik a Magyar Nemzeti Múzeum és az Országos Magyar Gyűjteményegyetem szervezetébe.” Igazgatója „elvi jelentőségű és fontosabb tárgyi ügyekben az Országos Széchényi-Könyvtár igazgatójával egyetértőleg jár el s neki jelentéstétellel tartozik.”⁵ A hivatal az Egyetemi Könyvtár épületében kapott elhelyezést, vezetője a Magyar Gyűjteményegyetem státusába kinevezett főkönyvtárnok, *Pasteiner Iván* lett.⁶ Az OKBK a Trianon utáni szűkös könyvtári erőforrások hatékonyabb – közös, országos – hasznosítását kapta feladatul (nemzetközi csere, központi katalógus – és az ehhez szükséges bibliográfiai szabványok kidolgozása –, országos szakbibliográfiák előállítása stb.).

Pasteiner (megtartva a Központ igazgatói címét) 1926-tól az Egyetemi Könyvtár igazgatója, majd 1935-től főigazgatója lett, a Gyűjteményegye-

tem 1934. évi feloszlását követően pedig még a Magyar Nemzeti Múzeum Tanácsának keretében működő Közgyűjtemények Országos Főfelügyelőségének a vezetésére is megbízást kapott minisztériumtól.⁷

A második világháború utáni években, a pártállam kialakításakor – a bankok, a nagy- és kisipar, a nagykereskedelem állami tulajdonba vétele mellett – a „szocialista kultúrforradalom” keretében – a közgyűjtemények területén is lezajlott az államosítás folyamata, irányításuk, felügyeletük központosítása.

A megyék, a városok, illetve a községek által fenntartott múzeumokat a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium – egyidejűleg a Közgyűjtemények Országos Főfelügyelőségének megszüntetésével – 1949 decemberében állami kezelésbe vette. Közvetlen irányításuk és felügyeletük az 1949. évi 13. tvr. alapján létrehozott Múzeumok és Műemlékek Országos Központja feladata lett. A központ megszüntetésével, 1953 februárjától a Népművelési Minisztérium Múzeumi Főosztálya vette át a központi igazgatási, szervezési feladatokat.⁸ A városi, községi levéltárak, a káptalanok és konventek hiteles helyi levéltárai 1950-ben megszűntek, irataikat a megyénként kialakított közlevéltárak, majd 1953-tól a székhelyükről elnevezett állami levéltárak vették át. Irányításuk központi szerve az 1950-ben megalakított Levéltárak Országos Központja volt, amely mint intézmény, egészen 1957-ig működött, feladatait a Művelődési Minisztérium Levéltári osztálya vette át.⁹

A könyvtárügy központi szervezeteiben már a háború befejezésének évében változások történtek. 1945 decemberétől megkezdte tevékenységét az Országos Könyvtári Központ (OKK), teljes mértékben átvéve a létrejöttével egyidejűleg felszámolt Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ feladatkörét. Az OKK-nak 1947-ben lett felügyeleti szerve a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium (VKM).¹⁰ Tevékenységi köre tovább bővült, amikor 1950-ben átvette a megszüntetett Országos Dokumentációs Központ¹¹ feladatainak egy részét is.

Az állami könyvtárak egységes irányítása és fel-

ügyelete, az állami könyvtárak egységes rendszere megteremtése érdekében elkezdett az 1952. májusi minisztertanácsi határozat és az ennek alapján közzétett népművelési miniszteri rendelet, amely egyben azt is kimondta, hogy az *„Országos Széchényi Könyvtárat, mint az ország legnagyobb könyvtárát a tudományos és tömegkönyvtárak legfontosabb segítőjévé kell fejleszteni. Feladata, saját könyvtári tevékenységének továbbfejlesztése mellett, a módszertani és bibliográfiai segítségnyújtás a többi könyvtáraknak.”*¹² A rendelkezések értelmében az OKK-t felszámolták, teendőinek egy része – és könyvtártudományi szakkönyvtára¹³ – az OSZK-hoz, más feladatok pedig többek között az OKK Népkönyvtári Alosztályából még 1949-ben megalakított Népkönyvtári Központhoz (NK) kerültek.¹⁴ Az NK – később Országos NK – egyszerre volt fenntartója és könyvtárellátója a teljes hazai népkönyvtári hálózatnak, eredményessége nem utolsósorban Sallai István irányító tevékenységének tudható be. A könyvtárügy területén már csak a nagy számok miatt (1952-ben a háromezredik falusi könyvtárat avatták fel) sem lett volna célszerű az a megoldás, amelyet a levéltárak, illetve a múzeumok vonatkozásában alkalmaztak, hogy ti. a közvetlen szervezeti, szakmai-módszertani irányítást a minisztérium illetékes osztálya vállalja át. A Népművelési Minisztérium Kollégiuma már 1951 decemberében napirendjére tűzte – egyebek mellett – egy könyvtárosi kabinet felállításának témáját.¹⁵ (A moszkvai Lenin Könyvtár módszertani részlegének „metodicseszkij kabinet”, azaz módszertani munkaközösség volt a neve, innen került át a „kabinet” kifejezés a hazai könyvtárügybe.¹⁶) 1952. augusztus 1-jével meg is alakult az OSZK Módszertani osztálya, a nemzeti könyvtár feladatává tett *„módszertani és bibliográfiai segítségnyújtás”* ellátására. A *Módszertani kabinet*ként is emlegetett osztály vezetésére Sallai István, a Népkönyvtári Központ korábbi vezetője kapott megbízatást, megszervezésében augusztus végétől december 31-ig részt vett Sebestyén Géza is, akit a Budapesti Műszaki Egyetem Könyvtára pár hónapra ideiglenesen

átengedett az OSZK-ba.¹⁷ Sebestyénnek is már voltak tapasztalatai ezen a területen: 1937–1944 között az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ munkatársa, 1945 júliusától a Közoktatási Minisztérium művelődéspolitikai osztályát vezette, 1948–49-ben az OKK osztályvezetője volt.

Az osztály ténylegesen 1952 szeptemberében kezdte meg működését az OKK egykori, V. kerületi Guszev utca 1. szám alatti épületében, kezdetben 12, a következő év januárjától már 14 fővel.¹⁸ Feladatai tovább nőttek a Népkönyvtári Központ 1954 augusztusi megszüntetésével, s feladatköre egy részének az OSZK-ba irányításával.¹⁹

Bár az 1952-es minisztertanácsi határozat a tudományos könyvtárak segítését is előírta az OSZK számára, az osztály azonban erre a feladatra sem létszáma, sem pedig a munkatársi gárda összetétele szempontjából nem volt alkalmas. Legfőképp a tömegkönyvtárak (népkönyvtárak) munkájának módszertani segítségével, s e könyvtárak katalogizáló tevékenységét segítő, valamint a közvetlen politikai hasznot remélő ideológiai propagandamunkát támogató módszerek kialakításával és közvetítésével foglalkozott. 1956-ban költözött át az OSZK-nak az év májusában kiutalt VIII. kerületi Múzeum utca 3. szám alatti épületbe. Szintén ebbe az épületbe lett elhelyezve a Színháztörténeti Tár, a Térkép-tár, a Plakát- és Aprónyomtatványtár, valamint a zárt anyag gyűjteménye is.²⁰

1952 másik meghatározó eseménye az I. Könyvtáros Konferencia összehívása. A konferencia egyik javaslatát követve a Népművelési Minisztérium 1953 elején hozta létre az Országos Könyvtárügyi Tanácsot (OKT, – előzménye az Országos Népművelési Bizottság volt 1951–1952-ben) az országos ágazatközi könyvtárirányítás szerveként.

Szintén 1953-ban Kovács Máté (aki 1947–1949 között a Közoktatási Minisztériumban Ortutay Gyula mellett politikai államtitkár) elvi jelentőségű tanulmányt publikált *A magyar könyvtárügy országos szervezetének időszerű kérdései* címen,²¹ melynek közvetlen hatása érzékelhető

a következő évek könyvtárpolitikai mozgásaiban (az 1956-os könyvtári „törvény” kidolgozása, megszületése és bevezetése, az OKT működése stb.).

A könyvtárügy újra-szabályozásáról szóló 1956. évi 5. számú törvényerejű rendelet kimondott célja az volt, „*hogy a könyvet, a könyvtárakat fokozott mértékben állítsa népünk szocialista öntudatra nevelésének szolgálatába*”. A végrehajtásáról rendelkező 1018/1956.(III.9.) számú minisztertanácsi határozat az OSZK vonatkozásában ismételtlen megfogalmazta, hogy a nemzeti nyomtatvány-múzeumi, valamint könyvtári hatósági feladatain túl, a könyvtártudomány elméleti eredményeinek felhasználásával és a könyvtári gyakorlat tapasztalatai alapján módszertani és bibliográfiai segítséget kell nyújtania valamennyi könyvtárnak, függetlenül attól, hogy mely szerv főfelügyelete alá tartoznak.

A nemzeti könyvtár tudományos munkatársai feltehetően az intézmény státusza lefokozásának érezhették azokat a gyakorlati-módszertani feladatokat, amelyek a rendeletben és a végrehajtási utasításban szerepeltek. A hazai könyvtárügynek olyan irányítási, működési formáját képzelték el, amelyben nem a könyvtárak szervezeti keretei között folya a hazai könyvtárak fejlődését elősegítő módszertani és bibliográfiai támogatás. Ennek megfogalmazására alkalmat teremtett 1956 őszének politikai állapota. A forradalom idején az OSZK Ideiglenes Nemzeti Bizottsága által készített *A magyar könyvtárügy szervezete* című tervezet egyebek mellett az autonóm Nemzeti Könyvtárral kapcsolatban álló, középszervként működő, olyan Könyvtártudományi Intézet megalakítására tesz javaslatot, amely összefogná a könyvtárügy különböző területein (osztályozás, olvasószolgálat, könyvtárjog, katalógusszerkesztés stb.) már működő, illetve a későbbiekben megalakuló munkaközösségeket, keretében kapna elhelyezést a Könyvtártudományi Szakkönyvtár és a könyvtártudományi dokumentációs munka, a szakkiadványok szerkesztése, kiadása és sokszorosítása, végül a könyvtári oktatás és továbbképzés.²² (Megkockáztható, hogy a *könyvtári intézet és/*

vagy OKT alternatíva ezen évek egyik – még ki nem derített – érdekes és látens vitakérdése volt. Kovács Máté például nyilvánvalóan az utóbbi mellett tört lándzsát.)

A fenti dokumentum alapján készült el az OSZK szervezeti reformjának az a tervezete, amelyet Varjas Béla főigazgató elnöklésével a könyvtár igazgatótanácsa 1957. január 5-én tárgyalta meg. A téma előadója Belia György, a forradalom időszakában a könyvtár nemzeti bizottságának egyik tagja volt. A tervezet végleges megfogalmazása szerint az OSZK a magyar nemzeti könyvtár, s elsősorban muzeális gyűjtemény. A felvázolt szervezeti koncepció (amely nagyban hasonlít az 1958 októberében megvalósított felálláshoz) szerint a könyvtár hat egységből állna, élükön egy-egy igazgatóval: 1) Nyomtatványtár, 2) Muzeális tárak, 3) Hírlaptár, 4) Művészeti tárak, 5) Könyvtártudományi Intézet, 6) Könyvforgalmi Központ. Az egységek a munkafolyamatok szerint osztályokra tagolódnak. A Könyvtártudományi Intézet két osztálya (a Tudományos osztály és a Bibliográfiai osztály) ellátna a könyvtártudományi munkaközösségek központi adminisztrációját, a szakmai továbbképzés ügyeinek intézését, a könyvtártudományi dokumentációt, kiadványok szerkesztését, sokszorosítását és terjesztését, tanulmányutak szervezését s végül a könyvtártudományi szakkönyvtár kezelését. A továbbiakban a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár lenne a közművelődési könyvtárak hálózati központja.²³

Az 1957-es év nem volt alkalmas – mint tudjuk – a forradalom időszakában keletkezett elképzelések megvalósítására. Varjas Bélát 1957 márciusának közepén a forradalom alatti magatartása miatt állásából felmentették, helyette áprilisig miniszteri biztos ténykedett, ezt követően V. Waldapfel Eszter főigazgató-helyettesként vezette a könyvtárat.²⁴ Áprilisban Belia Györgyöt is eltávolították a könyvtárból.

A vezetési problémákkal, a szervezeti felépítés hibáival, a munkaszervezés hiányosságaival és az elhelyezésből fakadó nehézségekkel küszködő intézmény helyzetét *Kőhalmi Béla* tette szóvá Országos Könyvtárügyi Tanács (OKT)

1957. május 4-i ülésén, javasolta azt, hogy a Művelődésügyi Minisztérium könyvtári osztálya – igénybe véve a Tanács segítségét – egy bizottságot kérjen fel a felülvizsgálatra és a javaslatok megtételére.²⁵

Ebben az időszakban már folyt a könyvtárban egy minisztériumi revizori vizsgálat, amelynek június 14-én kelt összefoglaló jelentése egyebek mellett foglalkozott a könyvtár szervezeti felépítésének megváltoztatásának szükségességével is. A túlságosan széttagolt, sok apró osztály helyett öt könyvtári főcsoport, továbbá egy Gazdasági osztály és egy Titkárság felállítását javasolta. A főcsoportok osztályokból, illetve részlegekből állnának, a Könyvtártudományi főcsoportot a Módszertani osztály és a Bibliográfiai osztály alkotná.²⁶

Az Országos Könyvtárügyi Tanács július 12–13-án tartott ülésén foglalkozott az általa kezdeményezett felülvizsgálat jelentésével. Elhatározta, hogy még az év szeptemberében olyan javaslatot terjeszt a minisztérium elé az Országos Széchényi Könyvtár szervezeti konstrukciójára vonatkozóan, amelyben „*áttekinthetően tagolódnak a központi igazgatás, a könyvtári gyűjtemények és a könyvtári központi feladatok*”.²⁷

A könyvtár osztályvezetőinek többsége 1957 decemberének elején, a jövő évi terv megbeszélésekor szembesült azzal a ténnyel, hogy a minisztériumban már elhatározták, a Módszertani osztály kiválik majd az OSZK-ból, s önálló intézetként fog működni. Az osztály vezetője, Sallai István véleménye szerint a könyvtár keretei között is elképzelhető lenne a működésük, de a könyvtár vezetői úgy gondolták, hogy a várható szegényes költségvetés miatt nem tudják ebben a formában ellátni a rájuk háruló feladatokat. Az osztályvezetői gárda aggályosnak tartotta az önálló intézet létrehozását, végül maga V. Waldapfel Eszter is úgy foglalt állás, hogy a leendő intézet „*olyan lenne, mint egy klinika, orvosi gárda nélkül*”, s közölni fogja a minisztériummal a „*felmerült elvi problémákat*”.²⁸

Úgy tűnik, hogy a minisztérium könyvtári osztálya végül is egyetértett az osztályvezetők kifogásaival, ezért 1958-ban mégsem vált ki az

OSZK keretéből a Módszertani osztály. Valószínűbb azonban, hogy ebben a döntésben az OSZK vezetésében beállott változások is szerepet játszhattak. 1958. február 2-től a pedagógus végzettségű Jóború Magda lett a nemzeti könyvtár főigazgatója,²⁹ aki a politikai életben viselt különböző funkcióit követően 1950-től az oktatási, majd 1957-től a művelődési miniszterhelyettesi posztot töltötte be. Könyvtárosi gyakorlata nem volt, viszont „*kiemelkedő intellektusa, közéleti tapasztalata, egész életpályájának elkötelezettsége képessé tették az új feladat elvállalására*”.³⁰

Jóború mellé szakmai segítségül a Budapesti Műszaki Egyetem Könyvtárának gyarapítási osztályvezetője, a korábban már említett felülvizsgálat talán legfontosabb szakértője, Sebestyén Géza kapott kinevezést március 15-étől.³¹ Az új vezetés koncepciója alapján hamarosan kidolgozásra kerültek – 1956 óta ismét a könyvtár munkatársai által megfogalmazva – az intézmény hatékony működését biztosító szervezeti elképzelések.

A júniusra elkészült szervezeti szabályzat általános részének 1. §-a úgy kezdődött, hogy „*Az Országos Széchényi Könyvtár Magyarország nemzeti könyvtára. Olvasóközönsége szolgálatára és archivális célból ... gyűjti, megőrzi és tudományosan feltárja a gyűjtőkörébe tartozó könyvtári anyagot. Gyűjteményi tevékenysége mellette a könyvtár ellátja a rábízott hatósági feladatokat, s könyvtártudományi, módszertani segítséget nyújt a többi könyvtárnak.*” A Gyűjtőkör és állomány című fejezet 4. §-a így fogalmazott: „*Mint nemzeti könyvtár az OSZK gyűjti a nemzeti jellegű irodalmat (Hungarica), valamint azt a tudományos anyagot, amely ezzel kapcsolatos. Mint könyvmúzeum nemzetközi keretekben gyűjti a könyvtörténet emlékeit s mint könyvtártudományi intézet a könyvtártudományi szakirodalmat.*” Külön fejezet (a VI.) foglalkozott három paragrafusban a könyvtártudományi és módszertani munkával. A könyvtár szervezete a tervezetben osztályokra tagolódó négy könyvtári főosztályból áll, s külön szerepel (tagolás nélkül) a Módszertani osztály.³²

Látható, hogy a Módszertani osztály szervezeti felépítése ebben a tervzetben kidolgozatlanul maradt. A hatályos rendeletek ugyanis az osztály munkájának a közművelődési könyvtárakon túli kiszélesítését, az egész magyar könyvtárügyre való kiterjesztését írták elő. Az osztály ebben az időszakban már igyekezett megfelelni ezeknek a kötelezettségeknek is, mint például a *Könyvtári Figyelő* szerkesztése, a könyvtártudományi dokumentációs tevékenység bővítése, egyéb könyvtárak – köztük a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (FSZEK) – módszertani részlegei, osztályai munkájának tanulmányozása és segítése. Élénken részt vettek az OKT szakbizottságainak munkájában. Sallai István, az osztály vezetője 1958 nyarán úgy vélekedett, hogy „Mivel azonban a kiszélesedett feladatok ma még nem jártak együtt szervezeti növekedéssel, átmenetileg az egyéb feladatok vállalása azt eredményezi, hogy a megyei könyvtárakkal kapcsolatos közvetlen tevékenysége szűkül össze.”³³

A szervezeti szabályzatnak ez az első változata nem felelt meg minden vonatkozásban az akkori ideológiai követelményeknek sem. A második (átdolgozott) változat 1. §-a már úgy kezdődik, hogy „Az Országos Széchényi Könyvtár a szocializmust építő népi demokratikus Magyarország nemzeti könyvtára.” A Gyűjtőkör és állomány című fejezetben finomodott a „gyűjti a könyvtörténet emlékeit, s mint könyvtártudományi intézet a könyvtártudományi szakirodalmat” megfogalmazás, helyette a „gyűjti a könyvtörténet emlékeit, s mint a könyvtártudományi kutatás intézménye a könyvtártudományi szakirodalmat” szöveg olvasható. A szervezeti tagolódásban már szerepel V. főosztályként a Könyvtártudományi és Módszertani Intézet – igaz, még osztályok feltüntetése nélkül. Ennek okát a IX. Egyéb rendelkezések című fejezet 55. §-a magyarázza meg: „A Könyvtártudományi és Módszertani Intézet tekintetében külön szervezeti szabályzat intézkedik.” Ezt a változatot terjesztette fel jóváhagyásra 1958. július 1-jén Jóború Magda

Szekeres Pálnak, a Művelődésügyi Minisztérium könyvtári osztálya vezetőjének,³⁴ s ennek alapján kezdhette meg 1959. január 1-jétől működését a lényegét tekintve minisztériumi háttérintézmény, Könyvtártudományi és Módszertani Központ (KMK) néven.

Módszertani részlegek itthon és külföldön az ötvenes évek végén

A külföldi módszertani központok* kezdetei a második világháború előtt időre tehetők. Először a közművelődési könyvtárak területén jöttek létre, például Dániában 1920-ban. Németországban az ismert szétagoltság miatt a népkönyvtárak számára tartományi szinten alakultak tanácsadó központok, ún. Landesberatungsstellék.³⁵ A második világháború után a Szovjetunióban és a kelet-európai országokban sorra alakultak a módszertani központok.³⁶ 1950-ben az NDK-ban (mindjárt kettő is) és a Szovjetunióban, majd a többi országban is: Bulgáriában 1953-ban, Lengyelországban 1954-ben, Csehszlovákiában és Romániában 1955-ben, Magyarországon 1959-ben (módszertani kabinetként már 1952-ben), más és más elnevezéssel, feladatokkal és szervezetben. Az elkövetkező években a nevek és a feladatkörök is módosultak.

1960 márciusában, az NDK-beli intézmény, a Zentralinstitut für Bibliothekswesen der DDR fennállásának 10. évfordulóján került sor a „szocialista tábor” módszertani központjainak első találkozójára, melyen a vendéglátó mellett bolgár, cseh, lengyel, magyar, román szakemberek vettek részt. (Az Állami Lenin-Könyvtár Könyvtártudományi és Bibliográfiai Tudományos-Módszertani osztálya nem tudott részt venni az eseményen, de írásban részletes beszámolót küldött.³⁷ 1960 és 1986 között két évente rendszeresen találkoztak a módszertani központok képviselői, mindig más fővárosban.

* A külföldi módszertani központokra vonatkozó szöveget Murányi Lajos írta.

Az NSZK-ban a közművelődési könyvtárak szövetsége, a Deutscher Büchereiverband kezdeményezésére, annak keretében, de a szövetségi állam és mások finanszírozásában jött létre a Közkönyvtári Központ (Arbeitsstelle für das Büchereiwesen) 1958 augusztusában Nyugat-Berlin székhellyel azzal a céllal alapították, hogy a közkönyvtárakban fejlessze a szakmai ismereteket, segítse a különböző nagyságú könyvtárakat, illetve a különféle szakterületeket és szolgáltatásokat. Ennek érdekében számos kiadvány jelentettek meg, konferenciákat rendeztek, munkacsoportokat és munkaközösséget szerveztek.³⁸

Húsz évre rá jött létre a Deutsches Bibliotheks-institut állami támogatással, mely az összes német könyvtár számára biztosított különböző szolgáltatásokat.³⁹

A skandináv országokban sajátos munkamegosztás alakult ki e tekintetben az állami könyvtári felügyelőségek, a könyvtárellátó vállalatok és a könyvtárosképző főiskolák között. Svédországban így alakult meg 1951-ben a Könyvtári Szolgálat (Bibliotekstjänst) Lundben, amely könyvtárellátó és módszertani központ is volt egyszerre.⁴⁰ Az európai példák közt sajátos helyet foglal el a holland NBLC (újabb neve, miután az ADN Publischer megvásárolta: Biblion BV), amely a közkönyvtárak közössége által, saját hatékonyságnövelő célokra létrehozott országos intézeteként nyújtott évtizedekig kitűnő szolgáltatásokat.

Angliában „sokáig a Library Association titkársága látott el idevágó feladatokat (de amióta a kormányzat nagyobb figyelmet fordít könyvtári szolgálatra, szorosan együttműködik a British Library Kutatási és Fejlesztési Részlegével, a kulturális miniszter mellett működő könyvtári tanácsadókkal, s más szervezetekkel).”⁴¹ Hasonló szerepet játszott a The Institute of Information Scientists (IIS = Információs Szakemberek Intézete) nevű egyesület, mely 1958-ban alakult elsősorban a tudományos és műszaki tájékoztatással foglalkozó szakemberek kezdeményezésére azért, hogy a szakmai tevékenység során elvárt magas színvonalat népszerűsítse és biztosítsa,

valamint hogy az elkötelezettek számára képzési lehetőségeket teremtsen.⁴²

Egyesületi jellege mindvégig megmaradt, míg a közép-európai régióban a centralizált irányítás intézményei, többnyire a kulturális tárcák háttérintézményei voltak (és mint ilyenek az állampolgárok „ideológiai” /át/nevelésének irányítói is).

A KMK megalakulásakor néhány országos hálózati központban már működött néhány fős módszertani részleg az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központban (OMKDK), valamint az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központban (OMgKDK). A FSZEK keretében külön osztályok végezték a központi módszertani, propaganda és igazgatási feladatokat, s a megyei könyvtárak is rendelkeztek módszertani részleggel. A szakszervezeti könyvtári hálózatról Sallai Istvánnak 1958 nyarán az volt a véleménye, hogy a „szakszervezeti könyvtárak mostani fejlődése nagyon meggyorsulna, ha a SZOT mellett 4–5 főből álló módszertani részleg alakulna.”⁴³

A KMK koncepciója

A KMK vezetésre Sebestyén Géza kapott megbízást, aki e tisztsége mellett megtartotta főigazgató-helyettesi munkakörét is.⁴⁴ Az új intézménynek a szaksajtóban történt bemutatásakor hat pontban foglalta össze a központ tevékenységét :

- „a) a szocialista művelődéspolitikából folyó könyvtári alapelvek és célkitűzések kidolgozása;
- b) könyvtártudományi kutatómunka végzése mind a könyvtártan és dokumentáció, mind a könyv-, illetve könyvtártörténet területén;
- c) az egész hazai könyvtártudományi kutatómunka országos terv keretében való összefogása, az eredmények publikálásának megszervezése;
- d) a külföldi szakirodalommal kapcsolatban a könyvtártudományi dokumentáció;
- e) a felmerülő feladatokhoz a legcélszerűbb eljárások kikísérletezésének megszervezése

és a bevált gyakorlat elterjesztésének támogatása;

f) A szakmai továbbképzés központi gondozása.”

A bemutatás a továbbiakban három területet tárgyal részletesen: a könyvtártudományi munkát, a módszertani feladatokat és az oktatást.

A koncepció szerint a történelmi múlt feldolgozása területén a KMK feladata az, hogy a már folyamatban lévő, illetve az ezután meginduló írás-, könyv-, sajtó- és könyvtártörténeti kutatásokat munkaközösségekbe tömörítse. Ezt a programot csak kisebb mértékben saját munkatársakkal, nagyobb részt a különböző intézményekben kutatónapokkal rendelkező külső munkatársakkal kívánja megvalósítani. A múlt kutatása mellett elemezni kell a jelen könyvtári helyzetét is: a könyvtári ellátottságot, az igénybevételt, a könyvtárak és a termelés valóságos kapcsolatát. Megvizsgálandók az olvasói rétegek (munkás, paraszt, értelmiségi, ifjúság).

A legkorszerűbb könyvtári módszerek tanulmányozása, kidolgozása és terjesztése területén a közművelődési könyvtárak vonatkozásában fontos feladat a belső könyvtári munka megerősítése (szakosított konferenciák szervezésével, útmutatók közreadásával), az irodalompropaganda tevékenységének a fokozása. Hangsúlyosan kell foglalkozni a szakszervezeti könyvtárak kérdésével. Együttműködést kell kialakítani az Országos Pedagógiai Könyvtárral, mivel az iskolai könyvtárak problémái szorosan összekapcsolódnak a gyermekkönyvtárak kérdésével. Rendszeresen foglalkozni kell a tudományos és szakkönyvtárak hálózataival is, kezdetben a felmérő munkát kell előtérbe helyezni.

A koncepció megfogalmazta a KMK oktatási feladatait is. A jelenleg a könyvtárakban dolgozó nagyszámú tiszteletdíjas, illetve társadalmi munkás könyvtáros számára meg kell szervezni az alapképzést, ahol pedig ez már létezik, ott a továbbképzést. Három cél kell megvalósítani: a) szilárd szocialista világnézet kifejlesztése, b) a szakismeretek legfejlettebb módszereinek megismertetése, c) irodalmi, szakirodalmi műveltség nyújtása.⁴⁵

A KMK elhelyezése

A KMK szervezetének kialakításával nem járt együtt egy új épületben való elhelyezés. A három osztályra tagolódó központ munkatársainak a Módszertani osztálynak korábban helyet adó Múzeum utca 3. szám alatti épület adott otthont. Úgy tűnt azonban, hogy nem sokáig. A Kormány Gazdasági Bizottsága 1959 végén hozta meg azt a határozatát, amely szerint a Budavári Palota és környezetének helyreállítása során az OSZK-t a palota krisztinavárosi, ún. F épületében és a közvetlen közelében, a Szent György téren, a lebontott egykori istállósor helyén létesítendő új épületben kell elhelyezni. A döntés után elkészített programtervezet egyebek mellett a helyiségszükségletet is meghatározta, s ebben az V. Főosztály (a KMK) összesen 717 m² szolgálati területtel szerepelt (Könyvtártudományi osztály 22 helyiség, Módszertani osztály 11 helyiség, Oktatási osztály 2 helyiség), továbbá igényt tartott egy 80 m²-es nyilvános szolgálati helyiségre (ez valószínű a szakkönyvtár olvasóterme lehetett) és az ekkor még a főosztályhoz tartozó sokszorosító üzem 105 m² igényű területére.⁴⁶ A tervezési munkák kezdetén már látható volt, hogy nem lesz lehetőség a könyvtár minden szervezeti egységét a palota épületében elhelyezni, ezért az OSZK vezetése úgy döntött, hogy funkcionálisan a KMK különíthető el leginkább a könyvtár egyéb szervezeti egységeitől. Így hát neki jelölték ki leendő otthonául a várhatóan a legkorszerűbb igényeket is majd biztosítani képes Szent György téri pótépületet.⁴⁷ A könyvtár épületének elkészültére az 1968, a pótépületre pedig az 1970. évet jelölte meg az 1960-ban készített beruházási program.⁴⁸

Tíz évvel később azonban a kormányhatóság törölte a vári beruházásból a pótépület programját, így a KMK elhelyezését mégis az F épületben kellett megoldani. Itt nem volt lehetőség arra, hogy az eredetileg igényelt területet megkapja, ráadásul a KMK egységeinek „beékelésével” az OSZK korábban eltervezett, jól működtethető funkcionális rendjét is meg kellett bontani.⁴⁹ Az 1971-ben befejeződött áttervezés eredmé-

nyeként a könyvtártudományi szakolvasóterem az V. épületszinten (a főbejárat szintje) kapott volna helyet, s ehhez csatlakoztak volna részben itt, főként azonban a IV. szinten a központ hivatali helyiségei.⁵⁰ A 1970-es évek közepére kiderült, hogy az épület helyiségelosztási terveit – a könyvtár korszerű működése érdekében – ismét módosítani kell. Az új elképzelés a IV., az V., a VI. és a VIII. szintre helyezte a KMK leendő helyiségeit.⁵¹

A nemzeti könyvtár új helyének elkészültéig a KMK osztályainak, a szakkönyvtárral együtt, továbbra is a Múzeum utca 3. szám alatti – eredetileg palotának épült, de akkorra már meglehetősen lepusztult – háromemeletes ház biztosított teret. Az épület udvari szintjén „civil” bérlakások is voltak. *Fogarassy Miklós* hangulatos visszaemlékezéseiből⁵² tudjuk, hogy a portásfülkével rendelkező kapuszinből balra nyíltak a könyvtártudományi dokumentáció szobái, a félemeleten a szakkönyvtár helyezkedett el. A KMK további egységei az első, és részben a második emeletet foglalták el. Amikor 1967-ben a Térképtár az OSZK rákospalotai raktár-épületében (a Régi-Fóti úti egykori zsinagógában) kapott elhelyezést,⁵³ két kis helyiséggel bővültek, amelyet a Gazdasági csoport foglalt el,⁵⁴ A Térképtár, továbbá még az előző évben a Kisnyomtatványtár gyűjteményének a kiköltöztetésére az épület statikai tehermentesítése érdekében volt szükség. Ugyanis a födémek életveszélyes megterheltsége miatt a mennyezeteiket emeletenként még 1963-ban faoszlopokkal támasztották alá.⁵⁵ Akkoriban a vidéki könyvtárosok csak a KMK-t fricskázó metaforikus viccelődésnek gondolták azt a szóbeszédet, hogy nincs alapja ezeknek a támasztékoknak. *Fogarassy Miklós* viszont – mint írja – saját szemével látta, hogy a legalsó szinten, az alagsori asztalosműhelyben, a beépített faoszlopok nem érnek le a padlózatig.⁵⁶ (2000 nyarán a Kálvin téri irodaházak felépítése során a Múzeum utca 3. sz. alatti épület, a KMK egykori székhelye, az ún. Freystadtler-ház is bontásra került – a homlokzati fal megtartásával.⁵⁷)

1985 elején a Budavári Palota F épületébe való

felköltözéskor a IV. szint déli oldalán kapott négy helyiséget a Hálózatfejlesztési, hármát pedig a Könyvtártechnológiai osztály. A KMK igazgatósága és az Irodalompropaganda osztály két-két helyiségbe költözött az V. szint déli oldalán. Szintén a déli oldalon, de a VI. szinten helyezkedett el négy helyiségben az Olvasáskutatói osztály, kettőben az Oktatási osztály háromban pedig a Kapcsolatszervezési osztály. A VIII. szinti üvegtetős tért a Könyvtártudományi Szakkönyvtár kapta meg.⁵⁸

A KMK szervezete

A Sebestyén Géza által 1959-ben megfogalmazott koncepcióban felsorolt feladatok egy része csirájában már 1958-ban is – a korábbi szervezeti felállásban – a tizenhét fős Módszertani osztály működési körébe tartozott. Tevékenységét nem korlátozta kizárólag a közművelődési könyvtári területre. Az akkori munkatársak részt vettek az OKT szakbizottságainak az egész könyvtárügyet érintő munkájában, feldolgozták az 1957. évi országos könyvtári statisztikai adatgyűjtést, megkezdték a tudományos könyvtári hálózatok vizsgálatát. Különböző irányelvek, útmutatók, tervezetek kidolgozása mellett konkrét tanácsadást nyújtottak honvédségi, illetve szakszervezeti könyvtárak számára. Vizsgáztattak az Országos Műszaki Könyvtár továbbképző tanfolyamán, végezték az OKT kiadványsorozatának szerkesztési, közreadási munkálatait.⁵⁹

1959–1967

Az 1959-től a KMK-nak, mint az OSZK V. főosztályának, a korábban felvázolt, kibővített feladatkört kellett ellátnia. Ennek érdekében három egység alakult:

- *Lázár Péter* vezetésével a Könyvtártudományi osztály (a sokszorosítókkal együtt) tizennégy fővel,
- *Sallai István* vezetésével a tizenegy fős Módszertani osztály, s
- *Barabási Rezső* vezetésével a négy fős Oktatási osztály.

Bereczky László, aki a kezdetektől a KMK munkatársa volt, a szervezet első három évének bemutatásakor kitér az osztályok belső tagozódására is. Ezek szerint a Könyvtártudományi osztály négy részlegből állt: a könyvtártudományi kutatócsoport, a könyvtártudományi dokumentációs csoport, a könyvtártudományi szakkönyvtár és végül a kiadványszerkesztő, sokszorosító csoport. A Módszertani osztályon belül három csoport alakult ki: a tudományos és szakkönyvtári, a közművelődési könyvtári és a gyermekkönyvtárak csoportja. (Persze itt valójában nem a mai értelemben vett csoportszervezetekről volt szó: például a gyermekkönyvtári csoport egyetlen munkatársból állt.) Az Oktatási osztály – a vezetővel együtt négy munkatárssal – nem is tagozódott tovább.⁶⁰

A KMK működésére vonatkozóan a Művelődésügyi Minisztérium még az alakulás évében készített egy utasítás-tervezetet, amelyről az OKT 1959 nyarán, majd 1960 őszén is tárgyalt,⁶¹ de a miniszteri utasítás kiadására végül mégsem került sor. A központ természetesen ennek hiányában is ellátta feladatát, de úgy tűnik, hogy a szervezet irányításához nem volt elegendő az az energia, amit Sebestyén Géza, a főigazgató-helyettesi tevékenysége mellett erre fordítani tudott. Az első év után, 1960 márciusában a minisztérium arra kérte Jóború Magdát, hogy egész évre mentesítse Sebestyént minden egyéb feladatai alól, hogy kizárólag a KMK munkájának szervezésével, irányításával foglalkozhasson.⁶² Az 1960. évről szóló beszámoló jelentés úgy fogalmazott, hogy „a KMK munkája hasznosan illeszkedett a könyvtárügy fejlődésébe”, de nem hallgatta el azt sem, hogy „hátráltatta a KMK munkáját, hogy szerepe még nem eléggé tisztázott a magyar könyvtári köztudatban, munkájának eredményeit nem használják fel a kívánt mértékben. Az a tény azonban, hogy a közművelődési könyvtári hálózatokon kívül egyre több tudományos és szakkönyvtári hálózat is felismeri a KMK elméleti és gyakorlati segítségének jelentőségét, reményt nyújt arra, hogy a jelenlegi akadályok el fognak hárulni.”⁶³ Talán az is akadályt képezhetett, hogy a KMK a nemzeti könyvtár

szervezetébe tagolódott. 1961 őszén a minisztérium tárgyalásokat kezdett a KMK önállósításáról, s ennek eredményeként 1962 januárjától a központ az OSZK költségvetésén belül önállóan gazdálkodhatott, továbbá a kinevezések, bérezések és jutalmazások felett is önállóan dönthetett⁶⁴ a KMK új igazgatója (egyben az OSZK főigazgató-helyettese), Barabási Rezső.⁶⁵

Az új igazgató (aki az ötvenes évek elején a Népművelési Minisztérium könyvtári osztályát,⁶⁶ 1959-ben pedig a KMK Oktatási osztályát vezette, másodállásban az Állami Gorkij Könyvtár igazgatása mellett) röviddel a kinevezése után módosított a továbbra is az OSZK keretén belül maradó központ belső szerkezetén. Létrehozta a közvetlenül alája tartozó titkárságot, önállósította a korábbi Módszertani osztály csoportjait, és létrehozta a Közművelődési Könyvtárak Módszertani osztályát (mely két csoportból állt: Hálózati csoport, Irodalompropaganda-, állománygyarapítási csoport) és a Tudományos és Szakkönyvtárak Módszertani osztályát. Tájékoztatói osztály név alatt lett összefogva a Könyvtártudományi Dokumentáció és a Könyvtártudományi Szakkönyvtár. Szervezetileg nem módosult az Oktatási osztály, illetve a Sokszorosító üzem. Látványosan emelkedett viszont a létszám: az eredeti huszonkilenc főről negyvennégy főre; igaz, hogy ebben szerepe volt a Sokszorosító üzem kettőről tíz főre növekedett létszámának.⁶⁷

Hét éven át ebben a szervezeti struktúrában működött az intézmény, avval a kiegészítéssel, hogy 1963-ban (egyszemélyes) Könyvtárépítészeti csoport jött létre a Közművelődési Könyvtárak Módszertani osztályán,⁶⁸ 1964 októberében az Irodalompropaganda csoport keretében alakult az Új Könyvek című állománygyarapító tanácsadó szerkesztősége.⁶⁹ 1965-ben viszont a Sokszorosító üzem átkerült az OSZK-hoz, de „gépeinek egy részét és a személyzet 65%-át az újonnan alakult Népművelési Propaganda Irodának kellett” átadniuk.⁷⁰

Egy 1967 augusztusában készült munkaköri összeállításból képet kaphatunk a KMK-sok által végzett szerteágazó tevékenységről, illetve annak személyre lebontott megosztásáról.⁷¹

Név	Feladat
1. Barabási Rezső	a KMK vezetése
2. Markos Béláné	a vezető titkárnője, irattár kezelése, iktatás, postaelosztás, irodaszer elosztás

I. Közművelődési Könyvtárak Módszertani osztálya

3. Sallai István	a közművelődési osztály vezetése
4. Prágai Pálné	a közművelődési osztály adminisztrációs ügyeinek intézése

Irodalompropaganda csoport

5. Ónódy Miklós	csop.vez. állománygyarapítás, állományelemzés, gyűjtőköri szabályzatok, Új Könyvek felelős szerkesztése. földrajz, útleírások szerkesztése Új Könyvekben, állományapasztás
6. Iszlai Zoltán	Új Könyvek idegen nyelvű szépirodalom szerkesztése, kézikönyvtárak gyarapítása, folyóirat, hírlap, Új Könyvek sport, színház, fotó, film szerk. tájékoztató munka
7. Fodor András	Új Könyvek magyar szépirodalom, képzőművészet, irodalom és nyelvtudomány szerkesztése, irodalmi értékelések, törzsanyag gyarapítás
8. Körtés Júlia	Új Könyvek mutatóinak (számonként és éves) szerkesztése, belső (munka) katalógusok építése
9. Matis Livia	Új Könyvekkel kapcsolatos adminisztrációs munkák, Minősítő Bizottság adminisztrációja
10. Pelejtej Tibor	Új Könyvek műszaki irodalom szerkesztése, TV bibliográfiák, Eseménynaptár szerkesztése, könyvtári propaganda munka
11. Szilágyi Tibor	Új Könyvek természettudományos, mezőgazdasági és zenei irodalom szerkesztése, bibliográfiai koordináció, tájékoztató munka
12. Ughy Jenő	Új Könyvek társadalomtudományi és történettudományi irodalom szerkesztése, olvasás és könyvtárszociológiai vizsgálatok, ifjúsági munka a könyvtárban, olvasó mozgalmak

Szervezési Csoport

13. Szenté Ferenc	a könyvtárügy szervezeti keretei, körzeti könyvtárak, klubkönyvtárak, művelődési autók, bibliobusz, országos és helyi távlati tervezés
14. Bereczky Lászlóné	a könyvtári feldolgozómunka, címleírás, osztályozás, raktározás, katalógusszerkesztés
15. Szabados László	a „Könyvtárépítés és Berendezés Füzetek”-nek szerkesztése; szakértői közreműködés a témakörben
16. Urbán László	könyvtárstatisztika, munkaszervezés, távlati tervezés
17. Vargha Balázs	gyermekkönyvtárak szervezeti és módszertani kérdései

II. Tudományos Könyvtárak Módszertani osztálya

18.	Dr. Pataky Ernő	osztályvezetés, pénzügyek, kiadványok, nemzetközi kapcsolatok, módszertani és gépesítési munkabizottság elvi ügyei, az új gazdaságirányítás és a könyvtári szolgáltatások, ezek térítése, hálózati problematika
19.	Bereczky László	könyvtári munkafolyamatok racionalizálása, különösen a normázás. Könyvtári törvény reform-munkálatai, különösen a könyvtári hálózatok fejlesztése, szakfelügyelői rendszer újjászervezése, gyűjtőkörök segítése, tanácsadás
20.	Frey Tamásné	könyvtárstatisztikai új rendszer kialakítása, a könyvtári tájékoztató (referenzs) szolgálat újjászervezése, könyvtárelméleti kutatások szervezése, regionális könyvtárügy, évi jelentés és tervekészítési rendszer, 50 éves évforduló
21.	Halmos Tiborné	gépelés
22.	Horváth Tibor	könyvtárak műszaki fejlesztése, szaktanácsadó állomás ügyei, gépesítési irányelvek kidolgozása, műszaki fejlesztési konferencia előkészítése, könyvtárgépesítési füzetek gondozása, társadalomtudományi dokumentáció

III. Oktatási osztály

23.	Vadász Ferencné	osztályvezető. Az osztály munkájának tervezése, irányítása és ellenőrzése, személyes feladatköre az oktatási kiadványok tartalmi irányítása, az önköltséges szaktanfolyamok OTP számlájával való gazdálkodás, ellátja a KMK személyügyi referensi munkakörét
24.	Kovács Árpádné	adminisztrátor. Szaktanfolyamok országos tanulmányi nyilvántartása, az oktatási adminisztráció önálló ellátása, az osztály működésével kapcsolatos gépírási és titkári teendők
25.	Nyakó István	csoportvezető. Marxista oktató. Feladatköre a könyvtárosképző szaktanfolyamokon a marxizmus-leninizmus oktatása
26.	Szabó Sándor	az alapfokú könyvtárosképzéssel és a továbbképzéssel kapcsolatos minden teendő ellátása, a „tájékoztató munka” tantárgy oktatója a társadalomtudományi könyvtárosképző szaktanfolyamon
27.	Zöldi Péterné	a középfokú könyvtárosképzés országos szervezése és tanulmányi irányítása, valamint a KMK saját tanfolyamain a tanulmányi vezetői teendők ellátása

IV. Tájékoztatói osztály

28.	Bóday Pál	osztályvezetés
29.	Gerő Zsoltné	osztályvezető-helyettesi teendők végzése (munkaterv nyilvántartása és ellenőrzése) a Könyvtári Figyelő szerkesztése, a Gyorstájékoztató a Magyar Könyvtártudományi Irodalomról szerkesztése
30.	Horváthy[!] Magda	a Könyvtártudományi Szakkönyvtár vezetése, címléírás, osztályozás és katalóguscédulák teljes revíziója, olvasószolgálati inspekció
31.	Kondor Imréné	folyóiratokkal kapcsolatos munkák (rendelés előkészítése, kardex, reklamálás stb.), osztályozás, címléírás
32.	Bassola Zoltán	angol, német és francia nyelvű folyóiratok analitikus feldolgozása

33. Czinner Tiborné külföldi cserekapcsolatok, expedíció és idegen nyelvű levelezés intézése (ez utóbbi az egész KMK részére), a magyarról angolra, németre történő összes fordítások elvégzése, angol nyelvű folyóiratok analitikus feldolgozása
34. Molnár Ágnes a francia és német nyelvű folyóiratok analitikus feldolgozása
35. Tarr Lászlóné a Gyorstájékoztató a Külföldi Könyvtártudományi Szakirodalomról szerkesztése, orosz, cseh, szlovák, lengyel és bolgár nyelvű folyóiratok analitikus feldolgozása, a naprakész betűrendes mutató gondozása, orosznyelvű levelezés végzése (a KMK részére is)
36. Urosevics Daniló szerb, horvát, orosz, bolgár nyelvű folyóiratok feldolgozása, az osztályon folyó minden analitikus feldolgozás szervezeti összefogása, a referátumok és recenziók folyamatos behasonlítása
37. Somogyi Anna állománygyarapítási teendők (rendelés, leltározás stb.), olvasószolgálati inspekción, a Tájékoztató Magyar Hírlapok Könyvtári Vonatkozású Cikkeiről című kiadvány szerkesztése
38. Kausay Tiborné huzamosabb ideje szülési szabadságon, helyettesítése reprográfiai vonalon történik
39. Mészáros Gézáné technikai szerkesztés (az egész KMK anyagának egy részét is), xerox felvételek készítése (az egész Intézet részére)
40. Lendvay Lászlóné a fordításokkal kapcsolatos adminisztratív, nyilvántartási munkák végzése, szerzői díjak és egyéb kifizetések adminisztrációja. A Gyorstájékoztató címléírásainak és annotációinak kartonra való gépelése, referátumok, recenziók nyilvántartása és naprakész indexük vezetése
41. Deutsch Béláné címléírások készítése folyóiratokból, a könyvtár összes címléírásainak alapkartonra való gépelése, a Gyorstájékoztató címléírásainak és (túlnyomórészt idegennyelvű) annotációinak kartonra való gépelése, az osztály anyagigénylésének lebonyolítása
42. Király Sándorné lemezek kezelése és nyilvántartása, katalóguscédula sokszorosítás és kisebb példányú anyagok sokszorosítása

V. Gazdasági csoport

43. Vermes Lászlóné osztályvezető [áthúzva], költségvetés készítés, beszámolók, gazdasági ügyek intézése, hitelnyilvántartás, kiadványok intézése
44. Till Ferenc bérelszámolás, gondnoki tennivalók, állóeszköz nyilvántartás, gépkocsi ügyek, SzTK ügyek
45. Náday Gyuláné költségvetés, könyvelés, szabadságok, munkaruha nyilvántartás, fogyóeszköz, anyagkönyvelés, pénztár kezelése
46. Kecskés Mátyás gépkocsivezető

1967–1982

A minisztérium könyvtári osztálya által kezdeményezett 1967. évi felülvizsgálat során megálapítást nyert, hogy a KMK-nak sem ügyrendje, sem írásban rögzített és a felettes szerv, az MM könyvtári osztálya által jóváhagyott szervezeti és működési szabályzata nincs. A felülvizsgálat nyomán keletkezett dokumentumok – a pozitívumok elismerése mellett – egyebek közt azt is javasolták, hogy a módszertani munkában előtérbe kell helyezni a valamennyi könyvtártípust, illetve a könyvtárhálózatot érintő kérdéseket, kezdeményezni, illetve rendszeresen műveltségi, lélektani, szociológiai felméréseket, vizsgálatokat kell végezni az olvasói igényeknek, szokásoknak megismerésére.⁷² Ennek figyelembe vételével készült el az intézmény (első) szervezeti és működési szabályzata, amely az OSZK hasonló szabályzatának kiegészítő részét képezte. Rögzítésre került, hogy az OSZK főigazgató-helyetteseként a KMK-t irányító vezetőt a művelődésügyi miniszter nevezi ki, továbbá a miniszter előzetes hozzájárulása szükséges az osztályvezetők kinevezéséhez. Pénzügyekben az OSZK költségvetésének a része, de önálló kiadási alszámlával. A szabályzat elsőként fogalmazta meg teljes körűen az intézmény fő tevékenységi területeit:

„Könyvtárpolitikai téren a KMK javaslatokat dolgoz ki a szocialista művelődés- és tudománypolitikának megfelelő könyvtárpolitikai célkitűzésekre, az ezt megvalósítani hivatott szervezeti felépítésre, valamint a könyvtár és szakirodalmi tájékoztatás fejlesztésének alapelveire.

Módszertani téren figyelemmel kíséri a könyvtárak és a szakirodalmi tájékoztatás terén tapasztalható hazai és külföldi fejlődést és alkalmazható eljárásokat. A könyvtárak és szakirodalmi tájékoztató intézmények munkájának segítéséhez a hatékonyabb módszerek elterjedése érdekében útmutatókat, világirodalmi szemléket készít, konferenciákat rendez, felméréseket végez, kísérleteket folytat, kidolgozza a megoldásokat, felvilágosítást, tanácsokat ad. Mindezt a tevékenységét

a könyvtári hálózatok munkájával egyeztetve s lehetőleg azokkal együttműködve látja el.

A tájékoztatás területén gyűjti, és korszerű módszerekkel feltárja a könyvtár, valamint a szakirodalmi tájékoztatás köréből megjelent hazai és külföldi irodalmat s ezt az érdekeltek rendelkezésére bocsátja. Ellátja az MM könyvtárpolitikai döntéseinek előkészítéséhez szükséges információs szolgálatot.

Könyvtártudományi téren kutatómunkát végez a könyvtárügy és szakirodalmi tájékoztatás időszerű kérdéseiben, gyűjti, nyilvántartja és közlést teszi a hazai kutatási témákat.

A szakmai képzés és továbbképzés terén megszervezi az MM által adott irányelvek alapján indítandó tanfolyamokat, valamint a képzés és továbbképzés egyéb formáit; támogatja az egyes hálózatokban folyó szakoktatási munkát, a képzés és továbbképzés számára tanulmányi anyagot állít össze.”

A szabályzat szerint a KMK nem szakmai kontroll nélkül tevékenykedik: működése során „szervezett kapcsolatot tart fenn az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanáccsal.” Ennek értelmében szabályzatait, távlati feladatterveit, valamint „munkájának fontosabb eredményeit megvitatás, illetve véleményezés végett a Tanács elé terjeszti.”⁷³

A szervezeti tagolódás részben, a Közművelődési Könyvtárak Módszertani osztálya keretében, az állományalakítás és olvasószolgálat területe mellett megjelenik a „szervezés és tervezés”, valamint az „igény- és hatásvizsgálat” feladatát ellátó egység is.

A fentiek alapján alakult meg 1968-ban a Közművelődési Könyvtárak Módszertani osztályán belül a Hálózati, valamint július 1-jén⁷⁴ az Igénykutatási csoport. Az első valószínűleg csak a korábbi Szervezési csoport „átnevezése” lehetett, viszont a kétfős Igénykutatási csoport az olvasáskutatás új feladatának ellátására jött létre. A szervezeti átalakítás folyamata az igazgató, Barabási Rezső betegsége miatt megakadt. A KMK vezetésére ügyvezető igazgatóként a Művelődésügyi Minisztérium főelőadója, Papp Ist-

ván kapott 1969. február 1-jével megbízást másodállásban.⁷⁵ Papp, aki „alapító tagjaként” 1959 és 1965 között a KMK munkatársa volt, számos vezető tisztségben dolgozó kollégát megkeresett, de nem sikerült senkit sem meggyőznie, hogy vállalják el a központ igazgatását, így végül őt nevezte ki a minisztérium 1969. november 23-ával az intézet igazgatójává.⁷⁶

Papp István folytatta és befejezte az elődje által megkezdett szerkezeti átalakítást. A KMK hivatalosan 1970. március 1-től a következő szervezeti formában működött:

Titkárság
Hálózatfejlesztési osztály
(vezetője: Sente Ferenc),
Oktatási osztály
(vezetője: Vadász Ferencné),
Olvasáskutatási osztály
(vezetője: Gerő Zsoltné),
Új Könyvek Szerkesztősége
(vezetője: Iszlai Zoltán),
Tájékoztatói és Dokumentációs osztály
(vezetője: Szilágyi Tibor),
Tudományos és Szakkönyvtárak Módszertani osztálya
(vezetője: Bereczky László).

Ezzel egyidejűleg a Gazdasági csoport tevékenységét és munkatársait az OSZK vette át.⁷⁷

A következő években személyi változások, valamint a feladatok fontossági szempontjai alapján módosult a felállítás. *Iszlai Zoltán*tól a havonta kétszer megjelenő *Új Könyvek* című állománygyarapítási tanácsadó szerkesztését az 1972. évi 20. számtól Bereczky László vette át, a szerkesztőség az Irodalompropaganda osztály keretében tevékenykedett.⁷⁸

Amikor a KMK munkatársak kidolgoztak egy metodikát a hazai társadalomtudományi szakirodalmi információs rendszer megteremtésére, akkor a Kulturális Minisztérium Könyvtárügyi osztálya 1975 áprilisában létrehozta a Társadalomtudományi Információs Titkárság (TINTI) nevű szervezetet,⁷⁹ amely hasonlóan a KMK-hoz, szintén az OSZK keretében tevékenykedett, a Könyvtárügyi osztály közvetlen alárendeltsé-

gében.⁸⁰ A *Sárdy Péter* vezette egység⁸¹ átvette a KMK-nak erre a területre kiterjedő központi és koordinációs feladatait, azonban több mint egy év után módosult az eredeti elképzelés: a titkárságot felszámolták,⁸² a munkatársak többsége visszakerült a KMK Hálózatfejlesztési osztály állományába.⁸³

1975–76-ban az osztályvezetői rangban a közönségkapcsolatokkal foglalkozó *Gerő Gyulát*⁸⁴ 1976 októberétől a *Könyvtáros* című folyóirat főszerkesztőjévé nevezték ki,⁸⁵ s ezt követően *Pelejti Tibor* vezetésével önálló egységként alakult meg decemberben a Kapcsolatszervezési osztály.⁸⁶

A KMK közel hatvan munkatársa hét különböző osztályon dolgozott. Az igazgatót (mint minden akkori munkaszervezetben) a gazdasági vezetőből, az osztályvezetőkből, a párt, a szakszervezet, valamint a KISZ képviselőjéből álló vezetői tanács támogatta. A könyvtárak műszaki fejlesztésének (gépesítésének) érdekében a Tudományos és Szakkönyvtárak Módszertani osztálya az 1960-as évek közepén Gépesítési Munkabizottságot hozott létre,⁸⁷ amely 1967-ben *Könyvtárgépesítési füzetek* címmel kiadványsorozatot indított, de sorozaton kívül is jelentek meg e témát érintő kiadványok. A KMK terveket dolgozott ki az új gazdasági irányítást szolgáló információs rendszer kialakítására,⁸⁸ „Gépesítési szaktanácsadó állomást” működtetett,⁸⁹ tanfolyamot indított 1970-ben a számítógépek könyvtári és dokumentációs alkalmazásáról.⁹⁰ A feladatok sokasodása következtében külön Könyvtártechnológiai osztály jött létre, amelyet 1978-ig *Horváth Tibor*, majd azt követően *Urbán László* irányított.⁹¹

Az OSZK 1959. évi évkönyve után több mint húsz évig nem található az évkönyvekben a KMK szervezeti felépítését (osztályait, csoportjait) teljes körűen tartalmazó felsorolás; a KMK 1980. évi munkájáról közzétett évkönyvi beszámoló – bevezetésében – ismét felsorolja az akkori osztályokat és fő feladatkörüket:

„**Hálózatfejlesztési osztály:** az országos könyvtári szakfelügyelet operatív támogatása, egyes könyvtártípusok szakmai irányelveinek felülvizs-

gálatában, illetve kidolgozásában való részvétel, igényesebb módszertani gondozás, több könyvtári testület titkársági funkcióinak ellátása.

Könyvtártechnológiai osztály: az audiovizuális gyűjtemények és szolgáltatások fejlesztésének támogatása, az új leírási szabványok bevezetésének előmozdítása, könyvtárápítési és berendezési tanácsadás, néhány, széles körű helyzetfelmérésen alapuló tanulmány kidolgozása.

Olvasáskutatói osztály: a könyvtárszociológiai vizsgálódások térnyerése, a hosszú távra szóló, alapozó jellegű kutatások előrehaladása, a kutatási és kísérleti eredmények gyakorlati alkalmazása.

Állományépítési osztály: az Új Könyvek szerkesztése, s korszerűsítésének előkészítése, a fel szabadulás utáni magyar könyvtermés tematikus, válogatott, annotált bibliográfiáinak összeállítása, a helyismereti munkát segítő kiadványi program folytatása.

Oktatási osztály: a könyvtárosképző szaktanfolyamot végzettek számára szervezett főiskolai államvizsgák támogatása, a könyvtárkezelői tanfolyamok gondozása, továbbképző tanfolyamok szervezése.

Kapcsolatszervezési osztály: a tömegkommunikációs intézményekkel való kapcsolat megszilárdítása, az olvasómozgalmak támogatása, a könyvtári propagandamunka koordinálása.

Tájékoztatói osztály: szakkönyvtári szolgálat működtetése, a nemzetközi kiadványcsere fejlesztése, a Könyvtári Figyelő és a dokumentációs-bibliográfiai időszaki kiadványok megjelentetése, kutató-fejlesztő munkák vállalása.”

A beszámoló lezártnak tekinti a változások folyamatát, amikor így fogalmaz: „Úgy látszik, hogy hosszabb fejlődési folyamat eredményeként kialakult és megszilárdult szervezeti felépítésünk, szervezetünk és a szervezeten belül kialakított munkakörök egybeesnek fő funkcióinkkal, s így a forma jó kereteket biztosított a tartalmi munkának.”⁹²

1982–1989

A KMK szervezeti felépítésének – ma már látjuk – nem az állandóság, hanem a folyamatosan változás volt a fő jellemzője. Ezt részben a könyvtári környezet, a könyvtárpolitika változékonysága, részben pedig a személyi/vezetői váltások is katalizálták.

Papp István 1982 első negyedében lemondott igazgatói tisztségéről, s pár hónapos átmeneti idő után *Szente Ferenc* lett az új igazgató, elődjéhez hasonlóan szintén OSZK főigazgató-helyettesi státuszban.⁹³ Szente, aki 1960-tól dolgozott a KMK-ban, és novemberi kinevezése előtt a Hálózatfejlesztési osztály vezetője volt, tisztségébe lépése után azonnal megkezdte az intézmény feladatrendszerének és szervezetének átalakítását az 1979. évi minisztériumi felügyeleti vizsgálat javaslatai alapján. A felülvizsgálatra azután került sor, hogy a minisztériumi könyvtári osztályának vezetője, *Kondor Istvánné* 1978 nyarán nyugállományba vonult, majd hamarosan az osztály élére *Juhász Jenő* nyert vezetői megbízatást.

Szente Ferenc az átalakítás lényegét két pontban foglalta össze: „a funkcionális feladatok ügyintézését átadtuk az Országos Széchényi Könyvtárnak, a döntési hatáskör fenntartása mellett. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy a személyzeti és a nemzetközi ügyek intézése, valamint a gazdálkodás adminisztrációja az OSZK megfelelő igazgatóságain és osztályain történik, a KMK ügyekben való döntési hatáskör azonban továbbra is a KMK igazgatójánál marad; átadtunk az OSZK-nak két státuszt fejlesztési és kutatási koordinációs feladatokra. Ezzel a KMK-ban megszűntek a számítógépesítéssel és a könyvtári kutatások irányításával kapcsolatos teendők. Ezt a két területet a jövőben az OSZK gondozza.”⁹⁴

A fenti elveket tükrözi az 1983 februárjában készült új szervezeti és működési szabályzat,⁹⁵ amelynek alapján a továbbra is a minisztérium Könyvtári osztályának közvetlen irányítása és felügyelete alatt álló KMK az alábbi szervezeti tagozódásban látta el aktuális feladatait:⁹⁶

A Szervezési és Propaganda osztály (vezetője

Pelejtei Tibor, 1983. november 1-jétől *Arató Antal*) átvette a korábbi titkárság, valamint a megszűnt Kapcsolatszervezési osztály feladatait.

A *Hálózatfejlesztési, Koordinációs és Szakfelügyeleti osztály* (vezetője *Skaliczki Józsefné*) a korábbi Hálózatfejlesztési osztály tevékenységi körénél tágabb területeket látott el, úgy mint a hálózatok, a területi és szakterületi együttműködési körök szakmai támogatása, bővítése, továbbá az országos szakfelügyeleti határkör gyakorlása. Ugyanis ezentúl a KMK „a Művelődési Minisztérium felhatalmazása alapján, annak irányítása mellett szervezi, koordinálja, illetve ellátja az országos szakfelügyeleti tevékenységet”.⁹⁷

A *Módszertani, Kutatási és Továbbképzési osztály* (vezetője *Katsányi Sándor*, helyettese *Nagy Attila*) az Olvasáskutatói, illetve az Oktatási osztály összeolvadásából keletkezett, kiegészülve módszertanos feladatokkal, valamint a könyvtárépítés és berendezés témaköre is ehhez az osztályhoz került a megszűnt Könyvtártechnológia osztálytól. Ennek a megszűnt osztálynak a számítógépesítéssel foglalkozó munkatársai kerültek át az OSZK-ba, az 1982. március 1-jén megalakult önálló Fejlesztési csoportba. A csoport ugyan azt is feladatául kapta, hogy közreműködjön a hazai könyvtárak számítástechnikai tervező és fejlesztő munkájában, de létszáma valójában ezt nem tette lehetővé.⁹⁸

A *Gyűjteményfejlesztési és Bibliográfiai Tanácsadó osztály* (vezetője *Bereczky László*) lényegében az Állományépítési osztályból jött létre.

A *Könyvtártudományi Szakkönyvtár* (vezetője *Gerő Zsolt*né, helyettese *Kovács László*né) a korábbi Tájékoztatási osztály névváltozata volt.

Az évtized végéig ebben a szerkezetben működött a KMK mindössze avval a változtatással, hogy 1986. november 1-jétől kettévált a Módszertani, Kutatási és Továbbképzési osztály: önállósult az olvasáskutatás *Olvasószolgálati Kutató osztály* néven (vezetője *Nagy Attila*), a többi feladatot pedig az *Oktatási és Módszertani osztály* (vezetője *Csapó Edit*) látta el.⁹⁹

Az OSZK-val való kapcsolatot érdemi módon

befolyásolta 1986 tavaszától az a körülmény, hogy *Szente Ferenc* a nemzeti könyvtár élére kinevezett *Juhász Gyula* főigazgató mellett érdemi helyettesi feladatkört kapott, így megismétlődött az 1958-as „Jóború – Sebestyén modell”. (1989 elején második főigazgató-helyettes lett *Hegedűs Péter*, majd az ő ideiglenes távozásakor – 1990 őszén a Világbank washingtoni könyvtárának igazgatója lett két éves kinevezéssel – *Poprády Géza* kapott mb. főigazgató-helyettesi megbízatást.)

1989–2000

A rendszerváltás időszakában számos elképzelés látott napvilágot a könyvtárak jövőjéről, és a KMK esetleges átalakulásáról. Felmerült, hogy a KMK egyes részlegei a Magyar Könyvtárosok Egyesülete titkárságaként működhetnének, és hogy az addig költségvetésből finanszírozott feladatok egy részét (az építési, berendezési, állománygyarapítási tanácsadást, a képzést és továbbképzést) vállalkozásokká kellene kiszervezni. Az erre vonatkozó cikkeket szemlélő egykori munkatárs, *Sonnevend Péter* szerint a KMK-ra szükség van, „de erős átalakulást követően”, és megszűnhetne a minisztériumi háttérintézmény státusza is.¹⁰⁰

Szente Ferenc, a KMK igazgatójaként a Népszabadságnak 1989-ben adott interjújában így nyilatkozott a hazai könyvtárügyről: „a régi, soklépcsős és hierarchikus irányításon túlhaladt az idő, felbomlóban van. A szakma megítélése szerint nincs is rá tovább szükség. A magyar könyvtárosság felnőtt ahhoz, hogy önállóan, szakmai önkormányzat alapján végezze munkáját. [...] A helyi apparátusokban szükségtelen külön könyvtári referenseket foglalkoztatni.” A KMK lehetséges feladatáról pedig ezt mondta: „A nemzeti könyvtár lehetőségeit is kihasználva nekünk a szakma önmozgását, fejlődését kell befolyásolnunk információs és képzési eszközökkel. Részben egyfajta szakfelügyeletet láthatnánk el. [...] Bár intézetünk a jövőben is megmaradna kutatóhelynek, információs és ok-

*tatási központnak.*¹⁰¹ Hasonló elképzeléseket fogalmazott meg az akkoriban indult *Könyvtári Levelező/lapban* is, hozzátéve: „*Azt gondolom tehát, hogy a KMK – alkalmazkodva az új körülményekhez – megtalálja a helyét és szerepét a könyvtári életben, elsősorban nélkülözhetetlen szolgáltatásaival és a szó jó értelmében vett hivatali szerepével, amelynek kereteit az Országos Könyvtárügyi Tanács titkársági teendőinek vállalásával már korábban megteremtettünk.*” Szente utalt a KMK jogállásának lehetséges megváltozására is: „*Az már több mint valószínű, hogy amiként már ma sem vagyunk, a jövőben sem leszünk háttérintézménye semmiféle miniszteriális részegységnek.*”¹⁰²

Az igazgató kijelentései valóra váltak az OSZK 1990 áprilisában a Művelődési Minisztériumba beküldött új szervezeti és működési szabályzatban,¹⁰³ amely az eddigiektől eltérően a KMK-t is magában foglalta a könyvtári főosztályok mellett megszervezett, önálló névhasználattal rendelkező igazgatóságként. Vele kapcsolatban már nem szerepel az a kitétel, hogy feladatát a minisztérium közvetlen irányításával látná el. A beküldött szabályzat – igaz, a Szervezési és Propaganda osztály nélkül – még a KMK korábbi egységeit ismétli meg, de ez az állapot már 1990 májusában megváltozott. Átalakult a hálózatokkal, együttműködési körökkel és a szakfelügyelettel, továbbá az állománygyarapítási és -kivonási tevékenység orientálásával foglalkozó osztály: mindkettő új névvel, *Gyűjteményépítési Információs osztály*ként (vezetője Győri Erzsébet) és *Könyvtári Koordinációs osztály*ként (vezetője Skaliczki Judit) folytatta munkáját. Nem változott a Könyvtártudományi Szakkönyvtár, az Oktatási és Módszertani osztály, valamint az Olvasószolgálati Kutató osztály elnevezése, vezetője és feladatköre.¹⁰⁴

1993-ban az OSZK főigazgatója (Juhász Gyula) és a KMK igazgatója (Sente Ferenc) kérésére a minisztérium Könyvtári osztálya felülvizsgáltatta a KMK-t. Az 1994-ben publikált,¹⁰⁵ nagy vitát kiváltott felülvizsgálati jelentésben a bizottság azt javasolta, hogy a KMK legyen 1)

a könyvtár- és tájékoztatásügy fejlesztési és kutató intézménye; 2) továbbképzési központ; 3) a könyvtárak, a könyvtárügy számára országos szolgáltatásokat és tanácsadást végző szervezet; 4) a könyvtártudományi (értelemszerűen: a szakirodalmi tájékoztatási, könyvtári, informatikai) tájékoztatási feladatokat ellátó intézmény. A bizottság a legnagyobb változtatást a kutatási, fejlesztési feladatok vállalása terén javasolta. A K+F témák között lennének tartós K+F feladatok, és egyszeri, alkalmankénti programok. A tartós feladatokhoz tartoznak a könyvtári know how eszközökben vagy normatív dokumentumokban testet öltött szakterületei: az ETO folyamatos, hazai fejlesztése és az ezzel kapcsolatos tevékenység; az általános tárgyszójegyzék létrehozása és munkálatai; a szabványosítás összetett feladatköre, szakmai szabályzatok kidolgozása, kidolgoztatása és kiadása; a hazai elektronizációval összefüggő könyvtárügyi feladatok; a hazai dokumentumellátás folyamatos elemzése és ennek elméleti vonzatai az ún. „dokumentológia” kérdéseinek vizsgálata; és user study-típusú felhasználói elemzések. Az egyszeri programként jelentkező feladatok közé tartoznának a minisztérium kérésére kidolgozandó döntés-előkészítő tanulmányok, trend-riportok, kutatások, eljárások kimunkálása, egyszeri megbízások stb.

A jelentéshez az KMK vezető munkatársai, Győri Erzsébet, Nagy Attila, Skaliczki Judit fűztek megjegyzéseket, melyekre a bizottság kollektív válaszában kívül bizottsági tagként Mader Béla tett kiegészítéseket. A 3K hasábjain nyomon követhető a vita. Most csak egy szakaszt idézünk a bizottság válaszából: „*Amennyiben volt a bizottságnak prekonceptiója, az abban állott, hogy a KMK-t meg kell tartani, szükségessége ezért axióma volt a bizottsági tagok számára. Ha a KMK-ra szükség van, akkor csak a feladatait kell megtalálni. Mégpedig azokat, amelyek ellátásával újra a szakmai gondolkodást meghatározó műhelyként tartják számon, és amelyek révén újra elméleti-módszertani segítséget nyújthat a szakmának.*”

Sente Ferenc igazgató 1993 augusztusában törént nyugdíjba menetele után csak 1995 májusa

és 1996 decembere között volt a KMK-nak kinevezett igazgatója Csabay Károly személyében. A köztes időkben Győri Erzsébet igazgatóhelyettes megbízott igazgatóként látta el az intézmény vezetői teendőit.¹⁰⁶

1995 elejétől a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* című folyóirat a KMK felügyeletébe került,¹⁰⁷ valamint a Soros Programiroda¹⁰⁸ is a központ égisze alatt működött.

Az intézményt lényegében az említett szervezeti felépítésben érte a 2000. április 1-jei 6/2000. (III.24.) NKÖM rendeletet, s ennek a kihirdetést követő nyolcadik napon történő hatálybalépésével szűnt meg Könyvtártudományi és Módszertani Központ, és éledt újjá hasonló feladatokkal, új szervezeti struktúrával Könyvtári Intézetként.

A KMK munkatársai

Az 1959-es év végi (az igazgató Sebestyén Gézával, az OSZK főigazgató-helyettesével együtt) összesen harminc munkatársnak valamivel több mint a fele az előző években is az OSZK állományában volt.¹⁰⁹ A január 1-jei megalakulást követően még nem a teljes létszámmal kezdte meg működését az intézmény, így például Gerő Zsoltné csak február 16-án, Fodor András április 27-én, Pelejte Tibor pedig november 1-jén lett a KMK munkatársa.¹¹⁰ Futala Tibor augusztus 5-én került állományba.¹¹¹ Érdekes módon az Oktatási osztály vezetője, Barabási Rezső, 1959-ben és a következő évben csak másodállásként – az Állami Gorkij Könyvtár igazgatói főállása mellett – töltötte be tisztségét.

Az 1959 utáni évek munkatársai közül néhányan rendelkeztek korábbi (VKM-es, illetve Barabási Rezső esetében ötvenes évek eleji) minisztériumi tapasztalatokkal is, mások könyvtári vezető tisztségüket hagyták ott a KMK-ba kerülésükkor, és volt olyan időszak – különösen a hatvanas évek végétől – amikor közvetlenül (vagy majdnem közvetlenül) az egyetem elvégzése után kerültek ígéretes jövőjű fiatalok az intézménybe.

Gerő Zsoltné, aki a Textilipari Dolgozók Szakszervezeti Központi Könyvtárának vezető posztjáról érkezett, így emlékezik vissza az akkori időkre: „*Annak az intézménynek, amelybe 1959-ben jöttem, az volt az igazi szellemi varázsa, hogy igazi műhely volt, vitákkal, eszmecserékkel, a könyvtári kérdések feszegetésének igazi felelősségtudatával, ami még az éles szakmai vitákat is jóra tudta fordítani. Ezek a szakmai viták, amelyek szinte szüntelenül folytak, s nem is szervezeten, hanem folyosón, kávézás közben, sőt a munkaidő végeztével is, sokszor spontánul.*”¹¹²

Természetesen nem szabad felednünk, hogy ebben az időszakban a közélet, a kultúra pártirányítás alatt állt. Állandóan szükség volt a lojalitás, a politikai megbízhatóság bizonyítására. Például Barabási Rezső, a KMK vezetője, 1966 februárjában az alábbi szöveggel küldte meg a minisztérium könyvtári osztályára Pataky Ernő, a Tudományos és Szakkönyvtárak Módszertani osztálya vezetőjének jellemzését egy párizsi tanácskozásra való kiküldéséhez: „*Előzőleg az Országos Mezőgazdasági Könyvtár egyik dokumentációs részlegének vezetője volt. Kitűnő szakember, több nyelven beszél (oroszul, angolul, németül, franciául). Kitűnő szakmai kvalitása mellett politikailag is teljesen megbízható. A párizsi tanácskozásra való kiküldését javasolom.*” A levelet első helyen természetesen az OSZK párttitkára írta alá.¹¹³ Ugyanakkor a korszak mentalitását is jellemzi, hogy az értékelő levélben elhallgatott olyan esetleg „kompromittáló” adatokat, hogy az akkor hatvannégy éves Pataky tanulmányait Bécsben és Londonban végezte, jogi és közgazdasági diplomát szerzett; 1945–1947 között a Földművelési Minisztérium elnöki főosztályát vezette, emellett a Pázmány Péter Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karának magántanára, 1947-ben viszont (valószínűleg politikai „megbízhatatlansága” miatt) elbocsátották.¹¹⁴ Ő is egyike volt azoknak, akiket egykor politikai szempontokból „száműztek”, és akik később könyvtári területre kerültek, de voltak olyan szabad szellemű értelmiségiek is, akik önként húzódtak vissza a könyvtárakba. Kövendi Dénes így ír róluk: „*Ezek*

a száműzöttek és menekültek nem csak elég sokan jöttek össze a KMK-ban, hanem többnyire színes egyéniségek is voltak; nem csoda, hogy ők adták meg a közösség alaphangját, anélkül, hogy politizáltak volna. Múltját egyikük se szégyellte, de nem is dicsekedett vele [...]”¹¹⁵ A fokozatos létszámnövekedés eredményeként a hatvanas évek közepére ötven fölé emelkedett a munkatársak száma, de ez 1965-ben csökkent az által, hogy a Sokszorosító üzem kikerült az intézmény szervezetéből.

A minisztérium könyvtári osztálya 1967. évi felülvizsgálatának összefoglaló jelentése kitér a munkatársakra is: „A KMK 46 dolgozójából 33 fő az érdemi ügyintéző, többségük negyven éven aluli. Az érdemi dolgozók közül 10 vagy ennél több éves könyvtárosi gyakorlattal rendelkezik 20 fő. Több mint 25%-uk párttag. Egyetemet vagy főiskolát végzett 28 fő. Könyvtárosi szakképesítéssel rendelkezik 18 fő, megfelelő szakmai gyakorlat alapján szerzett szakképesítést 13 fő, felmentést kapott szakképesítés megszerzése alól 2 fő. Az egyetemet, illetve főiskolát végzett 28 fő közül sok a könyvtár-szakos, de van magyar, történelem, filozófia, idegen nyelv, jog és közgazdaság, matematika-fizika szakos és építészmérnök is. Idegen nyelv tudása 30 dolgozónak van. Ezek között vannak olyanok, akik 3–4 vagy 5 nyelven is beszélnek. A nyelvismereti megoszlás: 25-en tudnak németül, 19-en angolul, 13-an oroszul, illetve valami más szláv nyelvet, 6-an tudnak franciául.”¹¹⁶

A hatvanas évek végi, a hetvenes-nyolcvanas évek hangulatát felidőző visszaemlékezők mindnyájan a munkatársak szellemi szabadságát emelik ki. Fogarassy Miklós irodalmi elemeket alkalmazva eleveníti meg ezt az időszakot *Ködképek egy könyvtáros múltjából* című cikksorozatában.¹¹⁷ Sonnevend Péter párhuzamba állítja a Múzeum utcai épülettel: „Az intézmény szabad szellemű gondolatébresztő és -sokszorosító, eredetiséget sugárzó mivolta éles ellentétben állt a lepusztult falakkal, lépcsőházzal, függőfolyosókkal.”¹¹⁸ Kövendi Dénes így fogalmazza meg a munkatársak szellemi attitűdjét: „Toleráltuk egymást, tudomásul véve a felfogásunk között

lévő bizonyos eltéréseket; a lényeg az volt, hogy mindenki bele tudjon illeszkedni a szabad kritikai szellem légkörébe, s jól érezte magát benn. Félreértések elkerülése végett: szabad volt a szellem, nem ellenzéki.”¹¹⁹

A munkatársi létszám a hetvenes, nyolcvanas években ötven és hatvan között mozgott; az 1994-ben életbe léptetett, a nemzeti könyvtárat érintő takarékosági intézkedések következtében a KMK létszáma is fokozatosan csökkent: átalakulásának idejére harminc alá esett.

Fennállásának negyven éve alatt a KMK-ban több mint kétszázötven munkatárs dolgozott hosszabb-rövidebb ideig főállásban. Volt, aki csak egy-két évig, de volt, aki a kezdetektől több évtizeden át az intézmény munkatársaként, elhunytáig itt dolgozott, voltak, akik az itt töltött sok év után innen mentek nyugdíjba. Jó néhányan közülük intézményi munkájuk ellátása mellett egyéb területen is jeleskedtek, költők, műfordítók, irodalmárok, zenészek (is) voltak. Oktattak tanfolyamon, főiskolán, egyetemen.

Számosan másodállásban teljesítettek a KMK számára különböző feladatokat, s megszámlálhatatlan azon külső személyek száma, akik munkájuk mellett vettek részt valamilyen, az intézmény által szervezett kutatásban, felmérésben, vizsgálatban vagy tanulmány megírásában, illetve az Új Könyvek számára recenzió készítésében.

Az intézményből más munkahelyre távozók közül voltak, akiket a minisztériumba helyeztek át; ketten közülük Papp István, illetve Győri Erzsébet visszajöttek, és hosszú éveken át vezették az intézményt. Sente Ferenc jegyezte fel Sallai István egyik mondását: „A KMK akkor lesz jó, ha minél több vezető poszton olyan ember van, aki dolgozott nálunk...”¹²⁰ A KMK ezt figyelembe véve „jól teljesített”, mivel számos egykor itt dolgozó könyvtáros töltött be, illetve tölt be még ma is vezető pozíciót. Voltak, akik főiskolai, egyetemi munkahelyekre távoztak, mások az irodalmi élet, vagy más művészeti ág területén folytatták életútjukat.

A KMK elnevezése

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ korábbi elképzeléseinek névváltozataiban is mindenütt szerepelt a „könyvtártudomány” szó: Könyvtártudományi Intézet, Könyvtártudományi főcsoport, Könyvtártudományi és Módszertani Intézet. Többen is kifogásolták ezt a kifejezést. Bereczky László a KMK harmincéves évfordulója kapcsán említi, hogy *„Sok könyvtárosnak – főleg a nagy tudományos könyvtárak tudós, vezető tisztviselőinek – szúrta a szemét a »könyvtártudomány«, mondván, hogy a tudomány a filozófia, a matematika, a fizika stb., és nem a könyvtári tevékenységre vonatkozó praktikus ismeretek halmaza. A könyvtártudományt ezért mindközönségesen polcológiának csúfolták.”* Bereczky szerint valóban *„helyesebb lett volna szerényebben Könyvtárügyi Intézetnek vagy Könyvtári Módszertani Intézetnek elnevezni, hiszen tudományos módszerek alkalmazásával ugyan, de ténylegesen a könyvtári ismeretek, módszertani fogások átadása volt az alapvető feladata.”*¹²¹

Az elnevezés problémája a Művelődésügyi Minisztérium Közművelődési Főosztályának könyvtári osztálya által kezdeményezett 1967. évi KMK-felülvizsgálat során is felmerült. Az elméleti kutatómunka vizsgálatával megbízott munkacsoport tagjai jelentésükben azt ajánlották, hogy szerencsés volna a KMK elnevezését megváltoztatni, mivel könyvtártudományi központ minőségében valójában soha nem funkcionált. Szerintük célszerűbb lenne annak nevezni, ami valójában, például Könyvtári Tudományos és Módszertani Intézetnek.¹²²

Hasonlóan vélekedett a közművelődési könyvtárügy módszertani tevékenységét vizsgáló munkacsoport is, amikor jelentésében azt is megfogalmazta, hogy a tudományos módszerek alkalmazása még nem jelenti azt, hogy a KMK tudományos kutatóintézet is egyben. Elnevezéséből törölni kellene a „tudományi” jelzőt, és a nevét Könyvtári Módszertani Központ-ra módosítani. Mint írták, *„A szerényebb és objektívebb elnevezés nem csökkentené, hanem növelné az*

*Intézmény tekintélyét.”*¹²³ A módosítás – javaslatként – belekerült a könyvtári osztály összefoglaló feladattervébe is.¹²⁴

A felülvizsgálatot követően készült szervezeti és működési szabályzat első fogalmazványa láthatóan eleget kívánt tenni a névváltoztatás feladatának avval a módosítással, hogy a szöveg nem a Könyvtári Módszertani Központ, hanem a Könyvtárügyi Intézet megnevezést tartalmazta. A gépelt fogalmazványon (nem tudni, hogy kitől) tintával írt változatok is olvashatóak: Könyvtártudományi Intézet, Könyvtárügyi Kutató Intézet.¹²⁵

A minisztériumi Közművelődési Főosztály 1967. november 17-én tartott osztályvezetői értekezletet, amelyen a felülvizsgálati jelentések alapján értékelte a KMK munkáját. és javaslatokat tett tevékenységének továbbfejlesztésére, de a határozatban nincs említés arról, hogy nevet kellene változtatni.¹²⁶ Minden bizonnyal ez a KMK-nak 1968. január 6-án megküldött határozat játszott közre abban, hogy a szervezeti és működési szabályzat (SZMSZ) fogalmazványán végül minden névváltozat tintával át lett húzva, és kijavítva a Könyvtártudományi és Módszertani Központ (rövidítve KMK) névre. Ezt az újra legépelt, az eredeti nevet megtartó SZMSZ-változatot küldte el jóváhagyásra a minisztérium könyvtári osztályának 1968. február 29-én Barabási Rezső, az OSZK főigazgató-helyettese, a KMK vezetője, a következő megjegyzéssel: *„a KMK elnevezés módosítására ezúttal nem terjeszték elő javaslatot. Ugyanis célszerűnek tartanám, ha az OKDT-ben történő megtárgyalás után történne csak ez irányban döntés.”*¹²⁷ (Az OKDT az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács rövidítése volt.)

Az 1967-et követő harminc évben nem merült fel érdemben a KMK nevének módosítása. Még az OSZK főigazgatója és a KMK igazgatója által 1993-ban felkért „átvilágító” bizottság egyik tagja is – a felülvizsgálati jelentés nyomán a következő évben kialakult polémia keretében – csak érintőlegesen utalt arra, hogy a *„...bizottság szívesen elmélkedett az intézmény nevének minden egyes összetevőjéről.”* Számára úgy tű-

nik, hogy „végül is csak a könyvtártudományi, a módszertani és a központ fogalmáról van mindenkinek más elképzelése”, és „hogya nem jó, amit gondolunk, akkor ne hívják az intézményt KMK-nak”.¹²⁸

Bizonyára nem csak a bizottság elgondolása játszott szerepet abban, hogy az 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről – miután a 60.§ (3) bekezdésében felsorolta a könyvtáraknak, illetve a könyvtári rendszereknek nyújtott szakmai szolgáltatásokat – a (4) bekezdésben hozzáteszi, hogy a „felsorolt feladatokat a könyvtári intézet látja el.” A törvényi megfogalmazás csak kisbetűkkel, azaz általánosságban nevezi meg a szervezetet, de az 1998-ban megjelentetett, a nemzeti könyvtárt és szervezeti egységeit bemutató OSZK-ismertető már Könyvtári Intézetként szerepelteti a „hivatalosan” akkor még Könyvtártudományi és Módszertani Központot.¹²⁹ Ez abból a meggondolásból történt, hogy a várhatóan közeli névváltoztatás miatt ne váljék hamar elavulttá a magyaron kívül a következő évben angol és német nyelven is közreadott kiadvány tartalma.

Az OSZK 1999 decemberében keletkezett, a következő évre vonatkozó magyar és angol nyelvű programfüzete – miközben a szövegben utal a Könyvtártudományi és Módszertani Központ átalakulásának folyamatára – a szervezeti felépítés leírásakor már szintén megelőlegezi a Könyvtári Intézet (Library Institute) nevet.¹³⁰

Az új elnevezés a 2000. április 1-jén közzétett, a Könyvtári Intézet jogállásáról szóló 6/2000. (III.24.) NKÖM rendelet alapján vált végül hivatalossá.

Visszatekintve a KMK évtizedeire azt állapíthatjuk meg, hogy szerencsés megoldás volt az OSZK keretében működtetni, mivel így elkerülte az úgynevezett „háttérintézmények” sorsát. Tanúi lehettünk annak, hogy kultúrpolitikai koncepcióváltások, minisztériumi átszervezések során ezeket az intézményeket szokták elsőként

átalakítani, megszüntetni. A nemzeti könyvtárat a törvény is kötelezte azoknak a feladatoknak az ellátására, amelyek a központ tevékenységi körébe tartoztak, ugyanakkor a minisztérium könyvtári osztálya – az OSZK vezetőségének közbeiktatása nélkül – közvetlenül gyakorolhatta (1990-ig) felügyeleti (irányítási) jogkörét a KMK hatáskörébe tartozó ügyekben. A központ munkatársai viszont – ebben a szervezeti felállásban – nemcsak egy módszertani háttérintézmény, hanem a nemzeti könyvtár képviselőjében is végezhettek nemzetközi kapcsolataik szervezését, tárgyalhattak a könyvtári hálózatok irányítóival, az egyes könyvtárakkal, illetve a különböző társadalmi szervezetekkel, jelentethették meg a különböző útmutatókat, oktatási segédanyagokat és az egyéb kiadványokat, szervezhettek a konferenciákat és szakmai találkozókat, valamint a könyvtárosok oktatását. Nem egyszerű kiszolgálói voltak egy központi akaratnak, hanem elsődlegesen a hazai könyvtárügyet, a könyvtárosokat, s rajtuk keresztül az olvasókat, a könyvtárhasználókat szolgálták.

Jegyzetek

1. Az Országos Széchényi Könyvtár története évszámokban. Válogatás az OSZK történetét feltáró kronológiai adatbázisból. A publikációk és az OSZK irattára alapján, valamint Gerő Gyula gyűjtésének felhasználásával összeállította Rácz Ágnes. Dátum: 1958. október 1. E-dok.: http://tortenet.oszk.hu/html/magyar/03kronologia/rovid_kronologia_honlapra_1.pdf (Továbbiakban: Rácz OSZK kronológia)
2. Az Országos Széchényi Könyvtár 1958. évi beszámolója. Összeáll. a könyvtár igazgatósága. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1958. (Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyvei e-dok. formátumban elérhetőek: <http://epa.oszk.hu/01400/01464> címen. A továbbiakban az elektronikus formátumra nem hivatkozunk.)
3. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének működéséről lásd: VOIT Krisztina: A magyar közgyűjteményrendszer történetének vázlata a századfordulótól 1949-ig. 1–2. r. = Magyar Könyvszemle, 108. évf. 1992. 1. sz. 23–45. p., 2. sz. 139–156. p. (A Magyar Könyvszemle évfolyamai e-dok. formátumban elérhetőek: <http://epa.oszk.hu/00000/00021> címen. A továbbiakban az elektronikus for-

- mátumra nem hivatkozunk.); Megjelent még: VOIT Krisztina: A magyar közgyűjteményrendszer történetének vázlata a 19–20. század fordulójától 1923-ig. In: Voit Krisztina: Fejezetek a közgyűjtemények és a könyvkiadás történetéből. Bp. Argumentum, [2005]. 9–43., 207–209. p.; ZIRCZ Péter: A magyar könyvtárpolitika alapjai (Vázlat). In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1976–1977. Bp. 1979. 219–233. p. (főként 228–233. p.); SZABADNÉ SZEGŐ Judit: A könyvtárügy állami támogatása a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium költségvetései tükrében 1867–1918. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1978. Bp. 1980. Szerk. Németh Mária. 123–175. p. (főként 166–172. p.).
4. CSAPODI Csaba – TÓTH András – VÉRTESY Miklós: Magyar könyvtártörténet. Bp. Gondolat, 1987. 336–337., 354. p.
 5. Az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ szabályrendelete. = Magyar Könyvszemle, Ú. f. 30. köt. 1923. 1–2. füz. 158. p.
 6. PASTEINER Iván: Jelentés az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ I. (1923.) évi működéséről. = Magyar Könyvszemle, Ú. f. 31. köt. 1924. 1–4. füz. 120–131. p.
 7. CSAPODI – TÓTH – VÉRTESY i. m. 355. p.; VOIT Krisztina: Tendenciák a hazai könyvtárügy történetében. Elméletek és gyakorlat. In: VOIT Krisztina: Fejezetek a közgyűjtemények és a könyvkiadás történetéből. Bp. Argumentum, [2005]. 95–102., 213. p.; Pasteiner Iván igazgatói tisztségének adatai E-dok.: <http://konyvtar.elte.hu/magunkrol/tortenet/foigok.html#pasteiner>
 8. Magyar Állam Szervei története 1945–1990 – Múzeumok és Műemlékek Országos Központja E-dok.: <http://193.224.149.3:8080/mol/masz>
 9. Magyar Állam Szervei története 1945–1990 – Levéltárak Országos Központja E-dok.: <http://193.224.149.3:8080/mol/masz>; Magyarország a XX. században. Szerk. Kollega Tarsoly István. E-dok: <http://mek.niif.hu/02100/02185/html>
 10. Magyar Állam Szervei története 1945–1990 – Könyvtári Központ (Országos) E-dok.: <http://193.224.149.3:8080/mol/masz> – Az 1947. évi könyvtári törvénytervezetet évizedekkel később Sebestyén Géza behatón ismertette (Könyvtár-tudományi tanulmányok. 1. Bp. 1968. 581–612. p.)
 11. KÉGLI Ferenc: Hatvan éve alakultak meg a szakmai dokumentációs központok. = Könyvtári Figyelő, 19. (55.) évf. 2009. 3. sz. 445–457. p. (A Könyvtári Figyelő évfolyamai 1990-től e-dok. formátumban elérhetőek: <http://epa.oszk.hu/00100/00143> címen. A továbbiakban az elektronikus formátumra nem hivatkozunk.)
 12. Idézi: WALDAPFEL Eszter, V.: Az Országos Széchényi Könyvtár a felszabadulás óta. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1957. Bp. 1958. 7–75. p.
 13. RÁCZ Ágnes: Új utakon a 45 éves Könyvtártudományi Szak-könyvtár. = Könyvtári Figyelő, 41. év. 1995. 1. sz. 23–35. p.
 14. Uo.; CSAPODI – TÓTH – VÉRTESY i. m. 439–444. p.
 15. Magyar Országos Levéltár segédletei, 27. Az oktatást és művelődést irányító minisztériumok vezetőtestületeinek napi-rendi jegyzékei. I. Kollégiumi értekezletek, 1949–1983. 137. p. E-dok.: http://www.mol.gov.hu/letoltes.php?d_id=509
 16. Gerő Gyula szíves közlése alapján.
 17. OSZK Irattár 1181/1952. Varjas Béla 1952. dec. 29-ei köszö-nőlevele Kondor Imrének, a Műegyetemi Könyvtár vezetőjé-nek
 18. WALDAPFEL Eszter, V. i. m.
 19. WALDAPFEL Eszter, V. i. m.
 20. Rác OSZK kronológia. 1956. május 19. Az OKK és a Mód-szertani osztály tevékenységének kritikus elemzését tartal-mazza a V. Waldapfel Eszter mb. főigazgató által jegyzett beszámoló (12. hiv.) 17–21. oldala, amely annál is érdeke-sebb, minthogy e rész szerzője minden bizonnyal Sallai Ist-ván főigazgató-helyettes volt.
 21. KOVÁCS Máté: A magyar könyvtárügy országos szervezeté-nek időszerű kérdései. In: A Debreceni Kossuth Lajos Tudo-mányegyetem Könyvtárának évkönyve 1953. 1. r. Debrecen, 1954. 59–136. p.; BARABÁSI Rezső: Az Országos Könyvtár-ügyi Tanács munkája és feladatai. = Magyar Könyvszemle, 71. évf. 1955. 3. sz. 224–226. p.; KOVÁCS Máté: A magyar könyvtárügyi törvény alapelvei, célkitűzései és művelődés-politikai jelentősége. = Magyar Könyvszemle, 72. évf. 1956. 3. sz. 182–201. p.
 22. A magyar könyvtárügy szervezete. = Könyv, Könyvtár, Könyv-táros, 15. évf. 2006. 10. sz. 14–15. p. (A Könyv, Könyvtár Könyvtáros évfolyamai 1992-től e-dok. formátumban elérhe-tőek: <http://epa.oszk.hu/01300/01367> címen. A továbbiakban az elektronikus formátumra nem hivatkozunk.)
 23. OSZK Irattár 1957. 865-16-1/1957 Jegyzőkönyv, felvéve 1957. január 5-én az Országos Széchényi Könyvtár igazga-tótanácsának ülésén. + Az Országos Széchényi Könyvtár reformja. Tervezet.
 24. OSZK Irattár Felülvizsgálati jelentések 1956–1961. Össze-foglaló jelentés az Országos Széchényi Könyvtárnál /Bp. VIII. Múzeum krt. 14–16./ 1957. április 15. és június 5. között lefolytatott, az 1956. évi működésre kiterjedő évi rendszeres

- ellenőrzésről.; Rácz OSZK kronológia. 1957. március 15 körül, ill. uo. Béliáról 1957. április 6.
25. HARASZTHY Gyula: Könyvtárügyünk néhány fontos kérdése az Országos Könyvtárügyi Tanács 1957. évi munkájának tükrében. = A Könyvtáros, 7. évf. 1957. 1. sz. 5–7. p.; Az 1957-es OSZK-felülvizsgálatból idézetek: Sonnevend Péter: Kortársunk Sebestyén Géza. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1997. április 5–10. p.
 26. OSZK Irattár Felülvizsgálati jelentések 1956–1961. Összefoglaló jelentés az Országos Széchényi Könyvtárnál /Bp. VIII. Múzeum krt. 14–16./ 1957. április 15. és június 5. között lefolytatott, az 1956. évi működésre kiterjedő évi rendszeres ellenőrzésről.
 27. Az Országos Könyvtárügyi Tanács legutóbbi üléséről. = A Könyvtáros, 7. évf. 1957. 3. sz. 177. p.
 28. OSZK Irattár 1957. 865-16/b Osztályvezetői értekezletek. Jegyzőkönyv amelyet az 1957. XII. 10-én tartott osztályvezetői értekezletről készítettünk. + Az osztályvezetői értekezlet folytatása 1957. december 11-én.
 29. Magyar könyvtártörténeti kronológia, 996–2007. Összeállította Gerő Gyula. Bp. Országos Széchényi Könyvtár, 2009. 1. köt. 239. p. 1958. február 2. (Továbbiakban: Gerő kronológia.)
 30. FERENCZY Endréné: Jóború Magda, 1918–1982. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1981. Bp. 1983. 7–15. p.
 31. Gerő kronológia. 1. köt. 239. p. 1958. március 15.
 32. OSZK Irattár. Kollégiumi anyag 1951–1960. Jegyzőkönyv, mely felvétel az 1958. június 12-én tartott főosztályvezetői értekezletről.
 33. SALLAI István: A központi konferenciák és a módszertani tevékenység. 2. rész. = A Könyvtáros, 8. évf. 1958. 8. sz. 567–570. p.; A Módszertani Osztály 1958. évi munkájáról az OSZK tárgyévi beszámolója tartalmaz további információkat (Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1958. Szerk. Dezsényi Béla. Bp., 1959. 42–45. p.); A könyvtártudományi dokumentáció eredményeiről: SEBESTYÉN Géza: Könyvtártudományi dokumentáció az Országos Széchényi Könyvtár Módszertani Osztályán. = A Könyvtáros, 8. évf. 1958. 7. sz. 486–488. p.)
 34. OSZK Irattár 1958. 865-03/1958./I.
 35. V.ö. HOELL, Christel: Zur Geschichte und Wirksamkeit der Landesstelle für Bibliothekswesen Sachsen-Anhalt (1945–1954). Berlin, 1986.; STIEG, Margaret F.: Public libraries in Nazi Germany. London : Tuscaloosa, 1992.
 36. A szocialista országok könyvtártudományi és módszertani központjairól lásd GOLTDAMMER, Ingeborg: Methodische Einrichtungen im wissenschaftlichen Bibliothekswesen. = Zentralblatt für Bibliothekswesen, 82. Jg. 1968. 143–146., illetve SCHWARZ, Gerhard: Funktion und Tätigkeit methodischer Zentren in den sozialistischen Ländern. = Libri, 18. vol. 1968. 2. no. 81–94. p.
 37. A rendezvény előadásait lásd: Erfahrungsaustausch Wissenschaftlich-Methodischer Einrichtungen im Bibliothekswesen sozialistischer Länder. Berlin: Zentralinstitut für Bibliothekswesen, 1960.
 38. KUHLMANN, Hans Joachim: Vom Deutschen Büchereiverband zum Deutschen Bibliotheksverband 1949 bis 1973. In: Bibliothekspolitik in Ost und West: Geschichte und Gegenwart / hrsg. Von Georg Ruppelt. Wiesbaden: Klostermann, 1998. 11–12.; Vö. Das Bibliothekswesen der Bundesrepublik Deutschland /Gisela von Busse; Horst Ernestus. Wiesbaden : Harrasowitz, 1968. 164. p.
 39. DOBÓ Katalin: A Deutsches Bibliotheksinstitut (Német Könyvtári Intézet) működése és szolgáltatásai. = Könyvtári Figyelő, 1995. 1. sz. 80–92. p.
 40. Lásd Encyclopedia of library and information science. New York ; Basel. 29. vol. (1980.) 283. p.
 41. PAPP István: Az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központjáról. [Kéziratban]. 1982. 1–2. p.
 42. „To promote and maintain high standards in scientific and technical information work and to establish qualifications for those engaged in the profession”. E-doc.: <http://www.cilip.org.uk/about-us/history/unification/Pages/default.aspx>.
 43. SALLAI István: A központi konferenciák és a módszertani tevékenység. 2. rész. = A Könyvtáros, 8. évf. 1958. 8. sz. 567–570. p.
 44. Az Országos Széchényi Könyvtár 1959. évi beszámolója. Összeállította a könyvtár igazgatósága. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve, 1959. Bp. 1961. 11–70. p.; Az Évkönyv ezen kötete tartalmazza BESENYEI Andorné – PAPP István írását: A Könyvtártudományi és Módszertani Központ Oktatási Osztályának 1959. évi munkájáról címmel, ld. 93–104. p.
 45. SEBESTYÉN Géza: Mit várhatnak a könyvtárak a Könyvtártudományi és Módszertani Központtól? = A Könyvtáros, 10. évf. 1959. 5. sz. 321–325. p.
 46. SEBESTYÉN Géza – FARKAS László: Új Nemzeti Könyvtárunk a Várban. = Magyar Könyvszemle, 76. évf. 1960. 2. sz. 101–147. p.

47. FARKAS László – HAVASSY Pál – TOMBOR Tibor: A Nemzeti Könyvtár új épülete a Budavári Palotában. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve, 1961–1962. Bp. 1963. 39–107. p.
48. LŐRINCZI Edit: Az új Nemzeti Könyvtár tervezésének története. In: Az Országos Széchényi Könyvtár épülete a Budavári Palotában. Szerk. Farkas László, Németh Mária. Bp. OSZK, 1996. 64. p.
49. FARKAS László: Az építkezés története az üzemeltető szemszögéből. In: Az Országos Széchényi Könyvtár épülete a Budavári Palotában. Szerk. Farkas László, Németh Mária. Bp. OSZK, 1996. 39–57. p.
50. A budavári palotában épülő új nemzeti könyvtár. [Alaprajzok.] Bp. OSZK, 1972. [13] fol.
51. FARKAS László: Az építkezés története az üzemeltető szemszögéből. In: Az Országos Széchényi Könyvtár épülete a Budavári Palotában. Szerk. Farkas László, Németh Mária. Bp. OSZK, 1996. 39–57. p.
52. FOGARASSY Miklós: Ködképek egy könyvtáros múltjából (6) Egy lepusztult ház tüzetes leírása. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 13. évf. 2004. 9. sz. 52–55. p.
53. Az Országos Széchényi Könyvtár 1967. évi működése. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1967. Bp. OSZK, 1969. 9–54. p.
54. KMK mérleg – 1967. In: KMK beszámoló 1967–1973. [Soksz.] (KI Szakkönyvtár P 1754)
55. Rác OSZK kronológia. 1963 első félév.
56. FOGARASSY Miklós: Ködképek egy könyvtáros múltjából (2) Szakmai gyakorlatok és „szemináriumok”. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 12. évf. 2003. 10. sz. 54–57. p.
57. SONNEVEND Péter: „Bontják a pasa bérpalotáját”. = Könyv, Könyvtár Könyvtáros, 9. évf. 2000. 7. sz. 44–46. p.
58. A budavári palotában épülő új nemzeti könyvtár. Alaprajzok. Bp. OSZK, 1981. [12] fol.
59. Az Országos Széchényi Könyvtár 1958. évi beszámolója. Összeállította a Könyvtár Igazgatósága. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve, 1958. Bp. 1959. 11–79. p.
60. BEREZKY László: Harmincéves a KMK. = Könyvtáros, 1989. 9. sz. 520–528. p.
61. Gerő kronológia. 1. köt. 248. p. 1959. június 15.; 259. p. 1960. november 28.
62. Rác OSZK kronológia. 1960. március 15.
63. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ működése. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve, 1960. Bp. 1962. 27. p.
64. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ története dátumokban. Összeállította: Rác Ágnes. Dátum: 1962. január 1. E-dok. kéziratként. (Továbbiakban: Rác KMK kronológia.) A KMK első éveiről rövid összegzés ld. SALLAI István: A Könyvtártudományi és Módszertani Központ három éve. = OSZK Híradó, 1962. 2. sz. 39–40. p.
65. Gerő kronológia. 1. köt. 268. p. 1962. január 6.
66. GERŐ Gyula: A (h)őskor könyvtárosai. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 10. évf. 2001. 9. sz. 33–43. p. – Barabási Rezsőről a 39. oldalon (Eredetileg elhangzott: Helyismereti könyvtárosok VIII. országos tanácskozása. Kaposvár, 2001. júl. 18–20. Szerk. Sáros Csaba. Kaposvár, 2002. 22–31. p. E-dok.: http://www.vmmk.hu/hkszk/konf19942002/WWW/2001_kaposvar/0004.htm)
67. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ dolgozói. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évi beszámolója. 1962. Bp. 1963. 82. p. (KI Szakkönyvtár P 598)
68. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ dolgozói. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évi beszámolója. 1963. Bp. 1964. 60. p. (KI Szakkönyvtár P 598). A tárgyévi évkönyvben (Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1963–1964. Bp. 1966. 29. p.) érdekes mondat található: „A könyvtárunk keretében működő Könyvtártudományi és Módszertani Központ terveit az oktatási-népművelési évhez igazodva állítja össze, ennek megfelelően külön jelentésben ad számot munkájáról.”
69. Gerő kronológia. 1. köt. 287. p. 1964. október.
70. Az Országos Széchényi Könyvtár működése az 1965–1966. években. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve, 1965–1966. Bp. 1967. 37. p.
71. OSZK-KMK Irattár 565/1967.
72. OSZK-KMK Irattár KMK felülvizsgálat/1967 Könyvtárosztály. Javaslatok.
73. OSZK-KMK Irattár 139/1968 A Könyvtártudományi és Módszertani Központ szervezeti és működési szabályzata.
74. NAGY Attila: Számadás a talentumokról. (Az olvasáskutatás 35 éve az OSZK-ban, avagy Elefántlábak az átszakadó mennyezeten). = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 12. évf. 2003. 5. sz. 14–21. p.
75. Gerő kronológia. 1. köt. 318. p. 1969. február 1.
76. Gerő kronológia. 1. köt. 325. p. 1969. november 23.
77. Szervezeti változások. = OSZK Híradó. 13. évf. 1970. 3–4. sz. 48. p.

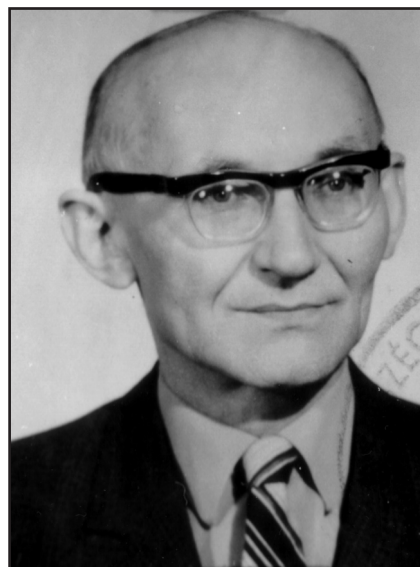
78. Gerő kronológia. 1. köt. 355. p. 1972. október 1.
79. SOMKUTI Gabriella: Az Országos Széchényi Könyvtár 1976–1977. évi működése. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1976–1977. Bp. OSZK, 1979. 9. p.
80. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ tevékenysége 1974–1975. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve, 1974–1975. Bp. OSZK, 1978. 79–80. p.
81. FOGARASSY Miklós – SKALICZKI Judit: A könyvtári koordináció. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 4. évf. 1995. 11. sz. 52–55. p.
82. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkája 1976–1977-ben. i. m. 71. p.
83. FOGARASSY Miklós – SKALICZKI Judit i. m.
84. Rácz KMK kronológia. 1976. február.
85. Gerő kronológia. 1. köt. 398. p. 1976. október 1.
86. Rácz KMK kronológia. 1976. december.
87. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ működése az 1965–1966. években. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve, 1965–1966. Bp. OSZK, 1967. 685. p.
88. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ működése az 1965–1966. években. i. m.
89. Könyvtártudományi és Módszertani Központ, 1967. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1967. Bp. OSZK. 1969. 29. p.
90. Gerő kronológia. 1. köt. 329. p. 1970. április 14.
91. Rácz KMK kronológia. 1980.
92. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkája 1980-ban. Összeállította Papp István. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve, 1980. Bp. OSZK, 1982. 76–77. p.
93. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkája 1982–1983-ban. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1982–1983. Bp. OSZK, 1984. 101. p.
94. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkája 1982–1983-ban. i. m.
95. Az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ szervezeti és működési szabályzata. Budapest, 1983. 15 p. [Soksz.]
96. A vezetők adatai: Rácz KMK kronológia. 1983. július előtt.
97. Az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ szervezeti és működési szabályzata. Budapest, 1983. 4. p.
98. Az Országos Széchényi Könyvtár működése 1982–1983-ban. Összeállította Somkuti Gabriella. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1982–1983. Bp. OSZK, 1984. 19–88. p.
99. Az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ 1986. évi munkája. (Beszámoló.) Bp. 1987. 20–21. p.
100. SONNEVEND PÉTER: Öngazgatási irodát vagy szolgáltató intézetet? = Könyvtáros, 39. évf. 1989. 12. sz. 707–710. p.
101. SZENTE FERENC: „Az utolsó suta antilop”. Beszélgetés a hazai könyvtárügyről. [Riporter:] Varsányi Gyula. = Népszabadság, 1989. szept. 19. 9. p.
102. SZENTE FERENC: Merre fordul a kerék? = Könyvtári Levélző/Lap, 1989. 3. sz. 3. p.
103. OSZK Irattár 765/1990.
104. Az Országos Széchényi Könyvtár 1990. évi beszámolója. Bp. 1991. 102. p.
105. Jelentés a KMK felülvizsgálatáról. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 4. évf. 1994. 12. sz. 3–14. p. amelyre a KMK munkatársai (Győri Erzsébet, Nagy Attila, Skaliczki Judit) reagáltak a folyóirat 1995 februári számában (24–29. p.), ezekre az írásokra viszont a felülvizsgálatot végző bizottság válaszolt a márciusi számban (31–32. p.) és Mader Béla kiegészítése: uo. 32–36. p.)
106. Az Országos Széchényi Könyvtár működése 1994–1998-ban. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve, 1994–1998. Bp. 2000. 158–159. p.
107. Rácz KMK kronológia. 1980.
108. Házi telefonkönyv. Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ. Bp. 1992.
109. A fejezet adatainak egy része a KMK éves beszámolóinak, az OSZK évkönyveinek, életrajzi lexikonoknak, könyvtári vonatkozású kronológiáknak közlésein alapulnak. Ezekre külön nem történik hivatkozás.
110. OSZK-KMK Irattár KMK dolgozóinak adatai 1984.I.
111. FUTALA Tibor: Hét részlet egy önéletrészből. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2002. 8. sz. 31–41. p.
112. GERŐ Vera: Igazi műhely volt. [Riporter:] Fogarassy Miklós. = OSZK Híradó, 31. évf. 1988. 3/4. sz. 31–34. p.
113. OSZK-KMK Irattár 99/1966.
114. Barsiné Pataky Etelka. E-dok.: <http://www.parlament.hu/kepvisele/elet/b150.htm>

115. KÖVENDI Dénes: A KMK múltjáról – belülről nézve. = Könyvtáros, 40. évf. 1990. 1. sz. 29–33. p.
116. OSZK-KMK Irattár KMK felülvizsgálat/1967 Könyvtárosztály. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkájának értékelése és javaslat tevékenységének továbbfejlesztésére. Talán nem felesleges itt arra utalni, hogy a hatvanas évek végén egy megyei könyvtárban átlagosan 30 munkatárs dolgozott, érdemi munkakörben (diplomás) ennek egy harmada lehetett. A KMK kétségtelenül jelentékeny intellektuális tőkével gazdálkodhatott. A következő 10-15 évben az arányok szembetűnően megváltoztak.
117. FOGARASSY Miklós: Ködképek egy könyvtáros múltjából. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 12. évf. 2003. 9., 10., 12. sz.; 13. évf. 2004. 3., 4., 9. sz.
118. SONNEVEND Péter: „Bontják a pasa bérpalotáját”. = Könyv, Könyvtár Könyvtáros, 9. évf. 2000. 7. sz. 44–46. p.
119. KÖVENDI Dénes i. m.
120. SZENTE Ferenc: Sallai István és a KMK – „Sallaiadák”. = Könyvtáros, 36. évf. 1986. 9. sz. 517–519. p.
121. BERECHKY László: Harmincéves a KMK. = Könyvtáros, 39. évf. 1989. 9. sz. 523. p.
122. OSZK-KMK Irattár KMK felülvizsgálat/1967 Jelentés a KMK felülvizsgálatáról – az elméleti kutatómunka helyzetéről és szervezeti kérdéseiről.
123. OSZK-KMK Irattár KMK felülvizsgálat/1967 Jelentés a Könyvtártudományi és Módszertani Központ vizsgálatáról /Közművelődési Könyvtárak Módszertani osztálya/.
124. OSZK-KMK Irattár KMK felülvizsgálat/1967 Könyvtárosztály. Javaslatok.
125. OSZK-KMK Irattár 139/1968
126. OSZK-KMK Irattár KMK felülvizsgálat/1967 Közművelődési Főosztály. Az 1967. november 17-i osztályvezetői értekezlet határozatai.
127. OSZK-KMK Irattár 139/1968
128. MADER Béla: Kiegészítés. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 4. évf. 1995. 3. sz. 32–36. p.
129. Országos Széchényi Könyvtár, a magyar nemzeti könyvtár. Közreadja az Országos Széchényi Könyvtár. Bp. 1998. 43–44. p.
130. Az Országos Széchényi Könyvtár programja, 2000. – Annual plan of the National Széchényi Library for 2000. Bp. OSZK, [1999]. 24., 47., 82., 105. p.

A KMK első vezetői

9. kép
Sallai István

10. kép
Sebestyén Géza

11. kép

Értekezlet a hetvenes évek második felében. Szemben: Zircz Péter (MM), B. Nagy Ernő (MM), Papp István, Mohor Jenő (MM), Zallár Andor (Szegedi Orvostudományi Egyetem Könyvtára), Ruzsás Lajosné (Pécsi EK), Héberger Károly (BME Könyvtár), Hiller István (Soproni EFE Könyvtára)

12. kép

Nemzetközi konferencia az OSZK Pollack Mihály téri dísztermében a hetvenes évek végén. Áll: Juhász Jenő (MM), mellette ülnek: Villangó István (MM), Zsidai József (Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Könyvtára), Jóború Magda (OSZK), Zircz Péter (OSZK), Papp István és a külföldi vendégek

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ oktatási tevékenysége

HANGODI Ágnes

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ¹ megalakulása után – legfontosabb munkaterületeinek megfelelően – három osztályra tagozódott, ezek között a kezdetektől fogva igen tevékeny munkát folytatott az Oktatási osztály². Mivel feladatainak jellegéből következett, hogy tankönyvírásra, szak- és továbbképző tanfolyamokon előadások és gyakorlatok tartására, szakszövegek fordítására és lektorálására külső szakembereket kérjen fel, a másik két létrejött osztály (könyvtártudományi, módszertani) szerkezetével ellentétben kezdetben egyébként is kis osztálylétszámán belül nem alakultak ki további csoportok³. Az osztályvezető mellett egy előadó foglalkozott a középfokú, egy másik az alap- és a felsőfokú szakképzéssel, egy harmadik a továbbképzéssel, és az utóbbinak segített be egy pedagógus végzettséggel rendelkező kolléga, aki az abban az időben kötelező ideológiai képzésért is felelős volt.

Az osztály feladatainak első részletezésekor e tanulmányban egy másik évfordulós visszaemlékezésre⁴ támaszkodom: „*Szakmai képzés és továbbképzés terén központilag gondozta, illetve támogatta a könyvtárosok politikai és szakmai továbbképzését, illetve szakképzését; tanulmányi anyagot (tankönyvek, jegyzetek, szöveggyűjtemények stb.) állított össze a szakmai képzés és továbbképzés különböző formái számára, támogatta és értékelte az egyes hálózatokban folyó belső szakoktatási munkát s ennek keretében szakirodalmi figyelőszolgálatot végzett; felmérte, javasolta, illetve biztosította a szakképzés, valamint a továbbképzés költségtervezetét; megszervezte a MM által adott irányelvek alapján indított központi tanfolyamokat, továbbá a központi továbbképzés egyéb formáit és módzatait (előadás-sorozatok, egyéni tanulás, szakirodalom tanulmányozása)*”.

A középfokú képzés első korszaka⁵

Az első éves tevékenységről az osztály két munkatársa, *Besenyei Andorné* és *Papp István* számolt be az Országos Széchényi Könyvtár 1959-es évkönyvében⁶, hivatkozva a könyvtáros szakképzésnek és a továbbképzésnek az Országos Könyvtárügyi Tanács Oktatási Szakbizottsága által 1956-ban kialakított, majd 1957 tavaszán megtárgyalt és elfogadott országos tervére⁷. E terv a képzési formákat két részre bontotta, a Szakbizottság ennek alapján az elvi irányítás mellett az első képzéseket is elindította: két-éves kiegészítő tanfolyamot az egyetemet nem könyvtár szakon végzetteknek, szintén kétéves középfokú tanfolyamot az érettségizett könyvtárosok számára (képesítést nyújtó tanfolyamok). A tanulmány szerzői szerint az Oktatási osztály létrehozásának egyik igen erősen motiváló tényezője a képzések szervezésének „nehéz és külön apparátust” kívánó teendőinek ellátása, ezzel együtt az OKT Oktatási Szakbizottságának tehermentesítése volt. A gyakorlatban ez azt jelentette, hogy az osztály 1959 tavaszán átvette a kiegészítő tanfolyam szervezését, és decemberben lebonyolította 18 más egyetemi végzettséggel rendelkező hallgató első év végi záróvizsgáztatását – a képzéstípus képviselője a továbbiakban mégis az ELTE-n akkor már közel egy évtizede működő könyvtár tanszék feladatává vált.

Hasonló, ugyanakkor módszereiben mégis más átvétel történt az éppen folyó középfokú tanfolyam esetében: az Oktatási osztály e formánál arra vállalkozott, hogy az első, 1957-ben kezdődött képzés különböző megyékben működő tanulócsoportjait a számonkérés idejére azonos tudásbéli színvonalra hozza, segítve a helyi tanfolyamfelelősöket, és pótolva az egyes helyszíneken felületesebben vagy egyáltalán nem érintett tantárgyi részeket⁸. Ezzel párhuzamosan megindult a tanfolyam tananyagának egységesítése, az alapképzés tartalmának meghatározása; tekintet nélkül arra, hogy a középfokú munkakör betöltésére milyen könyvtártípusban: közmű-

velődési, tudományos vagy szakkönyvtárban került sor⁹. A tanterv az ideológiai ismeretek (marxizmus-leninizmus, művelődéspolitikai tájékoztatás a kül- és belpolitikai helyzetről) mellett a következő szakmai tárgyakra koncentrált: könyvtártan, címléírás, osztályozás, könyv- és könyvtártörténet, bibliográfia és könyvismeret (történeti és elméleti bevezetés, filozófia; természettudományok, ipar, mezőgazdaság, orvostudomány; társadalomtudományok; művészetek és szépirodalom), nyelvismeret (orosz nyelv középfokon, egy szabadon választott idegen nyelv szótárral történő olvasási fokon), gépirás (tízujjas vakírás 150-es leütési sebességgel). A középfokú képzés célja a kezdetektől fogva deklaráltan kettős: a már könyvtárban dolgozók képzése mellett a középfokú végzettségű könyvtárosgárda tervszerű utánpótlása, ehhez igazodik a képzés közös módszertani alapra, az önálló tanulásra építő két tagozata, a levelező és a nappali forma is.

Az első, már az Oktatási osztály által szervezett, 1959/60-as tanévben induló levelező tagozaton előre megszabott tematikát teljesítő, félévenként háromnapos ún. konferenciákon vettek részt a jelentkezők a könyvtári hálózatok alapján csoportosított helyszíneken: Budapesten az Országos Műszaki Könyvtárban, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban, az Országos Széchényi Könyvtárban és a szakszervezeti könyvtári hálózatban; vidéken pedig – a földrajzi megközelítési lehetőségeket is figyelembe véve – a képzésben már korábban is kiemelkedően teljesítő megyei könyvtárakban. Már az első félév tapasztalatai azt mutatták, hogy e képzési forma nem igazán vált be, ennek következtében merült fel először, de aztán se akkor, se a későbbiekben nem valósult meg a bentlakásos, központi könyvtáros iskola és kollégium zseniális terve¹⁰.

Az önálló tanulási forma¹¹ a nappali tagozaton még egyértelműbben alakult: a résztvevők – felvételi beszélgetésen kiválogatott, érettségizett fiatalok, akik a legjobb tanulmányi eredménnyel jöttek, és legalább egy idegen nyelvet középszintig ismertek – naponta öt óra munka mellett három további órát töltöttek tanulással,

az oktatási felelősök irányításával, hat, ún. tan-könyvtári helyszínen: Budapesten az Országos Széchényi Könyvtárban¹², a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban, az Országos Műszaki Könyvtárban, és három megyei könyvtárban: Miskolcon, Kaposváron és Veszprémben. A félévi vizsgák előtt a hallgatók egyhetes előkészítőn erősíthették tudásukat, a budapesti helyszínen emellett bizonyos tantárgyakból közös előadásokon, szemináriumokon való részvételre is volt lehetőség.

A kétéves középfokú könyvtárosképző szaktanfolyamon az ország különböző képzési helyszínein – Szombathelytől Nyíregyházáig és Miskolctól Pécsig, valamint több budapesti könyvtárban – az 1962-es évvel bezárólag összesen 613 fő végzett¹³, de a KMK *A középfokú könyvtárosképzés problémái* címmel már 1960 decemberében előterjesztést készített a Művelődésügyi Minisztérium számára, amelyben lefektette a képzés tartalmi és szervezeti továbbfejlesztéséről szóló javaslatát¹⁴. Az előterjesztés szerint a középfokú képzés elvégzésének követelménye a főfoglalkozású könyvtári munkatársak nagy tömegét érinti; a képzés tartalmával kapcsolatos problémákat pedig az okozza, hogy több könyvtártípus különböző munkaköreire kell(ene) koncentrálnia. A megoldást a szakosodás jelenti: a képzés utolsó félévében a szakkönyvtárak, a közművelődési könyvtárak és a gyermekkönyvtárak speciális igényeinek is megfelel az oktatás tartalma. Az előterjesztés célként fogalmazza meg a képzés színvonalának jóval magasabb szintre emelését, a KMK Oktatási osztályának a képzéstípus irányításában és szervezésében betöltött szerepe erősítését, részletes tananyagok készítését, az oktatók továbbképzését és az oktatási módszerek tökéletesítését. Az előterjesztés egyenes következményének tekinthető, hogy a KMK – az országos műszaki könyvtár és az országos orvostudományi könyvtár közreműködésével – a kétéves képzést két és fél éves egységes alapra épülő szakosított könyvtárosképző szaktanfolyammá alakította át, és 1962. szeptember 1-jén elindította az első évfolyamot is. A „Mű-

velődésügyi Minisztérium Könyvtárosztályának jóváhagyásával” 1963-ban a KMK kiadásában megjelent, a tantárgyak felsorolását és részletes tematikáját, óra- és vizsgaterveket tartalmazó Ideiglenes tanterv és utasítás¹⁵ szerint „*A szaktanfolyam célja a könyvtári munka ellátásához szükséges – elsősorban gyakorlati – ismeretekkel, készségekkel és jártasságokkal rendelkező könyvtárosok képzése*”¹⁶. A képzés időtartama esti (hetente 4–4 óra) tagozaton félévenként 120, összesen 600, levelező (félévenként két-két konferencia 20–20 órában) tagozaton 200 órássá vált; tantárgyai között az egységesen kötelező ismeretek (ideológiai-politikai ismeretek, könyvtártan, könyvismeret-bibliográfiai, könyvészeti ismeretek, könyvtári feldolgozó munka, idegen nyelv, gépírás) mellett megjelentek a szakosítottan kötelező tantárgyak:

közművelődési könyvtárosoknak: pedagógiai és pszichológiai ismeretek, a művészetek és a szépirodalom könyvészetének alapjai, tájékoztató munka a közművelődési könyvtárban, szépirodalmi művek ismerete;

társadalomtudományi szakkönyvtárosoknak: a szakkönyvtári munka, a művészetek és a szépirodalom könyvészetének alapjai, tájékoztató munka a társadalomtudományi szakkönyvtárban, társadalomtudományi művek ismerete; műszaki és természettudományi szakkönyvtárosoknak: a szakkönyvtári munka, műszaki könyvismeret és tájékoztatás, technológia;

orvosi és egészségügyi szakkönyvtárosoknak: a szakkönyvtári munka, orvosi könyvismeret és tájékoztatás, orvosi terminológia.

A tanfolyamok önköltségesek voltak, a résztvevők tandíját szociális körülményeik és tanulmányi eredményeik figyelembe vételével állapították meg: esti tagozaton félévi 100 és 250, levelező tagozaton félévi 80 és 140 forint között.¹⁷ A résztvevők a sikeresen lezárt öt félév, ill. az előre megadott témában megírt és elfogadott záródolgozat után, vizsgadíj ellenében képesítő vizsgát tettek ideológiai-politikai ismeretekből, könyvtártanból és könyvismeretből. 1966-ig összesen mintegy 1180 fő szerezte meg végzettségét e tanfolyamokon¹⁸.

Az osztály tevékenységének igen jelentős részét képezte a képzési forma megvalósításához szükséges, sorozatokba rendezett jegyzetek, tankönyvek elkészítése, elkészíttetése. A teljességre törekvő felsorolás oldalakat tenne ki, így inkább csak a szerzőkre – ezzel együtt döntő többségében az adott téma oktatóira – és a témákra utalok a teljesség igénye nélkül: *Szentmihályi János: Bibliográfiai alapismeretek, A magyar nemzeti bibliográfia; Kiss Jenő: Könyvtárügy; Horváth Tibor: Szakirodalmi forrásismeret: bevezetés, Tájékoztató munka; Mónus Imre: Példatár a Tájékoztató munka című tantárgyhoz; Ibos Ferenc: A tudományos és művészeti élet, a közoktatás és a népművelés szervezete; Iványi Dóra: Az Egyetemes Tizedes Osztályozás alapjai; Györe Pál – Hoványi Gábor: Könyvtári osztályozás; Vargha Balázs: Gyermekirodalom; Szelényi Iván: Időszzerű gazdasági kérdések; Horváth Magda: A címleírás alapjai; Jánuszky Lajos: Tudományos kutatás, műszaki tájékoztatás, szakirodalmi tájékoztatás (dokumentáció); Balázs Sándor: Reprográfia. Az idegen nyelvi fakultatív oktatást angol, német, francia és orosz nyelvű, a tananyagot féléves bontásban támogató gyakorló szöveggyűjtemények segítették; a szakirodalmi forrásismerethez pedig témakörönként, tudományáganként jelentek meg jegyzetek: filozófia (Horváth Tibor – Nyakó István), közgazdaságtudomány (Dienes Gedeonné), pszichológia és pedagógia (Bánlaky Éva), szociológia (Szelényi Iván), állam- és jogtudomány (Szabó Sándor), néprajz (Horváth Tibor), egészségügy (Dörnyei Sándor), marxizmus-leninizmus (Nyakó István – Szabó Sándor), irodalomtudomány (Fogarassy Miklós).*

1962-ben (a két és féléves képzésre vonatkozó tervek elfogadása után, de még a képzés megkezdése előtt), majd 1964-ben a művelődésügyi miniszter utasításokban¹⁹ kötötte képesítéshez a könyvtárosi munkakörök betöltését, a középfokú könyvtárosi szakképesítést a középiskolai érettségi után megszerzett középfokú könyvtárosképző szaktanfolyam elvégzését tanúsító bizonyítvány meglétével határozva meg. Az első utasítás rögzíti a képzésnek az azóta

eltelt időszakban többször is kérdéseket felvető minősítését: az iskolarendszeren kívül működő oktatási formát. Ebben a korai időszakban merült fel először a könyvtáros továbbképzésben azóta is fel-felbukkanó kettős probléma: az akkor érvényben lévő képesítési utasítás²⁰ csak az iskolai végzettséget írta elő, és nem vette figyelembe a szakképzettséget (vagyis a fizetés szerinti besorolásban a könyvtárosi középfokú szakképzettség nem számított, a fizetés csak a középiskolai végzettségnek felelt meg); emellett a tanfolyami végzettség a továbbtanulásban is „zsákutcát” jelentett, egyetemi vagy főiskolai felvételi esetén nem került semmilyen formán beszámításba²¹. Az ellentmondásokat tovább erősítette – de egy szempontból, pontosabban egy könyvtártípus: a közművelődési könyvtár szakember-ellátása területén mégis megoldotta – az 1963. június 1-jei kormányrendelet²², amely a tanítóképző intézetekben létrehozta a népművelő-könyvtáros szakot Szombathelyen és Debrecenben²³ először nappali, majd később levelező tagozaton. A két szakon összesen 2200 órás, hat féléves, három éves nappali képzés során könyvtártant, könyvismeretet és a könyvtári feldolgozó munkára vonatkozó ismereteket sajátítottak el a hallgatók 465 órában (vagyis jóval rövidebb időtartamban, mint a középfokú könyvtárosképzés esti tagozatán!), a levelező tagozat könyvtári óráinak száma pedig még a levelező szaktanfolyam 200 órás óraszámát sem érte el. A közművelődési könyvtárak döntő többsége továbbra is a könyvtárosképző szaktanfolyamokra iskolázta be munkatársait... Nem véletlen tehát, hogy igen rövid idő alatt feszültség alakult ki a levelező iskolarendszerű és a tanfolyami könyvtárosképzés között: a főiskolai képzés ugyan felsőfokúnak számított, és oklevele munkajogi szempontból magasabb értékű volt, de a napi szakmai munka ellátásához kevesebb ismeretet biztosított; a tanfolyami képzés viszont hiába volt magasabb óraszámú, és adott jóval több szakmai gyakorlati ismeretet, iskolarendszeren kívüli formaként munkajogilag beszámítható szakképzettséget nem adott. A gordiuszi csomót 1964-ben miniszteri utasítás vágta el: a két szakképesítést

– középfokúként meghatározva – a könyvtári elhelyezkedés szempontjából egyenrangúvá tette²⁴. Ezzel teljesült az Oktatási osztály egyik nagy missziója: elismertetni a középfokú könyvtárosképzést az iskolarendszerű képzési formák között! Mindezek után néhány évvel sor kerülhetett a népművelő-könyvtáros képzés tantervének módosítására²⁵ is – oly módon, hogy a tananyagok részletes kidolgozásában és rendszerbe foglalásában igen fontos szerepet töltöttek be a KMK oktatási szakemberei is.

Megoldódott tehát a közművelődési könyvtárosok iskolarendszerű szakképzése²⁶, az Oktatási osztálya figyelme a továbbiakban arra a szakkönyvtárakban dolgozó könyvtárosi rétegre koncentrált, amelynek egyetlen képzési lehetősége továbbra is a szaktanfolyam maradt. Tudatában annak, hogy a tudományos-technikai fejlődés felgyorsulása, a termelés, a kutatás és a kereskedelem viszonylagos fellendülése a szakkönyvtárak számát és állományát is megnövelte, a KMK 1966-ban országos felmérést készített a könyvtári szakember-ellátottságról²⁷. Az eredmények azt mutatták, hogy a szakkönyvtárakban a középfokú munkakörök mintegy harminc százalékát képesítés nélküli munkatársak látják el, nyilvánvalóvá vált tehát, hogy a szaktanfolyami képzési formát a szakkönyvtárak felé fordulva kell megújítani. A korábbi tankönyvtári kör három intézményre szűkölt: a műszaki, a mezőgazdasági, a termelési-kutatási és a felsőoktatási területen dolgozó könyvtárosok képzését az országos műszaki könyvtár vállalta – együttműködésben az országos mezőgazdasági könyvtárral és a budapesti műszaki egyetem könyvtárával; az orvosi és az egészségügyi szakkönyvtárosok képzésével az országos orvosi könyvtár²⁸, a társadalomtudományi könyvtárak munkatársaival pedig a KMK Oktatási osztálya foglalkozott. A tanfolyamok szervezete és a KMK központi irányító szerepe nem változott, megmaradt az esti és a levelező képzési forma és azok korábbi óraszámai, kizárólag a felvételi követelmények módosultak: az érettségi bizonyítvány és a munkahelyi ajánlás benyújtása mellett a négy világnyelv – angol, francia,

német, orosz – valamelyikéből a középiskolai érettségi követelményszintjének megfelelő felvételi vizsgát is le kellett tenni. Annál inkább módosult a képzés tartalma: megmaradt ugyan a hagyományos tantárgyi tagolás (bár némileg csökkent a közművelődési könyvtárosi ismeret és az ideológiai-politikai alapképzés anyaga), de megváltoztak az egyes tantárgyak oktatási anyagainak arányai (dokumentumismeret, a szakirodalom feltárása, információszolgáltatás); bővült a tudományrendszerek és az egyes tudományok áttekintő ismeretanyaga; és a tantervbe bekerült a választott idegen nyelv fakultatív oktatása. A képzési formát 1969 (az első végzős év) és 1978 között összesen mintegy 1300 könyvtáros végezte el²⁹.

A hetvenes évek első felében a könyvtárosképzés egészét két alapvető, a könyvtáros szakirodalomban kimerítően dokumentált esemény befolyásolta. 1970-ben lezajlott a III. Országos Könyvtárügyi Konferencia, amelynek előkészületei során önálló munkabizottság foglalkozott a könyvtárosok pályájának, képzésének és továbbképzésének helyzetével, fejlődésének további lehetőségeivel és feltételeivel³⁰, és ajánlásaiban a középfokú képzésre vonatkozóan a következőket fogalmazta meg: a középfokú képzés célja és tartalma nehezen határozható meg a munkakörök szempontjából, ezért végleges rendszerének kialakítása érdekében egyszakos képzésként be kell épülnie az iskolarendszerbe; a három tankönyvtárban folyó szakkönyvtárosképző tanfolyamokat át kell alakítani a tanítóképzők könyvtáros szakának kihelyezett levelező tagozataivá; és gondoskodni kell a tanítóképzőből szintén középfokú végzettséggel távozóknak továbbtanulásáról³¹. Az ajánlásoknak megfelelően a KMK Oktatási osztálya tankönyvtár-társaival együtt kidolgozta a konferencia által ajánlott képzések óra- és tanterveit³², az átalakításra vonatkozó tervek azonban megghiúsultak, mert nem sikerült elérni a népművelő és a könyvtáros szak szétválasztását.

A képzés alakulását befolyásoló másik fontos tényező a konferencia ajánlásai nyomán 1971 végén a Művelődésügyi Minisztérium Közmű-

velődési főosztálya által a könyvtárosképzés felülvizsgálatára felkért bizottság megállapításainak sora³³ volt, amelyet az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanácsban történt ismertetése, és egy évvel későbbi minisztériumi előterjesztése után 1973-ban a képzés reformjának indítórugójaként fogadtak el. A bizottság által megfogalmazott zárójelentés szerint „Amit a középfokú képzés adni tudott, az a könyvtárosi-informatikai képzettség, amihez viszonylag gyenge idegen nyelvi fölkészülés társult. [...] A »karriert csinálóknak« ezért kevés, a »lemeradóknak« viszont ezért sok a középfokú képzés»³⁴. A bizottsági vélemény tehát megszüntetni javasolta a két és fél éves könyvtárosképző szaktanfolyamokat³⁵, a tanítóképzős népművelő-könyvtáros szakok helyett pedig Szombathelyen³⁶, Debrecenben és Pécsen tanárképző főiskolai karokon javasolta közművelődési és iskolai könyvtárosok kétszakos (tanárszakkal párosított) képzésének megindítását. Az 1973-as évvel, a könyvtárosképzés új rendszerének kezdetével a középfokú képzés első nagy korszaka tehát véget ért³⁷.

Az első felvetések³⁸ egyike, amely azonnal reagált arra, hogy a könyvtárosi szakképesítés a közeljövőben kizárólag egyetemi és főiskolai szintűvé válik, az Oktatási osztály munkatársának, Szabó Sándornak a tollából született³⁹: külföldi példákra és munkaerőmérleg-vizsgálatokra hivatkozva vetette fel annak lehetőségét, hogy a munkamegosztással működő nagyobb könyvtárakban a felsőfokú végzettséggel rendelkező szakemberek (és a könyvtári adminisztratív munkát végzők) mellett (a hierarchiában: között) kialakítható lenne egy jelentős, könyvtárosi feladatokat ellátó középréteg, a segédkönyvtárosoké... A tanulmány négy tárgyba sűrítve – könyvtári ügyvitel, a könyvtári tájékoztatás forrásainak ismerete, katalogizálás és osztályozás, technikai munkák⁴⁰ – körvonalazta azokat a tudástartalmakat, amelyekkel e kategóriában rendelkezni kellene. A szerző rugalmasan kezelendő tanfolyami rendszer kidolgozását javasolta azzal a céllal, hogy a résztvevők a leg-

fontosabb elemi, főleg rutin jellegű ismeretek, készségek elsajátítása mellett a munkahelyül szolgáló könyvtár típusától, az ellátandó konkrét feladat jellegétől függően jussanak további tudásanyaghoz. A tanfolyamok szervezését éppen emiatt a hálózati központok hatáskörébe utalta volna, 70-80 órás levelező tanfolyami formában és a költségvetésből központilag finanszírozottként tartotta volna célszerűnek; és a végzettség megszerzését a már alkalmazásban lévők számára biztosította volna úgy, hogy az könyvtárosi képesítést nem adott volna, de bizonyos szintű munkakörök ellátására jogosított volna, ill. a megfelelő besorolás feltételül szolgált volna, biztosítva egyben a káderutánpótlást is⁴¹.

Egy utolsó, sürgősen és jogszabályi szinten is rendezendő módon megoldandó probléma 1973 után még mindig állt a szakma előtt: megnyitni a „zsákutcát”, vagyis a felsőfokú végzettség megszerzéséhez vezető utat a középfokú (szaktanfolyami vagy tanítóképző intézeti) végzettséggel rendelkező könyvtárosok előtt⁴². Az erre vonatkozó oktatási miniszteri rendelet⁴³ – amelynek alap gondolata az volt, hogy a hosszabb tanulmányi idő pótolható a gyakorlati munkában szerzett tapasztalatokkal – ún. komplex államvizsga letételét, és ezzel főiskolai végzettség megszerzését engedélyezte, előfeltételként a sikeresen elvégzett tanfolyami vagy tanítóképző intézeti végzettség mellett munkáltatói támogatást és szakdolgozat elkészítését szabva meg. Mivel a vizsgára való jelentkezés a rendelet megjelenése után azonnal tömegessé vált a három kijelölt főiskolán (Budapest: SZOT Központi Iskola, Szombathely, Nyíregyháza), a feladatok koordinálását a KMK Oktatási osztálya vállalta magára: pontos felmérést készített a rendelet nyújtotta lehetőséggel élni kívánókról; a felsőfokú munkakör vagy munkafeladat ellátását, a szolgálati időt, a szaktanfolyami végzettség megszerzésének időpontját, ill. az oklevél minősítését figyelembe véve kidolgozta a vizsgák ütemtervét, ezzel egyben biztosítva a megfelelő felkészülési időt a vizsgázók számára; külső szakemberek bevonásával összeállította a szakdolgozatok témaköreinek százas listáját és

a felkészüléshez szükséges szakirodalom jegyzékét; összefoglalókat készített a 19 szakmai vizsgatétel témaköreihez; felkérte és szervezte a három főiskolai könyvtár tanszék oktatóinak konzulensi, szakdolgozat-bíráói munkáját; mindezekről Tájékoztatót⁴⁴ szerkesztett és adott ki nyomtatásban; a szakirodalmat a könnyebb hozzáférés érdekében mikrofilmezett formában küldte el a nagyobb könyvtáraknak; az ország legjobb szakembereinek bevonásával előkészítő tanfolyamokat és konzultációkat szervezett⁴⁵. A mintegy három és félezer érintett könyvtáros közül összesen 3162 fő jelentkezett a vizsgára, közülük végül is 2291 fő jelent meg⁴⁶ a három vizsgahelyszín valamelyikén, és 1549 fő, vagyis a megjelentek 67,6 százaléka tett sikeres vizsgát⁴⁷.

Kevesen ugyan, de maradtak tehát olyanok is a szakmában, akik nem éltek a komplex államisvizsga lehetőségével. Besorolásukkal 1977-ben a közművelődési ágazatban bevezetett, új bérrendszert rögzítő rendelet⁴⁸ foglalkozott: a besorolási kategóriákat iskolai végzettség szerint állapítva meg a főiskolai és a középiskolai végzettségi fokozatok közé beépített egy, a középfokú könyvtáros szakképzettséget elismerő fokozatot – azonnal (újabb) hátrányos megkülönböztetést is létrehozva, mert ugyanebbe a kategóriába sorolta azokat is, akik gimnáziumi tanulmányaik során fakultatív oktatási formában az ún. közgyűjteménykezelő tanfolyamot végezték el⁴⁹.

Az újabb lehetőségek: alapfokú, középfokú vagy inkább jelző nélkül?

Az Oktatási osztály működésének kezdetétől fogva gondoskodott alapfokú képzési formák biztosításáról is, főként társadalmi munkás, tiszteletdíjas és mellékfoglalkozású könyvtárosok számára. Már 1959 nyarán, a megyei oktatási felelősöknek tartott előkészítő értekezlet után 17 megyei könyvtárnak segített abban, hogy mintegy 800 tiszteletdíjas falusi könyvtáros vé-

gezhesen tanfolyamot⁵⁰. 1960-ban az osztály kidolgozta a képzési forma tematikáját, útmutatóit, elkészültek a vizsga letételéhez szükséges jegyzetek, később az egységes tankönyv⁵¹. A képzési forma először a szakszervezeti, majd a közművelődési hálózatban került bevezetésre⁵², az évtized közepétől fogva a hetvenes évek végéig pedig olyan módon teljesedett ki, hogy a KMK leginkább az irányító, tanácsadó, módszertani, és vizsgáztató szerepet vállalta.

A hetvenes évek legvégét tehát az iskolarendszeren kívüli könyvtárosképzés – és benne a KMK Oktatási osztálya – úgy érte el, hogy minden változásban volt: a III. Országos Könyvtárügyi Konferencia és a könyvtárosképzés felülvizsgálatára felkért bizottság megfogalmazta a megoldandó képzési problémákat és a fejlesztési-cselekvési programot, amelyek nyomán Magyarországon is kialakulóban volt az IFLA-standard és az UNESCO tantervbizottsága által támogatott háromszintű megoldás: egyetemi képzés, főiskolai képzés, nem-főiskolás (segédkönyvtáros, könyvtártechnikus, könyvtári szakmunkás stb.) képzés⁵³. Nyilvánvaló, hogy a KMK a három szint közül leginkább az utolsót célozhatta meg továbbra is, ez lett a – *Katsányi Sándor* találó kifejezésével élve – „megszüntetve megtartott középfok”⁵⁴, a könyvtárkezelői képzés. Az Oktatási osztály előkészítette az új képzési forma terveit, megszerzésére két lehetőséget kínálva, tartalmát illetően a lehető legnagyobb rugalmasságot biztosítva: egyrészt a már létező, gimnáziumi fakultatív tantárgycsoportra, a közgyűjteménykezelői ismeretekre támaszkodva⁵⁵, másrészt utólagos, a nagyobb könyvtárak és hálózati központok által szervezett tanfolyami jellegű képzéssel a már könyvtárosi munkakörben dolgozók számára. A kidolgozott tanterv mellé elkészült az – első, ideiglenesnek tekintett – tankönyv⁵⁶, valamint a tanfolyamszervezési szabályzat⁵⁷. A tanfolyamok indítása a jogi szabályozásra várt – arra, hogy a majdani végzősök az ún. Szakalkalmazott III. kategóriának megfelelő besorolásba kerülhessenek, vagyis olyan könyvtári alkalmazottakká válhassanak, akik mindig képzett könyvtáros

mellett dolgozva nem az információval (a dokumentumok lelkével), hanem a dokumentumokkal (a dokumentum testével) foglalkoznak – a könyvtári állomány kezelését végzik az erre vonatkozó technikai ismeretek birtokában⁵⁸. A képzés célja „[...] és jellege egyértelműen gyakorlati. Ez azonban nem jelenti azt, hogy szabályok mechanikus ismeretét, és gépies alkalmazását akarjuk csak átadni-megkövetelni. A vérbeli jó szakmunkásokhoz hasonlóan jó »anyagismerettel« rendelkező, a technológiát pedig önállóan és alkotóan alkalmazni tudó szakemberekre van szükség. A gyakorlati anyaghoz hozzátoldott történeti-elméleti függelék helyett magából a gyakorlati anyagból kell a képzés során kibontani a szelektáló, problémalátó, és problémamegoldó képességet, vagyis azt, amire egy alkotó könyvtári dolgozónak szüksége van.”⁵⁹ A képzés tartalma az ekkoriban már elfogadottnak számító, és minden képzési szintre érvényes nemzetközi követelménynek, az ún. Y-modellnek⁶⁰ is megfelelt, amennyiben a képzés egy év alatt teljesítendő 200 órájának kétharmadát töltötte ki a közös tananyag (az alapismeretek), egyharmadát pedig a kétirányú – közművelődési könyvtárosi ismeretek és szakkönyvtárosi ismeretek – elágazás⁶¹. Az alapismeretek tartalmát a következőkben határozták meg: dokumentumismeret, az állományalakítás és az állománygondozás technológiai feladatai, dokumentumleírás (leírások készítése a MSZ 3424/1-78 szabvány szerint, leírások felismerése a MSZ 3424-60 szabvány szerint), jártasság a betűrendes katalógus szerkesztésében és gondozásában, osztályozás (jelzetek értelmezése), az olvasószolgálat technikai feladatai, a technikai eszközök használatának és kezelési módjának ismerete, könyvtári iratkezelés és hivatalos levelezés⁶².

Az 1979/80-as tanév hat kísérleti tanfolyamának tapasztalata alapján az osztály előzetes munkájával előkészített rendelet⁶³ 1980-ban megjelent, szabályozta a tanfolyamindítás (lehetőség a könyvtári hálózati, valamint koordinációs központok számára a miniszter előzetes hozzájárulásával), a tanfolyamra való jelentkezés (középiskolai végzettség, főállásban való fog-

lalkoztatottság, kétéves szakmai gyakorlat), a finanszírozás (önköltség, lehetséges munkáltatói átvállalás), a vizsgáztatás (teszt formájú gyakorlati feladatok és szóbeli felelet) feltételeit, és az előzetes elvárásoknak megfelelően rögzítette a megszerzett végzettség munkaköri és bérezési besorolását. A KMK Oktatási osztálya a rendelet érvénybe lépése után – amellett, hogy maga is szervezett tanfolyamokat – a továbbiakban tankönyvekkel⁶⁴, a résztvevőknek szóló tájékoztatókkal⁶⁵, írásbeli vizsgatételek készítésével, vizsgaszervezéssel és -dokumentálással, módszertani tanácsadással: a tanfolyamokon tanító oktatók számára biztosított rendszeres konzultációkkal segítette a képzési forma kibontakozását és kiteljesedését.

A képzőhelyeken viharos gyorsasággal elindult tanfolyamok végzettségi mutatói egy-két éven belül elképesztően alakultak: hiába volt határozott szándék arra, hogy a megszűnő közép fok helyébe részben a magasabb főiskolai, részben a tkp. alacsonyabb szintűnek tervezett könyvtárkezelői képzési forma lépjen, mégis a könyvtárkezelői tanfolyamot választotta a képesítés nélküli könyvtárosok igen magas százaléka – ezért az Oktatási osztály maga hívta fel a figyelmet arra, hogy a minőség nem fordulhat át kizárólag mennyiségbe, azaz a hetvenes évek második felében igen nehezen, de végre arányosan kialakított munkaerő-struktúra nem borulhat fel újra, igenis nagyobb számban van szükség a főiskolai végzettségű könyvtárosokra, az arányok megtartása érdekében így egyre hangsúlyosabbá vált a régóta hangoztatott kérdés: a budapesti helyszínű főiskolai könyvtárosképző tanszék létrehozása⁶⁶.

Könyvtáros-asszisztens, könyvtárosasszisztens vagy könyvtáros asszisztens?

A nyolcvanas évek vége felé a könyvtáros munkakörök további differenciálódása, a végzett könyvtárkezelők különböző szakfeladatokra

való alkalmazásának elterjedése, az egyetemi és főiskolai képzésből kikerülő végzősöknek a rendelkezésre álló munkakörök szempontjából nem kielégítő száma, a felsőfokú képzőhelyeken a levelező tagozatok elsorvadása⁶⁷ az Oktatási osztályt arra ösztönözte, hogy könyvtárkezelői tanfolyamainak tartalmát átgondolva új, hosszabb időtartamú, tartalmasabb tananyagot átadó, ugyanakkor munka mellett is végezhető képzési forma kialakításába kezdjen – az úttörő szerep azonban csapdákat rejtett. A képzés célja a következőképpen került megfogalmazásra: „*olyan gyakorlati szakemberek képzése, akik a könyvtári-informatikai rutinismereteket készségszinten birtokolják, tehát képesek a hagyományos és a nem hagyományos könyvtári és információs rutinmunkákban való közreműködésre. A végzettek főként az üzemszerűen szervezett nagykönyvtárak kvalifikált részfeladatainak ellátására használhatók, de alkalmasak a közművelődési könyvtár, illetve a kisebb szakkönyvtárak ügyvitelére is*”⁶⁸.

Az 1990-re létrehozott „asszisztensiskola” első évfolyama – amely a résztvevőket azzal kecsegtette, hogy a hároméves képzés befejezése után egyéves továbbtanulással szerezhetnek majd főiskola végzettséget⁶⁹ – 1990. október elsején⁷⁰ még azelőtt elindult, hogy a képzésre vonatkozó rendelet megjelent volna. A képzés a három évnek megfelelően igen magas óraszámban folyt: az akkori főiskolai képzés mintegy 1300 órájához képest 960 órás tananyagot tartalmazott – a témák között a könyvtárantant, a bibliográfiai leírást, az információkereső nyelvekre vonatkozó ismereteket a főiskolaival azonos, az olvasásismeretet nagyobb (!) óraszámban⁷¹. A képzési program 150 órában beiktatta az idegen nyelv oktatását is, azzal az indoklással, hogy a különböző nyelvi felkészültségi színtről induló hallgatók legalább egy idegen nyelven képessé váljanak a szakirodalom értő olvasására. A képzési programot 150 órás könyvtári gyakorlat egészítette ki. Nehezen volt meghatározható a képzés formája: vajon nappali vagy inkább levelező képzési formának tekinthető az, amikor a tanfolyamon résztvevők ugyan csak kéthetente

két napra, de két egész napra vannak távol munkahelyüktől... A könyvtárkezelői tanfolyamot végzeteknek lehetősége volt ún. egyéni hallgatóként, vagyis az első évet – amelynek tananyaga nagyjából egyezett korábban megszerzett tudással – teljesen kihagyva, csak konzultációkon való részvétellel bekapcsolódni a képzésbe, ennek érdekében tematikához és a felkészüléshez szükséges tananyag jegyzékéhez juthattak.

1990. decemberében megjelent, és a következő év január elsejével hatályossá vált az iskola-rendszeren kívüli szakmai oktatásra vonatkozó munkaköri szakképzési rendelet⁷², amelynek II. fejezete 14. sorszám alatt, könyvtáros-asszisztens elnevezéssel⁷³ a) pontjában világosan rögzítette, hogy a megnevezett képzés középfokú szakképzés, e) pontjában pedig meghatározta azt is, hogy e szakképesítés könyvtárban, könyvtáros-asszisztensi munkakör betöltésére jogosít. Az utolsó pont felhatalmazta a KMK-t a képzés vizsgabizottságának működtetésére. Ez utóbbi feladat hosszú éveken keresztül igen komoly dokumentációs és adminisztrációs terheket rótt az Oktatási osztály munkatársaira⁷⁴.

A KMK Oktatási osztálya folyamatosan bízott abban: mire a képzésben résztvevők befejezik a három évet, legalább annak lehetősége rendeződik, hogy a rendeletben rögzített középfokú végzettség a felsőfokú képzésben rövidített képzési idővel kiegészíthetővé váljék főiskolai végzettségé⁷⁵. Nyilván ez indokolta azt, hogy 1991-ben és 1992-ben továbbra is hároméves, majd az utána következő két évben két és fél éves formában tovább folytatódott az asszisztens képzés úgy, hogy a KMK-ban párhuzamos, ill. keresztfél éves évfolyamok is indultak, valamint a képzésbe a FSZEK, az OMIKK és több vidéki helyszín – Győr, Debrecen, Szeged, Szentendre – megyei könyvtára is bekapcsolódott. A debreceni helyszín akkori tanfolyamszervezője a következőképpen foglalta össze a KMK és a képzőhelyek közötti együttműködés lényegét: „*A tanfolyamok oktatóit minden képzőhely a saját személyi állományából kérte fel, természetesen egyetemi, illetve főiskolai végzettségű, gyakorlott, magas szintű szakmai ismeretekkel*

és oktatói tapasztalatokkal rendelkező könyvtárosokat. A különböző képzőhelyek képzési gyakorlatának egységesítése érdekében a képzést működtető KMK évente egy alkalommal oktatói értekezletet hívott össze, amelyen a kollégák konzultálhattak az általuk oktatott tárgy központi felelőseivel, illetve a képzést érintő vélemények, ötletek, javaslatok is ilyen alkalmakkor kerültek terítésre. Hasonló vitafórumon vehettek részt a felkért vizsgálónők is, ahol alkalmuk nyílt a tapasztalatok kicserélésére, és az esetleges változtatásokra, korrekciókra vonatkozó javaslat-tételre. A féléveket minden esetben részvizsga zárta, amelyen központi feladatlapokat töltöttek ki a hallgatók, és az értékelés is a képzési központban, a KMK-ban történt. Egyes tantárgyak jellege megkívánta, hogy a helyi oktató irányítsa a vizsgát (pl. olvasásismeret), vagy gyakorlati jeggyel értékelje a hallgatói teljesítményt (pl. számítástechnika). A tanulmányok befejezése-ként záródolgozat elkészítését, valamint záróvizsgát írt elő a tanterv. A képzés félidejében kapták kézhez a hallgatók a záródolgozati útmutatót, mely a dolgozat elkészítésének tartalmi és formai követelményeit tartalmazta. A témaválasztásnál a hallgatói ötletek kaptak preferenciát, a tanácstalan jelöltek pedig a tanáraik által javasolt témakörökből választhattak.”⁷⁶

Az osztály úgy ítélte meg, hogy a könyvtárkezelői tanfolyamokhoz kiadott tankönyv utolsó, 1990-es átdolgozott, bővített kiadása⁷⁷ alapja lehet az asszisztensképzésnek is, de emellett számtalan további segédlettel támogatta az oktatást az elkövetkezendő években: születtek példatárak és feladatgyűjtemények a bibliográfiai leíráshoz, az osztályozáshoz és a gyűjteményszervezéshez, útmutató a katalóguskészítés házi szabályzatához, összefoglaló a számítógépes ismeretekhez⁷⁸.

Miután a három, illetve két és fél év alatt végzetek igen nagy tömeget képeztek és a nekik adott (de sajnos, jogszabállyal alátámasztani sose sikerült) ígéretet a felsőfokú diploma megszerzésére másképp teljesíteni nem lehetett, az akkori szegedi tanárképző főiskola első diplomás levelező képzést működtetett 1990 és 2000 között,

kizárólag a hároméves asszisztens tanfolyamot végzettek számára, a képzési idő 6 félév volt. A képzésre felvétellel lehetett bejutni, az asszisztens vizsga eredményét nem vették figyelembe. Éveken keresztül többszörös volt a felvételi jelentkezési kedv, mint a felvehető keretszáma (harminc és hatvan fő között évente). Az asszisztensképzésben elvégzett tantárgyak beszámítása nem volt lehetséges az értékelési rendszer különbözősége miatt, de az oktatók tantárgyi felmérők alkalmazásával igyekeztek támaszkodni az elsajátított ismeretekre, ezzel intenzívebbé tették a képzést⁷⁹. A képzésben részt vettek további komoly hányada – amennyiben ragaszkodott a felsőfokú végzettség megszerzéséhez – kénytelen volt a többi könyvtárosképző főiskola vagy egyetem szakára jelentkezve, ismét „nulláról” kezdeni tanulmányait...⁸⁰

A szakképzésről szóló többször módosított 1993. évi LXXVI. törvényből következő 7/1993. (XII. 30.) MüM rendelet létrehozta az Országos Képzési Jegyzéket, kialakítva az iskolarendszerű és az iskolarendszeren kívüli szakképzés nyilvántartási rendszerét. Az 17/1990-es MKM rendeletet 1995-ben hatályon kívül helyezték, helyére a 16/1994. MKM rendeletből következően a 10/1995. MKM rendelet⁸¹ lépett, ez 46. sorszámmal és 89 493711 10 2 006-os jegyzékszám-mal iktatta az Országos Képzési Jegyzék-be a könyvtáros asszisztens képzést. A rendelet szerkezetéből következően a képzéseknek nem a célja, hanem a megnevezett munkaterület jellemző leírása és a szakképesítés szakmai követelményei kerültek megfogalmazásra, de az alapvetéseket így is tartalmazta a jogszabály melléklete: a könyvtáros asszisztens [...] munkáját az adott munkaterületeken tevékenykedő okleveles könyvtárosok irányítása mellett végzi és ellátja a könyvtári tevékenység legkülönbözőbb munkaterületein a dokumentummal és szolgáltatásával kapcsolatos [...] könyvtárkezelési rutinfeladatokat, adminisztratív, könyvtártechnikai feladatokat. [...] a könyvtári információs tevékenység ellátása során részben segítő, részben bizonyos munkafeladatok esetében önálló munkát lát el. A szakmai vizsgán számon kérhető ismeretek

körébe a következő témacsoportok tartoztak: a könyvtár helye a társadalmi környezetben és szerepe a művelődés rendszerében, tekintés a könyvtárügy és könyvtárpolitika aktuális kérdéseibe, dokumentumtípusok, információhordozók és kezelésük sajátosságai, az állománygyarapító és feldolgozó munka hagyományos és számítógépes adminisztrációja, a bibliográfiai leírás és a katalógushasználat alapjai, raktározási feladatok, az olvasószolgálat hagyományos és számítógépes technológiája, adminisztrációja, könyvtártechnikai berendezések használata, gépirás és szövegszerkesztés. Ezek a következő konkrét tantárgyak köré szerveződtek: dokumentumismeret, formai feltárás, gyűjteményszervezés, könyvtári osztályozás, könyvtártan, olvasószolgálat, raktározás és állományvédelem, számítástechnika; emellett továbbra is a tananyag részét képezte a könyvtárban végzendő szakmai gyakorlat. Mindezek alapján nyilvánvaló vált tehát, hogy a képzés időtartama és óraszama az elsajátítandó tananyagnak megfelelően csökkenthető: a képzőhelyenkénti specialitásoktól függően összesen kilenc-tíz hónapig tartó képzést általában 220–260 óra alatt bonyolították le a szervezők úgy, hogy a KMK Oktatási osztályának koordináló szerepe továbbra is fennmaradt. Az évenként megtartott oktatói értekezleteken egyre többször derült ki, hogy az oktatók lassan-lassan visszavették az oktatott tantárgyak közé a könyvtártörténeti stúdiumokat, a tájékoztató munka alapismereteit, a gyermekkönyvtári tevékenység specialitásait, és az olvasószolgálat adminisztrációs teendőin felüli ismereteket,⁸² és állandó dilemmát jelentett a „bibliográfiai leírás készítése vagy csak értelmezése, ETO-jelzet készítése vagy csak értelmezése”-probléma is. Bár a „visszacsempészség” okára akadt magyarázat: többek között az, hogy a tanfolyamokon igen nagy számban vettek részt olyanok, akik egy-személyes könyvtárban dolgozva tényleg igényelték a bővebb ismereteket, ez egyben ismét felvetette a középfokú képzés történetét lényegében kezdetektől fogva végigkísérő problémát: a szint elnevezése és a megszerzett tudásszint közötti különbséget.

A 16/1994. MKM rendelet még egy igen komoly, és – a könyvtárosképzésben úttörő szerepben – már korábban is kihasznált lehetőséget „törvényesített” az Oktatási osztály számára. Felismerve a számítógépek könyvtári alkalmazási lehetőségeinek széles tárházát, a könyvtárosok képzésébe ugyan már a hetvenes évektől beépültek a számítógépes ismeretek, de leginkább csak az elmélet szintjén⁸³; a rendelet azonban most arra is lehetőséget biztosított, hogy a számítógépek rendszeres használatához szükséges alapismeretek megszerzése⁸⁴ a gyakorlatban is adott legyen a könyvtárosok minél szélesebb köre számára. 1996-ban indult el az első egyéves képzés⁸⁵, amelyet aztán éveken keresztül újabb és újabb – többször keresztfélévben is elindított – csoportok követtek⁸⁶. A hivatalos képzési szintje szerint alapfokúnak nevezett, de a könyvtárosok munkájának szempontjából a tananyag tartalmát és vizsgakövetelményeit tekintve legalább középszintű ismereteket tartalmazó, két féléves, számítógép-kezelő⁸⁷ szakképesítés megszerzésével végződő tanfolyam alapvető számítástechnikai ismereteket adott át a számítógépes rendszer üzemeltetésével kapcsolatos rendszeres, napi feladatok ellátásáról, az operációs rendszer kezeléséről, és a számítógépes szöveges dokumentumok előállításáról (szövegszerkesztés, táblázatkezelés).

A továbbképzés első időszaka

Az Oktatási osztály a könyvtárosok továbbképzésére vonatkozóan máig érvényes elveket fogalmazott meg az osztály működésének első évéről szóló tanulmányban: „A továbbképzésnek minden könyvtárosra ki kell terjednie. A cél az, hogy a könyvtárosok mindenkor lépést tartsanak a művelődéspolitikával, a könyvtári elmélet és gyakorlat s az irodalom fejlődésével, hogy ismereteik ezeken a területeken állandóan bővíljenek és mélyebbé váljanak. A továbbképzésnek feltétlenül folytonosnak, folyamatosnak, szabályos időközökben ismétlődőnek kell lennie.”⁸⁸

Az 1959-es év – a vidéki résztvevők szállás- és ellátási kérdéseinek megoldatlansága mellett is – igen eredményes volt, a továbbképzés könyvtártípusok szerint zajlott: az osztály külön tanfolyamokat szervezett a közművelődési, és a tudományos, ill. a szakkönyvtárak munkatársainak. A közművelődési könyvtárak munkatársai számára szeptemberben vezetőképzés indult Leányfalun – a hatnapos, közös előadásokkal és szemináriumokkal lebonyolított tanfolyamon a járási könyvtárvezetők és a megyei könyvtárak módszertani és olvasószolgálati csoportvezetői vettek részt; decemberben pedig nyolcnapos osztályozó és címléíró tanfolyamot szerveztek feldolgozó csoportok vezetői és munkatársai számára⁸⁹. A gyermekkönyvtárosok számára ún. konferenciák formájában tartottak továbbképzést: a gyerekkönyvtárakban tett látogatások és az ifjúsági művek írásbeli elemzéseinek közös megbeszélése mellett három témában – könyvtártan, lélektani és pedagógiai ismeretek, ifjúsági irodalom – hangzottak el előadások. A tudományos és szakkönyvtárak számára az osztályozással foglalkozó tanfolyamok voltak a legfontosabbak: a budapesti könyvtárosok által látogatott negyvenórás alapozó ETO-tanfolyamot háromszor kellett megismételni a jelentkezők nagy létszáma miatt, a már gyakorlottabb szakosok számára pedig egy szűkebb terület, a társadalomtudomány osztályozási kérdéseit taglaló, szintén negyvenórás továbbképzés került megszervezésre. Ezen kívül e könyvtártípus munkatársai közül az 1959-es évben a raktárosok kerültek még sorra a továbbképzésben, számukra harmincórás raktárkezelői tanfolyam indult, amelynek során a könyvtártan alapjait és irodalmi, történelmi, földrajzi és természettudományos ismereteket sajátítottak el. 1960-ban újabb igény merült fel a szakosói tanfolyam iránt, és megrendezésre került az első egyhetes, harminc fős bibliográfiászerkesztési képzés, de előkészítették a mikrofilmes és fotós, valamint a dokumentációs tanfolyamot is⁹⁰.

A következő egy-két év kimondottan továbbképzésre vonatkozó adataiból igen kevés található a szakirodalomban, ill. a beszámolókból, jelen-

tésekben, ennek magyarázatát leginkább abban kereshetjük, hogy az első, 1959-es év határozott elképzeléseihez képest a továbbképzés átmeneti ideig: az alapképzési rendszer kialakulásáig át kellett vegye annak szerepét, vagyis a továbbképzés nem az alapképzettséget fejlesztette tovább, hanem számos, már könyvtárakban dolgozó munkatárs számára alapozó ismereteket adott az egyes szakterületeken (osztályozás, bibliográfia, katalogizálás, raktározás, mikrofilmezés stb.)⁹¹.

A továbbképzés koncepciói és a megvalósítás formái

A változás 1964-ben következett be azzal, hogy – miután a 148/1962. M.M. sz. utasítás rendezte az alapképzés jogszabályi hátterét – megszülethetett a könyvtáros szakmai továbbképzés első, országos, központilag irányított szervezeti rendszere⁹², amelynek részleteit azonban a minisztérium Könyvtári osztálya az Országos Könyvtárügyi Tanácsban márciusban történt megvitatása és elfogadása⁹³ után nem rendelet vagy utasítás, hanem tájékoztató formájában tette közzé, megteremtve ezzel komoly hátrányát is: így hiányzott a kötelezettség, az erőteljesebb ösztönzés; és a rendszer bevezetése nem tette lehetővé sem a különböző formájú továbbképzések elvégzésének anyagi elismerését, sem a létszám ennek megfelelő növelését⁹⁴. A továbbképzési koncepció tematikailag három összetevőre – ideológia és politika, az ellátandó szakterület ismeretanyagai, szorosan vett könyvtárosi ismeretek – koncentrált, és három szervezeti formát – központilag szervezett, hálózati központok által szervezett, fejlett munkamegosztással dolgozó hálózaton kívüli nagykönyvtárak által szervezett – határozott meg. Mivel a központi szakmai továbbképzés megszervezését a KMK kapta feladatul, a megvalósítás érdekében az Oktatási osztály a könyvtáros közvéleménnyel és a szakma irányítóival egyeztetve 1969-ig szóló ötéves programot dolgozott ki, alkalmazva a

képzés mindkét előírt formáját: a könyvtárvezetői konferenciákat és a könyvtárosok hiányos képzettségének kiegészítését, elavult ismereteinek korszerűsítését szolgáló tanfolyamokat, ankétokat. Az összegző eredmények szerint a központi továbbképzések 75 százalékát közművelődési könyvtárosok számára rendezték, az öt év alatt mintegy ötezer résztvevővel, 84 konferenciával és számtalan rövidebb lélegzetű tanfolyammal⁹⁵. A tematikai megoszlás a következőket mutatta: az összes téma 25 százalékát tették ki az ideológiai-politikai témák; 11 százalékát az ellátandó szakterületek témái (műszaki fejlesztés, vezetés- és szervezéstudomány, pszichológia, szociológia és vizsgálatai, gyermek- és neveléslélektan), döntő többségét, 64 százalékát pedig a szorosan vett könyvtáros képzés két csoportban, tudományos és szakkönyvtárosoknak (tudományos kutatás, a könyvtárak távlati fejlesztése, módszertani munka, referenzmunka, szakozás és az ETO változásai, szakirodalmi és adatszerű tájékoztatás), ill. közművelődési könyvtárosoknak (a megyei könyvtár, könyvtári tervezés, gyűjtőköri szabályzat, módszertani munka, olvasáselemzés, olvasószolgálat, körzeti könyvtárak, katalógusépítés, állománygyarapítás, gyerekkönyvtárosi feladatok, helyismeret, tájékoztatás, könyvtárak és művelődési házak együttműködése stb.)⁹⁶. Az utókor így értékelte e korszak eredményeit: „*Ennek a formának a legnagyobb érdeme a szakma igen széles rétegeinek a megmozdítása volt, ekkor épültek ki az irányítók és a könyvtárak közötti széles körű kapcsolatok, hasznos információk cseréltek gazdát, a különféle könyvtárakban dolgozók részére országos tapasztalatcserére nyílt lehetőség. A szakma kiváló egyéniségei előadásokon, konferenciákon ismertették a hazai és a nemzetközi könyvtárügyi aktuális kérdéseit.*”⁹⁷.

A szervezett továbbképzés első öt éve alatt és után az Oktatási osztály – 1968-ban országos könyvtáros közvélemény-kutatást is végezve, később a III. Országos Könyvtárügyi Konferencia téziseit, megállapításait is figyelembe véve – igyekezett levonni a tapasztalatokat, majd a következő ciklusra vonatkozóan, a folytatást ille-

tően javaslatokat tenni⁹⁸. Az elképzelés szerint a továbbképzés tartalmát tekintve két részre bontható: az eddig is alkalmazott tájékoztató jellegű képzések (országos, nemzetközi és hálózati konferenciák, ankétok, szakmai viták, tapasztalatcserék, tanulmányutak) célja továbbra is az elvi megalapozás biztosítása mind szakmai, mind művelődéspolitikai tekintetben, az állami intézmények (KMK, hálózati központok, nagykönyvtárak) és a Magyar Könyvtárosok Egyesületének önálló vagy közös szervezésében; ugyanakkor biztosítani kell a könyvtáros alapképzettségre épülő, ún. minősítő továbbképzések rendszerét, vagyis olyan elméleti és gyakorlati jellegű tanfolyamokat, amelyek nem kötelezőek, nem adnak ugyan a besorolás szempontjából újabb, magasabb szintű végzettséget⁹⁹, de speciális területeken, korszerű követelmények szerint, komoly számonkéréssel összekapcsolva bővítik vagy egészítik ki az alapképzettséget. E tanfolyamok témaköreinek kiválasztását két szempont – azok a munkaterületek, ahol a korszerűsítés feltétlenül szükségessé válik és azok az új szakismeretek, amelyek elég kidolgozottak, tananyaggal, hozzáférhető szakirodalommal és felkészült előadói gárdával alátámasztottak már az oktatás számára – befolyásolhatja, szervezeti kereteit a felsőfokú könyvtáros végzettségük számára az egyetemi könyvtáros tanszék, középfokú végzettséggel rendelkezők számára pedig elsősorban a KMK biztosíthatja.

Mivel 1970-ben, elfogadva a fenti koncepciót, a Művelődésügyi Minisztérium újra megerősítette a KMK szerepét a könyvtárosok központi továbbképzésében, és a korábbiaktól eltérően most már komoly pénzügyi forrást is biztosított a képzési forma megvalósításához, valóban megteremtődött a lehetőség az ún. konferenciák rendszeréről az igazi tanfolyami képzésekre való áttérésre. Az évtized tanfolyami gyakoriságokat, résztvevői létszámokat és tematikai utalásokat is tartalmazó mérlege szerint¹⁰⁰ a döntő többségében magas szintű, kiemelkedő színvonalú¹⁰¹, 12–18 hónapos, általában ősszel induló és a következő év nyarán vagy őszén befejeződő tanfolyamok két csoportba sorolhatók.

Új ismereteket közvetítettek:

- az 1970 és 1978 között három alkalommal megszervezett, a számítógépek könyvtári és dokumentációs alkalmazásával foglalkozó, 240 órás tanfolyam, a nagykönyvtárak – egyelőre még reménybeli számítógépes – adatfeldolgozói számára;
- a közművelődési könyvtárak zenei részlegeinek könyvtárosai számára két alkalommal megszervezett, 18 hónapos továbbképzés könyvtári és zenei szaktárgyakból;
- az egyéves, három alkalommal megszervezett, az ETO-ra és a teauruszokra egyaránt koncentráló osztályozási tanfolyam;

az új bibliográfiai leírást bemutató ötnapos, kilenc alkalommal megszervezett továbbképzés, amely az oktatók képzésével kezdődött.

A főként rokontudományokkal kapcsolatos ismeretbővítés kategóriájába tartoztak a következő, egy vagy több alkalommal megrendezett továbbképzések:

- egyéves gyerekkönyvtáros tanfolyam;
- egyéves olvasószolgálati tanfolyam;
- egyéves tanfolyam a speciális könyvtári dokumentumokról;
- egyéves tanfolyam egyházi könyvtárosok számára;
- egyéves bibliográfiai tanfolyam;
- egyéves tanfolyam az ajánló bibliográfiák készítéséről;
- egyéves vezetőképző tanfolyam az A és a B típusú közművelődési könyvtárak, valamint a szakkönyvtárak és a szakszervezeti hálózati könyvtárak vezetői számára;
- egyéves módszertani tanfolyam közművelődési könyvtárosok számára.

Amint arról a nemzeti könyvtár évkönyveinek és a KMK éves beszámolóinak¹⁰² segítségével megbizonyosodhatunk, a nyolcvanas évek első felében az egyéves tanfolyamok nagy része folytatódott, ill. ismétlődött, de szerveződtek újabbak is. Már 1980-ban négy új tanfolyam indult el, majd fejeződött be a következő évben sikeresen: hírlap- és folyóíráttárak kezelése, osztályozás – koordinált indexelés, a szépirodalom könyvtári kérdései, szükséglet- és ellátottság-

vizsgálatok. 1981-ben az új bibliográfiai leírás tanfolyami oktatására zenei, helyismereti, és feldolgozó részlegekben dolgozó munkatársak számára és megyei szintű továbbképzéseken került sor. Ez és a következő év féléves tanfolyamok hosszú sorát indította el: a hátrányos helyzetű rétegek könyvtári ellátásáról, a helyismereti gyűjtemények szervezéséről és vezetéséről, a társadalomtudományi információkereső rendszerekről és szolgáltatásokról, a vezetéselméletéről a B típusú könyvtárak igazgatói számára, a régi és ritka könyvek kezeléséről egyházi, iskolai és közművelődési könyvtárak számára. 1984–85-ben újra az egyéves tanfolyamok kerültek előtérbe az olvasáspedagógia, a szépirodalom-ismeret, a könyvkötészet és a társadalomtudományi referenzmunka területéről, féléves időtartamban pedig a tipográfiáról, a könyvtári kapcsolatszervezésről, a hátrányos helyzetű olvasókkal való foglalkozásról, a bibliográfiaszerkesztésről zajlott továbbképzés.

A másfél évtized alatt rövidebb „lélegzetű” tanfolyamok lebonyolítására is sor került, így zajlottak le 1974-ben a nemzetiségi báziskönyvtárakkal közösen megrendezett kétnapos továbbképző szemináriumok a nemzetiségi községek könyvtárosai és pedagógusai számára, majd egyhetes céltanfolyam szerveződött a nemzeti könyvtárral közösen és a regionális szempont figyelembe vételével a résztvevők kiválasztásakor a régi magyarországi nyomtatványok 1800-ig terjedő periódusa számbavételének előkészítésére; 1981-ben kéthetes táborban vettek részt a fiatal közművelődési könyvtárosok, tíznapos tanfolyam foglalkozott a többnyelvű teauruszok készítésével, nyolc- ill. ötnapos a dokumentumleírás új szabványával, és kétnapos a gyermekkönyvtárak aktuális kérdéseivel; 1982–83-ban előadássorozat zajlott a megyei könyvtárak igazgatói számára a számítógépek könyvtári alkalmazásának lehetőségeiről, és állománygyarapítási tanfolyam szerveződött az A típusú könyvtárak vezető munkatársainak; 1984–85-ben egyhetes továbbképző tanfolyamok zajlottak a könyvtárhasználat oktatásának didaktikájáról, a középiskolai könyvtárhaszná-

latra való felkészítésről, a katalógusszerkesztésről, a Commodore-64 típusú számítógép könyvtári alkalmazásáról, a műszaki, a mezőgazdasági és a természettudományi referenzmunkáról.

Az Oktatási osztály több tanfolyam esetében magára vállalta az oktatók képzését is, 1979-ben felmérést készített a következő évekre vonatkozó továbbképzési igényekről, és a középfokú képzéshez hasonlóan igen komoly volt tananyag-készítési, jegyzetkiadási tevékenysége is. Ebben az időben jelent meg¹⁰³ a *Bibliográfiai tanulmányok* (1978), a *Bibliográfiai olvasókönyv* című szakirodalmi szemle (1979), a *Példatár a könyvek bibliográfiai leírásához* (1979), a *Példatár a könyvek katalógizálásához* (1984); *A gyermek- és ifjúsági irodalom magyar szakirodalma* (1971), *A gyermekirodalom külföldi szakirodalmának áttekintése* (1971), *A gyermekkönyvvállomány fejlesztése* (1971), az *Olvasószolgálat a gyermekkönyvtárakban* (1971), *A gyermekkönyvtári munka* (1979), *A megfelelő könyvet a megfelelő olvasónak* (1977–1978) című segédanyag két kötetben; a *Könyv- és könyvtárhasználati képzés az általános iskolai nevelés és oktatás tervében* (1980) című segéd- és vitaanyag, a *Könyvtárosok a fiatal olvasókról és a nem olvasó fiatalokról* (1983) című tanulmánykötet; az *Olvasásismeret: olvasásshociológia, olvasáslélektan, olvasáspedagógia* című tankönyv (1979); a *Számítógépek könyvtári és dokumentációs alkalmazása* (1971), a *Gépi adatfeldolgozás a könyvtári munkában* (1974); a *Régi könyvek és kéziratok* (1974) című tanulmánygyűjtemény, a *Tájékoztató a kéziratári gyűjtőkörről, rendszerezésről és a kézirat-katalógusok sajtó alá rendezéséről* (1975); *A helyismereti munka tárgya és általános kérdései Magyarországon* (1976); a közönségkapcsolatokról (1984), de már korábban azok könyvtári alkalmazási módszereiről (1979); a könyvtárakban fellelhető nem hagyományos dokumentumokról (1979); *A két- és többnyelvű tezaurszok irodalma* (1981) című kritikai szemle és annotált bibliográfia; *Az osztályozás alapjai: bevezetés az információkereső nyelvek elméletébe* című kísérleti oktatási segédanyag (1982),

A tezaurszépítés számítógépes segítése (1983); *A zenei szakirodalmi információellátás helyzete és fejlesztésének lehetőségei* (1985).

Az oktatók neve is magáért beszél az egyes tanfolyamokon¹⁰⁴. Tanított a különböző régi könyves képzésekben többek között *Berke Barnabásné*, *Borsa Gedeon*, *Ferenczy Endréné*, *Gregus István*, *Horváth Dezső*, *Kárpáti Miklós*, *Kastaly Beatrix*, *Kertész Gyula*, *Kocsy Lászlóné*, *Kozocsa Ildikó*, *Maróth Miklós*, *Mezey László*, *Szelestei N. László*, *Nagy Zsoltné*, *Pajor Enikő*, *Pavercsik Ilona*, *Rozsonдай Marianne*, *Stemlerné Balogh Ilona*, *Szinai Zsuzsa*, *V. Ecsedy Judit*, *Vásárhelyi Judit*, *Velenczei Katalin*, *W. Salgó Ágnes*, *Wittek Lászlóné*. A bibliográfiai leírást *Baczoni Tamásné*, *Csoma Edit*, *Nagy Zsoltné*, *Rác Ágnes*, *Varga Ildikó* tanította; az ETO- és egyéb osztályozási tanfolyamokon *Babiczy Béla*, *Gyuris György*, *Horváth Tibor*, *Környei Márta*, *Mártyán Gyula*, *Nagy Lajosné*, *Pintér László*, *Roboz Péter*, *Rónai Tamás*, *Ungváry Rudolf*, *Vajda Erik* működött közre. A gyerekkönyvtáros tanfolyamokon a résztvevők az évek során a következőkkel találkozhattak: *Andor Mihály*, *Bagdy Emőke*, *Balogh Ferencné*, *Bognár Szabolcs*, *Bognár Tas*, *Butz Hunor*, *Csoma Gyula*, *Dán Krisztina*, *Dér Mária*, *Ferge Zsuzsa*, *Gerencsér Valéria*, *Gubcsó Ágnes*, *Katsányi Sándor*, *Kádárné Fülöp Judit*, *Kósáné Ormai Vera*, *Kovács Mária*, *Könyves-Tóth Lilla*, *Nagy Attila*, *Pápay Judit*, *Pazonyi Judit*, *Radóczy Mária*, *Ramháb Mária*, *Vargha Balázs*, *F. Várkonyi Zsuzsa*; a zenei továbbképzésben pedig többek között *Eckhard Mária*, *G. Forrai Magda*, *Földes Ferenc*, *Gát Eszter*, *Gócza Gyuláné*, *Olsvai Imre*, *Pintér Ferencné*, *Pogány György*, *Skaliczki Judit*, *Szalai Ágnes*, *Szerző Katalin*, *Varga Ildikó*, *Vavrinecz Veronika*, *Zöldi Péter* tanított. Az olvasásismerettel, a könyvtárhasználat tanításával, a könyvtárpedagógiával kapcsolatos továbbképzéseken *Bagdy Emőke*, *Bartos Éva*, *Gereben Ferenc*, *Halász László*, *Havas Katalin*, *Kádárné Fülöp Judit*, *Kocsis István*, *Lőrincz Judit*, *Nagy Attila*, *Vidra Szabó Ferenc*; *Báthory Zoltán*, *Czeller Zsuzsanna*, *Dán Krisztina*, *Heit Gábor*, *Homor Tivadar*, *Könyves-Tóth Lilla*, *Nagy At-*

tila, Sáráné Lukácsy Sarolta; Csepeli György, Csoma Gyula, Daróczi Ágnes, Ferge Zsuzsa, Gerevich József, Hunyady György, Katsányi Sándor, Örkény Antal, Romsics Ignác, Tomka Miklós, Zétényi Ágnes működött közre. A helyismereti képzést Győri Erzsébet, Gyuris György, Kertész Gyula, Lisztes László, Romsics Ignác, Vajda Kornél tartotta.

A nyolcvanas évek közepére tehát teljességében kiépült és meghonosodott a könyvtáros továbbképzés, amelynek gerincét: a szakosító jellegű központi továbbképzési rendszerét a KMK Oktatási osztályának oktatásszervező tevékenysége fémjelezte. Az ebben az időszakban folyó, minden főfoglalkozású magyar könyvtárosra kiterjedő pályakép-vizsgálat¹⁰⁵ alapján azonban megállapítható volt, hogy a rugalmasnak és valóban színvonalasnak tekinthető központi (és felsőoktatási) továbbképzési lehetőségeket évente a könyvtári dolgozóknak csak mintegy tíz százaléka vehette igénybe¹⁰⁶, így szükségessé vált a rendszer megújítása – de legalábbis újragondolása.

A feladatra Katsányi Sándor, az Oktatási osztály akkor vezetője vállalkozott, előterjesztést készítve az Országos Könyvtárügyi Tanács számára¹⁰⁷ és a szakajtóban bővebben is kifejtve a fejlesztés lehetőségeit¹⁰⁸. A szerző szerint az ideális továbbképzési rendszer *„Tehát: minden szakemberre kiterjedő, mindenkinek részvételi lehetőséget biztosító, ezért általánosan kötelezővé tehető rendszer; az általános szakmai ismereteket felújító kurzusok és a szakosító kurzusok kettőssége; a továbbképzés szerves kapcsolódása az alapképzéshez, ennek megfelelően az alapképzési szintek szerinti differenciálása; helyzetének jogszabályokkal való megerősítése, presztízsének besorolási kategóriákkal és bérkategóriákkal való alátámasztása.”*¹⁰⁹ Az előterjesztés cselekvési stratégiának nevezett részéből a kulcskifejezéseket emelem ki, ezek világosan bizonyítják az elképzelés előremutató mivoltát: a továbbképzésben való részvétel mint természetes követelmény és igény; a továbbképzési terület egészére kiterjedő intézményes szabályozás előkészítése; a képzési kínálat formai és

tartalmi gazdagságának fokozása; a továbbképzés igazítása a könyvtári dolgozók végzettségi szintjéhez; intenzív továbbképzési lehetőség a frissen végzettek számára a végzéstől számított tíz éven belül; a könyvtári munkakörök jegyzékének összeállítása és a speciális végzettséget igénylő munkakörök megjelölése; a munkakör betöltéséhez javasolt kurzusok szakmai értékelése, azaz vizsgával való zárása. A továbbképzés kötelező mivolta helyett a szerző inkább az „egyetemesség” kifejezést használja, és azt ajánlja, hogy kötelező a szervező intézmények számára legyen a továbbképzési alkalmak biztosítása, a résztvevők inkább fakultatív módon dönthessenek a továbbképzésbe való bekapcsolódásról¹¹⁰. Az előterjesztés részletesen foglalkozik a továbbképzésben résztvevő intézmények – az ELTE Könyvtártudományi Tanszéke, a tanárképző főiskolák könyvtáros tanszékei, az OSZK KMK, a koordinációs és a hálózati központok, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, nem könyvtári intézmények – feladatrendszerével, a KMK esetében két új feladatot is előrevetítve: váljon a már képesítést szerzett könyvtárkezelők hálózati továbbképzésének módszertani gondozójává; és koordinálja a különböző intézmények által szervezett szakmai továbbképzések programját (az egyes könyvtártípusok továbbképzési igényeinek felmérése, a továbbképzési programok összegyűjtése és évenkénti közzététele, az érdekeltek tájékoztatása)¹¹¹. A továbbképzés tartalmára vonatkozóan az előterjesztés a könyvtárosi tevékenységgel közvetlenül kapcsolatban álló tanfolyamtípusokat határoz meg:

- általános felújító tanfolyamok – a könyvtári tevékenység egészét vagy egy-egy mezőjét átfogva a korábbi ismereteket újjal kell kiegészíteni, fel kell frissíteni, el kell mélyíteni;
- magasabb szakképesítést adó formák – továbbképzési lehetőségeket kell biztosítani a főiskolai és az egyetemi kiegészítő képzésben, ösztönözni kell az arra érdemeseket a doktori cím megszerzésére;
- speciális könyvtári munkakörökre való képzés – központi, specializálást nyújtó

tanfolyamokat kell rendszeresen ismétlődve szervezni azokra a munkakörökre, amelyeknél az alapképzés nem adja meg a teljes értékű felkészítést (szaktájékoztató, zenei könyvtárosok, gyermekkönyvtárosok stb.);

- rövid céltanfolyamok – az érintett munkatársakat fel kell készíteni új feladatokra (pl.: új szabványok, új eljárások bevezetése stb.);
- a könyvtár által közvetített szakterület ismereteibe bevezető tanfolyamok – lehetőséget kell biztosítani a szakkönyvtárak által közvetített szakismeretek (műszaki, jogi, orvosi stb.) elsajátítására;
- vezetői tanfolyamok – központi tanfolyamokat kell szervezni a vezetőképző intézményekkel együttműködve a vezető-kiválasztás és az utánpótlás-nevelés érdekében;
- nyelvtanulás – növelni kell a hatásos, nyelvvizsgával záruló, szervezett nyelvtanulási alkalmak számát¹¹².

Természetesen mindez elképzelhetetlen az anyagi-gazdasági kérdések megoldása nélkül: a szerző szerint a továbbképzésben résztvevők mindaddig nem kötelezhetők anyagi hozzájárulásra, amíg a képzések elvégzése nem jár jogszabályban garantált előnnyel – javaslata tehát az, hogy központi keretek terhére, vagy a munkáltató által átvállalt költségekkel történjen a továbbképzés finanszírozása, különbséget téve a nyilvános szolgálatot teljesítő és a vállalati könyvtárak között, utóbbiak esetében inkább a vállalatokra mint fenntartóra terhelve a fizetési kötelezettséget¹¹³. Az előterjesztéssel párhuzamosan, szintén a szerző tollából megjelent tanulmány hatékonysággal, ösztönzőkkel, módszerekkel és eszközökkel foglalkozó része három ma is megszívlelendő programpontra támaszkodik: „*Legyen a továbbképzésben való részvétel a fiatal diplomás könyvtárosok pályatervének része! [...] Legyen a specializáló továbbképzés elvégzése a speciális munkakörök (zenei könyvtáros, tájékoztató, gyerekkönyvtáros) végleges betöltésének feltétele! Legyen a könyvtárvezetői*

tanfolyamon való részvétel a káder-kiválasztás és az előrettekintő személypolitika része!”¹¹⁴

A nyolcvanas évek második felének továbbképzési struktúrájában az Oktatási osztály továbbra is megállta a helyét, a Katsányi-féle előterjesztés KMK-ra vonatkozó javaslatait lehetőségeihez mérten, néha azokon felül¹¹⁵ is igyekezett megvalósítani. A nemzeti könyvtár korszakra vonatkozó évkönyve szerint¹¹⁶ ebben az időszakban az osztály olyan szakmai továbbképző tanfolyamokat indított el legalább egy, de sokszor egymás után több alkalommal is, mint az irodalomelméleti és esztétikai, az újságírói, az osztályozási és indexelési, a történelmi és művelődéstörténettel foglalkozó, a speciális könyvtári dokumentumokkal foglalkozó, a szervezés-módszertani, az állományalakítási, a régi könyvek gondozásával foglalkozó, a módszertanos, a könyvek és az időszaki kiadványok formai feltárását taglaló, az antikvárius-becsüs, a könyvtárpedagógiai és a könyvtárhasználatra felkészítő, az ETO-, az iratkezelési, a mentálhigiénés, a kisszámítógép alkalmazói tanfolyam. Az osztály képezte a zenei könyvtárosokat, a gyermekkönyvtárosokat (csoportvezetésre felkészítő tréninggel is), a pedagógiai főiskolákon könyvtáros tárgyakat oktatókat; szervezett tréninggel összekapcsolt vezetőképzőt¹¹⁷ városi, szakszervezeti, szak- és közművelődési könyvtárosoknak, önismereti tréninget vezető szerepkörű könyvtárosoknak és egyetemi hallgatóknak. Foglalkozott egyes könyvtárak munkatársainak képzésével: általános szakmai felkészítést adott a külföldi magyar intézetek könyvtárosainak, új szabvány szerinti bibliográfiai leírást tanított az OSZK feldolgozó és tájékoztató munkatársainak, számítógépes képzést szervezett saját, azaz KMK-s és a (z akkori) Gorkij Könyvtár munkatársainak; a Művelődési és Köznevelési Minisztérium támogatásával bentlakásos, intenzív továbbképzést tartott erdélyi könyvtárosoknak¹¹⁸. Az osztály 1989-ben a debreceni KLTE-vel közösen két-éves humán informatikus másoddiplomás képzést indított.

A továbbképzéseket a minisztérium Könyvtári osztálya minden évben jelentős összeggel tá-

mogatta, a korábbi korszakokhoz hasonlóan az oktatói gárda is magáért beszél: a „külsősök” között ott van *Niederhauser Emil*, *Diószegi István*, *Szabó Miklós*, *Katona Tamás*, *Földes Iván*, *Benczedy József*, de KMK-sok is közreműködtek a tanfolyamokon: *Nagy Attila*, *Varga Ildikó*, *Orbán Éva*, *Skaliczki Judit*, *Szente Ferenc*, *Győri Erzsébet*, *Gerő Gyula* és a többiek¹¹⁹. Az oktatási, jegyzet- és segédanyagok kiadása is a korábbi intenzitással folytatódott: megjelent pl. a *Hátrányos helyzetű olvasók könyvtári ellátása* (1985), a *Példatár a zeneművek katalogizálásához* (1985), a *Könyvtári állomány védelme és megóvása* (1986), az *Állományalakítási olvasókönyv* (1986), a *Könyvtár és marketing című szakirodalmi szemle* (1986), a *Bibliometria és tudománymetria* (1987), a *Könyvtári rendezvények, könyvtári propaganda* (1987), a *Példatár a könyvek formai és tartalmi feltárásához* (1988), a *Példatár régi könyvek formai feltárásához* (1989), az *Olvasókönyv a biblioterápiáról* (1989), a *Feladatgyűjtemény a könyvek formai feltárásához, leíró katalogizálásához* (1990), a *Példatár az időszaki kiadványok formai feltárásához* (1990), az *Útmutató a referátumok és annotációk készítéséhez* (1990), a *Példatár az időszaki kiadványokban megjelent részdokumentumok (cikkek) bibliográfiai leírásához* (1993), a *Könyvtár szociális funkciója* című tanulmánygyűjtemény (1995)¹²⁰.

A munkaköri szakképzésre vonatkozó rendelet és következményei

1991. január elsején életbe lépett a középfo-kú képzésről szóló fejezetekben már említett, a művelődési ágazati szakmunkásképzésről és munkaköri szakképzésről szóló 17/1990. (XII. 20.) MKM rendelet, amely a közgyűjtemények tevékenységével foglalkozó fejezetében szereplő, felsőfokú végzettséggel már rendelkezők által elvégezhető könyvtáros felsőfokú szak-képzések közül a zenei könyvtárosi képzés, a gyermekkönyvtáros képzés, a könyvtári rend-

szerszervező-képzés, a könyvtáros-informatikus szakképzés és a tájékoztató könyvtáros szak-képzés vizsgabizottságát működtető szervként a KMK-t nevezte meg – ez arra predesztinálta az intézmény Oktatási osztályát, hogy e végzett-ségeknek megfelelő képzések, konzultációk és vizsgák szervezésébe fogjon. Az első évben a tájékoztató és a könyvtáros-informatikus szak-képzés került meghirdetésre¹²¹, az előbbi végül elegendő jelentkező hiányában nem indult el, az utóbbi viszont – kétéves, négy féléves tanfo-lyamként, többszöri indítással – megvalósult. A képzés célja a következőképpen került megfo-galmazásra: „olyan felsőfokú könyvtáros-infor-matikus szakemberek képzése, akik a kor szín-vonalán ismerik és gyakorlatban alkalmazni tud-ják az információgyűjtés, rendszerezés, tárolás és visszakeresés minden tudnivalóját, továbbá a humán tudományok művelését segítő sokoldalú tájékoztatási igények kiszolgálására és számí-tógépes könyvtári információs rendszerfejlesz-tési munkák kreatív végzésére alkalmasak.”¹²² A tematikát olyan tantárgyak alkották, mint az önismereti tréning, a kommunikációelmélet, a könyvtártörténet (nem előadás formájában, ha-nem választható téma kidolgozásaként, írásban), a matematikai logika, az információelmélet, az adatmodellezés, a könyvtári ismeretek infor-mációs alapjai; a képzés oktatói gárdáját pedig az OSZK és az egyetemi, főiskolai könyvtáros tanszékek munkatársai képviselték¹²³.

A munkaköri képzésre vonatkozó rendelet le-hetővé tette a tanulmányok elvégzésének ún. egyéni felkészülési módját¹²⁴ is, a vizsgabi-zottságot működtető szerv számára pedig – a vizsgára jelentkező legalább kétéves szakmai gyakorlatának megléte esetén – konzultációs foglalkozások szervezését. A következő években tehát az osztály évente legalább két alkalommal biztosított vizsgákat a rendeletben szereplő szak-képzésekhez úgy, hogy a tanfolyamok mellett oktatási segédanyagokkal¹²⁵, tematikákkal, iro-dalomjegyzékekkel is segítette a vizsgázókat. A tanfolyamok és megszervezett vizsgák hosszú sorát mi sem bizonyítja jobban, mint az OSZK irattárában azóta is őrzött törzslapok, vizsgabi-

zottsági jegyzőkönyvek és a több kötetre rúgó, máig 'anyakönyvként' vagy 'törzskönyvként' emlegetett¹²⁶, az egyes szakképesítésekkel rendelkezők rendeletileg előírt¹²⁷ adatait tartalmazó jegyzék.

1995-ben – párhuzamosan az előző fejezetekben tárgyalt OKJ-s rendszer kialakításával – a rendeletet hatályon kívül helyezték, az osztály tevékenységére vonatkozó beszámoló ezt „jogosítványai csonkításaként” élte meg¹²⁸, de erőit a továbbképzés terén így még inkább a szakképesítést ugyan nem nyújtó, de a könyvtárosok gyakorlati munkáját sokban segítő egyéb tanfolyamok felé tudta fordítani. Már az évtized első felétől komoly hagyományai alakultak ki a mentálhigiénés képzéseknek, továbbra is igen népszerűek voltak a bibliográfiai leírással (pl. az időszaki kiadványok részdokumentumainak leírása, feldolgozói fórum) és az állományvédelemmel foglalkozó kurzusok, a hátrányos helyzetű olvasókkal való foglalkozásra koncentrálnó tanfolyamok, az egyes könyvtártípusok (pl. egyházi könyvtárak) munkatársai vagy egy-egy intézmény – kiemelten természetesen a nemzeti könyvtár – kollégái számára szervezett továbbképzések¹²⁹.

A kilencvenes évek elejétől mindenképpen kiemelt helyen kell említeni a számítógépes képzések hosszú sorát is, amelyekhez pályázati pénzből létrehozott és folyamatosan bővített gépterem¹³⁰ állt az osztály rendelkezésére: ilyenek voltak az egyes számítógépes rendszerek és programok megismerésére szervezett céltanfolyamok, az internetes képzések és az erdélyi könyvtárosok számára szervezett alapozó tanfolyamok¹³¹.

Az évtized utolsó éveiben egyre inkább beszűkültek a továbbképzés anyagi lehetőségei¹³², jelentős változást csak a készülőben lévő könyvtári törvénytől lehetett várni. Végül az 1997. évi CXL. törvény 100. paragrafusa adott felhatalmazást az érintett miniszternek a könyvtárosok továbbképzésére vonatkozó rendelet megalkotására. A hétévenként kötelező továbbképzési rendszer 2000-ben került bevezetésre¹³³, komoly

változásokat, új korszakot indítva el a könyvtáros továbbképzés tartalmának, követelményeinek és finanszírozásának vonatkozásában.

Jegyzetek

1. A továbbiakban: KMK.
2. Az osztály elnevezése az idők folyamán többször változott (az 'oktatási' mellett volt még 'módszertani, kutatási és továbbképzési'; valamint 'oktatási és módszertani'), ezeket nem követem, mert sokrétű tevékenységéből kizárólag az oktatással foglalkozom, az elnevezést is folyamatosan 'Oktatási osztály'-ként használom.
3. Az osztály létszáma a későbbi évtizedek során természetesen bővült. Az osztály első irányítója – másodállásban – Barabási Rezső volt, a további évtizedekben, majd a vezetésben osztályvezetőként meghatározó szerepet játszott az 1961 májusában kinevezett Vadász Ferencné, az 1977-től helyére kerülő Katsányi Sándor, majd 1986 késő őszétől Csapó Edit. A hosszú éveken keresztül tartó vezetési ciklusok az elképzelésekben, stílusokban, hozzáállásban is igen jellemző korszakokat takarnak. A vezetők mellett mindenképpen ki kell emelnem még Papp István tevékenységét: a szakirodalom alapján is egyértelműen megállapítható, és interjúalanyaim is határozottan megerősítették, hogy az első három év teljes tervező- és szervezőmunkája Papp István vállain nyugodott. Az itt említett személyek közül – a találkozások sorrendje szerint – Katsányi Sándorral, Csapó Edittel és Papp Istvánnal személyesen is volt lehetőségem beszélgetni, közreműködésüket ezúton is hálásan köszönöm.
4. BEREZKY László: Harmincéves a KMK. = Könyvtáros, 39. évf. 1989. 9. 520–528. p. A tanulmány különlegessége az, hogy alapszövege már két és fél évvel a KMK alapítása után elkészült, némi kiegészítéssel azonban mégis csak a harmincadik évforduló alkalmából jelent meg. Az idézetet ld.: 524–525. p.
5. A tanulmányban természetesen foglalkozom majd az alapfokú képzés Oktatási osztályt érintő részével is, a középfokú képzéssel kapcsolatos témába azért kezdek bele „in medias res”, mert az időrendi megközelítés ezt kívánja leginkább.
6. BESENYEI Andorné – PAPP István: A Könyvtártudományi és Módszertani Központ Oktatási Osztályának 1959. évi munkájáról. In: Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1959. Budapest, OSZK, 1961. 93–104. p.
7. Az előzmények: 1954-ben a könyvtárosi munkakörök betöltésének lehetőségét, különválasztva a szakkönyvtárosi és

- a közművelődési könyvtárosi lehetőségeket, minisztériumi utasításokhoz kötötték – 11-1-18/1954. Np. M. sz. utasítás, 11-2-18/1954. Np. M. sz. utasítás –, biztosítva a végzettség megszerzéséhez szükséges tanfolyamokat, és előírva az ún. minimumvizsga teljesítését. A szakkönyvtári területen az Országos Műszaki Könyvtár kezdte meg a négyhónapos, esti és levelező tagozatos, heti ötórás, összesen 80 órát kitevő tanfolyamok szervezését. A tanfolyamok tematikája érintette az állománygyarapítást, a feldolgozást, a raktározást, az olvasószolgálatot, a tájékoztatást, a nyomdai ismereteket, a könyvtári hálózatok kérdéseit; az elhangzott előadásokat az oktatók által írt, és a könyvtár kiadásában nyomtatásban megjelentetett tankönyv-apparátus támasztotta alá. Ld. VADÁSZ Ferencné: A középfokú könyvtárosképzés története és dokumentumai 1945–1976. Budapest : NPI, 1980. 17–21. p. A szerzőt a Központi Pedagógus Továbbképző Intézet igazgatói tisztsége alól felmentve helyezték az Országos Széchényi Könyvtárba 1961-ben, május 16-án nevezték ki a KMK Oktatási osztályának vezetőjévé. Tanulmányom e részében alapvető forrásként támaszkodom a középfokú képzésre vonatkozó, nyomtatásban megjelent munkájára.
8. Ebben az „átvett” kétéves képzésben 1959-ben összesen 297 fő végzett. Ld: VADÁSZ: i. m. 117. p.
 9. Az elképzelés szerint ez utóbbi tudásanyagot a tanfolyami résztvevők gyakorlati munkájuk során sajátíthatják el. V. ö.: BESENYEI – PAPP: i. m. 96. p.
 10. BESENYEI – PAPP: i. m. 98. p., VADÁSZ: i. m. 30. p., FUTALA Tibor: Kronológia a hazai könyvtárosképzés és továbbképzés változásainak figyelemmel kíséréséhez. = Könyvtári Figyelő, 26. évf. 1980. 2. sz. 140. p.
 11. A „könyvtárostanuló-képzés” terveit Waldapfel Eszter előterjesztésében 1958. július elején tárgyalta és fogadta el Debrecenben az Országos Könyvtárügyi Tanács. V. ö.: FUTALA Tibor: i. m. 140. p.
 12. Gerő Gyula könyvtártörténeti kronológiája szerint a nemzeti könyvtárban 1959 őszén öt könyvtárostanuló kezdte meg párhuzamosan munkáját és tanulmányait. V. ö.: A Könyvtártudományi és Módszertani Központ története dátumokban. Összeáll. Rácz Ágnes. Budapest, 2009. 2. p.(Kézirat). Vadász Ferencné szerint viszont az első nappali tanfolyamot 12 tanuló végezte el 1961-ben, de a tanfolyam olyan terheket rótt az OSZK munkatársaira, amelyeket saját feladataik folyamatos ellátása mellett, ellenszolgáltatás nélkül a későbbiekben nem tudtak vállalni. V. ö.: VADÁSZ: i. m. 28. p.
 13. Ld. VADÁSZ: i. m. 117. p. A mű Függeléke (61–116. p.) valamennyi itt ismertetett középfokú képzés esetében tartalmazza a részletes tanterveket és tananyag-leírásokat is.
 14. A minisztérium Közművelődési Főosztálya által jóváhagyott előterjesztés hozzáférhető a Könyvtári Intézet Könyvtörténeti és Könyvtártudományi Szakkönyvtárában, teljes szövegét közli: VADÁSZ: i. m. 28–32. p.
 15. Ideiglenes tanterv és utasítás a 148/1962. (M. k. 15.) M. M. sz. utasítás alapján szervezett, középfokú könyvtárosi szakképesítést nyújtó két és fél éves szaktanfolyam esti és levelező tagozatai számára. Budapest, OSZK KMK, 1963. 79 p.
 16. Mi sem bizonyítja jobban a cél előremutató mivoltát, mint az, hogy a meghatározás e három elemére – ismeret, készség, jártasság – használjuk napjainkban a kompetencia kifejezést...
 17. Ld. Tájékoztató a könyvtárosképző szaktanfolyam szervezeti és tanulmányi rendjéről. Budapest, OSZK KMK, 1964. 15. p. A Tájékoztató rögzítette a KMK képzésre vonatkozó hatáskörét, a képzés helyszínét biztosító ún. tankönyvtárak feladatait, a tanároknak vonatkozó követelményeket, a tanulmányi idő beosztását, a hallgatók kötelelességeit és jogait, a vizsgák menetét és a képzési dokumentációra vonatkozó kötelelességeket.
 18. Ld. VADÁSZ: i. m. 118. p.
 19. A művelődésügyi miniszter 148/1962. M.M. sz. utasítása a közkönyvtári munkakörök képzéséhez kötéséről és a könyvtáros szakoktatásról, 106/1964. M.M. sz. utasítás az egyes közkönyvtári munkakörök ellátásához szükséges közép- és felsőfokú szakképzésről. (A rendeletek közlőnyelvi forrás-helyének közlését mellőzőm a tanulmányban, miután a téma szempontjából emlegetett jogszabályok döntő többségének nem érvényessége, hanem történeti szerepe jelentős.) Az első utasítás 1. § (2) bekezdése szerint a könyvtárosi munkakörben napi teljes munkaidőben foglalkoztatott dolgozóknak felső-, illetőleg középfokú könyvtárosi szakképzéssel kell rendelkezniük.
 20. 134/1962. M. M. sz. együttes utasítás a közkönyvtárak, levéltárak, múzeumok és egyes művelődésügyi intézmények alkalmazottai munkabérének megállapításáról.
 21. A „zsákutca” megnyitásának egyetlen és rövid ideig tartó megnyitásáról ld. később.
 22. 10/1963. sz. kormányrendelet a népművelő-könyvtáros képzésről.
 23. Egy évvel később egy miniszteri utasítás (128/1964. M. M. sz.) nyomán e képzési forma indult meg a budapesti SZOT Központi Iskolán is, a debreceni képzőhely kihelyezett levelező tagozataként – főleg a szakszervezeti terület szakember-hiányának pótlása érdekében.

24. A művelődésügyi miniszter 129/1964. M.M. sz. utasítása a közkönyvtári munkakörök képesítéshez kötéséről és a könyvtáros szakoktatásról szóló 148/1962. M.M. sz. utasítás módosításáról
25. A művelődésügyi miniszter 145/1971. M. M. sz. utasítása a tanítóképző intézeti népművelő-könyvtáros szak nappali tagozatának új tantervéről. Az általános alapozó tárgyak és a közművelődési ismeretek mellett az ún. könyvtári szakismeretek – könyvtárтан, könyvtári tájékoztatás, katalogizálás, könyvtári osztályozás – összesen 570 órát tettek ki, ehhez járult a 195 órás könyvtári gyakorlat és a két választható speciális kollégium: a gyermekkönyvtári munkára (120 óra) és a helyismereti gyűjtemény kezelésére (60 óra) vonatkozó.
26. ... olyannyira, hogy 1965. szeptemberétől a minisztérium Közművelődési főosztálya nem engedélyezte közművelődési könyvtárban dolgozók könyvtárosképző szaktanfolyamra való beiratkozását... V. ö.: VADÁSZNÉ: i. m. 44. p.
27. A könyvtárosok szakképzettsége. Az 1966. decemberi országos felmérés statisztikai adataira. Budapest, KMK, 1967. 115 p. A mintegy 3400 főfoglalkozású könyvtáros képzettségének adatait az akkor igen korszerűnek számító peremlyukkártyás nyilvántartási formában rögzítették. V. ö.: Magyar könyvtártörténeti kronológia 996–2007. Szerk. Gerő Gyula. I. kötet. Budapest, OSZK, 2009. 302. p. (a továbbiakban: Kronológia)
28. A könyvtárak nevét azért „köznevesítettem”, mert azóta elnevezésükben és szervezeti formájukban is többszörös változáson estek keresztül. Az eredeti névrövidítések: OMKDK, OMgKDK, BMEK, OOKDK. V. ö.: VADÁSZ: i. m. 45. p.
29. Ld. VADÁSZ: i. m. 119. p. Valamennyi interjúalanyom kiemelt még két, a tanfolyamok szakmai mivoltán túlmutató eredményt: egyrészt a tanfolyamokat olyanok is elvégezhették – és jutottak így elfogadható egzisztenciához –, akiknek politikai, származási vagy egyházi foglalkozási okokból esélye sem volt a felsőoktatásba való bejutásra; másrészt a képzésben oktatóként olyanok is részt vettek, akik egyébként hasonló okok miatt az oktatás gyakorlásától voltak eltiltva. Szabó Sándor szerint az első csoportba tartozott pl. Kasánszky Zsombor és Kuklay Antal, a másodikba pl. Szelényi Iván vagy Tóbiás Áron.
30. Ld. pl.: A könyvtárosok, bibliográfusok és dokumentálók pályájának, képzésének és továbbképzésének alakulása, mai helyzete és fejlődésének további lehetőségei és feltételei. Összeáll. Kovács Máté, Babiczky Béla, Csendes János és Szelle Béla. In: Könyvtártudományi tanulmányok 1970. A III. Országos Könyvtárügyi Konferencia teljes dokumentumanyaga. Szerk. Kovács Máté és Rácz Aranka. Budapest : NPI, 1971. 291–331. (a középfokú képzési formáról különösen: 301–303., 324–331. p.). A konferencia után, 1971-ben a Magyar Könyvtárosok éves vándorgyűlése is a képzés témáit járta körül.
31. Részletesen ld. A könyvtárosok: i. m. 329. p.
32. Tervezet az egyszakos könyvtárosképzés óra- és tantervére. Budapest, KMK, 1971. 50 p. (kézirat)
33. A könyvtárosképzés felülvizsgálatára felkért bizottság zárójelentése. Budapest, Művelődésügyi Minisztérium, 1972. 45 p. A jelentés alapján készült tanulmányokat a Könyvtári Figyelő 1973. évi 1. száma közölte, ld. pl. FUTALA Tibor: Szakmai koncepció a könyvtárosképzés rendszerének továbbfejlesztésére. 19–32. p., ill. 38. sz. jegyzet
34. A könyvtárosképzés: i. m. 4. p.
35. A szaktanfolyamok helyett szakkönyvtáros képzés indítását javasolta a Pénzügyi és Számviteli Főiskolán – tudomásom szerint e forma megvalósítására nem került sor.
36. Szombathely tkp. ki sem várta a reform „hivatalos” indulását: 1972-ben a korábbi népművelő-könyvtáros képzés kétszakosságát szétválasztva, tanterveiket kiegészítve, a korábbi oktatói bázis alkalmazásával, mindkét szakhoz tanárképes szakokat kapcsolva elindult a főiskolai szintű képzés. Ezúton köszönöm meg Tóth Gyulának az iskolarendszeren kívüli könyvtárosképzésről írt, de nyomtatásban meg nem jelent 118 lapos kéziratát, amelyet személyesen bocsátott rendelkezésemre, és amelynek áttanulmányozása komoly támogatást adott anyagom összeállításához. A fenti említés a kézirat 45. oldaláról való.
37. A tanítóképzőkben 1975-től bevezették az ún. könyvtári szakkollégiumi oktatást, amely a végzettséget és a besorolási lehetőségeket illetően újabb szakmai vitát generált a szakmai folyóiratok hasábjain. Ld. pl.: UROSEVICS Daniló: A tanítóképző főiskolán folyó könyvtárosképzés. = Könyvtáros, 28. évf. 1978. 4. sz. 206–207. p., SUPP Györgyi: Az alsósintű könyvtárosképzés a tanítóképző főiskolákon történjék. = Könyvtáros, 29. évf. 1979. 1. sz. 38–39. p., KATSÁNYI Sándor: Tanítóképzés, könyvtárosképzés és a kutya vacsorája. = ua. 39–40. p.
38. Nem sokkal korábban, Katsányi Sándornak a közművelődési könyvtárak munkakör-struktúrájával foglalkozó tanulmánya befejező soraiban már történt utalás arra, hogy „... a középfokú képzési rendszernek is két irányba kell elmozdulnia: a könyvtárosok részére a főiskolainak megfelelő magasabb szint, a könyvtártechnikusok részére alacsonyabb szint kívánatos.” Ld. Katsányi Sándor: Munkakör-struktúrák a közművelődési könyvtárakban. Adottságok, követelmények és képzési rendszerünk problémái. = Könyvtári Figyelő, 18. évf. 1972. 4. sz. 411. p.

39. SZABÓ Sándor: A könyvtárosi szakképesítést nem igénylő könyvtári munkakörök képzési problémái. = Könyvtári Figyelő, 19. évf. 1973. 1. sz. 50–56. p. A tanulmány tudomásom szerint először használja a segédkönyvtáros' elnevezést és kezdeményezi a képzettség bevezetését. A korszakról Szabó Sándorral személyesen is lehetőségem volt beszélgetni, közreműködését ezúton is köszönöm.
40. Részletesebben ld.: Szabó: i. m. 52–53. p.
41. A feltételes módú fogalmazás jelzi, hogy e képzési forma nem jött létre. Megvalósítása az utókorra maradt: a KMK jogutódja, a Könyvtári Intézet a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézetnek az OKJ-s szakmaszerkezet megújítására irányuló HEFOP-pályázata keretében a könyvtári szakmaterületen létrehozta a segédkönyvtáros képzési formát és végzettséget, betöltve ezzel a régóta 'üresen álló' besorolási lehetőséget.
42. A rendelet igen komoly viták után született meg: egyrészt a magyar felsőoktatás nehezen ismerte el az oklevélszerzés ilyen módját, másrészt az oklevél „fedezetét” kérdőjelezték meg, elsősorban a tanárképző főiskolákon. V. ö.: BARÁZ Miklósné: A kiegészítő főiskolai államvizsgák gyorsmérlege. = Könyvtáros, 32. évf. 1982. 6. sz. 337–338. p.
43. Az oktatási miniszter 2/1976. (IX. 14.) OM sz. rendelete a hároméves népművelő-könyvtár szakot, illetőleg a könyvtárosképző szaktanfolyamot végzettek részére a főiskolai végzettség megszerzésének feltételeiről.
44. Tájékoztató a 2/1976. (IX. 14.) OM-számú rendelet alapján szervezett tanárképző főiskolai könyvtáros államvizsgákhoz. Budapest, KMK, 1977. 59 p.
45. A témáról ld. részletesen: UROSEVICS Daniló: Komplex államvizsgák 1977–1981. = Könyvtáros, 32. évf. 1982. 9. sz. 526–529. p.
46. A létszámcsökkenés egyik valószínűsíthető oka a tanítóképző intézetben végzettek nagyszámú visszalépése: időközben megjelent a 2/1980. (III. 14.) KM. sz. képesítési utasítás, amely számukra államvizsga nélkül is lehetővé tette munkaköri besorolásuk emelését.
47. A számadatok részletezését és további százalékos bontását v. ö.: UROSEVICS 1982.: i. m. 528. p. „Az 1549 frissen szerzett főiskolai diploma hatásáról elmondhatjuk, hogy nemcsak szélesítette, kiegészítette, vagy legalábbis felfrissítette a könyvtárosok szaktudását, hanem a statisztikában is nagy változásokat idézett elő.” Ld. uo.: 529. p.
48. 4/1977. (VII. 27.) KM-MüM. sz. együttes rendelet a közművelődési intézmények dolgozóinak munkabéréről.
49. Ld. még: VADÁSZ: i. m. 57. p.
50. BESENYEI – PAPP: i. m. 100. p., ld. még Kronológia, I. kötet. 248. p.
51. Pl.: Útmutató az állami közművelődési hálózatok tiszteletdíjas könyvtárosainak továbbképzéséhez. Budapest, KMK, 1962. 18 p.; VERSEGI György: Az olvasókkal való foglalkozás a falusi és a szakszervezeti könyvtárakban. Budapest, KMK, 1962. 105 p.; SÁRKÖZY Péter: A mezőgazdasági szakirodalom ismerete. Budapest, KMK, 1963. 69 p.; GERŐ Zsoltné – VARSÁNYI Endréné: A közművelődési könyvtári munka ismeretei. Budapest, KMK, 1965. 239 p. – a későbbiekben további utánnomásokban és újabb, átdolgozott kiadásokban is: 1968., 1969., 1970., 1973.; BEREZKY Lászlóné – KATSÁNYI Sándor: A könyvtáros munkája. Budapest, KMK, 1978. 276 p.
52. V. ö.: Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1960. Budapest, OSZK, 1962. 30. p.
53. Az itt nem emlegetett negyedik kategória a szakképesítéssel nem rendelkező könyvtári munkatársaké.
54. KATSÁNYI Sándor: Könyvtársképzésünk paradoxonai. = Könyvtáros, 28. évf. 1978. 9. sz. 507–511. p. A szerző itt is, más tanulmányában is hangsúlyosan javasolja a „középfokú”, „felsőfokú” kategóriák helyett a „könyvtárkezelő”, főiskolai végzettségű”, „egyetemi végzettségű” meghatározások használatát. Ld. pl. A könyvtári középkaderképzés. In: A Magyar Könyvtárosok Egyesületének Évkönyve 1980. Szerk. Kovács Dezső. Budapest, NPI, 1981. 69. p. „Könyvtárkezelőnek lenni – jelentsen rangot. A követelmény a könyvtártechnikai tárgyakkal nem lehet alacsonyabb, mint a középfokú tanfolyamokon volt.” In: ua. 70. p.
55. Az osztály felmérései szerint azok a helyi könyvtárak, ahol a település gimnáziumában közgyűjteménykezelői képzés folyt, utánpótlás-bázisra találtak e formában, a fakultációs rendszer későbbi fejlesztése pedig lehetővé tette a könyvtárkezelői képzés önálló tantárggyá szerveződését. A képzés tanterveinek, óraterveinek, jegyzeteinek és tankönyveinek kidolgozásában és minisztériumi elfogadtatásában, az oktatók felkészítésében és a vizsgák lebonyolításában is igen komoly szerepet töltött be az osztály. Ld. Az OSZK KMK beszámolója az 1975. évről. Budapest, OSZK, 1976. 15–16. p., Az OSZK KMK beszámolója az 1976. évről. Budapest, OSZK, 1977. 19. p., Az OSZK KMK beszámolója az 1977. évről. Budapest, OSZK, 1978. 18. p.
56. Könyvtárkezelői ismeretek. Szerk. Szabó Sándor. Budapest : KMK - NPI, 1977. 234 p.
57. Nyomatásban való megjelentetésére csak a jogszabály érvénybe lépése után került sor: Útmutató a könyvtárkezelői tanfolyamok szervezéséhez. Összeáll. az OSZK KMK. Buda-

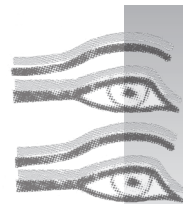
- pest, KMK, 1981. 45 p. Az útmutató tartalmazza az utasítás szövegét, a vizsgaszabályzatot, a tantervet és a szakosított tananyagot.
58. KATSÁNYI Sándor: A szakképzés fontos láncszemei: a könyvtárkezelői tanfolyamok. = Könyvtáros, 30. évf. 1980. 12. sz. 699. p.
59. KATSÁNYI: A könyvtári, 1980.: i. m. 70. p.
60. A modell felsőfokú – egyetemi és főiskolai – képzésre vonatkozó említését ld. pl.: TÓTH Gyula: A könyvtárak káderhelyzete, könyvtárosképzés és -továbbképzés. =: Könyvtári Figyelő, 27. évf. 1981. 2. sz. 89. p.
61. KATSÁNYI, 1978.: i. m. 511. p., Útmutató: i. m. 18–45. p.
62. KATSÁNYI: A szakképzés, 1980.: i. m. 692. p.
63. A kulturális miniszter 103/1980. KM sz. utasítása a könyvtárkezelői, a levéltár kezelői tanfolyamokról és vizsgákról.
64. Könyvtárkezelői ismeretek : ideiglenes tanfolyami jegyzet. Közread. az OSZK KMK. Budapest, OSZK KMK – Szolnok, Verseyhy Ferenc Megyei Könyvtár, 1981. 271 p., A könyvtár kezelése. Szerk. Katsányi Sándor. Budapest, KMK – Múzsák, 1984. 289 p. (utánnymomás: 1986., átdolgozott, bővített kiadás: 1990., 306 p.)
65. Útmutató a könyvtárkezelői tanfolyamok hallgatói részére. Budapest : OSZK KMK, 1987. 19 p.
66. KATSÁNYI Sándor: Véleményem szerint... = Könyvtáros, 32. évf. 1982. 3. sz. 123. p. Katsányi Sándor az interjú során is felhívta a figyelmemet arra, hogy az osztály – ebből a szempontból is úttörő szerepben, egyenrangú félként – erőteljesen törekedett a már működő és az alakulóban lévő főiskolai tanszékekkel való együttműködésre: az együttműködés egyik komoly eredménye az éveken keresztül tartó közös tankönyvkiadás volt. A tankönyvek szövegeinek elkészítésre, ill. a szerzők kiválasztására és felkérésére a KMK vállalkozott, a megjelenés pedig, ún. egységes főiskolai jegyzetek formájában a főiskolák kiadásában, a Tankönyvkiadónál történt. Ilyen jegyzetek voltak pl. a következők: GEREBEN Ferenc – KATSÁNYI Sándor – NAGY Attila: Olvasásismeret: olvasásszociológia, olvasáslélektan, olvasáspedagógia. Budapest : Tankönyvkiadó, 1979. 408 p.; RÁCZ Ágnes: Bibliográfiai leírás, katalogizálás. Budapest : Tankönyvkiadó, 1986. 326 p.; FERENCZI Zsuzsa: Tájékoztató a közművelődési könyvtárakban. Budapest : Tankönyvkiadó, 1988. 94 p.
67. ... és a KMK, ill. az Oktatási osztály vezetésében beállt személyi – egyben szemléletmódbeli – változások, amelyek részletezése nem feladata írásomnak...
68. CSAPÓ Edit: Az asszisztensiskola egy év után. = Könyvtári Levelező/lap, 1991. 6-7. sz. 2. p.
69. CSAPÓ Edit: Tanév után – tanév előtt. = Könyvtári Levelező/lap, 1990. 8. sz. 2. p. A cikk szerzője egy későbbi beszámolójában arra panaszkodik, hogy „sok oktanal irigykedést tapasztalunk. [...] Pedig az előkészületekről évek óta sokat beszéltünk és írtunk szakmai fórumokon, illetve orgánunkban. [...] A múlt tanév végén nyilvános tanévzáró konferenciára hívtuk meg kollégáinkat és a különféle testületek, igazgatói tanácsok stb. prominens képviselőit. [...] sok meghívott nem tanúsított érdeklődést.” Ld. CSAPÓ Edit: Bizony jó lenne mindenki meglegedésére tenni! = Könyvtári Levelező/lap, 1990. 11–12. sz. 4. p. Nagyon nehéz eldönteni ma már, vajon mi lehetett itt a baj... A KMK gondolt magáról többet, mint amire hivatott volt? Jó célt tűzött ki, de nem jó eszközt alkalmazott? A felsőoktatás nem volt hajlandó kibújni szokásos elefántcsonttornyából?
70. Ld. Kronológia, II. kötet.
71. Legalábbis ez következtethető ki abból a táblázatból, amely a képzés óraszámait az ELTE tanárképző főiskoláján folyó óraszámokkal veti össze. Ld. CSAPÓ, 1991.: i. m. 2. p.
72. 17/1990. (XII. 20.) MKM rendelet a művelődési ágazati szakmunkásképzésről és a munkaköri szakképzésről.
73. Az elnevezés helyesírásilag és szemantikailag egyébként némileg kifogásolható (ahogy erre az évek során a szakma többször felhívta a figyelmet): nem csak az első variációban szereplő, később „kiveszett” kötőjel miatt, hanem azért is, mert a kifejezés két tagja között tkp. nincs értelmes nyelvtani kapcsolat. Az ez idő tájt használt változatokat a fejezet címében felsoroltam, minden szempontból megnyugtató megoldást csak a tárgyalt korszakunkon túl eső 20/2008. (VII. 29.) OM rendelet hozott, amely a segédkönyvtáros képzés rész-szakképesítéseként a *könyvtári* asszisztens képzést nevezte meg.
74. ... tetézve azzal, hogy a kilencvenes évek közepétől fogva mindig volt egy felettes szerv – hogy csak a közismert névrövidítéseiket említsem: OKSZI, OKÉV, MAMI, – amely felé az osztály be- és elszámolási kötelezettséggel tartozott.
75. 1993. februárjában a minisztérium az osztály kezdeményezésére össze is hívott egy bizottságot, hogy az tegyen javaslatot a rendelet ez irányú módosítására, de a bizottság által bekért, a képzésre vonatkozóan túlnyomó többségében negatív vélemények a módosítás kezdeményezését nem tették lehetővé. V. ö.: ARNÓTH Károly: Mit csinál és mit kínál a KMK? V. Az Oktatási és módszertani osztály. = Könyvtári Levelező/lap, 1993. 6. sz. 4. p.
76. PAPNÉ ANGAL Ágnes: Jubileumi jelentés a könyvtáros asszisztens képzésről. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2005.

14. évf. 5. sz. 29–34. p.
<http://www.ki.oszk.hu/3k/19972006/valcikkek/valcikkek0505/papne.html> [2010. július 31.]
77. Ld. a 64. sz. lábjegyzetben.
78. Pl.: Feladatgyűjtemény a könyvek formai feltáráshoz, leíró katalógizáláshoz. Összeáll. Somodi Istvánné. Budapest, OSZK KMK, 1990. 75 p.; Példatár az időszaki kiadványok formai feltáráshoz. Összeáll. Nagy Zsolt, szerk. Varga Ildikó. Budapest, OSZK KMK, 1990. 77 p.; Útmutató a könyvek leíró betűrendes katalógusának szerkesztéséhez. Összeáll. Jakab Lajosné et al. Budapest, OSZK KMK, 1990. 98 p.; Feladatgyűjtemény a gyűjteményszervezés tantárgyhoz. Összeáll. Frick Mária. Budapest, OSZK KMK, 1991. 73 p.; Dorozsmai Károly: Számítástechnikai alaptanfolyam a könyvtárosasszisztens-képzés számára. Budapest, OSZK KMK, 1993. 97 p.; Feladatok az Egyetemes Tizedes Osztályozás gyakorlásához. Összeáll. Mátyán Gyula, szerk. Rónai Tamás. Budapest, OSZK KMK, 1994. 19 p.
79. A témára vonatkozó információkat, amelyeket Barátné Dr. Hajdu Ágnes-től személyesen kaptam, ezúton is köszönöm.
80. Nehéz tehát ezek után értelmezni azt a kijelentést, amely szerint „a jeles, esetleg jó eredménnyel végzetek felvételi beszélgetéssel juthattak be több tanárképző főiskola informatikus-könyvtáros szakára.” – vajon ők hány éves képzésben vettek részt? V. ö.: PAPNÉ: i. m.: 31. p. Bár konkrét számadatokkal nem rendelkezünk, feltételezzük, hogy napjainkra igen kevesen maradhattak olyanok, akik e képzési forma befejezésénél megálltak – a kevesek egy része most mégis jelzi szándékait az új típusú segédkönyvtáros képzés elvégzésére. A sebek újra felszakadnak: sérelmezik, hogy a hároméves képzés után miért kell további egy félévet „ráfejelniük” a fizetési kategóriában is feljebb lépést jelentő végzettség megszerzéséhez. Miért is? Mondjuk azért, mert azóta megszületett a könyvtári törvény, megszülettek követő jogszabályai, átalakult a könyvtári rendszer – tehát az ismeretek frissítésre akkor is szükség van, ha azóta a könyvtári gyakorlatból egy percre sem kerültek ki...
81. A művelődési és közoktatási miniszter 16/1994. (VII. 8.) MKM rendelete a szakmai követelmények kiadásáról; A művelődési és közoktatási miniszter 10/1995. (IX. 22.) MKM rendelete a szakmai követelmények kiadásáról szóló 16/1994. (VII. 8.) MKM rendelet kiegészítéséről. Az utóbbi rendelet építette be az OKJ-s rendszerbe 47. sorszám alatt a könyv- és papír-restaurátor képzést is, ennek részleteire – miután a képzés döntő többségében az OSZK restauráló osztályának égisze alatt folyt, és az Oktatási osztály szinte csak szervezőként vett részt benne – nem térek ki.
82. V. ö.: PAPNÉ: i. m. 32. p.
83. Ld. pl. Kronológia, I. kötet. 388., Kronológia, II. kötet. 530., 554. p.
84. „Előkészítésképpen” az osztály számítógépes képzséekért felelős munkatársa, Fejős László a Könyvtári Levelező/lap hasábjain már 1990-ben cikksorozatot indított Számítógépes alapismeretek címmel. Ld. pl. Könyvtári levelező/lap 1990. 3. sz. 9–10. p., 4. sz. 8–9. p., 5–6. sz. 9–10. p., 7. sz. 8. p., 10. sz. 10–12. p., 11–12. sz. 17–18. p.
85. Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1994–1998. Budapest, OSZK, 2000. 162. p.
86. V. ö.: FEJŐS László: Számítógépes képzés a KMK-ban. = Könyvtári Levelező/lap, 1997. 9. sz. 21–22. p.
87. A 16/1994-es rendeletet három évvel később módosították. A módosítás nyomán életbe lépő 31/1997. (X. 31.) MKM rendelet megváltoztatta a képzés elnevezését: számítógépezkezelő (-használó)-ra, és bővítette tartalmát is a prezentáció és grafika témakörével (ez a könyvtárosokat nagyban segítette meghívók, plakátok, egyéb könyvtári reklámanyagok elkészítésének elsajátításában), az e-mail küldés és fogadás, valamint az alapvető internetes információkeresés megtanításával.
88. BESENYEI – PAPP: i. m. 100. p.
89. Az utóbbi tanfolyamon kezdők is részt vettek, a tanulmány következtetése szerint azonban a továbbiakban a résztvevői összetétel kialakításakor inkább az egyöntetűsége kell törekedni, vagyis már az osztály első tapasztalatai megmutatták képzés és továbbképzés metodikájának különbségét. V. ö.: ua. 102. p.
90. Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1960. Budapest, OSZK, 1960. 30. p.
91. VADÁSZ Ferencné: A könyvtárosok szakmai továbbképzése. Bp., 1970. [kiny.] 405. p. A tanulmány körüljárja magának a 'továbbképzés' kifejezésnek az akkori, de többek, különösen könyvtárvezetők által bírált jelentését is: „Különböző formái, a konferenciák, ankétok, szemináriumok, tapasztalatcserék általában konkrét feladatok elvi megalapozását, módszertani segítségét szolgálják – még akkor is, ha azokhoz előzetesen irodalmat, téziseket vagy vitaanyagot adunk ki.” Ld. ua. 406. p.
92. A könyvtárosok szakmai továbbképzése. Tájékoztató a továbbképzés szervezéséről és a központi továbbképzés 1964/65. évi programjáról. Bp., Művelődésügyi Minisztérium Könyvtárosztálya, 1964. 5,4 p.
93. Kronológia, I. kötet. 284. p.
94. V. ö.: VADÁSZ, 1970.: i. m. 420. p. A továbbképzési rendszer e korai korszakára vonatkozó szerkezetének ismertetésében

- a továbbiakban leginkább a tanulmány részleteire támaszkodom.
95. Ezek a tanfolyamok azonban általában még a harminc órát sem érték el: „Hosszabb (30-60 órás) szakmai tanfolyamok szervezését a költségvetési keretek nem engedték meg, sem a központi, sem a hálózati továbbképzésben.” V. ö.: VADÁSZ, 1970.: i. m. 420. p.
 96. VADÁSZ, 1970.: i. m. 409–411. p. Az első ötéves ciklusra vonatkozó adatokra hivatkozik a következő tanulmány is: Vadász Ferencné: A központi szakmai továbbképzés öt éve 1970–1975. = Könyvtáros, ... évf. 1976. 9. sz. 507. p. Az egyes, konkrét tanfolyamokról ld. még Gerő Gyula kronológiájának vonatkozó tételeit, pl.: 1964. október 6–8., 1964. október 21., 1965. március 10–11., 1966. április 13., 1967. február, 1967. július 3–6., 1967. október 25–26., 1968. március vége – április első napjai, 1969. március 10–14., 1969. október 28–29., 1969. november 28. Kronológia, I. kötet. 288., 290., 297., 304., 307., 309., 312., 319., 324., 325. p.
 97. GYŐRI Erzsébet: A könyvtárosok továbbképzéséről. = Könyvtári Figyelő, 27. évf. 1981. 1. sz. 15–16. p.
 98. A javaslatokat VADÁSZ Ferencné továbbképzésre vonatkozó, idézett tanulmányának második része rögzíti: 431–437. p..
 99. Viszont, ahogy a tanulmány megjegyzi, „[...] sikeres elvégzésük [...] erkölcsileg és a bérezésben anyagilag is méltányolható.”
 100. GYŐRI: i. m. 17–19. p.
 101. Katsányi Sándor beszélgetésünk során a továbbképzés hatóerejének két igen fontos irányát határozta meg: műhelyteremtés (ahogyan egy-egy tanfolyam újdonságokat felölelő tematikája tankönyvbe, majd a témát kutató szakemberek közösségébe fordul) és közösségteremtés (ahogyan az azonos tanfolyamokra járó könyvtáros kollégák – gyerekkönyvtárosok, zenei könyvtárosok, egyházi könyvtárosok – egy életre összekovácsolódtak szakmailag és emberileg is).
 102. Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1981. Budapest : OSZK, 1981. 122–123.; Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1982–1983. Budapest, OSZK, 1983. 107.; Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1984–1985. Budapest, OSZK, 1985. 106. p.; Az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ beszámolója az 1981. évről. Bp., 1982. 21–22.; Az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ 1984. évi munkája (Beszámoló). Bp., 1985. 7–8.; Az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ 1985. évi munkája (Beszámoló). Bp., 1986. 15. p.
 103. A megjelent művekből felsorolásra kerülő válogatást igyekszem téma szerint csoportosítani, az egyes csoportokat pontosvesszővel választva el egymástól.
 104. TÖRÖKNÉ JORDÁN Katalin gyűjtése alapján. Segítségét ezúton köszönöm meg: a katalóguscédulákon tanfolyami csoportosításban rendezett névtárat a vele készített interjú során mutatta meg, és ő hívta fel a figyelmemet arra az album formájú kiadványra is, amelynek illusztrációit egy tanfolyami résztvevő készített el tanulmányai befejezése után (A könyvtári munka albuma. Tablók. Összeáll. Gerő Gyula és Sallai István. Rajzolta Kaszás Gyula. Budapest, Művelt Nép, 1954.).
 105. VIDRA SZABÓ Ferenc: A főfoglalkozású könyvtárosok élet- és munkakörülményei. Budapest : OSZK KMK, 1984. 16 l.
 106. KATSÁNYI Sándor: A könyvtáros szakmai továbbképzés rendszerének fejlesztése, Budapest : Országos Könyvtárügyi Tanács – KMK, 1984. 7. p.
 107. A Tanács a témában már 1984. február 24-i elnökségi ülésén tárgyalta a könyvtáros szakmai továbbképzés ügyét azzal a céllal, hogy 10-15 évre szóló, érvényes koncepciót bocsáthasson a minisztérium és a könyvtárügy rendelkezésére – továbbképzési jogszabály kibocsátását azonban nem tartotta szükségesnek... Plenáris ülésén, 1984. április 17-én az előterjesztést is megtárgyalta, írásbeli opponensi vélemények és ülésen elhangzott hozzászólások mellett. V. ö.: KATSÁNYI: A könyvtáros, 1984.: i. m. 3., 5. p., Kronológia, II. kötet. 513. p. Az előterjesztés modernségét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy – ha akkoriban közvetlenül nem is érvényesült minden eleme – a 2000-ben létrehozott, végre jogszabállyal is alátámasztott továbbképzési rendszerben tükröződnek alap gondolatai.
 108. KATSÁNYI Sándor: A továbbképzés rendszerének fejlesztése. = Könyvtáros, 34. évf. 1984. 7. sz. 380–385. p.; Katsányi Sándor: Továbbképzésünk gondjai. In: Könyvtári Figyelő, 1984. 5. 453–463. p.
 109. KATSÁNYI: A könyvtáros, 1984.: i. m. 8. p.
 110. Ua.: 8–9. p.
 111. Ua.: 10–14. p.
 112. Ua.: 14–20. p.
 113. KATSÁNYI: Továbbképzésünk, 1984.: i. m. 460–461. p.
 114. U. a.: 461–462. p.
 115. ...néha azoktól eltérve... Amint Papp István fogalmazott a témáról vele folytatott beszélgetésünk során: az osztály vezetőinek ambíciói és a képzésre vonatkozó, reális elvárások

nem minden korszakban voltak harmonikus egyensúlyban. Ő említette azt is, hogy a KMK létének igazolását nagyon sokszor adta a képzés és a továbbképzés, a résztvevők pedig mindig „magas lécc”-ként élték meg a képzéseket, de elvégzésük után mindig büszkéek voltak teljesítményükre.

116. Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1986-1990. Budapest, OSZK, 1990. 105. p. Csapó Edit egy a KMK oktatási tevékenységét némileg bíráló Könyvtáros-cikkre adott válaszában e tanfolyamokat három – a könyvtárosi ismeretek elsajátítását célzó; vezetőképző és szervező-módszertani; nem könyvtári jellegű, de könyvtárosoknak szükséges – csoportba sorolta. V. ö.: CSAPÓ Edit: A könyvtárosok továbbképzése és a KMK. I= Könyvtáros, 38. évf. 1988. 12. sz. 729. p.
117. CSAPÓ Edit: Megismerni magunkat – a másik érdekében. = Könyvtáros, 39. évf. 1989. 3. sz. 160–161. p.
118. CSAPÓ Edit: Erdélyi könyvtárosok első tanfolyama. = Könyvtári Levelező/lap, 1990. 10. sz. 17. p. A képzés a későbbiekben szinte éves rendszerességgel ismétlődött.
119. Ld. CSAPÓ, 1988.: i. m. 729. p.
120. Nyilván nem lehet véletlen, hogy az elkészült tankönyveket előszeretettel és belőlük igen sokat profitálva forgatták a főiskolai és egyetemi könyvtár szakos hallgatók is...
121. Az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ 1991. évi munkája. = Könyvtári Figyelő, 2. Ú.f. (38 évf.) 1992. 2. sz. 205. p.
122. CSAPÓ Edit: A könyvtári informatikusok oktatása iskola-rendszeren kívül. = AV-Kommunikáció, 1993. 2. sz. 47. p.
123. U. o. A képzést 1992-ben az egri tanárképző főiskolával együttműködve is elindította a KMK. V. ö.: Az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ 1992. évi munkája. = Könyvtári Figyelő, 3. Ú.f. (39. évf.) 1993. 2. sz. 188. p.
124. V. ö.: A művelődési ágazati szakmunkásképzésről és munkaköri szakképzésről szóló 17/1990. (XII. 20.) MKM rendelet, 9. § (1-4) bek.; CSAPÓ Edit: A szakoktatási rendelet után - a megvalósulás előtt (és közben). = Könyvtári Levelező/lap, 1991. 3. 12–13. p.
125. Az éves beszámoló ide sorolja pl. a Gereben Ferenc és Nagy Attila szerkesztésében megjelent olvasásismereti szöveggyűjteményt (Olvasás és társadalom. Olvasásszociológia, olvasáslélektan, olvasáspedagógia. Szöveggyűjtemény. Budapest, OSZK KMK, 1992. 289 p.), Rónai Tamás egy tanulmánykötetét, és egy mintakatalógus továbbfejlesztését. Ld. Az OSZK KMK, 1992.: i. m. 188. p.
126. Hivatalosan: 200 lapos Oklevél nyilvántartó könyv (A.Tü. 1134. r.sz. Pátria-Nyomell). A mai napig gyakran forgatjuk mindet a régebben e szakképzésekben végzetek kérésére a végzettséget bizonyító igazolások kiadásakor.
127. 2. számú melléklet a 17/1990. (XII. 20.) MKM rendelethez. A tanulmányokat záró vizsga vizsgaszabályzata. Iratkezeléssel, nyilvántartással kapcsolatos rendelkezések. 14. d) pont.
128. Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1994-1998. Budapest : OSZK, 2000. 162. p.
129. Uo.
130. Ua. 163. p.
131. Ld. pl.: Az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ 1993. évi munkája. = Könyvtári Figyelő, 3. Ú. f. (40. évf.) 1994. 2. 190. p.; Kronológia, II. kötet, 625–626., 639., 645., 656., 704., 736., 752. p.
132. A minisztérium Könyvtári osztálya lehetőségeihez mérten anyagilag is mindig támogatta az osztály tevékenységén keresztül a továbbképzés ügyét, Csapó Edit egy 1990 végén megjelent beszámolóban említette először, hogy „Az első fél-évben tanfolyamaink ingyenesek voltak, az ősztől kezdve bizonyos – csekély – összeget kérünk hallgatóinktól. Nem vagyunk nyereségérdekeltek, hiszen a befolyt összegek csak a ráfordítás egy részét fedezik.” Ld. Csapó: Bizony, 1990. 4. p.
133. 1/2000. (I. 14.) NKÖM rendelet a kulturális szakemberek szervezett képzési rendszeréről, követelményeiről és a képzés finanszírozásáról. URL: http://www.complex.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0000001.NKM [2010. július 31.]

A KMK szerepe a könyvtárak, könyvtári hálózatok működésében

FEHÉR Miklós

„Ne fogjon senki könnyelműen a húrok pengetéséhez!”

(Petőfi Sándor: A XIX. század költői)

Előhang

Az írásban történő megszólalás felelősségére Petőfi örökérvényű sorai intenek. A felelősség súlya most különösen nehezedik a cikk szerzőjére, mert „élő szöveghez” kell nyúlnia. Élő, mert a Könyvtártudományi és Módszertani Központ (KMK) elmúlt évtizedeire visszatekintő írásban szereplő személyek közül többen ma is jelen vannak a szakmában, a szakmai köztudatban, és gyorsan kiderül, ha a bemutatást nem a lényeges hangsúlyok megtalálásával alakította a tanulmányíró.

„A szenátorok derék emberek, de a szenátus gonosz...” Ez a római időkben született mondat kifejezi, hogy az intézmény más (jobb vagy rosszabb is lehet), mint amit tagjai önmagukban jelentenek, amit önértékként adnak hozzá. A KMK esetében mind a tagság, mind az intézmény értéket képvisel.

A KMK megkerülhetetlen szerepet töltött be a magyar könyvtárügyben, mítosza ma is él, és napjainkból visszatekintve is érzékelhető az intézmény „szellemi hatása”. Szellemiségének alappilléreit olyan fogalmak testesítik meg, mint minőség, innováció, felkészültség, nyitottság, kezdeményezőkézség, iránymutatás, tanácsadás, biztatás, támogatás.

Annak tudatában mertem vállalni a megszólalást – sikerüljön bárhogy is –, hogy kifejezzem tiszteletem a KMK máig ható ethosza iránt.¹

Alapelvek

Dolgozatom középpontjában a KMK hálózatfejlesztéssel kapcsolatos szerepének bemutatása állna, de mondandóm nem korlátozódik egyetlen osztály működésének ismertetésére.

Értelemszerűen a Hálózatfejlesztési osztályról lesz a legtöbbször szó (a továbbiakban az egyszerűség kedvéért ezen a néven említem őket, bár az idők során a funkcióváltásokat követően többször módosult az osztály elnevezése), de mivel folyamatosan adódtak olyan közös ügyek, fejlesztések, amelyek összekapcsolódtak az intézmény más osztályain folyó tevékenységekkel, ezért összeállításomban előfordul, hogy az egész KMK-t megmozgató tennivalókra, ügyekre, trendekre jobban figyeltem, mintsem az osztályhatárok tiszteletben tartására.

A főcímben említett szerepkör megvilágításához két kérdés megválaszolásával juthatunk közelebb. Mi lett volna a magyar könyvtárüggyel a Könyvtártudományi és Módszertani Központ nélkül? Hogyan és mivel járult hozzá a KMK a magyar könyvtárügy fejlődéséhez? A válaszhoz a következő alapkérdések kifejtése szükséges:

- ☉ A KMK által képviselt és közvetített könyvtárkép;
- ☉ A KMK szerepe a hálózati kihívások kezelésében;
- ☉ A KMK szerepe az „ország könyvtárügyében” és a központi szolgáltatások alakulásában.

A KMK által képviselt könyvtárkép tartalma, megjelenése, közvetítése

A KMK által képviselt elvek egymásra épülve, egymást erősítve alkották a KMK szellemiségét. Bármelyiket vesszük szemügyre (kezdve a könyvtárak egységes rendszerben kezelésétől, a könyvtárügy egészét érintő fejlesztési tervek kidolgozásától, a szabadpolcos, angolszász típusú nyilvános könyvtármodell létrehozásától, a hálózati elv megvalósításán, a hátrányos helyzetűek könyvtári ellátásán, bizonyos központi szolgáltatások felvállalásán, szakképzési, módszertani, oktatási, építészeti, szervezetfejlesztési, jogi tanácsadói szerepvállaláson át, a szakmai felső vezetés és a szakma intézmények és szervezetek közötti koordináló, kapcsolattartó szerep ellátásáig, vagy a központi irányelvek, szabályzatok, szabványok, központi nyilvántartások kidolgo-

zásáig, az országos kooperáció tervezéséig, a műszaki fejlesztési tervek kidolgozásáig stb.), lényegében mindegyik a demokrácia tiszteletben tartásáról és az információhoz való szabad hozzáférés könyvtári feltételeinek megteremtéséről szól. Nem feledkezhetünk meg azonban arról sem, hogy a KMK működésének is megvoltak a saját életciklusai, a kibontakozástól, a felfutási, majd a csúcsideőszakig, ahonnan egy stagnáló korszakon át megkezdődött a lehajló, a szerepek, funkciók újrafogalmazását igénylő korszak, amely logikusan vezetett el az átalakult funkciójú intézmény létrehozásáig. A bemutatás nehézségét éppen az jelenti, hogy nem lehet egy kalap alá venni az egyes korszakokat, az intézmény élete nem homogén formában áll előttünk, miközben a megszólaló szívesebben idézi fel az eredményeket és pozitívumokat.

Népkönyvtárból nyilvános nagykönyvtár

Sallai István – aki a Hálózatfejlesztési osztály első vezetője volt – nagyszabású tettei közül az egyik legfontosabb a közművelődési könyvtár fogalma modern értelmezésének elfogadtatása volt. A közkönyvtár új modelljének tervezetét az OKDT 1968-as békéscsabai értekezletén terjesztette elő. Nagy vitát kiváltó előadásában a régi népkönyvtári felfogás, illetve annak reformista, Walter Hoffmann-féle változata került összeütközésbe a public library típusú szemlélettel. *Futala Tibor* visszaemlékezéséből¹ tudjuk, hogy a könyvtárosok többsége Sallai mellé állt, és a tervezet a III. Országos Könyvtárügyi Konferencia (1970) közművelődési könyvtárakra vonatkozó határozatait is jelentősen befolyásolta². Némi kompromisszummal, óvatosabb fogalomzárssal, de sikerült a public library-modellt elfogadtatni, ami a korábbi ’nyilvános nagykönyvtár’ ideájához képest jelentős szemléletváltást hozott. A régi típusú könyvtárakkal szemben az új közkönyvtár lényeges tulajdonsága, hogy sokfunkciós. Állománya döntő részben szabadpolcon található, olvasóterme(i) van(nak), tematizált gyűjteményegységekkel bír (például

gyermekkönyvtár, helyismereti, zenei gyűjtemény), dolgozószobaként³ és közösségi színtérként is funkcionál. Nem annyira méretében, hanem funkcionalitásában és a hozzáférés szabadságában válik „nagygyá”, egyben a települési szinteknek megfelelően egyre teljesebbé.

Szabadpolc

Az angolszász országokban már sok évtizeddel korábban általánossá vált, hogy az olvasók számára széles válogatási, áttekintési szabadságot kínáló szabadpolc-rendszert vezettek be. Nálunk néhány tudományos és szakkönyvtárban alkalmazott előzmény után – a közművelődési könyvtárra vonatkozóan az ötvenes évek elején merült fel a szabadpolc gondolata (*Szekeres Pál* és *Bóday Pál* felvetésében, akkor még sikertelenül, majd 1957-ben *Rácz Aranka* tért vissza a kérdésre), de csak a hatvanas évek elejétől indult meg a közművelődési, sőt majd az iskolai könyvtárak szabadpolcossá alakítása. A szabadpolc bevezetése melletti érvek között természetesen „az irodalomnak a szocializmus építése érdekében történő ökonomikus kiválasztása, illetve „az állomány elhelyezésének a nevelés szolgálatába állítása” szerepeltek. A váltásban a KMK azzal segítette a könyvtárosokat, hogy 1963-ban⁴ közreadta módszertani segédletét, melyben *Vargha Balázs* és *Sallai István* összefoglalták a szabadpolcos könyvtár berendezésének, olvasószolgáltatának elveit. A szerzők kiálltak amellett, hogy a modern közművelődési könyvtárnak a kölcsönzéseken kívül információs központként, a tanulás és az önképzés színtereként kell működnie, mégpedig olyan rendszerben, amely az olvasót a legközvetlenebb kapcsolatba hozza a könyvvel, az irodalommal és a folyóiratokkal. Sallai és Vargha a könyvtárügy fejlődése szempontjából jelentős fordulatként értékelhető módon azt képviselte, hogy a szabadpolcos elv a 'szocialista' jelző nélkül kapjon támogatást. Ennek eredményeként nem „szocialista szabadpolc” jött létre, mint például az NDK-ban, ahol a polcra kizárólag cenzúrázott és tematizált könyvállomány kerülhetett, hanem a hazai lehetőséghez képest

valódi kínálat. Tiltott könyvekből álló zárt részlegek persze nálunk is voltak, de az ezeken kívül eső munkák hozzáférhetőségét (az egyházi irodalom kényszerű távoltartásán kívül) a szocialista szellemiség a továbbiakban már közvetlenül nem befolyásolta.

Nevelés, tájékoztatás, szabad hozzáférés

A KMK által képviselt könyvtárkép az előző két pontban említettekkel összhangban, a korra jellemző direkt politikai elvárás oldalvizén hajózva a nevelő funkció helyett a könyvtári tájékoztatást és az olvasók önálló tájékozódásának fontosságát javasolta előtérbe helyezni. Ennek szellemében a szabadpolc kínálatából minden ajánlható, és mindent ajánlani is kell. Sallaiék megadták az irányt: a tájékoztatás során egy-egy téma kapcsán a könyvtári állományból nem csupán a szocialista szellemiségű tételeket, hanem a témát feldolgozó teljes releváns irodalmat kívánatos láttatni, s adott esetben könyvtárközi kölcsönzéssel biztosítani.

Nem a hálózatfejlesztés feladata volt, de ugyancsak a szabad tájékozódást segítette a KMK 1964-ben megindult *Új Könyvek* c. állománygyarapítási segédlete a könyvesbolti forgalomba kerülő könyvek minősítést is tartalmazó annotált bibliográfiájával, majd később az *Eseménynaptár* c. módszertani segédlettel.

A KMK ekkoriban kezdte tudatosítani a könyvtárakban is a propagandaanyagok, bibliográfiák, nyomtatott katalógusok, adattárak, saját kiadványok készítésének, az adott területek információs igényei közvetlen vagy közvetett kielégítésének, a szakmai és közéleti információk biztosításának fontosságát. A tájékoztatáson belül megkülönböztetett szerephez jutott a helytörténeti és helyismereti tevékenység is, melyhez a KMK konzultációs segítséget adott. Egyeztetést igényelt a könyvtárak és a különböző közművelődési intézmények munkája közötti pontosítás, fontossá vált az önművelés, a tanulás és továbbképzés szerepe, a szabadidő igényes szórakozással való eltöltéséhez a könyvtárak által kínált lehetőségek megteremtése.

Országos fejlesztési tervek, szakmai irányelvek, normatívák

A KMK alapfeladatai közé tartozott olyan kutatások, vizsgálatok, viták lefolytatása, szemlék összeállítása, más országok könyvtárügye fejlődési trendjeinek bemutatása, elemzések, fejlesztési, koncepcionális tervek készítése, amelyek információkkal látták el, és segítették a döntéshozatalban a szakmai irányítást. Egy gyorslista a fejlesztési tervekből: *Javaslat az új könyvtári törvény előkészítésének rendjére* (1971); *Javaslat a magyar könyvtárügy cselekvési és fejlesztési programjára. Irányelvek a VI. ötéves tervidőszakra* (1980. január); *A magyar könyvtárügy cselekvési és fejlesztési programja. Irányelvek a távlati tervezéshez* (1980 július); ide sorolhatjuk az országos könyvtárügyi konferenciák anyagait, illetve ajánlásait (1970, 1984 stb.) is. E tervekben megfogalmazódott, hogy az elaprózott, gyenge teljesítőképességű könyvtárakból központosított, gazdaságosan működtethető ellátó-rendszerekkel, a párhuzamosság megszüntetésével kell kilépni. Meghatározták a kiemelten kezelt olvasói rétegeket és a B-típusú, városi könyvtárak köré kialakítandó ellátási rendszerek tervét, valamint javasolták a mozgókönyvtári ellátás gyakorlati fejlesztését. A célok kitűzettek, de a kulcskérdés, mint mindig, most is a kapacitás, az anyagi ellátottság, az épület, a személyzet, a gépjármű, a megfelelő állomány, a felszerelés megteremtése volt, amely nem konvergált az elképzelésekkel.

A nemzetközi szervezetek (IFLA, Unesco) könyvtári normatíváinak megjelenése⁵ ösztönzően hatott a hazai útmutatók, szabályzatok kidolgozására. A hetvenes évek elején a *Szente Ferenc* által vezetett Hálózatfejlesztési osztály munkatársainak közreműködésével sorra készültek az egyes könyvtártípusokra és egyes olvasói rétegekre figyelmet fordító irányelvek (*Szakmai irányelvek a tanácsi közművelődési könyvtárak távlati fejlesztéséhez* (1972); *Alapelvek és követelmények a szakszervezeti könyvtárak távlati tervezéséhez* (1971); *Irányelvek a 18 éven aluli ifjúság könyvtári ellátásának javítására* (1971);

Irányelvek a főiskolai könyvtárak fejlesztésére (1975).

A közkönyvtári irányelvek megjelenése nemcsak azért volt fontos, mert a különféle könyvtártípusok (A= megyei, B= városi, C= községi) szakmai működésének alapfeltételeit rögzítette, hanem mert hivatkozási alapot jelentett a könyvtárvezetőknek a fenntartókkal folytatott párbeszédben.⁶ A Hálózatfejlesztési osztály a normatívák (irányelvek) kidolgozásával élére állt azoknak a fejlesztési programoknak, amelyeknek az volt a célja, hogy a települési könyvtárak egyértelmű útmutatást kapjanak a modell-elvárásnak megfelelő működésükhöz.

Ezen kívül szemle készült a felsőoktatási könyvtárak helyzetéről⁷, és munkabizottság szerveződtött az egyetemi könyvtárak működési és fenntartási irányelveinek kidolgozására.

Az 1972-ben Budapesten rendezett IFLA konferencia a fizikailag és szociálisan hátrányos helyzetű rétegek könyvtári ellátásra irányította a figyelmet (kórházi betegek, ágyhoz kötöttek, vakok és csökkentlátók, büntetés-végrehajtási intézmények lakói). Sikeres könyvelhető el, hogy a könyvtárügyet újraszabályozó 1976-os törvényerejű rendelet már tételesen felsorolta azokat a szociális csoportokat, amelyek számára speciális könyvtári ellátást kell nyújtani (öregek, betegek, kórházi és szanatóriumi ápoltak, nemzetiségek, fegyveres erők tagjai, büntetésüket töltők stb.).

A magyar könyvtárügy cselekvési és fejlesztési programtervezete 1980-ban a bejáró munkások, a mozgásukban korlátozottak, a kórházi betegek, a nemzetiségek ellátási gondjait is hangsúlyozta.⁸ *Bereczky Lászlóné* a Hálózatfejlesztési osztály munkatársaként úttörő szerepet vállalt az öregbetűs, illetve a hangoskönyvek kiadásának megszervezésében. Sikeres lépéseket tett az ágyhoz kötöttek, az öregek, betegek, kórházi ápolásra szorulóknak könyvhöz juttatásáért, a szabadságvesztésüket, börtönbüntetésüket töltő elítéltek emberhez méltó körülményeinek, olvasási lehetőségeinek biztosításáért.⁹

A KMK szerepe a hálózati kihívások kezelésében

A közkönyvtári ellátás egyik nagy dilemmája volt, hogyan lehet a nagykönyvtárakban elérhető ellátási színvonalat az ország kisebb könyvtáraiban is biztosítani. A lehetséges válaszok egyike volt *Sebestyén Géza* máig is útmutató (már 1945 előtt kigondolt) körzeti könyvtári letéti elve, melynek lényege az volt, hogy minden falusi könyvtárban kettős könyvanyag legyen: a helyi tulajdont alkotó törzsgyűjtemény és az ideiglenesen odahelyezett letét. Csakhogy a megvalósítás során a fejlődés nem várt irányban bontakozott ki. Anyagi források hiányában ugyanis nem alakult ki jó minőségű törzsanyag, ugyanakkor nem valósult meg a letétek rendszeres cseréje sem, a kihelyezett állomány pedig megrekedt ugyanazon a szinten. *Sebestyén* pontosan megmondta: csak a mozgó, rendszeresen kicserélt letéteknek van értelmük. A letéti rendszer problematikája mellett foglalkozott egy máig is alig végiggondolt, látszólagos párhuzamossággal is:¹⁰ a letét és a könyvtárközi kölcsönzés viszonyával, azzal, hogy a könyvtárközi kölcsönzés pótolja-e a letétet? Véleménye szerint az alkalmi kölcsönzési igény által biztosított mű nem azonosítható a letéttel.

A mai napig tisztázatlan, hogy egy kisgyűjtemény honnan igényelhet letétet?¹¹ Csak és kizárólag a szolgáltató könyvtártól, vagy más könyvtártól is? Napjaink országos dokumentum-ellátási rendszerének egyik törekvése, hogy a kiskönyvtárnak legyen joga és lehetősége mindenféle dokumentumtípusból tartós letét igénylésére bármely rendszerbeli tagkönyvtártól. Ennek gyakorlata azonban még nem alakult ki. (A mai napig gondot jelent az ezer fő alatti kistélepek könyvtári ellátásának megszervezése, amelyhez szerencsére segítséget adnak a különféle felzárkóztatási projektek.) Visszatérve a fejezetkezdő dilemmára, a könyvtárügy módszertani irányítói a következő megoldásokban gondolkodtak: törzsállomány és letét, amit a körzetközponti könyvtárak gondoznak, helyi

ellátás vagy központi ellátás, önellátás vagy kívülről jövő ellátás. Ezek körül bontakoztak ki az elképzelések és a viták, és a próbálkozások is, ide sorolva például a meginduló bibliobuszos ellátást. Sajnos azonban, a tanácsi rendszer idején a KMK által támogatott, szakmai központokból történő körzeti ellátási modell¹² a megye – járás – község hierarchiába nem illett bele. A könyvtári ellátás rendszere nem a szakmai, hanem a társadalompolitikai alapokon szerveződő hálózatok medrébe került, annak ellenére, hogy a KMK a szakmai bázison alapuló körzeti ellátást preferálta.¹³

A magyar könyvtári rendszer egységei, hálózata, szervezeti kapcsolatok

Már *Sebestyén Géza* megfogalmazta, hogy egységben kell nézni a települések, a szakterületekre specializálódott intézmények és a felsőoktatás könyvtárügyét. A könyvtárügy egysége a különféle funkciójú könyvtárak egymást feltételező és kiegészítő egységes rendszerét jelentené. (Fontos szempont még a könyvtári rendszer társadalmi beágyazottságának tudomásulvétele, a társadalmi folyamatok szolgálata, és többi információs és művelődési rendszerekkel való kapcsolat működtetése is). A megosztottság a könyvtárak irányításában, fenntartásában jelentkezett: a települési könyvtárak a helyi tanácsi önkormányzatok, a szakkönyvtárak és a felsőoktatási könyvtárak az egyes szaktárcák alá tartoztak. E három nagy könyvtári terület mellett kialakult a szakszervezeti könyvtári hálózat is (az SZMT-központi könyvtárak a megyei szakszervezeti központokhoz, a budapestiek a szakmai ágazati központokhoz tartoztak), melyek a munkahelyi kultúrákövetítés intézményrendszereként funkcionáltak. A közoktatás könyvtárügye is elszakadt a könyvtárszakmai irányítástól, annak ellenére, hogy deklaráció szintjén az iskolai könyvtárak közkönyvtárakkal való együttműködésének hangsúlyozása folyamatosan kimutatható. A szakemberek jogosan jelentették ki, hogy csak bizonyos feltételek megléte alapján kaphat az együttműködés támogatást,

ugyanis az együttműködés nem jelentheti a feladatokat átvállalását!¹⁴

A megosztottságot fokozta, hogy az egyetemi könyvtárigazgatók és az országos szakkönyvtárak vezetői akkor már elég befolyással rendelkeztek ahhoz, hogy külön utakon járhassanak, bár személyes mozgástereik – attól függően, hogy melyik szakminisztériumhoz tartoztak – eltérőek voltak. A megyei könyvtárak a megyei tanácsok fenntartása alá tartoztak, a megyékben pedig a pártállami hierarchia szerinti vezérlés működött.

A KMK az egységes szemlélet elvét igyekezett a különböző fórumokon is képviselni. A hálózati elv a magyar könyvtárügy egyik legfontosabb alapelve lett. A KMK is mindenekelőtt a hálózatokon keresztül fejtette ki a tevékenységét.

A hálózatok fejlesztését szolgálták a Hálózatfejlesztési osztály által szervezett tapasztalatcsere értekezletek, az iskolai könyvtárügy fejlesztését pedig az Országos Pedagógiai Könyvtárral való szorosabb együttműködés kiépítése célozta meg. Ennek kedvező hatásaként az iskolai könyvtárakban is megjelent a szabadpolic.

1970-ben a Szakszervezetek Országos Tanácsa felkérésére a KMK javaslatot dolgozott ki a szakszervezeti könyvtárpolitika koncepciójára, majd ennek alapján kimunkálta a szakszervezeti könyvtárak működésének követelményrendszerét, fejlesztési és állományalakítási irányelveit. Ezek 1971-ben jelentek meg a SZOT Elnökségének ajánlásaként. A SZOT illetékes osztálya ösztönzésére indult néhány olyan kezdeményezés is, amelyek hatása túlmutatott a szakszervezeti könyvtárügy határain. Ilyen például a kórházi betegek könyvtári ellátásának régóta aktuális problémája. A KMK elkészítette a szakszervezeti hírlapolvasók módszertani útmutatóját is, és kidolgozott egy mintegy 800 tételes ajánló jegyzéket, amit segédletként a tanácsai közművelődési könyvtárak periodika részlegei is haszonnal forgathattak.

A múzeumi könyvtárak fejlesztése érdekében a Múzeumi Restaurátor és Módszertani Központtal együttműködve részletes kérdőívet dolgoztak ki. A felmérés alapján készült el a múzeumi

könyvtárak fejlesztési irányelvei *Fogarassy Miklós és Károlyi Ágnes* szerkesztésében (1975). Megalakult a levéltári könyvtárosok munkabizottsága is.

A nemzetiségi könyvtári ellátással *Urosevics Daniló* foglalkozott a KMK-ban. Nevéhez, szervező munkájához kapcsolódik *A nemzetiségek anyanyelvi olvasási kultúrájának fejlesztése* c. tervezet 1971-ből, a könyvtári törzsanyagjegyzékek (román, német, jugoszláv, szlovák) füzeteinek szerkesztésében való részvétele, valamint a *Nemzetiségi könyvek. Tájékoztató a nemzetiségi könyvtári ellátáshoz* c. 1974-ben indult időszaki kiadvány. 1978-ban a KMK javaslatot tett az Állami Gorkij Könyvtár nemzetiségi könyvtári ellátás koordinációs központi feladatkörére, ahová később átkerült e terület gondozása. A rendszerváltás után a KMK a határon túli területek könyvtári életének fejlesztésének támogatásában vállalt szerepet.

1980-ban megindult az együttműködés a Magyar Néphadsereg könyvtári szolgálatáért felelős módszertani központtal.

Az 1982–1983-as évek a hálózatfejlesztési és koordinációs munkában megkezdett szolgáltatásbővítő vállalkozások útjának egyengetésével teltek. Jelentés készült a városokon belüli könyvtári együttműködésről és a központi ellátó rendszerekről. A vizsgálatban felmérték az ellátó rendszerek gazdaságosságát és azokat a módosításokat, amelyek lehetővé teszik, hogy az ellátó rendszerek bizonyos helyzetekben lényegesen többet nyújtsanak, mint az önállóan gyarapító kiskönyvtárak.

1981-ben megalakult az AV-dokumentumok helyzetével foglalkozó könyvtárosok munkacsoportja.

A KMK felvette a kapcsolatot az Országos Közművelődési Tanáccsal a videotékák könyvtári fejlesztése érdekében, és közreműködött a Tanács mellett szervezett videobizottság munkájában. A Vakok és Gyengénlátók Szövetségével együttműködve tervezet készült a beszélő könyvek előállítására és a Könyvtárellátó Vállalat révén történő terjesztésére. Elkészült a hangoskönyvek útmutatója és mintakatalógusa. Javaslát készült

a Kiadói Főigazgatóságnak „öregbetűs” könyvek kiadására, a kiadandó könyvek jegyzékével. 1984–85-ben 32 könyvtár hangoskönyvvel való ellátását sikerült biztosítani.

1986-tól a Soros, Brothers, a Mellon, majd 1990-től az önállóvá vált Sabre-Hungary Alapítvány ügyvitelét intézte a KMK, ami adott esetben 60–70 ezer kötetes könyvszállítmányok fogadását, vámoltatását, raktározását, az intézmények számára a szállítmányok összeállítását, átadását és a munkával kapcsolatos levelezést jelentette.

A KMK több jelentős szervezet, egyesület munkájában vett részt: pl. 1990-es megalakulásától kezdve a Könyvtári és Informatikai Kamarában (ma: Informatikai és Könyvtári Szövetség), mely a könyvtárakat összefogó szervezetként jött létre. Az alapításkor kitűzött célt a Kamara teljesítette, hozzájárult valamennyi könyvtár énképének fejlesztéséhez, cselekvési mozgásterének bővítéséhez, országos közös akciók szervezéséhez. A KMK szerepet vállalt továbbá az ÁMK-k (általános művelődési központok) Szakmai Szervezete vezetőségében, a Magyar Építőművészek Szövetsége Nevelési, Sport és Szabadidő Bizottságában, a Magyar Népművelők Egyesülete Iskolai Könyvtári Szekciójában, a Zenei Könyvtárak Nemzetközi Szövetsége (IAML) Magyar Nemzeti Bizottságában. 1994–1998 között a Mellon Alapítvány segítségével (295 000 dollár támogatásból) létrejött a HUSLONET együttműködés, mely Kassa, Miskolc és Debrecen egyetemi könyvtárait kötötte elektronikus hálózatba. Közép-Kelet Európában ez volt az első, határokat is átlépő nemzetközi projekt. Emellett ebben az időszakban mintegy 500 000 kötet könyv került szétosztásra (Elsevier ajándekok, Brother’s Alapítvány, Sabre Alapítvány, International Book Bank) tételes címek szerinti igénylés alapján egyetemi és szakkönyvtárak, iskolai gyűjtemények, valamint nagy közművelődési könyvtárak számára.

Megyei ellátási modellek

A közkönyvtári ellátás előmozdítására az 1970-es években megyei fejlesztési tervek dolgoztak ki. A KMK ebben a folyamatban két fejlesztési területtel foglalkozott, a struktúrafejlesztéssel és a szakmai irányelvek közreadásával. Modellek elsősorban a tanácsai könyvtárakra vonatkozóan születtek, de elképzelések, szakcikkek foglalkoztak a szakszervezeti-, a börtön- és a kórházi könyvtárakkal is. Az ösztönzés az 1970. évi III. Országos Könyvtárügyi Konferencia adta (amelyre a public library-modell kapcsán már utaltunk), a közkönyvtári és szakszervezeti, ill. 18 éven aluliakra vonatkozó szakmai irányelvek közreadásáról is már szoltunk.

A gyerekkönyvtári munkára vonatkozó irányelvek 1971-ben jelentek meg. Hatására a gyermekszolgálatok néhány év alatt kiépültek, de kimondott gyermekkönyvtár, vagyis olyan szolgáltatóhely, ahol legalább egy főfoglalkozású gyermekkönyvtáros dolgozik, ahol elkülönített tér, azaz külön helyiségek és elkülönített állomány áll a fiatakorúak rendelkezésére, már kevesebb volt. A gyerekkönyvtárak használatának népszerűsítésében *Vargha Balázs* érdemei felülmúlhatatlanok, és meg kell említenünk *Károlyi Ágnes* felméréseit a pedagógusok olvasottságáról (pl. *Pedagógusok – információ – könyvtár; 1974*), továbbá alapműnek számíthatjuk a fiatalok olvasóvá nevelésében, a használóképzésben *Katsányi Sándor* és *Könyves Tóth Lilla* könyveit (*Órák a könyvtárban, 1974, Fölfedezem a könyvtárat, 1976, Keresd a könyvtárban! 1977*).

Konferenciákon és országos találkozókön számos rétegigény is megfogalmazódott, ezek teljesítését a lehetőségek határozták meg. Rétegigény volt az alapja a zenei könyvtárak, pontosabban a zenei, később audiovizuális gyűjtemények kialakulásának is. A terület szakmai gondozója *Skaliczki Judit* volt. A KMK 1977–78-ban megvizsgálta a közművelődési könyvtárak zenei részlegeinek munkaszervezetét és szakember-elátottságát, és a zenei könyvtárosok részére az MKE Zenei Szekciójával karöltve megindított

egy négy féléves továbbképző tanfolyamot. A tanfolyam tananyagára alapozva a zenei könyvtárosi munkához módszertani útmutató jelent meg. Az A-, B- és C-típusú könyvtárak számára pedig javaslat készült a zenei részlegek működtetésére, s a fejlesztésükhöz nyújtott összegek felhasználására. 1976-ban közreadták a zenei részlegek és a zeneoktatási intézmények könyvtárai cím- és adattárát. 1980-tól pedig a KMK és a Könyvtárellátó közös vállalkozásaként megindult a kéthavi megjelenésű *Új Hanglemezek* c. füzet szabványos bibliográfiai leírással a zenei részlegek gyarapításának támogatására.

Az audiovizuális dokumentumok területén meg kellett küzdeni a szakmán belüli ellenvéleménnyel, amely szerint a videó-jogtulajdonosok érdekeit kell képviselni a könyvtári forgalmazókkal szemben. A KMK gondolkodásmódja az 1980–90-es években szembe került a könyvtárak problémát leegyszerűsítő, „mindent kölcsönzésbe adunk” gyakorlatával.

A KMK minden ügyből (legyen az a klubkönyvtárak¹⁵ ügye vagy a kettős funkciójú könyvtáraké, majd később az ÁMK-k, illetve még később teleházaké) a szakmai optimum kihozására törekedett, de előfordult, hogy a fejlesztések a politika és a közigazgatás keretein belül konfliktusokkal jártak, s hol így, hol úgy sikeredtek. Itt említeném a könyvtárak régiók szerinti együttműködésének kérdését is, amit ugyancsak részlegesen sikerült megvalósítani.

Többes funkciók

Ma már egyre inkább látszik, hogy amely település (régiós település központ) eléri azt a nagyságot, amivel alapiskolát racionálisan tud működtetni, annak el kell tudnia tartania egy külön iskolai és külön települési könyvtárat is. Ennek a gondolatnak az elvi alapja a hetvenes évek elején fogalmazódott meg: vagyis, hogy különbség van a gyermekek iskolai és közművelődési könyvtári szolgálata között. Ha ezt elismerjük, akkor el kell fogadnunk, hogy e kettős szolgálatot célszerűbb két könyvtártípussal megoldani. Ezzel mindkettő hatásfokát növel-

jük, míg az összevonással mindkettőét csökkentjük!¹⁶ A kettős ellátás elvi elismerése ugyanakkor nem azt hivatott kifejezni, hogy szükséges lenne minden településen, a legkisebbeken is mindkettő jelenléte. Például Katsányi Sándor és Vargha Balázs 1977-ben kifejtik¹⁷, hogy az általános iskolák és a tanácsi könyvtárak együttműködésének reményteljes formája lehet a közös fenntartású könyvtárak létesítése, ámde ennek hangsúlyozott feltételei vannak, amelyeket pontosan megfogalmaztak (a közös működési szabályzattól kezdve a szakfelügyelet kérdéseiig). A KMK által megfogalmazott feltételek azonban nem teljesültek, mert a kisközségek könyvtári ellátása talán ebben az időszakban volt a legkritikusabb helyzetben. A korábbi helyi tartalékok kimerültek, a központi ellátásra tett kísérletek és kezdeményezések (körzeti rendszer kiépítése, bibliobuszos megoldás) sorra kifulladtak. Ilyen körülmények között, a feltételek híján, a községi könyvtárak természetesen nem vehették át ezt a feladatot.

Szaktanácsadói, koordináló szerep

A könyvtárépítéssel, berendezés terén Sallai István kezdte el a tanácsadást még az OKT (Országos Könyvtárügyi Tanács) égisze alatt. A feladat később a KMK hatáskörébe került. *Urbán László, Sallai István, Papp István, Szenté Ferenc* nevei olvashatók a szakmai tervezési programokon. Dilemmát jelentett azonban, hogyan értelmezze a KMK ezt a küldetését. Tervezzene-e – Urbán leginkább ezt támogatta –, vagy csupán azt mondja meg az építésznek, hogy könyvtári szempontból mi a javaslata. Sallai és Urbán nagy sikere volt az ún. „szürke füzet”¹⁸, az építési irányelvek megjelenésének elérése. Hivatalosan, minisztériumi kiadványban Magyarországon akkor jelent meg olyan építési szabvány, amely tekintettel volt a mozgáskorlátozottakra.

A megyei (és részben városi) könyvtárak épületeinek fejlesztése, bővítése, az új könyvtárak építése, ha nem is a szükséges mértékben, de folyamatosan zajlott. A KMK szinte valamenyny könyvtárépítési, bővítési fejlesztésben részt

vett: pl. a Hajdu-Bihar Megyei Könyvtár (1978), Szolnoki Megyei Könyvtár (1979), Veszprémi Megyei Könyvtár (1981), Békéscsaba (1985), Salgótarján (1988), Kecskemét (1996) stb. Az utóbbi három megyei könyvtáráépület építészeti-
leg is, funkcionálisan új szemléletet hozott.

A fejlődési ciklusok alakulása ebben a szolgáltatásban is megfigyelhető, az управление szakaszt¹⁹ követte az agency szakasza²⁰, amit egyfajta kifulladás, leállás követett. A KMK utolsó éveiben ez a tanácsadó szolgáltatás alig működött (hiányában épült is néhány diszfunkcionális könyvtár).

Az intézményfejlesztést a szervezeti kultúra felől is érdemes megvizsgálni. A KMK által ellátott, komoly érdemekkel bíró feladat volt a különféle típusú könyvtárak igazgatóiból álló (megyei, városi, felsőoktatási, szakszervezeti) tanácsok animálása, munícióval való ellátása, vagyis e testületek titkári teendőinek ellátása. A KMK természetesen ezt a küldetését is az MM-mel folyamatosan egyeztetve végezte. Említendő még a majd egy évtizedig működő, a városi könyvtárvezetők számára rendszeresen tartott regionális értekezlet-sorozat is, amelynek felelőse Csoboth Attila volt a B-típusú könyvtárak KMK-beli referenseként.

A módszerek átadása, módszertani segítségnyújtás terén új vonásként jelent meg a hatvanas évek második felében, hogy a KMK megkezdte a könyvtári belső munka egészének vizsgálatát a gazdaságosság és a hatékonyság szempontjából. Kalkulációs számítások, hatékonysági vizsgálatok indultak a megyei könyvtárakban. A racionalizálási törekvések és munkaelemzések eredményeként már korábban megindult a kölcsönzés technikájának egyszerűsítése, gyorsítása, később pedig elkezdődött a létszámnormák könyvtár-típus szerinti egységes rendszerének kidolgozása. 1964 végén megalakult a Tudományos és Szakkönyvtárak Módszertani Munkabizottsága, tanácsadói szereppel. Programjáról és működéséről a hálózatfejlesztési osztály gondoskodott. A Munkabizottság kezdeményezésére és támogatásával elkészült a *Módszertani szolgáltatások a tudományos és szakkönyvtári hálózatokban*

című kiadvány, amely meghatározza e szolgáltatásokat és elemzi alkalmazási lehetőségeiket. 1968-ban az osztály irányt váltott. A könyvtárak, könyvtári központok módszertani irányítása mellett a figyelmét kiterjesztette a fenntartókra (elsősorban a megyei tanácsokra) is. A cél az volt, hogy a fenntartók jobban érzékeljék a könyvtárügy fontosságát a kulturális terület egészében. 1972-ben a könyvtári munkaszervezés körébe vágó feladatok között elkészült egy egyetemi és egy megyei könyvtár munkaidőmérése. A két anyag fontos segédletnek bizonyult a könyvtárosképzés távlati koncepciójához, de hasznosítható volt a közművelődési könyvtárak rendszerszervezési vizsgálatánál is. Ennek során hat könyvtárban készült részletes munkarendleírás és műveleti kataszter. A következő lépés (a békéscsabai Megyei Könyvtárban) a normázható műveletek kiválogatása és normázásuk előkészítése volt. Igen részletes munkaelemzés történt hat műszaki szakkönyvtárban is. Az általánosítható összefüggésekről jelentés készült. 1981-ben elemző tanulmány született a könyvtári normák megállapításainak módszereiről, a műveleti időmérésekről is.

A segítségnyújtás, tanácsadás eszközeinek tekinthetjük az intézmény módszertani kiadványait pl. a szakirodalmi szemléket, tankönyvsorozatokat. Ide sorolhatjuk pl. a kilencvenes évektől kezdve a könyvtári menedzserismeretek terjesztését. Skaliczki Judit állt élére az ebbéli ismeretek népszerűsítésének. Jól ismerjük a KIK kiadásában megjelent *Stratégiai tervezés. Marketing. TQM* (1994) c. kötetet, ill. az OSZK kiadásában közreadott a *Könyvtári menedzsment* sorozat (az ún. "sárga füzetek") folyamatosan kiadott szemletanulmányait (Skaliczki Judit: *Stratégiai tervezés*, 1996, Alföldiné Dán Gabriella: *Könyvtárfinanszírozás....* 1996, Téglási Ágnes: *A változások menedzselése*, 1996, Bátonyi Viola: *Könyvtári marketing*, 1996, és Zalainé Kovács Éva: *A TQM alkalmazása könyvtárakban*, 1997). A menedzsment szemlélet lényege leginkább a tudatosságban, az elemzésre épülő tervezésben, a fejlesztéshez mindenkor biztos alapot nyújtó jövőkép kialakításban és az előrelépések érde-

kében a projekt-szemlélet és gyakorlat (az egymásra épülő egységeként történő előre haladás) alkalmazásában ragadható meg.

A nyolcvanas, kilencvenes években a jogi segítségnyújtás is az osztály által ellátandó területek közé került, *Kenyeri Katalin* feladatáaként. Ennek keretében a következő tipikus témák kerültek felszínre: a könyvtárak megszüntetése; a megszűnt könyvtárak állományának könyvtári rendszeren belüli hasznosítása; a könyvtárak vállalkozási tevékenységével kapcsolatos kérdések (adózás stb.); a videó-szolgáltatás jogi kérdései; szerzői jogi problémák; a könyvtárak munkatársainak továbbtanulásával kapcsolatos problémák; a tartozások végrehajtása; könyvtári alapítványok, könyvtárpártoló egyesületek létrehozása.

A KMK szerepe az „ország könyvtárügyében”

A KMK működése három nagy területet ölelt fel: összkönyvtári, a teljes hazai könyvtárhálózatra irányuló feladatok (képzés, továbbképzés, olvasáskutatás, technológiai fejlesztések, könyvtárépítés és berendezés, szabványosítás, szakkönyvtári és információs szolgáltatások stb.), a közművelődési könyvtárak országos koordinációs központjaiként végzett feladatok (hálózatfejlesztés, statisztikai adatszolgáltatás, szakfelügyelet stb.) és koncepcionális fejlesztő, illetve tanácsadó tevékenység az országos politikai, államigazgatási szervek számára, könyvtári képviselői szervek titkársági teendőinek ellátásával.

A jogi szabályozás kapcsán végzett tevékenység

Összetett és sokrétű volt az a szerep, amit a KMK a legkülönbözőbb jogszabályok, utasítások, szakmai ajánlások kidolgozásában, előkészítésében betöltött. 1959-ben országos felmérést végzett, amire alapozva megjelenhetett a 114/1960.

számú MM utasítás a könyvtárakban folyó tudományos kutatás szabályozásáról. Itt említenünk kell, a már többször hivatkozott III. Országos Könyvtárügyi Konferencia egyik előkészítő anyagaként készült *Alapelvek és követelmények a közművelődési könyvtárak távlati tervezéséhez* című kiadványt, amely a hosszabb idő óta formálódó korszerű közművelődési könyvtári koncepciót és az ellátás normatíváit fogalmazta meg. Bár a művelődési miniszteri hivatalos állásfoglalás 1972-ben jelent meg, már 1971-ben megkezdtek az egyes megyei könyvtárak az erre épülő, és 10—15 éves távra szóló hálózatfejlesztési terveik kidolgozását. Az új könyvtári törvényerejű rendelet előkészítése során tanulmányok készültek, amelyek a jogi szabályozás szempontjából tárgyalták a könyvtárügy fontosabb kérdéseit. A törvényerejű rendelet és végrehajtási utasítása 1976-os megjelenésével elkezdődött egy hosszabb jogszabály-alkotási folyamat, melynek később többek között *Kenyeri Katalin* is részese lett. 1982-ben elkészült az iskolai könyvtárak szakmai irányelveinek és a Magyar Nemzeti Hangtár kialakításához szükséges kötelezpéldány-rendelet módosításának tervezete. Az 1983-as év során megalakult a Nemzeti Hangtár előkészítő bizottsága, melynek titkári teendőit a KMK látta el. A megoldandó feladatok rendjéről programot készített a minisztériumnak. *Társadalmi szükséglet és társadalmi realitás* címmel az 1980-as évek végén elkészült az egyes könyvtártípusok ötéves fejlesztési terve. Ez szakmai állásfoglalást és cselekvési programot tartalmazott a közgyűjtemények - könyvtárak, múzeumok és levéltárak együttműködéséről. *Az önkormányzati törvény* (1990) előkészítése újabb kihívást jelentett. Az átalakult önkormányzatok számára ki kellett dolgozni a könyvtári működési normákat. A '90-es évek kétség kívül legnagyobb szakmai jelentőségű jogalkotása az új könyvtári törvény volt. A KMK szakirodalmi szemlékkel, tanácsadással és kodifikációs munkával járult hozzá az 1997. évi CXL törvény előkészítő munkálataihoz. Emellett említendő még a szerzői jogi törvény előkészítése kapcsán végzett tevékenysége is. A

KMK áttekintette az Európai Unió országainak e témakörben keletkezett állásfoglalásait és a könyvtári érdekek védelméről szóló nemzetközi közleményeket.

Továbbképzésben betöltött szerep

A KMK kulcsszerepben volt a tanfolyamszervezés, a képzés, a képzési tematikák összeállítása, a tananyagok, oktatási segédletek készítése (ezt külön tanulmány tárgyalja majd e számban, ezért erről e keretben nem szólok) vonatkozásában. A továbbképzés fogalma a „sajátos tanulási formák” alkalmazásával a KMK esetében tágabb értelmet is nyert. Nincs mód a teljes spektrum bemutatására, de négy területet, melyben műhatatlan érdemek születtek, mindenképpen érdemes megemlítenem: intézményt érintően a szervezetfejlesztést és a menedzsment ismeretek könyvtári alkalmazását, a felhasználókkal összefüggésben az olvasótáborok menedzselését, a partnerség témakörben pedig a magyar könyvtárosok világtalálkozóinak megszervezését.

Szervezetfejlesztés, szervezeti kultúra, menedzsmentismeretek

A szervezetfejlesztés terén a nyolcvanas évek végétől *Csapó Edit*, az Oktatási osztály vezetője és *Barlai Róbert* (külső kommunikációs szakember²¹) végzett először a hazai könyvtárakban pszichológiai módszerekre (is) épülő, énképet fejlesztő, azaz önismereti, ugyanakkor átfogó szervezetátvilágításra és fejlesztésre irányuló tevékenységet. A speciális fejlesztő tréning hatása az adott intézmény életében „óriási” volt²². A szervezetet a munkatársak hálójá alkotja. Ez a háló erőforrás, a célok megvalósításáért együtt dolgozók erőtere. Ha ezt az erőteret sikerül dinamizálni, az energiáit húzó irányba terelni, akkor a szervezet nem gátja, hanem motorja lesz minden cselekvésnek. *Csapó Edit* és *Barlai Róbert* munkája révén ezt a hatást sikerült kiváltani. A KMK a menedzsment ismeretek népszerűsítésében, a TQM és az önértékelés elterjedésében betöltött szerepéről már említést tettünk az előző alfejezetben.

Sajátos személyiségfejlesztő programnak is tekinthetjük a Magyar Könyvtárosok Világtalálkozóját. Hiszen testet testtel, könyvtárat könyvtárral, szakembert szakemberrel kívánt összekapcsolni a közös anyanyelv bázisán. Az első találkozó 1980. augusztus 15-én zárult. Az ajánlásai között megfogalmazódott, hogy a megkezdett eszmecserét folytatni kell differenciáltabb tematikával, közös tanácskozásokkal és szekcióülésekkel. A kinyilatkoztatás nem maradt ábránd. 1999-ig négy találkozóra került sor. A negyedik 1996-ban, a millicentenáriumi évében volt.

A rendszer kontrolljában betöltött szerep: országos statisztikák, szakfelügyelet

A KMK fontos szerepet töltött be a könyvtárügyi mérések meghonosításában, a könyvtári statisztikai szolgáltatások megszervezésében is. 1968-tól évente jelent meg a települési tanácsai könyvtárak statisztikai adatait tartalmazó TEKE, majd 1977-től a SZAKMA, a szakszervezeti könyvtárak adatsoraival. Ehhez ki kellett dolgozni a tanácsai, települési és szakszervezeti könyvtárak statisztikai adatszolgáltatási rendszerét, majd ennek alapján megtervezni a közművelődési hálózat és a tudományos- és szakkönyvtárak statisztikai összesítő űrlapjait is. 1974-ben született meg a nemzetiségek-lakta települések közművelődési és iskolai könyvtárainak statisztikai jelentőlapja és a hozzá tartozó kitöltési útmutató. 1977-ben az új könyvtárstatisztikai szabvány kidolgozásához lefordították az UNESCO statisztikai ajánlásait. Az adaptálás alapján elkészült a vonatkozó hazai statisztikai definíciók jegyzéke. Az alapadatok összegyűjtésében és az éves statisztikai füzetek megjelenítésében *Urban László* érdemei elvülhetetlenek^{23, 24}. Ezek a kiadványok a könyvtárvezetők, módszertanosok kezében fontos szerephez jutottak a fenntartóikkal folytatott „csatározásokban”.

A statisztikai adatok számbavétele és feldolgo-

zása mellett a szakmai kontrollt a szakfelügyeleti ellenőrzés jelentette. E tekintetben felemás lehet az értékítéletünk. 1975-ben *Futala Tibor* az alábbiakat konstatálja: „Megkönnyebbülten mondhatjuk, a fővárosban és minden megyében van könyvtári szakfelügyeletünk. A létrehozást a 156/1973 MM utasítás tette lehetővé. Az utasítás kétágú szakfelügyeletet ír elő. Az egyik ágon határozatlan időre megbízott állandó szakfelügyelők munkájával, a másikon szakfelügyeleti vizsgálatokkal számol. Az állandó jellegű szakfelügyelők száma megyénként 2-9 fő között ingadozik. Budapesten főfoglalkozású szakfelügyelőket alkalmaznak. A szakfelügyelők között legtöbb a megyei könyvtári dolgozó. A vezető szakfelügyelő lehetősége a kétágú szakfelügyelet összehangolása. A szakfelügyelet azokban a megyékben működik az eredményesség legjobb kilátásaival, ahol a munkatervet az általános felügyelet munkatervéhez igazították, s így a szakfelügyeleti vizsgálatok az általános felügyelet szakmai bázisát képezik. Az állandó szakfelügyelők az általános felügyeletet tájékoztatásán túl felhívják a módszertani tevékenységet végzők figyelmét a vizsgálatból következő módszertani tennivalókra. A módszertani gondozás a szakfelügyeleti vizsgálatok megállapításaiból következőt ki a maga tennivalóit.”²⁵

A rendszer tehát felállt. Miközben azonban a szakmai feladatok háttérét a KMK adta, addig a minisztérium magának tartotta fenn a szakfelügyeleti jogosítványok tárházát. Jogosítványok nélkül a KMK fontos, de háttér szerepet töltött be. Például 1974-ben az állománygyarapítás és az olvasószolgálat szakfelügyeleti kérdéseiről, 1975-ben a munkások könyvtári olvasásáról és a fiatalok könyvtári ellátásáról rendezett szemináriumokat. Emellett többszöri konzultáció zajlott a fővárosi szakfelügyeleti rendszer kialakítása ügyében.

A KMK részt vett a *Kiváló Könyvtár* pályázat központi értékelésében, a helyszíni ellenőrzésben, a megyei értékelő bizottságok munkájában és feldolgozta a megyei jelentéseket. A nemzetiségi könyvtárak állományát és használatát 1974-ben mérte fel. A felmérés minden

könyvtárra kiterjedt, az adatok alapján jelentés készült a Kulturális Minisztérium számára. A nemzetiségek könyvtári ellátásának fejlesztése érdekében a KMK megszervezte, majd elbírálta az *Írjunk-olvassunk anyanyelvünkön!* nevű pályázat könyvtári részét.

A szakfelügyelet részeként öt megyei könyvtár részvételével zajlott a nagyobb közművelődési könyvtárak munkanormáinak a kidolgozása. 1977-ben összegzésre került a könyvtárakban működő klubokról rendelkezésre álló tapasztalati és dokumentumanyag azzal a szándékkal, hogy a közösségi művelődés e formáit hogyan lehetne még szervezesebben beépíteni a könyvtárak napi életébe.

Az 1983-as évben a KMK feladatköre az országos könyvtári szakfelügyelet tervezésével, szervezésével és lebonyolításával járó teendőkkel bővült ki, ennek megfelelően került kialakításra a tevékenység működési rendje. A vizsgálatok lebonyolításáért minden esetben a Hálózatfejlesztési osztály valamelyik munkatársa volt a felelős, az összegező jelentést is az illetékes munkatárs állította össze.

Szabványosítás, ETO-gondozás, felmérések

A minőségi fejlesztés egy másik oldalát a könyvtárak közötti munkamegosztás megvalósítása érdekében végzett szabványosítás jelenti. Munkatartalmakat akkor lehet megosztani, kicserélni (átadni és átvenni), ha azok egymással teljes mértékben kompatibilisek. Ehhez szükséges a szabványosítás, a könyvtári szabványok létrehozása, gondozása. 1977-ben jelentette meg a KMK a könyvek nemzetközi szabványos bibliográfiai leírásáról szóló, ISBD/M jelzésű szabályzat 1974-es kiadású angol változatának *Horváth Magda* által elkészített fordítását, amelyhez *Fügedi Péterné* írt előszót. Ezzel megkezdődött az a program, amely során a KMK sorra kiadta a leíró katalógizálásnak az IFLA által gondozott, új szabályzatait, így helyezve új, szabványos alapra a könyvtári feldolgozó munkát. *Bereczky Lászlóné* és *Varga Ildikó*, majd később *Rácz Ág-*

nes az új feldolgozási, katalógusépítési, besorolási szabványok bevezetésével, alkalmazásával múlhatatlan érdemeket szerzett. Ők nemcsak a szabványosítási munkákban vettek részt, hanem a szabványhasználatra történő képzésekben is. 1997-ben megalakult a Könyvtári Szabványosítási Iroda, melynek titkári teendőit Varga Ildikó látta el. A szakértői tevékenység kiterjedt az ISO és az EN - nemzetközi és európai - információs és dokumentációs szabványok honosítására is. Egyidejűleg létrejött a Szabvány Bizottság, melynek feladatkörébe a hazai szabályzatok revidálása, új szabályzatok készítése, valamint annak elvi eldöntése tartozott, hogy a szabályzatok műfajukban eltérhetnek-e az eddigi nemzetközi alapú szabványoktól.

Az ETO-gondozásával kapcsolatos munkák is a KMK-ban folytak. 1958-ban kiadták az ETO-t, valamint a *Szakkatalógus szerkesztése csoportképzés alapján a közművelődési könyvtárakban* című segédletet. 1978-ban nyomdába került a tezausz készítés kérdésével foglalkozó monográfia. 1994-et követően a FID²⁶ felkérésére a KMK felmérést végzett a hazai könyvtárakban dolgozó informatikusok körében. 2200 kérdőívet juttatott el a nyilvános könyvtári feladatokat ellátó intézményekbe. Ezek 79%-a visszaérkezett és feldolgozásra került. A KMK 1995 augusztusáig ellátta a FID Magyar Nemzeti Bizottságának titkári teendőit. Időközben (1994-ben) igen szerény anyagi körülmények között megalakult az ETO Iroda. 1995-ben NKA támogatásból sikerült megvásárolni a FID Consortiumtól az ETO (MRF)-fájlt²⁷. Az angol nyelvű anyagot, majd az 1990-es magyar nyelvű kiadás anyagát *Fejős László* adatbázisokba töltötte. Időközben a KMK összehasonlító vizsgálatot végzett 22 külföldi könyvtár bevonásával az ETO Iroda optimális működése érdekében. 1997 májusában befejeződött az ETO 1990-es rövidített kiadásának számítógépre vitele. 1997-ben sikerült az időközben újra aktualizált MRF adatbázist is megrendelni, s ezzel elkezdődött az MRF frissítések folyamatos átvétele, beépítése a magyar adatbázisba.

A minőségfejlesztés harmadik oldalán kihívás-

ként a feltárás, a hozzáférés, az eredmények publikálásának minőségivé tétele állt, amelyet a KMK saját tanulmánykötetekben, folyóirat publikációkban, kutatási jelentésekben adott közre. Ezek felsorolása hosszú oldalakat tenne ki. Most csak néhány igényvizsgálatról készült összefoglalásra utalunk pl. *Sz. Nagy Lajos* információs igény- és szükségletvizsgálata a társadalomtudományok területén (1980), ugyanő később a pedagógiai információellátásról készített jelentést (1985), valamint a társadalomtudományi szakirodalmi szolgáltatások megyei könyvtári használóiról (1984), *Cholnoky Győző* az egyetemi könyvtárak helyzetéről és jövőjéről készített tanulmányt 1986-ban.

A KMK szerepének változása

Az írás elején feltett kérdésre visszatérve, nyilvánvaló, hogy a magyar könyvtárügy nem tartana ott, ahol ma, ha nincs egy központi szerepet ellátó intézmény, mint amilyen a KMK volt. A KMK a minisztérium tanácsadó szerveként, afféle háttérintézeteként, fizikailag viszont a nemzeti könyvtár részeként, folyamatosan kettős kötésben élt, eleget kellett tennie a minisztériumi szakirányítás elvárásainak, és képviselnie kellett a szakmai hálózatok, illetve egyedi könyvtárak érdekeit az OSZK részeként. *Bereczky László* ezt úgy fogalmazta meg évfordulós visszaemlékezésében, hogy a KMK „végez ugyan olyan munkákat – mind könyvtártudományi, mind módszertani, mind oktatási téren amelyeket bármelyik vagy csak az egyes hálózatokba tartozó tagkönyvtárak közvetlenül felhasználtak (pl. könyvtártudományi dokumentáció, módszertani útmutatók, oktatási anyag kiadása, könyvjelölések stb.), ezeket azonban nem mint „főközpont” vagy egy hálózat központja végezte. E tevékenységeket vagy a munka országos jellege [...] vagy a könyvtári osztály megbízása [...] vagy gyakorlati szükség indokolta. [...] A nyolcvanas évek elejére, közepére nyilvánvalóvá vált, hogy a „a KMK már nem minden területen képes olyan szolgáltatásokra, amelyek tökéletesen kielégítik a könyvtárak igényeit. [...] Napjainkban a

könyvtáraknak már nem az a gondjuk, hogy megszervezzék a feldolgozó futószalagot, ehelyett például könyvtári szoftverekre lenne szükségük. A könyvtárak azt szeretnék, ha válogathatnának a legkülönbébb célú számítógépes programok között, amelyeket a KMK dolgozott ki, bocsát a rendelkezésükre. Évekkel előbb elmulasztotta a váltást, a gyorsítást, s így ma már egyre kevésbé partnere a könyvtáraknak, amelyek maguk kénytelenek a szűkös eszközeikkel nekifogni a különféle szűkös fejlesztéseknek.”²⁸

Papp István, Futala Tibor a KMK egyes részlegeinek az MKE titkárságaként való működését vetette fel, Futala elképzelhetőnek látta, hogy az intézmény feladatainak egy részét mint például az építési, berendezési, állománygyarapítási tanácsadást, a képzést és továbbképzést vállalkozásokká kellene tenni.²⁹ Sente Ferenc így látta: „A nemzeti könyvtár lehetőségeit is kihasználva, nekünk a szakma önmozgását, fejlődését kell befolyásolnunk információs és képzési eszközökkel. Részben egyfajta szakfelügyeletet látnánk el [...] intézetünk a jövőben is megmarad kutatóhelynek.”³⁰ Sonnevend Péter a KMK-t meghatározó szerepű országos szolgáltató intézményként képzelte el, szerepét pedig a könyvtári munka számítástechnikai modernizációjának támogatásában jelölte meg.³¹ Kovács Lászlóné a szakkönyvtár vezetőjeként, a KMK-t belülről nézve – egyetértett ugyan a KMK számítógépesítésben betöltendő, elvárható szerepével, de a számítógépes szakemberekről így írt: „rendszerint csak azok tévednek erre a területre [könyvtári], akik a kemény, jól fizetető számítógépes szakmában még nem futottak be, és csak ugródeszkának tekintik a rosszul fizetett könyvtárakat. Marad a csekély létszámú, az ügynek elkötelezett gárda, amelyre valóban nehéz a képzést is, a módszertani segítségnyújtást is egyszerre ráépíteni. A másik választási lehetőség, hogy mi magunk tanuljuk meg profi szinten e tudományt. De ehhez idő kell és ez a lépéshátrány válik most látszólag semmittevessé.”³²

1993-az intézményvezetők kérésére az MM átvilágította a KMK-t. A jelentés, mely a 3K-hasábjain jelent meg 1994 év végén, így fogal-

mazott: „.... a KMK vitathatatlan eredménye, hogy megteremtette a szakmai dokumentációt v. információs szolgálatot a szakkönyvtár bázisán; létrehozta a könyvtárügyi szakajtót, s ezzel a szakmai folyóiratok arculatát lényeges vonatkozásban bővítette ki; a könyvtárügy szervezeti korszerűsítésében operatív feladatokat végzett (pl. gyűjtőkori együttműködés); a közművelődési könyvtárak állományépítéséhez operatív segítséget biztosított, kezdeményezte és elterjesztette a demokratikus közkönyvtári modellt (ennek csak egyik jegye a választhatóságot biztosító szabadpolc); a szakmai oktatásban a hiányzó képzési szinteken szakképzést, s ehhez jegyzeteket biztosított, elindította a hazai olvasáskutatást, a könyvtár- és olvasásszociológiai vizsgálatok egyetlen haza műhelye tartósan a KMK szervezetében kapott helyet; hasznos eszközöket, adattárakat, címjegyzékeket biztosított a könyvtári élet számára, [...] hullámmó szívnál és vegyes tematikájú tanácsadással ugyan, de mégiscsak bármely hozzáforduló könyvtárnak a segítségére sietett.”³³

Az átvilágosítás hozzászólásokat, kritikai megjegyzést indukált, a bizottság pedig válaszában egyértelművé tette, hogy a KMK-ra szükség van, és kimondta, hogy a KMK főként K+F feladatokat, vagyis országos, a többi nagykönyvtár által elvállalni nem tudott fejlesztési feladatokat lásson el.³⁴

A korszakzárás, az új intézet létrejötte – azt gondolom – törvényszerű volt: a KMK 2000-től Könyvtári Intézet (KI) lett. A világ, és benne a könyvtárügy megváltozása a „könyvespolcra” tette a KMK-t. És persze nem csak névváltozás következett be. De erről már majd egy új könyvtártörténeti fejezet szóljon.

Zárszó, avagy ha halkan szól a zene, akkor is lehet táncolni...³⁵

Ha egyetlen szóval kellene kifejeznem a KMK lényegét, akkor azt mondanám, hogy ez nem más, mint a „gondolat”. Amely gyakran nem is a KMK-ban született, hanem másoktól, más-honnan kölcsönvett volt, de közvetítői a kort

meghaladónak és ezért hirdetésre méltónak találták. A tett, a fő produktum pedig a gondolat artikulálását³⁶, a korszerű képzések révén szemléletmóddá változtatását, a végzett hallgatók és a KMK keretében dolgozó munkatársak különböző posztokra, munkahelyekre kerülésén keresztül pedig a könyvtári társadalomba való beágyazását jelentette. Ez volt a KMK erőssége és múlhatatlan érdeme.

Jegyzetek

1. Megköszönöm Fogarassy Miklósnak, Katsányi Sándornak és Papp Istvánnak támogatásukat, amivel munkámat kísérték és segítették.
2. FUTALA Tibor: „Public library”-csata 1968-ban avagy előszó Sallai István Közművelődési könyvtárügyünk fejlődési irányja c. OKDT-előterjesztésének kor- és szakmatörténeti dokumentumként való publikálásához. = Könyvtári Figyelő, 1999. 2. sz. 240–243. p. és SALLAI István: Közművelődési könyvtárügyünk fejlődési irányja. (Előterjesztés az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács 1968. évi június 19-i békéscsabai ülésére). = Könyvtári Figyelő 1999. 2. sz. 244–255. p.
3. „A tanácsi közművelődési könyvtárak 90%-ukban megmaradtak a „kölcsonkönyvtári” keretben, s mint ilyenek, valamiféle félig kulturális, félig szociális juttatásnak számítanak. Ingyen olvasnivalót nyújtó szolgáltató-helynek. Így gondolkodik róluk sok gazdasági vezető, amikor azt javasolja, hogy a helyszínnél küszködő könyvtárosok növeljék az állványokat a menyhöz, vagy ne vásároljanak könyvet addig, amíg a régiék el nem kopnak. A pozitív példák mást mutatnak. Berendezett olvasótereket, napilap és folyóirat olvasót, társalgót, zenei és nyelvoktatási részleget. Sajnos a nyitva tartás miatt ma az átlagos magyar városban hétköznap este közművelődési intézmény fedele alatt nincs hely olvasgatásra, tájékozódásra, tanulásra, zenehallgatásra vagy éppen eszmecsere-re. A megoldás: a térben és időben kibővített komplex közgyűjtemény. Egy könyvtári és múzeumi - vagyis közgyűjteményi feladatokat ellátó intézmény, aminek terei, elrendezése lehetővé teszi a használói csoportok és a munkatársak számára is az érdemi tevékenységet, ugyanakkor kiküszöböli a fölösleges párhuzamosságokat. (Forrás: SZENTE Ferenc: A város dolgozószobája. = A Könyvtáros, 25. évfolyam 10. szám, 1975. október, 576–579. p.)
4. SALLAI István – VARGHA Balázs: A szabadpolcos közművelődési könyvtár. Közread. az OSZK KMK : Budapest, 1963. 139 p.
5. IFLA Normatívák közművelődési könyvtárak számára. In: A közművelődési könyvtári ellátás. Irányelvek a távlati tervezéshez. Budapest : OSZK-KMK, NPI, 1973. pp. 63–96. 1977-ben újranyomtatták, majd 1983-ban munkacsoport vizsgálta felül a szöveget. 1986-ban jelent meg Guideline for public libraries... melynek magyar fordítása: Az IFLA irányelvei közművelődési könyvtárak számára. Ford. Orbán Éva. Budapest : MKE, OSZK KMK, FSZEK, 1987. 91 p.
6. A lakosság könyvtári ellátására hivatott intézmények között nagyságban és teljesítőképességben lényegbeli különbségek vannak. Az intézmények közötti munkamegosztást szolgálati szintenként kell megszervezni. A szinteken pontos előírásokban kell rögzíteni a szolgáltatások körét és minőségét az erősödő helyi önkormányzati hatáskör kompenzálására. A könyvtár minimuma: legalább 5000-es gyűjtemény, évi 350–400 kötetes gyarapodás, főhivatású könyvtáros. Ez a minimum a „C” típusú könyvtár, melynek nincs regionális szerepköre. Az ellátási rendszer egy felsőfokú ellátást biztosító központi könyvtárból („A” típus), az alközpontok középfokú könyvtáraiból („B” típus), valamint a kizárólag helyi ellátást biztosító könyvtárból („C” típus) áll. Nyitott lefelé („D” típusú szolgáltató-helyek, melyek lehetnek önállóak, vagy valamely „B” könyvtár kihelyezett részei, fiók, mozgókönyvtári letét) és felfelé is. (Forrás: SZENTE Ferenc: A távlati tervezés: lelkiismeretes felkészülés a jövőre. = Könyvtáros, 22. évf. 1972. 1. sz. 7–9. p.)
7. Egyetemi, főiskolai és szakkönyvtárak építése és berendezése : Szakirodalmi szemle / [közread. az] Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ ; [szerkesztette Sallai István]. Budapest : OSZK KMK, 1978.
8. <http://www.ki.oszk.hu/3k/19972006/valcikkek/valcikkek0205/bartos.html>. (Forrás: BARTOS Éva: Szemlélet-váltás a hátrányos helyzetűek könyvtári ellátásában. PULMAN-konferencia, Szolnok, 2002. március 7–8.)
9. HÖLGYESI Györgyi: Bereczky Éva tanítványa voltam. = Könyvtári Figyelő, 38. évf. 1992., 1. sz.
10. SEBESTYÉN Géza: A letéti rendszer új szakasza. = A Könyvtáros, 10. évf. 1960. 4. sz. 243–245. p.
11. Talán ez nem is volt, vagy nem lehetett abban az időben kérdés, hiszen a letétet nem igényelték a könyvtárak, hanem a központtól kapták. (F.M.)
12. Ma már világos: a jellegzetesen kisközséges megyékben célszerűbb lett volna a központi fejlesztési támogatás összegét a járási könyvtárak letéti alapjának fejlesztésére fordítani. Az önállóság szervezeti kerete a kis falu könyvtárán úgy áll, mint gyereken az apja csizmája, amelybe bár teljes erővel igyekszik, soha nem fog belenőni. A figyelemnek az

erők jobb kihasználását lehetővé tevő körzetek szervezése felé kell fordulnia. A könyvtári körzet lényegében egy bizonyos községszinten belül létrehozott fiókkönyvtári hálózat. A központi községben van a körzeti könyvtár (főhivatású könyvtárossal) és a körzet többi falvaiban fiókkönyvtárak vannak. A körzetesítéssel nagyobb, 4-6000 főt számláló egységekre tervezhetünk. (Forrás: SZENTE Ferenc: Körzeti könyvtár, igen, vagy nem? = A Könyvtáros, 14. évf. 1964. 3. sz. 123–125. p.)

13. Társadalmunk fejlettségi színvonalától a közművelődési könyvtárügy elmarad. Az állománygyarapításra szolgáló összegek rohamosan csökkennek. A falvak 1963-ban 24, 1968-ban 16 millió forintot kaptak könyvtári könyvvásárlásra. Megtorpant az épületekbe helyezés folyamata, a felszereléssel való ellátás. A világban a könyvtári integrációra való törekvés a jellemző, de nálunk ezt a folyamatot gátolja a saját intézményként való felfogás. Az ellátás visszaesését törvényszerűen követte az olvasólétszám növekedési ütemének lassulása. A könyvtárak helye, szerepe az alábbi tényezők miatt módosult: ismeretek robbanásszerű növekedése, az élet-hosszig való tanulás kívánalma, a TV forradalmi fejlődése. Az igények kielégítése országos rendszert feltételez. Feladat: a hiánytalan területi ellátás, az általános tudományos és szakmai tájékozódás és a kulturális szórakozás lehetőségének biztosítása. A hálózati rendszerhez központi funkciót betöltő könyvtárak tartoznak. Önálló községi könyvtár az lehet, ahol főfoglalkozású könyvtáros van, lakosságszám 2-3000 fő. Ezen túl körzeti rendszerbe kell tömöríteni a könyvtárakat. A körzeti könyvtár a falusi könyvtárakat letéti rendszerben látja el. Ezen kívül fenntartandók az ellátópontok, a művelődési autók, bibliobuszok állomásai, tanyai, külterületi, szociális otthoni kölcsönzőhelyek. Ezek, mint hajszálerek behálózják az ország egész területét. A fejlődésre vonatkozóan ki kell alakítani a telepítési és ellátási normarendszert. Hatékony integrációra van szükség a tudományos és szakkönyvtári, illetve a közművelődési könyvtári szolgálat között. Rendezésre szorul a könyvtárosok képzése, valamint bérezési színvonala. (Forrás: FUTALA Tibor – KOVÁCS Máté - SALLAI István: A közművelődési könyvtárak helyzete és fejlődése. = Könyvtári Figyelő, 1969. 1. sz. 5–24. p.)
14. Az iskolákban jól felszerelt, szakszerűen fejlesztett gyűjteményre van szükség. Ehhez, az irodalom ismeretén és kiválasztásán kívül könyvtári szakismeretekre van szükség. A könyvtári szakma létezik. A közművelődési könyvtárakkal való együttműködést a szakmai ismeretek fokozottabb alkalmazása is szükségessé teszi. Emellett a racionális ellátás-szervezés is indok. A Művelődési Minisztérium 1971-es irányelvei a közművelődési és iskolai könyvtárak együttműködését alapelvnek tekintik. A kérdés nem az: ki kit fel, hanem az: ki kit segít? Az együttműködés nem jelentheti a feladatok átvállalását. Közös fenntartás - itt még számos

jogi, anyagi, statisztikai kérdés tisztázatlan. Letétek biztosítása. A közművelődési könyvtárak, ha tehetik, adjanak letétet az iskolai könyvtárnak. Erre egyelőre kevés lehetőség van. Nagyobb tápraktárakra és állományra lenne szükség. Ellátó központ. Az iskolák részére a gyarapítás és a feldolgozás központi megszervezése jó lenne. Ezek a központok a megyei továbbképzési kabinetekben (ma Pedagógiai Intézet) működhetnek, de ehhez létszám kell és gépkocsi. Szakfelügyelet összehangolása is szükséges. Iskolai és gyermekkönyvtárosokból, szakfelügyelőkkel szervezett közös munkaközösségek létrehozása is szükséges. (Forrás: N. RÁCZ Aranka: Együttműködés elvszerűen és szervezeten. = Könyvtáros, 24. évf. 1974. 7. sz. 386–390. p.)

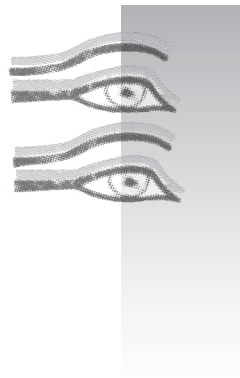
15. A közművelődési könyvtár rendeltetése szerint nem csupán kölcsönzőhely. A tájékozódás, a közeleti eseményekről rendezett viták, a helyismereti gyűjtő-feltáró munka, a kiállítások és az előadások szervező és végrehajtó helye. Csak a feltételek hiánya és nem a könyvtárpolitika korlátozottsága az oka annak, hogy a könyvtár kielégíthessen minden, valóban létező közművelődési igényt. A klubkönyvtár voltaképpen fiókkönyvtár, letéti állománnyal. Biztosítani kellene a legalább 4 órás részfoglalkozású könyvtárost, a megfelelő választékú újság- és folyóirat-kínálatot. (Forrás: SZENTE Ferenc: Milyen legyen a klubkönyvtár? = A Könyvtáros, 16. évf. 1966. 7. sz. 378–379. p.)
16. HUBAY László: Az iskolai és a közművelődési könyvtár kapcsolata. = Könyvtáros, 23. évf. 1973. 1. sz. 11–15. p.
17. KATSÁNYI Sándor – VARGHA Balázs: Gyerekek, könyvtárak, iskolák. = Könyvtáros, 27. évf. 1977. 1. sz. 3–8. p.
18. Építési irányelvek, 1974, közreadta az Építésügyi Minisztérium
19. управление (upravlenie) = igazgatás, kormányzás, vezetés. Utalás a szovjet hatalom – Magyarországon is érvényesülő – utasításokkal irányító vezetési módszerére. (F.M.)
20. agency = képviselő, közbenjárás, iroda. Utalás a KMK partnerségre épülő, elsősorban koordináló, szolgáltató működési gyakorlatára. (F.M.)
21. Barlai Róbert, dr. pszichológus, tréner, tanszékvezető, Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskola (F.M.)
22. Magam ezt Salgótarjánban tapasztaltam meg. 1993-ban, frissen kinevezett igazgatóként az első lépéseimet tettem az intézmény szervezeti kríziséből történő kilábalása érdekében. Óriási segítség volt ehhez a KMK támogatása. Az energiáink megvoltak, de nem a talajba kapaszkodtak, hanem egymás ellen hadakoztak, az érdekek, a féltelmek, a bizonytalanságok tengerébe fulladtak. A fejlesztés révén azonban megindult a szervezeti energiák rendezése, munkába állítása, elkezdődött a könyvtár egy új, dinamikus korszaka. (F.M.)

23. Településeink Könyvtári Ellátása (TEKE). Évente megjelenő, a települési könyvtárak legfontosabb működési adatait bemutató kiadvány. Induló év: 1968. (F.M.)
24. Szakszervezeti Könyvtárak Működési Adatai (SZAKMA). Évente megjelenő, a szakszervezeti könyvtárak legfontosabb működési adatait bemutató kiadvány. Induló év: 1977. Mind a TEKE, mind a SZAKMA közreadója a KMK-volt. 1991-től a két kiadvány közös füzetben jelent meg. 1998-tól a két kiadvány egybeolvadt, hiszen a szakszervezeti könyvtárak közben felmorzsolódtak, viszont a kiadványba bekerültek a szakkönyvtárak adatai is. A kiadvány mai címe: Könyvtári Statisztika. Csak elektronikusan férhető hozzá. (F.M.)
25. FUTALA Tibor: Hol tart jelenleg a közművelődési könyvtári szakfelügyelet? = Könyvtáros, 25. évf. 1975. 9. sz. 509–512. p.
26. FID [Federal International for Information and Documentation] = Nemzetközi Információs és Dokumentációs Szövetség (F.M.)
27. MRF [Master Reference File]. Az ETO MRF adatbázis létrehozásának az volt a célja, hogy megteremtődjék a számítógépes alapokon nyugvó nemzeti ETO-kiadások kiindulópontja. (F.M.)
28. BEREZSKY László: Harmincéves a KMK. = Könyvtáros, 39. évf. 1989. 9. sz. 520–528. p.
29. FUTALA Tibor: Levél az MKE Műszaki Szekciójához. = Könyvtáros, 39. évf. 1989. 9. sz. 517–519. p.; PAPP István: Második meditáció a Magyar Könyvtárosok Egyesületéről. = Könyvtáros, 39. évf. 1989. 9. sz. 509–516. p.
30. SZENTE Ferenc: Népszabadság, 1989. IX. 19.
31. SONNEVEND Péter: Öngazgatási irodát vagy szolgáltató intézetet? (Egy lehetséges OSZK KMK programvázlat). = Könyvtáros, 39. évf. 1989. 12. sz. 707–710. p.
32. KOVÁCS Lászlóné: Így látom a KMK-t belülről. = Könyvtáros, 39. évf. 1989. 12. sz. 710–712. p.
33. Jelentés a KMK felülvizsgálatáról. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 3. évf. 1994. 12. sz. 3–14. p.
34. = Győri Erzsébet: Megjegyzések egy jelentéshez. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 4. évf. 1995. 2. sz. 24–25. p.; NAGY Attila: Templomablak – kívülről? = uo. 26–28. p.; SKALICZKI Judit: Néhány kiegészítés a jelentéshez. uo. 29–p. A bizottság válasza. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 4. évf. 1995. 3. sz. 31–32. p. Mader Béla: Kiegészítés. uo. 32–35. p.
35. PAPP István: Ha halkan szól a zene, akkor is lehet táncolni. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 8. évf. 1999. 1. sz. 3–15. p.)
36. A gondolatok közvetítésére már eddig is számtalan példát

hoztam. Írásom végén ismét Papp István szavait hívom elő, két cikkéből is citálva részletet. Az elsőben nemcsak a közkönyvtárakra vonatkozóan, hanem minden könyvtártípusra érvényesen szól a könyvtári „hármass feladat” egységéről. „A tájékoztatás a nevelés és a szórakoztatás hármass feladata egységben és oszthatatlanul jellemzi a könyvtárakat. Az egység fenntartása persze a könyvtári gyakorlat talán legnehezebb feladata.” (Forrás: PAPP István: Van-e még hús a lerágott csonton? Megjegyzések a közművelődési könyvtár információs, nevelési és szórakozási feladatainak egymásra hatásáról. = Könyvtáros, 29. évf. 1979. 9. sz. 507–515. p.)

A másodikban, melynek címét a zárszó felvezetésében idéztem, majd 20 évvel később, 2008 végén született. Előadása, könyvtáros szemléletmódja korszakzáró, de egyben korszakon is túlmutató bölcs okulás és ma sem nélkülözhető muníció számunkra. (<http://www.ki.oszk.hu/3k/19972006/valcikkek/valcikkek9901/papp.html>) Ajánlom a teljes szöveg újraolvasását mindenki figyelmébe. (F.M.)

„Kellemetlen szegénynek lenni, de tehetetlennek vagy butának lenni szegényen. A pénztelenség érthető módon felment sok tennivaló elvégzése alól, megmagyarázza, hogy ilyen vagy olyan fejlesztésre miért nem került, kerülhetett sor. Egyet azonban nem lehet a pénztelenséggel megmagyarázni: a tehetetlenséget. Az innovációs készség hiányát. Sőt: minél szegényebb az ember, annál inkább arra kényszerül, hogy a nagyon is korlátozott erőforrásokból a maximumot hozza ki. Hát még, ha olyan probléma megoldásáról van szó, amelyhez – legalábbis eleinte – nincs szükség különösebb anyagiakra. Annál inkább friss szemre, bátorságra és elszántságra. Az új célok új erőket is felszabadítanak. Ha ugyanazokat a tényezőket egy új cél érdekében rendezzük át, pusztán ezzel provokáljuk a kollégák kreativitását. Senki sem szeret sikertelen lenni. Unatkozni sem. S minden rutinszerűen végzett munka előbb-utóbb unalmassá válik, bármilyen eredményes is. Ezért gondolom azt, hogy az innováció folyamatának állandónak kell lennie, már a kollégák lelki egészsége érdekében is. Régóta ismert jelenség a kiégettség, az elfáradtság. Különösen fenyegeti ez azokat, akik olyan munkakörökben dolgoznak, ahol emberekkel kell foglalkozniuk. Ezért hívják stewardess-betegségnek is. Így a könyvtárosok is ki vannak téve ennek. Az innovációs tevékenység olyan attitűdöt fejleszt ki, amely sikerorientált, a dolgok pozitív oldalát tekinti, keresi az esélyeket, s állandó készenlétben áll megragadni azokat, nem veszíti el kedvét balszerencsében sem, ügyesen vonul vissza, s azonnal él az adódó alkalmakkal az előretörésre, hogy fordítson helyzetén.” (Forrás: PAPP István: Ha halkan szól a zene, akkor is lehet táncolni. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 8. évf. 1999. 1. sz. 3–15. p)

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ szakkönyvtári, dokumentációs és bibliográfiai tevékenysége

POGÁNY György

„Mélységesen mély a múltnak kútja” – indítja Thomas Mann a József-tetralógiát, majd valamivel később úgy folytatja, hogy „minél mélyebben fürkésznünk, minél messzebbre hatolunk s tapogatózunk a múlt alvilágába, az emberinek, történetének, művelődésének kezdeti alapjai tökéletesen megmérhetetlennek bizonyulnak, s mérőőnünk elöl, bármily kalandos távolságokba gombolyítjuk alá zsinegét, mindig újra és tovább húzódnak vissza a feneketlenségbe.” Távol áll természetesen e sorok írójától, hogy a Könyvtártudományi és Módszertani Központ illetve utódintézménye, a mai Könyvtári Intézet szakkönyvtári, bibliográfiai és szakirodalmi tájékoztatási tevékenységét bemutatni szándékozó írását akár csak bármilyen távoli rokonságba hozza Mann iróniájával és történetfelfogásával,

mégis e gondolattal kell kezdenie dolgozatát. A „nulladik év”, vagyis 1959, az alapítás éve előtt is történtek – részben intézményes, többnyire azonban egyéni – próbálkozások a könyvtártudományi tájékoztatási szolgáltatások kialakítására és 1959 után még hosszú ideig meglehetősen kavargó, kialakulatlan állapotban volt a hazai könyvtári tájékoztatás helyzete. Részben a rendelkezésre álló erőforrások elégtelensége, de nem kis mértékben a kitűzött cél nem kellő körülhatárolása miatt.

A KMK dokumentációs és bibliográfiai tevékenysége, annak sikerei és kudarcai, pozitív és negatív elemei egyaránt részét képezik a Könyvtártudományi és Módszertani Központ történetének, valamint az intézmény egyik szervezeti egységeként a magyar könyvtárügy és bibliog-

ráfia elmúlt évtizedei történetének, vagyis egy meglehetősen bonyolult és összetett rendszerben kellett kialakítani, fejleszteni és működtetni a szolgáltatásokat. Az egyéni szakmai elképzelések gyakran ütköztek az anyaintézmény által nyújtani tudott korlátozott lehetőségekkel és a tágabb szakmai elvárásokkal, a könyvtártudományi tájékoztatás jellegéről és eszközeiről kialakult koncepciókkal. Érzékelhető a forrásokból még az 1960-as években is a hazai könyvtár- és tájékoztatásügyre az 1950 körül megjelenő dokumentáció–könyvtár ellentét, aminek máig ható sajnálatos következménye, hogy retrospektív magyar könyvtártudományi bibliográfia még nem létezik. Mindezek indokolják a bevezető sorokat.

A kezdetek: a könyvtártudományi bibliográfia megjelenése Magyarországon

Hogy a könyvtárak a szaktudományok különféle hordozókon közzétett ismeretanyagát gyűjtik, feltárják különféle tájékoztató instrumentumokban (katalógusok, bibliográfiák, referáló kiadványok), visszakereshetővé teszik, majd a használóknak szolgáltatják, mondhatni sok évszázados evidencia. Az azonban, hogy ennek a bibliotékákban (és egyéb tájékoztatással foglalkozó intézményekben) zajló gyakorlatnak van elméleti és módszertani szakirodalma, vagyis létezik a különféle diszciplínáktól elkülönülő szakterület – a könyvtár- és információtudomány – a maga szakmai intézményrendszerével (képzés, szakmai szervezetek, szakfolyóiratok) csak a 19. század végére vált nyilvánvalóvá. A kialakult szakmai infrastruktúra szükségszerűen és ugyanakkor bizonyos értelemben önjáróvá vált, ami nem utolsósorban a könyvtári szakirodalom új közlési formáiban, ebből következő szóródásában és mennyiségi növekedésében mutatkozott meg. Mindezek a fejlemények törvényszerűen hívták életre az önállóvá váló diszciplína irodalmi termését regisztráló tájékoztatási eszközrendszert.

Szelmánk szakirodalmi tájékoztatási szolgáltatásainak kialakulása és fejlődése, gyakori átalakulása egyszerre tükrözi a könyvtártudomány 20. századi paradigmaváltozásait, az információrobbanásra adandó szakmai válaszok differenciálódó módszereit és eszközeit, valamint azt a szakmapolitikai közeget, amelyben a hazai könyvtár- (és információ) ügy létezett. Kezdetei ha nem is a mitikus előidőkre, de a 19. század legvégére, a 20. század elejére nyúlnak vissza.¹

„Kezdetben volt a Magyar Könyvszemle” – parafrázálhatnók az *Evangéliumot*. A folyóirat 1891-es szervezeti, személyi és anyagi válsága után *Új folyam* jelöléssel 1893-ban az összevont 1892/1893-as évfolyam közreadásával, módosult programmal jelent meg. *Folyóiratok szemléje* címmel új rovat indult a periodikumban, amely a hazai nem könyvtári folyóiratok könyvtári vonatkozású cikkei mellett a külföldi, elsősorban könyvtártudományi lapok írásait ismertette egy-két mondatos annotációkkal kísérve. A példát a jeles német szaklap, a *Zentralblatt für Bibliothekswesen* szolgáltathatta; a folyóirat 1884 óta közölte a könyvtári szakirodalom kurrens bibliográfiáját és ebből nőtt ki 1905-től az önálló kiadványban napvilágot látó *Bibliographie des Bibliotheks- und Buchwesens*. A Magyar Könyvszemle 1900-ban újabb rovatot indított *A magyar bibliográfiai irodalom az ... évben* címen. Célját az alábbiakban határozta meg a szerkesztő: „...a hazai bibliográfiai irodalom terén megjelent könyvek, s a folyóiratokban, értesítőkből, napilapokban s egyébült elszórt értekezések és egyéb dolgozatok, könyvrajstromok stb. pontos címét ismertetni meg olvasóinkkal”.² Az önálló kiadványokat viszonylagos teljességgel regisztrálta az összeállítás, a folyóiratok és főleg a napilapok írásait azonban meglehetősen esetlegesen vette fel, így 1912-ben megszűnt az egyébként figyelemre méltó kezdeményezés. Az 1893-ban indult *Folyóiratszemle* továbbra is megjelent *Külföldi folyóiratok szemléje* címen. A rovatban 1912-ben az a változás történt, hogy – mint a szerkesztő rövid jegyzetében megfogalmazta – „az eddigi

puszta címfelsorolás helyett a fontosabb cikkek rövid ismertetését adjuk s az állandó rovatokat, jelentéktelenebb, vagy folyóiratunk jellegétől távol eső cikkeket egészen mellőzzük.”³ A hazai nem könyvtári folyóiratok könyvtári vonatkozású cikkeinek számbavételére a Magyar Könyvszemle – látni fogjuk – más utat választott.

A Magyar Könyvszemle mellett ekkor már léteztek egyéb könyvtári (vagy könyvtári kérdésekkel is behatóan foglalkozó) orgánumok. 1906-ban látott napvilágot a *Népművelés*⁴, 1907-től jelent meg a *Könyvtári és Múzeumi Értesítő*⁵, 1913-ban indult a *Könyvtári Szemle*⁶ Kőhalmi Béla szerkesztésében. Utóbbi lap a *Fővárosi Könyvtár*-ban kialakuló korszerű könyvtári szolgáltatások népszerűsítését és ismertetését alapfeladatának tartotta és a szerkesztő bibliográfiai érdeklődése szinte magától értetődővé tette 1914-től a *Bibliográfiai és könyvtári repertórium* című rovat indítását. 1917-ig lényegében minden számban helyet kapott a gyakran egyébként csak néhány tételre szorítkozó, a könyvtári lapok mellett a különféle kiadványok anyagát is figyelő és regisztráló összeállítás. Az első világháború végéig tehát csírájában ugyan, de kezdett kialakulni a könyvtártudományi tájékoztatás eszközrendszere: a hazai mellett a külföldi szakirodalom ismertetése is elindult. Kétségtelen persze, hogy valamiféle kooperációról – részben a Magyar Könyvszemle és a Könyvtári Szemle közötti elvi (és személyi) ellentétek miatt – szó sem lehetett és intézményi háttér is csak szerény mértékben támogatta ezeket a korai törekvéseket, gyakorlatilag a szerkesztők egyéni erőfeszítéseinek köszönhetően láttak napvilágot.

1912-ben a Magyar Könyvszemle szerkesztését Gulyás Pál vette át és végső soron megteremtette a könyvtártudományi szakirodalmi tájékoztatás következő elemét. A tájékoztató szolgáltatások elsődleges feladata a hazai szakkörök informálása a nemzeti szakirodalomról, másodsorban a külföldi eredményeket kell eljuttatni hozzájuk, de – harmadsorban – alapvető szakmai és nemzeti tudáspolitikai érdek az itthoni kutatási eredmények közvetítése a külföld felé. Gulyás 1912-ben ezt a harmadik funkciót hozta létre a

Magyar Könyvszemle idegen nyelvű melléklapja, a *Bulletin de la revue Bibliographique Hongroise* megindításával. A melléklet a Magyar Könyvszemlében közölt írások francia, angol, német vagy olasz nyelvű referátumait közölte – egy rovat kivételével. A Külföldi folyóiratok szemléje közlésének természetesen semmi értelme sem lett volna (hiszen a szerkesztő nem nemzetközi könyvtártudományi kurrens bibliográfiát kívánt indítani); annál inkább fontos volt, hogy a hazai folyóiratok könyvtártudományi és könyv-, könyvtártörténeti vonatkozású írásait megismerjék a külföldi szakemberek. A melléklet egyik rovata *Revue des périodiques Hongrois* címmel a fontosabb magyar folyóiratok közleményeinek idegen nyelvű címfordításait közölte, sok esetben annotációkkal kísérve, de nem egyszer referátumként. A rovat 1917-ig rendszeresen napvilágot látott, megjelenése később bizonyatlanná vált, majd Gulyás szerkesztői tiszteről való lemondása után lényegében megszűnt.

Az 1923-ban felállított *Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ* (OKBK) ugyan közreadott szakbibliográfiákat és a központi címjegyzék felállításával fontos koordináló szerepet töltött be a könyvtárügyben, szűkebben vett könyvtártudományi bibliográfiai vagy dokumentációs tevékenységet azonban nem végzett.

A Magyar Könyvszemle kiadása anyagi és szervezeti okokból az 1930-as évek közepén ellehetetlenült, 1935–1936-ban nem is jelent meg, majd 1937-től új alapokra helyezve a lap kiadását, megújult programmal ismét napvilágot látott. A Könyvszemlében *Folyóiratok szemléje* rovatcím alatt kezdődött el a nemzetközi szakirodalom – természetesen erősen válogató jellegű – ismertetése. Az egyes közlemények szakrendben tárták fel 15–20 külföldi szaklap anyagát néhány mondatos annotációkkal kiegészítve. Jól használható és a nemzetközi tájékozódást jelentős mértékben elősegítő kezdeményezés volt. Az 1937-es évfolyamban közzétett első szemlét F.J. szignóval a minden könyvtári újdonságra fogékony *Fitz József* állította össze. Lényegében dokumentációs szolgáltatásnak tekinthetjük, elindítása alighanem annak a vál-

tozó szemléletnek köszönhető, hogy a Magyar Könyvszemle – megtartva eredeti történeti orientációját – a könyvtárügy akkori új jelenségeit is figyelemmel kísérte és például *Káplány Géza* tollából a dokumentációról közölt tanulmányt. A hasznos rovat a második világháború kitörése miatt fokozatosan nehezedő körülmények között készült. Az 1943-as évfolyamban jelent meg utoljára az összeállítás az 1941. évről, de a korábbiakhoz képest jóval kevesebb lapot szemlézett, egy-két amerikai kiadvány mellett német és olasz folyóiratokat figyelt: a háború miatt már nem jutottak el Magyarországra egyéb országok közlönyei.

Az intézményesülés kezdetei 1945 után

1949. június 29-én jelent meg a 4118/1949/136. sz. kormányrendelet *Országos Dokumentációs Központ* és öt – műszaki, mezőgazdasági, orvosi, gazdasági és könyvtári – szakmai dokumentációs intézmény szervezéséről. A *Könyvtárügyi Dokumentációs Központ* azonban nem alakult meg, az 1923-ban létesített Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ jogutódaként 1945 után megszervezett *Országos Könyvtári Központ* (OKK) feladata lett a könyvtári szakmai tájékoztatás végzése. Az OKK indította el az első könyvtártudományi dokumentációs szolgáltatásokat fordítások, szemlék, különféle bibliográfiák közreadásával. 1950-ben indult *Tarr Lászlóné* és *Kőhalmi Béla* szerkesztésében a *Könyvtártudományi Beszámoló*, a kiadvány a külföldi, főleg a szovjet könyvtári szakfolyóiratokat szemlélte. Mindössze öt száma jelent meg, folytatásának tekinthető a *Könyvtárügyi Beszámoló*, 1952-ben azonban ez a periodikum is megszűnt – és hasonlóan rövid életű volt a *Könyvtárügyi Szemle* 1950–1951-ben, amely eredeti cikkeket közölt fordításban vagy magyar szerzőktől. 1952-ben a könyvtárügy átszervezésével az OKK megszűnt, feladatainak jó részét munkatársaival együtt az Országos Széchényi

Könyvtár vette át és az akkor megszervezett Módszertani Osztályba integrálta.

1952. május 14–19. között sor került az OKK felülvizsgálatára⁷. A jelentés foglalkozott a dokumentációs és bibliográfiai tevékenységgel is. A szerkesztőket elmarasztalta – a korra jellemzően –, hogy a fordításra és szemlézésre kiválasztott közlemények között „*nem mindig szelektál politikailag gondosan*”, sok a nyugati cikk, tanulmány. A jelentés megállapítása szerint koordinálatlan a fordítói tevékenység és indítványozta a teljes fordítások közreadása helyett a referáló jellegű összefoglalások arányának növelését.⁸ Az anyag kijelölte a megszervezendő módszertani részleg bibliográfiai és dokumentációs feladatait, eszerint különféle összefoglaló és kurrens bibliográfiai kiadványok készítése, folyóirat- és hírlapbibliográfiák összeállítása, az ilyen irányú munkák országos megszervezése és nyilvántartása, a dokumentációs munkák elvi kérdéseinek irányítása és a könyvtártudományi dokumentáció ellátása tartozik kötelezettségei közé.⁹ A megszervezendő Módszertani osztály az elgondolások szerint megfelelő létszámkeretet kapott volna, de az előirányzott 37 státus betöltésére nem került sor, így már a kezdet kezdetén elégtelen erőforrásokkal kellett az osztálynak szüntelenül változó feladatait ellátnia.

A dokumentációs jellegű feladatokat az új szervezeti egység a szakkönyvtárra alapozva végezte, amelynek könyv- és folyóiratanyaga az OKK, illetve jogelődje, az OKBK állományából alakult ki. Amíg önálló intézmény volt, meglehetősen komoly összeget fordíthatott állománygyarapításra – ez a tény különben állandó konfliktust okozott az OSZK és az OKK között, a nemzeti könyvtár sérelmezte, hogy csaknem azonos a két intézmény dokumentumvásárlásra fordítható kerete, holott utóbbi csak a könyvtártudományi irodalom beszerzéséért felel.¹⁰ 1952-ben változott a helyzet, ez azonban – főleg a külföldi periodikumok beszerzésében – komoly hiányokhoz vezetett. Az OKK a Széchényi Könyvtártól földrajzilag viszonylag távol, a Guszev (korábban és jelenleg V., Sas) utca 1. szám alatt működött, ott volt elhelyezve a Módszertani Osz-

tály és a hozzá tartozó Szakkönyvtár. 1954-ben a Guszev utcai épületrészt sikerült elcserélni a Múzeum utca 3. számú házra – ez az épület lett azután a következő három évtizedben a KMK és a Szakkönyvtár otthona.¹¹ Az a tény, hogy az OSZK épületéhez közel került a gyűjtemény, kétségtelenül indokoltta tette gyűjtőköreinek és feladatainak átgondolását. Ezért sor került 1956-ban a könyvtár felülvizsgálatára.¹² Az OSZK részéről *Goriupp Alisz*, *Juhász Lászlóné* és *Keresztury Dezső* vett részt a vizsgálatban, a Módszertani Osztályt *Sallai István* képviselte. A dokumentum tárgyilagosan megállapította, hogy 1952 óta a „gyarapítás mennyiségben és minőségben elmarad az OKK utolsó néhány évének beszerzésétől.”¹³ A jelentés kitért arra, hogy az immár egységes intézményként kezelendő OSZK más szervezeti egységeiben, különgyűjteményeiben is vannak segédkönyvtári állományként elhelyezett és kezelt könyvtártudományi munkák. Kíváncsú célként szerepel a dokumentumban a segédkönyvtárakban található könyvtártudományi anyag egyesítése, azonban ezt az „OSZK nyomorúságos helyviszonyai nem engedik meg”, ezért „katalógusban kell egyesíteni a birtokában lévő könyvtártudományi anyagot.”¹⁴ A jelentés egyik javaslata felvetette, hogy a továbbiakban a Szakkönyvtár váljon ki a Módszertani osztály szervezetéből és „Az OSZK főigazgatójának közvetlenül alárendelt különgyűjteményként” működjön. Ez ellen Sallai István különvéleményt fogalmazott meg: „Miután a könyvtárnak a könyvtártudományi dokumentációval való szoros összefüggése nyilvánvaló, a Módszertani osztály funkcióit tekintve az OSZK többi osztályával egyébként is szoros kapcsolatban kell hogy álljon, továbbá az osztály egész tevékenysége, célja lényegében azonos a Könyvtártudományi Szakkönyvtáréval – a módszertani munka végzése, a könyvtártudomány ápolása – azt tartja elvileg helyesnek, hogy az azonos funkciók azonos szervezetben maradjanak, tehát a Könyvtártudományi Szakkönyvtárat a Módszertani osztály gyűjteményeként, ill. annak szervezeti keretében javasolja kifejleszteni.”¹⁵ Sallai István különvéleménye

nagy jelentőségű volt a későbbi történések szempontjából, logikus érvelésével nyilvánvalóvá tette a Módszertani Osztály és a könyvtár szerves összetartozását, így nem állt külön fejlődési pályára a gyűjtemény és a módszertani, kutatási tevékenység.

A jelentés foglalkozott a gyűjtőkör kérdésével, a bizottság külön mellékletben csatolta javaslatát. Általánosságban megállapította, hogy 1952-ig – helyesen – elég kiterjedten szerzeményezte a Szakkönyvtár a határterületek irodalmát, erre a továbbiakban azonban nincs, pontosabban csak nagyon szelektálva van szükség, ugyanakkor ennek az anyagnak leválasztása és beolvasztása az OSZK egyéb gyűjteményeibe „egyelőre nem kívánatos, az OSZK szempontjából pedig egyáltalán nem sürgős.”¹⁶ A Szakkönyvtárba járó nem könyvtártudományi folyóiratok további gyarapítását viszont fölöslegesnek ítélte meg. Elvi érvénnyel a következő megállapítást tette: a „Könyvtártudományi Szakkönyvtár nem törekszik és nem is törekedhetik abszolút teljességre. Külföldi viszonylatban minden jelentős mű beszerzésére törekedjék, de a szomszédos országok könyvtártudományi munkáin kívül csak a nálunk valamennyire ismert nyelveken megjelenő anyagot gyűjtse. Magyar viszonylatban természetesen teljességre törekedjék, különösen az elméleti irodalom terén. Áttekinthetőség és férőhely szempontjából azonban a katalógusok, szakbibliográfiák stb. terén az OSZK raktáraiban elhelyezett anyagot csak kellő válogatással vegye át állományába (pl. vidéki kaszinók, iskolai könyvtárak katalógusai, ifj. Andrassy Gyula műveinek bibliográfiája stb.). Ilyenek csak a katalógusban tartandók nyilván.”¹⁷ A jelentés érintette a szövegben „efemer értékű anyag”-ként emlegetett könyvtári vonatkozású irodalom kezelését. A javaslat szerint erre az anyagra a Módszertani osztálynak van szüksége 4-5 évre visszamenőleg, ezért a röplapbibliográfiákat, olvasóterveket, dekorációs, kiállítási brosrakat stb. az osztály kezelje mint saját segédanyagát. E javaslat ellen Sallai megint csak különvéleményt fogalmazott meg. Megállapította, hogy a Módszertani osztálynak „ilyen anyagra nem

*mint efemer fogyó anyagra (tehát nem kizárólag propagandacélokra), hanem mint kutatási anyagra van szüksége. A kutatás tárgyát képező anyagot a Szakkönyvtárnak teljességgel gyűjtenie kell.*¹⁸ Külön nem utalt a dokumentációs tevékenységre, de egyértelmű, hogy állásfoglalása a tájékoztatási tevékenység alapját képező forrásanyag megőrzését jelentette.

Ami ezeknek az éveknek a könyvtártudományi bibliográfiáját és dokumentációját illeti, meglehetősen ellentmondásos a kép. A hazai szakirodalom feltárásának szükségessége ekkor még nem fogalmazódott meg. Kétségtelenül szerepe volt ebben annak is, hogy 1946-tól megindult az Országos Széchényi Könyvtár kiadásában a *Magyar Nemzeti Bibliográfia* valamint a *Magyar Folyóiratok Repertórium*a és általános szakmai vélekedés volt, hogy e két kurrens tájékoztatási eszköz megoldja a szaktudományok, így a könyvtártudomány folyamatos tájékoztatási igényét is. Ez a felfogás csak az 1950-es évek végén, 1960-as évek elején módosult, nem utolsósorban az 1961-es *Országos Bibliográfiai Munkaértekezlet* vitáinak hatására.

A szakmai irányítás a könyvtártudományi bibliográfia és dokumentáció elsődleges feladatának a külföldi szakirodalom közvetítését tartotta. Ezen a területen viszont ideológiai és abból adódóan gyűjteményi gondok voltak. Politikai (és persze nyilván pénzügyi) okokból elsősorban a nyugati kiadványokban mutatkoztak hiányok, így a dokumentációs tevékenység jórészt a szovjet könyvtárügy bemutatására vállalkozott. 1953-ban megindult a szovjet szaklap magyar nyelvű kiadása, az OSZK tette közzé a *Magyar-Szovjet Baráti Társaság Könyvtártudományi Szakosztálya* közreműködésével *Bibliotekar – A könyvtáros* néven. A fordításokat *Sebestyén Géza* irányításával a tudományos könyvtárak munkatársai készítették.¹⁹ E kiadvány utóda-ként indult 1955-ben a *Könyvtári Tájékoztató* az OSZK és a Szakosztály kiadásában, a lap 1958-ban vette fel mai *Könyvtári Figyelő* nevét. Dokumentációs kiadvány volt, cikkek fordítását közölte, de fontos változást jelentett, hogy a szovjet közlemények mellett egyéb – nyugati

– írásokat is megjelentetett. 1956-tól egyébként már egyedüli kiadóként jegyezte az OSZK. *V. Waldapfel Eszter* a könyvtártudományi dokumentációs lap tartalmi változását a következő eseménnyel indokolta: „...*még fogypatékosabban történt ennek az anyagnak a referálása, illetőleg a fordítása. Ezt a hiányt különösen a Béke-Világtanács 1953. évi budapesti határozata óta, annak szellemében igyekeztünk folyamatosan pótolni. Míg korábban a Magyar-Szovjet Társasággal karöltve csupán a szovjet Bibliotekar cikkfordításait adtuk ki, addig 1956 óta a Könyvtári Tájékoztató című, kiadásunkban megjelenő folyóiratban a világ minden táján megjelenő legjelentősebb, számunkra a legtöbb tanulságot jelentő cikkek kivonatait, illetőleg fordításait adjuk.*”²⁰ A Béke Világtanács 1953. június 15-től 20-ig ülésezett a magyar fővárosban, az akkori könyvtári szaksajtó két írásban is foglalkozott az eseménnyel.²¹ Vitathatatlan, hogy Sztálin néhány hónappal korábban bekövetkezett halála generálta a Világtanács felhívását, amelyben többek között szerepelt, hogy a nemzetközi mozgalom „*most céljául tűzte ki, hogy megszervezi a szabad véleménycserét és összehangolja a népek közti béke oldalán álló minden becsületes ember cselekvését.*”²² Nyilván erre a pontra utalt *Waldapfel Eszter*, mint ami megteremthette a nyugati könyvtártudományi közlemények referálásának politikai elfogadottságát. 1956 után – részben a könyvtárakról hozott törvényerejű rendeletnek is köszönhetően – felmerült a Módszertani Osztály jogállásának megváltozása, esetleg teljesen önálló Könyvtártudományi Intézetté szervezése és ezen belül a könyvtártudományi dokumentációs tevékenység színvonalának javítása.²³

A KMK és a könyvtártudományi dokumentáció intézményesülésének első évei (1959–1964)

1958-ra eldőlt, hogy a Módszertani osztály nem önálló intézet lesz, hanem Könyvtártudo-

mányi és Módszertani Központ néven új feladatokkal működik tovább. Az intézmény céljait Sebestyén Géza ismertette meg a szakmával.²⁴ Az 1959. január 1-jével megalakult KMK az OSZK ötödik főosztálya lett és három szervezeti egységre tagolódott: könyvtártudományi, módszertani és továbbképzési osztályra. A Szakkönyvtár a Könyvtártudományi osztályon belül működött, melynek feladatai közé tartozott a kutatómunkán kívül a „könyvtártudományi szakkönyvtár gondozása, az idejáró nagyszámú szakfolyóirat elemző feldolgozása, a legfontosabb külföldi közlemények lefordítása, általában a könyvtártudományi dokumentáció.”²⁵ Az osztály első vezetőjévé Lázár Pétert nevezték ki. A KMK dokumentációs részlegének terveiről N. Rácz Aranka adott hírt.²⁶ Beszámolt a *Fordítások archívuma* létrehozásáról, ismertette a *Könyvtártudományi Archívum* célját, ahová elsősorban a kéziratos és kisebb publicitású nyomtatott vagy sokszorosított anyagok kerülnek. Röviden tudósított a *Könyvtártudományi Központi Katalógus* létrehozására irányuló elgondolásokról, első lépésben az OSZK állományában található művek adatait kívánták összegyűjteni egyetlen katalógusba – ennek szükségességét vetette fel az 1956-os felülvizsgálat is.

A dokumentáció kérdései már a megalakulást megelőzően előtérbe kerültek. Az OSZK Vezetői Kollégiuma 1958. október 9-én tárgyalta a könyvtártudományi dokumentáció ügyét és a részletes program kidolgozását a januártól működni kezdő új intézményre bízta. A grémium foglalkozott a sokszorosító üzem problémáival is, ennek fejlesztése szintén szükségessé vált, tekintettel arra, hogy a KMK kutatási eredményeinek és dokumentációs kiadványainak közzétételére kiadói feladatokat is kapott.²⁷ Saját kiadványai mellett az intézmény gondozta az *Országos Könyvtárügyi Tanács* (OKT) 1958-ban indult sorozatát.²⁸

A megalakulás évében a Szakkönyvtár elvégezte az állomány revízióját, a sürgető hiányok pótlását. Kidolgozta a könyveket és időszaki kiadványokat kiegészítő egyéb dokumentumok (képek, használati nyomtatványok, irattári anyag) gyűj-

tésének alapelveit, a tervezett archívum felállítására azonban ekkor még nem került sor. Jelentős volt fordítói tevékenysége: 230 fordítás készült el. Két sorozat indítását készítették elő, az *Új könyvtári füzetek*ben a hazai, a *Külföldi könyvtári szakirodalomban* a nem magyar szerzők közleményeit szándékoztak kiadni.²⁹ Főleg az utóbbiban látott napvilágot számos fontos munka 1959-től, példaként említve néhányat: *Hessel: A könyvtárak története; Hutchins: Bevezetés a könyvtári felvilágosító munkába; Foskett: A könyvtári tájékoztató munka; McColvin: Köz-művelődési könyvtárak gyermekrészei*. A monográfiák mellett szakirodalmi szemléket is közreadtak a sorozatban, ilyen volt *Horváth Magda* összeállítása az *Együttműködés, központosítás vagy hálózat az egyetemi könyvtárak szervezésében* vagy a *Könyvtártudományi kutatások. A Library Trends szemléje* című kötet.

Legfontosabb dokumentációs kiadványa a Könyvtári Figyelő volt. Ahogyan a 19. század végén, a 20. század elején szinte minden könyvtártudományi újítás a Magyar Könyvszemléhez kötődött, úgy történt ez most a könyvtártudományi dokumentációban a Figyelővel. A lap – említettük – 1958-tól ezen a címen látott napvilágot. 1959-től lett kiadója a KMK, szerkesztő neve még nem szerepelt az évi 10 füzetre tervezett periodikumon: az 1962. évi 4. szám tünteti fel első alkalommal e tisztség betöltőjeként *Bóday Pál* nevét. Az átalakuló lap céljait rövid szerkesztőségi bevezető foglalta össze.³⁰ Eszerint az „*eddig tájékoztatást mind a figyelt anyag mennyisége, mind a feldolgozás minősége tekintetében bővíteni, hatékonyságát pedig növelni kell. Első lépésként a – teljes vagy rövidített – fordítások mellett ismertetéseket közlünk folyóiratcikkekről, kiadványokról, külföldi könyvtárakról és könyvtártudományi intézményekről. Megindítjuk a külföldi könyvtártudományi folyóiratok legfrissebb számainak cikk-repertóriumát is. Egy-egy könyvtárügyi kérdéssel foglalkozó folyóiratcikk, tanulmányok együttes ismertetését, adott kérdésekkel kapcsolatos szakirodalmi szemlék közlését is tervbe vettük. Rendszeresen közzétesszük az újonnan elkészült és rendelkezésre álló könyvtártudományi fordí-*

tások, továbbá a hazai nagykönyvtárakba érkezett könyvtártudományi szakirodalom (könyvek, periodikák) jegyzékét is.”

Az első számban az *Újabb könyvtártudományi művek könyvtárainkban* című gyarapodási jegyzék kapott helyet. Római lapszámokkal jelölt külön részben jelent meg, a 3-4. számban folytatódó rovat oldalszámozása folyamatos volt. A Figyelő második füzetében látott napvilágot a *Könyvtártudományi fordítások jegyzéke* 2001-es tételszámozással kezdődően a 2047-esig, a további részek ezt a tételszámot folytatták. Ez a szolgáltatás nem előzmények nélküli volt, az OKK, illetve az OSZK Módszertani osztálya kiadásában korábban már megjelentek füzetek a magyarra átültetett szakirodalom adatairól. A 6. szám a KMK Szakkönyvtára által előfizetett, illetve csereként kapott folyóiratok jegyzékét, 183 periodikum címét tette közzé.

A 7. számban jelent meg a nagy jövő előtt álló, ugyanakkor sokszor változó formában és alakban tanulmányozható összeállítás *Könyvtárügyi folyóiratok repertórium*a elnevezéssel. A 183 folyóiratból a valóban jelentősnek tartott 44 lapot részletesen feldolgozták (jegyzéküket külön közzölték), a kevésbé fontosnak ítélt orgánumból csak a kiemelkedő közleményeket vették fel. Az egyes cikkek címléírását egytől kezdődő tételszámmal jelölték, gondolva a később elkészítendő kumulatív mutató készítésére. Minden tételnél közzölték a cikk címének magyar fordítását, azonban ha az semmitmondó vagy félreérthető volt, annotációval kísérték. Az elgondolás szerint a Könyvtári Figyelőben közreadott repertórium anyaga beépül a Szakkönyvtárban 1952 óta vezetett cikk-katalógusba. A repertórium tételeit szakrendben közzölték, a lap 45-48. oldalán táblázatban közreadták annak szerkezetét. A Bóday Pál által kialakított rendszer előtt szintén nagy jövő állt, ebből nőtt ki 1967-ben a Szakkönyvtár tárgyszójegyzéke, illetve annak 1976-ban tézaurusszá fejlesztett változata. A kezdeti struktúra a használói észrevételek nyomán már a következő számban finomodott és utalókat kezdtek alkalmazni a szakrend további helyére. Megváltozott a rovat neve is, *Könyvtári*

és Dokumentációs Szakirodalom (KDSZ) címen állandósult.³¹ Az 1959. évfolyam 10. számában jelent meg a KDSZ harmadik közleménye az 1-808. számú tételekhez összeállított névmutatóval együtt.

A Könyvtári Figyelő új profilja és a könyvtártudományi dokumentáció a szakmán és az Országos Széchényi Könyvtáron belül komoly érdeklődést váltott ki. A KMK egyébként maga is kezdeményezte az eszmecsereket. 1959 végén az OSZK főosztályainak képviselőivel tanácskoztak a továbbfejlesztés lehetőségeiről, a javaslatokról.³² A megbeszélés résztvevői többnyire helyeselték, hogy a folyóirat a továbbiakban nemcsak fordításokat, hanem kivonatokat és bibliográfiákat is közöl. A KMK kérte a tanácskozáson megjelenteket, hogy speciális szakterületüknek megfelelően vegyenek részt a folyóiratok figyelésében, a fordításra vagy referálásra kijelölt anyag bírálatában, netán azok elkészítésében. 1960. október 26-án az OSZK *Szakmai megbeszélések sorozata* elnevezésű vitafóruma szintén foglalkozott a folyóirat és a könyvtártudományi dokumentáció helyzetével. A tárgy referense Bóday Pál volt, a vitavezető *Tombor Tibor*.³³ Bóday előterjesztésében négy kérdés megvitatását javasolta.³⁴ Első tézise azt firtatta, hogy a folyóirat kialakított profilja mennyiben nyújt segítséget a szakma elméleti és gyakorlati művelőinek, mennyire használják fel a cikkk fordításokat, a külföldi könyvtártudományi folyóiratok bibliográfiáját, a könyvtártudományi könyvek országos gyarapodási jegyzékét és a fordítások adatainak közlését. Második felvetésében arról érdeklődött, hogy a Figyelő teljes egészében referáló lap legyen-e vagy csak egy részében publikáljon referátumokat. Következő kérdésében arra kért választ, miként lehetne bevonni a külső referenseket a munkába, végül a kiadvány külső megjelenésére vonatkozóan várt észrevételeket. A vitában nyolc szakember szóban fejtette ki véleményét, *Mezey László* írásban juttatta el gondolatait. Minden hozzászóló egyetértett abban, hogy nem elégséges indikatív referátumok közlése, a bővebb tartalmi elemeket feltáró informatív

referátumokra van szükség.³⁵ Többen a tömörítvények közreadása mellett érveltek, volt, aki a kutatási jelentések publikálását indítványozta a lapban. *Bélley Pál* felvetette, hogy „*kéthetenként, röplapszerűen jelentessék meg, miáltal a KF nehézkes, folyóiratjellegű szerkesztése megszűnnék*”. *Szentmihályi János* tanácsa szerint a nagy külföldi referáló folyóiratok referátumaira is támaszkodjon a szerkesztőség. A folyóirat szakrendszerét túlzottan részletezőnek találta. *Lázár Péter* szerint a dokumentumok osztályozásának kérdését később vitassák meg. A szakrenden egyébként *Tombor Tibor* szerint is javítani kell; emellett kritikai szemlék, egy-egy témának összevont, igényes szintézise elkészítését vetette fel. *Mezey László* írásban eljuttatott észrevétele szerint tisztázni kellene a Könyvtári Figyelő és a Magyar Könyvszemle viszonyát. *Gombocz István* egyértelműen referáló kiadványként jelölte meg a periodikum feladatait, azonban nemcsak a külföldi, hanem a belföldi anyag feldolgozását is sürgette. A hazai szakirodalom regisztrálásának igénye *Bélley Pálnál* is megjelent és utalt erre *Sebestyén Géza* is. Felvetette, nem lehetne-e a kiadványt tartalmilag kettéválasztani külön bibliográfiai és külön a fordításokat tartalmazó részre. *Horváth Viktor* a könyvtárosok szervezett továbbképzése mellett emelt szót, csak így lehet az olvasói bázist biztosítani. Szerinte az OSZK osztályain működő, kellő nyelvtudással rendelkező munkatársak bevonásával lehet megoldani a külsősök problémáját. *J. Hajdu Helga* olyan tanulmányokat sürgetett, amelyekben „*konkrétumok vannak*” és egy nehezen értelmezhető óhajt is megfogalmazott, miszerint „*A referátumok ne csak címfordításokat közöljenek, hanem annotációkat is.*”³⁶

A tanácskozáson tehát felmerült a hazai szakirodalom feltárásának igénye. Ezt egyébként akkoriban már a szakma is sürgette. *Pálffy Miklós* írásában³⁷ sajnálkozva állapította meg, hogy a magyar könyvtártudományi irodalom könyvszete más tudománysszakokhoz képest kialakulatlan. *Kecskés András* arról adott hírt, hogy önálló könyvtártudományi kartotékrendszer építését kezdték el. Javaslatára szerint a KMK-

nak szabadlapos kiadvány formájában kellene közreadni a könyvtártudományi bibliográfiát.³⁸ Felvetéséhez *Vértessy Miklós* szólt hozzá, ő első sorban az 1945–1961 közötti retrospektív bibliográfiát hiányolta.³⁹

A kérdés tehát a szakmai diskurzus részévé vált. Nem elszigetelten, hiszen 1961. szeptember 18–20-án Gödöllőn rendezték meg az Országos Bibliográfiai Munkaértekezletet. A tanácskozás előkészítő anyagaiban ugyan kérdésként felmerült, hogy egyáltalán szükségesek-e a kurrens szakbibliográfiák, nem párhuzamos feldolgozást jelentenek-e az MNB-vel és a Magyar Folyóiratok Repertóriumával, azonban a vita nyomán az értekezlet ajánlásai megállapították, hogy „*szükséges a magyar társadalomtudományi szakbibliográfiák lehető teljes rendszerének kiépítése*”. Ennek keretében gondoskodni kell „*A külföldi kutatók számára a magyar társadalomtudományok minden ágának válogatott, idegen nyelvű*” bibliográfiája közreadásáról, illetve „*az egyes szaktudományok legfontosabb külföldi eredményeit kurrens repertórium formájában kell a magyar kutatók rendelkezésére bocsátani.*”⁴⁰ Gödöllőn a könyvtártudományi bibliográfiáról közvetlenül nem esett szó, de a következő évben *Pálvölgyi Endre* alapos tanulmányban tekintette át a hazai kurrens szakbibliográfiák helyzetét, ebben írta, hogy „*Kissé szegyenkezve kell megvállanunk, hogy saját tudományágunk bibliográfiai nyilvántartása nincs megoldva. A Magyar Könyvszemle Hazai könyvtártudományi irodalom rovata csak az önállóan megjelent műveket közli, a cikkeket és a gyűjteményes munkákban közzétett tanulmányokat nem. Nem segít ezen a bajon az, hogy a történettudományi bibliográfiában – mint erre fentebb utaltunk – szerepelnek a könyv- és könyvtártörténeti cikkek is. A teljes könyvtári, bibliográfiai, dokumentációs szakirodalom feltárása sürgető feladat.*”⁴¹

A KMK Szakkönyvtára és a dokumentációs részleg érzekelte a problémát, annak ellenére, hogy éppen a könyvtár működési feltételei nem voltak ideálisnak mondhatók. A Szakkönyvtár működése felülvizsgálatát a KMK vezetője 1962 elején kezdeményezte.⁴² A vizsgálat megállapí-

totta: „*A könyvtár izolált részlegekre (könyvrészleg, folyóiratrészleg, archívum) esett szét, nem élt a szerencsés lehetőséggel, hogy ugyanezen intézmény keretein belül folyik a könyvtártudományi dokumentáció. [...] Részben az OSZK-val összekapcsolt feldolgozó munkafolyamatok lassúsága, komplikáltsága, részben a könyvtárosok gyakori változása komoly zökkenőket jelentett a könyvtári munkafolyamatok naprakész, színvonalas ellátásában.*” A javaslatok szerint szükséges a könyvtár alapos funkcionális átalakítása és a munkafolyamatok újragondolása, vagyis elkerülhetetlen „*1, a könyvtár helyiségei szabadpolcos használatra történő átalakítása, 2, új raktári rend megteremtése különös tekintettel a szabadpolcos használatra, 3, rekatalogizálás, 4, a folyóiratállomány feltárása, 5, az archívum felállítása.*”⁴³ A felülvizsgálat után indult el a Szakkönyvtár gyors fejlődése, a gyarapítást és a feldolgozást is a könyvtár látta el a továbbiakban – korábban ugyanis az OSZK gyarapító és feldolgozó osztálya végezte ezt a munkafolyamatot.⁴⁴

1962 elején átalakult a KMK szervezete. Az intézmény vezetőjévé Barabási Rezsőt nevezték ki, a *Tájékoztatói osztály* – ide tartozott a Szakkönyvtár – vezetője Bóday Pál lett, aki most szélesebb hatáskörrel indította el a könyvtártudományi tájékoztatás megújítását. Az 1960-as évek elejétől formálódó koncepció kétségtelenül nagyvonalú és szakmailag alaposan kidolgozott volt, viszont nem a jelen helyzetből, hanem a jövő vélt lehetőségeiből indult ki. A Szakkönyvtár létszáma sem volt elegendő a grandiózus elképzelések megvalósítására és a megfelelő technikai eszközök sem álltak rendelkezésre. Bóday és a KMK akkori vezetői azonban egy minden szempontból kedvezőbb infrastruktúra közeli megvalósulását feltételezték, tulajdonképpen nem minden alap nélkül. A kormány 1959-ben döntött az OSZK elhelyezéséről a Várban, eszerint az F épületben – mai helyén – és a Szent György téren újonnan emelt komplexumban működött volna az intézmény. Az utóbbi külön épületben gondolták elhelyezni a KMK-t. Egészen 1969-ig élt az önálló épületre vonatkozó

döntés, azonban a kormány akkor a beruházási programból törölte a Szent György téri épületet, tehát a KMK elhelyezését az F épületben kellett megoldani. A döntés következményeként lényegében újra kellett tervezni az egész tabáni épületrészt. Vagyis nagyobb terület, kedvezőbb körülmények és nyilván népesebb munkatársi létszám reményében dolgozta ki a könyvtártudományi tájékoztatás új programját Bóday Pál. A bibliográfiai és dokumentációs tevékenység átalakulása két irányban kezdődött el. Az egyik a hazai szakirodalom számbavétele volt, a másik pedig a minél gyorsabb tájékoztatás kialakítását jelentette. Az 1962-es tárgyévtől meginduló és egymásra épülő valamint a visszakeresést is biztosító rendszer e kettős igényt próbálta kielégíteni.

Heti, kétheti, illetve havi periodicitással három új kiadvány indult 1962-ben. A *Könyvtári tájékoztató a legfrissebb folyóiratokból* a Könyvtári Figyelő kiegészítőjeként keletkezett, a tervek szerint heti rendszerességgel lát napvilágot és „*egészen rövid referátumokban számol be a külföldi szakfolyóiratok nagyobb érdeklődésre számot tartó cikkeiről.*”⁴⁵ A másik a *Könyvbarrát mozgalmi híradó* volt kétheti rendszerességgel és a mozgalom eseményeiről tudósított. Harmadik periodikumként indult a *Könyvtári tájékoztató a magyar hírlapok cikkeiről*, ez a magyar napilapok könyvtári vonatkozású írásainak bibliográfiája volt.⁴⁶ Havi periodicitással szándékoztak kiadni, első számaként az 1962. 1–2. összevont januári-februári került az érdeklődők kezébe.

Indulása összekapcsolódott a Könyvtári Figyelő átalakulásával, a folyóiratból ugyanis kivált a Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom mint rovat és önálló kiadvánnyá vált. A KDSZ gyűjtőköre az önállósá válás után a következő lett: közölte a KMK külföldi folyóiratanyagára támaszkodva a nem magyar cikkanyagot magyar címfordítással vagy annotációval kiegészítve; elkezdődött az összeállításban a hazai könyvtártudományi szakirodalom regisztrálása, pontosabban annak egy része kapott helyet a kiadványban: közreadták az önálló monográfiák, a

könyvtári folyóiratok cikkeinek és a nem könyvtári hazai periodikumok közleményeinek adatait angol és orosz nyelvű címfordítással ellátva. Mivel a megváltozott KDSZ nem tárta fel a hazai napilapokban megjelenő cikkeket, a már említett szintén ekkor indult kiadvány – Könyvtári tájékoztató a magyar hírlapok cikkeiről – ezt az anyagot kívánta egybegyűjteni. Az összeállítás *Somogyi Anna* szerkesztésében tételszámozás nélkül szak-, illetve földrajzi rendben csoportosítva közölte a cikkek adatait. Az elgondolás szerint a havi jegyzékekből kumulációk készülnek,⁴⁷ majd azok anyagának összesítéséből jön létre a *Magyar Könyvtártudományi Bibliográfia* nevű vállalkozás második szekciója, a tervezett első rész a könyvek, folyóiratok, különféle szűk publicitású dokumentumok anyagát kívánta közölni.

A Magyar Könyvtártudományi Bibliográfia 1. része az 1962–1964. évek anyagáról csak sok évvel később, 1969-ben látott napvilágot, a második rész a hírlapok cikkeiről évi rendszerességgel 1962 és 1970 között jelent meg. Az 1970-es évi kötet volt az utolsó a sorban, a hírlapcikkek regisztrálása 1971-től átkerült a *Gyorstájékoztató a magyar könyvtártudományi irodalomról* című és 1965-től megjelenő vállalkozásba. A bibliográfia alapját képező Könyvtári tájékoztató a magyar hírlapok cikkeiről általam ismert utolsó száma az 1965. évi 10. füzet. A kiadványhoz időről időre készült féléves kumuláció, így az 1963. első félévről és az 1964. évi 1–6. számról. A periodikum éves kumulációjának szánták a *Magyar Könyvtártudományi Bibliográfia* 2. részét.

Mint szó volt róla, 1962-től a KDSZ önálló kiadványként élt tovább. 1962–1963-as évfolyamaiban a külföldi mellett regisztrálta a hazai szakirodalmat. A KDSZ-ben közzétett magyar anyag adatainak volt bizonyos értelemben kumulációja a Magyar Könyvtártudományi Bibliográfia 1. része, legalábbis az 1962. és 1963. tárgyévre vonatkozóan.

A Könyvtári Figyelőből kivált KDSZ tehát önálló dokumentációs kiadványként jelent meg, azonban közreadásában csakhamar gondok je-

lentkeztek. A tárgyidőszak és a tényleges megjelenés között egyre nőtt a különbség, az 1964-es összevont 1. és 2. szám 1965-ben még megjelent a magyar anyag mellőzésével, azonban az 1964-es évfolyamot lezáró 3–4. szám csak 1975-ben. Kiadását akkora késéssel is az indokolta, hogy ezzel 1959-től folyamatossá vált a külföldi könyvtártudományi irodalom hazai bibliográfiai regisztrálása. A lap szerkesztésében mutatkozó nehézségeket jelezte, hogy az 1962. évfolyam 1–9. számában tételszámok nélkül jelentek meg a leírások, ez az éves összevont mutató készítésénél jelentett komoly gondot. Kétségtelenül szokatlan kéréssel fordult a szerkesztőség a szakmához azzal, hogy „*akiknek megvan a Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom 1962. évi 1–9. száma, [kérjük], hogy példányaikban visszamenőleg számozzák a tételeket.*”

Az 1960-as évek elején a KMK és személy szerint Bóday Pál kétségtelenül egy logikusan egymásra épülő, valódi rendszert alkotó könyvtártudományi tájékoztatási szolgáltatás kiépítését kezdte meg. A koncepciónak a gyakorlati kivitelezése azonban akadozott és természetesen magának az elgondolásnak is voltak vitatható elemei, így a magyar anyag két részben történő közlése, főleg úgy, hogy nem sikerült a megjelenés szinkronitását elérni. A létrejött és további finomításra, összehangolásra váró rendszer azonban 1965-től átalakult és ennek elsősorban a szocialista országok könyvtártudományi központjainak 1964 végén Budapesten tartott tanácskozása volt az oka.

Egy új koncepció és egy szakmai felülvizsgálat

1964-ben Budapest adott otthont a szocialista országok szakmai központjai rendszeres tanácskozásának. A december 14–16-án tartott értekezleten a hét ország szakemberei három átfogó kérdést vitattak meg; a szovjet, NDK-s előterjesztés mellett a témánk szempontjából fontos anyag összeállítója Bóday Pál volt, aki német

nyelven tartotta meg előadását a szocialista országok együttműködéséről a könyvtártudományi tájékoztatás és dokumentáció területén.⁴⁸ Tézise szerint ugyan a többi szaktudományhoz viszonyítva nem túl nagy a könyvtártudomány és dokumentáció nemzetközi szakirodalma, mintegy 300 folyóirat jelenik meg, de nagy az irodalom szóródása és jelentős mennyiségű közlemény található a napilapokban is. A hagyományos formák mellett megnőtt az új dokumentumtípusok jelentősége a szakirodalom hordozóiként és új témák, így a fordítások, a dokumentáció, a gépi adatfeldolgozás kérdései növekvő mértékben foglalkoztatják a szakembereket. Ezért a feltárás csak nemzetközi összefogással képzelhető el, szükségszerű a szocialista országok szervezett együttműködése.

Az együttműködést úgy kell kialakítani, hogy egyrészt ne maradjanak fehér foltok, másrészt pedig el kell kerülni a párhuzamos feldolgozást. Az együttműködés előfeltétele azonban nem lehet más, mint az egyes országokon belüli bibliográfiai és dokumentációs tevékenység megszervezése. Bóday álláspontja szerint a kurrens nemzeti bibliográfiák rendszerében vannak hiányzó elemek, vagyis nem minden dokumentumtípust regisztrálnak a bibliográfiák, egy kurrens szakbibliográfiának azonban a szakterület teljes anyagának áttekintését kell nyújtania. Az igazán komoly hiányok a nem publikus, belső, alacsony példányszámban közreadott irodalom számbavételében mutatkoznak. Felvetette a nemzetközi csere összehangolását is ezeknek a kiadványoknak a kölcsönös megismerésére, hasznosítására.

Bóday az értekezlet elé terjesztett ajánlásaiban rendszerben gondolkodott, a koncepció szerint hiánytalanul és egymásra épülve kell kiépíteni a tájékoztatási eszközök körét. Ezért javasolta, hogy minden országban készüljön könyvtártudományi bibliográfia, az egyes országok nemzeti központjai saját irodalmuk javából készítsenek azonos szerkezetben szelektív irodalmi szemléket, indítványozta, hogy vizsgálják meg: az egyes országok mennyiben és hogyan dolgozzák fel a nemzetközi szakirodalmat és az esetleges

átfedéseket küszöböljék ki. A tartalmi feltáráshoz a szocialista országokban készülő tárgyszójegyzékek összehangolását sürgette és felvetette egy egyetemes könyvtártudományi osztályozórendszer kialakítását.

A referátumot követő hozzászólók alapvetően egyetértettek felvetéseivel, az értekezlet elfogadott ajánlásai is ezt tükrözték. A tanácskozás javasolta az 1964–1965-ös tárgyévről, majd a továbbiakban évente németül és oroszul megjelenő szelektív könyvtártudományi szemle kiadását országonként. Legfontosabb indítványa az egyes országok teendői sorában havi rendszerességgel készülő, teljességre törekvő, német és orosz nyelvű címfordítással ellátott, a monográfiákat, cikkeket és szűk publicitású (konferenciák, kongresszusok anyaga) és egyéb, nem publikált, ám forrásértékű dokumentumokat regisztráló kurrens könyvtártudományi bibliográfia kiadására vonatkozott. Javasolták továbbá, hogy a szocialista országok könyvtártudományi folyóiratai német és orosz nyelvű referátumokat közöljenek a cikkekről és síkra szálltak könyvtártudományi szótár, terminológiai összeállítás és az egységes könyvtártudományi osztályozási rendszer kialakítása mellett.

Az elfogadott javaslatokat négy ország – Lengyelország, Bulgária, Csehszlovákia és Jugoszlávia – nem hajtotta végre, az NDK-ban és a Szovjetunióban, valamint Magyarországon folyt érdemi könyvtártudományi tájékoztatási tevékenység. A KMK korábban megindított szolgáltatásait az ajánlások szellemében igyekezett átszervezni.

1965-től az intézmény tájékoztatási tevékenységének súlypontja áthelyeződött a két, egymást kiegészítő kiadvány, a *Gyorstájékoztató a külföldi könyvtártudományi irodalomról* és *Gyorstájékoztató a magyar könyvtártudományi irodalomról* szerkesztésére és megjelentetésére. A gyorsaság és a teljesség előtérbe helyezése azonban a minőség rovására ment, a kvantitatív szempont ellentétbe került a kvalitatívval, illetve a kiadványok használhatóságában mutatkozó problémák olyannak tűntek, mint amelyek rövidesen korrigálhatók lesznek a még akadozó

rendszerben. Alapvetően ez okozta, hogy a kiadványok tartalma és formája szüntelen átalakulásban volt. A két Gyorstájékoztató úgy és abban a formában, ahogyan megjelent, nem tekinthető szakbibliográfiának, csupán a tájékoztatási rendszer első elemének, a szakfolyóiratok összesítetten közölt tartalomjegyzékének, ún. „*current contents*” szolgáltatásnak. A rendszer következő szintje, a selektív anyagot referátumokkal közlő Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom megjelentetésére viszont már nem volt elegendő ereje az osztálynak.

A Gyorstájékoztató a külföldi könyvtártudományi irodalomról az 1965-ös tárgyévvvel indult és a KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtárába beérkező külföldi anyag teljes feltárását tűzte ki célul, vagyis a monográfiák mellett a könyvtár valamennyi szakfolyóiratának cikkanyagát is feltárta. Évi 6000–7000 tételt közölt helyenként idegen nyelvű, angol, német vagy orosz címfordítással és annotációval együtt. Az eredeti elképzelés szerint – említettük – a Gyorstájékoztató mellett megjelent volna a KDSZ is a válogatott hazai és külföldi szakirodalom referátumaival ellátva, ez azonban nem valósult meg. A kétségtelenül nagy gondot az okozta, hogy nem szakrendben közölték az anyagot, hanem az egyes periodikumok szerint időrendben. Ez a visszakeresést és egyáltalán a használatot hallatlanul megnehezítette. Igaz, a tervek szerint készültek volna a tartalmi feltárást és visszakeresést megkönnyítő mutatók, azonban mindössze egy alkalommal jelent meg névmutató, ami éppen a tárgyi visszakeresést nem szolgálja.

A Gyorstájékoztató külföldi irodalmat feltáró része tulajdonképpen a szakkönyvtár gyarapodási jegyzéke volt, mint ilyen azonban a szakterület világbibliográfiájának funkcióját próbálta betölteni. Minden fogyatékosága ellenére pozitív külföldi fogadtatásban részesült, kiváló csereanyag volt és jelentős mértékben elősegítette a szakkönyvtár állományának gyarapodását. A kiadvány hazai fogadtatása már korántsem volt ennyire lelkes, a később tárgyalandó felülvizsgálat következtében 1967 végével megszűnt. A Gyorstájékoztató külföldi részének utolsó

füzete az 1967. évi decemberi volt, 1968 nyarán jelent meg. A számban megjelent Bóday kézzel írt búcsúlevelének fakszimiléje, ebben megköszönte barátaiknak és a KMK-nak, hogy „*elgondolásaikkal, tanácsaikkal – és kísérletezéseink iránti – türelmükkel segítették munkánkat.*” Négy pótfüzet nyomtatásban kapcsolódott a három évfolyamhoz, további négy 5–9. *Supplementum* jelzéssel csak kéziratban készült el és a Szakkönyvtárban lehetett tanulmányozni. A pótlások azért készültek, hogy az 1965–1967. közötti és a könyvtárba érkezett anyag feltárása teljes legyen.

Testvérlapja, a Gyorstájékoztató a magyar könyvtártudományi irodalomról szintén 1965-ben indult. Kezdetben kétheti, majd havi periodicitással látott napvilágot, azonban már 1966-ra nyilvánvalóvá vált, hogy a feszített megjelenési ütemet nem győzi a szerkesztőség és áttért a negyedéves megjelenésre. Gyűjtőköre a monográfiák mellett a folyóiratok cikkeire és a szűk publicitású kiadványokra egyaránt kiterjedt, utóbbiak sorában fokozatosan helyet kaptak a képző intézményekben írt könyvtári szakdolgozatok adatai. A tartalmi feltárást volt hivatva elősegíteni a tételhez csatolt ETO-jelzet és egy témakör szerinti tömör áttekintés.

Ekkor még nem regisztrálta a kiadvány a napilapok cikkanyagát, ezt az akkor még (1970-ig) napvilágot látó Magyar Könyvtártudományi Bibliográfia 2. része tárta fel. A leírások angol, német és orosz címfordítással kiegészítve jelentek meg, elősegítve a kiadvány külföldi használatát. Az első három évfolyam anyagához (1965–1967) betűrendes mutató készült; az 1965–1969. közötti ciklus tartalmi visszakeresését biztosító index Tarr Lászlóné összeállításában 1975-ben jelent meg.

Szó volt róla, hogy az 1965-től kiépülő Gyorstájékoztató két részének hazai fogadtatása elmentmondásos volt. A Művelődési Minisztérium Könyvtári osztálya és az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács (OKDT) 1967-ben a KMK tájékoztató munkájának felülvizsgálatát kezdeményezte.⁴⁹ A vizsgálatra Borsos Géza, Gallai Ervin, Kovács Ilona és Ta-

kács Miklós kapott megbízást. A terjedelmes jelentés a tájékoztató munka mellett kitért a Szakkönyvtár működésére is. Általánosságban a kitűzött célokkal és a munka nagyságával egyetértett a bizottság megállapítva a két Gyorstájékoztató szerkesztése kapcsán: „*Imponáló teljesítmény s a bizottság köteles leszögezni, hogy az osztály munkatársai hallatlan szorgalom és odaadás árán érték el ezt az eredményt. Meg kell állapítani azt is, hogy a vállalkozás külföldi fogadtatása, sajtója jó volt.*”⁵⁰

Az elismerés után azonban a kifogások és észrevételek hosszú sora következett. A bírálatok zöme a Gyorstájékoztatókra vonatkozott, de szóvá tették a Magyar Könyvtártudományi Bibliográfia csonkaságát, az első rész hiányát és nehezményezték a Könyvtári Figyelő rendszeren megjelenését és dokumentációs jellegének elsikkadását, ugyanis a lap a KDSZ önállóvá válása után eredeti közleményeket publikáló folyóirattá vált. Lényegesen kedvezőbb minősítéssel értékelték a Szakkönyvtár szűkebben vett könyvtári munkáját.

A két Gyorstájékoztatót érő alapvető kifogások néhány megállapításban foglalhatók össze. Az első észrevétel elvi igényteliséget fejtette ki, hogy a könyvtári életben a „*fejlődés korunkban sem tűnik olyan gyorsirányúnak*”, hogy a gyorstájékoztató műfaja kellően indokolt lenne, „*nem igen fedez reális szükségletet*”.⁵¹ A második észrevétel a teljességet érintette, megállapítva, hogy nem szelektálva közli az anyagot, nagy mennyiségben tartalmaz a két kiadvány a reális szakmai igényeket mellőző közleményeket, valójában csupán „*gyarapodási jegyzéknek*” tekinthető.⁵² Harmadik megállapítása leszögezte, hogy a „*KMK jól látható törekvése a könyvtártudományi és dokumentációs szakirodalom világbibliográfiájának megteremtése*”⁵³, ez azonban nem lehet Magyarország feladata. A jelentésben utalás volt arra, hogy a szocialista országok 1964-es budapesti tanácskozásán elfogadott ajánlásokat a többi ország nem sietett végrehajtani, a tervezett együttműködés „*még kísérleti stádiumban van, részben mert az aláírók egy része nem valósította meg vállalt köte-*

lezettségét, részben mert akik megvalósították, sem hangolták össze munkájukat,”⁵⁴ illetve „*a szocialista országok könyvtári központjainak 1964 decemberében tartott megbeszélésén magyar részről az eddig megvalósítatlan (és az adott körülmények között megvalósíthatatlan) programot is messze felülmúló, világméretűben szárnyaló, grandiózus terveket terjesztettek elő. Ezeket mindenki, akinek sem fáradtságába, sem pénzébe nem kerül, természetesen lelkesen pártfogolta és (persze erkölcsileg) a továbbiakban is támogatja.*”⁵⁵ Ilyen körülmények között – sugallja a jelentés – kár volt a KMK-nak ennyire előre menni, inkább az lenne a sürgetőbb teendő, hogy „*kielemezze az eredmények és elmaradások okát s annak eredménye alapján sürgesse a hátramaradókat.*”⁵⁶

A negyedik bírálat a mutatók hiányára, a vizszakkeresés nehézkességére, gyakorlatilag lehetlenségére vonatkozott. Mivel a két Gyorstájékoztató a közölt tételeket nem szakrendben tartalmazta, kétségtelenül roppant nagy gondot jelentett a tárgymutatók hiánya. Lényegében használhatatlannak minősítették főleg a külföldi anyagot regisztráló sorozatot, leszögezve: „*Ha jelen körülmények között a könyvtártudományi kutató mégis célhoz ér, vagyis a szükséges irodalmat össze tudja gyűjteni, az a külföldi dokumentációs vállalkozásoknak köszönhető. A Library Literature, a Library Science Abstracts, Bibliotekovedenie i Bibliografija stb. jól támogatják a keresésben mutatóikkal, kumulációjukkal, de már pusztán beosztásukkal is.*”⁵⁷

A gondok gyökerének jó részét szervezési kérdésekben fedezte fel a testület. A nagyvonalú programok kivitelezésével van baj, az osztály munkatársai hivatásuknak élő emberek, ám a lelkesedés gyakran elhomályosítja a valóságérzékét.⁵⁸ Mivel a könyvtártudományi dokumentáció országos jelentőségű ügy, nem lehet a célok kitűzése az osztály, de még a KMK feladata sem, azokat az OKDT-nak vagy a KMK munkáját felügyelő Tudományos Tanácsnak kellene megvitatni és meghatározni. A 8 fős osztálylétszámot a valóban reális feladatok elvégzésére alapvetően elegendőnek vélte a bizottság, az úgynevezett

02-es rovaton – innen fedezték a külső munkatársak díjazását – rendelkezésre álló keret emelését azonban szükségesnek tartotta.⁵⁹ A javaslat indítványozta, hogy a Könyvtári Figyelő mellé szerveződjön szerkesztőbizottság.

A terjedelmes jelentés minden részmegállapítására fölösleges külön kitérni. Következményei azonban lényegiek voltak. A KMK és a tájékoztató szolgálat sérelmesnek tartotta a vizsgálat megállapításait. 1971-ben készült egy belső anyag a KMK-ban⁶⁰, a legfontosabb átalakulások akkor már megtörténtek, de a dokumentum szövegén utólag is jól érzékelhető a fojtott indulat. Az összeállítás leszögezte, hogy a „Bizottság véleménye nem volt szigorú, csak pontatlan, szakmailag pedig kevésbé megalapozott, ami abból magyarázható, hogy a Bizottságnak az Osztályt felülvizsgáló tagjai között csak rangos könyvtárosok voltak, de dokumentálók nem.”⁶¹ Megállapította továbbá, hogy a testület a saját fogalmai szerinti könyvtártudományra alapozva fogalmazta meg véleményét, holott az osztály koncepciója a talán a könyvtártudományt is magában foglaló informatikai felfogás alapján készült. Tény – és ez mindenképpen Bóday, illetve az osztály munkatársainak naprakész tájékozottságát dicséri –, hogy korán felfigyeltek a szakmában bekövetkező nagy átalakulásokra, érzékelték a tradicionális könyvtártudomány tartalmának bővülését, elmozdulását az informatika irányába és a szolgáltatást ennek jegyében kísérelték meg kialakítani.

A felülvizsgálat hatásaként az alábbiak olvashatók: „...nem volt konstruktív. Ennek oka az, hogy a munkatársak hivatalosan a mai napig nem kaptak róla tájékoztatást. Az akkori intézetvezetés – csakis a munkatársak éles követelésére – összdolgozói értekezletet ígért a téma megvitatására, azonban azt soha nem hívta össze. A munkatársak kedvüket veszítették, amit csak fokozott az osztály vezetőjének későbbi megválasztása az intézettől.”⁶² A káros következmények között említi az anyag, hogy a Gyorstájékoztató megszűnte miatt kiváló csereanyag tűnt el és ezzel komoly anyagi veszteség érte az országot és a KMK-t.

Mindenesetre a vizsgálat után a KMK és a Tájékoztatási osztály újra gondolta tevékenységét. Erről Papp István a III. Országos Könyvtárügyi Konferencián adott hírt. Megállapította, hogy a könyvtárügyi információs szolgáltatásokban konkrét feladatok által meghatározott rendszerre van szükség, amely „a rendelkezésre álló személyi és anyagi feltételek mellett a leggazdaságosabban működik. Ezért került felülvizsgálatra az 1965-ben megindított információs rendszer. Megítélésünk szerint a vállalkozás koncepciója szakmai szempontból kifogástalan, sőt mintaszerű volt, de nem számolt eléggé a hazai szükségletekkel és azzal, hogy a rendszer üzemeltetése meghaladta az e célra fordítható erőforrásainkat.”⁶³ Végző soron most sem lehet másként értékelni az 1960-as évek tájékoztató tevékenységét; monumentális torzóságában is megérdemli a szakma utólagos méltánylását azokkal a munkatársakkal egyetemben, akik létrehozták. Bóday Pál 1970-ben megvált a KMK-tól és visszatért a sajtó világába. Kapcsolata gyakorlatilag megszűnt a könyvtárüggyel, hosszú élete hátralevő évtizedeiben már csak néhány alkalommal jelentek meg írásai a könyvtári sajtóban.⁶⁴

Régi-új célok megújuló eszközökkel

A felülvizsgálatot követően a KMK 1971-ben sokszorosított belső előterjesztésben foglalta össze a Szakkönyvtár és a könyvtártudományi tájékoztatás feladatait, az akkori helyzetet és a fejlesztési irányokat. Az előterjesztés elvi állásfoglalása szerint a KMK lemondott a világ szakirodalmi termésének lehető legteljesebb feltárásáról, a továbbiakban viszont a válogatottan közreadott anyagot a korábbiakhoz mérten mélyebben tárja fel és kiépíti a kurrens szolgáltatások visszakereshető rendszerét. A szolgáltatás elsősorban a könyvtáros és informatikus szakmának készül, de figyelembe veendő a rokon- vagy érintkező tudományok szakembereinek igényei, illetve tekintettel kell lenni a könyvtárakat fenntartó szervek munkatársainak információs szükségleteire is. Egyaránt indokolt

a hazai és a külföldi igények kielégítése, vagyis a hazai használóknak mind a magyar, mind a külföldi irodalmat feltárják, a külföldi szakemberekkel pedig megismertetik a válogatott hazai szakirodalmat. Ezeknek a céloknak megfelelően a dokumentumok különböző mélységű feltárása szükséges a regisztratív szinttől a referátumig és a tömörítvényig.⁶⁵

Időrendben elsőként, 1969-ban indult *Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom. Referáló lap* címen a KMK Szakkönyvtárának anyaga alapján a külföldi irodalmat feltáró kiadvány. Míg a Gyorstájékoztató elvileg a teljes irodalom közvételét megkísérelte, a KDSZ erős válogatás után évi 5–600 cikkről, monográfiáról közölt terjedelmes referátumokat és 1971-től nagyjából ugyanannyi tétel leírása címfordítással ellátva volt olvasható a lapban. Az erős szelektálás azt jelentette, hogy hozzávetőleg évi 2500 címleírás és címfordítás készült a Szakkönyvtárban és került be a katalógusrendszerbe. A KDSZ-ben az anyag visszakereshetővé vált, minden számot betűrendes és tárgyszavas mutató tárt fel. A kiadványt 1972-ig Horváth Magda szerkesztette, majd Kövendi Dénes vette át beosztását. Az 1969–1973-as évkör kumulált mutatója 1974-ben jelent meg, az 1974–1978-as éveké pedig 1984-ben. A KDSZ szerkesztői igyekeztek a párhuzamos referálást elkerülni, ezért a *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás* szerkesztőségével összehangolták munkájukat, a TMT-ben referált közleményeket a KDSZ csupán regisztrálta, utalva az ottani közlés tényére.⁶⁶

A Gyorstájékoztató a magyar könyvtártudományi irodalomról átalakulása az 1970-es tárgyévvel kezdődött. Szerkesztőjeként Tarr Lászlóné jegyezte és 1971-től, a következő évtől a leírásokat szakcsoportban közölte a kiadvány. A tételekhez szükség esetén annotáció kapcsolódott és a címeket angol, valamint német fordításban közölte a lap. 1970-től minden egyes számhoz készült betűrendes mutató és tárgyszómutató, amelyeket évente kumuláltak. Az évi négy szám gyűjtőköre a hírlapcikk anyagával és a tanulmányutak jelentéseivel bővült. A bibliográfia címe 1973-ban módosult, a negyedévi

periodicitásnak megfelelően elhagyta a Gyorstájékoztató jelzöt és felvette a *Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiája (MAKSZAB)* nevet. A kiadvány 1970–1974 közötti évfolyamainak használatát 1976-ban újabb kumulált mutató segítette.

A hazai irodalomról készült a külföld tájékoztatására az erősen válogatott, valóban releváns közleményeket közlő referáló lap, a *Hungarian Library and Information Science Abstracts (HLISA)*, amely mintegy 100–120 közleményt referált 1972-től évi két számban. Szerkesztője Tarr Lászlóné lett, de a következő évben Czinner Tiborné vette át a posztot. A második évfolyamtól betűrendes és tárgymutatóval jelent meg és kumulálva közölte a korábbi évfolyamokat feltáró teljes indexrendszert. Nemcsak kitűnő csereanyag született a lappal, hanem a magyar könyvtárügyet jól reprezentáló összeállítást vehettek kézbe a külföldi szakemberek. Mutációja orosz nyelven is napvilágot látott *Vengerszkaja Literatura po Bibliotekovedeniju i Informatike (VELBI)* címen. Az előbbi mintegy 400, az utóbbi 150 példányban jelent meg az 1970-es évek közepén.

A Könyvtári Figyelő 1968-ban a felülvizsgálat javaslatának megfelelően dokumentációs lap lett, vagyis nem önálló tanulmányokat, hanem szakirodalmi szemléket közölt. 1969-től azonban KMK és az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács közös lapjaként újult meg, formátuma is módosult, A/5 alak helyett A/4 méretben jelent meg. Munkáját szerkesztőbizottság irányította, élén Barabási Rezső személyében főszerkesztő állt. A lap közleményeiben túlsúlyba kerültek a hazai kérdéseket elméleti szinten tárgyaló tanulmányok, ugyanakkor *Kitekintés* című rovatában a külföldi eredményeket, eseményeket mutatta be. Ebben a formátumban csak néhány évig jelent meg, 1972-ben ismét A/5 méretű lett és a megelőző évek négy száma helyett hatszor jelent meg. Barabási Rezső halála után Sebestyén Géza, az ő elhunytá után Kiss István töltötte be a főszerkesztői posztot, majd az ő korai halála után Bárdosi Mária és Gerő Zsoltné kezdetben közösen, majd Gerőné egyedül jegyezte

a Figyelőt. A folyóirat 1955–1974 közötti húsz évfolyamáról *Szinainé László Zsuzsa* összeállításában 1978-ban készült el és jelent meg a reptórium. A Könyvtári Figyelő megjelenésében kisebb zökkenő volt 1977 körül, összevont számok jelentek meg és a hazai rész szerkesztését is a KMK vállalta magára. Tartalomjegyzéke a magyar mellett három nyelven készült és tetszetősebb tipográfiával jelent meg.

1971-ben egy előzmény nélküli kiadvány keletkezett *Könyvtár és Művelődés* címmel. Czinner Tiborné szerkesztésében indult a lap, mely a könyvtárak fenntartóit és a könyvtárügy irányítóit célozta meg. Tallózó periodikum volt, vagyis nem eredeti közleményeket, hanem különféle folyóiratokból, újságokból elsősorban aktuális könyvtár- és művelődéspolitikai írásokat közölt kezdetben évi 10–11 számban, majd megjelenése ritkult, évi néhány alkalommal vehették kézbe az érdeklődők. A kiadvány 1986-ig létezett.

Az 1970-es évek közepére a könyvtártudományi tájékoztatásra korábban jellemző bizonytalanság, útkeresés megszűnt, a kiadványok szerkesztése stabilizálódott, a kialakított koncepció működőképesnek bizonyult.

Az 1971-ben készült előterjesztés⁶⁷ foglalkozott a Szakkönyvtár helyzetével is. A hatályos jogszabályok az Országos Széchényi Könyvtárat – a KMK Szakkönyvtára révén – tudományági szakkönyvtárként határozták meg a könyvtártudomány, bibliográfia és dokumentáció területén. Állománya 1965-ben 20 000 kötet volt, kurrens folyóiratainak száma 350.⁶⁸ Elhelyezése, működési feltételei meglehetősen mostohák voltak, bár az 1960-as évek elején elkezdett rekonstrukció a legégetőbb gondokat orvosolta, 1973 körül ennek részeként korszerűbbé vált a könyvtár berendezése és megújult az olvasóterem.⁶⁹ A szűk alapterületen azonban nem igen lehetett változtatni, ezért 1970 körül az állomány egy részét pincében kellett elhelyezni, sőt selejtezésre is sor került⁷⁰ és az 1970-es évek második felében a ritkán használt állományrészek már a Várban addigra kialakított raktárban kaptak helyet. Mindez összekapcsolódott az állományrevízióval, az olvasótermet is átrendezték a használói igényekhez jobban alkalmazkodva.⁷¹

Az állomány az 1970-es évek elejére jelentősen nőtt, 1973-ban 40 000 dokumentum állt a használók rendelkezésére, 1900 féle periodikumot tartottak nyilván a könyvtárban, melyekből 360 kurrens cím volt. A gyarapodásban meghatározó része volt a nemzetközi kiadványcserének, a külföldi periodikumok jó része került ebben a formában a könyvtárba. Folyamatosan gazdagodtak a különböző különgyűjtemények (szakdolgozatok, úti jelentések, fordítások, prospektusok, fényképek, kongresszusi anyagok – külön jelentős állományrészt képviseltek ezen belül az IFLA anyagai) és ezeknek feltárása is megindult a katalógusrendszerben.⁷² Nyilvános könyvtárként működött, rendszeres használóinak száma 300 körül volt, többségükben hallgatók vették igénybe. A gyakorló könyvtárosok viszont szerény mértékben keresték fel, ezért az 1970-es évek közepén a *Szakkönyvtár* a könyvtári sajtóban igyekezett szolgáltatásait a szélesebb szakmai közönséggel megismertetni.⁷³ Az évtized második felére érzékelhetően nőtt a forgalom, 1977-ben már 1077 beiratkozott olvasó vette igénybe a könyvtár szolgáltatásait.⁷⁴ Igaz, a használók zöme változatlanul tanuló volt, többnyire szaktanfolyamot végzett könyvtáros, akik a komplex államvizsgára felkészülve igényelték az irodalmat. Az 1970-as évek elejétől indult a reprográfiai szolgáltatás a könyvtárban és egyedi igényekre vállalt irodalomkutatót is.

Az 1960-as években elkezdődött reformok az 1970-es évek elejére „érték” meg, legalábbis abban az értelemben, hogy a Tájékoztatási osztály két szervezeti egysége – a könyvtár és a dokumentációs részleg – egységes tartalmi feltáró rendszer használatára tért át. A szakkönyvtár a könyveket az ETO alapján tárta fel, a dokumentációs részleg pedig az 1959 óta folyamatosan fejlesztett tárgyszójegyzéket használta. Az ETO-szakkatalógust 1974-ben lezárták és a tartalmi feltárás 1975-től egységesen tárgyszókatalógussal történt.⁷⁵

Az egységes tartalmi feltárás bevezetése indokolta a tárgyszójegyzék továbbfejlesztését tézaurusszá. 1976-ban jelent meg *Könyvtári és tájékoztatói tárgyszójegyzék. Tézaurusz-*

tervezet címmel az összeállítás Horváth Magda és Kövendi Dénes munkájaként.⁷⁶ Folyamatos fejlesztése, finomítása után 1987-ben látott napvilágot a második, majd 1992-ben a harmadik kiadás.

Az 1976. évi 15. sz. tvr., illetve a végrehajtását szabályozó kísérő jogszabályok országos feladatokrú szakkönyvtárrá nyilvánították a könyvtártudomány területén a KMK révén az Országos Széchényi Könyvtárat. Eszerint „*az országos feladatokrú szakkönyvtár a szakterületén közvetlenül ellátja az ország bármely településén felmerülő szakirodalmi, valamint e körben a tájékoztatási igények kielégítését, illetőleg közreműködik annak megszervezésében.*”⁷⁷ A jogszabály végső soron a fennálló helyzetet rögzítette a KMK vonatkozásában is, hiszen ezen elvek jegyében folyt a könyvtártudományi tájékoztatás már a rendelet megjelenése előtt.

A változások évtizede

A hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján alapvető változások érlelődtek mind a szakmában – ezen belül a Szakkönyvtárban –, mind a tágabb társadalmi és politikai környezetben. Utóbbiak ekkor még nem, vagy csak alig érintették a szakkönyvtár és a tájékoztatás munkáját, az előbbieket viszont már korábban éreztették hatásukat. Ezeknek egyaránt volt személyi és szakmai része. Az 1970-es években fokozatosan megtörtént a könyvtári és a tájékoztató munkában a nemzedékváltás, azok, akik már az 1950-es, 1960-as években ezen a területen dolgoztak, nyugálományba vonultak és helyüket egy fiatalabb, zömmel az 1950-es években született korosztály vette át. A korábban kialakult stabil munkaszervezetnek és a jól végiggondolt koncepciónak köszönhetően a Szakkönyvtár kiegyensúlyozottan működött a személyi változások ellenére, az új munkatársak sikeresen kapcsolódtak be a folyamatos munkákba.

Az 1970-es évek végén elkezdődött az *ISBD* alapú szabványok hazai közreadása és gyakorlati bevezetése a feldolgozó munkában. A

könyvtár tevékenységét ez annyiban érintette, hogy 1982-ben az új szabvány szerinti leíró katalógust nyitott, elkezdődött és folyamatosan zajlott a régi revíziója⁷⁸, valamint a tájékoztató kiadványokban is fokozatosan megtörtént alkalmazásuk. A munkatársak egyébként aktívan közreműködtek az új szabványokat bemutató segédletek, tankönyvek kidolgozásában és ezzel jelentős mértékben hozzájárultak azok országos megismeréséhez. (*Tremkóné Meszlenyi Mária: Mikrofilm lapok bibliográfiai leírása*, 1980; *Rácz Ágnes: Nem publikált úti jelentések bibliográfiai leírása*, 1981; *Kovács Lászlóné: Úti jelentések könyvtári kezelése*, 1984; *Rácz Ágnes: Bibliográfiai leírás, katalogizálás*, 1985; *Kovács Katalin: Disszertációk és szakdolgozatok könyvtári kezelése*, 1986.)

A könyvtár munkáját már a hetvenes években jelentősen befolyásolta a felkészülés a várbeli új otthon elfoglalására. Említettük, hogy helyhiány miatt a ritkábban használt dokumentumok egy része már Budán volt. A KMK elhelyezésének terve az 1960-as évektől több alkalommal változott, főleg 1969-től, amikor kormányhatározat született az I., Szent György-térre gondolt építmény elhagyásáról – korábban szó volt róla, hogy eredetileg itt kapott volna helyet a KMK.⁷⁹ Az F-épület áttervezésével kellett helyet találni az intézménynek és a Szakkönyvtár olvasótermének. Először az V. szintre szánták, majd a tervek 1975-ös átdolgozásakor jelölték ki a Tájékoztatási osztály végleges helyét a VIII. szinten. Mindez megnehezítette a felkészülést a költözésre, amelyre pénzügyi és kivitelezési gondok miatt évekkel később került sor és az OSZK valamint a KMK csak 1985. áprilisától kezdhetette meg működését új helyén.

A Szakkönyvtár a nehézségek ellenére folyamatosan működött, az átköltözést nagyobb gondok nélkül sikerült lebonyolítani, az olvasószolgálat is csak a legrövidebb ideig szünetelt. Előzetesen megtörtént az olvasótermi kötetek átszakozása, új jelzetet kaptak a könyvek, elkészültek az új tájékoztató feliratok, rölapok, a katalógusszekrények feliratai – vagyis minden előkészület megtörtént a korábbinál lényegesen jobb körülmé-

nyek közé kerülő könyvtár működési feltételeinek biztosítására.⁸⁰ Az új, mintegy 300 négyzetméternyi helyén a könyvtár korszerű technikai eszközök segítségével bővítette szolgáltatásait, a másolást például a Soros-alapítványtól kapott nagyteljesítményű xerox-géppel végezték munkatársai, 1986-ban audiovizuális stúdió létesült és több új dokumentumtípus, hangzó anyag és videofilm integrálódott az állományba, 1987-ben pedig diamagnóval gazdagodott az eszközpark. Különgyűjteményei közül jelentősen gyarapodott a szakdolgozatoké, feltárásuk betűrendes és tárgyszókatalógusban folyamatosan történt. Az IFLA-anyagokról a *Könyvtári és Informatikai Központi Gyarapodási Jegyzék* című kiadványban is lehetett tájékozódni. Egyéb gyűjteményrészei a következők voltak: úti jelentések, aprónyomtatványok, fotótár, lapkivágatok gyűjteménye, könyvtárismertető, prospektustár. Az utóbbi gyűjteménybe helyezett dokumentumok elsősorban az audiovizuális eszközökről, a reprodukciós berendezésekről és a számítástechnikáról nyújtottak tájékoztatást. A prospektusokról egy ideig szabadlappos formában a magyar mellett angol és orosz nyelven önálló tájékoztató füzetet jelentettek meg *Információ a könyvtári és információs munka eszközeiről és berendezéseiről (IKIMEB)* címmel. Ez a jegyzék 1987-ben megszűnt, pontosabban akkortól a Tudományos és Műszaki Tájékoztatás szerkesztőségével történt megállapodás alapján a folyóiratban látott napvilágot.⁸¹

Az IKIMEB tehát már igyekezett a szakmát tájékoztatni a számítástechnikáról. A Szakkönyvtár állományában a kérdés elméleti irodalma akkor már jelen volt és a tájékoztatási kiadványok is hírt adtak az új technológia könyvtári alkalmazásáról. A könyvtár 1986-ban szerezte be első számítógépét és kezdődött el használatának tanulása, majd alkalmazása a gyakorlati munkában. A Commodore PC 20-as géppel a KDSZ gépi előállítását kezdték el, illetve „melléktermékeként” megszületett *MANCI*, a *Magyar és Nemzetközi Cikk* adatbázisa. 1988-ban az adatbázisból *SDI* szolgáltatást szerveztek. 1989-ben a Szakkönyvtár két újabb személyi számí-

tógéphez jutott és ezzel lehetővé vált a *MANCI* adatbázis olvasói használata.⁸² Az adatbázisba 1986-tól kerültek be a hazai és külföldi könyvtartudományi cikkek és a fordulóévvvel lezárult az évtizedeken át manuálisan épített analitikus cédulakatalógus. A *MANCI* 1993-ban kapcsolódott az OSZK helyi hálózatához és vált használhatóvá a nemzeti könyvtár gépein, majd 2000 februárja óta az Interneten is elérhető, a közelmúltban viszont (2007-től) szerepét átvette a *HUMANUS* adatbázis.

Az 1980-as években bekövetkező politikai és társadalmi változásoknak mintegy előjele volt a KMK szervezetének átalakulása, valamint az Országos Széchényi Könyvtárral való kapcsolatrendszerének újragondolása. 1982-ben lemondott tisztéről Papp István igazgató, az intézmény egyes funkciói átkerültek a nemzeti könyvtárba. Mindezek és a könyvtárügy, könyvtárpolitika kezdődő alapvető átrendeződése csakhamar elindították a vitákat a KMK szerepéről, feladatairól, helyéről a szakmai közéletben. Az évtized közepétől váltak komolyan érzékelhetővé a gazdasági nehézségek és a könyvárak emelkedése a Szakkönyvtár gyarapító munkáját értelemszerűen ugyanúgy érintette, mint a többi hazai gyűjteményét.

A kiadványok folyamatosan jelentek meg, szerkesztésükben apróbb változtatások történtek mindössze. A KDSZ gondozását Kövendi Dénes végezte 1983-ig, attól az évtől neve lektorként szerepelt a lapon. Utóda *Hegyközi Ilona*, majd *Novák István* lett, 1988-tól pedig ketten változtatva jegyezték a lapot 1990-ig, amikor önálló kiadványként megszűnt és a Könyvtári Figyelő rovataként jelent meg a továbbiakban. 1986-ban látott napvilágot a KDSZ 1979-1984. közötti évfolyamainak mutatója Kövendi Dénes szerkesztésében és – korábban említettük – elkezdődött a KDSZ gépi előállítása.

A MAKSZAB szerkesztője az 1979. 2. számig Tarr Lászlóné volt, a következő füzet már Hegyközi Ilona és Rácz Ágnes neve alatt jelent meg. Az 1975–1979. közötti évek mutatókötetét *Jávori Ferencné* szerkesztette és az 1980-as években rajtuk kívül még *Feimer Ágnes* és

Mándy Gábor jegyezte hosszabb-rövidebb ideig a lapot. A MAKSZAB történetének jeles eseménye volt az 1990. évi 1–2. összevont szám megjelenése, ugyanis immár számítógéppel készült. A gépesítés szükségszerűen kisebb technikai és szerkesztési változással járt, ettől függetlenül a megszokott módon és színvonalon, rendben napvilágot látott.

A hazai szakirodalom angol nyelvű referálólapja, a HLISA és orosz nyelvű mutációja, a VELBI sorsa eltérően alakult, míg utóbbi 1989-ben megszűnt, az előbbi 1990-től szintén számítógépes előállítással készült. Szerkesztői Czinner Tibornét követően Hegyközi Ilona, Mándy Gábor és Feimer Ágnes voltak.⁸³

Az évtized végén, a rendszerváltozás idején a Könyvtári Figyelő is átalakult. Az 1980-as években a folyóirat szerkesztésében több újdonság jelent meg. Egy-egy kérdést alaposan kidolgozó tematikus különszámok készültek (képzés, gépesítés) vendégszerkesztő közreműködésével. A folyóirat megjelenésében 1988-ban kezdtek gondok mutatkozni, anyagi okokból csökkeneni kellett terjedelmét, 1989-ben pedig a lapot addig előállító és terjesztő *Múzsák Kiadó* felmondta a szerződést. Az összes nyomdai és terjesztési teendő a továbbiakban az OSZK-ra, illetve a KMK-ra hárult. A KF 1990. évi 1. számában rövid szerkesztői közleményben közölte a folyóiratot 12 éven át felelős szerkesztőként jegyző Gerő Zsoltné, miszerint „közömbös papír adta tudtomra, hogy a megbízatásom lejár.” Az 1990. évi 5-6. összevont számot már Kovács Katalin Pál Ilonával szerkesztette és az év során lemondott posztjáról a szerkesztőbizottság elnöki tisztét betöltő Papp István.

Könyvtártudományi és Módszertani Központtól Könyvtári Intézetig

Bereczky László az általa szerkesztett *Könyvtáros* 1989. évi szeptemberi számában terjedelmes cikket publikált az akkor 30 éves KMK-ról. Az írás nem éppen ünnepre sikeredett, a szerző a

rá jellemző markáns stílusban taglalta a dolgot végén, miszerint a Könyvtártudományi és Módszertani Központ az 1980-as években már nem tölti be azt a szerepet, amelyet alapítói az intézménynek szántak, nem képes az átalakuló könyvtáraknak valóban fontos és hasznos szolgáltatást nyújtani. Az illusztris szerző – hosszú évtizedekig a KMK munkatársa – nem volt egyedül véleményével, úgy 1987-től a magyar könyvtárügy jelenét és jövőjét érintő szóbeli és írásos megnyilatkozások mind érintették az intézmény helyzetét. Voltak nézetek, amelyek a Könyvtártudományi és Módszertani Központ teljes fölöslegességét fejtették ki, mondván, hogy egy jellegzetesen paternalista jellegű intézmény, eljárt felette az idő, legjobb lenne megszüntetni vagy valamely más intézményhez kapcsolni egyes feladatait. A legszélsőségebb KMK-ellenes vélemények is egyetértettek azonban abban, hogy mindez nem vonatkozik a Szakkönyvtárra, arra és az általa nyújtott szolgáltatásokra a szakmának szüksége van.

Hasonlóan vélekedett a könyvtárról és dokumentációs tevékenységéről a KMK munkáját 1994-ben felülvizsgáló testület. Míg az intézmény működésére vonatkozóan számos bírálatot fogalmazott meg a grémium, a könyvtárról az alábbiakat állapította meg: „A Könyvtártudományi Szakkönyvtárnak és tájékoztató szolgáltatásainak a működését, színvonalát, szervezetségét bizottságunk egyöntetűen kiemelkedőnek találta. Szerencsés fejleménynek ítéltető a KDSZ és a KF egybeolvasztása is. A MKASZAB, HLISA, MANCI diszciplináris szakirodalmi szolgáltatások is rendkívül eredményesek és fontosak, s példaértékűek lehetnek más szakterületek számára is.”⁸⁴

A rendszerváltoztatás éveiben természetesen a könyvtár munkatársai is keresték a megújulás módjait. Helyzetük nem volt könnyű, a KMK és azon belül a könyvtár létszáma néhány év alatt mintegy 40%-kal csökkent, ugyanakkor a könyvtárban új feladatok jelentkeztek. Az egyik ilyen új kötelezettség a könyvtári címjegyzék vezetése volt, lényegében egy új *Könyvtári Minerva* előkészítő munkálatai kezdődtek el 1990-

ben a *Könyvtári címjegyzék* elnevezésű adatbázis építésével, melynek neve később *Magyar könyvtárak szolgáltatási kalauza (MKC)* alakra változott. Az adatbázisból jött létre 1997-ben Rácz Ágnes szerkesztésében a *Könyvtári Minerva 1996. A könyvtárak szolgáltatási kalauza* című, illetve alcímű terjedelmes adattár három kötetben. E kiadvány szolgáltatta később az alapot a nyilvános könyvtárakról vezetett jegyzékhez, melyet az 1997. évi törvényben, illetve a kísérő jogszabályban előírtaknak megfelelően kellett felállítani. A feladatot kezdetben a Szakkönyvtár látta el, a *Könyvtári Intézet* létrejötte után, 2000-tól vette át a jegyzékkel kapcsolatos teendőket a régi-új intézmény egy másik szervezeti egysége.⁸⁵

Éppen a *Minerva* révén megbízható adattár áll rendelkezésünkre a Szakkönyvtár 1995. évi állományáról és szolgáltatásairól. Főgyűjtőkörébe a következő szakterületek irodalma tartozott: könyvtártudomány, tájékoztatástudomány, könyvtár- és tájékoztatásügy, könyvtártörténet, könyvtártechnológia, könyvtári ügyvitel, bibliográfia, dokumentáció, könyvtárinformatika, könyvtárgépesítés. Mellékgyűjtőköre az írástörténetet, könyvtörténetet, nyomdászattörténetet, könyvkiadást és könyvkereskedelmet ölelte fel. Dokumentumtípus szerinti tagolásban könyvet, időszaki kiadványt, kéziratot, szakdolgozatot, fotót, lapkivágatot, hangkazettát, videokazettát és elektronikus dokumentumot gyűjtött, vagyis gyakorlatilag minden olyan lehetséges hordozót, amelyen a gyűjtőkörének megfelelő információ volt. Az állomány 1995. december 31-én 101 306 könyvtári egységből állt, amely 42 943 könyvet, 21 000 időszaki kiadványt, 13 688 gép- és kéziratot, továbbá 23 635 egyéb dokumentumot jelentett. Különgyűjteményei az alábbiak voltak: IFLA-anyagok gyűjteménye, szakdolgozat- és disszertációgyűjtemény, úti jelentések, fordításgyűjtemény, könyvtárismertető, könyvtári aprónyomtatványok és propagandaanyagok gyűjteménye, prospektustár, lapkivágat-gyűjtemény, fotótár, audiovizuális gyűjtemény. 169 kurrens hazai és 347 külföldi periodikum járt a könyvtárba, melyben 40 olvasótermi hely volt

és helybenolvasással, kölcsönzéssel, könyvtárközi kölcsönzéssel, fénymásolással, irodalomkutatással, szelektív információterjesztéssel és adatszolgáltatással segítette használóit kiadványain kívül. A könyvállomány éves gyarapodása 1991–1995 között ingadozó volt: 1991-ben 466, 1992-ben 415, 1993-ban 512, 1994-ben 747, 1995-ben 489 kötettel bővült. Vételből kisebb rész származott, többnyire ajándékként, csereként és az akkor még létező kötelespéldányokból válogatásként került a gyűjteménybe. Ezekben az években néhány hagyatékkal gazdagodott a könyvtár, így Köhalmi Béla vagy Lázár Péter örököseitől és mintegy 2300 kötetben a század elejéről származó külföldi könyvtárügyi szakirodalom értékes gyűjteményét kapta a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárból.⁸⁶

Megelőzte a *Minerva* kiadását 1995-ben a könyvtár munkatársai által összeállított és *Kovács Emőke* szerkesztésében napvilágot látott *Könyvtárosok zsebkönyve 1995.* című adattár, amely nem a könyvtárak, hanem a bibliotékákkal valamilyen módon kapcsolatba kerülő intézmények, szervezetek, vállalatok, fejlesztők stb. adatait tartalmazta. A két egymást kiegészítő kiadvány minden valószínűség szerint nyomtatott formában utoljára jelent meg.

Az 1990-es évek elején épülő adatbázisok közül az egyik éppen e sorok írásakor látott napvilágot három monumentális kötetben. *Gerő Gyula* évtizedek óta gyűjtött könyvtártörténeti kronológiáját Rácz Ágnes a *KRONOL* nevű adatbázisba szerkesztette, a nyomtatott változat 2009-es évszámmal, de 2010. februárjában jelent meg *Magyar könyvtártörténeti kronológia* címen az OSZK kiadásában.

A Szakkönyvtár tájékoztató kiadványai közül a MAKSZAB változatlan formában és tartalommal jelent meg, ugyanakkor már nem a MAKSZAB volt a szakterületen megjelenő egyetlen kurrens hazai szakbibliográfia, ugyanis az 1976-os tárgyévától a Magyar Könyvszemle rovataként önálló könyvtörténeti bibliográfia indult. A vitathatatlanul kitűnő, jól használható MAKSZAB és mellette a sok szempontból hasonló tartalmú, vagyis bizonyos értelemben két-

ségtelenül párhuzamosnak tekinthető, de a más gyűjtőkörű, ebből következően más forrásbázisból merítő és természetesen más célközönségnek szánt két kurrens szakbibliográfia bizonyítja, hogy egy tájékoztatási eszközzel minden igényt nem lehet kielégíteni, szükségesek a speciális igényeket megcélzó kiadványok. A MAKSZAB a könyv- és könyvtártörténeti irodalmat természetesen regisztrálta, de a kapcsolódó határterületek irodalma, a tágan felfogott művelődéstörténet értelemszerűen csak erősen válogatva szerepelt a bibliográfiában. A Magyar Könyvszemle hasábjain megindult és az Országos Széchényi Könyvtárban szerkesztett *A magyar könyvtörténeti szakirodalom ...-ban* című könyvészet (címe később *A magyar nyomda-, könyv-, sajtó- és könyvtártörténeti szakirodalom ...-ban* alakra módosult) éppen ennek az irodalomnak összegyűjtésével segítette a kutatókat.

Hogy a különböző szakbibliográfiák gyűjtőköre kijelölésében, az anyaggyűjtésben és a közreadásban szükséges az együttműködés, az nyilvánvaló. A két bibliográfia között erre akkor nem került sor, csak évtizedekkel később lett a könyvtörténeti bibliográfia gondozása a Szakkönyvtár egyik feladata. Akkor, amikor az Országos Széchényi Könyvtárban megkezdődött a különböző helyeken folyó cikkkfeldolgozás egységes adatbázisba szervezését előkészítő program a 2002-ben megszűnt *MNB Időszaki Kiadványok Repertórium*a pótlására. A Magyar Könyvszemleben közreadott bibliográfia ma már (a 2007-es tárgyévétől) a többi könyvtártudományi tájékoztató kiadvánnyal együtt a HUMANUS adatbázisból előállítva készül.⁸⁷ Egyúttal 2006-ban a MAKSZAB nyomtatott változata is megszűnt, a kiadvány elektronikus közreadott 2007. első száma tudatta, hogy a továbbiakban a HUMANUS adatbázisból a BODZA keretrendszer programozási eszközeivel állítódott elő.

Az angol nyelvű referálólap, a HLISA közreadásában a folyamatosság 1999-ben némileg megszakadt, a 2000–2001. évfolyam összevont kötetben jelent meg Feimer Ágnes szerkesztésében. A tárgyév és a megjelenési év között saj-

nátatosan egyre nő a távolság, az általam ismert utolsó évfolyam a 34., a 2005. év anyagával.

A KDSZ – mint korábban már szó volt róla – önálló kiadványként az 1990. évi 4. számmal megszűnt. Rövid tájékoztató tudatta az olvasókkal, hogy „*A Könyvtártudományi Szakkönyvtár állományából a több mint 200 jelentős könyvtári és informatikai szakfolyóiratot továbbra is feltárjuk, az eddigi gyakorlat alapján és a megszokott teljességgel. A cikkirodalom legjaváról ezután negyedévenként a Könyvtári Figyelő új folyamának Külföldi folyóirat-figyelő rovata közöl majd referátumokat. [...] Azokról a cikkekről pedig, amelyekről pusztán címfordítás készül, ezután csak a MANCI adatbázisban való kereséssel szerezhetnek tudomást.*”

A Könyvtári Figyelő a következő évben megújult külsővel és tartalommal jelent meg. Megtartotta korábbi évfolyamjelölését, de az 1991-es évtől indulót *Új folyam* jelöléssel külön is számoztta. Formátumában visszatért a lap történetében már kétszer is alkalmazott A/4 alakra. A lap főszerkesztője *Szente Ferenc*, a KMK igazgatója lett, felelős szerkesztőként Kovács Lászlóné jegyezte. *Szente Ferenc* nyugállományomba vonulása után az 1993. évi 4. számtól Kovács Emőke (Kovács Lászlóné) vette át tiszttét, helyettes főszerkesztőként Kovács Katalin segítette munkáját. A főszerkesztői posztot később *Hegedűs Péter* (az 1997. 1. számtól), majd őt követően a 2001. 1. számtól *Dippold Péter* töltötte (tölti) be. Az 1997. 1. számtól a szerkesztőség munkáját tanácsadó testület segíti. Az elmúlt mintegy két évtized alatt a Figyelő szerkezete, rovatbeosztása gyakorlatilag nem változott, négy nagyobb szerkezeti egységben jelennek meg a közlemények, a *Tanulmányok* eredeti, többnyire magyar szerzők nagyobb terjedelmű dolgozatait tartalmazza, a *Kitekintés* a külföldi könyvtárügyét mutatja be cikkeken vagy tömörítvényekben, a *Szemle* (később *Könyvszemle* néven) recenzióknak ad helyet. A megszűnt KDSZ örököse a *Külföldi folyóirat-figyelő*, számonként mintegy 70–100, vagyis évente hozzávetőleg 3-400 referátum jelenik meg a lapban. 2000-ig angol és német nyelvű referátumok készültek a lapban közölt írásokról, 2001 óta viszont már csak angolul. Az

egykori KDSZ örökségeként 1996-ig részletes index tárta fel minden évfolyam anyagát.

A lap évi négy számban jelent meg, néhány alkalommal azonban összevont számokat adott közre a szerkesztőség. Többször is megjelent, ezek konferenciák anyagát tartalmazták vagy faktografikus jellegű kiadványok voltak, mint például Gerő Gyula összeállítása a kitüntetett könyvtárosokról. A folyóirat mellett *A Könyvtári Figyelő könyvsorozata* elnevezéssel 1993-1995 között három kötet látott napvilágot (*Könyvtárak és információs intézmények szerepe a demokratikus tájékoztatás szolgálatában. Szerk. Kovács Katalin, Rácz Ágnes, 1993; Vajda Erik: Időszaki kiadványok válogatott cikkeinek online adatbázisa kooperációs partnerek együttműködésével, 1994; A többkönyvű oktatás felé: könyv- és könyvtárhasználati módszerek, példák. Főszerk. Nagy Attila, szerk. Kovács Katalin, 1995.*)

Epilógus: KMK-ból Könyvtári Intézet

1997 végén az Országgyűlés elfogadta az 1997. évi CXI. törvényt a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről. A jogszabály 60. §-ának 3. bekezdése meghatározta a könyvtáraknak, illetve a könyvtári rendszernek nyújtandó szakmai szolgáltatásokat, ezek sorában a b) pont alatt előírta a „könyvtári és információs szolgáltatás fenntartása a könyvtári és információs szolgáltatási tevékenység szakterületén” kötelezettséget. A törvény a szakmai szolgáltatások ellátását a *Könyvtári Intézet* néven megszervezendő új intézményre bízta. Jogállását a 6/2000. (III.24.) NKÖM rendelet határozta meg úgy, hogy a működéséhez szükséges személyi és tárgyi feltételeket elsősorban a Könyvtártudományi és Módszertani Központ 1999. évi december 31-ei létszámából és a rendelet hatálybalépésekor meglévő feltételeiből kiindulva kell kialakítani.

Az Intézet a következő évben Dippold Péter vezetésével kezdte meg működését és készítette el a 2001–2005 közötti évekre vonatkozó terveit.⁸⁸

A korábbi évtizedekhez képest markánsan megjelent a szakmai információszolgáltatás minden területén a digitalizálás és a meglévő kiadványok elektronikus változatának elkészítése, az intézmény honlapján elérésük feltételeinek megteremtése. A könyvtár feladatai között változatlanul szerepel a magyar könyvtári szakirodalom dokumentumtípustól és információhordozótól független, teljességre törekvő gyűjtése, a nemzetközi szakirodalom válogatott beszerzése és a könyvtári témájú hungarikumok megszerzése, együttműködve a nemzeti könyvtárral. A könyvtári szakirodalom dokumentációs jellegű feldolgozásában a még a megelőző korszakban kialakult gyakorlat és kiadványszerkezet folytatását tartalmazza a dokumentum, hangsúlyozva ezen a területen is a digitalizálás fontosságát.

A könyvtár neve 2004-ben megváltozott, *Könyvtörténeti és Könyvtártudományi Szakkönyvtár*-ra módosult. 2004-ben ugyanis új gyűjtemény alakult *Európai Könyvtörténeti Gyűjtemény (EKGY)* elnevezéssel a szakkönyvtár részeként. Ez a gyűjtőkör módosítását is jelentette, hangsúlyosabban megjelentek az írás, a könyv, a nyomdászat, a sajtó, a könyvkiadás és könyvkereskedelem múltjával foglalkozó dokumentumok a könyvtárban az OSZK állományából átkerült kötetekkel. Mindez szükségessé tette (teszi) az állományvédelmi kérdések átgondolását, a dokumentumforgalmazás új szabályozását. A történeti profil markánsabb megjelenése figyelhető meg abban is, hogy immár a könyvtár munkatársai készítik a Magyar Könyvszemle könyvtörténeti bibliográfiáját – fentebb erről már volt szó – és bekapcsolódott az intézmény az *Annual Bibliography of the History of the printed Book and Libraries (ABHB)* című nemzetközi könyv- és könyvtártörténeti bibliográfia építésébe.⁸⁹

Jegyzetek

1. A hazai szakirodalmi tájékoztató tevékenység kialakulását tárgyaló gazdag szakirodalom adatainak részletes közlésétől eltekintünk, csupán egy új tanulmányra utalunk, amelynek jegyzeteiben a korábbi irodalmat is megtalálja az érdeklődő:

- KÉGLI Ferenc: Hatvan éve alakultak meg a szakmai dokumentációs központok. = Könyvtári Figyelő, 19. (55.) évf. 2009. 3. sz. 445–457. p.
2. Magyar Könyvszemle, Új folyam (8.kötet) 1900. 327. p.
3. Magyar Könyvszemle, Új folyam (20. kötet) 1912. 83. p.
4. SONNEVEND Péter: A Népművelés c. folyóirat (1906-1918) a modern közkönyvtárakért. 1–3. rész. = Könyvtári Figyelő, 18. (54.) évf. 2008. 4. sz. 641–658. p., 19. (55.) évf. 2009. 1. sz. 65–80. p., 19. (55.) évf. 2009. 2. sz. 210–226. p.
5. POGÁNY György: A magyar könyvtári szaksajtó vázlatos története 1. rész (1876-1946.) = Könyvtári Figyelő, 6. (42.) évf. 1996. 4. sz. 585–596. p.
6. Uo.
7. Az Országos Könyvtári Központ megvizsgálása. Budapest, 1952. május 14–19. – Gépirat. – 58 levél. Könyvtári Intézet Szakkönyvtára, 4-2415.
8. Uo. 18. levél
9. Uo. 22. levél
10. WALDAPFEL Eszter, V.: Az Országos Széchényi Könyvtár a felszabadulás óta. In: Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1956. Bp.: OSZK, 1958. 17. p.
11. BORSA Gedeon: Az Országos Széchényi Könyvtár elhelyezésének története. = A könyvtáros, 10. évf. 1960. 7. sz. 484–486. p.
12. Jelentés a Könyvtártudományi Szakkönyvtár felülvizsgálatáról. Budapest, 1956. július 25. – Gépirat. – 9 levél. Könyvtári Intézet Szakkönyvtára, 4-3170.
13. Uo. 5. levél
14. Uo. 8. levél
15. Uo. 3. levél
16. Uo. 4. p.
17. Uo. 5. p.
18. Uo. 4–5. p.
19. A Bibliotekar magyarul is megjelenik. = A könyvtáros, 3. évf. 1953. 4. sz. 18. p., MALÁN Magda, H.: A Magyar-Szovjet Baráti Társaság Könyvtártudományi Szakosztálya. = Magyar Könyvszemle, 1955. évf. 1–2. sz. 137. p.
20. WALDAPFEL, a 10. sz. jegyzetben i.m. 23. p.
21. NEMES György: A Béke Világtanács budapesti ülése. = A könyvtáros, 3. évf. 1953. 6. sz. 1–2. p., KATONA Jenő: Hívjunk harcba minden dolgozót a béke megvédésére. = A könyvtáros, 3. évf. 1953. 7. sz. 1–3. p.
22. Idézi KATONA Jenő u.o. 1. p.
23. WALDAPFEL, a 10. sz. jegyzetben i.m. 22. p.
24. Mit várhatnak a könyvtárak a Könyvtártudományi és Módszertani Központtól? = A könyvtáros, 9. évf. 1959. 5. sz. 321–325. p.
25. Uo. 323. p.
26. RÁCZ Aranka, N.: A KMK Könyvtártudományi dokumentációs csoportjának munkája. = OSZK Híradó, 2. évf. 1959. 7. sz. 3–4. p.
27. Hír. A Vezetői Kollégium üléséről. = OSZK Híradó, 1. évf. 1958. 9–10. sz. 3. p.
28. A sorozatról, annak tartalmáról és a közreadás kisebb-nagyobb problémáiról TÓTH András írt: Az Országos Könyvtárügyi Tanács kiadványai. = Magyar Könyvszemle, 76. évf. 1960. 1. sz. 80–82. p.
29. Az Országos Széchényi Könyvtár 1959. évi beszámolója. In: Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1959. Bp.: Országos Széchényi Könyvtár, 1961. 52. p.
30. A Könyvtári Figyelő ötödik évfolyama elé. = Könyvtári Figyelő, 5. évf. 1959. 1. sz. 1–2. p.
31. Könyvtári Figyelő, 5. évf. 1959. 8. sz. 51. p.
32. [RÁCZ Aranka, N.] N.R.A.: A KMK dokumentációs csoportjának értekezlete és felhívása. = OSZK Híradó, 2. évf. 1959. 12. sz. 7–8. p.
33. A programról TOMBOR Tibor két fórumon is beszámolt, a két közlemény kiegészíti egymást. Az első az OSZK Híradóban jelent meg A Könyvtári Figyelő fejlesztésének problémái címmel a folyóirat 1960. évi 10. számában a 216–218. lapon, a másik cikket a Magyar Könyvszemle-ben publikálta a kiadvány 1961. évfolyamának 213–214. lapján Új feladatok, új utak előtt a Könyvtári Figyelő címen.
34. OSZK Híradó i.m. 216. p.
35. Magyar Könyvszemle i.m. 213–214. p.
36. A vita résztvevőinek gondolatai: OSZK Híradó i.m. 216–217. p.
37. A magyar könyvtártudományi bibliográfia kérdéséhez. = Magyar Könyvszemle, 75. évf. 1959. 306–307. p.
38. Hogyan használhatjuk fel a könyvtári irodalmat? = A könyvtáros, 11. évf. 1961. 1. sz. 35. p.
39. Könyvtárügyi bibliográfiát! = A könyvtáros, 11. évf. 1961. 5. sz. 293. p.
40. Az Országos Bibliográfiai Munkaértekezlet. = A könyvtáros,

11. évf. 1961. 11. sz. 648. p. A gödöllői értekezlet jótékony hatását a kurrens szakbibliográfiai tevékenységre FÜGEDI Péterné összeállítása is érinti: Kurrens nemzeti szakbibliográfiáink elemzése. Bp. : Népművelési Propaganda Iroda, 1972. 59 p.
41. Kurrens szakbibliográfiáink helyzete. = Magyar Könyvszemle, 78. évf. 1962. 88. p.
42. A vizsgálat legfontosabb megállapításai: A Könyvtártudományi Szakkönyvtárról. = OSZK Híradó, 5. évf. 1962. 3. sz. 59–61. p.
43. Uo. 59–60.p.
44. RÁCZ Ágnes: Új utakon a 45 éves Könyvtártudományi Szakkönyvtár. = Könyvtári Figyelő, 5. (41.) 1995. 1. sz. 28. p.
45. BÁNLAKY Éva – SOMOGYI Anna: A KMK legújabb periodikus kiadványai. = OSZK Híradó, 5. évf. 1962. 4–5. sz. 93. p.
46. Uo.
47. Az 1963. évi első félévi kumulációt elemezte PAPP István: Magyar hírlapok könyvtári vonatkozású cikkeiről 1963. első felében. = Könyvtári Figyelő, 9. évf. 1963. 6. sz. 271–286. p. A kiadvány egyébként a megyékkel együttműködve készült és a szerkesztők támaszkodtak a Sajtófigyelőtől kapott cikk-kivágatokra.
48. Die Zusammenarbeit der sozialistischen Länder auf dem Gebiet der bibliothekswissenschaftlichen Dokumentation und Information = A szocialista országok együttműködése a könyvtártudományi dokumentáció és tájékoztatás területén. In: Könyvtártudományi módszertani központok nemzetközi értekezlete : Budapest, 1964 december = Internationale Arbeitstagung der bibliothekswissenschaftlich-methodischen Institute : Budapest, 1964. Dezember. Bp. : KMK, 1967. 97–126. p.
49. Jelentés a KMK tájékoztató munkájának felülvizsgálatáról. Budapest, 1967. július 27. – Gépirat. – 32 levél. Könyvtári Intézet Szakkönyvtára, 4-3079.
50. Uo. 3. levél
51. Uo. 3. levél
52. Uo. 6. levél
53. Uo. 3. levél
54. Uo. 9. levél
55. Uo. 10. levél
56. Uo. 9. levél
57. Uo. 7. levél
58. Uo. 8. levél
59. Uo. 9. levél
60. A Tájékoztatási Osztály tevékenysége és az 1967. évi felülvizsgálat javaslatainak végrehajtása. Budapest, 1971. január. – Gépirat. – 6 levél. Könyvtári Intézet Szakkönyvtára, 4-3803.
61. Uo. 1. levél
62. Uo. 2. levél
63. PAPP István: A Könyvtártudományi és Módszertani Központ helye és szerepe a központi könyvtári szolgáltatások rendszerében. In: A III. Országos Könyvtárügyi Konferencia teljes dokumentumanyaga. Szerk. Kovács Máté, Rác Aranka. Bp. : Népművelési Propaganda Iroda, 1971. 397. p. (Könyvtártudományi tanulmányok 1970 : Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács Kiadványa; 28.)
64. HORVÁTH Tibor: A véletlen és a predesztináció 70 éve. Tisztelet Bóday Pálnak. = Könyvtáros, 41. évf. 1991. 5. sz. 262–265. p., KÖVENDI Dénes: Bóday Pál (1921–2009) emléke. = Könyvtári Figyelő, 19. (55.) évf. 2009. 1. sz. 61–64. p.,
65. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ feladatai a könyvtártudományi és informatikai tájékoztatásban. Bp. : KMK, 1971. – Sokszorosított belső előterjesztés. – 6 levél. Könyvtári Intézet Szakkönyvtára, 4-3816.
66. PAPP István: A Könyvtártudományi és Módszertani Központ tevékenysége 1974–1975-ben. In: Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1974-1975. Bp. : OSZK, 1978. 91–92. p.
67. Ld. 65. sz. jegyzetben i.m.
68. Könyvtári Minerva 1. kötet. Bp. : OSZK KMK, 1965. 596. p.
69. PAPP István: A Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkája 1973-ban. In: Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1973. Bp. : OSZK, 1976. 52. p.
70. A Tájékoztatási Osztály tevékenysége és az 1967. évi felülvizsgálat javaslatainak végrehajtása. A 60. sz. jegyzetben i.m. 4. p.
71. PAPP István: A Könyvtártudományi és Módszertani Központ tevékenysége 1974-1975. In: Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1974–1975. Bp. : OSZK, 1978. 91–92. p
72. A könyvtári és tájékoztatói szakirodalom gyűjtése és feltárása. = OSZK Híradó 16. évf. 1973. 9–10. sz. 167–174. p.
73. JORDÁN Katalin: Mit nyújt a könyvtárosoknak a Könyvtártudományi és Módszertani Központ szakkönyvtára? = Könyvtáros, 26.évf. 1979. 9. sz. 538–540., CZINNER Tiborné:

- Bemutatjuk angol és orosz nyelvű referáló lapunkat. = uo., 541–542. p., KISS Edit: Hogyan ismerkedhetünk meg a külföldi szakirodalommal? Fordításgyűjtemény a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban. = ua., 27. évf. 1977. 4. 200–201. p.
74. PAPP István: A Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkája 1976–1977-ben. In: Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1976–1977. Bp. : OSZK, 1979. 86. p.
75. Könyvtári Minerva 1996: A könyvtárak szolgáltatási kalauza. 1. kötet. Bp. : OSZK KMK, 1997; 361. p.
76. KÖVENDI Dénes: A Könyvtártudományi Szakkönyvtár könyvtári és tájékoztatói tézaurusza. Bp. : 1998. – Gépirat.. – 14 levél. Könyvtári Intézet Irattára.
77. Idézi RÁCZ Ágnes: Új utakon a 45 éves Könyvtártudományi Szakkönyvtár. = Könyvtári Figyelő, 5. (41.) évf. 1995. 1. sz. 25. p.
78. Uo. 28. p.
79. FARKAS László: Az építkezés története az üzemeltető szemszögéből. In: Az Országos Széchényi Könyvtár épülete a Budavári Palotában. Szerk. Farkas László, Németh Mária. Bp. : OSZK, 1996. 42–45. p.
80. ARATÓ Antal: A Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkája 1984–1985-ben. In: Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1984–1985. Bp. : OSZK, 1992. 109–110. p.
81. A könyvtár helyzetét, szolgáltatását több cikk ismertette a Könyvtárosban ezekben az években: HEGYKÖZI Ilona: Ismerjük meg a központi könyvtártudományi információs szolgáltatásokat! = Könyvtáros, 30. évf. 1980. 9. sz. 548–550. p., KOVÁCS Lászlóné: Kibővítette szolgáltatásainak körét a KMK könyvtártudományi szakkönyvtára. = Könyvtáros, 37. évf. 1987. 2. sz. 73–76. p., Dányi Éva: Új diamagnó a KMK könyvtártudományi szakkönyvtárában. = Könyvtáros, 38. évf. 1988. 2. sz. 79–81. p.
82. KOVÁCS Lászlóné: Mi így használjuk. Személyi számítógép a KMK könyvtártudományi szakkönyvtárában. = Könyvtáros, 38. évf. 1988. 8. sz. 482–484., NOVÁK István: Kísérlet egy Micro-ISIS adatbázis olvasói online katalógusként való használatára. = Könyvtári Figyelő, 35. évf. 1989. 2. sz. 173–182. p., NOVÁK István: Cédulától hajlékony lemezig. Egy referálólap előállításának fejlődése. = Könyvtári Figyelő, 36. évf. 1990. 1–2. sz. 81–90. p.
83. FEIMER Ágnes – RÁCZ Ágnes: 25 éves a magyar könyvtárügy angol nyelvű referáló lapja. = Könyvtári Figyelő, 6. (42.) évf. 1996. 4. sz. 597–603. p.
84. Jelentés a KMK felülvizsgálatáról. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1994. december. 3–14. p. Az idézet 12. p. A bizottság elnöke Horváth Tibor, tagjai pedig Bényei Miklós, Berke Barnabásné, Fülöp Géza, Mader Béla, Surján Miklós, Zsidai József voltak.
85. RÁCZ Ágnes: Gondolatok a nyilvános könyvtárak jegyzékének felállítása kapcsán. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 9. évf. 2000. 4. sz. 3–12. p., HANGODI Ágnes: A nyilvános könyvtárak jegyzékének 2002. évi állapotáról. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 11. évf. 2002. 11. sz. 3. p.
86. RÁCZ Ágnes: Az állománygyarapítás helyzete a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban. = OSZK Híradó, 39. évf. 1996. 9–10. sz. 33–35. p., HANGODI Ágnes: A „habent sua fata libelli” tétel igazságának vizsgálata egy könyvtártudományi gyűjteményrészben. = Könyvtári Figyelő, 11. (47.) évf. 2001. 3. sz. 451–468. p.
87. Mindezen kérdések nemhogy részletes kifejtése, de érintése is túlmutat jelen írás célkitűzésein. A könyvtártudományi és könyvtörténeti adatbázisról ld. RÁCZ Ágnes: Könyvtörténeti és könyvtártudományi szakirodalmi adatbázis kiépítése. = Könyvtári Figyelő, 13. (49.) évf. 2003. 2. sz. 295–306. p., RÁCZ Ágnes: A HUMANUS adatbázis kifejlesztése, különös tekintettel a könyvtártudományi és könyvtörténeti dokumentációra. = Könyvtári Figyelő, 18. (54.) évf. 2008. 2. sz. 207–221. p., HEGYKÖZI Ilona: Viszlát, MANCI – helló, HUMANUS! Új helyen a friss könyvtári szakmai publikációk adatai. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 18. évf. 2009. 9. sz. 32–35. p., TAMÁS Kincső: HUMANUS: bibliográfiai műhelyek együttműködésének lehetősége. = Könyvtári Figyelő, 19. (2009.) évf. 2009. 4. sz. 674–683. p.
88. A Könyvtári Intézet stratégiai terve 2001–2005. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 11. évf. 2002. 4. 3–14. p.
89. MEZEY László Miklós – VAJDA Kornél: Bemutatkoznak a Könyvtári Intézet új osztályvezetői. Hegyközi Ilona, Könyvtörténeti és Könyvtártudományi Szakkönyvtár. [Interjú] = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 15. évf. 2006. 6. sz. 17–21. p.

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ, illetve a Könyvtári Intézet bibliográfiai és dokumentációs kiadványai 1959-től

(A táblázat nem tartalmazza a tanulmányban tárgyalt összes kiadvány adatát)

Előzmény: 1955-ben megindul a Könyvtári Tájékoztató című dokumentációs szemle, melynek címe 1958-ban Könyvtári Figyelő lesz. A lapot 1959-től a Könyvtártudományi és Módszertani Központ, illetve napjainkban a Könyvtári Intézet adja ki. A periodikumból fejlődik ki az évtizedek alatt a hazai könyvtártudományi bibliográfia és dokumentáció rendszere

Indulás	A kiadvány címe	Gyűjtőkör	Megjelenés vagy tárgyév ideje és formája
1959	Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom (KDSZ)	Külföldi szakirodalom	1959-1961 között a Könyvtári Figyelő rovatként jelent meg
1962/1964	Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom (KDSZ)	1962-1963-ban külföldi és magyar szakirodalom, 1964-ben csak a külföldi	1962-1964. évekről önálló kiadványban, az 1964. évi 3-4. szám 1975-ben látott napvilágot. 1965 és 1968 között nem jelent meg. 1969-ben indult újra
1962	Magyar Könyvtártudományi Bibliográfia, 1. rész	Önálló magyar kiadványok (monográfiák, szűk publicitású anyagok) és folyóiratcikkek, 1962-1963-ban a KDSZ kiegészített anyaga, az 1964-es magyar szakirodalom csak ebben a kiadványban jelent meg	Az 1962-1964 közötti tárgyévéről önálló kiadványként jelent meg 1969-ben
1962	Magyar Könyvtártudományi Bibliográfia, 2. rész	A magyar hírlapokban megjelent irodalom	1962-1970 között önálló kiadvány
1965	Gyorstájékoztató a külföldi könyvtártudományi irodalomról	Külföldi szakirodalom, a folyóiratcikkek mellett a KMK szakkönyvtárába beérkezett önálló kiadványok is	1965-1967 között önálló periodikum. A kiadványhoz összesen kilenc (négy nyomtatott és öt kéziratos) Supplementum készült az 1965-1967 közötti külföldi szakirodalomról
1965	Gyorstájékoztató a magyar könyvtártudományi irodalomról; folytatása 1973-tól a Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiája	Magyar szakirodalom, monográfiák, folyóiratcikkek, szűk publicitású kiadványok 1970-ig. 1971-től az 1970-ben megszűnő Magyar Könyvtártudományi Bibliográfia, 2. részében megjelenő hazai hírlapcikkeket is regisztrálja	1965-től 1972-ig önállóan jelenik meg

Indulás	A kiadvány címe	Gyűjtőkör	Megjelenés vagy tárgyév ideje és formája
1969	Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom (KDSZ). Referáló lap	Külföldi szakirodalom	1969-1990 között önálló kiadvány; 1991-től kisebb terjedelemben átveszi szerepét a Könyvtári Figyelő Külföldi folyóirat-figyelő című rovat. 1986-tól géppel készül, ennek keretében kezdődött el a MANCI (Magyar és Nemzetközi Cikkek) elnevezésű adatbázis építése és lezárult a Szakkönyvtárban a cikkanyagot feltáró cédulakatalógus, 2007-től az anyag a HUMANUS-ban kereshető
1972	Hungarian Library and Information Science Abstracts (HLISA). Orosz nyelvű mutációja a	A hazai szakirodalom válogató jellegű, angol nyelvű referálólapja	1972-től, eddigi utolsó évfolyama a 2005. évi
1972	Vengerszkaja Literatura po Bibliotekovedeniju i Informatike (VELBI)	A hazai szakirodalom válogató jellegű, orosz nyelvű referálólapja	1972-1989 között
1973	Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiája (MAKSZAB)	Magyar szakirodalom, monográfiák, folyóiratcikkek, szűk publicitású kiadványok, hírlapcikkek	1973-tól 2006-ig önálló kiadvány nyomtatott formában; 2007-től elektronikusan a HUMANUS adatbázisból készül a BODZA keretrendszer programozási eszközével
1976	A magyar könyvtörténeti szakirodalom, utóbb A magyar nyomda-, könyv-, sajtó- és könyvtártörténeti szakirodalom	A hazai könyv- és könyvtártörténeti szakirodalom éves kurrens bibliográfiája	Az 1976-os tárgyévtől a Magyar Könyvszemle rovataként az OSZK munkatársai szerkesztették, 2007-től a Könyvtári Intézet Könyvtörténeti és Könyvtártudományi Szakkönyvtára állítja össze, ettől az évtől integrálódott a HUMANUS adatbázisba

13. kép

*A Könyvtártudományi Szakkönyvtár Múzeum utcai olvasóterme a nyolcvanas évek elején
(a képen Gerő Zsoltné, Kovács Lászlóné, háttal: Hegyközi Ilona)*

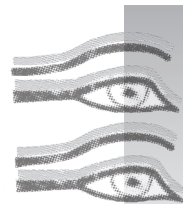
14. kép

Gerő Zsoltné munkaszobája

15. kép

Kövendi Dénes a hetvenes években (lábainál egy alátámasztó oszlop)

Az Új Könyvek története — kronológiában elbeszélve

Gyűjteményfejlesztési és állománygyarapítási tevékenységek a KMK-ban

BARTÓK Györgyi

„Prológus”:

Engedtessek meg a krónikásnak néhány személyes megjegyzés, mielőtt az Új Könyvek – „kronológiához igazított” – elbeszélésébe belekezdene. A történet szereplői többségükben már eltávoztak körünkől, vannak, akik véglegesen és vannak olyanok is, akik jelenleg a nyugdíjas éveiket élvezik. Ezért hát a történet írója többnyire a szikár, talán „száraznak” is nevezhető, hivatalos jelentésekre támaszkodott az alábbi anyag összeállításakor, ám – mivel maga is a szerkesztőség munkatársa volt csaknem húsz esztendőn át – nem nélkülözhetette a személyességet és azoknak a kedves emlékeknek a föllevenítését, amelyek emberséggel töltötték meg a hétköznapiakat és felejthetlenné tették az itt dolgozók számára a szerkesztőségben eltöltött időszakot. Valamennyi kolléga „arcélének” megrajzolása azonban lehetetlen vállalkozás, de nem is ez volt a cél, ezért hát bocsáttassék meg a krónikás az irányú vétsége, hogy nem mindenkit nevezett meg az osztály, a szerkesztőség egykori munkatársai közül. Ha valaki nem találja majd nevét az írásban, egészen biztos lehet abban, hogy a kirekesztés legcsekélyebb szándéka sem munkált e sorok szerzőjében, aki reméli, hogy a jubileumi kiadvány mellékletében valamennyi munkatárs neve megemléttetik.

1959. január 1-je, a KMK megalakulásának hivatalos dátuma. Szakmai berkekben nagy volt az öröm, hiszen : „végre létrejött egy ütőképés központi intézmény a könyvtári munka sokoldalú segítésére. (...) A KMK-t úgy is tekinthetjük, mint a könyvtári osztály könyvtártudományi, módszertani és oktatási szervét, mivel tevékenysége a könyvtári osztály országos irányító és igaz-

gatási munkájának megkönnyítését és egzakttá tételét is szolgálta.(...) A KMK tanácsot adott a könyvtáraknak, hogy milyen könyveket érdemes beszerezni (Új Könyvek)...”¹ Az 1959-ben megalakult Módszertani csoport munkájában az állománygyarapítás kérdése különös hangsúlyt kapott. 1959-ben a csoport elkészítette a falusi könyvtárak törzsanyagjegyzékét és beszerzési

útmutatóját, és ugyanebben az évben az osztály munkatársai már folyamatosan jelölték a Könyvtárellátó tájékoztató jegyzékein a falusi könyvtárakba törzsanyagként és ajánlott irodalomként beszerzendő/ beszerezhető anyagot. Így 1960-ban elkészülhetett a falusi könyvtárak 2-es számú törzsanyagjegyzéke, és ugyanebben az évben állították össze a munkatársak a szakszerkezeti könyvtárak 1. sz. törzsanyagjegyzékét. A megjelent műveknek a falusi és szakszerkezeti könyvtárak számára készült minősítése is ezekben az években kezdődött el, és a munka folyamatos volt. Az ekkor már tervszerűen végzett állománygyarapítási munka, a könyvtárak állományfejlesztésének irányítása az Új Könyvek című állománygyarapítási tanácsadó megjelenésében manifesztálódott.²

1964. október – Ónody Miklós

*„3000 példányban megjelent az Új Könyvek című állománygyarapítási tanácsadó első száma a KMK szerkesztésében és az Állami Könyvterjesztő Vállalat Könyvtárellátó Osztálya kiadásában és terjesztésében. Felelős szerkesztője: Ónody Miklós.”*³

Ennyi a szikár hír, amely a Gerő Gyula által szerkesztett, háromkötetes kronológiában megjelent. Az Új Könyvek szerkesztői munkája azonban szerves folytatása volt a KMK és az ÁKV Könyvtárellátó Osztálya által 1959-ben megkezdett könyvajánló tevékenységének. Az Új Könyvek (ÚK) tehát a Könyvtártudományi és Módszertani Központ „eszközeként” a könyvtárak gyűjteményszervezésének alakítására született meg, kereskedelmi célokat szolgált, reklámcélokat azonban nem. A mindenkori szerkesztőség vezetője és munkatársai – ajánlásaik, recenzióik útján – elsősorban a minőségi irodalom könyvtárakba juttatását tűzték ki célul. Természetesen a kor politikai befolyása alól, mint a többi folyóirat, az ÚK sem vonhatta ki magát, azonban valami sajátságos „menedékhele” lett az irodalmi életből – többnyire politikai okok miatt – kiszorult bölcsészeknek. Mint

szerkesztőség sem tekinthető a hagyományos értelemben vett folyóirat szerkesztőségnek, hiszen ha például megfellejtjük a munkatársak munkaköri megnevezését, az ÚK szerkesztőségében, a szokásos elnevezésekhez képest mást megjelöléseket találunk. A főszerkesztő az ÚK-ban felelős szerkesztő volt, a folyóiratoknál olvasószerkesztő névvel ismert megbízatás az ÚK-ban a számfelelősi tisztségeknek felelt meg. A számfelelős a szakszerkesztők „feljebbvalójaként” – miután a szerkesztőségbe beérkező könyveket az „érkeztető” az ETO szerinti felosztásnak megfelelően szakok szerint osztotta szét a szerkesztők között – összegyűjtötte a „külsősök” és „belsősek” által megírt recenziókat, kijavította a stílári és tényhibákat, majd egy-egy szám teljes anyagának elolvasása után a felelős szerkesztőnek adta tovább az anyagot, aki gondosan elolvasta az ismertetéseket, és ezután mehetett a nyomdába a kézirat. (A recenziók alatt soha nem szerepelt szerzőik neve, egy külön kartoték nyilvántartási rendszerben voltak meg a szerző adatai, a felelősséget az írásokért minden esetben a felelős szerkesztő vállalta. Íratlan szabály volt az is, hogy a recenzor nevét a szerkesztőség soha, semmilyen külső vagy a könyvtáron belüli kérésre nem adta ki.)

Az akkori felelős szerkesztő, Ónody Miklós⁴ 1964. szeptember 24-én kelt Az „Új Könyvek” elé! című bevezetőjében a kiadvány „életre hívásáról”, céljairól a következőket írta: *„Hosszú előkészítő munka eredményeként októberben napvilágot lát az »Új Könyvek« című könyvismertető- és állománygyarapítási tanácsadó első száma, a Tájékoztató jegyzék című kurrens kereskedelmi bibliográfia utódjaként. Ezt követően – előre láthatólag – minden hó 5-én és 20-án jelenik meg, hogy az eddignél tartalmasabb, színvonalasabb, mind a könyvtári, mind a könyvkereskedelmi gyakorlatban jól használható tájékoztatást adjon az újonnan megjelenő és forgalomba kerülő, az Állami Könyvterjesztő Vállalat Könyvtárellátójánál beszerezhető kiadványokról.*

Az »Új Könyvek« azonban nemcsak tájékoztat a könyvtermésről, hanem feladatának vallja, hogy

körültekintő mérlegelés alapján a közművelődési könyvtárak számára legfontosabb, legjobb könyveket tudatosan ajánlja is, megjelölve azt az olvasókört, amelyiknél a könyv mondanivalója elsősorban visszhangra találhat. Ezt a célt szolgálja felépítésével, könyvismertető-könyvajánló annotációinak szerkesztési módjával, az annotációk tartalmával és – esetenként – közleményeivel is.

Ezt a »beköszöntőt« huszonnyolc annotáció követi. A könyveket – amelyekről szó lesz – szándékosan a már megjelent és a közművelődési könyvtárakban valószínűleg megtalálható kiadványok közül választottuk ki. Így nem csak szemléltetjük, milyenné szeretnénk tenni a »lapot«, hanem a felhasználók, a könyvtárosok is a könyvek ismeretében alkothatnak képet, véleményt munkánkról, céljaink és módszereink helyességéről vagy hibáiról. Ez a szám tehát »mintaszám« és »próbaszám« is egyszerre. Fogadtatása, a róla elhangzó bírálatok, javaslatok a konkrét feladatokat szolgáló »hivatalos« számokat bizonyosan még jobbra, még használhatóbbá teszik majd.

Az I. fejezet a törzsállományba sorolt, a II. fejezet pedig a valamennyi közművelődési könyvtár típus számára beszerzésre javasolt könyveket tartalmazza, a megszokottnál bővebb annotációkkal. A III. fejezet könyvei csak rövid tartalmi ismertetést kapnak. Mindhárom fejezet az ún. »13-as« osztályozási rendszer alapján épül fel. A szépirodalom annotációi az íróról és a műről szóló tudnivalókat foglalták össze. A teljesen ismeretlen magyar vagy külföldi írókat természetesen valamivel részletesebben mutatták be, mint a már ismerteket. – Fölvázolták az író korát, könyveinek elterjedtségét, sikerét, azt, hogy milyen más műfajban dolgozott és – lehetőség szerint – megadták a róla szóló legfrissebb (folyóiratban vagy könyvben megjelent) értékeléseket. Azokról az írókról, akikről a közművelődési könyvtárakban hozzáférhető könyv található, irodalmat ajánlanak.

A műről szóló tudnivalók a téma meghatározásán, előzményein, az író szándékának lehető körvonalazásán túl a könyv tartalmi és formai

értékelését adják (eszmei tartalom, stílusirányzat, a munka színvonala, közérthetősége), de nem lépnek fel az irodalmi kritika igényével.

Az ismeretterjesztő- és szakkönyvekről szóló ismertetések az írókat csak akkor »értékelik« részletesebben, ha ennek a mű megértése szempontjából jelentősége van (neves szakember). A műről szóló tudnivalókat a feldolgozott téma pontos meghatározása, időszerezése és szakszerűségének megállapítása vezette be, a mű jegyzetanyagának, a bibliográfiai adatközlés használhatóságának ismertetése követ.

Az annotációk mindezen túl szerzési tanácsokat adnak, vagyis megindokolják; miért lett a mű törzsanyag, javasolt vagy éppen kézikönyvnek minősített munka, sőt ahol szükséges, könyvpropaganda tanácsokat is adnak (várható siker, hatás, milyen olvasóknak ajánlható stb.).

A fejezetek – az annotációkon kívül – a művek teljes címléírását, szakjelzeteit, továbbá a szakrendi betűjeles raktározás jelzeteit is közlik. Az »Új Könyvek«-be felvett minden mű sorszámot kap a megrendelőjegyzékkel történő összehasonlítás megkönnyítésére. A címléírások melletti pontsor a megrendelt – illetve megvásárolt példányszámok beszerzésére szolgál.¹⁵

A kiadvány technikai (műszaki) szerkesztését, a kiadás és a terjesztés feladatait az Állami Könyvterjesztő Vállalat (ÁKV) végezte, ott működött az Új Könyvek kiadóhivatala is.

Mind a szerkesztőség, mind a kiadó arra törekedett, hogy növelje az Új Könyvek gyakorlati hasznát. Ezt a célt szolgálta, hogy az előfizetőknek évenként név- és címmutatót állított össze, továbbá kötéstáblát biztosított a kiadó. Ezek segítségével a lap összefűzött példányai a forgalomba kerülő könyvek kötetkatalógusaként is használhatóvá váltak. »A lehetőségek növekedésével – ami elsősorban a könyvtárosok, különösképpen pedig a közművelődési könyvtárosok érdeklődésén múlik – természetesen igyekeznünk majd az »Új Könyvek«-hez kapcsolódó szolgáltatások és a módszertani segítségnyújtás körét is bővíteni.(...) Szeretnők, ha az a sok szellemi és anyagi ráfordítás, amely a »lap« létrejöttét és kiadását lehetővé tette, egyfelől a közművelődési

könyvtárak állományának tervszerűbb, gondosabb, a szükségleteknek megfelelő gyarapítását, másfelől könyvtárosok és olvasók alaposabb tájékoztatását és tájékozottságának növekedését eredményezné.”⁶

Ezekkel a szavakkal indult útjára 1964-ben az Új Könyvek című állománygyarapítási tanácsadó, amely negyven éven át készült a Könyvtártudományi és Módszertani Központban. Az „ÚK” osztály elnevezése természetesen változott az évek során: 1973–1991 között Gyűjteményfejlesztési és bibliográfiai tanácsadó osztály, 1991–2000 között Gyűjteményépítési információs osztály, majd 2000–2003 között, megszűnéséig a Könyvtári Intézet Gyűjteményszervezési osztályaként szerepelt.

Sajátságos és egészen különös helyet foglalt el a KMK életében az Új Könyvek szerkesztősége, mert valójában a mindenkori főigazgatók, igazgatók – a Könyvtárellátóval való szoros kapcsolat folytán – „idegen testnek” érezték működését a Könyvtártudományi és Módszertani Központ szervezetén belül.

A könyvtári szempontokat figyelembe vevő, mi több, elsőrangú szempontként szem előtt tartó annotációk lehetővé tették az ajánló jelzetek (jelölési rendszer) egyszerűsítését. Ónody Miklós ekként ír erről az 1964-ben megjelent 2. számban: „A továbbiakban mellőzzük a szakszerkezeti letéti állomány betűivel („c”-jelzéssel) való kiemelését, kiterjesztjük viszont a minősített könyvek ajánlását a városi, valamint a gyermekkönyvtárakra. Ennek megfelelően a következő minősítő jelölések bevezetésére került sor: A = falusi könyvtárak részére törzsanyag; B = városi, szakszerkezeti könyvtárak részére törzsanyag; a = falusi könyvtárak részére javasolt; b = városi, szakszerkezeti könyvtárak részére javasolt, * = gyermekkönyvtárakba is beszerzendő. A minősítés részletesebb indoklására a recenziók végén került sor.”⁷ A szöveges minősítést az olvasókra vonatkozó ajánlás egészítette ki.

Feltétlenül meg kell említeni a szerkesztőbizottsági tagok közül Fodor András⁸ nevét, hiszen ő volt az ÚK egyik kiemelkedő, alapító tagja, aki egészen haláláig a magyar irodalom témakörét,

pontosabban a magyar költészetet gondozta, és általa „emelkedhetett” az irodalmi lapok sorába a kiadvány, hiszen személyes kapcsolatai révén bevonzott a szerkesztőségbe, számos, kiemelkedően tehetséges író, irodalmárt. Szilágyi Tibor,⁹ aki a későbbiekben Horváth Magdával¹⁰ együtt a tárgyszójegyzék összeállításában (1975) is hatalmas munkát végzett, szintén a szerkesztőség alapító tagjai közé tartozott.

Előrelépést jelentett és a füzetekben való könnyebb tájékozódást segítette a számok végén olvasható *Betűrendes mutató*, amelyet az *Idegen nevek helyes kiejtési* útmutatója követett. 1965 végén pedig már az 1964-es számok szakrendi mutatója szerint is tájékozódhattak a könyvtárosok.

1967 tavaszán megjelent a *Közművelődési Könyvtárak összesített törzsanyagjegyzéke 1959–1964* című kiadvány (az anyag összeállítása az Új Könyvek szerkesztőségének feladata volt), amellyel a KMK régi adósságát törlesztette a közművelődési könyvtárak felé. Ugyanis falusi törzsanyagjegyzék utoljára 1963-ban, szakszerkezeti pedig 1962-ben jelent meg. 1965 januárjától az Új Könyvek I. fejezete folyamatosan közölte a törzsanyagot. A közbeeső két félév (1962. július – 1964. decemberéig) törzsanyagáról azonban 1967-ig semmiféle összefoglaló nem jelent meg. A szerkesztőség által megjelentetett kiadvány ezt a hiányt szüntette meg. Mivel az 1964-től indult Új Könyvek című kiadványban megjelent anyagok pótolják a törzsanyagjegyzéket, és az öt évenként kiadott összesített (kumulált) mutatók a teljes anyag áttekintését biztosították, a szerkesztők bevezetője szerint a fent említett kiadvány volt az utolsó önállóan megjelent visszatekintő jegyzék, amely az Új Könyvek előzményének tekinthető, és éppen ezért a szerkesztők rövid tartalmi ismertetéseket írtak az egyes tételek (címléírások) alá. Ezek az annotációk – a kiadvány méreteinek okán – természetesen rövidebbek voltak az Új Könyvek recenzióinál, de az olvasói ajánló jegyzékek elkészítését megkönnyítették. A fent említett törzsanyagjegyzék a falusi, a szakszerkezeti (illetve városi) könyvtárak törzsanyagát

tartalmazta, és az Új Könyvekben meghatározott jelzetekkel történt a jelölésük. Az Új Könyvekben addig használt jelzetek mellett megjelent a „K” jelzet, amely a kézi-, illetve segédkönyvtári anyag állományába tartozó műveket volt hivatott jelölni. A kiadvány célja az volt, hogy olyan „segédeszköz” adjon a községi és szakszervezeti könyvtárosok kezébe, amelynek segítségével felülvizsgálhatják állományukat és megállapíthatják, pótlásra kijelölhetik az esetleges hiányokat. Az anyagban való tájékozódást az Új Könyvek éves mutatóival azonos szerkezetű betűrendes mutató segítette. A munkatársak, ekkor még többnyire ötletszerű tárgyszavazó munkáját szervezte egységbe, rendszerbe *Pálvölgyi Endre*, aki meghatározta a tárgyszavazás alapelveit, és megszerkesztette az Új Könyvek első, ötéves (1965–1969), kumulált tárgyszómutatóját. A kötetbe rendszerezett tárgyszavak a Könyvtár-ellátó (KELLÓ) által nyomtatott katalóguscédulákon is szerepeltek, és a két „segédeszköz” alapján számos könyvtár fogott hozzá saját tárgyszókatalógusának építéséhez. Az első kumulált mutató elkészítése igen kedvező visszhangra talált szakmai körökben. Az idő múlásával természetszerűleg nőtt a tárgyszavak száma és finomodott a rendszere, és az említett jegyzékben nem szereplő tárgyszavak százával jelentek meg a katalóguscédulákon. Ezért volt szükség arra, hogy elkészüljön a tárgyszókatalógus kibővített változata, ám ennek megjelentetésére csak 1980-ben kerülhetett sor.

1969. április – Iszlai Zoltán

Az Új Könyvek állománygyarapítási tanácsadó felelős szerkesztői posztján *Iszlai Zoltán*¹¹ követte Ónody Miklóst. A szerkesztőváltást az 1969-es év 8. számában a kolofonon jelzi a kiadó. A hatvanas évek végén valamiféle politikai enyhülés jeleként az addig elfojtott nemzeti érzések a helytörténeti kutatásban törtek maguknak utat. A helytörténeti munka ekként vált az osztály feladatává, jelesül a *Vajda Kornél*¹² által szervezett helytörténeti konferenciák, valamint egy

helytörténeti kézikönyv megírása jelölték ki a fő feladatokat ezen a területen.

Erre az időszakra tehető számos, a gyűjteményfejlesztés szempontjából korszakos újítás, hiszen a nemzetiségek könyvtári ellátásának fejlesztése érdekében az osztályon az Új Könyvek mintájára megszületett a Nemzetiségi Új Könyvek (NÚK). Ebben az időszakban a Művelődési Minisztérium támogatásával az országban 11 helyen hozott létre az osztály zenei gyűjteményt, és emellett *Új Hanglemezek* címmel megjelent az az állománygyarapítási tanácsadó, amely a KÖNYVÉRT Könyvtárellátó és Hanglemezboltjához beérkezett hazai és külföldi hanglemezfelvételeket ismertette. A füzetben a megjelent, illetve a beérkező lemezek és kazetták négy (tematikai) egységre bontva kerültek ismertetésre. Az állománygyarapítási tanácsadóhoz számla-megrendelőjegyzéket és katalógus-megrendelőjegyzéket mellékel a KELLÓ, ennek alapján tudták leadni rendelésüket a könyvtárak. A kiadvány szerkesztését 1982. január 1-től az Állami Gorkij Könyvtár Zeneműtára vette át *Új Hangfelvételek* címmel. Eközben természetesen félhivonta megjelent az Új Könyvek is. 1970-ben a szerkesztői munka ellenőrzése érdekében külső szakemberek bevonásával nagyszabású ellenőrző munka vette kezdetét, amelynek elsősorban is az volt a célja, hogy kérdőívek segítségével felmérje a felhasználók körében az ÚK gyakorlati hasznát. 1970-ben készült el az ÚK első öt évfolyamáról a betűrendes, szakrendi és tárgyszavas index. A tárgyszóindex pedig 1971-ben került nyomdába. A megnövekedett munkafeladatok a szerkesztőség létszámának bővítését igényelték, ez pedig lehetővé tette, hogy megszűlessen az a „belső” könyvelosztási rendszer, amelynek értelmében a KELLÓ-tól beérkezett új könyveket az „érkeztető” szakok szerinti bontásban egy-egy terület (gondozójának) szakszerkesztőjének kezébe adta, aki gondoskodott a recenzió megírásáról.

1972. október – Bereczky László

„Az Új Könyvek állománygyarapítási tanácsadó folyóirat felelős szerkesztői posztján az 1972. év 20. számától kezdve Bereczky László követte Iszlai Zoltánt.”¹³

Bereczky László¹⁴ 1972-től 1985. november 30-ig volt az Új Könyvek felelős szerkesztője, munkássága kiemelkedő és mindenképpen irigylésre méltó időszak volt a kiadvány életében hiszen vélhetően akkoriban az tudott a legtöbbet a magyar könyvkiadásról, aki ezt a lapot szerkesztette, írta, olvasta és olvastatta.

Bereczky nemegyszer kényszerült konfrontálódásra az akkori kultúrpolitikai irányelvekkel a megjelent művek értéközpontú ajánlásának érdekében. Mindemellett valódi intellektuális műhellyé („– a »Recigyár« tucatnyi írógép aritmiás kattogásától lármás »vezérlő-termében«, annak is a legbenső zugában, mely élénk társas életével emlékeimben inkább afféle szellemi »sarokpáholyként« rögzült.”)¹⁵ alakította át az ÚK-t, olyan munkatársakkal, akiknek neve volt nemcsak a szakmában, nemcsak a könyvtárosok körében, de a szellemi elit berkeiben is. Fodor András, Szilágyi Tibor (aki nem mellesleg legjelentősebb prózafordítóink egyike), Fogarassy Miklós¹⁶ (Mészöly Miklós-szakértő, esztéta, művészettörténész és kritikus) voltak beosztottai, munkatársai, szerkesztőtársai. A későbbiekben is hasonlóképpen alakult a stáb, amikor a szerkesztőséghez került Vajda Kornél, Kulcsár Szabó Ernő¹⁷ (ma akadémikus, nemzetközi ismertségű irodalomtudós), Kukorelly Endre (napjaink népszerű kortárs költője, írója), Lakatos András¹⁸ (akit 2009-ben, 65. születésnapjára, a legnagyobbaknak kijáró jubileumi kötettel, ún. Festschrifttel leptek meg barátai és munkatársai¹⁹). Ők voltak azok, akik személyes ismeretségeik révén számos, az irodalmi élet periferiájára szorult embert hoztak a szerkesztőségbe (Kenedi Jánost, Petri Györgyöt, Radnóti Sándort, Szilágyi Sándort, Csűrös Miklóst és még másokat), akik a rendszerváltozásig ún.

„külsősként” dolgoztak a szerkesztőségnek. Ma már akár irodalomtörténeti jelentősége is lehetne azoknak a klubként működő, alkalmi összejöveteleknek, amelyek némi ital elfogyasztása után izgalmas beszélgetésekbe, értelmiségi vitákba torkolltak.

Erre az időszakra tehető a *Külföldi társadalomtudományi kézikönyvek* című jegyzék elkészítése, amely az osztály feladata lett. Mivel az OSZK-ba futottak be a nemzeti bibliográfiák, adta magát a feladat, hogy Kulcsár Szabó Ernő ezeket átnézve kiválogassa a külföldi társadalomtudományi kézikönyvek leírásait, és ezeket egy jegyzékbe szervezve negyedévenként, majd féléves bontásban a nagykönyvtárak (a megyei könyvtáraknak és szakkönyvtárak hálózati központjainak) rendelkezésére bocsássa. A hetvenes évek végéig működött ez a válogatási módszer, amelyben részt vett a szerkesztőség másik munkatársa, Lakatos András is. Őt emellett a '70-es évek közepén az ún. „Könyvtári könyvminősítő bizottság” tagjává választották, ennek a kis csoportnak az volt a feladata a KELLŐ munkatársaival együtt, hogy az ÚK-ba kerülő könyvekről előzetesen, a kiadói tervekől tájékozódva felmérjék, hogy kb. milyen példányszámú rendelkezésre számíthat a KELLŐ az egyes címekből, és ennek megfelelően adott a szerkesztőség ajánló jelzeteket a műveknek. (Természetesen ezek nem fedték le a valódi igényeket, hiszen azt pontosan lehetett tudni, hogy a lektúrt keresik a könyvtárban és nem a pártkongresszusokról számot adó köteteket, ám a jelzetelés politikai nyomásra minden esetben az utóbbi könyvet minősítette magasabbra.)

Mindezen „megalkuvások” tudomásulvételével a szerkesztőség Bereczky László nagyszerű szerkesztői elveinek alapján működött, amint erről utódja, Győri Erzsébet így emlékezik meg: *„Éles szemű, nyíltszívű, minden értékre figyelő, a modernkedő majmolókat mérgesen, indulattal elítélő. Nem kevés indulat lakozott benne, aki egyszer is hallotta kiabálni – merthogy nem ritkán tette –, soha nem feledi magasra emelt hangját. Lett légyen szó egy rossz recenzióról, magyartalan mondatokról, hanyagul odavetett,*

hiányos idézetekről, tárgyi tévedésekről, vagy éppen a hivatal, a hatalom ostobaságairól – *Laci* kiabált. Egyszer megkérdeztem tőle, miért teszi: »mert megfulladok, agyvérzést kapok, ha nem mondhatom ki« – válaszolta. Pedig azokban az esztendőben a KMK egy sziget volt, ott mindig mindent ki lehetett mondani, lehetett vitatkozni is, lehetett búsongni a távoli és hazai világ dolgain, a szakma méltánytalanságain. Bereczky Lászlónak a KMK-ban mindig olyan főnökei voltak, akik a tiszta beszédet szerették, s hagyták Lacit pufogni, a butaságokat kicsúfolni. Munkatársait maga válogatta meg – akkoriban nem mindenütt volt így – s igen jó érzékkel tette. Okos, művelt fiatalokat gyűjtött maga köré és tanulni sem restelt tőlük. Az Új Könyvek az ő idejében lett azzá, amiért irigyelték a könyvtárosokat. Különös figyelemmel kísérte a magyar könyvkiadásban a történeti munkákat, az akkor újtárra indult tényirodalmat, a népi írók műveit. Sokszor dühöngött a könyvkiadás politikai meggondolásain, a szándékoltan megcsonkított művek és életművek miatt.²⁰ A '80-as években gyakorta jelentek meg az Új Könyvek számai előszóval, amelyekben a felelős szerkesztő többnyire reformokat jelentett be, címfelvételi, számítógép okozta módosulásokat, kérve a felhasználó könyvtárosokat a megértésre és együttműködésre.

Bereczky főszerkesztőségének idején újult meg és bővült ki a tárgyszókatalógus, amely *Horváth Magda* és *Szilágyi Tibor* elkötelezettségének és hozzáértésének volt köszönhető. Horváth Magda heroikus munkát végzett, hiszen az 1965 és 1976 közötti tizenkét éves anyag újrafeldolgozásának, mintegy 50 000 cédula elkészítésének, részbeni át- és tárgyszavazásának, megszerkesztésének a feladatát vállalta el, és teljesítette. „Vállalkozása annál is figyelemreméltóbb, mivel munkája az index (kumulált tárgyszómutató) és az önálló feldolgozó munkához nélkülözhetetlen segédletet jelentett, az első magyar tárgyszójegyzék kombinációja, azaz tulajdonképpen két mű, amelyeket csak sajnálatos anyagi-kiadási okokból kellett egybevonva megjelentetnie a szerkesztőségnek.”²¹ Ez a tárgyszójegyzék szolgált alapul a

későbbi bővítésekhez is. Számos új, a kor technikai fejlődését leképező tárgyszó jelent meg az ÚK címleírásai alatt, és ezek már *Szilágyi Tibor* és *Hölgyesi Györgyi* gondos tárgyszavazásai alapján bővültek. És bár tervbe volt véve, hogy a „bővítményekkel” kiegészült tárgyszómutatót ismét kiadja a szerkesztőség, erre azonban már nem került sor. Bereczky László utódja, Győri Erzsébet²¹ többször tett kísérletet a kiadvány megjelentetésére, de pénzügyi gondok és munkaerőhiány okán ez az ÚK szerkesztőségének 2003-as, Könyvtári Intézetbeli működésének megszűnéséig nem történt meg.

Bereczky kezdeményezésére született meg a *Könyvtári kis tükör* című sorozati kiadvány, mely először 1978-ban jelent meg és a *Gyermekirodalom 1965–1975-ig* (*Benkő Zsuzsa*²³ munkája) terjedő időszakának könyvtermését válogatva, ajánló jegyzék formájában adta közre. A későbbi tematikus kötetek (*Magyar történelem, világtörténelem 1945–1980.* /*Szilágyi Tibor* állította össze és szerkesztette; *Irodalomtudomány, nyelvészet 1945–1979; Természettudomány 1945–1983-ig* stb.) mind azt a cél szolgálták, hogy olyan tájékoztató eszközt adjanak a könyvtárosok kezébe, amelynek segítségével felülvizsgálhatják állományukat, megállapíthatják és pótlásra kijelölhetik az esetleges hiányokat. Ez az összevetés minden esetben fontos szempont volt, hiszen a kötetek összeállításakor a szerkesztők felülvizsgálták – a borítón jelzett időhatárok szerint – a törzsanyagnak minősített műveket, s az eredeti jegyzéken szereplők számát kiegészítették olyan művekkel, amelyekről a kiadásuk óta eltelt időszakban bebizonyosodott, hogy a törzsanyagban van a helyük. A művek minden esetben rövidített címleírással szerepeltek, kiegészülve – amennyiben volt ilyen – az illusztrációkra vonatkozó adatokkal. A tájékoztató megkönnyítése érdekében a tételeszámozott anyagot betűrendes mutató foglalta össze. 1986-ban jelent meg utoljára a *Könyvtári kis tükör, Természettudomány 1945–1983* címmel.

Ebben az időszakban az osztály a fent említett feladatok mellett a minisztériumi felülvizsgálatokhoz háttéranyagokat is készített, és egé-

szen 1989-ig irányította és látta el a könyvtárak állományi szakfelügyeletét. A hetvenes évekre, Bereczky osztályvezetése idejére tehető az ún. „szakrészlegesítés”, amely lényegileg a szépirodalom és a szakirodalom ETO szerinti különválását kívánta feloldani, oly módon, hogy – főként a megyei könyvtárakba javasolta ezt gyakorlatként – az állományi prezentálás során a szépirodalmi művet valamennyi, a szerzőről szóló szakirodalom is követett.

Bereczky László 1985-ben a 32-es számot jegyezte utoljára a nevével. A *Könyvtáros* című folyóirat szerkesztőségébe történő távozásával lezárult egy korszak az Új Könyvek életében, olyan korszak, amely nemcsak egy újabb, jobb Új Könyvek kiadását tett lehetővé, de amely önmagában is érték, a magyar könyvtárügy fontos fejezete. Bereczky László koncepciói, megvalósult eszméi, napi gyakorlata, recenzensgárda-nevelő tevékenysége még huszonöt év távlatából is példa lehet, méltatásra, megbecsülésre, emlékezetre érdemes és hívó példa. Kiemelkedő, bizonyos tekintetben páratlan ismereteit, műveltségét, a közművelődési és általában a könyvtárügy iránti elkötelezettségét ezután a *Könyvtáros* című szakmai lap főszerkesztőjeként kamatoztatta egészen nyugdíjba vonulásáig.

1985. december – Győri Erzsébet

1985. december 1-jén Győri Erzsébet vette át Bereczky Lászlótól az Új Könyvek felelős szerkesztői posztját, pontosan tudva, hogy milyen jelentős örökséget kapott elődjétől. Az új főszerkesztő azzal is tisztában volt, hogy megtszélő kötelessége követni elődjét, és az ő szellemében kell és lehet újakra törekedni, hiszen az a szellem, amelyet Bereczky meghonosított, időtálló. „Bereczky László 1985 végén lett a *Könyvtáros* főszerkesztője, én pedig megörököltem az Új Könyveket. Egyikünknek sem volt könnyű dolga: Lacinak Gerő Gyula után kellett lapot csinálnia, könyvtárpolitikát művelnie, nekem pedig az Új Könyvek folyamatosságát megtartani, úgy, ahogyan azt Bereczky László művelte” – emlékezik

vissza ezekre az időkre Győri Erzsébet.²³

Az ÚK előállításának technikája ma már talán megmosolyogtató, hiszen a számítógépek világában elképzelhetetlen, hogy minden amolyan „kézierővel” készült. A KELLÓ-ból minden reggel megérkezett a könyvszállítmány, az ún. bemutató példányokkal (minden könyvből két példányt kapott a szerkesztőség). A könyvet egy arra kijelölt kolléganő adminisztrálta, egy kockás füzetbe írta a könyv azonosító adatait (szerzőjét, címét) beérkezési sorrendben, ezzel a „kísérőadattal” ment át aztán egyik példány a „Biblire” (az OSZK Nemzeti bibliográfiai osztályára), ahol a címleírók elkészítették a könyvekről a címleírást. A szerkesztőségben maradt példányokat a szakszerkesztők kapták meg, akik vagy maguk írtak recenziót, annotációt a kötetről, vagy pedig kiadták a külsős recenzoroknak. (Nóvé Béla²⁴eként sarkította ki a recenzió és a recenzor „jellemét”, amikor a „*Gútember János: Ment-e az Új Könyvek által a világ elébb?*” című kötetének ismertetését a *Könyvtáros*²⁵ hasábjain tárta az érdeklődők elé: „A közel húsz emberöltővel ezelőtt született összegző munka hazai könyvtárügyünk égetően aktuális problémáiba avatja be a még írni-olvasni tudó, szűkebb szakember-réteget. Csak remélni lehet, hogy a szerző neve nem csupán a vájtabb szakmai füleknek, de a mai művelődéspolitikai amatőrreinek is ismerősen cseng majd, hiszen Gútember Jánost, történelmi léptékkal még nem is oly rég, maga Révai József nevezte ki a nevét viselő nyomdai műintézet élére, s egyben ötvenes évekbeli ösnyomtatványainak eszméi főfelügyeletére. Gútember bácsi szakemberként és ember-emberként egyaránt nehéz időket élt át. A koncepciók perek alatt már sajtóügyszékként tette a dolgát, rettentő pörölycsapásokat mérve a betűk mögött meglapuló félkövér, majd egyre fogyó, soványodó osztályellenségre. Ötvenhat didergető őszén, mint az Elnyomda Főinspektora lefoglalta és kiosztotta a raktáron lévő összes Sztálin-összest, ígymond: »Hogy melegedjenek az emberek...«, majd a rábízott betűfémkészletből saját szakállára szakállas légpuska-lövegeket öntetett. (Nevét akkoriban néhány napra

„Péter Gábor Áronra” magyarította). A konzolidáció kezdetén átmeneti mellőztetés lett osztályrésze, beosztották a Könyvtártudományi Munkaszolgálatos Különítménybe, ám a csendes alkotómunka ezen esztendei sem mentek egészen veszendőbe, mint azt Gütember utóbb megjelent számos alapműve bizonyítja (Szemet szemért – könyvet KÖNYVÉRT! (660101), Karter és karter alkalmazása a katalógusállomány lecsapolására (780101), Kölcsön könyv visszajár! (860101). Jogos büszkeséggel jegyezhetjük ide, hogy János bácsi, a szakma nagy öregje évtizedeken át lapunk legbelső munkatársa volt...”. Ilyen volt tehát egy recenzió, legalábbis paródia formájában.

Kéthetenként kellett „előállítani” egy ÚK-t, (évi 26 szám jelent meg) amely a nyolcvanas évek közepén, végén még általában, 100–150 tételből állt. (Ez a szám hihetetlenül megugrott 1993-ban, amikor adatbázisba szerveződött az ÚK előállításának munkája). A Bibliográfiai osztályra érkezéshez képest kb. tíz nap múlva megérkezett tőlük a címleírás (*Orvos Mária*, a Bibliográfiai osztály munkatársa még utólagosan gondos ellenőrző munkával „gyomlálta” ki a leírásokból az esetleges tévedéseket, és igazította az ETO jelzeteket a közkönyvtári gyakorlat-hoz, ezt a szerkesztőség munkatársai „orvoslásnak” nevezték). A tíz nap elteltével (többször) elkészültek a recenziók is, a kézzel írt anyagot a gépirónő „tisztázta” le (három példányban) úgy, hogy minden lap tetején hagyott egy kb. tíz cm szélességű helyet a címleírásnak, amelyet a megfelelő recenzió fölé ragasztottak a lapzártakor a számfelelős munkáját segítő kolléganők.

A recenzió sajtószerű „műfaj” volt az ÚK életében, hiszen másfél, maximum két oldalnyi terjedelemben kellett leírni minden lényeges és a közérdeklődésre számot tartó ismervét a kötetnek. A recenzió végére került az ún. „farok”, amelyben a szerző rövidke életrajza, legutóbb ismertetett műve, és amennyiben a kötet valamely sorozat tagja volt, akkor a sorozat címe szerepelt, megjelölve az ÚK tételszámot (ez a recenziók fölött, a jobb sarokban volt olvasható: a megjelenési évszámot az éven belül az aktuális

ÚK számot és a recenzió kötetén belül elfoglalt sorszámát tartalmazta). Így állt össze tehát a kézirat, ezt olvasta el (és javította) a szakszerkesztő és a felelős szerkesztő is, majd ezt vitte el a mindenkori számfelelős, személyesen a KELLÓ nyomdájába. Nagy előrehaladást jelentett, amikor a szerkesztőség a Soros Alapítvány jóvoltából xerox gépet kapott, ekkor ugyanis a gépiró kolléganőknek már csak egy példányban kellett „letisztázni” az anyagot, a másolást pedig a gép végezte el. A nyomdába kerülő, első példányon túl ugyanis őrizni kellett a szerkesztőségnek (legalább öt évig) a kéziratok másolati példányaikat.

Győri Erzsébet számos fejlesztést vezetett be az Új Könyveknél. Az ÚK-ban a könyvek minősítésére vonatkozó jelzetek 1987-ben a nagy „S” (beszerzendő a gimnáziumi iskolai könyvtárak számára, valamint a többi középfokú oktatási intézmény közismereti tárgyainak tanításához), valamint a kis „s” (beszerzendő az általános iskolai könyvtárak számára) jelölésekkel bővültek ki, a szerkesztőség azt minden számban kiemelten megjegyezte, hogy természetesen a minősítő jelek, illetve az elavulásra vonatkozó megjegyzések a gyűjtemény kialakításában segítenek; ezek a jelzetek azonban csak javaslatok, és minden esetben az adott könyvtár jellegének és adottságainak megfelelően, egyedileg kell eljárnia az állománygyarapító könyvtárosnak.

Ekkortájt is remek munkatársai voltak a szerkesztőségnek, az előzőekben már említett kollégák mellett ekkor érkezett a szerkesztőségbe Nóvé Béla, aki ezekről az időkről így emlékezik meg a Lakatos András-életrajzban: „Magam, mint talán emlékszel, 1986 tavaszán csöppentem az – akkor már 23. évfolyamát jegyző – Új Könyvek szerkesztőségébe, frissen eltanácsolt nevelőotthoni tanárként, már némi ellenzéki priusszal (diák-mozgolódások, Orwell-fordítás, szamizdatozás etc.), melynek kéretlenül is korán a beavatottja lettél... Nem csak, mert – mint kevéssel utóbb barátni figyelmeztettél – a felvételekre hamar megjött a belügyi óvás, hanem mert magam sem titkoltam előéletem soha, s idővel közös barátaink is egyre több bizalmas

»referenciával« szolgálhattak rólam. Érdemes elődeim egyébiránt azon az igencsak »forgalmas« szerkesztői poszton (magyar széppróza, történelem, művelődéstörténet) Vajda Kornél, Kulcsár Szabó Ernő és Kukorelly Endre voltak – utódom pedig, alig egy év múlva, Mezey Laci lett. S most hadd idézzem fel gyarló memóriámmal s még gyarlóbb tollammal, miféle emlékeket őrzök rólad jó húszéves barátságunk kezdetéről. ...Hiszen itt, a hátsó sarokban, könyvespolcok és katalógus-szekrények fedezékében egymást érik asztalunknál a baráti és kollegiális audienciák: ismert ellenzékiek, hétpróbás szerzők, könyvtári káderek adják át egymásnak a kihűlni sosem tudó vendégszéket. (Az én időmben a leggyakrabban kollégák, vendégek és „háziszerzők”: Fodor András, Fogarassy Miklós, György Péter, Kenedi János, Kukorelly Endre, Petri György, Radnóti Sándor, Spiró György, Szilágyi Sándor, Szilágyi Tibor, Tímár Árpád, Vajda Kornél, Várady Szabolcs voltak – s a névsort nyilván hosszan lehetne folytatni még).²⁷

Az információs forradalom, a számítógépek mindennapi használata elkerülhetetlenné tették, hogy a szerkesztőségbe is bekerüljön egy, először 1992-ben, majd folyamatosan bővítve a gépparkot, közel tíz számítógép. 1993-ig a Könyvtárellátó nyomdájába, írógéppel írt és kézzel korrektúrázott kézirat került, és a KELLŐ ennek alapján állította elő az Új Könyveket. 1993-ban önálló nyomdása, technikai szerkesztője lett a szerkesztőségnek, és a számítógépeken, fájlokba írt recenziókat a technikai szerkesztő „fésülte” össze úgy, hogy az anyagot azután, a mára már elfeledett flopin vitte el az aktuális számfelelős (a készülő számoknak bizonyos „vetésforgó” szerint más és más volt a számfelelőse) a KELLŐ nyomdájába, ahol a még mindig kéziratnak nevezett „alapanyagot” a nyomdászok azonnal munkába vették, hiszen a megjelenési határidőket mindig be kellett tartani. Ugyanebben az időszakban, 1993 decemberében még csak próbaszámként, majd 1994 januárjától már „élesben” számítógépen készült el az évi 26 szám, az aktuális számoknál pedig az adatbázisba rendezett azonosító adatok (ezek

nem szabványos címléírások voltak, és már nem a Bibliográfiai osztályon készültek, hanem ún. azonosító adatokként a szerkesztőség két munkatársa készítette el azokat) alá a technikai dolgozó „fűzte be” a recenziókat.

1992-ben az addig a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban szerkesztett, majd a későbbiekben a Téka Könyvtérképesítő, Könyvtárellátó és Könyvkiadó Vállalat gondozásában megjelent negyedéves periodikum, az *Eseménynaptár* szerkesztése is a Könyvtártudományi és Módszertani Központ Gyűjteményszervezési és bibliográfiai tanácsadó osztályára került. A kiadvány előtörténete azonban még a hatvanas évek elejére nyúlik vissza, amikor a KMK és a Népművelési Intézet, valamint a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat közös kiadásában jelent meg a FSZEK szerkesztésében az *Eseménynaptár* (a kiadvány – többek között – módszertani útmutatást adott a könyvtári dolgozóknak: írói életrajzokat, előadás témavázlatokat, irodalmi műsorterveket, annotált könyvjegyzéket, filmismertetéseket, kiállítási segédanyagokat közölt). Ezt a hagyományt kívánta folytatni a KMK Állománygyarapítási és gyűjteményszervezési osztálya, amikor 1992-ben felvette feladatai közé az eseménynaptár előállítását. 1992-ben Mezey László Miklós²⁸, felelős szerkesztőként jegyezte az első számot. 1993-tól 1996-ig, az utolsó szám megjelenéséig pedig Hölgyesi Györgyi volt az *Eseménynaptár* felelős szerkesztője. Sajnos, 1996-ban (kellő megrendelő hiányában) a Könyvtárellátó megszüntette a periodikum kiadását. Az az öt esztendő azonban, amely alatt a szerkesztőség két tagjának munkafeladatává vált az *Eseménynaptár* évi négy számának elkészítése, mindenképpen említésre méltó időszak, hiszen az akkori számok anyagából az évfordulók szisztematikus, meghatározott szempontok szerinti gyűjtése után ezen anyagok számítógépes feldolgozása is megtörtént, és ennek következtében az adott évben az aktuális évfordulók teljes körét az év elején flopin is közreadta a szerkesztőség, amelyet a könyvtárak megrendelhettek. Az *Eseménynaptár* ugyanazt a szerkezetet követte, amilyen formában korábban Faragó Éva szerkesztésében, a

FSZEK kiadásában megjelent. Formailag tehát két, tartalmi szempontból pedig három részből állt: számonként kb. 8 ívnyi terjedelmű füzet és az ugyancsak számonként 30 darab körüli, A/5-ös méretű, csatolt képtáblamelléklet. *„A füzetben szereplő, ott tárgyalt évfordulókhoz kapcsolódó mellékletek a megidézett személyiség életét és munkásságát a föllelhető dokumentumok segítségével mutatják be. A képek kiválasztásakor két – gyakorta nehezen összhangba hozható – szempont dominál: legyenek az illusztrációk meghatározóan jellemzőek, ugyanakkor lehetőleg ne legyenek unalomig ismertek, tankönyvekből is visszaköszönő szokványos ábrázolások.(...) A számonként tíz-tizenöt megemlékező írás gondos mérlegelő-válogató, előkészítő munka eredménye, hiszen a szerkesztőnek, illetve a szerkesztőbizottságnak a negyedévre eső évfordulók tömkelegéből kell kiválasztania a tucatnyit.”*²⁸

Osztályfeladat volt még mindezekon kívül a rendszerváltoztatás idején felszámolt szakszerkezeti és települési könyvtárak lajstromba szerkesztett állományának folyamatos ellenőrzése, abból a célból, hogy a főként Erdélybe szállítandó kötetek tényleges minőséget is képviseljenek. (Ezeket a listákon ugyanis Marx, Engels és Lenin művei is szerepeltek, természetesen ezeket nemcsak a listából, de a határon túlra szállítandó anyagból is ténylegesen le kellett válogatni, és meg kellett oldani ezeknek a könyveknek az állományapasztás szempontjából is nélkülözhetetlen adminisztrációját.)

2001. február – Hölgyesi Györgyi

A szerkesztőség 2000 utáni élete már nem tartozik szorosan vett témánkhoz, a KMK-beli állományépítési osztály történetéhez, de nehéz ellenállni a kísértésnek, hogy bemutassuk az osztály sorsának alakulását.

A nyugdíjba vonult Győri Erzsébet utódaként Hölgyesi Györgyi³⁰ lett az Új Könyvek főszerkesztője és az osztály vezetője egészen 2003. december 31-ig, amikor is hivatalosan megszűnt a szerkesztőség, és a kiadvány előállítása teljes

egészében átkerült a KELLÓ-hoz. Hölgyesi Györgyi ebben a rövid időszakban remekül vitte tovább a nagy elődök örökségét, és bár a számítógép bevezetése (1993) után nagyobb technikai újításokra már nem kerülhetett sor, a lapszámok nyomdakész kéziratának számítógépes előállítása lehetővé tette az Új Könyvek CD-kiadását az Arcanum Kiadóval közösen. A kéthetenként megjelenő kiadványok gyakorta egyenként 500 kötetet is ismertettek, amely nem kis feladat elé állította a számában egyre fogyatkozó szerkesztőséget, ám a könyvheti és karácsonyi könyvdömping lefutásával ismét lélegzethez jutottak a szerkesztőség tagjai, akik töretlen lendülettel és szeretettel készítették el a számokat, az utolsó, 2003. 26-os számig. A 2004-es füzetektől kezdődően az Új Könyvek előállítása „szőröstől-bőröstől” a KELLÓ-hoz került át. A szerkesztőség léte, amely lényegében mindig is kérdéses volt az OSZK, illetve a KMK, majd a Könyvtári Intézet szervezetén belül, ezzel megpecsételődött, hiszen már nemcsak a technikai, de a szellemi előállítása is átkerült a Könyvtárellátóhoz.

Az osztály munkája ezután a gyűjteményszervezés újabb lehetőségeinek megismerésére és megismertetésére valamint széles körű elterjesztésére irányult. *„A változás lényege az volt, hogy míg korábban szinte kizárólag egy kiadvány előállításával foglalkoztunk, azaz egyetlen tevékenységi formában gondolkodtunk, addig 2004 januárjától mind tartalmában, mind eszközeiben kiszélesedett, sokrétűbbé, sokoldalúbbá, mondhatnám, többszólamúvá vált a munkánk. Az új feladatok újfajta szemléletet, szakmai nyitottságot, gyors reagáló képességet követeltek és követelnek meg ma is tőlem és persze a munkatársaimtól. (...) A »fordulat évében« kialakult új feladatrendszer és koncepciót tükrözi az osztály nevének megváltozása is, Gyűjteményépítési információs osztályból Gyűjteményszervezési osztály lettünk. Ez mutatja egyfelől a folyamatosságot – hiszen továbbra is a könyvtárak gyűjteményeinek alakításával foglalkozunk –, másfelől jelzi az újdonságot, a lényegesen megváltozott feladatkört. Ha nagyon le akarom egyszerűsíteni a választ, azt mondhatnám, hogy*

három tevékenységi formánk van. Egyrészt központi szolgáltatásokat működtetünk, másrészt információkat szolgáltatunk a NKÖM Könyvtári Főosztályának a könyvtár-politikai döntések előkészítéséhez, harmadrészt közvetlen szakmai tanácsokat, ajánlásokat adunk a különböző könyvtártípusokban dolgozó, hozzánk forduló kollégáknak. (...) Internetes szolgáltatásunk az Állománygyarapítási portál, amely a szó eredeti jelentésében a könyvtárak állományalakítási munkájához ad segítséget, és ez az a tevékenység, amely még őrzi munkánk folyamatosságát, ha tetszik, történeti kontinuitását.”³¹

2008 őszén megszűnt a Gyűjteményszervezési osztály, a Könyvtári Intézet új struktúrájába betagozódtak az osztály egykori munkatársai és munkafadataikat tovább folytatva mind a mai napig végzik munkájukat...

Jegyzetek

1. BERECHKY László: Harmincéves a KMK. = Könyvtáros, 39. évf. 1989. 9. sz. 524. p.
2. 1964. február 27. Barabási Rezső levele (többeknek: ÁKV, Zrínyi Nyomda, Kiadói Főig., Könyvtárellátó): „A Kiadói Főigazgatóság és az MM Könyvtárosztálya már régebben elhatározta egy olyan rendszeresen megjelenő központi könyvtári tájékoztató kiadását, amely megfelelő módon segíti a közművelődési könyvtárakban folyó állománygyarapítási munkát. Ezen elhatározás eredményeként rendelte el a Kiadói Főigazgatóság 1964. február 27-én kelt 77.846/1964. sz. határozatában az Új Könyvek c. központi tájékoztató kéthetenkénti kiadását. Azóta több mint négy hónap telt el, a tájékoztató kiadása elhúzódtott, s a megjelenés időpontja különböző nehézségek miatt most is bizonytalan. A tájékoztató kiadását a Minisztérium fontos és sürgősen megoldandó feladatnak tartja, annál is inkább, mert közeli megjelenése már országos fórumon nyilvánosságra került. A megjelenést akadályozó nehézségek leküzdését a Minisztérium Könyvtárosztálya szeretné megbeszélni mindazokkal, akik ebben segítségére lehetnek. Ezért kérjük, hogy f. hó 18-án, kedden 10 óra fáradjon be a Művelődési Minisztérium Könyvtárosztályára (V. Szalay u. 10–14. IV. emelet). Budapest, 1964. aug. 13.” (Forrás: KMK Irattár 863/1964-KMK)
3. Magyar könyvtártörténeti kronológia 996–2007. Szerk. Gerő Gyula I. köt. 287. p.
4. ÓNODY Miklós (1920–1985): 1962-től a KMK munkatársa, az Új Könyvek c. állománygyarapítási segédlet szerkesztője, irodalompropagandával és állománygyarapítási kérdésekkel foglalkozott. 1969–1974 között a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése Propaganda Osztályának vezetője, 1974-től 1981-ig, nyugdíjazásáig, az OSZK Mikrofilmtárának vezetője. – F. m.: Nagyobb közművelődési könyvtárak gyűjtőköri szabályzata (1968); A magyar közművelődési könyvtárak állományának alakulása 1961–1967 között (1969); Repográfia a tájékoztató intézményekben és a könyvtárakban 1–2. (1978, 1982)
5. Új Könyvek. 1. évf. 1964. 1. sz. Bevezető. 3–4. p.
6. Uo. 4.p.
7. Új Könyvek. 1. évf. 1964. 2. sz. Bevezető. 3. p.
8. FODOR András (1929–1997): Kossuth-díjas költő, esszéíró. 1959-től a KMK Módszertani osztályának munkatársa, 1962-től 1997-ig a Módszertani osztály Irodalompropaganda-állománygyarapítási csoportjának, később az Új Könyvek munkatársa.
9. SZILÁGYI Tibor (1931–1998): 1959-től 1991-ig a KMK tudományos főmunkatársa, szerkesztő, műfordító, az angolszász irodalom kritikusa.
10. HORVÁTH Magda, dr. (1914–2005): 1959-től a Módszertani osztály munkatársa, 1962-től a Tájékoztatói osztály. Könyvtártudományi Szakkönyvtár; 1963 – 1972-ig a Tájékoztatói osztály főmunkatársa.
11. ISZLAI Zoltán (1933–): József Attila-díjas költő, író, kritikus, szerkesztő
12. VAJDA Kornél (1946–) 1974-től a KMK munkatársa, az Új Könyvek szerkesztője, 1986-ig főkönyvtáros, 1993–2007 között nyugdíjazásáig a Könyvtáros, majd Könyv, Könyvtár, Könyvtáros felelős szerkesztője.
13. Magyar könyvtörténeti kronológia 996–2007. Szerk. Gerő Gyula I. köt. 355. p.
14. BERECHKY László (1931–2001): 1959. január elsején lett a megalakuló Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa. 1959–1973 között a Tudományos és szakkönyvtári módszertani osztály munkatársaként tevékenykedett, 1969 áprilisától megbízott, 1970-től pedig kinevezett osztályvezetőként. 1972 októberében vette át a Gyűjteményfejlesztési és bibliográfiai tanácsadó osztály vezetését, és ekként lett egyben az Új Könyvek felelős szerkesztője. 1985-től 1992 márciusáig, nyugállományba vonulásáig a Könyvtáros főszerkesztője volt. Nemcsak könyvtárosként, de szépíróként is ismert volt, két kisregény és számos novella őrzi emlékét.

15. NÓVÉ Béla: Szemközt a számfelelőssel. In.: Az olvasó. Írá-
sok Lakatos András tiszteletére. [Szerk. Fogarassy Miklós]
Bp.: Osiris, 2009. 175 p.
16. FOGARASSY Miklós (1939–): könyvtáros, műkritikus, iro-
dalmár, 1957–1998 az Új Könyvek, majd a Hálózattejesztési
osztály főmunkatársa, tudományos kutató.
17. KULCSÁR - SZABÓ Ernő (1950–): irodalomtörténész, kriti-
kus, akadémikus. 1974-től 1979-ig a KMK főmunkatársa
18. LAKATOS András (1943–): 1976-tól 1994 nyaráig a KMK
főmunkatársa, utána az OSZK Tájékoztatási osztálya tudó-
mányos munkatársa.
19. Ld. a 14. sz. hivatkozást
20. GYŐRI Erzsébet: Bereczky László emlékezetére. = Könyvtári
Figyelő, 47. évf. 2001. 2. sz. 228. p.
21. Tárgyszójegyzék és tárgymutató az Új Könyvek 1965–1976
évfolyamaihoz. Bp.: NPI, 1980. Előszó II. p.
22. GYŐRI Erzsébet (1936–): 1976-ban a Hálózattejesztési
osztály osztályvezető-helyettese, 1977-től a Kulturális
Minisztérium Könyvtári osztályának munkatársa, 1981-től
a KELLŐ vezetője. 1985. december 1-től az OSZK KMK
Gyűjteményfejlesztési és állománygyarapítási osztályának
vezetője és az Új Könyvek felelős szerkesztője. 1989. janu-
ár 15-től főosztályvezető-helyettes, 1991-től főosztályvezető,
1994-től 1995 májusig megbízott igazgató, 1997–2000 között
a KMK megbízott igazgatója.
23. BENKŐ Attiláné (Ligeti Zsuzsanna, majd Benkő Zsuzsan-
na): 1970-től 1998-ig a KMK főkönyvtárosa, az Új Könyvek
gyermekirodalmi anyagának szerkesztője, az Olvass nekem!
(Trezor Kiadó Bp., 1995. 316 p.) című kiadvány társszerző-
je.
24. GYŐRI Erzsébet: Bereczky László emlékezetére. Könyvtári
Figyelő, 47. évf. 2001. 2. sz. 229.p.
25. NÓVÉ Béla (1956–): irodalomtörténész, kritikus, író. 1986–
87-ben az Új Könyvek munkatársa.
26. NÓVÉ Béla: =Könyvtáros, 39. évf. 1989. 3. sz. 170–175. p.
27. NÓVÉ Béla: Szemközt a számfelelőssel. In.: Az olvasó. Írá-
sok Lakatos András tiszteletére. [Szerk. Fogarassy Miklós]
[közread. az] Országos Széchényi Könyvtár. – Budapest :
Osiris, 2009. 123–126.p.
28. MEZEY László Miklós (1953–): irodalomtörténész, író,
kritikus, jelenleg a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros című folyó-
irat szerkesztője, a FSZEK, majd 1987-óta az OSZK-KMK
munkatársa.
29. MEZEY László Miklós: A jubileum minősége. Az Esemény-
naptróról – évforduló nélkül. = Könyvtáros, 40. évf. 1990.
4.sz. 239. p.
30. HÖLGYESI Györgyi (1950–): 1970-től 2008-ig a KMK mun-
katársa. 1993 decemberétől osztályvezető-helyettes a KMK
Gyűjteményszervezési és állománygyarapítási osztályán,
2001–2008 között a Könyvtári Intézet Gyűjteményszervezési
és állománygyarapítási osztály vezetője.
31. VAJDA Kornél – MEZEY László: Bemutatkoznak a Könyvtári
Intézet új osztályvezetői (Hölgyesi Györgyi) 15. évf. 2006.
7. sz. 17- 21.p. Az interjúban többek között ezt mondta az
osztály munkájáról: „Az Állománygyarapítási portál négy
részről áll. Az első a Könyvplusz, ez hetenkénti frissítéssel
közli az »új«, a már a KELLŐ-ban készülő Új Könyvekben
nem szereplő kiadók és kiadványaik adatait. Vagyis a könyv-
tárak innen értesülnek azokról a friss könyvekről is, amelyek
nem szerepelnek az Új Könyvek kínálatában, tehát fölve-
hetik a kapcsolatot a számukra szükséges mű kiadójával,
és tőlük megrendelhetik. A másik központi szolgáltatás a
Fölőspéldányok elnevezésű internetes »rovatunk«, ahol egy
helyen közreadjuk a hazai könyvtárak fölőspéldány-jegyzéke-
it. Ilyen módon sok száz könyv kerül a megfelelő könyvtárhoz
térítésmentesen, ahelyett, hogy zúzdába küldenék. A harma-
dik a Külföldi dokumentumok beszerzési forrásai elnevezésű,
ugyancsak internetes szolgáltatás, amely azoknak a hazai
és külföldi cégeknek az adatait tartalmazza, amelyek a kül-
földi dokumentumok forgalmazását végzik. A cégszolgálatban
a forgalmazott dokumentumok típusa és nyelve szerint lehet
tájékozódni. Végül negyedik szolgáltatásunk a Tankönyvek
és tankönyvkiadók, ezzel természetesen és főként az iskolai
könyvtárak állománygyarapítását tudjuk szolgálni, ugyanis itt
a tankönyveket, tanítási segédleteket megjelentető kiadók
adatai találhatók meg, illetve az aktuális tanévben hivata-
losan elfogadott tankönyvek jegyzéke tanulmányozható.
Már itt utalok arra, hogy ezt a szolgáltatásunkat szeretnénk
kiszélesíteni, és a taneszközöket forgalmazó cégek listáját
is elektronikus úton elérhetővé kívánjuk tenni. Szerintem
nagyon fontos szolgáltatásunk a Könyvtárépítési, -beren-
dezési és könyvtártechnológiai információszolgáltatás című
weboldalunk. Mint a nevéből is következik, itt a könyvtárak
építésére vonatkozó friss információkat közöljük, újonnan
épített és felújított intézményeket mutatunk be, mégpedig
fotók, alaprajzok kíséretében. Összegyűjtöttük továbbá a
könyvtárak berendezésével, a könyvtári bútorok, eszközök,
berendezések forgalmazásával foglalkozó cégek adatait is,
nemkülönbben a biztonságtechnikai cégek kínálatát, sőt a
könyvtárakban keletkező veszélyes hulladékokat kezelő,
szállító cégekről is közlünk aktuális információkat. Könyv-
tár-technológiai eszközök című weboldalunkon az Ariel
elnevezésű dokumentumküldő és -fogadó szoftverrel kap-
csolatos ismereteket gyűjtöttük össze, és ezt az információt

anyagot a könyvtári igényeknek és a technikai változásoknak megfelelően folyamatosan bővítjük. Ide sorolnám még A fogatékkel élő olvasók könyvtárhasználatát segítő technikai eszközöket bemutató szolgáltatásunkat, ennek segítségével szintén tippeket adunk a beszerzési forrásokra nézve. Nem hagyható említés nélkül a könyvtáraknak szóló bibliográfiai információs szolgáltatás sem, amelynek három területe van. Az első a hazai könyvtárakban készülő, illetve azokban használható bibliográfiai adatbázisok összegyűjtése; a második az interneten elérhető és csak olvasható bibliográfiák gyűjteménye; a harmadik a könyvtárakban épülő helyismereti adatbázisok számba vétele. Külön beszélgetés témája lehetne a határon túli magyar könyvtárak munkájának támogatása. Ennek nagyon kézzel fogható eredménye az évente frissülő Hungarológiai kézikönyvtári jegyzékünk. Ez nem más, mint egy ajánló jegyzék a külföldi magyar intézetek, magyar tanácsok, könyvtárak számára, és tartalmazza, mi az, amit kézikönyvként feltétlenül érdemes beszerezniük és az ottani olvasók tájékoztatására használniuk. A közelmúltban éppen a 2005. évi frissítést végeztük. Talán ennél is többet kellene szólnom az ODR országos kiterjedésű munkájában való részvételünkről. Az Országos Dokumentum-ellátási

Rendszer tagjainak, illetve a szolgáltatást igénybe vevő könyvtáraknak a tevékenységét szeretnénk segíteni az ODR információs oldal című honlapon szolgáltatásunkkal. Ezen a weboldalon az ODR-rel kapcsolatos friss hírek, újdonságok, jogszabályok, elméleti és gyakorlati tudnivalók kaptak helyet. Linkek és rendszeresen frissített irodalomjegyzékek állnak az érdeklődők rendelkezésére. Folyamatban van a Könyvtári Minerva elektronikus formájú adatbázisként való fölépítése, amely nagyjából a régi, nyomtatott Minerva adatait tartalmazza, csak éppen elektronikus elérhetőséggel és folyamatos frissítéssel. (...) Nem utolsó sorban az osztály feladatai közé tartozik a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros című országos szakfolyóirat szerkesztése. A nyomtatásban megjelenő, a legszélesebb szakmai közönségnek szóló lap hónapról hónapra közreadja a hazai és a határon túli magyar könyvtárasságot érintő és érdeklő aktuális kérdéseket, elméleti és gyakorlati újdonságokat, időtálló és efemer cikkeket, a szakmai viták hozzászólásait és így tovább. A lap válogatott cikkanyaga – féléves időbeli eltolódással – az interneten is olvasható, onnan letölthető. Ez a szolgáltatás elsősorban a szakmai kérdésekkel behatóbban foglalkozó kutatók, könyvtár szakos hallgatók számára »viszi házhoz« a szakirodalmat."

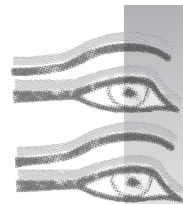
16. kép

Bereczky László, Marosán Ágnes, Vajda Kornél 1984 decemberében az Új Könyvek szerkesztőségében

17. kép

Bereczky László, Sebő Ferenc és Fodor András 1968-ban egy KMK rendezvényen

Egy értelmiségi műhely az olvasás szolgálatában

A KMK-ban folyó olvasáskutatás története

PÉTERFI Rita

A KMK Olvasáskutatói osztályának történetét feldolgozó írás elsősorban interjúkra, az osztály működésének eredményeként megjelent publikációkra, az OSZK évkönyvekben, a KMK beszámolóiban fellelhető adatokra, valamint a *Gerő Gyula* által összeállított kronológiára¹ épül. Interjút készítettem *Gereben Ferenc*cel, *Kamarás István*nal, *Katsányi Sándor*ral, *Nagy Attilá*val és *Vidra Szabó Ferenc*cel. Az írás időről időre nehézségek elé állított, ami leginkább abban mutatkozott meg, hogy folyamatosan választanom, szelektálnom, sűrítennem kellett. Az elmúlt négy évtizedben az osztályon dolgozó, alig tucatnyi kolléga kezei közül kikerült több száz publikáció (kutatási jelentés, közlemény, tankönyv) tízezerrel is több oldalt tesz ki. Az osztályon folyó tevékenységeknek többnyire

fennmaradtak írásos nyomai, a munkatársakat belső erő és készítés hajtotta az írásra, a történekek megörökítésére, amelyek amellet, hogy megkönnyítették, de meg is nehezítették a történetíró dolgát. Igyekeztem a legfontosabb eseményeket, produktumokat számba venni, de nem állítom, hogy ez maradéktalanul sikerült volna. Egyrészt interjúalanyaim emlékeztére hagyatkoztam, bízva lényeglátásukban, másrészt, ha szükséges volt, igyekeztem az általuk említett történeteket a fellelhető dokumentumok segítségével kiegészíteni.

Mielőtt az események felidézésébe kezdenék, hadd mondjak köszönetet kollégáimnak, akik vállalták a múlt életre keltését, az örömteli vagy fájó részletek felidézését. A velük készített interjúk jelentették számomra a jutalomjátékot.

A kezdetek: Ughy Jenőtől Szelényi Ivánig (1963–1968)

A nyugat-európai országokban a hatvanas években már sorra jelentek meg az újság- és folyóirat-olvasással foglalkozó közlemények, amelyek az eredmények ismertetésén túl módszertani kérdésekre is kitértek, de a könyvtáron belüli és könyvtáron kívüli könyv- és folyóirat-olvasással kevés vizsgálat foglalkozott. A szocialista országok némelyikében – Lengyelországban és Csehszlovákiában például – nagyjából ekkor indultak az első olvasáskutatást célzó vizsgálatok. Az ezekben az országokban működő intézmények² munkája ösztönzően hatott a KMK olvasáskutatói tevékenységének alakulására is.

A hatvanas évek a magyar olvasáskutatás alapozó eredményekben bővelkedő hőskora. Ekkor jött létre a magyarországi olvasásvizsgálatok két hivatásos műhelye: az egyik a Könyvkiadók és Terjesztők Tájékoztató Központja (KTTK) (később: Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete), a másik az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központja keretében.³ Az első professzionális olvasásvizsgálatot 1962-ben a KSH végezte (*Mit olvasunk?* 1965), ezt követte Mándi Péternek a 15 évesnél idősebb népesség körében végzett, a könyvolvasással és könyvvásárlással foglalkozó kutatásának adatfelvétele (1964) és az eredmények publikálása *Könyvolvasás és könyvvásárlás Magyarországon* címen (1965), melyet Ughy Jenő falusi terepen folytatott ugyancsak országos kutatásai követtek. Két évvel később Pártos Judit a KSH Népeségtudományi Kutató Csoportjában *A demográfiai tényezők hatása a művelődésre* című kutatást vezette, jelentése monografikus formában 1967-ben jelent meg. Ezekben az években folyamatosan készültek azok a monográfiák, amelyek a társadalom egy-egy rétegének olvasási szokásait térképezték fel pl. a falusi lakosságét (*H. Sas Judit* 1968), a középiskolás ifjúságét (*Gereben* 1968), a munkásokét (*Kamarás* 1969), a vidéki értelmiségét (*Kamarás–Polónyi* 1970), a vidéki közműve-

lődési intézmények használóiét (*Nagy* 1972)⁴ stb.

A KMK első kutatását Ughy Jenő (1922–1967) végezte. Az orvosnak készülő, de tanulmányait a háború miatt megszakítani kényszerülő, hadifogságba kerülő, majd Recsket⁵ is megjárt fiatalember, a Pápai Városi Könyvtárból került 1963-ban a KMK Irodalompropaganda csoportjába. Feladata az Új Könyvek formálódó szerkesztőségében a társadalomtudományi irodalom szerkesztése volt, kiegészülve olvasómozgalmi, később olvasás- és könyvtár-szociológiai témákkal.⁶ Ismerte Rolf Fröhner, a bielefeldi EMNID Társadalom- és Közvélemény-kutató Intézet kutatójának 1961-ben megjelent *A könyv a jelenkorban* című munkáját, mely a Bertelsmann Kiadó megbízásából készült.⁷ A kiadó arra volt kíváncsi, milyen szerepet játszik a könyv az emberek gondolatvilágában, és hogy miért olvasnak, vagy miért nem olvasnak. Lényegében piackutatásra kérte fel a kiadó a szerzőt. Módszertan hiányában Fröhner maga dogozta ki a vizsgálatához szükséges módszereket, melyeket aztán Ughy Jenő némi módosítással átvett a saját kutatásaihoz. A módszer lényege a személyes kikérdezésen alapuló kérdőíves adatfelvétel volt. A hazai vizsgálatnál célszerűnek tűnt a vizsgálati csoport szűkítése: Ughy választása a felnőtt falusi lakosságra esett. A kor művelődéspolitikájának egyik központi kérdése ugyanis a falusi népesség művelődésének ügye volt. Az 1964 tavaszán folytatott kérdőíves felvételből származó adatok 1965-ben jelentek meg egy kis füzetben 300 példányban.⁸ Ughy öt településen végzett kutatása a szabadidő szerkezetén, a könyvvásárlás és könyvtári tagság kérdésén túl az olvasás motívumainak és hatásának körére is kiterjedt. Az adatokat az akkor korszerűnek számító lyuk-kártyás módszerrel rögzítette. Tervezte a kutatás folytatását és kiterjesztését is, melynek 45 éves korában, tragikus hirtelenséggel bekövetkezett halála vetett véget. Ő vizsgálta elsőként Magyarországon tudományos eszközökkel a községi lakosok olvasási szokásait, és megalapozta a KMK-ban kezdődő olvasásszociológiai kutatásokat. Halálának 20. évfordulóján az OSZK *Két*

évtized az olvasáskutatás könyvtári műhelyében címmel szakmai tanácskozást rendezett, felidézve munkásságát és az osztály történetét.⁹

1965-ben a Művelődési Minisztérium könyvtári osztálya Ughy tanulmánya alapján megtárgyalta a falusi lakosság olvasási eredményeit és döntést hozott arról, hogy a KMK-ban hozzanak létre az olvasás vizsgálatára személyzeti keretet, illetve önálló szervezeti egységet.¹⁰

1968 márciusában elkészült egy 14 oldalas tanulmány, melynek megírására az ELTE akkor 30 éves egyetemi oktatóját, *Szelényi Ivánt* kérték fel, dolgozata a *Javaslatok a KMK keretében kibontakoztatható szociológiai kutatási tevékenységre* címet viseli.¹¹ Szelényi ebben a tervezetben vázolta mindazokat a kutatási irányokat, tevékenységeket, melyeket egy felállításra kerülő osztálynak érdemes lenne foglalkoznia. A kutatások két fő irányának a könyvtárszociológiát és a művelődésszociológiát jelölte meg. A könyvtárszociológia esetében a szervezetszociológiai megközelítést javasolta, de kitért a könyvtáros és az olvasó, valamint a könyvtár és más művelődési intézmények viszonyának vizsgálatára. A művelődésszociológiai irány esetében az irodalom társadalmi funkciójának, az irodalmi ízlés vizsgálatának és az olvasás más művelődési ágakhoz való viszonyának kutatását tartotta fontosnak. A javaslat megfogalmazása óta eltelt több évtized távlatából bátran állíthatjuk, hogy a Szelényi által megnevezett témák – változó intenzitással és anyagi támogatással –, de mindvégig jelen voltak az Olvasáskutatói osztály kutatási listáján, melyről az idő közben megjelent több száz publikáció tanúskodik. Érdemes lenne időnként újra elővenni, és áttanulmányozni e csekély terjedelmű, de tartalmas tervezetet, hogy lássuk, merre kell haladnunk.

A folytatás: csoportból osztály (1968–1972)

Gerő Zsoltnétól Kamarás Istvánig

Ughy Jenő halála (1967) után 1968 július 1-jétől *Gerő Zsoltné* lett a terület felelőse, a megalakuló Igénykutató csoport vezetője. Az év tavaszán Sallai Istvánnal (aki a KMK igazgató-helyettese és a Hálózati osztály vezetője volt) az MTA Könyvtár levéltári csoportjánál járt, hogy megkérdezze az ott dolgozó, iratokat rendezgető fiatalembert, lenne-e kedve hozzájuk menni dolgozni. A fiatalembert *Kamarás Istvánnak* hívták, s a könyvtárosok olvasmányairól folytatott és publikált kutatásával hívta fel magára a szakma figyelmét. Szakdolgozatát *Kovács Máté* tanszékvezető ösztönzésére az olvasásról írta, de mivel magyar–könyvtár szakos diplomája megszerzése után nem kapott tanári állást, ezért az MTA Könyvtár levéltári csoportjánál helyezkedett el. 1967–68-ban jelentek meg könyvtár–matematika szakos csoporttársával, *Sárdy Péterrel* közösen végzett, a könyvtárosok olvasmányáival foglalkozó kutatásairól készült közleményeik a *Könyvtáros* c. folyóiratban¹². Ughy Jenő ismerte a vizsgálatokat, és hallotta is Kamarást a Népművelési Intézet olvasáskutatói témájú műhelyvitáján felszólalni. Ő javasolta Kamarás felvételét a KMK-ba.

A KMK élén álló *Barabási Rezső* ugyancsak támogatta Kamarás felvételét.¹³ Az Igénykutató csoport Gerő Zsoltné vezetésével és Kamarással kibővülve kezdte meg tehát a munkáját. Gerő Zsoltné ízig-vérig könyvtáros volt, de ezt a területet nem nagyon ismerte. Az elkészült kéziratokat lelkiismeretesen elolvasta, de nem szólt bele. Úgy gondolta, a legjobbat azzal teszi, ha hagyja dolgozni a munkatársait. Mindenben nagy jóindulattal és segítőkészséggel támogatta a csoportját, és legjobb tudása szerint menedzselte is őket.

Kamarás István személyében tehetséges, nagy formátumú munkatárssal gazdagodott az intéz-

mény. Sokoldalúságát mi sem bizonyítja jobban, mint hogy olvasásszociológiai kutatásai mellett később vallásszociológiával, az etika és emberismeret c. tantárgyak megalkotásával éppúgy foglalkozott, mint mese- és regényírással. Kamarás személyiségének nagy szerepe volt az osztályon uralkodó vidám hangulat kialakulásában. Szarkasztikus humorával, karikírozó képességével rögtön kabarévá tudta alakítani a komolykodó értekezleteken kapott hivatalos utasításokat, különösen a pártinstrukciókat.

A munkásolvasók

Kamarás első feladata Ughy Jenő: Ezer falusi olvasó és a könyv című kutatásának mintájára a munkások olvasásának¹⁴ háromezres országos mintán történő felvétele volt. A vizsgálat évében, 1968-ban jelent meg a *Cseh-Szombathy – Ferge* szerzőpáros szociológiai adatfelvétellel foglalkozó kötete,¹⁵ s Gerő Zsoltné tanácsára a kérdőív módszertani ellenőrzésére Cseh-Szombathy Lászlót keresték fel a KSH Könyvtárában. Az alapkérdőívet, amely Kamarás által összeállított attitűd tesztek is tartalmazott, Cseh-Szombathy jónak minősítette, így elkezdődhetett a kérdőíves interjúzás, amit a feladatra betanított szakszervezeti könyvtárosok végeztek. Az adatgyűjtés a szakszerűen – a megyék és a szakmák arányában – összeállított kvótás minta alapján a 19 megyei szakszervezeti központ segítségével történt. Kamarás a kutatás során jól tudta hasznosítani az egyetemi éve előtt a Vasműben és az építőiparban, munkások között szerzett tapasztalatait. A kutatás végeztével a minisztérium Könyvtári osztályán *Bíró Vera* főosztályvezető elnökletével és néhány szakértő közreműködésével megvitatták *A munkások és az olvasás* című jelentését, amelyet szakmai és politikai értelemben egyaránt jónak találtak, ugyanis az adatokból az derült ki, hogy a munkások nagy arányban olvasnak klasszikusokat. Mind Kamarás tevékenységével, mind a KMK munkájával elégedettek voltak. Nemcsak a felettesek, hanem a szakma is sikeresnek ítélte Kamarás első, KMK-beli kutatását, melyet a Könyvtáros c. folyóirat – Gerő Vera menedzselésének köszönhetően – is

méltatott. A kutatás anyaga 1971-ben jelent meg könyvként *Az olvasó munkásért* címmel, s szerzője ugyanebben az évben védte meg e témában írt doktori disszertációját az ELTE-n.¹⁶

1970 folyamán *Polónyi Péter* és Kamarás István lefolytatta 1200 vidéki értelmiségi megkérdezésén alapuló vizsgálatukat,¹⁷ a jelentés 1971 márciusában jelent meg *Értelmiség, olvasás, könyvtár* címen. Ehhez az évhez még két jelentős kutatás köthető. Mándi Péter, aki akkor Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének (MKKE) Piackutató Csoportját vezette, piackutatással bízta meg Kamarást, melyből a *Hogyan értesülünk a könyvekről?* című kötet született.¹⁸

1970. március 1-jével a KMK belső átalakítása az Igénykutató csoportot is érintette. A csoportból osztály lett, nevük Olvasáskutatói osztályra változott, a vezető továbbra is Gerő Zsoltné maradt.

Nagy Attila érkezése; újabb kutatások indulása

Kamarás István felvétele után bő fél évvel – 1969 márciusában – érkezett meg *Nagy Attila* az Igénykutató csoportba. A lélektan szakon diplomázó fiatal pszichológus az Egyesült Izzó Munkalélektani Laboratóriumában töltött hónapokat tudta maga mögött, amikor bekerült a KMK-ba. Tekintettel arra, hogy egyetemi szakdolgozatát a referencia személyiségeknek a gyermeki lélek fejlődésében játszott szerepéről írta, magától értetődött, hogy a gyerekek és a fiatalok vizsgálata lett a kutatási területe. Az első hónapok tájékozódása, útkeresése után elkezdett kijárni, kapcsolatot építeni, beszélgetni kisebb vidéki települések könyvtáraiba, mert a fővárosi Szabó Ervin fiókoknál (leszámítva a Polónyi Péterrel folytatott beszélgetéseket) izgalmasabbak voltak számára a vidéki intézmények, és az ott dolgozó könyvtárosok is inspirálóbbnak bizonyultak.¹⁹ Terepismerete birtokában felvette a szakmunkástanulók országos vizsgálatának ötletét, de a megvalósulásig nem sikerült eljuttatnia. Első tényleges kutatását (kérdőíves

adatfelvételét) a KMK megrendelésére végezte, amelyben három járási székhelyen (Dombóvár, Encs, Törökszentmiklós) a könyvtárak és művelődési házak használóinak igényeiről tájékozódott *Karsai Károllyal*, a Népművelési Intézet munkatársával. Kutatási jelentésük *Közművelődési intézmények vizsgálata járási székhelyeken* (1972)²⁰ címmel jelent meg.

A több könyvű oktatás

1970 kezdő éve volt egy négy éven át tartó gimnáziumi kísérletnek is. A vizsgálatot Nagy Attila vezette, színhelye egykori iskolája, a József Attila Gimnázium volt, segítői a tanárok részéről *Vasbányai Ferenc*, *Párdányi Miklós*, *Peczeli Sándorné*, *Szűcs Pálma*, *Tóth Eszter* és *Fodor Erika* voltak. A kísérletben az egyik első osztály vett részt, egy másik első osztály pedig a kontroll csoportot képezte. A vizsgálat célja a középiskolai tananyag tankönyvön kívüli információkkal (kézikönyvek, hetilapok, antológiák, monográfiák stb.) való kiegészítése és a könyvtár használatára ösztönzés volt. Természetesen nem csupán a humán tárgyak (magyar vagy történelem) esetében, hanem a természettudományi tárgyaknál is erre törekedtek. A kísérlet kezdetekor felvettek egy alapkérdőívet, melyet négy év múlva megismételtek. A pedagógusoktól azt várta a kutatásvezető, hogy a diákokat olyan plusz feladatokkal lássák el, melyekhez szükség volt tankönyvön kívüli könyvek és a könyvtár használatára. Kiselőadásokat tartottak, rövid esszéket írtak, bibliográfiákat készítettek, vitahelyzetekben kellett helyt állniuk a tanulóknak, amelyeket a tanárok folyamatosan értékelték (pl. a jól feltett kérdéseket is jutalmazták). A hipotézis szerint a kreativitás ilyen típusú plusz feladatokkal fejleszthető. Azonban – mint az a kutatás lezárásakor ismét felvett kérdőív adataiból kiderült – nem így történt, a Rokeach-skálán nem sikerült lényeges változást elérni, ugyanakkor a magyar érettségi dolgozatok elemzésekor nyilvánvalóvá vált, hogy a több könyvű oktatásban²¹ részt vevő diákok gondolkodása, stílusa, mondatfűzése differenciáltabb lett a többiekénél. A kísérlet ideje alatt jelent meg *Mérei Ferenc*:

Közösségek rejtett hálózata című könyve²², mely a szociometriáról szólt. Ennek ismeretében elmondható volt, hogy a legnagyobb változás a kísérleti osztály struktúrájában mutatkozott: a csoport egy sok központú közösség képét mutatta, amely nagy belső koherenciával rendelkezett és csak kevesen szorultak a perifériára. Nemcsak a diákok változtak a kísérlet négy éve alatt, hanem a tanárok is, ugyanis kiszélesedett az értékelési mezőjük azáltal, hogy számos olyan tevékenységet tanultak meg értékelni, amelyekre korábban nem is gondoltak (pl. a diákok meghökkentő kérdései, eredeti válaszai, a tankönyvön kívüli információk érvényesítése, kisebb bibliográfiák összeállítása). A kutatási jelentés az MTA elnökségének jutalmában részesült. Az eredmények *A több könyvű oktatás hatása* c. kötetben láttak napvilágot; Nagy Attila a bölcsészdoktori dolgozatát – melyet 1975-ben védett meg az ELTE-n – ugyancsak ebből a kutatásból írta.²³

Hatásvizsgálat könyvtárban

1971 tavaszán fontos megbízás érkezett a minisztériumból: a KMK Olvasáskutatói osztálya vizsgálja meg, hogy van-e pozitív hatása a könyvtárhasználatnak az emberek ízlésére és a gondolkodásmódjára. A kutatásra kétszázezer forintot is biztosítottak, ami az akkori 2200 forintos kutatói fizetéshez viszonyítva hihetetlenül nagy összeg volt. A KMK *Halász László* művészpszichológust kérte fel a vizsgálati apparátus kidolgozására. A kérdőív tartalmazott verstesztet, Rokeach-tesztet, valamint portréképeket az esztétikai érzékenység vizsgálatára, mérésére. A KMK munkatársai azonban bizonytalanok voltak, hogy szabad-e ekkora összeget erre a kutatásra szánni. Együttesen kívántak erről dönteni, ezért leírták a hipotéziseket és a vizsgálati módszereket néhány oldalban, és elküldték három független lektornak, az akkori művelődésszociológia elismert személyiségeinek: *Hankiss Elemér*nek, *Józsa Péter*nek és *Tánczos Gábor*nak²⁴. A vitából egyértelműen kiderült, hogy míg a könyvtári oldal képviselőiben kétségek fogalmazódtak meg, a lektorok határozottan kiálltak a kutatás elvégzése mellett. Véleményük szerint

mindenképpen szükség van ilyen típusú vizsgálatokra, mert hiányoznak azok a konkrét adatok, amelyek bizonyíthatnák, hogy a kulturális beruházások, a könyvkiadás, a film, színháztámogatás stb. valóban kamatozó befektetések-e, és hozzák-e azt a „hasznot”, amit a kulturális irányítás vár tőlük. A Nagy Attila által vezetett kutatásról elmondható, hogy végig erős külső szakmai támogatás mellett zajlott. Két megyeszékhelyen, Veszprémben és Szombathelyen választottak ki három-három csoportot: könyvtárhasználókat, kísérleti személyeket (akik véletlenszerűen kerültek ki a beiratkozottak listájáról), valamint olyan személyeket, akik a városban laktak, de nem jártak a könyvtárba. Az 1972-ben felvett kérdőívvel egy állapotfelmérés történt, amelyet a kutatás zárásakor, 1974-ben megismételtek. A hipotézis szerint az intenzívebb könyvtárlátogatás mellett az egyéb kulturális tevékenységekkel is megkínált, s így kiszolgált olvasók két év múltán fejlettebb olvasói ízléssel rendelkeznek. A feltevések azonban nem igazolódtak: az olvasók ízlésében, a szabadidő eltöltésében és az időmérleg alakulása terén nem történt lényeges változás. Az azonban elmondható volt, hogy a kiemelt kísérleti csoportba sorolt személyek ott-honosabban mozogtak a könyvtárban, biztonságosan használták az állományt, tudták mit, hol találnak. A kutatás egyértelmű tanulsága szerint a könyvtár az attitűdöket nem volt képes megváltoztatni, viszont a kíváncsi, érdeklődő ember a könyvtárat is eszközként tudta használni céljai eléréséhez.²⁵ Egyszerűbben szólva, a feltételezett agymosás ilyen módjának működését megcáfolták. A vizsgálat eredményeit a *Hatásvizsgálat könyvtárban I.* (1974) és a *Hatásvizsgálat 2.* (1977) kötetek tartalmazták.

Könyves-Tóth Lilla

1970-ben érkezett az osztályra *Könyves-Tóth Lilla*, akit azért vettek fel, hogy az ifjúságot érintő kérdésekkel foglalkozzon, csakúgy, mint az egy évvel korábban odakerült Nagy Attila. Az '56 utáni magyar társadalomban egyre inkább érzékelhetővé vált a mobilitási csatornák

beszűkülése, a társadalmi hátrányok halmozódása, és a hátrányos helyzetű fiatalok kitörési lehetőségeinek csökkenése. A hátrányok konzerválásának egyik intézménye éppen az iskola volt, ezért a kutatók figyelme az iskolán kívüli intézményekre, jelesül a könyvtárakra irányult. Könyves-Tóth Lilla csak másfél évig volt az osztályon, de e rövid idő alatt készült publikációinak mindegyike a fiatalok könyvtárhasználat általi megsegítésével volt kapcsolatos, legyen szó pályaválasztásról, egyéni útkeresésről,²⁶ vagy a hátrányos helyzetű fiatalok ügyéről.²⁷ Könyves-Tóth Lilla e téma iránti elkötelezettsége a későbbiekben is megmaradt, Katsányi Sándorral közösen készült könyve a *Fölfedezem a könyvtárat*, és ezen kívül több tanulmányt, cikket is publikált a témáról könyvtári és pedagógiai szaklapokban. *Keresd a könyvtárban!* címmel kisiskolásoknak szóló könyvtárhasználati kalauzát a Móra Kiadó adta ki 1977-ben (több kiadásban is). Könyves-Tóth Lilla távozása után, helyére a veszprémi műhelyből az osztályon addigra már ismert Katsányi Sándor került.

Katsányi Sándor

Katsányi Sándor magyar–könyvtár szakos diplomája megszerzése után a kisújszállási gimnáziumban tanított, ahonnan '56-os tevékenysége miatt eltávolították, így lett előbb Cegléden könyvtáros, majd a Veszprémi Megyei Könyvtár módszertani vezetője, végül igazgató-helyettese. 1971-ben került a KMK-ba, Könyves-Tóth Lilla megüresedett helyére. Papp István instrukciója szerint Katsányinak az ifjúságot érintő, már megkezdett kérdésekkel kellett foglalkoznia. Akkoriban (is) pedagógiai reform zajlott az iskolákban, amely a természettudományos tárgyak erősítésére, megszerettetésére irányult (a reformok támogatója volt például Marx György fizikus és Varga Tamás matematikus is). A természettudományok oktatásának példáját követve fogalmazódott meg az önálló ismeretszerzés, a folyamatos önművelés gondolata, mely az írott dokumentumokhoz, és ezáltal a könyvtárakhoz volt köthető. Ezt a szellemiséget képviselte

Katsányi–Könyves-Tóth: *Fölfedezem a könyvtárat* című, *Kaján Tibor által* illusztrált kötete,²⁸ melynek sikerét bizonyította, hogy a későbbiek során a Tankönyvkiadónál új kiadásban és többszöri utánnyomásban is megjelent, 1976-ban pedig megkapta a Kiadói Főigazgatóság nívódíját. Hasonlóan pozitív volt a fogadtatása az *Órák a könyvtárban* c. kötetnek,²⁹ mely az általános iskola első osztályától a gimnáziumi évekig kísérte végig a gyerekek könyvtári tevékenységét, és kézzel fogható segítséget adott a pedagógusoknak és a könyvtárosoknak óraleírás-gyűjtemény formájában. Ez a kötet első volt a maga nemében, amely e témával foglalkozott és a pedagógia követelményeinek is megfelelt. Kutatásvezetőként az *Egri csillagok általános iskolások körében végzett befogadás-vizsgálata* köthető Katsányihoz, aki szerkesztője lett a kutatás alapján született kötetnek is.³⁰ Katsányi Sándor a *Séta ideáink bölcsőhelye körül*³¹ című 1991-ben megjelent összegzésében azt tárta fel, hogy az elmúlt évtizedekben a hivatalosan deklarált, jogszabályokba foglalt célok mögött valójában milyen ideológiák mozgatták a közművelődési könyvtárosok nemzedékeit. E néhány oldalas írás híven mutatja be azt az ívet, amely mentén haladva a humanista–nevelő könyvtár eszméjétől indulva a liberális–szolgáltató könyvtár gondolatán keresztül eljutottak a szociális elkötelezettségű könyvtárig. Számba veszi, amint az olvasói magatartás, ízlés jobbításának gondolatától áthatva végezték feladatukat könyvtárosaink, majd hogy miként irányult a figyelem a használói igények, szükségletek felé, aminek látványos megnyilvánulásaként megjelent a szabadpolcos könyvtár. A public library eszméjének megjelenésekor már egymás mellett élt a humanista–nevelő és a liberális–szolgáltató könyvtár gondolta. A helyzetet jól kifejezi az egyik Sallaiáda” (Sallai István megjegyzése) is: „Nálunk nincs szabadság, csak sok mindent szabad.” A könyvtárról való gondolkodásban Tanczos Gábor 1971-ben megjelent tanulmánya (*A könyvtár pedagógiai funkciói, ahogy a művelődésszociológia látja*)³² is a fordulatot jelentett, melyben a közművelődési könyvtárak

feladatrendszerét az addig periferikusan kezelt szociális szempontok alapján gondolta végig. Felvetette azt a ma is gyakorta emlegetett tézist, mely szerint szoros összefüggés mutatható ki a hátrányos társadalmi-gazdasági helyzet és az alacsony kulturális szint között. S éppen a könyvtár az az intézmény, amely a rendelkezésre álló eszközökkel képes lehet a társadalom szociális térképének átrajzolására.

Az osztály élén: Kamarás István (1972–1982)

Az 1972-es esztendő jelentős változásokat hozott: az osztály vezetésével Kamarás Istvánt bízták meg, Gerő Zsoltné pedig a Tájékoztatási osztály élére került. A másik változás az osztály elhelyezését érintette: egy ablaktalan sarkszobából az utcai front világos, sok ablakos nagyszobájába költözhetek. Az osztály kutatói Kamaráson kívül a következőkből álltak: Nagy Attila, Katsányi Sándor, 1973-tól *Havas Katalin*. Havas Katalin kutatási területe a közművelődési könyvtárak és az ott működő ifjúsági klubok,³³ illetve az olvasótáborok szervezése és dokumentálása volt. A humorral és empátiával megáldott kolléganő – a többiek visszaemlékezése szerint – az osztály lelke és „kötszöve” volt.³⁴

A hetvenes-nyolcvanas években rövidebb-hosszabb ideig az osztályon dolgozott adminisztrátorként, kutatási segédként *Jordán Katalin*, *Bertalan Béla*, *Sándor Éva* (egykori műegyetemistaként igen szép diagramokat tudott rajzolni), *Szabó Zsuzsa* (később a Szakkönyvtár olvasószolgálatosa lett), majd a későbbiekben *Buza Ágnes*, *Petrovics Natália* és *Tatár Sándor* (később költőként ismerhettük meg).

Az 1970-es évek első fele az osztály munkatársai számára különösen termékenynek bizonyult: 1971-ben elkészült Kamarás István: *A munkások és az olvasás* című egyetemi doktori disszertációja, 1975-ben Nagy Attila védte meg *A több könyvű oktatás hatása* című értekezését, 1976-ban Katsányi Sándor könyvtártudományi

tárgyú értekezésével, 1981-ben pedig Bartos Éva biblioterápiával foglalkozó disszertációjával szerzett doktori fokozatot.

Az egyre élénkülő nemzetközi kapcsolatok eredményeként 1971-ben Varsóban találkoztak a szocialista országok könyvtári olvasáskutatói, 1972-ben pedig szovjet–magyar könyvtárügyi szemináriumra került sor Moszkvában, ahol Sallai István mellett Kamarás István is előadást tartott az olvasásszociológiai kutatások módszertani problémáiról. 1974-ben a szocialista országok olvasáskutatói szakembereinek második konferenciájára már Budapesten kerül sor a KMK rendezésében. Ezen mások mellett szakmailag, emberileg is kiváló szovjet, lengyel, cseh és szlovák kollégák vettek részt, akikkel komoly szakmai és baráti kapcsolatok szövődtek.

Az irodalmi ízlés fejleszthetősége

1973–75-ben az osztályon folyó munkák egyike az irodalmi ízlés fejleszthetőségét vizsgálta, kitérve a fejlesztés módszereinek kidolgozására. A kutatás előzménye a miskolci városi könyvtárral és a jászárokszállási községi könyvtárral 1973-ban közösen végzett akciókísérlet volt, amely keretében fél évre eltávolították ezekből a könyvtárakból a gyengébb minőségű lektűröket, és figyelték, hogyan fogadják el az olvasók a helyettük ajánlott „hasznos tartalmú,” de nívós műveket.³⁵ Mivel a könyvtár pedagógiai funkciója igen fontos szempont volt, ezért ezt a kutatást az alapkutatások között tartották számon, s az elméleti, leíró eredmények mellett a közvetlen megvalósíthatóságot is számba vették. Kamarás István vezetésével arra keresték a választ, hogy milyen esélyei vannak az igazi irodalmi értékeknek a lektürt olvasók körében. Első ízben fordult elő, hogy tudományos módszereket alkalmaztak annak a régóta vitatott problémának a körüljárására, hogy a kizárólag lektűrökkel jellemezhető olvasói ízlés fejleszthető-e. Az 1974-ben megjelent kutatási jelentést a következő évben kilenc olvasói portréval kiegészítve ismét kiadták,³⁶ melyhez a gyakorló könyvtárosok számára módszertani megjegyzéseket is fűztek. A kutatást az

MTA 1975-ben jutalomban részesítette. *Balogh Zoltán*³⁷ matematikussal új matematikai, statisztikai módszerek alkalmazásával feldolgoztatták a könyvtárakban folyó lektűrölvásás adatait, s kiadtak egy olyan segédeszközt, amely egyfelől az irodalmi ízlés és az irodalmi élmény szerkezetét feltáró irodalomszociológiai térképként is használható volt, másfelől az olvasószolgálatban dolgozó könyvtárosok ajánló, tájékoztató munkáját is segítette.³⁸ A kiadvány *Gondos Ernő: Élményalakzatok* című³⁹ könyvét tekintette mintának, amelyben adott olvasói ízlésképben egymást vonzó, illetve taszító műveket foglalt táblázatba, ám másfajta (például az aktív – passzív olvasói beállítódásra és a különféle élménytípusok kapcsolatára vonatkozó) mutatókkal is gazdagodott.

A befogadás-vizsgálatok túlnyúltak az ország határain, s nemzetközi kapcsolatokat alapoztak meg: a munkába bekapcsolódtak a Szovjetunióban, Bulgáriában és Lengyelországban olvasáskutatással foglalkozó kollégák is. Az említett országokban 1974-ben történt meg az adatfelvétel, s a következő években több tanulmány, majd könyv is született e témában. Míg Szófiában és Varsóban legalisan folyt a munka, Moszkvában nagy kockázatot vállalva, teljesen titokban dolgoztak a kollégák.

Nagy megtiszteltetés volt az osztály számára, amikor *Bryan Luckham*, a neves manchesteri kutató, egyetemi oktató⁴⁰ ezt a műhelyt választotta kéthónapos tanulmányútja színhelyéül. Kutatásainak eredménye egy angol–magyar összehasonlító olvasásszociológiai kutatás lett manchesteri és miskolci könyvtárhasználók olvasmányválasztási szokásairól (*Olvasmányválasztás Manchesterben és Miskolcon*, 1980).

1977 januárja az osztályt is érintő személyi változást hozott: Katsányi Sándor kivált a csapatból, mert megbízást kapott, hogy az előző év végén nyugdíjba vonult *Vadász Ferencné* helyett vegye át az Oktatási osztály vezetését.

Gereben Ferenc

Gereben Ferenc jelentős kutatói tevékenységgel és tapasztalattal a háta mögött 1977-ben érkezett az osztályra. Kamarással már az egyetemről ismerték egymást⁴¹, és a közben eltelt évek alatt is kapcsolatban álltak, olvasták, ismerték lektorálták egymás munkáit, publikációit. Gereben – aki az egyetemi évek alatt néprajzi és művészettörténeti tárgyakat is hallgatott – magyar–könyvtár szakos diplomája megszerzése után hiába próbálkozott az Irodalomtudományi Intézetben való elhelyezkedéssel, osztályidegen származása miatt nem sikerült bekerülnie. Rövid időre a Történettudományi Intézet segédkönyvtárosa lett, majd innen került Mándi Péter⁴² mellé, aki a Könyvkiadók és Terjesztők Tájékoztató Központjának⁴³ (KKTK) Piackutató Csoportját vezette. A könyvpiac-kutatásának gondolata illeszkedett a tervutasításos rendszeren túllépni kívánó, a piac szempontjait is figyelembe vevő, a központi tervezés és a piaci önszabályozás elemeit egyesítő gazdaságirányítás gondolatához. Az 1967-ben a Piackutató Csoportnál⁴⁴ kezdő Gereben első vizsgálata a középiskolások olvasási szokásairól szólt.⁴⁵ A későbbiek során foglalkozott a szakkönyvolvasás sajátosságaival, majd a kortárs magyar irodalom iránti olvasói igényekkel. Ez utóbbi kutatásnak 1969–70 fordulóján készült el 200 oldalas kutatási jelentése, amely többek között az irodalmi ízlés kérdését, s az alacsonyabb ízlésszint és a magasabb közti átmenet lehetőségét vizsgálta. Számba vette, hogy miféle irodalmak lennének alkalmasak az ún. átvezető irodalom szerepére. A témával foglalkozók aufklérista lázban égtek, s úgy látták, a kultúra alkalmas lenne arra, hogy ami politikailag bedugult a társadalomban, a kultúra segítségével megmozdítható lenne: van út egy minőségibb élet felé. Hasonlóan gondolkodott erről Józsa Péter és Tanczos Gábor (akik szintén szerepet játszottak az '56-os eseményekben).

A kortárs magyar irodalom olvasásával foglalkozó kutatásnak a hatalom, az irodalmi élet, a „kulturpolitika” potentátjai részéről botrányos volt a megítélése. Ennek hangadója a Magvető

Kiadó akkori igazgatója, *Kardos György* volt. S bár *Illés Endre*, a Szépirodalmi Könyvkiadó vezetője megdicsérte, s igen jó véleménnyel volt a kéziratról, ez nem változtatott a helyzeten. Kardos akkor egyezett volna bele a könyv megjelentetésébe, ha Gereben átírja a szerzők népszerűségi listáját. Mivel ez számára sem szakmailag, sem erkölcsileg nem volt megengedhető, ezért a kéziratot betiltották, sem könyv alakban, sem folyóiratban nem jelenhetett meg, de még beszélni, előadást tartani sem volt róla szabad évekig.

A Piackutató Csoporttól történt távozása után a minisztériumban töltött hivatali és a SZOT iskolán töltött oktatói évek következtek. Innen került 1977-ben a KMK-ba. Első munkáinak egyike az olvasáskultúra és a házi könyvtárak országos reprezentatív vizsgálata volt, melyben Mándi Péter kérdései az irodalmi ízlésre vonatkozókkal egészültek ki.

Bartos Éva, Somorjai Ildikó,
Lőrincz Judit, Heit Gábor

A hetvenes évek végén érkezett az Olvasáskutatói osztályra *Bartos Éva* (1977), *Somorjai Ildikó*, és *Heit Gábor* (1979), a 80-as évek közepén pedig *Lőrincz Judit*.

Bartos Éva személyében új témával, a biblioterápiával bővült az osztály tevékenységi köre. 1981-ben jelent meg a Mándy Gáborral közösen készített *Tematikus érdeklődésvizsgálat közművelődési könyvtárakban* című kötete.⁴⁶ Már elkerült a KMK-ból, amikor 1989-ben megjelent az általa szerkesztett, régóta várt *Olvasókönyv a biblioterápiáról* című tanulmánygyűjtemény.⁴⁷ Lőrincz Judit 1978 és 83 között megbízással már bedolgozója volt az osztálynak, véglegesen 1985-ben került a kutatókhoz a Fővárosi Művelődési Központból. Vezetésével még abban az évben megindult az a finn–magyar összehasonlító vizsgálat, melyből 1991-ben és 1992-ben látott napvilágot a finn társszerzőkkel együtt publikált két kötet. Míg az első kötet a magyarok és a finnek olvasásszociológiai szempontú összehasonlítását tartalmazza (*Távoli rokonok*

– *közeli barátok* címen), addig a második kötetben egy finn és egy magyar regény befogadását vizsgálták a két országban (*Magyarok és finnek a fikció világában*).⁴⁸ Említést érdemel még Lőrincz Judit egy másik vizsgálata. *Nádas Péter Egy családrege vége* c. műve befogadásának vizsgálatakor a maga nemében egyedülálló módon a zsidó identitás kérdését is érintette, aminek már a felvetése is ritkaság volt akkoriban.⁴⁹

Az 1979-ben érkező *Heit Gábor* mindössze négy évet tartózkodott az osztályon,⁵⁰ ez idő alatt két kötetben tűnik fel a neve: az egyik a Lőrincz Judittal közösen szerkesztett, s a közművelődési könyvtárakat bemutató kötet volt (*Közelképek a közművelődési könyvtárainkról*, 1981),⁵¹ a másikban közreműködőként szerepelt a Kamarás István által szerkesztett, a harmadik bakonyoszlopi olvasótábort bemutató dokumentumban.

Somorjai Ildikó szociológus, tanár is viszonylag rövid ideig volt az osztály munkatársa. Külsősként már korábban is részt vett az osztály kutatásaiban. KMK-ba kerülése után a könyvtárosi életpályával kezdett foglalkozni, közreműködött az olvasótábori kötetek (*Olvasótábor Bakonyoszlopon*, 1977; *Harmadszor Bakonyoszlopon*, 1979)⁵² szerkesztésében és bekapcsolódott a Hálózatfejlesztési osztály munkájába is az általános művelődési központokkal (ámk-kal) kapcsolatos vizsgálatokba (*Egy kísérlet problémái. Helyzetjelentés*, 1986).⁵³

Az 1979-es év több szempontból is kiemelkedő volt. Ekkor jelent meg a Gereben, Katsányi, Nagy szerzőhármas *Olvasásismeret. Olvasás-szociológia, olvasáslélektan, olvasáspedagógia* c. tankönyve,⁵⁴ mely a felsőfokú könyvtáros képzés számára foglalta össze a három tárgy egy-egy féléves jegyzetét. Gereben írta a szociológiával, Katsányi a pedagógiával, Nagy Attila pedig a lélektannal foglalkozó részt. Kamarás ebben a munkában szerkesztőként működött közre, valamint a fejezetek végére írt igen szellemes, érdekes kérdésekből álló feladatsort, s keze nyomát ily módon is a kötetben hagyta. A tankönyv érdekessége, hogy az egyes tudományterületek általános ismereteinek bemutatásán túl a KMK

saját kutatási eredményei is megjelentek benne. A tankönyv megjelenése – bizonyos viták után – legalizálta az említett tárgyak főiskolai és egyetemi oktatását. Ezzel a kötettel az osztály munkatársai tehát tankönyvszerzők lettek. A jegyzet megújított változata 1992-ben jelent meg Gereben és Nagy Attila közös szerkesztésében *Olvasás és társadalom* címen szöveggyűjtemény műfaji megjelöléssel.⁵⁵

Néhány évvel később a fentieket is meghaladó jelentőségű tény volt, hogy a könyvtári szaksajtó kereteiből kilépve hivatásos kiadó adta közre *Az olvasás anatómiája* című könyvet,⁵⁶ ráadásul a gyűjteményes kötet publikálását nem az osztály munkatársai, hanem a Gondolat kiadó kezdeményezte.

1979-ben az Olvasáskutatási osztály megismételte Fekete Dezső 1965-ben Bácsalmáson végzett felmérését, melynek során akkori általános iskolás gyerekeket kérdeztek meg olvasási és könyvtárhasználati szokásaikról. 1979-ben, a már felnőtteket megkeresve, újból kérdezték őket, a kontroll csoport 13–14 évesekből állt. A kutatás eredményei 1983-ban jelentek meg a Bácskai–Gereben–Nagy szerzőhármas tollából *Az olvasási szokások változásai Bácsalmáson* címmel.⁵⁷

1979-ben a KMK bekapcsolódott a moszkvai Lenin Könyvtár irányításával folyó *Az olvasás dinamikája* c. nemzetközi összehasonlító kutatásba, amelyben a könyvtárhasználat gyakoriságát, a párhuzamos könyvtári tagságot, a kölcsönzés intenzitását és tartalmát vizsgálták.⁵⁸

A befogadás-vizsgálatok

Már 1973-ban szerepeltek az osztály munkatervében a befogadással kapcsolatos kutatási pontok. Az első adatfelvételre Kertész Ákos: *Makra* c. regénye kapcsán került sor munkásolvasók körében. Az ebből született kötetet Kamarás István *Kiss Endrével* és Somorjai Ildikóval közösen jegyezte (*A Makra és 116 olvasója*).⁵⁹ Folytatásaként három magyar novella (Móricz, Örkény és Santa Ferenc) befogadását tanulmányozták egy nemzetközi összehasonlító vizsgálat keretében. Az első évben a vizsgálati terv és a hazai

felmérés történt meg, a következő évben pedig megismertették a vizsgálati apparátust a külföldi partnerekkel is.

A befogadás-vizsgálatok sorában a legjelentősebb vállalkozásnak a Kamarás István vezette *Bulgakov: A Mester és Margarita* című regényének vizsgálata tekinthető. A vizsgálat érdekessége volt, hogy nem felkért személyek olvasták el a könyvet, hogy válaszoljanak a kutatók kérdéseire, hanem azokat a könyvtárlátogató olvasókat kérték fel a könyvtári helyszíneken a kérdőívek kitöltésére, akik a maguk választása alapján vették kézbe, olvasták el a művet.⁶⁰ A kutatásban az volt újszerű, hogy először került sor az olvasás folyamatának és az olvasási élmények továbbélésének vizsgálatára hazánkban.

Az olvasáskutatási műhely befogadás-vizsgálatait támogatta, véleményezte és értékelte az irodalomtudomány is. Szakértő munkatársként és lektorként kapcsolódott be a kutatásba: *Agárdi Péter, Balassa Péter, Bojtár Endre, Fábri Anna, Fogarassy Miklós, Gábor György, Kisbali László, Kiss Ilona, Radnóti Sándor, Sente Péter, Varga Lajos Márton és Veres András.*

Lőrincz Judit kapcsán már szóltunk az általa végzett befogadás-vizsgálatokról, melyekre itt már nem térünk ki.

Olvasótáborok

1976 nyarán az Olvasáskutatási osztály munkatársai Kamarás István vezetésével a Veszprém Megyei Könyvtár könyvtárosaival – többek között *Tóth Dezsővel* és *Balogh Ferencné, Marikával* – közösen szervezték meg első olvasótáborukat Bakonyoszlópon, melyet 1980-ig további négy követett. A bakonyoszlópi táborok résztvevői elsősorban hátrányos helyzetű, többségében falusi fiatalok voltak. Az olvasás, a könyvtárhasználat, az irodalom és a művészet elsődleges eszközei voltak a célok megvalósításának. Fontos szerep jutott az olvasásnak, az olvasó embernek, de a tábor lényege a beszélgetés, a folyamatos gondolatcsere, az alkotó játék és a felfedezés volt. Az olvasás jelentette az eszközt az önismerethez, az értékrend, a világkép és vi-

lágnezet alakításához. A tábor módszerei és eszközei, valamint a közösségben történő együttgondolkodás segítette a résztvevőket személyiségük formálásában, önmaguk és környezetük jobb megismerésében. A tábor támogatást kívánt nyújtani ahhoz is, hogy a fiatalok világosabban lássák jövőjüket, egyéni és közösségi feladataikat. Az olvasótábor a közösségi élet egyfajta értelmes tevékenységi modelljét kínálta: a közösségben élés, a nemzetben és emberiségben gondolkodás, a demokrácia gyakorló terepét jelentette.⁶¹ Kimondva, kimondatlanul legfontosabb célkitűzése az érték-felismerési készség fejlesztése, erősítése volt. Az értékközlés általában dialógus formájában történt, és gyakorta kataritikus hatással volt a résztvevőkre. Fontos eleme és értéke volt a táboroknak, hogy mind a vezérkarában, mind az egyes táborok stábjában különböző világnézetű, politikai felfogású, ízlésű, érdeklődésű, mentalitású értelmiségiek találkoztak meg a hangot egymással és a táborlakó fiatalokkal. A tábor szellemiségét jól tükrözi, hogy a táborlakó fiatalokat „szépreményűeknek”, a csoportvezetés feladatait ellátó KMK-munkatársakat pedig „oszloposoknak” nevezték. Az 1980-as bakonyoszlópi olvasótáborban minden csoportnak két vezetője volt: egy nő és egy férfi, akik a kollégák közül kerültek ki.

Minden résztvevő számára – csakúgy a csoportvezetők, mint a csoporttagok számára – revelatív ereje és hatása volt az együtt töltött napoknak. Mint arról a résztvevő szakmunkás fiatalok rendre beszámoltak, életük egyik meghatározó – sokszor a legjelentősebbnek tartott – személyiségformáló – eseményében volt részük, amiről tanúskodtak az évek múlva is érkező levelek, esküvői meghívók, találkozások. Ez a vállalkozás, melyben különböző szerepekben az olvasáskutatási műhely minden tagja részt vett, afféle csapatépítési tréningként, vagy Mérei szavaival „közös élményként” is szolgált.

Az olvasótáborokban mindig megjelentek látogatók, vendégművészek, híres és karizmatikus személyiségek, mint például *Balogh Zoltán, Bojtár Endre, Csákvai Mihály, Kósa László, Meszterházi Márton, Tánczos Gábor, Vargha Balázs,*

Váncsa István, Vekerdy László vagy Zombori Ottó.

A bakonyoszlapi táborok sikeréből táplálkozva fogalmazódott meg a gondolat, hogy leendő tábor szervezők és csoportvezetők részére, népművelőknek, könyvtárosoknak, könyvterjesztőknek és pedagógusoknak is szervezzenek táborokat. Így került sor 1981–82-ben Ásotthalmon – Katsányi Sándor irányítása mellett – a kultúraközvetítők részvételével zajló táborra. 1972-től az ország más pontjain, pl. Hatvanban, Mátrafüreden, Kecskeméten és Telkibányán is szerveztek a megyei és városi könyvtárak hasonló táborokat.

Bár a táborokban direkt politizálás nem folyt, mégis volt némi ellenzéki felhangja az ott folyó tevékenységnek. A kulturális vezetés eleinte csak egy-egy napra, később már a tábor teljes idejére küldött „megfigyelőt,”⁶² akinek feladata volt jelenteni, hogy mi történik valójában a táborban. Egy 1977-es jelentés szerint például az olvasótábor nem szolgálta a kitűzött célt, többek között könyv és olvasásélmény nélkül próbálták megoldani a problémákat, s az ismeretanyag átadására alkalmatlan csoportot céloztak meg. A táborok végeztével rendre csörgött Kamarás asztalán a telefon, hogy a minisztériumi és pártközpontbeli felettesek érdeklődjenek a táborban történt „botrányos” események felől.

Az olvasótáborok mindennapjait mozgóképen Gereben Ferenc örököltette meg, aki a háromperces kisfilmekből készített egy órányi, hangalámondásos filmet, amely bemutatta az ott folyó munkát, az olvasótábor sajátosságait: a „hökkenéseket”, a „hegyibeszédet” vagy az „akármit”. De a történetekről több, a témában megjelent publikációban is beszámoltak, melyek hol közös munka eredményeként, hol Kamarás István tollából láttak napvilágot. Az első kötetet *Havas Judit*, Havas Katalin, Somorjai Ildikó és Kamarás István együtt jegyezték.⁶³

Gyerek és ifjúsági vizsgálatok

1977-ben elindult az a több éven keresztül folyó vizsgálatsorozat, amely a gyerekek olvasási

kultúrájának helyzetével, az olvasási szokások kialakulásával foglalkozott. Az első szakaszban a 10–14 éveseknél történt adatfelvétel. Ezt 1982-ben ezer fős mintán végzett adatfelvétel követte, mely a 18 év alattiak olvasási és könyvtárhasználati szokásait vizsgálta. Eredményeit Nagy Attila 1984–88 között megjelent tanulmányai ismertették. A vizsgálatok eredményei a könyvtári szakajtó mellett szélesebb körben is ismertté váltak, mivel fontos irodalmi, társadalomtudományi és pedagógiai lapokban is megjelentek.⁶⁴

A téma kutatása a következő években folytatódott. 1995-ben a pedagógusok (*Napi robotos vagy organikus értelmiségi. Pedagógusok olvasási kultúrájáról*), 1996-ban a főiskolai és egyetemi hallgatók (*Diplomagyár és/vagy értelmiségképzés? Főiskolai és egyetemi hallgatók olvasási kultúrája*). 1997-ben pedig a 10–14 éves gyermekek körében végzett országos vizsgálatot (*Tiffany vagy Baradlay Jenő. A 10–14 éves korosztály olvasási kultúrájának változási tendenciái*).⁶⁵ Az új évezredbe pedig az 1997 és 2000 közötti években folytatott az „*Olvasásfejlesztés, könyvtárhasználat – kritikus gondolkodás*” című longitudinális kutatás eredményeit összegző kötetrel léptek át.⁶⁶

Átszerveve, de megmaradva Katsányi vezetésével (1982–1986)

1979. október 29-én Bartos Éva, Gereben Ferenc, Kamarás István, Nagy Attila és a Hálózatfejlesztési osztályon dolgozó *Fogarassy Miklós* aláírták a Charta hat vezetője, többek között Vaclav Havel prágai bebörtönzése ellen tiltakozó levelet. Az aláírás természetesen nem maradt visszhang nélkül és muníciót adott a Papp István elleni későbbi támadásokhoz is. Kamarás Istvánt, mivel ő vezette az osztályt, a minisztériumba hívták be elbeszélgetésre, Nagy Attilát a pártbizottságra, Gereben Ferencet és Bartos Évát külön-külön Papp István szobájába rendelték be.

Gereben esetében *Villangó István* a minisztérium akkori főosztályvezetője is jelen volt, a cél az aláírás visszavonásának elérése volt. (A dolog pikantériája, hogy Villangó egykoron Gereben Eötvös-kollégiumi szobatársa volt.) Bartos esetében *Juhász Jenő* osztályvezető képviselte a minisztérium álláspontját. 1989-ben az MKE keszthelyi vándorgyűlésén Papp István nyilvánosan elnézést kért kollégáitól, akik jól tudták, hogy az egykori számonkérés mögött a KMK léte iránti aggodalom állt. A Chartások bebörtönzése elleni tiltakozás története ezzel még nem ért véget: három évtizeddel később Katsányi Sándor és Papp István javaslata nyomán 2009. október 23-án a KMK érintett öt munkatársa *Füzéki István-émlékérmet* kapott.

A minisztérium nem hagyta büntetés nélkül a dolgot: az aláírók egyrészt nem publikálhattak jelentősebb társadalomtudományi folyóiratokban, másrészt nem mehettek állami ösztöndíjjal nyugatra, harmadrészt lassan szétdúlták az osztályt. Közben Papp István ellen is támadás indult, ezért őt saját kérésére, érdemeinek elismerésével a minisztérium felmentette tisztességéből, és Sente Ferenc osztályvezető kapott megbízást a KMK igazgatói teendőinek ellátására. Az Olvasáskutatói osztály labilis helyzetét súlyosbította, hogy Sente Ferenc már a hetvenes évek végén, a nyolcvanas évek elején több alkalommal is felvetette az osztály megszüntetését; a veszély tehát ott lebegett a fejük fölött. Kialakult egy olyan álláspont, mely szerint az osztály „csak” alapkutatásokat végez, és nem segíti hatékonyan a hétköznapi, gyakorlati könyvtári munkát.

1983-ban megtörtént a KMK szervezeti átalakítása, melynek eredményeként az osztály ugyan „megmenekült” és Módszertani, kutatási és továbbképzési osztály néven, a korábbi Oktatási osztállyal kibővülve, összevonva működött tovább – ám az önállóságát elvesztette. Vezetője az osztály korábbi tagja, Katsányi Sándor lett, helyettese pedig Nagy Attila.

Helyzetük azonban továbbra is bizonytalan maradt, az ellehetetlenülés valamennyiüket megviselte: Kamarás István 1985-ben távozott a

KMK-ból,⁶⁷ (Vitányi Iván közreműködésével a Művelődéskutató Intézetbe került), és munkatársaival szolidaritást vállalva, egy évtizedig nem vállalt olvasás témájú előadásokat és médiaszereplést, illetve egykori kedves munkatársait ajánlotta maga helyett.

A KMK-t a nyolcvanas években sokan hagyták el: Bartos Éva 1983-ban, Kamarás István, Papp István 1985-ben, Katsányi Sándor 1986-ban, majd 1992-ben Gereben Ferenc. Elment az osztályról Heit Gábor, Somorjai Ildikó, az intézményből pedig Bereczky László is.

Távozásuk komoly veszteség volt, személyükben tehetséges, kiváló emberekkel lett szegényebb a KMK.

1985 az OSZK és a KMK életében is jelentős változásokat hozott: ez volt a Várba költözés éve, amikor végre komfortosabb körülmények közé került az osztály. Az addig egyetlen sötét, hideg és szűkös szobán, valamint egy osztályvezetői irodán osztozó kollégák kisebb csoportokban külön szobákba költözhetek, ami együtt járt az osztály fizikai „szétszóródásával”.

Az osztály élén: Nagy Attila (1986–2001)

Az események sorában újabb változást a KMK 1986-os strukturális átalakítása hozott: bekövetkezett a Módszertani, kutatási és továbbképzési osztály kettéválasztása. Nagy Attila vezetésével létrejött az Olvasószolgálati kutató osztály⁶⁸, *Csapó Edit* vezetésével pedig az Oktatási és módszertani osztály.

Ekkor az osztály kutatói az osztályvezetőn kívül: Gereben Ferenc, Lőrincz Judit, Vidra Szabó Ferenc voltak.

Vidra Szabó Ferenc

A gyógypedagógusi diplomával rendelkező Vidra Szabó Ferenc már az osztályra kerülése előtt is intenzív munkakapcsolatban állt a kollégák-

kal. Előbb *Katsányi Sándor: Történelmi tudat szakmunkástanulók körében* című kutatásában⁶⁹, később Kamarás különböző vizsgálataiban vett részt kérdezőbiztosként. Katsányitól kapott megbízatása során egy szakmunkás kollégiumban kellett kérdeznie, ahová még főállásba is felvették, és öt évig nevelőtanárként dolgozott. Hivatásos pártfogóként is tevékenykedett, közben pedig folyamatosan bedolgozott az osztályra. Felvételére 1984-ben nyílt lehetőség. Első önálló munkája a Somorjai Ildikó által megkezdett könyvtáros életpálya vizsgálat folytatása volt, mely több ezer közművelődési könyvtárban dolgozó könyvtáros közreműködésével zajlott, kiegészítve minden könyvtár típust felölelő személyi adatgyűjtéssel. A kutatási eredményeket ismertető kötet 1988-ban jelent meg, a korban szokásos lassú nyomdai átfutás miatt.⁷⁰ Ez Vidra Szabónak nem első publikációja volt, ugyanis a '70-es évek elejétől folyamatosan jelentek meg írásai: novellák, szociográfiák, riportok és egy meseregénye is.⁷¹

1982–84 között zajlott Kamarás vezetésével az a kutatás, mely a könyvtár társadalmi presztízsének felmérésére irányult. Esettanulmányok készültek városokban és aprófalvakban. A *Könyvtár és társadalmi környezete* című sorozat három kötetéből⁷² az elsőt Kamarás István, a másikat Vidra Szabó Ferenc szerkesztette.

A könyvtárosi életpálya vizsgálatáról 1989-ben jelent meg *A könyvtáros pálya egy szociológiai vizsgálat tükrében* című tanulmánykötet.⁷³ Szociografikus írásai sorába illeszthető a *Saláta, rettek, olvasnivaló* című összeállítása⁷⁴, mely a könyvtárak rendszerváltozás előtti és utáni helyzetébe enged bepillantást.

Bár Vidra Szabó az olvasótáborok idején még nem volt a KMK munkatársa, de az olvasótábori munkában külsőként már részt vett. A tábori történelemszámokról az *Élet és Irodalom* hasábjain számolt be,⁷⁵ riportjának címe (*Két hét lelkiismeretfurdalás*) Nagy Attilától származott. A címadás azt próbálta kifejezni, hogy az olvasótáborok létrehozóiban volt egy kultúrákövetői elhivatottság, a tényleges változások létrehozása iránti igény. Lelkifurdalást okozott nekik, hogy

csupán kutatnak, s nem a fiatalok tanításával foglalkoznak, illetve, hogy a tábori két hét csak felvillantani tudott olyan dolgokat, amelyek megismertetését fontosnak tartották, majd a fiatalok „magukra maradtak” és visszakerültek régi környezetükbe.

A '80-as évek végére, a '90-es évek elejére mind többet foglalkozott a szakma a könyvtárak szociális funkcióival. Ennek szellemében és ezzel a címmel rendeztek tanácskozást 1993-ban Nyíregyházán. Az ott elhangzottakból szerkesztett kötetet⁷⁶ Vidra Szabó Ferenc *Arnóth Károly* közreműködésével (*A könyvtár szociális munkája*, 1995.).

Az osztályt ért támadások idején leginkább Vidra Szabó helyzete volt védhető, mert az ő területe a könyvtár szervezetként való vizsgálata is volt (szociológusi diplomája mellé menedzsment végzettséget is szerzett), de ez nem jelentette azt, hogy a más témájú szociografikus írásait, kutatásait a fenntartó támogatta volna. A kilencvenes években egyre ritkábban jelentek meg pályázati felhívások pl. szociográfia írására, így forrás hiányában ez a műfaj kikopott az osztály repertoárjából.

Az esettanulmányokat tartalmazó, a *Könyvtár és társadalmi környezete* című háromkötetes mű 1984 és 1987 között jelent meg. A tanulmánykötetben szereplő írások többek között a következő témákat érintették: az olvasmányközvetítő csatornák – köztük a könyvtár – használata, a lemorzsolódás és a többszörös könyvtári tagság kérdése vagy a kölcsönzött könyvek összetétele.⁷⁷

Határon túli és nemzetközi vizsgálatok

A hetvenes években kezdődő, majd a nyolcvanas években egyre gyakoribbá váló nemzetközi kutatások sora először a magyar–lengyel, magyar–francia, magyar–finn összehasonlító olvasásvizsgálatokkal indult, de a határon túli magyarokra irányuló vagy oda kiterjesztett

vizsgálatot nem lehetett folytatni. A '80-as évek első felében a KMK felvállalta – *Mezey László Miklós* közreműködésével – egy olyan program indítását, melynek keretén belül szemle formájában áttekintették a csehszlovákiai, romániai, jugoszláviai periodikumok olvasásszociológiai adatközléseit. Ennek anyagából Gereben Ferenc szerkesztésében kötetet állítottak össze, melyet többszöri leállítás után végül 1985-ben sikerült közreadni *A határon túli magyarság olvasáskultúrája* címmel.⁷⁸ Az összeállítás úttörő szerepű kiadvány volt, ez volt a témakör első nagyobb lélegzetű magyarországi publikációja.

Ilyen előzmények után a '90-es évek elején az osztály már munkatervi feladatként foglalkozhatott a határon túli magyarság művelődését, oktatását, olvasási szokásait érintő kérdésekkel. 1991-ben indult el az *Olvadás és könyvkultúra kisebbségi helyzetben* c. kutatás, melynek keretén belül 1100 kérdőív felvételével felmérést végeztek a Székelyföldön, a Csallóközben és kontrollként Magyarország egy-egy körzetében. A résztvevő kutatók (Gereben Ferenc, Lőrincz Judit, Nagy Attila és Vidra Szabó Ferenc) célja az volt, hogy az olvasási szokások tükrében vizsgálat tárgyává tegyék a nemzeti kultúrához való kötődés, a nemzeti azonosságtudat aktuális állapotát az adott terepeken. A vizsgálat három társadalmi csoportra terjedt ki: felnőttekre, pedagógusjelöltekre és középiskolásokra. A kutatás mindenekelőtt arra keresett választ, hogy milyen irányban és mértékben módosítja a kisebbségi helyzet az olvasási kultúrát, s ezen túl mi a szerepe az egyes régiók sajátos arculatának és hagyományának. Mint arról az eredmények tanúskodtak, jól kimutathatóan jelen volt a hasonlóság, az összetartozás, a kulturális folyamatok határokat átlépő ereje, azonban félreérthetetlenül megjelentek a hely szellemének továbbélését bizonyító adatok is.

Újabb változások

Az 1993-as esztendő vezetőváltást hozott a KMK élén, Sente Ferenc nyugdíjba vonulá-

sa után a KMK igazgatói teendőinek ellátására *Győri Erzsébet* kapott megbízatást.

1995-ben a romló gazdasági helyzet miatt a fenntartó létszámleépítést és korendményes nyugdíjazást rendelt el az OSZK-ban, ami egészen 1998 végéig tartott, s ami a KMK-t sújtotta a legnagyobb mértékben. Ez idő alatt a KMK létszáma az 1994. január 1-jei 62,5 főről 1998. december 31-ig 37 főre csökkent: ez 40,8 százalékos létszámcsökkenést jelentett. (Az OSZK-ban összességében 26,9 százalékos volt a leépítés.) Ezekben az években kellett az osztály dolgozóinak olyan új tevékenységeket felvállalniuk, amelyek korábban nem voltak jelen. Így került Vidra Szabó Ferenchez a könyvtári statisztika, amely az adatgyűjtésen, a közzétételen túl a statisztikai munkabizottság működtetését is jelentette.

Jómagam 1994-es osztályra kerülésemet megelőzően két évig sajtóinformatikus újságíróként dolgoztam az MTI Sajtóadatbankjában. 1992-ben magyar – könyvtár szakon végeztem az ELTE Tanárképző Karán, s KMK-ba érkezésemkor folyamatban volt szociológusi diplomám megszerzése. Még könyvtár szakos hallgatóként folytattam olvasással kapcsolatos adatfelvételt burgenlandi magyarok körében Gereben Ferenc kérdőívét használva, melyet a kárpátaljai pedagógusjelöltek olvasáskultúrájának vizsgálata követett. Szakdolgozatomat egy kelet-magyarországi hívó cigány közösségről írtam. A tanulmány átdolgozott, bővített változata az OSZK által kiadott *A feladatra készülni kell* című Nagy Attilával közösen szerkesztett kötetben jelent meg.⁷⁹ Ez első része volt annak a cigányok könyvtári ellátását és a könyvtárban rejlő lehetőségeket bemutató kétkötetes műnek⁸⁰, mely előzményei már fellelhetők voltak a KMK tevékenységében. Első munkáimban többek között a FSZEK által működtetett iskolai könyvtárak fenntartói jogának átadásával, a közművelődési könyvtárakhoz érkező referenzs kérdésekkel és az OSZK látogatóinak elégedettségével foglalkoztam.

1995-ben érkezett az osztályra *Pétersilka Ágnes*, aki a kutatás-asszisztensi feladatokat látta el az osztályon.

A KMK utódintézményeként 2000. augusztus 1-jével létrejött a Könyvtári Intézet (élén új vezetővel, *Dippold Péterrel*), melyben 2001. február 28-ával az Olvasószolgálati kutató osztály tevékenysége lezárult. Az osztály önálló szervezeti egységként megszűnt létezni; de megalakult a Kutatási és elemző osztály összetettebb, kibővített feladatokkal, élén *Fehér Miklóssal*.

A szervezeti átalakítások idején – 2001 tavaszán – még az utolsó utáni „percekben” tető alá lehetett hozni egy országos középiskolai (*Nagy Attila: Háttal a jövőnek?*)⁸⁰, valamint egy norvég–magyar összehasonlító kutatást (*Nagy–Audunson: Közkönyvtár, információs jártasság és a helyi közélet*).⁸¹ Az intézet keretein belül 2005-ben a minisztérium anyagi támogatásával – az OSZK és a TÁRKI közös munkájának eredményeként – egy országos reprezentatív mintán végzett olvasáskutatói projekt is elkészült. Ez az adatfelvétel – követve Gereben Ferenc 1978-as, 1985-ös és 2000-es vizsgálatát – lehetővé tette, hogy az olvasási, könyv – és könyvtárhasználati szokásokat összevegyük a számítógép- és internet-használatra vonatkozókkal.^{82, 83}

Egyebek

Oktatás

Az osztály munkatársai rendszeres oktatói tevékenységet folytattak. Előadóként, tanárként folyamatosan jelen voltak az oktatás valamely területén – egyetemeken, főiskolákon, alkalmi továbbképző tanfolyamokon –, ezért a kutatóokról közvetlenül tudtak beszámolni a hallgatóságnak, ezáltal is hatva a napi könyvtári, pedagógiai gyakorlatra. A kérdőíves adatfelvételeket végző, elsősorban iskolai és közművelődési könyvtárakban dolgozó kollégák számára az adatfelvételekben, kérdésekben való részvétel is szemléletformáló hatású volt.

Nincs mód, hogy a kollégák oktatási munkáját részletesen bemutassuk, de néhány jelentősebb példát megemlítünk: kollégáink tanárai voltak

a KMK könyvtárasszisztensi tanfolyamainak és az intézmény által szervezett továbbképzéseknek. Sok esetben nemcsak tanítottak, hanem a szervezésben, a tematika kialakításában, a vendégelőadók névsorának összeállításában is részt vettek. Nagy Attila, Gereben Ferenc, Bartos Éva (és még többen is a KMK-ból) a SZOT iskola könyvtár szakosainak oktatói is voltak. Az ELTE Bölcsészettudományi Karán csakúgy, mint a Tanárképző Főiskolai Karon Gereben Ferenc és Nagy Attila évtizedeken keresztül tanították az olvasáspedagógia, olvasápszichológia és olvasásszociológia tárgyakat. Vidra Szabó Ferenc a bajai Eötvös József Főiskola óraadója lett Baján, illetve a budapesti kihelyezett tagozaton. Kamarás István és Gereben Ferenc pedig napjainkban is tartanak egyetemi olvasás- és irodalomszociológiai kurzusokat.

A hatvanas években az egyetemen oktatott Bibliológia c. tantárgy kereteiben még csupán felvillantott olvasásszociológia és olvasáslélektan önálló diszciplinává váltak.⁸⁴

Tankönyveiket és a szöveggyűjteményt (*Olvasásismeret, Olvasás és társadalom, Könyvtárosok kézikönyve* 4. kötet stb.) generációk tanulták és tanulják ma is.

Egyesületi munka; HUNRA

Az 1970-es évek elején az osztály közreműködésével megalakult az MKE Olvasáskutatói, majd Olvasáspedagógiai, végül Ifjúsági, illetve az Olvasószolgálati szekciója, melynek munkájában jelentős érdemeket szerzett Kamarás, Katsányi, Győri Erzsébet, Ugrin Gáborné, Nagy Attila pedig 1983 és 1990 között elnöke is volt a szekciónak. A kutatás és a gyakorlat szintézisének megteremtését szolgálta Nagy Attila elnökként vitt szerepe, és érdemes megemlíteni, hogy ugyanő 1986–98 között betöltötte az MKE elnökségi tisztségét is.

A Magyar Olvasástársaság – a HUNRA – létrehozásának története is összekapcsolódott Nagy Attila személyével. Nagy Attila 1983-ban ismerte meg a Nemzetközi Olvasástársaság tevékenységét, 1987-ben részt vett a társaság spa-

nyolcszázévi, V. Európai Olvasáskonferenciáján is. Hazánkban nagy erőfeszítések után 1991-ben sikerült megalakítani a társaság magyar szervezetét. Hogy a HUNRA működése a KMK, majd a Könyvtári Intézet munkájára is ösztönzően hatott, mi sem bizonyítja jobban, mint hogy számos olyan kötetet jelentetett meg az OSZK, amelyek az Olvasástársaság által szervezett konferenciák, továbbképzések anyagát tartalmazták. Nagy Attila szerkesztésében, az OSZK égisze alatt jelentek meg például a következő kötetek: az *Olvasásra nevelés és pedagógusképzés* (1994); *A többkönyvű oktatás felé. Könyv – és könyvtárhasználati példák, módszerek* (1995); *Olvasásfejlesztés, könyvtárhasználat – kritikus gondolkodás* (2001).⁸⁵

A gyerekirodalom válogatott annotált bibliográfiája, amely az interneten napjainkban is mind a Könyvtári Intézet, mind a HUNRA honlapján egyaránt elérhető, alapkövét az 1995-ben megjelent *Olvass nekem!* című kötet megjelentetése fektette le.⁸⁶

A szervezet tevékenységének elismerését jelentette, hogy 1995-ben az IRA Budapesten tartotta IX. Európai Olvasáskonferenciáját, s 2006-ban ugyancsak a magyar tagszervezet közreműködésével Budapesten került megrendezésre az IRA XXI. Világkongresszusa, amelyre csaknem 700 résztvevő érkezett a világ minden tájáról.

A légkör

A kollégák egybehangzó véleménye szerint a KMK-ban olyan intellektuális légkör uralkodott, melyhez foghatót más munkahelyeken sem előtte, sem utána nem tapasztaltak. Emberarcú, invenciózus munkahelyről számoltak be, ahol a kollegialitáson túlmenő baráti kapcsolatok szövődtek, s ez nemcsak az osztályon belül működött így, hanem az intézményre is igaz volt. Mindenki tudta a másiktól, hogy a saját területén kívül még mihez ért, s valóban, mindenki rendelkezett valami olyan tudással is, ami nem kapcsolódott közvetlenül a napi munkájához. A külső tevékenységeket, egyéb elfoglaltságokat, ha nem is támogatta, de tudomásul vette az in-

tézmény. Nem akadémiai kutatóintézet volt a KMK, de nem is hivatal, hanem inkább sziget, ahol demokratikus szabályok uralkodtak. Olyan hely volt, ahol gondolatokat lehetett alkotni a világról, és amelyeket ki lehetett cserélni, meg lehetett vitatni egymással.

Az osztályra látogató külsősök számára is minden alkalom tartogatott valamilyen élményt; gyakran üldögélt az osztályon egy-egy ismerőbb közéleti ember vagy jeles gondolkozó (pl. Vargha Balázs, Váncsa István, Tánczos Gábor, Vekerdi László, Kiss Endre, Veress András, Balogh Zoltán, Sárdy Péter és még sorolhatnánk). Volt, aki éppen akkor érkezett Erdélyből, s friss híreket hozott, másvalakinek a táskájából előkerült egy szamizdat, amelyet meg lehetett beszélni.

Az osztálynak mindig jó munkakapcsolatai voltak a vidéki könyvtárak munkatársaival is, akik a vizsgálatokban való részvételükkel, a publikációkban közreműködőként vagy szerzőtársként, netán a közösen végzett kutatási jelentések közreadóiként kapcsolódtak be az osztály munkájába. Szívesen említjük meg néhányuk nevét: *Polónyi Péter, Könczöl Imre, Arató Antal, Halász Béla, Kocsis István, Takács Miklós, Balogh Ferencné, Tóth Dezső, Maruszkai József, Monostori Imre, Varga Róbert, Pápayné Kemenczey Judit, Baricz Zsolt, Kovács Mária, Tóth Gyula, Hadházy Csabáné, Balogh Mihály, Suppné Tarnay Gyöngyi, Varga Sabján, Gyula, Ugrin Gáborné.*⁸⁷A 2000 utáni kutatásokban szereplő pályatársaink nevét most nem említjük.

A kollégák egymás közti kapcsolatát a bensőségesség és a kollegialitás jellemezte, de a fenntartóval a nyolcvanas évekre ellentmondásossá vált a viszonyuk. A fenyegetettség erős összetartó erőt jelentett ezekben az időkben.⁸⁸ A rendszerváltás után a társadalmi, politikai változások és az osztály átszervezései következtében az addig évtizedeken át tartó osztályösszhang fellazult.

Díjak, kitüntetések

Hogy az osztály, az itt dolgozó kollégák tevékenysége mind a könyvtáros szakma, mind a

pedagógus társadalom, és az olvasás kérdései iránt érdeklődő, fogékony nagyközönség számára is haszonnal szolgált, és ezt a kultúrpolitika is elismerte, mi sem bizonyítja jobban, mint az a számos díj és kitüntetés, amit az elmúlt évek során kollégáink kaptak. A teljesség igénye nélkül álljanak itt a legrangosabbak. Bartos Éva MKE-émlékérmét, Szinnyei József-díjat kapott, Gereben Ferenc munkáját Szinnyei József-díjjal és Kerkai-díjjal jutalmazták, 2000–2003 között pedig Széchenyi Professzori Ösztöndíjban részesült; Kamarás István SZOT-díjat, Szinnyei József-díjat, Szabó Zoltán-díjat kapott, 2002–2004-ben Széchenyi István ösztöndíjban részesült. Katsányi Sándort a Veszprém megyei Batsányi János irodalmi díjban, valamint Széchenyi Ferenc-díjban részesült. Nagy Attilát MKE-, Szabó Ervin-, valamint Széchenyi Ferenc-émlékérmel (OSZK adja), továbbá Széchenyi Ferenc díjjal jutalmazták, Vidra Szabó Ferenc pedig Biblioteka Emlékérmel tudhat a magáénak. Vidra Szabó kivételével Bartos, Kamarás, Katsányi és Nagy Attila a Füzéki István emlék-érmét is megkapták 2009-ben.

Zárszó helyett

Visszatekintésünk végén megállapíthatjuk, hogy az olvasáskutatás KMK-beli műhelyében szinte az indulástól kezdődően párhuzamosan négy lényeges kutatási irány futott egymás mellett:

- 1) A szociológia módszereit alkalmazó, az egyes társadalmi rétegek vagy a társadalom egészének olvasási, művelődési, könyvtárhasználati szokásait feltáró kutatások;
- 2) A szociográfia eszköztárát alkalmazó egy-egy településhez, illetve annak könyvtárához kapcsolódó vizsgálatok;
- 3) A könyvtárhasználat és az olvasás folyamataiba, illetve az iskolához, pedagógiai folyamatokhoz kapcsolódó terepmunkák;
- 4) Végül a szépirodalmi művek fogadtatását, az irodalmi ízlés szerkezetének vizsgálatai.

Szigorúbb szemmel vizsgálva tehát feldereng az „atyai” (Szelényi Iván-féle) útmutatás két kulcs-

szava: a könyvtár- és művelődésszociológia.⁸⁹ Végezetül álljon itt Szelényi „Javaslatok”-jának egy bekezdése: „*Meggyőződésem, hogy ilyen irányú kutatómunkára nagy szükség van, és melyik intézmény lehetne ezeknek a vizsgálatoknak az irányítója, ha nem a KMK. A könyvtárszociológiai problematika mellett és egyben ellene szól a témakör újszerűsége: mellette annyiban, amennyiben új irányba elindulni mindig hálás, a téma újszerűsége miatt nemzetközi érdeklődésre is számot tarthat és a KMK rövid idő alatt a terület kizárólagos szakértőjévé válhatna; ellene is szól azonban annyiban, amennyiben a módszerek kevésbé kidolgozottak, tehát a kutatómunka beindítása viszonylag sok fáradságot és iniciatívát igényel.*”⁹⁰

Jegyzetek

1. Magyar könyvtártörténeti kronológia. 996 – 2007. 1 – 3. kötet. Szerk. Gerő Gyula. Bp. : OSZK, 2009. (A továbbiakban: Kronológia)
2. A példát elsősorban a lengyel Biblioteka Narodowa kebelén belül működő Instytut Książki i Czytelnictwa Zakład Metodyczno Instrukcyjny és a szlovák Matica Slovenska jelentette. In: UGHY Jenő: Ezer falusi lakos és a könyv. Bp. : KMK, 1965. 9. p.
3. GEREBEN Ferenc: Olvasás- és könyvtárszociológiai vizsgálatok Magyarországon. In: Könyvtárosok kézikönyve. 4. Hattárterületek. Szerk. Horváth Tibor, Papp István. Bp. : Osiris, 2002. 17–21. p.
4. Uo.: Mit olvasunk? 4000 háztartás könyvolvasási adatai. Bp.: KSH, 1965. ; MÁNDI Péter: Könyvolvasás és könyvvásárlás Magyarországon. Bp.: KTK, 1965.; MÁNDI Péter: A könyv és közönsége. Bp. : KJK, 1968. ; PÁRTOS Judit: A demográfiai tényezők hatása a művelődésre. Bp. : KSH, 1967.; SAS Judit, H.: Emberek és könyvek. Bp. : Akadémiai Kiad., 1968.; GEREBEN Ferenc: A középiskolás fiatalok és a könyv. Bp. : KTK, 1968.; KAMARÁS István: A munkások és az olvasás. Bp. : KMK, NPI, 1969.; KAMARÁS István – POLÓNYI Péter: Értelmiség, olvasás, könyvtár. Bp. : KMK, NPI, 1970. ; NAGY Attila: Közművelődési intézmények járási székhelyeken. Bp. : KMK, NPI, 1972.
5. ERDEY Sándor: A budai kitérőtől a recski táborig. 2. köt. Bp. : Literátor Kiadó, 1995. 304., 313. p.

6. Két évtized az olvasáskutatás műhelyében. In memoriam Ughy Jenő. = Könyvtáros, 38. évf. 1988. 4. sz. 189–202. p.
7. FRÖHNER, Rolf: Das Buch in der Gegenwart. Eine empirisch – sozialwissenschaftliche Untersuchung. Gütersloh : Bertelsmann Verlag, 1961.
8. UGHY Jenő: Ezer falusi lakos és a könyv. Bp. : KMK, 1965. 119 . (A Könyvtártudományi és Módszertani Központ Kiadványai ; 11.)
9. Id. az 6. sz. hivatkozást, valamint http://www.cellbibl.hu/lexikon/ughy_jeno.htm
10. Kronológia: 1965. december, 295. p.
11. SZELENYI Iván: Javaslatok a KMK keretében kibontakoztatható szociológiai kutatási tevékenységre. Bp. 1967. 14 p. Kézirat. (A dokumentum megtalálható a Könyvtári Intézet szakkönyvtárában.)
12. Például: KAMARÁS István – SÁRDY Péter: Elavulnak-e a szépirodalmi művek? = Könyvtáros, 18. évf. 1968. 3. sz. 166–169. p.
13. Barabási különösen rokonszenvesnek találta Kamarásban, hogy a tájfutást nevezte meg hobbijának. Barabási mindig vonzódott a gyakorlatias dolgokhoz; ő maga például szívesen barkácsolt az épület „Laboratórium” feliratú részében. Egy másik történet szerint Sallaival egyszer megbeszélésre mentek, ahova megérkezvén, a bejáratnál Barabási felfigyelt egy alkatrészre. Ezt magához véve indult is volna hazafelé, elfeledkezve arról, hogy mi okból járnak ott.
14. KAMARÁS István: A munkások és az olvasás. Bp. KMK, NPI. 1969. 201 p.
15. A szociológiai felvétel módszerei [összeáll. és a tanulmányokat vál. Cseh-Szombathy László — Ferge Zsuzsa] [ford. Józsa Péter]. Bp. : KJK, 1968. 430 p.
16. KAMARÁS István: Az olvasó munkásért. Bp.: KMK, 1971. 70 p.
17. KAMARÁS István – POLÓNYI Péter: Értelmiség, olvasás, könyvtár. Kutatási jelentés a vidéki értelmiség körében végzett vizsgálatról. Bp. : KMK, 1970. 88 p.
18. Hogyan értesülünk a könyvekről? Bp. : MKKE Piackutató Csoport, 1971.
19. Az emlékezetes beszélgetések helyszínei és szereplői közül néhány: Varga Béla Veszprémből, Takács Miklós Szombathelyről, Tóth Dezső Páparól, Arató Antal Jászberényből, Hajdú Géza Hódmezővásárhelyről, Kőnczöl Imre Várpalotáról. A FSZEK-ben Polónyi Péterrel folytatott beszélgetései voltak emlékeztetések. (Polónyi a FSZEK fogcsikorgatva megtúrt ellenzéke volt, aki 1956-ban a fehérgalléros munkástanácsban működött, és a könyvtár „féllegális” könyvtár-szociológusa volt; afféle kritikai szociológiát művelt akkor is, amikor az állomány összetételét, a könyvek hozzáférhetőségét és az olvasói igények kielégítését vizsgálta.)
20. NAGY Attila: Közművelődési intézmények vizsgálata járási székhelyeken. Bp.: KMK, 1972. 136 p.
21. A kutatás kezdetekor a helyesírás szabályai szerint több könyvüként – két szóba írták – a jelzős szerkezetet, amely az évek során fogalomká válna már egybe íródott. E kettősséget a kötetre, illetve a témára való hivatkozásnál mások is követték.
22. MÉREI Ferenc: Közösségek rejtett hálózata. Bp. : 346 p.
23. NAGY Attila: A több könyvű oktatás hatása. Beszámoló egy gimnáziumi kísérletről. Bp. : Akadémiai Kiadó, 1978. 146 p.
24. Tánczos Gábor (1928–1979) a Petőfi Kör titkára, az 1956-os forradalom szellemi előkészítője volt. A Nagy Imre-per mellékerében 15 évre ítélték. 1962-ben amnesztiával szabadult. Esti iskolai tanárként dolgozott. Csatlakozott a Charta 77 mozgalmat ért retorziók elleni magyarországi tiltakozáshoz. 51 éves korában öngyilkos lett. Józsa Péter (1929–1979) 1956-os szerepéért 5 év börtönre ítélték, ahonnan 1960-ban szabadult. A hatvanas évek végétől a Népművelési Intézetben dolgozott. Szociológiai, kommunikációelméleti, filozófiai műveket fordított. Összehasonlító művészetelmélettel foglalkozott.
25. HALÁSZ László – NAGY Attila: Hatásvizsgálat könyvtárban. Bp. : KMK, 1. köt. 1974. 136 p; 2. köt. 1977. 122 p.
26. KÖNYVES-TÓTH Lilla: A közművelődési könyvtárak feladatai a fiatalok pályaválasztásának segítségével: a pályaválasztás irodalma. Bp. : KMK, 1971.
27. BARTHA Andrásné – FUTALA Tibor – KÖNYVES-TÓTH Lilla: A közművelődési könyvtárak feladatai a művelődési hátránnyal induló gyermekek és fiatalok segítségével. Bp. : KMK, 1971. 48 p.
28. KATSÁNYI Sándor – KÖNYVES-TÓTH Lilla: Fölfedezem a könyvtárat: irodalomhasználati kézikönyv középiskolások számára. Bp. : OSZK KMK, 1973. 143 p.
29. KATSÁNYI Sándor: Órák a könyvtárban. Bp. : OSZK KMK, 1974. 150 p.
30. Az Egri csillagok mint olvasmányélmény. Befogadás-vizsgálat általános iskolai tanulók körében. Szerk. Katsányi Sándor. Bp. : Tankönyvkiadó, 1985. 151 p.
31. KATSÁNYI Sándor: Séta ideáink bölcsőhelye körül. = Könyvtáros. 1991. 1. sz. 5–8. p.

32. TÁNCZOS Gábor: A könyvtár pedagógiai funkciói, ahogy a művelődésszociológia látja. = Könyvtáros, 1971. 8–9–10. sz. (A cikk a KMK ösztönzésére készült.)
33. HAVAS Katalin: Rendezvények, művelődési körök, ifjúsági klubok a közművelődési könyvtárakban: helyzetkép. Bp. : OSZK KMK. 1974. 57 p.
34. A többiekhez képest viszonylag keveset publikáló Havas Katalin ennek okát így adta meg kollégáinak: „A fogalmazásgátló tablettát ma is bevettem.”
35. KAMARÁS István – SZILÁGYI Dezsőné: Állományalakítás – ízlésformálás Bp. 1973. OSZK KMK.; ARATÓ Antal – KAMARÁS István: Olvasmánykínálat és ízlésformálás. = Jászkunság, 1975. 3–4. sz. 59 – 68. p.
36. KAMARÁS István: Az irodalmi érték esélye lektúrolvasóknál. Bp. : KMK, 1974. majd: Az irodalmi érték esélye lektúrolvasóknál. Kilenc olvasóportré. Bp. KMK, 1975. 91 p.
37. Mint arról Kamarás István beszámolt, a legtehetségesebb ember, kivel élete során találkozott, Balogh Zoltán volt, akit egyik mesterének is tekintett. A matematikával, fizikával, csillagászzal és Bach-elemzésekkel is foglalkozó tudós fiatalon, 37 éves korában súlyos depressziótól szenvedve önkézével vetett véget életének. Kamarás Jézus – projektum című a tényeket fikcióval keverő művében állított neki emléket.
38. BALOGH Zoltán – KAMARÁS István: Élményalakzatok. Bp.: OSZK KMK, 1978. (1985). 171 p.
39. GONDOS Ernő: Ízlésalakzatok: prózai művek helyzete az olvasói tudatban a hatvanas évek végén. Bp.: KMK, 1971. majd: 1985-ben megjelent a 2. kötet. 485 p.
40. KAMARÁS István: Könyv – olvasás – könyvtár. Beszélgetések Bryan Luckhammel Manchesterben és Jászberényben. = Könyvtáros. 1978. 8. sz. 477– 481. p. 9. sz. 542–545. p.
41. Egy évfolyam különbséggel mindketten magyar–könyvtár szakosok voltak, szakmai és magán jellegű programokon is részt vettek együtt.
42. Bár Mándi Péter 1956 előtt a Művelődési Minisztériumban dolgozott; 1956-os tevékenysége miatt elbocsátották, mivel a Nemzeti Bizottság tagja lett, és Nagy Imre szellemi köréhez tartozott.
43. Az intézmény igazgatója József Attila egykori kiadója, Cserépfalvi Imre volt.
44. Gereben Ferenc, mikor 1969-ben, második gyermeke születésekor megjelent a tanácsnál, hogy kiállíttassa a gyerek születési anyakönyvi iratát, az ügyintéző a személyi igazolványból feltekintve így szólt: „Piackutató... Hogyan lehetne valami normális foglalkozást beírni magának, hogy ne kelljen majd ezt szégyellnie a gyerekeknek, hiszen egy életen át viszi majd magával ezt a papírt.” Azt gondolta ugyanis, hogy a piackutató az a piacon dolgozó ellenőrféle lehet, és e helyett kellett volna valami szalonképeőbb foglalkozást kitalálni.
45. A középiskolás fiatalok és a könyv. Felmérés három középiskolában és egy közművelődési könyvtárban. Bp. Könyvkiadó és Terjesztők Tájékoztató Központja. 1968. 78 p.
46. BARTOS Éva – MÁNDY Gábor: Tematikus érdeklődésvizsgálat közművelődési könyvtárakban. Bp. : OSZK KMK, 1981. 123 p.
47. Olvasókönyv a biblioterápiáról. Összeáll. Bartos Éva. Bp.: OSZK KMK, 1989. 124 p.
48. LŐRINCZ Judit – PERTTI Vakkari: Távoli rokonok – közeli barátok. Magyarok és finnek az olvasásszociológia tükrében. Magyar – finn közös kutatás 1. Bp. : OSZK KMK, 1991.; LEENA, Kirstinä – LŐRINCZ Judit: Magyarok és finnek a fikció világában: Balázs József és Veijo Meri regényének befogadása Magyarországon és Finnországban: finn – magyar közös olvasáskutatás. 2. Bp. : OSZK KMK, 1992. 230 p.
49. LŐRINCZ Judit: A megközelítés fokozatai: Nadas Péter családregejének vizsgálata. Bp. : Művelődéskutató Int. 1984, 99 p.
50. Heit Gábor máig emlegetett, elhíresült mondása volt, amelyet az idősebb (akkor harmincon túli) kollégáinak szánt: „Ti már úgys kifelé mentek!” (Mármost az életből. P. R.) Énekhangját és népdalrepertoárját szívesen emlegetik a többiek.
51. HEIT Gábor – LŐRINC Judit: Közelképek közművelődési könyvtárainkról. Bp. : OSZK KMK. 1981. 100 p.
52. HAVAS Judit – HAVAS Katalin – KAMARÁS István – SOMORJAI Ildikó: Olvasótábor Bakonyoszlopon. Bp. ; Veszprém : OSZK KMK Eötvös Károly Megyei Könyvtár, 1977. ; KAMARÁS István: Országalapítás Bakonyoszlopon. Az 1977. évi olvasótábor dokumentumai. Bp. ; Veszprém : OSZK KMK ; Eötvös K. Megyei Könyvtár, 1977. ; Kamarás István (szerk.): Harmadszor Bakonyoszlopon. Beszélgetés az 1978. évi bakonyoszlopi olvasótáborról. Bp. ; Veszprém : OSZK KMK ; Eötvös Károly Megyei Könyvtár, 1979. 169 p.
53. SOMORJAI Ildikó: Egy kísérlet problémái. Helyzetjelentés a kiemelten fejlesztett általános művelődési központokról. Bp. : OSZK KMK, 1986. 62 p.,
54. GEREKEN Ferenc – KATSÁNYI Sándor – NAGY Attila: Olvasásismeret: olvasásszociológia, olvasáslélektan, olvasáspedagógia. Egységes jegyzet. Szerk. Kamarás István. Bp. : Tankönyvkiadó, 1979. 408 p.

55. GERESEN Ferenc – NAGY Attila: Olvasás és társadalom. Bp. : OSZK KMK, 1992. 289 p.
56. Hajdú Ráfi Gábor – Kamarás István: Az olvasás anatómiája. Bp. : Gondolat Kiadó, 1982. 630 p.
57. BÁCSKAI István – GERESEN Ferenc – NAGY Attila: Az olvasási szokások változásai Bácsalmáson. Többlépcsős vizsgálat fiatalok körében. Bp. OSZK KMK, 1983. 76 p.
58. Beszámoló a Könyvtárstudományi és módszertani Központ 1979. évi munkájáról. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve. 1981. Bp. OSZK, 1981. ...p.
59. KAMARÁS – Kiss Endre – Somorjai Ildikó: A" Makra" és 116 olvasója. Bp. : OSZK KMK, 1977. 100 p.
60. KAMARÁS István: Utánam, olvasó! A Mester és Margarita fogadtatása Magyarországon. Bp. : OSZK KMK, 1986. 262 p. 169 p.
61. KAMARÁS István: Fedőneve: olvasótábor. = Új Pedagógiai Szemle, 2003. 1. sz.
62. Az ászothalmi olvasótáborba megérkezett tisztviselő, ki a minisztérium Könyvtári Osztályának munkatársa volt, a tábor két hetét a táborlakókkal együtt kellett volna eltöltenie. Mivel azonban köztudomású volt, hogy milyen céllal érkezett közéjük, ezért a táborozás harmadik napjára ellehetetlenülő helyzete miatt csomagolni kényszerült, s visszamenekült a fővárosba.
63. KAMARÁS István: „Rögeszmék” Bakonyoszlopon. Olvasótábori krónika. Bp. Tankönyvkiadó, 1984. 165 p.
64. NAGY Attila ilyen tárgyú tanulmányi többek között a következő folyóiratokban jelentek meg: Kortárs 1984. 2. sz.; Kultúra és Közösség, 1984. 3. sz.; Pedagógiai Szemle, 1985. 6. sz.; Gyerekműzsák, 1986. 1. sz.; Magyartanítás, 1986. 1. sz.; Kortárs, 1986. 2. sz.; Kultúra és Közösség, 1986. 5. sz.; Kultúra és Közösség 1988. 5. sz.
65. NAGY Attila: Napi robotos vagy organikus értelmiség? (Pedagógusok olvasási kultúrájáról). = Új Pedagógiai Szemle, 1996. december, Uő.: Diplomagyár és/vagy értelmiségképzés? Főiskolai és egyetemi hallgatók olvasási kultúrája. = Könyvtári Figyelő, 8. 44. évf. 1998. 3–4. sz. 432–443. p.; Uő.: Tiffany avagy Baradlay Jenő. A 10–14 éves korosztály olvasási kultúrájának változási tendenciái. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1999. 5. sz. 22–34. p.;
66. Olvasásfejlesztés, könyvtárhasználat – kritikus gondolkodás. Szócikkmásolástól a paródiarásig. Írta és szerk. Nagy Attila. Budapest : OSZK : Osiris, 2001. 223 p.
67. Vitányi ismerte és nemzetközi konferenciák előadójaként használta is a műhely termékeit.
68. Egy jellemző történet ebből a korszakból: Néhány (2-2 nagy-községi és kisvárosi, valamint 4 fővárosi kerületi) könyvtárba 1988 novemberében és 1989 februárja között „álolvásokat”, valóban interjúkészítőket küldött az osztály. Az interjúkészítők bevallottan kutatási, terepfelderítő munkájukhoz kértek segítséget az adott könyvtár helyismereti gyűjteménye, a település társadalmi szerkezete, összetétele, kulturális gondjai és az újabban megjelent alternatív szervezetekről. Az eredményekről megjelent publikáció (NAGY Attila: Helyi társadalom és könyvtár. Pillanatfelvételek 88–89 fordulóján. = Könyvtáros, 1989. 6. sz. 328–333. p.) elolvasása után az akkori igazgató felelősségre vonta a kutatásszervezőt az ötlettel, az indirekt interjúkészítés módszerével és az eredmények kendőzetlen közlésével kapcsolatban. Különös hangsúlyt kaptak a pénzügyi kérdések (mindent összevetve néhány tízezer forintól volt szó.). Az osztály a jövőben egyetlen fillér önálló költségvetést sem kapott.
69. KATSÁNYI Sándor: Történelmi műveltség – történelmi olvasmányok. Vizsgálat szakmunkástanulók és fiatal szakmunkások között. Bp. : OSZK KMK, 1979. 162 p.
70. VIDRA SZABÓ Ferenc: A könyvtáros pálya egy szociológiai vizsgálat tükrében. Bp. : OSZK KMK, 1988. ; VIDRA SZABÓ Ferenc: A közművelődési könyvtárakban dolgozók élet – és munkakörülményei. = Könyvtáros, 36. évf. 1986. 4. sz.
71. Például: VIDRA SZABÓ Ferenc: Szakmát kap a gyerek. Bp. : 1984. Magvető Kiadó. (Gyorsuló idő); VIDRA SZABÓ Ferenc: Misi az erdőben. Bp. : Móra Kiadó, 1974.
72. Könyvtár és társadalmi környezete. Szerk. Kamarás István. Bp. : OSZK KMK. 1. kötet, 1984.; 2. kötet 1986., 3. kötet. Szerk. Vidra Szabó Ferenc, 1987.
73. VIDRA SZABÓ Ferenc: A könyvtáros pálya egy szociológiai vizsgálat tükrében. Bp. : OSZK KMK, 1989. 136 p.
74. VIDRA SZABÓ Ferenc: Saláta, retek, olvasnivaló. Könyvtárak a változó világban. Bp. ; Pápa : OSZK ; Jókai Mór Könyvtár, 1991. 70 p.
75. VIDRA SZABÓ Szabó Ferenc: Két hét lelkiismeret-furdalás. = Élet és Irodalom, 1980. 41. sz.
76. A könyvtár szociális funkciója. Tanulmánygyűjtemény. [Szerk. Arnóth Károly, Vidra Szabó Ferenc]. Bp. : OSZK KMK, 1995. 179 p.
77. Ld. a 72. sz. hivatkozást.
78. A határon túli magyarság olvasáskultúrája. Összeállítás olvasásvizsgálati és művelődésszociológiai felmérések eredményeiből. Szerk. és bev. Gereben Ferenc. Bp. : OSZK KMK: 1985. 205 p.
79. A feladatra készülni kell. A cigányság kulturális beilleszke-

- dése és a közkönyvtár. Szerk. Nagy Attila, Péterfi Rita. Bp. : OSZK ; Gondolat Kiadó, 2004. 246 p. (<http://mek.oszk.hu/04200/04209>)
Hídszerepek.
80. Cigány integrációs kérdések. Szerk. Nagy Attila, Péterfi Rita. Bp. : OSZK ; Gondolat Kiadó, 2008. 301 p. (<http://mek.oszk.hu/07700/07789>)
81. NAGY Attila – AUDUNSON, Ragnar: Közkönyvtár, információs jártasság és a helyi közélet. Esettanulmány norvég-magyar összehasonlításban. = Könyvtári Figyelő, 50. évf. 2003. 1. sz. 103–122. p.
82. Néhány, a témában megjelent publikációk közül:
NAGY Attila – PÉTERFI Rita: Olvasás, könyvtár- és számítógép-használat. Gyorsjelentés a TÁRKI és az OSZK 2005-ös vizsgálatáról. = Könyvtári Figyelő. 53. évf. 2006. 1. sz. 31 – 45. p. (<http://www.ki.oszk.hu/kf/kfarchiv/2006/1/nagy.html>); NAGY Attila: Szakemberek helyett gépek? Változási tendenciák a könyvtárhasználati szokásokban <http://www.ki.oszk.hu/kf/kfarchiv/2006/4/nagy.html> ; PÉTERFI Rita: A könyvtárhasználati szokások alakulása a számítógép- és az internethasználat tükrében. = Könyvtári Figyelő. 53. évf. 2006. 4. sz. 469–485. p. (<http://www.ki.oszk.hu/kf/kfarchiv/2006/4/peterfi.html>)
83. NAGY Attila: Változás vagy folytonosság avagy új/régi olvasók Újbudán? = Új Pedagógiai Szemle, 2006. 1. sz. 24–47. p.; NAGY Attila: Olvasás és értékrend. Változási tendenciák az olvasási szokásokban. = Könyvtári Figyelő, 2007. 1. sz. 9–27. p.; NAGY Attila: Közelebb az olvasás és értékrend összefüggéseinek felderítéséhez. = Valóság. 2007. 11. sz. 61–70. p.
84. NAGY Attila: Számadás a talentumokról. Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2003. május, 17–19. p.
85. Olvasásra nevelés és pedagógusképzés. HUNRA konferenciák előadásai. Szerk. Nagy Attila. Bp. : OSZK KMK, 1994. ; A többkönyvű oktatás felé: könyv – és könyvtárhasználati módszerek, példák. Szerk. Nagy Attila. Bp. : OSZK KMK. 1995. ; Olvasásfejlesztés, könyvtárhasználat – kritikus gondolkodás: szócikkmásolástól a paródiáirásig. Szerk. Nagy Attila. Bp. : OSZK ; Osiris. 2001. (<http://mek.oszk.hu/04200/04216/04216.pdf>)
86. BOCSÁK Veronika – BENKŐ Zsuzsa – HÖLGYESI Györgyi: Olvass nekem! Kalauz szülőknek, óvónőknek, tanítóknak a gyermekkönyvek útvesztőjében. Bp. : Trezor, 1995. 316 p.
87. Nagy Attila: Számadás, 15. p.
88. Amikor az osztályt 1983-ban a módszertani és oktatási osztállyal vonják össze, s ezzel önállósága megszűnt, az osztály névtábláját is eltávolították. Jordán Katalin volt az, aki azt eltette, s még évek múlva is őrizgette az Olvasáskutatási osztály feliratot.
89. NAGY Attila: Számadás, 19. p.
90. SZELENYI Iván: Javaslatok a KMK keretében kibontakoztatható szociológiai kutatási tevékenységre. Bp. : KMK, 1968. [Kézirat] 13–14.p.

18. kép

A finn-magyar kutatás résztvevői 1987-ben

Ül: Nagy Attila, mögötte: Sz. Nagy Lajos, Yrjö Varpio, Leena Kirstinä, Lőrincz Judit és Pertti Vakkari

19. kép

Kamarás előadása 1968-ban egy KMK rendezvényen

20. kép

Nagy Attila, Fogarassy Miklós és a tolmács Plovdivban 1984-ben

21. kép

Nagy Attila, Gereben Ferenc 1986-ban egy nemzetközi konferencián Szófiában

22. kép

Kamarás István, Arató Antal, Pápayné Kemenczey Judit, Nagy Attila, Papp István a nyolcvanas évek közepe táján

23. kép

Olvasótábori hangulat a hetvenes évek második felében, középen Katsányi Sándor

24. kép

HUNRA tanács 2006-ban

Kocsis Éva, Steklács János, Nagy Attila, Gereben Ferenc, Kaszás Veronika, Péterfi Rita, Kádárné Fülöp Judit

Könyvtárosok véleménye a KMK-ról

Enyhén szélhámos összefoglalás

VAJDA Kornél

Az alant olvasható írás alcímében található jelző, tartalmával éles ellentétben, ezúttal komolyan veendő. Vagyis valóban szélhámos összefoglalásról van szó. Szélhámos e munka egyrészt azért, mert nem pontosan meghatározott, a különböző felmérési szabályoknak (reprezentativitás, súlyozottság, a mintavételi előírásoknak való megfelelés, stb., stb.) megfelelő fogalmakkal és eszközökkel dolgozik, mert nem kérdőíves tesztek adatainak elemzésére épül, hanem néhány írásos visszaemlékezésre, javarészt azonban könyvtárosokkal való beszélgetésekre, csevegésekre, anekdotázásokra, illetve meglehetősen szubjektív benyomásokra, sokszor csupán emlékekre, vagy ami még rosszabb, emlékek emlékeire „alapoz”. A szerző mentségére szóljon, hogy viszonylag nagy merítésű anyaggal dolgozott, hisz – önfeledt perceiben szeretné elhitetni magával, hogy néhány évtizeden keresztül személyesen ismert minden magyar könyvtárost – valóban sokakkal beszélgetett, és hát mi másról, természetesen a szakmáról, ezen belül igen gyakran a KMK-ról. De szélhámos e kis dolgozat azért is, mert neveket, mármint a beszélgetőtársak neveit eltitkolja. Teszi ezt két okból is. Egyrészt azért, mert senki sem hatalmazta fel arra, hogy a kötetlen beszélgetés hozadékát közzétegye, másrészt azért, mert persze át-, illetve újrafogalmazta az elhangzottakat, vagyis – lehet, hogy kicsit „meghamisította” őket.

Ismertség

Egy olyan országban (és rendszerben), amelyben a felnőtt lakosságnak csak a töredéke tudta megnevezni saját országgyűlési képviselőjét, amelyben – megbízhatónak tűnő felmérések szerint – a felnőtt lakosságnak alig több mint egyharmada tudta, ki az ország miniszterelnöke (pedig, mondjuk *Lázár György* esetében erre több mint tizenkét éven át lett volna mód), egészen különös és meglepő, hogy a KMK-ról jószerivel minden magyar könyvtáros tudott. Miként volt, miként vált ez lehetségessé?

Első helyen tán a KMK szakkönyvtárát, az ország egyetlen könyvtártudományi szakkönyvtárát muszáj említeni – sokak vélekedése szerint. Hisz aligha volt lehetséges, hogy valaki elvégezze – könyvtár szakon a főiskolát vagy az egyetemet úgy, hogy be se tette lábát a KMK-ba. A kötelező olvasmányok szinte mindegyike innen, csak innen volt elérhető, megszerezhető. Úgy tűnik, hogy a könyvtáros társadalom, a szakma számára a KMK szakkönyvtára volt és maradt a KMK „kapuja”. De nem az egyetlen kapu. Igen sokan említették, hogy a KMK-hoz annak kiadványain keresztül jutottak el. Ki az *Új Könyveket* volt kénytelen sűrű rendszerességgel forgatni, kinek a referálólapra volt szüksége, mások a könyvtári statisztikákat említették (persze úgy, hogy saját könyvtáruk helyezése érdekelte őket, nem az egész statisztikai adathalmaz), ismét mások a KMK oktatási tevékenységére hivatkoztak, a legkülönbözőbb képzésekre és továbbképzésekre, amelyeken – előbb-utóbb – szinte minden könyvtárosnak „jelenése volt”. De nem kevesen említették azt sem, hogy a KMK inspiciálta könyvtárakat, vagyis a különböző könyvtári felülvizsgálatok során ismerkedtek meg a KMK-val, amelyeket ugyan a minisztérium könyvtári osztálya rendelt el (és vezetett), de nagyjából KMK-s munkatársak hajtottak végre. Sokan vélték úgy, hogy a különböző konferenciák, kutatási összefoglalók, vitadélutók, vitadélutánok ismertették meg őket a KMK-val, a KMK „levegőjével”, hangulatával, hozzáállásával. Megint mások a személyi kapcsolatokra hivatkoztak:

problémáikkal nyugodtan fordulhattak *Papp István*hoz, *Szente Ferenchez*, *Bereczky László*hoz (stb.), és mindig kaptak valamit. Tény és való, hogy míg a minisztérium könyvtári osztályára csak keveseknek, a könyvtárvezetőknek volt bejárása, addig a KMK mindenki számára nyitva volt, és bizony – mondták többen is – egy délelőtt vagy délután négy-öt KMK-sal is lehetett tárgyalni, beszélgetni, problémázni. Ráadásul – ezt is sokan állították – itt nem volt értelme, jelentősége a „suba a subához, guba a gubához” mondásnak. Főigazgató sokszor egyszerű munkatárssal tárgyalt, mert úgy vélte, abban a kérdésben tőle kaphat tanácsot, eligazítást, „egyszerű”, „mezei” könyvtáros nyugodtan bekapogtathatott osztályvezetőkhez, az igazgatóhoz. Ez a kérdéskör azonban már átvezet(het) minket egy másikhoz.

Személyi-személyes kapcsolatok

Informális kapcsolatoknak is nevezhetnénk őket. A KMK-sok, szinte kivétel nélkül, otthon voltak a terepen. Részint, mert sokat és sokféle utaztak, „szálltak ki”. Aligha volt olyan KMK-munkatárs, persze érdemi munkatárs, aki nem járt – többször is – szinte minden hazai könyvtárban. És nem csak felülvizsgálatok alkalmával. Sőt, legtöbbször nem is azok alkalmával. Hanem egy sajátos kötődés okán. Szinte minden KMK-s munkatárssal volt saját(os) szakterülete. Ki az állományalakítás „felelőse” volt, ki az olvasáskutatásé, ki a katalógizálásé (csak később neveztetett bibliográfiai leírásnak), ki az osztályozásé, ki a helyismereti munkáé, ki a gyerekkönyvtári feladatoké, stb., stb., stb. Nos, ezek a munkatársak természetesen a saját szakterületükön dolgozókkal tartották a kapcsolatot. És ezt beszélgetőpartnereim messzemenően visszaigazolták. Szinte mindenki arról, azokról szólt, akik saját szakjában működtek. Velük azután a kapcsolat korántsem maradt, maradhatott szigorúan szakmai. Hál’istennek. Mélyen emberi, baráti viszonyok alakultak ki, kötődések, amelyek csak használtak a szakmaiságnak. Ilyesféle kap-

csolatok, kapcsolódások tucatjairól árulkodnak a megnyilvánulások. De csak egyik, talán nem is a legfontosabb oldaluk, aspektusuk ez. A könyvtáros magányos lény. Saját könyvtárba zárva él és dolgozik. Hogy tudja, mások, tőle távolban élő kollégái hogyan állnak azokkal a dolgokkal, problémákkal, amelyekkel ő is küszködik, közvetítőkre van szüksége. Erre az a néhány országos vagy helyi összejövétel (például a vándorgyűlések) aligha elegendő. Annál inkább tűnik – sokak szerint – megoldásnak, és a KMK éppen ezt tette, ha informálisan is, a személyi kapcsolatok. A KMK-munkatárs elmondta, elrecitálta, hogy ezt vagy azt máshol, messzi vidéken hogyan csinálták-csinálják. És itt jön be még egy szempont. Igen sokan mondták, hogy a külföldi tapasztalatokról, trendekről nem annyira az egyébként – szerintük – oly kiváló referálólapból értesültek, értesülnek, hanem egy-egy személyes beszámolóból. Papp István szinte végtelen tekintélyét (és vele a KMK-ét) nem utolsósorban abban vélük felfedezni a megnyilatkozók, hogy ő abszolút otthon volt a nemzetközi könyvári életben. És nemcsak a szakirodalomban, hanem – mutatis mutandis – a nemzetközi könyvtári életben is. Ahogyan ők egy-egy KMK-s munkatárstól értesültek erről-arról, úgy Papp István az IFLA (és még egy csomó más) „nagyfejűitől” tudott olyan dolgokat is, amik nem foglaltattak írásba. Egyáltalán, a személyes kapcsolatok nyitottak leginkább ajtót-ablakot a világra. Már csak azért is, az önkritikus megjegyzések száma igen jelentős, mert régebben az idegen nyelven olvasás nem volt épp mindennapos a hazai könyvtári világban. A KMK-ról az a hír járta, némi, de csak némi joggal, hogy itt más a helyzet. Mindenki minden nyelven olvas. A KMK tekintélyéhez ez jócskán hozzájárult.

A KMK és a politika

Tán már előjáróban említenem kellett volna, hogy cikkem címe is komolyan veendő. Könyvtárosok véleményeit sorjáztatom, nem politikusokét. Hogy a politikának, a kultúrpolitikának volt véleménye a KMK-ról, az kétségtelen. Legfőbb igazolása ennek talán az lehetne, hogy mennyi ún. igazoló jelentést kellett a KMK-soknak írniuk. Figyeltek odafönn rájuk. De, jóllehet igen fontosnak tartanám, hogy e politikusi, kultúrpolitikusi vélemények is összegyűjtsenek és bemutattassanak, értelmeztessenek, ám ez a dolgot erre nem vállalkozik. Hanem akkor mire?

Elsősorban arra, hogy bemutassa, miként vélekedtek a könyvtárosok a KMK politikai státusáról. A legtöbben liberalizmusát (ez akkoriban még nem volt szitokszó, sőt!) emelték ki. Azt, hogy mindenről lehetett a megbotránkozás, a megbotránkoztatás legkisebb veszélye nélkül is szólni, tárgyalni. Csak a szakmai érvényesség, a racionalitás számított, dogmák sehol. A másik, persze az előzővel összefonódó, jellegadónak tűnő vonást talán demokratizmusnak lehetne mondani. Egyik beszélgetőpartnerem még jóval eredeti élménye után is csodálkozva mesélte sztoriját. Egy „közönséges”, beosztott KMK-szal beszélgetett, amikor annak megszólalt a telefonja. Az illető felvette, majd eléggé indignálódva mondta a készülékbe, hogy dehogy. Ez marhaság. Nem, nem, ezt semmiképp... Mikor megkérdezte partnerét, hogy kivel beszélt ilyen nemfinoman, az minden rájátszás, fenékkerítés nélkül, egészen természetesen, mindennaposan azt válaszolta: Papp Pistával, az igazgatóval. Úgy tűnik, az ilyesmit tekintették akkor (és tekinthetnénk ma is) demokráciának. A liberalizmus, a racionalitás, a demokrácia levegője, légköre volt – beszámolóik szerint – jellemző a KMK-ra. Vannak ennek igen érdekes személyi konzekvenciái is. Sokan vélték úgy, hogy *Futala Tibor** is nagy KMK-s volt, pedig csak a kezdeti

* Futala Tibor 1959 és 1960 között volt a KMK Könyvtártudományi osztályának munkatársa, 1961–62-ben az OSZK Igazgatási osztály csoportvezetője lett. 1962 és 1979 között a Műv. (Kult.) minisztérium könyvtári osztályán dolgozott.

időkből, alig egy évig volt az, ám személyisége, liberalizmusa, demokratizmusa, racionalitása (stb.) sokak szemében végig KMK-szá tették őt, szemben jó néhány minisztériumi, könyvtári osztálybéli társával, akiknek nem járt ki ez a „rang”.

A szakmai beszélgetések sokszor és óhatatlanul politikai témákat is érintettek. A beszámolók szerint a KMK-ban soha nem kellett óvatoskodni, figyelni, ki lépett be a szobába, mikor kell abbahagyni a beszélgetést a legfrissebb szamizdat kiadványról stb. A KMK-ban – mondták sokan – , inkább feltöltődött az ember, olyan politikai információkhoz is jutott, amilyenekhez vidéken nem, vagy nemigen lehet, lehetett. Pesze, sokan megjegyezték azt is, hogy könnyű azoknak, akik az angol, francia és német nyelvű nagy nyugati lapokat, folyóiratokat (is) forgatják. A szabadság sós, tengeri levegője vette körül az embert, ha a KMK-ba lépett – mondotta egyik beszélgető-partnerem, bizonyosan nem kevés túlzással.

Negatív instanciák

Talán túlságosan is szép kép alakul lassan (nem én alakítom, alakul az magától, az anyag sugalmait szerint), ám vannak azért negatív instanciák is. Eleinte úgy véltem (láttam), hogy a nagy KMK-s generációt, a harmincas években születetteket (Papp István, Szente Ferenc, Győri Erzsébet, Gerő Zsolt, Vera, Bereczky László, Horváth Tibor stb.), no és persze a nagy öreget (Sallai István) soha senki nem kritizálta. Őrájuk – véltem – mindenki csak felnézett. Az igazi kritika a későbbiekre érte. A fiatalabbakat, akik mintegy a készbe ültek be, akik a nagyok érdemeiből éltek, és akikkel kapcsolatban olyanféle megjegyzések is elhangzottak, hogy, idézem: „Jön egy felfuvalkodott taknyos, idegen szavakkal spékelt előadást tart, miszerint minden rossz, amit eddig csináltunk, és egészen másként kellene nekilátni a dolgoknak. No, ezzel jól kifogtuk. Ráadásul semmi gyakorlati tudása sincs. Talán még nem is látott könyvtárat belülről.” Noha ilyen kemény bíráló szavakkal alig-alig találkoztam, az

határozottan érzékelhető volt számomra, hogy a negyvenes vagy ötvenes években születettek közül néhányan nem nyerték el a szakma általános tetszését. Miért? Úgy tűnik, hogy elsősorban azért, mert valamiképp megbontották azt a finom egyensúlyt, amely a nagyoknál elmélet és gyakorlat, óvatos, szinte szerves növekedés-fejlődés, valamint radikális reform, radikális változás-változtatás közt – állítólag – fennállt és funkcionált. Ám, bármennyire érzékelhető is ez a részint generációs, részint radikalizációs határ, elsősorban azt jeleníti meg, hogy az idők jártával sokasodik, sűrűsödik a kritikai hang, amely persze mindenkor a feltűnőbb jelenségekre, eseményekre reagál. De találhatunk kritikai hangokat még a nagy generáció kapcsán is. Mintha a radikalizáció – egy kissé visszamenőleg is – negatív megítélést nyerne. *Sallai István* minden ötletéből elméletet és új módszert csinál Papp István, hogy aztán azt „rákényszerítse az egész magyar könyvtárügyre” – mondta valaki. Többen azért bírálták a KMK-t, mert túlságosan elit-jellegű, mert minden demokratizmusa ellenére csak a „hochműveltek” klubja, mert mindig többet és mást akar, mint ami lehetséges, stb.

Az említett kritikai megjegyzések, negatív megítélések azonban jórészt szórványosak. Van azonban egy elég általánosnak tűnő nem kritikai hang, hanem inkább alapállás. Ez a gyakorlat embereinek talán természetesnek, de mindenképp jogosnak tűnő tartózkodása a teóriáktól, az elmélettől, a levegőben lebegő, megvalósíthatatlan ideáktól, ami nem, vagy nemcsak azt jelenti, hogy ilyenekre nincs szükség, csupán azt, hogy azért a legfontosabb mégis az, ami „idelent”, nálunk, a szakmában történik. Ez az alapállás persze sokban jogos. Nem cáfolatát, de sajátos új értelmezését, csaknem azt mondanám visszavételét a „nagy legenda” jelenti.

A nagy legenda

Szinte minden megnyilatkozó úgy vélte, véli, állítja, hogy a KMK legnagyobb, legfőbb, igazi leistungja, kunststückje az volt, hogy a szocia-

lizmus építése közepette, szocialista jelszavakat felhasználva, Leninre, Krupszkájára, miegyéb-
re hivatkozva, segített felépíteni egy minden
ízében nyugati, igazi könyvtári rendszert, igazi
könyvtári struktúrát, igazi könyvtárügyet. Az
elképzelés valami csodaszerűnek láttatja a dol-
got. Valahogy oly módon, amint újabban *Deák
Ferenc*-ről szokás szólni: „Andalító spektákulum:
a megalázottságából, levertségéből tápászkodó
magyar közönség gyönyörködhet benne, hogy a
minden cím és rang nélküli magánember, Deák,
úgy játszik a világbirodalommal, mint macska
az egérrel. Zseniális!..Azóta is minden magyar
státuszférfiú ezt a nagyszerű húzást akarja megis-
mételni: semmi erőfeszítés, csak a már meglévők
összekombinálása, néhány zseniális sakkhúzás
(nem siettetjük a partnert), csak semmi mély-
ség, jó pszichológia és *voilà!*” Nos, ez a nagy
legenda bizonyosan nem igaz. De persze sokan
elandalodhatnak rajta. A legenda ugyanis épp
azt hagyja figyelmen kívül – és erre persze nem
kevesen, de azért nem is túl sokan (egy intranzi-
gens könyvtárosi kisebbség) felfigyeltek, és meg
is fogalmazták, – hogy ehhez a zseniális játsz-
mához nemcsak végtelen türelem, de mindenek-
előtt végtelen munka volt szükséges. Az imént
említettük az ideák világát, a valóság fölött való
lebegést. Ehhez, magyarul szólva a fejlett nyugat
könyvtárügyének igen alapos és mélyreható, a
szakirodalmat is, az épp játékban lévő trendeket
is, magát a nyugati könyvtárügyet is, könyvtá-
rosokat is alaposan ismerni kellett, hisz az idea
éppen ez volt, ebben állt. Ez már magában is
óriási, soha be nem fejezhető munka. Ám mégis-
csak a kisebbik része a dolognak. Mert, az ideát,
ideákat le kell hozni a toposz noétoszból. És ez
volt ám az igazi produkció. Egy szinte minden
ízében ellenséges, vagy legalábbis mindennek
ellenálló, mindent lelassító, egy folyton foly-
vást akadékoskodó, anyagi, ideológiai, gyakor-

lati és sokszor csak a restségből fakadó érveket
erőszakkal keresztülvinni szándékozó világban
kellett erre sort keríteni. És – mint a nagy le-
genda számos híve, szinte mindenki tudja, – ez
sikerült. Szóval a nagy legenda mégiscsak igaz.
Elfeledkezve csak a munkáról van. De hát, ha
az elvégezve?

A legenda, tudjuk, irodalmi műfaj. Szóval fik-
cióval, irodalommal van dolgunk? Bátran fe-
lelhetünk igennel, ha felidézzük magunkban az
arisztotelészi megállapítást: az irodalom filozo-
fikusabb, mint a történelem. Az előbbi a lényeg-
ről szól, az utóbbi csak egyes tényekről.

Szélhámos összefoglalást ígértem előljáróban.
Azt hiszem, beváltottam ígéretemet.

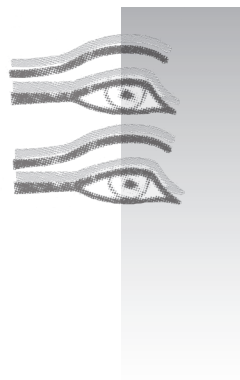

A szakmai közvéleményben a KMK-ról kialakult
kép árnyalására, Vajda Kornél összegzésének
hitelesítésére a továbbiakban olyan könyvtá-
rosok gondolatait mutatjuk be, akik a KMK aktív
éveiben (is) meghatározó szerepet töltöttek be a
hazai könyvtárügyben. A szerkesztőség kérése
az volt hozzájuk, próbálják felidézni kapcsolatu-
kat a KMK-val, mondják el, mit gondoltak/nak a
KMK-ról, emlékeik szerint mit várt el a szakma
az intézménytől és mennyiben tudott ennek a
szerepnek a KMK megfelelni, kikkel, milyen fel-
adatok során kerültek kapcsolatba és kiket tar-
tanak a KMK emblematisz alakjainak.

Nagyon köszönjük *Arató Attilának*, *Bényei Mik-
lósnak*, *Gyuris Györgynek*, *Varga Bélának* és
Tóth Gyulának, hogy vették a fáradságot és
megosztották velünk gondolataikat.

(A szerk.)

VISSZAEMLÉKEZÉS, ÉS KÖSZÖNTÉS

ARATÓ Attila

Arató Attila a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár igazgatója volt 1963–1991 között.

Állami Díjas, Szabó Ervin-émlékermes könyvtáros.

A Könyvtári Figyelő szerkesztősége kérésére ragadtam tollat, vagy még inkább azért, mert úgy éreztem, hogy tartozom a szakmának és az ünnepeltnek is „közös múltunk” véleményezésével, ahogyan én látom, láttam, s megéltem aktív éveim időszakában.

A mai könyvtáros-generációnk fiataljai kedvéért bemutatkozásként el kell mondanom, hogy a közös múlt azt a közel három évtizedet jelenti, amit a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár igazgatójaként töltöttem el 1963-tól 1991-ig. Pályám során több aspektusból is módom volt a KMK létét, működését látni, tapasztalni és megismerni. Intézményvezetőként mindenekelőtt a saját könyvtárunk, könyvtárosaink, s a megyei könyvtárhálózat vonatkozásában, később a megyei könyvtárak igazgató tanácsának elnökeként az egész közművelődési hálózatot érintően, majd az OKDT-tagjaként az egész magyar könyvtárügy

érdekében végzett munkáját, teljesítményét. A kezdetektől közel fél évszázad választ el, kizárólag megélt tapasztalataimra, s emlékeimre támaszkodva idézem, idézhetem fel azt, amit ma is lényegesnek, és igaznak érzek. A hosszú idő és a magas kor selejtezi, szűri az emlékeket, de talán megvan az az előnye, hogy az igazán fontosak és értékállóak maradnak meg. Visszaemlékezésről lévén szó, ez szükségszerűen szubjektív lesz. Ezt vállalnom kell, de mivel a különszám bizonyára tartalmaz még hasonlóan szubjektív írásokat – az egészből valós kép bontakozhat ki.

A KMK történetére, szervezetére, funkciórendszerére nem kívánok utalni, hiszen ez többé kevésbé ismert, és e tárgykörben objektív értékelések, tanulmányok jelentek és jelennek meg. Egyet közülük mégis kiemelnék, mivel a KMK történetének azt a szakaszát jeleníti meg, amelyiknek magam is részese, szereplője vol-

tam. *Bereczky László* aktív időszakom végén megjelent tanulmányában a KMK létrejöttét megelőző időszak elemzését a társadalom és a könyvtári rendszer alakulásának függvényében írta meg. Tanulmánya korrekt és tárgyyszerű, alapvető megállapításaival teljesen egyetértek. Magam számára így fogalmazhatom meg: a KMK elválaszthatatlan a könyvtárügy mindenkori állapotától, annak szerves, nélkülözhetetlen része, eredményeivel s hibáival együtt. Az egész magyar könyvtári rendszer, de mindenekelőtt a közművelődési könyvtárak vonatkozásában ez az állítás az általam ismert időszakban bizonyítható a KMK egész tevékenységében. Ha nem lett volna, ki kellene (kellett volna) találni.

E hosszas bevezető után a Szerkesztőség kérdéseinek figyelembe vételével, részben azokra válaszolva írom a következőket. Hangütésként első közvetlen tapasztalatomat idézem fel. Kezdő igazgatóként, 1963 első felében bemutatkozó látogatást tettem a KMK-ban. *Barabási Rezső* akkori igazgató fogadott. Végig vezetett a Múzeum utcai épület helyiségein, megismertetett vezető munkatársaival, köztük *Sallai Istvánnal*, és az akkori osztályvezetőkkel. Jólesően érzektem azt az oldott közvetlen emberi, szakmai légkört, őszinte érdeklődést, ahogy hozzám, kezdő pályatársukhoz viszonyultak. Látogatásom végén megkérdeztem Barabási Rezsőtől, hogy összegzésül mit ajánlana nekem, mint új vezetőnek. Válasza így hangzott. „*Ha valami jót vagy újat hallassz a könyvtárügyben, a megyei könyvtárakban, menj el, és személyesen, nézd meg! És figyelj Sallai Pistára!*”. Barabási Rezsővel ezután nem sokszor találkoztam, de ez a tanácsa jónak és időállónak bizonyult. Sallai Pista bácsit, – mindannyian így neveztük – remélem, hogy mai fiatalabb könyvtárosainknak sem kell bemutatnom. A magyar könyvtárügy kiemelkedő, meghatározó személyisége volt, embernek is nagyszerű, példamutató, szeretetre méltó. Visszatekintve erre az időszakra, úgy látom, szerencsésnek mondhatjuk magunkat, hogy a KMK induló éveiben, amelyek egyben a magyar könyvtári rendszer, mindenekelőtt a közművelődési könyvtárak számára is a kibon-

takozás éveit voltak, olyan emberek voltak az élen, mint Sallai István, Sebestyén Géza – , hogy csak a legjelentősebbeket említem, – akiknek emberi, szakmai kvalitásai jelentősen hozzájárultak ahhoz, hogy e korszak társadalmi, ideológiai, politikai meghatározottságának korlátai, a magyar könyvtárügyben kevésbé voltak érezhetőek, mint a kulturális élet más területein. Kinevelték tanítványaikat, akik a stafétabotot tőlük átvették.

Az első konkrét segítség, amit a KMK-tól kaptam, első igazgatói évemhez és Sallai István személyéhez kötődik. Ekkor fejeztük be a könyvtárunk felújítási munkálatait és ekkor tértünk át a szabadpolcos rendszerre. Ehhez jelentős segítséget adtak Sallai István személyes látogatásai és konkrét javaslatai. Ezt az akkor az egész magyar könyvtárügy fejlődése szempontjából korszakos jelentőségű folyamatot segítette a *Szabadpolcos közművelődési könyvtár* című KMK-kiadvány, amelyik szintén ebben az évben jelent meg, *Sallai István* és *Vargha Balázs* írásaként. Ide kívánczok, hogy leírjam abbéli meggyőződésemet, hogy Vargha Balázs feltétlenül azok közé tartozott, akik a KMK védjegyei voltak, és rangot adtak az intézménynek. Munkássága elsősorban a gyermekkönyvtári területen éreztette pozitív hatását, de ismertsége, és népszerűsége túlterjedt a könyvtárügyön.

Első munkakapcsolataim, közül szívesen idézem fel a nagy közművelődési könyvtárak mintagyűjtőkori szabályzatának kidolgozását. Három megyei (Hajdú, Szabolcs, Borsod) és két városi (Debrecen, Miskolc) könyvtár igazgatóinak és vezető munkatársainak team-munkájaként készítettük el a KMK felkérésére. A megbeszéléseket felváltva tartottuk a résztvevő könyvtárakban. A végtermék egy vaskos kötetben a KMK kiadásában jelent meg 1968-ban, *Ónódy Miklós* bevezető tanulmányával. Azért említem éppen ezt az első közös munkáink sorából, mert nagyon jó hangulatú, a KMK és a hálózati központok kapcsolatára többségében jellemző együttműködéssel készült, helyet adva baráti beszélgetéseknek és termékeny őszinte vitáknak. Ugyanakkor módot ad emlékezni a KMK egyik „védjegyére”,

Ónódy Miklósról például, akitől lehetett tanulni, és akire mindig lehetett számítani szakmailag és emberileg egyaránt. Nevéhez fűződik az *Új Könyvek* állománygyarapítási tanácsadó sorozat megindítása a KMK egyik legfontosabb kiadványsorozataként. Ónódy korai távozása, tragikus balesete egy baráttól fosztott meg.

Országos érdekű és jelentőségű volt – szerintem – a KMK tevékenységében, hogy figyelte a könyvtárak kiadványtermését és az országos érdekűek megszületéséhez és kiadásához segítséget nyújtott. Nekünk több ilyen kiadványunk volt, közülük itt csak hármat említek: Az *Alföld folyóirat repertóriumát*, *Sebők Vilma* munkája (1973); a *Tájékoztató jegyzék vezetői számára 1968–89*, és a *Könyvtári kiadványok* c. (információ- és kiadványcsere sorozat) 1973–89-ig létező havi füzetei és éves kumulációi. Ezek országos jelentőségű szolgáltatássá a KMK révén válhattak,

Véleményem szerint a KMK tevékenysége elsősorban a könyvtárügy irányítását, fejlesztését, ezen keresztül a vezetők munkáját (pl. az MM Könyvtári osztályát, a hálózati központokat, s a szakma húzó egyéniségeit) segítette, szolgáltatta. Tehette ezt azért is, mert jó volt a vezetők és a munkatársi gárda kiválasztása. A már idézett nevek után mindenekelőtt *Papp Istvánra* és utódjára, *Szente Ferenc*re, gondolok. Közös jellemzőjük volt, hogy mindketten a szakmából jöttek, ahol már bizonyították rátermettségüket, képességeiket. Jól ismerték a szakma gyakorlatát, problémáit, s a könyvtárak helyzetét. Többségében elmondhatjuk ezt a KMK szakembergárdájáról is. Ezt tartom egyik leglényegesebb tényezőnek a tekintetben, hogy az intézmény színvonalasan és eredményesen tudta betölteni feladatát a magyar könyvtári rendszerben. Mindketten elkötelezettek voltak a magyar könyvtárügynek; színvonalas, eredményes jó munkát végeztek.

A fentiekén túl a KMK és vezetőinek helyzetét, munkájuk eredményességét jelentősen befolyásolta az a szerteágazó kapcsolatrendszer amelyben tevékenykedtek. Gondolok itt mindenekelőtt az OSZK egészére, vezetésére, az MM Könyv-

tári osztályára, a Magyar Könyvtárosok Egyesületére, s a hálózati központokra. Az intézményes és a személyes kapcsolatok milyenségének sok tekintetben meghatározó szerepe volt és elválaszthatatlan a KMK és vezetői tevékenységének értékelésétől. Ez azonban egy külön tanulmány tárgya lehet. Megítélésem és tapasztalataim szerint a KMK mint intézmény és az ott dolgozók többsége az általam ismert időszakban egy percre sem szakadt el a szakmától, a gyakorlattól és annak művelőitől. Közénk tartozónak, közvetlen munkatársainknak érezhettük őket, akikkel őszintén beszélhettünk, gondjainkról, bajainkról, sikereinkről egyaránt. Ehhez hozzá kell tennem, hogy ez a viszony kölcsönös volt, hiszen a KMK minden tevékenységében kötődött a könyvtárakhoz, mindenekelőtt a hálózati központokhoz s az ott dolgozó szakembergárdához. Közös felmérések, elemzések, szakmai irányelvek, a tankönyvtári munka, oktatás, képzés, továbbképzés, tudományos publikációk sorozata bizonyítják mindezt, amelyek csak a szakma legjobbjainak részvételével születhettek meg.

A hazai könyvtártörténet különböző időszakában a KMK egyes tevékenységköre kiemelkedő fontosságot nyert. Ilyen volt például a könyvtáros létszám gyors felfutása idején a szakképesítés hiányát pótló különböző tanfolyamok szervezése, a tankönyvtárak életre hívása, működtetése, a tantervi anyagok kidolgozása. Ez a tevékenység mindaddig nélkülözhetetlen volt a szakma számára ameddig az iskarendszerű könyvtárosképzés teljes rendszere ki nem épült. A könyvtári munka gazdagodása, differenciálódása mindvégig igényelte a KMK ilyen irányú tevékenységét, gondolok itt például a gyermekkönyvtárosok, zenei könyvtárosok képzésére, a számítógép-kezelői tanfolyamokra stb.

Túl nem értékelhető fontos jellemzője volt a KMK munkásságának, hogy mintegy pótolva a korabeli könyvtáros-társadalom nyelvtudásbeli hiányait, folyamatosan gondoskodott különböző kiadványaival, sorozataival arról, hogy magyar nyelven is tájékozódhassunk a nemzetközi könyvtári szaksajtóban megjelent publikációk-

ról és rajtuk keresztül, az egyetemes könyvtárügy helyzetéről, aktuális eseményeiről. Ezzel a szolgáltatásukkal elősegítették, és gerjesztették azt a gyakorlatban is megindult folyamatot, ami nagyobb közművelődési könyvtárainkban - akkor már az irányító szervektől is támogatva - a szabadpolcos rendszerre áttéréssel megindult. Ennek a folyamatnak mintegy betetőződését a public library vita lezárását, szemléleti és könyvtárpolitikai legalizálását, jelentette Sallai István röpirata, amely az OKDT 1968-ban tartott ülésén *A közművelődési könyvtárügy fejlődési iránya, különös tekintettel a magyar közművelődési könyvtárügyre* című előterjesztés elfogadásával vált követendő stratégiai fejlesztési irányú. A KMK történetének a rendszerváltásig terjedő időszakában ezt a Sallai István nevével fémjelzett dokumentumát tartom legjelentősebbnek a hazai közművelődési könyvtárügy alakulása, fejlődése szempontjából. Ez korszakos jelentőségű tett volt, mert végleg megszabadította a közművelődési könyvtárakat a századeleji gyökerű, „népkönyvtári koncepció” maradványaitól, ezzel eltüntette a szemléleti korlátokat a fejlődés útjáról.

Pályám közel három évtizedes időszakában az általam betöltött feladatkörök által meghatározottan, szinte minden káemkás munkatárssal volt személyes kapcsolat, nehéz közülük bárkinek a nevét leírnom munkájuk minősítéseként. Így a szerkesztőség kérdésére a következő nevek, mint a KMK „védjegyei” inkább csak az én személyes kapcsolataimban többet szereplő személyeket jelölnek. Őket is, részben terjedelmi okok miatt, csak felsorolás szerűen, mint jó kollégákra, osztályos társaimra jólesően emlékezve sorolom neveiket: *Arató Antal, Bereczky László, Fodor András, Fogarassy Miklós, Gerő Zsoltné, Győri Erzsébet, Horváth Tibor, Kamarás István, Katsányi Sándor, Nagy Attila, Urbán László, Pelejtej Tibor, Skaliczki Judit, Vajda Kornél*,... stb. A felsoroltak szerintem mindenképpen a KMK érdemi és értékteremtő munkatársi gárdájához tartoztak.

Amikor 1991-ben az Igazgatótanács dobogókői ülésén elbúcsúztam társaimtól és a szakmától,

Szente Ferenc kért tőlem interjút. Többek között rákérdezett arra, hogy a közös múltunk és a jelen ismeretében a jövőt hogyan látom. Mivel ma sem tudnám jobban megfogalmazni, nézzék el nekem, ha most akkori önmagamát idézem: (Az interjú megjelent a Könyvtári Levelező Lap 1991. 3. számában.)

„Felgyorsultak a társadalmi mozgások, ha mi nem tudunk vele lépést tartani, elkerülhetetlenül oda jutunk, hogy a könyvtárügy széttagoltsága növekszik. [...] Amilyen öröm, hogy a társadalom pluralizálódik és sokközpontúvá válnak a szakmák is, gazdagodik a munka, sokan mondanak véleményt, és esetleg sokaknak van lehetőségük saját elgondolásuk megvalósítására, olyan veszélyes, ha hiányzik a rendszer szempontjából nélkülözhetetlen kooperációs készség, a törekvés, hogy ne sikkadjanak el a legfontosabb célok, hogy ne kerüljenek a fontos és nem fontos dolgok egymás mellé, és hogy ne adja fel a könyvtárügy az értelmes egységes szemléletű programját. A sok törekvés és jó szándékú kezdeményezés koordinálását el kell látni, és azoknak a szervezeteknek a munkáját, amelyek ezt eddig is elősegítették, fontossá kell tenni a szakmának, támogatni és igényelni kell. Gondolok itt elsősorban a nemzeti könyvtárra, azon belül a KMK-ra. Kell egy műhely, amelynek minden kezdeményezés érdekes és megméretésre érdemes. Ezt elengedhetetlennek tartom, mert életképes rendszert nem lehet csinálni máshogy, mint intézményesen. A minisztérium szerepe átalakul.[...] a könyvtári érdekekre nézve életveszélyes széthúzó erők keletkezhetnek, amelyeknek, ha nincs meg a természetes kontrolljuk és levezetésük, akkor éppen az érdemi cél vesz el a preztízs-harcokban.”

Mindezeket befejezésül azért írtam le, mert jól összegzi véleményemet a KMK-nak a magyar könyvtárügyben betöltött szerepéről, alapításától a rendszerváltásig terjedő időszakban. Lehet, hogy akkor túl sötétben láttam, lehet, hogy nem. Ezt csak az elmúlt két évtizedet ismerő mai pályatársaim ítélik meg. Az idézet akkori és mai meggyőződésemet is tartalmazza, abban az értelemben, hogy ezt a feladatot vállalni, és jól

ellátni tudó intézményre a könyvtárügy egészséges fejlődése, jövője szempontjából feltétlenül szükség van és lesz. Tudom, hogy az azóta eltelt két évtized társadalmi változásai, az Európai Unió létrejötte, csatlakozásunk, s mindenekelőtt az információs „forradalom” a számítógépesítés, az internet térhódítása stb. sok tekintetben átírta

a könyvtárüggyel, a könyvtárakkal s a könyvtárosokkal szembeni elvárásokat, de ez már legyen a maiak gondja. Ugyanakkor örömmel veszem tudomásul, hogy a Könyvtári Intézet, mint a KMK utódja létezik, és gondot fordít elődje megbecsülésére.

Emlékmorzsák a Könyvtártudományi és Módszertani Központról

BÉNYEI Miklós

Bényei Miklós a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár igazgató-helyettese volt 2005-ig, jelenleg a Debreceni Egyetem Informatikai karának oktatója, a Könyvtári Figyelő szerkesztőbizottságának a tagja.

Mint oly sokan mások a szakmából, én is egyetemistaként hallottam először a Könyvtártudományi és Módszertani Központról, vagy ahogy már akkor is emlegették, a KMK-ról. A hatvanas évek eleje volt ekkor, fiatalok voltunk, akárcsak maga az intézmény. Tanáraink, néha idősebb társaink szavai nyomán valamiféle misztikus ködben lebegett a szemünk előtt az épület, és az abban folyó munka. Némelyekről legendákat és anekdotákat meséltek, amelyeket – mivel közelebbről nem ismertünk senkit, semmit – vagy

elhittünk, vagy nem. Olykor-olykor egy-egy kötelező vagy ajánlott olvasmány szerzőjét azonosítottuk, de emlékezetem szerint személyes kapcsolatba a KMK egyik munkatársával sem kerültem. Mire végeztünk (1966-ban történt), mégiscsak tudatosult bennünk, hogy a Könyvtártudományi és Módszertani Központ a hazai könyvtári élet egyik igen fontos elméleti és gyakorlati műhelye. Olyan műhely, ahol a lendületes fiatalok és a tapasztalt idősebbek jól összeforrt, egymást kiegészítő csapatként munkálkodnak a

magyar könyvtárügy korszerűsítéséért, az élenjáró módszerek széles körű megismertetéséért. Formálódó, gazdagodó szakkönyvtárának állományára a fővárostól távol élő könyvtárosok is támaszkodhattak, hiszen nemcsak szakbibliográfiai összeállításával, hanem kölcsönző szolgáltatásával is segítette a vidéki kollégákat.

Földrajzilag magam is messze távolodtam az egykori alma matertől és az intézménytől. Korán kialakult azonban a hol lazább, hol szorosabb munkakapcsolat, és ez a kontaktus mindmáig eleven. Jóformán pályakezdőként, a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár szaktájékoztatójaként 1967 őszén kaptam akkori igazgatómtól, *Arató Attilától* azt a feladatot, hogy a gazdaságirányítási reform bevezetésének időpontjára készítsek elő egy havonta megjelenő kurrens bibliográfiát, a politikai (párt-, tanácsi, szakszervezeti) és a gazdasági vezetők rendszeres tájékoztatására. Az ötletről kikértük a KMK véleményét is, és a megkérdezett munkatársak az elképzelést mind az indítás előtt, mind később élénken támogatták. Később országos szolgáltatássá izmosodott, és ebben jelentékeny része volt az intézmény kedvező, bátorító magatartásának is. A tájékoztató szolgálat debreceni kiépítésére és színvonalának fokozatos emelésére irányuló törekvéseinket megerősítették az 1970-ben lezajlott harmadik könyvtárügyi konferencia előremutató, ma divatos kifejezéssel: a nemzetközi trendekhez igazodó ajánlásai, valamint az 1972-ben közzétett, a közművelődési könyvtárak nagy léptékű, differenciált fejlesztését célzó szakmai irányelvek is. A majdani történeti elemzés tárgya lehet (remélhetőleg lesz) annak kimutatása, hogy ezekben a dokumentumokban mennyire és milyen módon tükröződtek a KMK dolgozóinak elgondolásai (biztos vagyok benne, hogy számtalan ponton kimutatható a közvetlen hatás).

Az első igazi közös munka – és az elsőre az ember mindig szívesen emlékezik! – pár évvel későbbre, a hetvenes évtized elejére datálható. Ekkortájt „szerelmesedtem bele” a helyismereti tevékenységbe, olyan mértékben, hogy ez

a szerelem mindmáig, közel negyven év múltán is kikezddhetetlen. S a „könnyű Katit táncba vinni” szindróma jegyében egy új, mint később kiderült, tartós kalandra vállalkoztam: a KMK illetékes referenseinek biztatására hozzáfogtam egy módszertani útmutató megírásához (amelyet aztán még néhány tankönyv, jegyzet követett). A honismereti mozgalom és a helytörténetírás fellendülése, valamint a helyi politikai mozgás átmeneti megpezdülése országsszerte megnövelte a lokális információk iránti érdeklődést, és immár nemcsak a megyei, hanem a kisebb könyvtáraknak is reagálni kellett ezekre az igényekre. Az adott periódusban úgy látszott, hogy az imént említett szakmai irányelvekben „B” kategóriába sorolt városi és járási könyvtárak lehetnek azok, amelyek viszonylag rövid időn belül képesek felzárkózni a helyismereti szolgáltatás terén a megyei központokhoz. A szükség és a lehetőség kettős felismerése először a KMK berkeiben érlelődött meg. Jómagam a „*Helyismereti tevékenység a „B” típusú könyvtárakban*” címmel összeállított füzetrel próbáltam hozzájárulni az ügy sikeréhez. Szakmai munkásságom egyik fontos eredményének tartom, hogy az elvetett mag kisarjadt: büszke örömmel emlegetem (tanítványaimnak is) – nem egyszer követendő mintaként – azokat a városokat és községeket, ahol a mi ösztönzésünkre a lelkes kollégák kitartó, szorgos gyarapító és feldolgozó munkával szép lokális gyűjteményt (manapság adatbázist) hoztak létre.

A KMK sokat tett a hazai helyismereti szolgáltatás kiteljesedéséért. A hetvenes években az MKE Bibliográfiai Bizottságával közösen szervezett tanácskozások és az itteni előadások, hozzászólások szövegét közreadó kötetek (*Vajda Kornél* szerkesztésében) rendkívüli segítséget nyújtottak a módszertani alapozáshoz, az egységes szemlélet kialakításához és megszilárdulásához. *Fogarassy Miklós* – szintén a KMK munkatársa – volt az egyik kezdeményezője a helyismereti kutatók kézikönyvének szánt sorozatnak, amelyben igen-igen hasznos összeállítások jelentek meg. Nem fogom fel kudarcként, hogy

a lokális bibliográfiai szintézis végül is nem született meg (talán túlméreteztük a koncepciót), mert közben helyismereti címjegyzékek sokasága látott napvilágot, és napjainkban is a hazai bibliográfiai irodalomnak talán ez a legdinamikusabb ága. Mindannak, ami az elmúlt bő másfél évtizedben a könyvtári helyismereti tevékenységben történt (így a külön szervezet létrejött, az országos konferenciák folyamatosága, a lokális információ-szolgáltatás kötelezettségének törvénybe iktatása stb.) a gyökerei a KMK harminc-harmincöt esztendővel ezelőtti erőfeszítéseiben keresendők.

Noha ritkán találkoztunk, és személyes emlékeim száma meglehetősen csekély, ifjúkorom egyik szakma etalonja a Könyvtártudományi és Módszertani Központ akkori igazgatója, *Papp István* volt. Már-már azt hittem, végképp megfakulnak akkori élményeim, amikor nemrég egy kutatási téma kapcsán egykorú dokumentumok sokaságából idézhettem fel alakját. Hajdan is úgy véltem, most pedig, jókora idő elteltével, de a források ismeretében meggyőződéssel állíthatom, hogy az ő vezetői ténykedése jelentékeny mértékben meghatározta az intézmény fejlődését, a KMK az ő irányításával válhatott a szakmai megújulás motorjává. A szakterület iránti mély elkötelezettsége, kivételes munkabírása, felkészültsége és rendkívüli nemzetközi jártassága, az új iránti fogékonysága, szellemes vitakultúrája, íráskészsége, emberi jóindulata és egyéb pozitív tulajdonságai mindig elismerésre készítették a hallgatót, a partnert. Egyetlen konkrét példa: mi, hajdú-bihariak odaadó figyelemmel szemléltük azt a javaslatát, amelyet a hetvenes évek végére beígért, ám meghiúsult debreceni megyei könyvtárépület kivitelezésére kidolgozott. Vele együtt álmodoztunk, és bár az álom elszállt, a tanulság megmaradt, és úgy hisszük, ez a terv az elektronizáció korában is időszerű, apróbb módosításokkal megvalósítható lenne.

Amikor egy kissé hosszúra nyúlt vargabetű után a nyolcvanas-kilencvenes évtized fordulóján ismét visszatértem a könyvtáros pályára (amitől

persze sosem szakadtam el igazán), egy újabb, a KMK által indított akció részese lehettem. Még az ún. rendszerváltozás előtt, pontosabban annak éppen a küszöbén a kulturális kormányzat engedélyezte a Kossuth Lajos Tudományegyetemen az informatikus könyvtáros szak létesítését. Újdonság volt; az egyetem vezetői az általuk megismert külföldi példák nyomán a megnevezéssel is érzékeltetni akarták, hogy a számítástechnika könyvtári alkalmazására is fel kell készíteni a hallgatókat. Alighogy 1989 őszén megkezdődött a tanítás, a KMK oktatási osztálya, név szerint *Csapó Edit* osztályvezető megkereste az egyetemet azzal a kéréssel, hogy elsősorban a fővárosi könyvtárak azon diplomás munkatársai számára, akik nem rendelkeznek könyvtáros szakképzettséggel, megszervezhesen egy humán informatika kiegészítő szakot. Gyors előkészítés, kellő érdeklődés, egyértelmű siker. Később a vidéki kollégák is jelentkezhetek a levelező képzésre, és többen éltek is ezzel a lehetőséggel. A hazai könyvtárügy számos vezető személyisége emlegeti jó szívvel ezt a kurzust, amely néhány éves működése során jelentős szerepet játszott az informatikai szemlélet meghonosításában, elterjesztésében. Engem eleinte annyiban érintett a dolog, hogy a debreceni egyetem külső oktatójaként a Könyvtártörténet című tantárgyat tanítottam. Tanítottam? Ez így, a szó szoros értelmében semmiképpen sem igaz. Valójában a hallgatók házi dolgozatot írtak, ki-ki szabadon választott könyvtártörténeti témáról (természetesen megszabott követelményekhez igazodva), és ezt a munkát értékeltem, osztályoztam. A tanulságokról a szaksajtó hasábjain is beszámoltam. A dolgozatok némelyike kifejezetten tudományos igénnyel született, és vagy teljes egészében, vagy rövidítve nyomtatásban is napvilágot látott. A módszer bevált, és miután a KMK tapasztalatait hasznosítva a levelező tagozatot (kiegészítő és másoddiplomás változatban) áthelyeztük Debrecenbe, a történeti stúdiumot itt szintén így teljesítették.

Nagyjából ez idő tájt zajlott le a Könyvtártudományi és Módszertani Központban az a komoly

visszhangot kiváltó, feszültségektől sem mentes szakfelügyeleti vizsgálat, amelybe az átvilágítás kezdeményezője és vezetője, *Horváth Tibor* engem is bevont. (Fiatal kutatók figyelmébe ajánlom: érdemes lenne egyszer történetileg feldolgozni a közelmúltnak ezt az érdekes epizódját.) Nagyon szép, megtisztelő feladatot kaptam: a KMK, azon belül főként a könyvtártudományi szakkönyvtár bibliográfiai tevékenységéről kellett véleményt formálnom. Kettős élményben volt részem: életemben először (és mindeddig utoljára) közelről láthattam e műhely munkáját, érdemi beszélgetéseket folytathattam a munkatársakkal, betekintheztem a kívülálló elől elzárt titkokba; egyúttal igen kedvező benyomásokra tettem szert, a jelentésemben csupa jót írhattam mind az *Új Könyvek* és az *Új Periodikumok* c. állománygyarapítási tanácsadóról (holott az elsőről éppen egy válságos szituációt követően kellett nyilatkozni), mind az Eseménynaptár negyedéves füzetéről, mind a MAKSZAB (*A magyar könyvtári szakirodalom bibliográfiája*) c. összeállításról és a MANCI (*Magyar és nemzetközi cikkek*) c. számítógépes adatbázisról, mind a *Könyvtári Figyelő* külföldi és a HLISA (Hungarian Library and Information Science Abstracts) hazai referátumairól. Talán szabad idéznem az 1993. december 12-én kelt beszámolómmal végső summázatát: „A KMK szakkönyvtárának bibliográfiai tevékenységében a keretek kialakultak: a hazai szakirodalomról teljességre törekvő tájékoztatást nyújtanak a magyarországi könyvtárosoknak és a válogatott anyagról informálják a külföldi szakembereket; a nemzetközi szakirodalomról egyrészt a bibliográfiai leírás

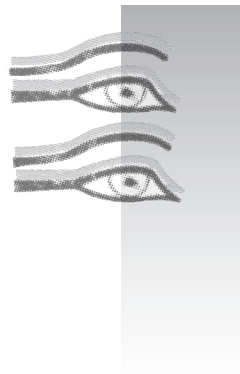
szintjén, másrészt referátumokban adnak szelektív felvilágosítást.”

Minekutána a kilencvenes évek elejétől a szakmai közélet sűrűjébe kerültem (a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár helyismereti osztályának vezetőjeként, pár év múlva igazgató-helyetteseként, közben másodállású egyetemi oktatóként, majd szakfelelősként, társadalmi megbízatással az Magyar Könyvtárosok Egyesülete Bibliográfiai Szekciójának elnökeként, később az MKE Elnökségének tagjaként, és így tovább), a Könyvtártudományi és Módszertani Központtal, illetve az 1997-es törvény alapján ebből átszervezett Könyvtári Intézettel állandó kapcsolatot tartottam. S immár nyugdíjasként tartok még ma is. Az intézet jóvoltából – egyebek között – közreműködhettem a könyvtárpolitika stratégiai célkitűzéseinek kimunkálásában, közelebbről a könyvtáros pályakép távlatos vonásainak megrajzolásában. Jegyzetet írhattam a helyismereti munka alapjairól az asszisztensképző tanfolyamok számára. Csakis hálás lehetek azért, hogy a Könyvtári Intézet a „Továbbképzés felsőfokon” című remek sorozatában két tanulmánykötetet is kiadta (*Genius loci – A helyismereti tevékenységről, Legyen minden helységben olvasóintézet*). Mint könyvtárosnak és történész-kutatónak egyaránt nagy elismerést jelentett, amikor felkértek a Könyvtári Figyelő tanácsadó testületében, későbbi szerkesztő bizottságában való részvételre. Szeretném hinni, hogy olykor-olykor én is hozzájárulhattam a KMK, illetve a Könyvtári Intézet feladatainak színvonalasabb ellátásához.

A KMK és én

GYURIS György

Gyuris György 1992–2002 között volt a szegedi Somogyi Károly Megyei és Városi Könyvtár igazgatója, Szinnyi József-díjas könyvtáros.

Nem vagyok emlékező típus, mivel tudom, a memória igen csalóka, ezért a szerkesztőségnek kétszer is kellett kapacitálnia, hogy a Könyvtártudományi és Módszertani Központról szóló összeállításba írjak valamit. Amikor elkezdtem gondolkodni, hogy mit is kéne a számítógépbe pötyögtetni, rájöttem: nem kell emlékezni! Hű maradhatok önmagamhoz, és bár szubjektív leszek, mégiscsak tényekről fogok írni, hiszen könyvtárosságomat, könyvtári szakképesítésem kizárólag a KMK-nak köszönhetem.

Bő két év segédmunkálkodás után kerültem 1961 januárjának első napjaiban részmunkaidős raktárosnak a szegedi Somogyi-könyvtárba, és – gondolom, a pálya elnőiesedése miatt is – még az év őszén beiskoláztak a két és fél éves KMK-s könyvtárosképző szaktanfolyamra. Indexemet még *Sebestyén Géza* írta alá, az 1964. március 7-i keltezésű bizonyítványt pedig *Barabási Re-*

zső szignálta. A középfokú tanfolyamokat 1959 őszén indította meg az intézet, először kétéves időtartammal. Az első tanmenetekről nincs tudomásom, de két évvel később igazán jól kidolgozott tantervvel és jól használható tankönyvekkel találkoztam. Könyvtártan, könyvismeret, irodalomismeret, címleírás, osztályozás, neveléslélektan és természetesen ideológiai tantárgyak szerepeltek a gyakorlatra fölkészítő gépírástanulás mellett, és valamelyes nyelvi képzést is kaptunk a szakszöveg megértéséhez. Alaposan átgondolt, megszervezett (már ekkor több mint 30 különböző tankönyv, füzet állt rendelkezésre) tanfolyamon vehettem részt, ami megfelelő módon fölkészített a pályára.

De nem feledhetem a továbbképző tanfolyamokat sem: a kézi lyukkártyák könyvtári alkalmazásáról (1969-ben: 30 óra), a könyvtári osztályozással kapcsolatban (1974/1975-ben: 1 év),

a Speciális dokumentumok a könyvtárakban (1979: 1 félév), a dokumentum-leírás oktatása (1981-ben: 3 hónap), a Commodore 64 számítógép (1985-ben: 5 nap) és a személyi számítógép alkalmazása könyvtári területen (1986-ban: 4 nap) témakörében. Akármelyikre gondolok vissza, jobbnál jobb előadók, előadások jutnak eszembe. A szakterület legjobb ismerői tartották a foglalkozásokat, vezették a gyakorlatokat. S a tanultakat jól föl lehetett használni a hétköznapiakban.

És amikor igazgatóvá választásom után pályázó társaim pörbe szólítottak a hiányzó felsőfokú szakképzettségem miatt, ismét a Könyvtártudományi és Módszertani Központ vizsgabizottsága előtt adott feleleteim biztosították a könyvtári rendszerszervező szakképesítést a könyvtárvezetői munkához 1993-ban. Úgy vélem, nem kell magyaráznom, hogy miért gondolok hálával és megbecsüléssel a KMK oktatási tevékenységére.

Visszalapozva az időben, még a szaktanfolyam végzése közben, 1963-ban a feldolgozó csoportba kerültem címeleírónak. Ezzel a dokumentumok formai és tartalmi föltárása életre szólóan könyvtárosi szakterületemmé lett. De itt sem tudtam meglenni a Könyvtártudományi és Módszertani Központ segítségével. Hiszen a *Könyvtári raktározási táblázatok* c. kiadványt¹, melynek segítségével a szabadpolcos könyvek raktári jelzetét állapítottuk meg, a módszertani központ gondozta, 2001. évi utolsó kiadásáig. Az Egyetemes Tizedes Osztályozás 1966-ban megjelent MSZ 4000-66 R számot viselő hivatalos kiadása igen jelentős eltéréseket mutatott az 1958. évi magyar kiadás ideológiai jelzeteit tartalmazó filozófiai és társadalomtudományi táblázataihoz képest. Ennek megfelelően a szakkatalógusok átszerkesztésre szorultak. Ehhez ismét a KMK nyújtott segítséget, amikor 1967-re megjelentette *Babiczy Béla* munkája nyomán² a rövid ideig használatos, de nélkülözhetetlen konkordancia jegyzéket (ugyanígy 1991-ben is³), valamint a táblázatokban időközben bekövetkezett módosítások összesítését.⁴ A

Könyvtártudományi és Módszertani Központ az OMIKK-kal közös kiadásban jelentette meg 1990–91-ben a kétkötetes új ETO-kiadást,⁵ mely természetesen tartalmazta az összes addig végrehajtott módosításokat. E nélkül lehetetlen lett volna az osztályozási munka a közművelődési könyvtárakban.

A katalógusszerkesztés sem maradt ki a kiadványokkal gondozott szakterületek közül. A szakkatalógus-szerkesztési segédlet⁶ különösen a megújult táblázatok alkalmazásához adott nagy segítséget. A betűrendes katalógus szerkesztéséről megjelent útmutató⁷ pedig jó alapot adott a tudatos munkához a módszertani segítségnyújtásban is.

Fontos szerepet játszott a KMK az ISBD-alapú szabványok honosításában, amikor megjelentette az IFLA által készített ajánlásokat 1977 és 1983 között hat füzetben⁸.

A jelzettek mind olyan segédletek voltak, melyek vagy nélkülözhetetlenek lettek a napi munkában, vagy nagy segítséget jelentettek egy-egy jelentősebb átalakítás előtt. Aligha képzelhető el Magyarországon olyan intézet vagy kiadó, mely ezek elkészítésére, megjelentetésére vállalkozott volna. (Jellemző erre, hogy az ETO 2005. évi rövidített kiadását is az OSZK és a Könyvtári Intézet jelentette meg.) Ilyen vonatkozásban tehát nyugodtan mondhatjuk, hogy a Könyvtártudományi és Módszertani Központ pótolhatatlan munkát végzett.

Sokat jelentettek a KMK rendezte konferenciák az állomány föltárásával, különösen a bibliográfiai leírási szabvány változásával kapcsolatban pl. Zalaegerszegen (1973), Kecskeméten (1981), Budapesten (1984) a megértés, megértetés szempontjából. Emlékszem, a bibliográfiai leírás új szemléletét mennyire értetlenül fogadtuk a zalaegerszegi konferencián. Ez is jól jellemzi, hogy az intézet mindig az éppen jelentkező/jelenlévő problémák mentén igyekezett segítséget nyújtani.

Nem hagyhatom szó nélkül, hogy az állománygyarapítási gyakorlatban az Állami Könyvtarjesztő Vállalat könyvrendelési jegyzékei után

üdítő tárgyilagosságot jelentett az 1964 októberében *Ónódy Miklós* szerkesztésében megindult *Új Könyvek*, mely nemcsak objektív könyvismertetéseivel segítette a könyvtárosok munkáját, hanem pontos címfelvételeivel és szakjelzeteivel is. A közművelődési könyvtárosok állományalakítási munkájában ugyanolyan nélkülözhetetlen segédeszközzé vált, mint a fentebb említett kiadványok a föltárásban.

De sorolhatnám az engem személyesen érintő bibliográfiai és helyismereti⁹ konferenciákat, melyek mind-mind értékes tapasztalatcserét, sokszor továbbképzést jelentettek, míg aztán ezek rendezését átvették az MKE megfelelő tag-egyesületei, de a kezdés a Könyvtártudományi és Módszertani Központ érdeme. Vagy a kiadványokat, hogy mást ne említsek: a *Helyismereti kutatók kézikönyveinek* hét kötetét 1974 és 1981 között.

A fentiek mind azt igazolják, hogy a Könyvtártudományi és Módszertani Központ pótolhatatlan szerepet töltött be Magyarországon, elsősorban a közművelődési könyvtárügyben. Megalakulásától folyamatosan a szakma mind hozzáértőbb, tudatos műveléséért tevékenykedett: javaslatok kidolgozásával, kiadványokkal, konferenciákkal, oktatással. Meggyőződésem, hogy a magyar közművelődési könyvtárak a KMK munkája nyomán váltak a 70-es 80-as évekre Közép-Európa egyik legfejlettebb könyvtári szolgáltatóivá.

Aztán „szép csendesen elkövetkezett az a nap, amikor bizonyossá vált, hogy a KMK már nem minden területen képes olyan szolgáltatásokra, amelyek tökéletesen kielégítik a könyvtárak igényeit” – írta Bereczky László¹⁰ 1989-ben. Ő abban látta a hanyatlás okát, hogy az intézet nem vállalta föl eléggé a számítástechnika könyvtári bevezetését. Én inkább úgy gondolom, hogy a könyvtárak a 90-es évekre már önjáróvá váltak, a rendszerváltás pedig olyannyira más körülmények közé penderítette az egyes intézményeket, hogy aligha lehetett az útmutatásra közös nevezőt találni.

A szerkesztő volt olyan szíves, hogy ösztönzés-ként elküldte Rácz Ágnes *A Könyvtártudományi és Módszertani Központ története dátumokban* című kitűnő impúrumát, ami tartalmazta az intézmény négy évtizedének (1959–2000) minden jelesebb eseményét. Ez alkalmat adott egy gyerekes mennyiségi elemzésre is. A 60-as évek eseményei 8 oldalt töltenek meg, a 70-es és a 80-as évek anyaga egyaránt 14–14 oldalt tesz ki, míg a 90-es években már csak 10 oldalnyi esemény jött össze. Talán ez is alátámasztja azt a véleményemet, hogy az intézet fénykora a 70-es, 80-as évek voltak, míg a rendszerváltozás bel- és művelődéspolitikai eseményei, a kulturális gazdasági recesszió elindították a hanyatlást. De a Könyvtártudományi és Módszertani Központ nélkül el sem lehet képzelni, hogy hol tartana ma a magyar könyvtárügy, s nem lenne könyvtártudományi szakkönyvtár sem.

Ami meg a személyességet illeti, szeretettel idézem magam elé mindazokat az intézeti munkatársakat, akikkel kapcsolatba kerültem, hiszen mindegyikükben segítőkész, előzékeny kollégát ismertem meg, s hadd emlékezzek részvétellel mindazokra, akik már a túlvilágon mosolyognak kicsinyes gondjainkon.

Jegyzetek

1. Könyvtári raktározási táblázatok / szerk. Sallai István ; közrem. Veredy Gyula. – 3. kiad. – Bp. : Gondolat, 1961.
2. Az Egyetemes Tizedes Osztályozás : 1958. évi kiadás és az MSZ. 4000-66 R táblázatai közötti eltérések összehasonlító táblázata / összeáll. Babiczky Béla ; szerk. Bereczky Lászlóné. – Bp. : NPI, 1967. – (Könyvtártudományi és Módszertani Központ kiadványai, 15.)
3. Az Egyetemes Tizedes Osztályozás 1977. és 1990. évi rövidített kiadásainak összehasonlító jegyzéke / összeáll. Babiczky Béla ; szerk. Rónai Tamás. – Bp. : OSZK KMK, 1991.
4. Az Egyetemes Tizedes Osztályozás táblázataiban 1966 óta bekövetkezett módosítások : útmutató az ETO rövidített magyar nyelvű kiadásának használói számára / összeáll. Kiszely Olivér, Schneller Károly. – Bp. : KMK, 1972.; — Az Egyetemes Tizedes Osztályozás táblázataiban 1966-1975

- között bekövetkezett módosítások : útmutató az ETO rövidített magyar nyelvű kiadásának használói számára / összeáll. Babiczky Béla. – Bp. : OSZK KMK : OMIKK, 1976.
5. Egyetemes Tizedes Osztályozás : FID Publ. No. 691 / szerk. Babiczky Béla, Schneller Károly. – Rö. kiad. – Bp. : OMIKK : OSZK KMK, 1990-1991. – 2 db; —Utánnyomás: 1993.
 6. Szakkatalógus szerkesztés csoportképzés alapján a közművelődési könyvtárakban / Bereczky Lászlóné és Surján Miklós. – Bp. : NPI, 1968. — (A Könyvtártudományi és Módszertani Központ kiadványai); — Szakkatalógus szerkesztés csoportképzés alapján / Bereczky Lászlóné és Surján Miklós. – 2. átdolg. bőv. kiad. Bp. : OSZK KMK : OMKDK, 1981.
 7. A betűrendes leírókatalógus szerkesztése közművelődési könyvtárakban / Bereczky Lászlóné. – Bp. : NPI, 1974.
 8. ISBD/M : a könyvek nemzetközi szabványos bibliográfiai leírása (1977). — ISBD/G : a nemzetközi bibliográfiai leírás általános szabályai (1979). — ISBD/NBM : a nem-könyv anyagok nemzetközi szabványos bibliográfiai leírása (1980). — ISBD/A : a régi könyvek nemzetközi szabványos bibliográfiai leírása (1983). — ISBD/PM : a nyomtatott kotta nemzetközi szabványos bibliográfiai leírása (1983). — ISBD/S : az időszaki kiadványok nemzetközi szabványos bibliográfiai leírása (1983).
 9. Bibliográfiai: Szeged (1974), Debrecen (1974), Zalaegerszeg (1975); — Helyismereti: Eger (1971), Miskolc (1972), Szentendre (1976, 1986), Kecskemét (1977), Budapest (1982, 1983, 1985), Vác (1994), Sopron (1995).
 10. Harmincéves a KMK / Bereczky László == Könyvtáros. – 39. évf. 9. sz.(1989. szeptember), p. 528.

Emlékeim a KMK-ról

ROMÁN Lászlóné

Román Lászlóné a pécsi Baranya Megyei Könyvtár igazgatója volt 1978 és 1991 között, Szabó Ervin- emlékérmes könyvtáros.

Húsz éve vagyok nyugdíjban, és bár nem szakadt meg a kapcsolatom a könyvtáros-társadalommal, különösen pedig a volt munkahelyemmel, mégis sok, saját könyvtáros múltammal kapcsolatos, emlékezésre érdemes esemény kihullott a memóriámból.

Ahhoz, hogy hitelessé tegyem mondandómat, szükségem lenne azokra az írományokra, amelyek a KMK-val és munkatársaival való kapcsolatokat, kapcsolatunkat dokumentálhatnák. Ezek – természetesen – a Megyei Könyvtárban

maradtak, ahol most zajlanak a Tudásközpontba való átköltözés munkálatai, a terep tehát nem alkalmas a dokumentumok felkutatására (talán nem lett volna felesleges összehívni egy memoria-frissítő beszélgetésre az egykori „prominens” kollégákat.)

A negyven évből kb. 35 évet számlál a mi kapcsolatunk. Igazából akkor kezdődött, amikor az Egyetemi Könyvtárban töltött 17 év után belecsöppentem a közművelődési könyvtárügybe.

Úgy emlékszem, hogy az egyetemi könyvtárak körében nem volt olyan ázsiója a KMK-nak, mint a közművelődési könyvtárak világában. Talán, mert az egyetemi környezetben nagyobb volt a szuverenitás? Az is lehet, hogy tévedek, és mindössze arról van szó, hogy a megyei könyvtárba igazgatónak kerültem, és ebből a sarzsiból pedig más kapcsolatok épültek, mint az egyetemiből. Igaz, egy időben az egyetemi könyvtárban igazgató-helyettes is voltam, és ebben a minőségemben – az igazgató helyettesítése címen – sokszor kellett a fővárosba utaznom, de a megbízatásaim inkább a minisztériumba, a Kovács Máté-féle tanszékre, a szakterületi központ szerepét betöltő Országgyűlési Könyvtárba és más nagykönyvtárakba szóltak, nem a KMK-ba. Arra sem emlékszem, hogy a KMK munkatársai gyakorta megfordultak volna a Pécsi Egyetemi Könyvtárban. Rémlik, *Papp István* járt ott.

Tapasztalataim szerint a közművelődési könyvtárak körében a KMK-nak fontos szerepe és komoly tekintélye volt. Azt mondhatnám, hogy a szakmai irányítást sokkal inkább tőlük várták a közművelődési könyvtárak, semmint a minisztériumtól. A KMK szakmai tekintélyét emelte, hogy eleget tudott tenni és a gyakorlatban eleget is tett ezeknek az elvárásoknak. Ebben elsősorban az ott dolgozók magas szakmai és általános műveltsége, valamint emberi magatartása játszott szerepet. Gondoljunk vissza: nem kényeztette el a „mezei” könyvtárakat/könyvtárosokat a felsőbbség az odafigyelésével! A KMK munkatársai és a könyvtárosok szakmai/emberi kapcsolatát érzékelni lehetett az országos, regionális vagy éppen helyi rendezvények, tanácskozások (vándorgyűlések, konferenciák, szakmai jellegű tervek, dokumentumok vitája) alkalmával is. Nem emlékszem olyan esetre sem, hogy a KMK ne tett volna eleget a helyi szakmai rendezvényekre szóló meghívásoknak. Summa summarum: a KMK eleget tudott tenni és eleget is tett annak a szerepnek, amelynek eljátszására létrehozták.

Ami a Baranya Megyei Könyvtár és a KMK kapcsolatát illeti: mondhatni kiváló volt! Maximális segítséget kaptunk/kaptam mind a problémáink

megoldásához, mind a kezdeményezéseink kivitelezéséhez. Néhány példa:

Távol álljon tőlem az „előzmények” bírálata, de az igazság az, hogy igen rossz állapotban volt a megyei könyvtár, amikor odakerültem. Az első segítséget a KMK-tól kaptam. Annak érdekében, hogy ne kerüljek az „új seprű jól seper” unszimpatikus szerepébe, eljött hozzánk a KMK-s brigád és állapotfelmérést végeztek. Megállapításaikra hivatkozva könnyebb volt változtatni a megváltozhatatlannak hitt állapotokon, hisz szakmán belüliek, és intézményen kívüliek voltak. Ha jól emlékszem, *Papp István*, *Szente Ferenc* biztosan tagjai voltak a „brigádnak”. Mindenesetre sokáig ennek a vizsgálatnak a megállapításai képezték a hivatkozási alapot a fenntartónál és a munkatársaim körében. Óriási segítség volt ez nekem/nekünk.

Nagy szolgálatot tett a KMK az egész magyar könyvtárügynek a szakmai irányelvek kimunkálásával. Ezek az „*Irányelvek*” – ami a közművelődési könyvtárügyet illeti – a bennük foglalt követelményeket, a könyvtárak működési feltételeit és működési paramétereit tekintve, az akkori feltételek között inkább egy szép vízió volt, semmint megvalósítható szakmai normagyűjtemény. Feltehetően külföldi tapasztalataikat is becsempészték a követelmények közé, csak-hogy itt(hon) hiányoztak a külső és belső feltételek. Ennek ellenére az „*Irányelvek*” szerepe a könyvtárügy társadalmi mozgására” fejlődésére gyakorolt hatás szempontjából nagyon jelentős volt. Ezt lobogtattuk, erre hivatkoztunk a könyvtárak fenntartóival vívott harcban (bizony harc volt az) akkor is, ha tudtuk, hogy vajmi kevés esélyünk van a győzelemre. Érvelni lehetett azazal, hogy „nem mi mondjuk, hanem a szakma elméleti krémje, a KMK, hogy milyennek kellene lennie egy közművelődési könyvtárnak”, hogy betölthesse a neki szánt szerepét a közművelődésben.

A nyolcvanas évek meghozták a Baranya Megyei Könyvtár bővítésének lehetőségét. A régi épület szanálásával, új olvasószolgálati szárny és tömörraktár építésével, a szomszédos egyemeletes épület könyvtári célokra történt átengedése-

vel lehetőséget kaptunk arra, hogy egy korszerűbb megyei könyvtár szolgálhassa az igények magasabb szintű kielégítését. Megint szakmai segítség kellett: felmérni mi nincs, aminek pedig lennie kellene, a lehetőségekkel számolva, milyen ésszerű megoldások/kompromisszumok szolgálnák leginkább a célt, milyen legyen tehát az épület, a berendezés, a belső és külső megjelenés stb. Problémáink megoldására megint a KMK sietett a segítségünkre, elsősorban *Urbán László* és *Papp István*. (Emlékszem, Pista sokat fanyalgott, de közben jó szakmai ötleteket mondott, Urbán Laci meg örült, hogy bár szűk területen is, de tervezhetett.) Odafigyelésük kitartott az avatásig.

Óriási szolgálatot tett a KMK a közművelődési és iskolai könyvtáraknak a középfokú képzés évtizedeken át tartó szervezésével, szakmai irányításával. Mindenki emlékezhet rá, hogy a működési feltételek között talán a legsúlyosabb a szakképzett munkaerő hiánya volt. Baj volt az alacsony beszerzési keret, a szűkös helyiség, de könyvtáros nélkül egyszerűen nincs könyvtár. Érdemes lenne az évforduló kapcsán számba venni, hogy a tanfolyamoknak köszönhetően hány fővel gyarapodott a szakképzett könyvtárosok száma. Emlékszem, hogy egy időben olyan magas színvonalú volt a képzés, hogy már-már inkább felsőfokúnak volt nevezhető a

tanfolyam (pl. az egyetemes és magyar könyvtártörténet mellett olvasásszociológiai, olvasáspedagógiai, könyvtárszociológiai, sőt művészet-szociológiai ismereteket is tanultak a hallgatók). Emlékezetem szerint a kilencvenes évek tanfolyamainak volt ilyen „emelt szintű” tematikája. A tanfolyamszervezés lelke *Csapó Edit* volt, aki megszállottan ügyelt a színvonalra.

Van egy érdekes kérdés a „sorvezetőben”, amire csak igazságtalan válasz adható, ebben a tudatban sem akarom megkerülni a választ. Kik voltak azok, akik a KMK „védjegyei” voltak? *Sallai István* (ez természetes), *Papp István* és *Szente Ferenc*. Az ő szerepük vitathatatlan. És a többiek, akik nélkül az említettek szerepe sem lehetett volna kiemelkedő? A KMK gárdája nagyszerű csapat volt, Hogy aztán a csapatépítésben kinek/kiknek milyen szerepe volt, kinek volt „jó orra” arra, hogy egy-egy szakembert beemeljen ebbe a szakmai irányító csapatba, – nem tudom. De abban biztos vagyok, hogy a KMK nélkül a magyar könyvtárügy nem kerülhetett volna az európai élvonalba. Kevés olyan ország volt akkoriban, amelyikről el lehetett mondani, hogy könyvtárai rendszerszerűen működnek. Erről, a magyar könyvtári rendszerről, annak kiépítésében és működtetésében játszott KMK-s szerepről érdemes lenne külön tanulmány írni.

25. kép

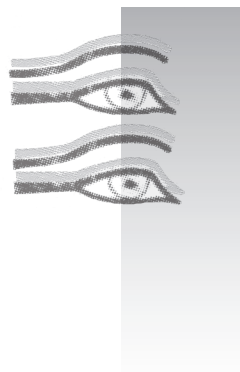
KMK-kirándulás Martinba 1976-ban

(Balról: Tremkó Mária, Pelejtej Tibor, Katsányi Sándor, Bereczky Éva, Sallai István;

Jobból: Kövendi Dénes, Cavalloni Györgyi, Szente Ferenc, Hölgyesi Györgyi, Papp István, Kamarás István.)

Emléknyomok

TÓTH Gyula

Tóth Gyula a szombathelyi Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola Könyvtár- és Információtudományi Tanszékének vezetője volt 1973 és 2004 között. Szabó Ervin-díjas és MKE-emlékérmes könyvtáros.

Könyvtáros eszmélésem és a KMK nagyjából egyidős: 1958–59-re datálom őket. 1961 elejéig a szakirodalomból ismerhettem a KMK megalakulását, de a Berzsényi Dániel Megyei Könyvtárba kerülésem, módszertani csoportvezetői, majd igazgatóhelyettesi mivoltomból fakadóan egész szakmai időszakom egybekapcsolódott a KMK-val. Mivel pályám két szakaszra bontható, kapcsolatam is e szerint alakult a KMK-val, illetve a munkatársakkal.

Az első szakasz (1961–1973) a hálózatszervezés, a végén a nagyobb közművelődési könyvtárak problematikája mentén alakult. 1960. december 1-jén történt munkába állásom első mozzanata a falusi könyvtárak tanácsai kezelésbe adásának levezényléséhez kapcsolódott. Majd felismerve, hogy ez nem oldja meg a kis települések könyvellátásának gondját, más utakat kellett keresni, ehhez Vas megye az ún. szentgotthárdi korsze-

rűsített letét kísérletével kapcsolódott. Később mi is orientálódtunk a kiskörzeti megoldás felé, és mi is sóvárogtunk a bibliobuszért. Az élet a járási szintű (manapság kistérségi) ellátást igazolta. A bibliobusztól is megtudtuk a szakirodalomból, hogy az nemcsak állandó könyvtárral nem rendelkező terepen, de jól felhasználható a kiskönyvtárak állománycseréjéhez is, tehát a kettő összekapcsolható – mint *Sebestyén Géza* tervezte a '40-es években. Természetesen mindent a KMK védőszárnyai alatt tettünk, baráti konzultációk és terepmunka keretében. Viszonyunkra jól rávilágít egy későbbi eset: az ország másik végéből való kollégánál kérdésére, hogy „ti nem teljesítitek a KMK intencióit?” azt válaszolhattam: „de igen, ha magunk is egyetértünk vele.” Vitapartneri volt ez a viszony: vezetésükkel és útbaigazításukkal kipróbálhattunk dolgokat (pl. a tájékoztatás alapjainak lerakása

a kis falusi könyvtárakban, vagy az irodalomkutatások országos hasznosítása, stb.), igényelték véleményünket és tapasztalatainkat és soha nem diktáltak „a felülről jött központi elvtárs” pózában.

Persze más, lényegében minden ügyben is a KMK volt számunkra az iránymutató. A minisztérium (akkortájt *Futala Tibort* leszámítva) nem volt a központi irányítás letéteményese számunkra. Nekünk a szellemi központ a KMK volt. Hallgatóimnak mindig büszkén említettem, hogy Sallai Pista bácsi később híressé lett tanulmányát, az 1972-es szakmai irányelvekben testet öltött új koncepcióját előkészítő munkabizottság egyik (talán az első) megbeszélését Szombathelyen tartotta, ott lehettem fogantatásánál. Talán nem szerénytelenség részemről, hogy Szabó Ervin „tanítványként” volt affinitásom minden olyan törekvéshez, mely a public library eredeti értelmezéséhez közeli hazai törekvéshez kapcsolódott. Úgy tartom, három egyetemem volt: az igazi az ELTE (és mindenekelőtt *Kovács Máté*), a virtuális Szabó Ervin életművének tanulmányozása, a harmadik, a gyakorlati pedig a KMK. Ez utóbbival az elmélet-gyakorlat viszonyának magas szintű megismerésére volt lehetőségem. Az első korszakhoz kapcsolódik még, hogy módszertani csoportvezetőként kezdtem képző-továbbképző tevékenységemet a tiszteletdíjasok alapfokú és továbbképző tanfolyamai szervezésével – természetesen ezt is a KMK védőszárnyai alatt. Majd 1970-ben a helyi szolgálathoz kerülve, a szakrészlegesítés szombathelyi változatában működtünk együtt a KMK-sokkal. A legnagyobb vállalkozás pedig a *Halász László és Nagy Attila* vezette KMK-s kísérlet volt: *Hatásvizsgálat könyvtárban* c., a könyvtári ráhatást folyamatában kipróbáló olvasáslélektani és -pedagógiai vállalkozás. (Azóta sem tudom eldönteni, kudarc volt-e, hogy az akkor egyik legkorszerűbb megyei könyvtár és a jól felkészült, elhivatott olvasószolgálatos társaság meglehetősen csekély hatást tudott gyakorolni az olvasókra. Máig vallom, hogy a közművelődési könyvtár az otthoni, a családi magánkönyvtár kiegészítésére, toldalékaként jött létre és az a feladata, hogy

(ki)szolgálja a hozzáfutóknak az igényeit. A könyvtár a szolgáltatásaival nevel, s kevésbé a könyvtárosok által.)

Ilyen múlttal a legtermészetesebb volt számomra (volt egyetemem mellett) a KMK-ra támaszkodva tanszékszervezéshez fogni, a főiskolai könyvtárosképzésbe (gyér előzmények után) bekapcsolódni. Az első segítségkérő utam a KMK igazgatójához vezetett, aki akkor *Papp István* volt, s aki (a segítség megígérése és mindvégig megtartása mellett) rögtön a fejemhez vágta, miért tőlük kérek oktatási segédleteket, miért nem csináltak a kollégáim tíz év alatt? Ott nem, de magamban igazat adva, később *Ferenczi Zsuzsával*, *Csáki Pállal*, *Pálvölgyi Mihállyal* magam is írtam jegyzeteket, szerkesztettünk szöveggyűjteményeket. Amikor pedig *Katsányi Sándor* lett az Oktatási osztály vezetője, napi munkakapcsolatban álltunk, s együtt dolgoztunk a már említett segédletek mellett a képzés továbbfejlesztésén (a szociológiai, pedagógiai, pszichológiai, majd a könyvtártechnikai, számítógépes, stb. ismeretek beépítésén), ha úgy tetszik egy egészen más tudásanyagú és mentalitású könyvtárosság kialakításában. Együtt dolgoztunk a korábban szaktanfolyamot és tanítóképzőt végzetek főiskolai különbözeti államvizsgájának lebonyolításában. Fordítva: mi pedig közreműködtünk az asszisztensképzés tankönyvének többször átdolgozott változataiban. Akkortájt kezdett megvalósulni *Varjas Bélának* az 1950-es évekbeli, majd *Kovács Máténak* a '70-es évek fordulóján született elképzelése, hogy jöjjön létre a könyvtárosképzés és -továbbképzés teljes vertikumát átfogó könyvtári intézet. (Persze az eredeti elképzelés szerint az egyetemi tanszék lett volna a központ.) Hogy igazán nem lett azzá, abban előbb az egyetemi tanszékvezető partnerségének hiánya, majd 1986 után *Katsányi* távo-zása is közrejátsz(hat)ott.

Hogy miben láttam a KMK szerepét az oktatásban? Nem csak most, kezdettől azt a véleményt képviseltem, hogy fél évszázad után nagy nyereség, hogy a könyvtárosképzés a(z felső)oktatásügy része lett. Minden szakembert legjobb ebben a keretben képezni. (Hogy milyen lett

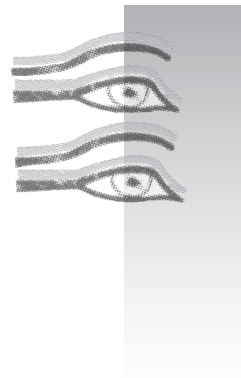
volna, ha kifutja magát a könyvtárosgimnázium, csak találgatni lehet.) Hiszek a gyakorlat – elmélet – gyakorlat összefüggésében, ha úgy tetszik abban, hogy az elmélet a gyakorlat általánosításából születik. Ezért a továbbképzés, az újdonságok, a legkorszerűbb megoldások megismertetése viszont a gyakorlattal legközelebbi viszonyban lévő KMK-hoz illik jobban. (Diplomát, tudományos fokozatot az állami felsőoktatás keretében lehet kiadni.) Véleményem szerint az alap- és középfokú képzést – mivel közel áll a praktikumhoz és nincs a közoktatásban helye – a KMK végezte, illetve vezetésével a tankönyvtárak csinálták a legjobban. Voltak szép számmal, akik az alapképzést mind átadták volna a KMK-nak – ez csak zavart okozott, amit utólag kellett valami módon korrigálni. Ebben voltak vitáink KMK-beli kollégákkal, ez néha rivalizálást hozott magával, de a vita előbbre is vitt. Miként jeleztem korábban, mivel a felsőoktatás keretében nem sikerült, s mivel a KMK a magyar könyvtárügy elismerten szakmai középpontja volt, szívesen vettem (volna), hogy a KMK – mintegy központi szervező szerepkört betöltve – kezében legyen a könyvtárosképzés vezénylese.

Úgy éreztem, hogy nagyjából az 1980-as évtized közepéig nem volt a KMK-nak „gyenge pontja.” Ezért csak módjával említettem nevet, mert Sallai Istvántól és Sebestyén Gézától kezdve, Kende Ferike nemzetközisig mindenben felkészült és segítőkész munkatársakat

ismertem meg. Később kezdtek megjelenni a szakmához alig értők, de a nagyobb baj, hogy azt megtanulni vagy megismerni sem akarók, hivatástudattal nem rendelkezők. Azt hiszem, hogy a Könyvtári Intézet már csökkentett szerepkört kapott. (A személyi észrevételeim így is érvényesek. *Vargha Balázs*, *Szabados László* vagy *Sebő Ferenc* és mások is kívülről jöttek, de azonnal megtanultak, mert akartak tanulni „könyvtáriul”, KáeMKásként gondolkodni. Mindenkinek a maga területén tekintélye volt a könyvtárakban, noha soha nem akarták ráerőltetni akarataikat, hanem vita/partnerként meggyőzni egymást. Meggyőződésem volt mindig a személyiség döntő szerepe a könyvtárügyben, s az is, hogy a KMK nélkül a magyar könyvtárügy nem emelkedhetett volna (nyugat)európai mércével mérhető magaslatokba. Az külön bravúr volt, hogy diktatórikus viszonyok között a közművelődési könyvtárak a szocialista népkönyvtártól mind közelebb jutottak a polgári közkönyvtárhoz. Igaz, a KMK-ban *Sebestyén Gézától*, *Sallai Istvántól* (*Kovács Mátétól* is) mindenki elsajátíthatta, miként kell – a Szovjetunióra hivatkozva – a legjobb polgári demokráciáktól eltanulni-megvalósítani a korszerűt. Lehet, hogy nosztalgia részemről, nekem az igazi KMK a Múzeum utcai volt – hangulatában és szellemében egyaránt. (Ami nem jelenti azt, hogy az ottani élet- és munkakörülményeket kívánnám vissza!)

26. kép
Norvég könyvtárosokkal
Skaliczki Judit, *Papp István* és
Bobokné Belányi Beáta

Egy meghatározó intézmény évtizedei a magyar könyvtárügyben

VARGA Béla

Varga Béla a Veszprémi Eötvös Károly Megyei Könyvtár igazgatója volt 1961 és 1991 között; Szabó Ervin emlékérmét és Köztársasági Érdemérmét kapott munkásságáért.

Nem szívesen írok visszaemlékezést, pedig a legtöbb ember (így én is) idős korában leginkább a régmúlt idők történeteiről mesél, azért is mert fiatalabb barátai és ismerősei (talán) azt várják, remélik tőle, hogy érdekes, netán tanulságos történeteket hallhatnak. Mindezt ideig sikerült ellenállnom a saját magam és mások csábításának, hogy megírjam, és meg is jelentessem visszaemlékezéseimet. Mások hasonló publikációit is fenntartásokkal és viszolygással olvasom, mivel a gyakran túlzott szubjektivitás soha nem vonzott. A másik ok: kicsodát érdekelhetnek igazán és őszintén a mai világban az én életem története? Egy ember voltam azon kevesek közül, akit soha senki nem bántott egy olyan korban, amelyben a háború, a forradalom, a politikai és társadalmi rendszerváltás és azok hordaléka volt a meghatározó, és a bántás és intolerancia sokak számára rövidebb-hosszabb

ideig természetes életmódnak számított. Cselelgyerekként a családban, majd kezdő könyvtárosként Békéscsabán, később három évtizedig igazgatóként a veszprémi könyvtárban elsősorban megértést és támogatást, segítőkészséget és szeretetet kaptam. Törekvéseimet, munkámat elismerték, magasabb pozíció, nagyobb presztízsű lehetőség soha nem csábított. Aktív dolgozóként és ma nyugdíjasként is azt csináltam, amit igazán szerettem. Izgalom és szenzáció tehát sehol. Harmadik ok is van: soha eszembe nem jutott, hogy valaha bárkit érdekelhet az én életsorsom, így életutamról és tevékenységemről egyetlen feljegyzést nem készítettem. Az időbeni és más tévedés lehetősége tehát az életkorommal egyenes arányban növekszik. A közelmúltban is barátaim olyan eseményekre hívták fel figyelmemet, amelyeknek valaha ugyan részese voltam, de már régen kiestek emlékezetemből.

Mindezeknek ellenére szívesen vállaltam, hogy a Könyvtártudományi és Módszertani Központ-ra, vagy még inkább annak munkatársaira emlékezzem, másokat emlékeztessenek. (Ha tévedek, elnézést kérek!)

A 20. század második felének, a szocialistának nevezett időszaknak történéseit lehet különböző módon, korabeli egyedi vagy családi történetek és sérelmek, nemzeti vagy ideológiai identitások, napi világnézeti vagy politikai kötődések alapján értékelni. Biztosan némi elfogultság is van bennem, amikor úgy vélem az nem lehet vita tárgya, hogy ezekben az évtizedekben a hazai közművelődésügy legnagyobb sikerű területe a könyvtárak fejlődése, s abban is a közkönyvtári hálózatok megteremtése, az azokban működő intézmények létrehozása, látványosan nagy ívű és páratlanul sikeres működése volt. Ebben a négy-öt évtizedben, tehát történelmileg jelentéktelennek minősíthető hosszúságú időszakban a magyar könyvtárügy minden vonatkozásban (az intézményeknek, azok állományának nagyságát és minőségét, dolgozóinak számát és felkészültségét, valamint az irántuk megnyilvánuló igények nagyságát és sokszínűségét tekintve) olyan mértékű változást és fejlődést produkált, amilyenre a világ bármely országa nagy megelégedéssel tekinthetne, és minden bizonnyal büszke is volna.

Mindezekhez szükség volt politikai, kormányzati, országos és helyi igazgatási (hatalmi) döntésekre is. De az én gondolkodásomban ez a sikertörténet nem valósulhatott volna meg a Népkönyvtári Központ és annak utódjaként megszervezett Könyvtártudományi és Módszertani Központ (KMK), helyesebben az intézményben dolgozó és/vagy ahhoz valamilyen módon, lazább vagy szorosabb szállal kötődő, időt és fáradságot nem ismerő, mindenkor mozgósítható és segíteni kész szakemberek munkája nélkül. Ki tudja ma, hogy Veszprémben Nagy László és Rácz Aranka már 1947-ben konkrét könyvtárhálózati tervet készített, amelyben a falusi könyvgyűjtemények a városi könyvtárakhoz kapcsolódva, azokra közvetlenül támaszkodva azonos színvonalú szolgáltatás lehetőségét biztosították

volna. A tanulmányhoz a szakmai alapokat és támogatást *Sebestyén Gézától*, az igazgatási tanácsokat *Páldy Róberttől* kapták. Ilyen előzmény is kellett, hogy 1949. április 24-én, az akkor Veszprém megyéhez tartozó Mezőszentgyörgy községben, Eötvös Károly házában nyitották meg az országban az első, a veszprémi körzeti könyvtárhoz tartozó falusi népkönyvtárat.

Én is azoknak egyike voltam, akik leltározták, majd a falvakba szállították a Népkönyvtári Központból ládákban érkező könyvtári kötésű könyvek százait, irányították a pácolt fenyőfapolcok átvételét és elhelyezését. 1951 augusztusában részt vettem a motorkerékpárvezető-képző tanfolyamon Budán, majd ott voltam akkor is, amikor *Sallai István* a kor politikai követelményeinek hatására reklámplakát készítésére igyekezett megtanítani másokkal együtt engem is, akinek akkor (talán később is!) egy egyenes vonal meghúzása is gondot okozott.

Az 1950-es évek közepére a megyei könyvtárak hálózati központként is megszilárdultak, a járási székhelyek többségében létrejöttek és fontos feladatokat vállaltak a könyvtári alközpontok, amelyek a falvak többségében kisebb-nagyobb közkönyvtári gyűjteményeket biztosítottak. A szervezőmunkát most már nagyobb részben állandónak tekinthető igazi könyvtári feladatok megoldása váltotta fel.

Ezek egyike volt a könyvtári állomány folyamatos és rendszeres fejlesztésének megszervezése, a korszerű feltárás (cédulakatalógusok) központi és helyi feltételeinek biztosítása. A Népkönyvtári Központ, személy szerint pedig Rácz Aranka ösztönzésére állt össze Kiss Jenő vezetésével az egyetemi hallgatói csoport, amely 1955 nyarán a Veszprémi Megyei Könyvtárban szakmai gyakorlaton megkezdte az állomány modern katalógusban történő feltárását. Két-három évvel később az első ilyen irányú tanfolyamon Veszprémből *Gróf Ervin* vett részt, majd évtizedekig *Onika Olga* KMK-s és OSZK-s szakmai és baráti kapcsolatai biztosították az állománygyarapítás és a sokirányú feltárás cédula- és nyomtatott katalógusokban történő színvonalas megvalósítását és fenntartását.

Az állománnyal összefüggő feladatokkal egy időben jelentkezett a helyhez vagy tájhoz kötődő irodalom gyűjtése, annak sajátos igényű feltárása. Elkészültek az első sajtóbibliográfiák, amelyeknek folytatására hosszú idő óta senki nem gondol, pedig talán ma, az évtized óta áttekinthetetlennek tűnő periodika-kiadás miatt még nagyobb szükség volna azokra. Egyes vidéki könyvtárakban egyre fontosabb szerepet kapott a helyismereti kutatásoknak, általános és személyi bibliográfiákkal, folyóiratok, később lexikonok szerkesztésével és kiadásával történő segítése. Veszprémben Páldy Róbert már 1957-ben folyóiratot szerkesztett *Veszprémi Szemle* címmel, amelynek megjelentetését a szűklátókörű politika három szám után megakadályozta. Néhány évvel később a helyi és országos lapokban és folyóiratokban megjelent helyismereti írások feltárását is elkezdtük. Az e témakörben vállalt feladatoknak Veszprémben *Harmath István – Katsányi Sándor: Veszprém megye irodalmi hagyományai*, valamint *Tóth Jánosné: Eötvös Károly bibliográfia* című művek megjelentetése kiemelkedőnek tekinthető. Számunkra ez ügyekben *Bereczky László* és *Bóday Pál* mellett *Lisztés László* és *Takács Miklós* tanácsai jelentettek sokat.

A hálózatok gyors ütemű fejlesztése és megszilárdítása után egyre fontosabb feladattá vált a könyvtárak dolgozóinak szakmai képzése és a tapasztalatok cseréjének, továbbadásának megszervezése. A KMK Veszprémet is a két-éves középfokú könyvtáros képzés egyik vidéki központjává tette, s e feladat ellátásához több éven át minden támogatást megadott. Könyvtártörténetek, szakmai elemzések és továbbképzések céljára kiadványokat jelentettünk meg, rendszeres összejöveteleket és tanácskozásokat szerveztünk. Az első évkönyvünk 1962-ben jelent meg, más módszertani kiadványsorozatok is napvilágot láttak. Sümegen, Bakonyoszlópon és másutt szervezett szakmai tanácskozásoknak és irodalmi továbbképzéseknek Sallai István mellett rendszeresen előadói voltak: *Szente Ferenc*, *Katsányi Sándor*, *Nagy Attila*, *Kamarás István*, valamint az egyetemi oktatók részéről

Czine Mihály, *Béládi Miklós*, *Pomogáts Béla* irodalomtörténészek és mások.

A hatvanas évektől nem kis feladatként jelent meg számos könyvtár új vagy átalakított épületben történő elhelyezésének gondja. Veszprémben 1965-ben született döntés, hogy a múzeum földszintjén működő megyei könyvtár számára a volt Püspöki Jóságkormányzóság (1965-ben számos más célra használt) épületét kell átalakítani. Nem túlságosan sok hazai tapasztalat állt rendelkezésünkre. Elsősorban Sallai Istvántól, de Sebestyén Gézától és *Szőnyi Lászlótól* is az épület adottságai és a könyvtári feladatrendszer optimális összehangolására ösztönző sok, jól hasznosítható elméleti és konkrét tanácsot kaptunk. A kilencvenes évek második felében már *Urbán László* tanácsait követve készült a könyvtárépület új átalakítása és bővítése. A korábbi évtizedekben számos könyvtárépületet alakítottunk ki a megyében (Balatonfüred, Devecser, Tapolca, Várpalota stb.), amelyeknél szintén Urbán László volt az építési és berendezési szakmai keresztapa.

A KMK-hoz fűződő kapcsolatainkban új dimenziót és új szintet jelentettek a bakonyoszlói olvasótáborok, amelyeknek résztvevői főként szakmunkástanulók voltak. Az 1970-es években Kamarás István munkatársai, barátai és más szakemberek közreműködésével a kis bakonyi falunál lévő KISZ-táborban olyan, általánosnak akkor még igazán nem tekinthető bentlakásos kurzusokat tartottunk, ahol többségében az előadók és a hallgatók együttműködésére, kölcsönös nyitottságára és párbeszédképességére épülő programok voltak napirenden. Újszerűségét talán az is jól mutatja, hogy az olvasótábor történései és tapasztalatai önálló kötetekben is olvashatók.

A Veszprém megyei könyvtárak a Könyvtár tudományi és Módszertani Központ közötti kapcsolatok elmélyítésében nagyon fontos szerepe volt Katsányi Sándornak és a tragikusan korán elhunyt *Ughy Jenőnek*. Ughy, a magyarországi olvasáskutatás megalapozója a pápai könyvtárból került Budapestre. Így számára természetes volt, hogy kutatásainak elsődleges területei a

Pápa környéki falvak, kiemelten Dáka község, legfontosabb segítője pedig a szülőfalujához mindmáig ezer szállal kötődő, dácai származású *Tóth Dezső* volt. Bizonyára az általa megteremtett szoros kapcsolatrendszernek is köszönhető, hogy a magyarországi olvasáskutatást magasabb szintre emelő, számomra emberségben is minta értékű Nagy Attila is igaz barátunk és megbízható segítők volt és maradt. Katsányi Sándor a fővárosba kerülése előtt, 1971 őszeig az Eötvös Károly Megyei Könyvtár igazgató-helyetteseként dolgozott, s soha nem szakadt el tőlünk, volt kollégáitól, a megye és a táj könyvtáraitól.

A két intézmény (a KMK és a veszprémi könyvtár) közötti szálakat erősítette, hogy vezető és meghatározó kollégáinkat: elsősorban *Balogh Ferenc*-né és *Halász Bélát* számos országos jellegű feladatmegoldásba vonták be. Halász Béla az olvasó és a könyvtár közötti kapcsolatok kutatására és elemzésére kapott megbízásokat, Balogné Marikát pedig a gyermekkönyvtári szakma, valamint a gyermekek és az olvasás problematikájával összefüggő kérdések megbízható ismerőjeként foglalkoztatták.

Hosszan lehetne még sorolni azoknak a nevét, akik a 20. század második felében a Könyvtár-tudományi és Módszertani Központ munkatársaként, szakemberként és barátként segítettek minket is, Veszprém megyei könyvtárosokat, hogy szilárd könyvtárhálózatot teremthessünk és működtessünk, a változásokkal lépést tartani tudó, széleskörű és megbízható szolgáltatásokat

nyújtó intézményeket hagyhattunk utódainkra. Gondolok itt (többek között) *Vargha Balázssra*, akitől a gyermekkönyvtári munka alapjainak megteremtésében kaptunk felbecsülhetetlen értékű segítséget. *Csapó Editre* a képzés és továbbképzés elsőszámú patrónusára. A mindig kritikusan és lényeglátóan bölcs tanácsokat megfogalmazó *Papp Istvánra*, a könyvtárszakmai és szerkesztési kérdésekben egyaránt precíz és megalkuvást nem ismerő *Gerő Gyulára*. Gondolok arra is, hogy a magyar könyvtárügyben a könyvtárak és az olvasók közötti kapcsolatok elmélyítésében Nagy Attila mellett mennyire nagy szerepet vállalt *Gereben Ferenc* és mások.

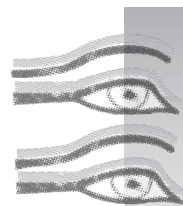
Ma már nem ismerője, csak szemlélője (és egy olvasója) vagyok a magyar könyvtárügynek: néha hallok a feladatokról, gyakrabban a gondokról. Talán ez is okozza, hogy nem látok igazi szolidaritást például a megyében, a korábbi emberi törődés és szakmai ösztönzés folytatása pedig az országos intézményeknél nem igazán tapasztalható. Talán az ismeretek hiánya, vagy a múlt iránti nosztalgia miatt vannak negatív jellegű gondolataim? Bizonyára elfogult vagyok, de úgy emlékezem, hogy a KMK-ban dolgozó szakemberek nemcsak az intézményeket ismerték jól, hanem az azokban dolgozók (gyakran a személyes jellegű) gondjait és problémáit is.

Visszatekintve: a KMK és munkatársai tevékenységére gondolva, részemről csak a köszönetet lehet a helyes és igaz szó!

27. kép

*Gerő Gyula, Nagy Attila, Szente Ferenc
Alsógödön 1984 nyarán.*

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ története dátumokban

Összeállította: RÁCZ Ágnes

A következő eseménytár az Országos Széchényi Könyvtár történetének – még folyamatban lévő – kronológiai feldolgozása során gyűjtött adatokból válogat. Az összeállításához – a szerző engedélyével – felhasználtam *Gerő Gyula* „Magyar könyvtártörténeti kronológia 996–2007” című, 2010 elején megjelent adattárát is.

Terjedelmi okokból e rövid adattár nem tartalmaz minden, a Könyvtártudományi és Módszertani Központra vonatkozó adatot, de igyekeztem úgy szelektálni, hogy átfogó képet mutasson az intézetről. Összevontan, a legelső dátumnál közlök bizonyos egymással összefüggő, több dátumhoz köthető adatokat (pl. konferenciasorozatok, többször egymás után megrendezett tanfolyamok). A lényegesnek ítélt, ám napra pontos dátumhoz nem köthető eseményeket, tevékenységeket a megfelelő év elején, „[az év folyamán]” megjelöléssel közlöm. Az intézet nevét általában rövid formájában, az OSZK megnevezése nélkül használok, és ahol nem értelemzavaró, a tételek szövegéből kihagyom a KMK megnevezését. *(Az összeállító.)*

1959. január 1. Több mint egyéves előkészítés után az Országos Széchényi Könyvtár 1952-ben létrejött módszertani osztálya, az ún. Módszertani Kabinet *Könyvtártudományi és Módszertani Központtá* (a továbbiakban: KMK) alakult át mint a könyvtártudományi, módszertani, képzési és továbbképzési munka minden könyvtár típusra kiterjedő szakmai központja. Megalakulásával a magyar könyvtárügy központi feladatai megoszlottak a Művelődésügyi Minisztérium Könyvtárosztálya és a KMK között. Az országos operatív irányítás, igazgatás és felügyelet feladatait a Könyvtárosztály végezte, a KMK feladata pedig könyvtárpolitikai, könyvtártudományi, módszertani és oktatási téren bizonyos elméleti, felmérési, kísérleti, szervezési, összehangoló, értékelő, kiadói, tanácsadó, központi gondozó munkák elvégzése és javaslatok kidolgozása a Művelődésügyi Minisztérium és a könyvtárak számára. Az OSZK V. főosztályaként működő központ első vezetője: *Sebestyén Géza*; felépítése: könyvtártudományi osztály (vezető: *dr. Lázár Péter*, létszáma 14 fő); módszertani osztály (vezető: *Sallai István*, létszáma 11 fő); oktatási osztály (vezető: *Barabási Rezső* [másodállásban], létszáma 4 fő). [A könyvtártudományi osztály része lett az 1952-ben megszűnt Országos Könyvtári Központ 12 ezer kötetes, a Módszertani Kabinet keretében tovább gyarapított könyvtártudományi szakkönyvtára, amelynek a létéről, hovatartozásáról és tevékenységéről 1954-től kezdve több évig voltak viták az OSZK-ban. – E könyvtár révén vált az OSZK tudományági szakkönyvtárrá a könyvtártudomány területén a 164/1958. (M.K. 15.) M.M. sz. utasítása értelmében.]

1959. tavasz Az Oktatási Osztály átvette az OSZK Oktatási Szakbizottsága által 1957-ben, érettségizett könyvtárosok számára szervezett kétéves könyvtári tanfolyam gondozását. Ez az 1957–59-es tanfolyam indította meg a középfokú könyvtárosképzést. Ezt követően a KMK egységesítette a különböző helyszíneken folyó tanfolyamok tartalmát, és azonos vizsgakövetelményeket szabott meg. Így indultak meg a kétéves, később két és fél éves könyvtárosképző szaktanfolyamok levelező és nappali tagozaton [a KMK és egyes könyvtárak szervezésében].

1959. április 21–23. A megyeikönyvtár-vezetők konferenciája Budapesten – a Művelődésügyi Minisztérium könyvtári osztályával közös rendezésben – a megyei tanácsok művelődésügyi osztályának képviselői részvételével; 13 művelődési autó

(Moszkvics-furgon) átadása az érdekelt megyék képviselőinek, tanácselnök-helyetteseinek.

1959. április 28. *Dr. Sebestyén Géza*, az OSZK h. főigazgatója, a KMK vezetője levélben közölte az Országos Könyvtárügyi Tanács elnökével a *Könyvtári Figyelő* profiljának tervezett bővítését: a külföldi tanulmányok fordításai mellett szakirodalmi szemlék, ismertetések, híryanagy nagyobb mértékű közlése, továbbá könyvtártudományi dokumentációs anyagok (pl. fordításjegyzékek, gyarapodási jegyzékek, bibliográfiák) közreadása. [A folyóirat elődje az 1955-ben az OSZK módszertani osztálya és a Magyar–Szovjet Társaság könyvtártudományi szakosztálya által közösen megindított *Könyvtári Tájékoztató* c. külföldi lapszemle volt, amely 1958-ban változtatta címét *Könyvtári Figyelőre*].

1959. május *A Könyvtáros* e havi számában *Sebestyén Géza* „Mit várhatnak a könyvtárak a Könyvtártudományi és Módszertani Központtól?” című cikkében a KMK létrehozásának szükségességéről és az intézet feladatairól írt.

1959. június 10. A társadalmi munkás könyvtárosok továbbképző tanfolyamait előkészítő értekezlet a megyék oktatási felelősei számára a KMK-ban. Ennek alapján a nyár folyamán 17 megyei könyvtár szervezett tanfolyamot, amelyet kb. 800 tiszteletdíjas falusi könyvtáros végzett el.

1959. július 1. Ettől az időponttól kezdve az Állami Könyvterjesztő Vállalat könyvtárellátó osztálya a községi könyvtáraknak szánt havi megrendelő jegyzékeken csillaggal figyelmeztetett a törzsanyagba kerülő kiadványokra a KMK jelölése alapján.

1959. július 1. A művelődési miniszter utasítást adott ki az állami (tanácsi) és szakszervezeti könyvtárak együttműködéséről (35/1959. (M.K.14.) M.M. sz.). Az utasítás mellékletében közölt egyezményben a Művelődésügyi Minisztérium a KMK feladatává tette a szakszervezeti könyvtárak módszertani segítségét is.

1959. ősz Öt könyvtárostanonul kezdte meg tanulmányait és munkáját az OSZK-ban. A Magyarországon új, kétéves könyvtárostanonul-képzés után középfokú könyvtárosi képesítést nyertek a tanulók. A tanulók kiképzését a KMK Oktatási osztálya irányította.

1959. december Megjelent a *Külföldi könyvtári szakirodalom* c. sorozat első kötete, *Alfred Hessel: A history of libraries* c. művének magyar fordítása. – Az év folyamán a Könyvtártudományi Osztály két sorozatot indított: *Új könyvtári füzetek* a hazai szerzők és *Külföldi könyvtári szakirodalom* a külföldi szerzők műveinek publikálására. Ez az osztály gondozta az OKT kiadványsorozatát is.

1959. december 10–12. Az első magyar egyetemi könyvtári konferencia Szegeden, az OKT és a KMK rendezésében, a Szegedi Egyetemi Könyvtár közreműködésével. A konferencia előkészítéseként a KMK kérdőívek segítségével begyűjtötte a hazai egyetemi és főiskolai könyvtárak fontosabb adatait, ezekből statisztikai összeállítást készített, továbbá Horváth Magda szakirodalmi szemlét állított össze a külföldi egyetemi könyvtárakról.

1959. december 21. Befejeződött az Országos Osztályozó Bizottság és a KMK által a budapesti nagy könyvtárak szakozói számára rendezett 40 órás, felsőfokú társadalomtudományi osztályozó tanfolyam.

1960. [az év folyamán] A KMK oktatási osztálya megkezdte az alapfokú szakképzés megszervezését: kidolgozta tematikáját, útmutatót állított össze és elkészítette az alapfokú szakvizsga letételéhez szükséges jegyzetet. – Tartalmi és szervezeti vonatkozásban megszilárdult a középfokú könyvtárosképzés, amelyben az Oktatási Osztálynak hármas feladata van: elméleti munka, a tankönyvtárakban folyó képzés irányítása és szervezése, valamint közvetlen oktatómunka. – Az Oktatási Osztály megindította *A könyvtárosképzés füzetei* c. sorozatot.

1960. március 15. A Művelődésügyi Minisztérium kérésére az OSZK főigazgatója *dr. Sebestyén Géza* főigazgató-helyettest 1960. dec. 31-ig mentesítette egyéb feladatai alól, hogy mint a KMK főosztály-vezetője „tevékenységét a KMK-val kapcsolatos általános könyvtárügyi kérdésekre összpontosítsa az újonnan megalakult KMK munkájának erőteljes kiépítése érdekében”.

1960. május 20. Az OKT könyvtárigazgatási szakbizottsága a KMK-ban tartott ülésén a tudományos könyvtárak fejlesztési mērőszámaival, a közművelődési könyvtárak mērőszámainak tervezetével, továbbá a budapesti könyvtárak nyári és vasárnapi nyitva

tartásával foglalkozott, statisztikai munkabizottsága pedig a magyar könyvtárügy egységes statisztikai rendszeréről készített előterjesztést vitatta meg.

1960. június 13–14. Ankét az OSZK dísztermében a hazai könyvtártudományi kutatás helyzetéről és távlati terveiről. (Anyaga *A könyvtártudományi kutatás kérdései...* címmel megjelent a *Magyar Könyvszemle* 1961. júniusi különszámaként.)

1960. június 20–21. Konferencia a megyei könyvtárigazgatók számára a könyvtárügy második ötéves tervének irányelveiről és a falusi könyvtárosok tiszteletdíjrendszerének módosításáról, valamint a közművelődési könyvtárak építési irányelveiről.

1960. szeptember 1. A kétéves középfokú könyvtárosképző tanfolyam új évfolyamát indította el az Oktatási Osztály. (Lásd még 1959. tavasz.)

1960. október 7–8. Tájékozozlet-sorozat járási könyvtár-vezetők számára a Művelődésügyi Minisztérium és a KMK szervezésében: október 7–8-án Sztálinvárosban, 11–12-én Kiskunhalason, 20–21-én Püspökladányban, 26–27-én Keszthelyen. Fő téma: a falusi könyvtárak tanácsi kezelésbe adásával kapcsolatos feladatok.

1960. november 1. Megjelent a művelődésügyi miniszter 175/1960. (M.K.21.) M.M. sz. utasítása a közkönyvtárak elavult és fölöspéldány-állományának rendezéséről, az elavult művek kivonásáról, a Könyvtári Minősítő Bizottság feladatköréről, a fölöspéldányok kivonásáról és újraelosztásáról. – A Könyvtári Minősítő Bizottságnak a titkársági teendőket ellátó KMK is tagja volt.

1960. november 28. Az Országos Könyvtárügyi Tanács kibővített elnökségének a Művelődésügyi Minisztériumban tartott ülése a *könyvtári módszertani munkáról és a Könyvtártudományi és Módszertani Központ működéséről kiadandó utasítás* tervezetét vitatta meg. [A tervezett miniszteri utasítás kiadására végül nem került sor.]

1960. december 1. A KMK előterjesztést készített *A középfokú könyvtárosképzés problémái* címmel, amelyet a Művelődésügyi Minisztérium Közművelődési Főosztálya jóváhagyott. Ez a dokumentum javasolta az alap- és felsőfokú könyvtárosképzés közé funkcionálisan beilleszkedő, iskolarendszerű középfokú

könyvtárosképzést. (A későbbi intézkedések nyomán az iskolarendszerű képzés nem valósult meg.) A középfokú tanfolyami képzés irányítója és nagyrészt végzője a KMK Oktatási Osztálya lett. A teendők között alapvető fontosságú volt a tananyag biztosítása: 1961/62-ben a KMK 33 félé jegyzetet adott ki, amelyekből 19 a könyvismeret és bibliográfia oktatásának segédlete volt.

1961. [az év folyamán] Az Oktatási Osztály a MM Könyvtári Osztályának közvetlen irányításával kidolgozta a könyvtárosképzés és továbbképzés irányelveit és ötéves tervét.

1961. [az év folyamán] A Gondolat Kiadó megjelentette a *Könyvtári raktározási táblázatok* c. segédlet *Veredy Gyula* közreműködésével *Sallai István* által szerkesztett 3. kiadását, amelynek első kiadása a *Könyvbarát* 1952/12-es számának melléklete volt, 2. kiadását pedig 1954-ben az OSZK Módszertani Osztálya gondozta. – Ezt a szépirodalmi és az ismeretterjesztő, valamint tudományos művek raktári jelzetezésére szolgáló, már az 1949-ben létesített körzeti könyvtárakban is alkalmazott rendszert tartalmazó segédletet a későbbi évtizedekben is kiadták, legutóbb 2001-ben a 9., átdolgozott, javított kiadásban, *Cselényi Imre* gondozásában. Az előző kiadások gondozói között az említettekén kívül olyan nevek vannak, mint *Sebestyén Gézáé*, majd sokáig *Bereczky Lászlóné* volt a táblázatok szerkesztője – *Vargha Balázs* közreműködésével.

1961. január *Eseménynaptár* címmel a legfontosabb történelmi, irodalmi, művészeti, műszaki és művelődéstörténeti évfordulókat áttekintő, negyedéves segédletet indított a KMK a közművelődési könyvtárak propagandatevékenységének támogatására. – 1963. júniustól kezdve jelent meg a kiadványhoz negyedévenkénti ajánló bibliográfia és kiállítási segédanyag az időszak legfontosabb évfordulóihoz. – 1973. január 1-jétől az Eseménynaptárt a KMK és a FSZEK közös szerkesztésében a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár adta ki 1991 augusztusáig, amikor a lap visszakерült eredeti gazdájához, majd az 1996. évi 4. számmal megszűnt.

1961. április 17. Megkezdődött *Gulyás Pál: A könyv sorsa Magyarországon* c. munkájának kiadása az 1. rész megjelentetésével. A közreadó KMK a 3. részt az év novemberében, a 2. részt 1961-es impresszummal 1962. jan. 30-án jelentette meg.

1961. május 16. *Vadász Ferencné* a Központi Pedagógus Továbbképző Intézet igazgatói tisztsége alól felmentve áthelyezték az OSZK-ba, ahol a KMK oktatási osztályának vezetője lett.

1961. május 30. A KMK 300 sokszorosított példányban kiadta *A dokumentáció, az információ és a tájékoztatás fogalma. Terminológiai vita* c., ill. alc., 71 oldalas füzetet, amely *Joseph Koblitznak* az NDK *Dokumentation* c. szakfolyóiratában 1959-ben megjelent cikkét adja közre *Polzovics Iván* válaszával (*Magyar Könyvszemle*, 1959/4. sz.), ill. a viszonzálással (*Dokumentation*, 1960) együtt. A P. I. bevezetőjével megjelent kiadvánnyal a kibocsátó KMK vitát kívánt elindítani a dokumentáció fogalmának tisztázására.

1961. július 26. Értekezlet a KMK-ban a könyvtár-tudományi kutatások keretében *Az olvasás kérdései* c. témacsoport gondozásával kapcsolatos kérdésekről. A kutatásokat a KMK fogja össze.

1961. szeptember 4–6. Központi továbbképzés a könyvtárosképző szaktanfolyam oktatói számára.

1961. szeptember 18–20. Az OKT és a KMK által rendezett első országos bibliográfiai munkaértekezlet Gödöllőn, az Agrártudományi Egyetem épületében. (*Bereczky László* által sajtó alá rendezett anyaga a KMK kiadásában, 284 oldalon megjelent 1962-ben.)

1961. november 30. *Dr. Lázár Péter*, a Könyvtártudományi Osztály vezetője megvált a KMK-tól. Az osztály mb. vezetője dec. 1-jétől *Bóday Pál* lett.

1962. [az év folyamán] A KMK-ban kísérleti laboratóriumot kezdtek kialakítani a könyvtártechnikai kísérletek megvalósítására.

1962. január *A Könyvtári Figyelő* c. folyóirat, amely 1961-ben alakot váltott, „külföldi lapszemle”, majd „külföldi szemle” megjelölését „szemlé”-re módosítva tartalmilag is átalakulni kezdett. (Először az 1962. évi 4. szám impresszumában közölte a szerkesztő – *Bóday Pál* – nevét.) (Lásd 1962. április is.)

1962. január 1. *Bíró Vera* MM-főosztályvezető javaslata az OSZK vezetőségének: ettől kezdve az OSZK költségvetésén belül a KMK részére biztosí-

tott költségvetési előirányzatokat és hiteleket külön kezeljék, adják át a KMK vezetőjének a KMK dolgozóival kapcsolatos kinevezési hatáskört, illetve a bérallappal és a jutalomkerettel is a KMK vezetője önállóan gazdálkodjon.

1962. január 6. A KMK vezetőjévé *Barabási Rezsőt*, az Állami Gorkij Könyvtár volt vezetőjét nevezték ki – OSZK főigazgató-helyettesi ranggal. (Hivatalba lépett jan. 18-án.)

1962. [február] Átalakult a KMK szervezete. Az új osztályok: Közművelődési Könyvtárak Módszertani Osztálya (vezető: Sallai István); Tudományos és Szakkönyvtárak Módszertani Osztálya (vezető: dr. Szentmihályi János); Oktatási Osztály (vezető: Vadász Ferencné); Tájékoztatási Osztály (benn a Könyvtártudományi Szakkönyvtár) (vezető: Bóday Pál); Sokszorosító Üzem (vezető: Vermes Lászlóné).

1962. február 1. A KMK által szervezett tanácskozás a szakkönyvtárak és a közművelődési könyvtárak együttműködésének fokozásáról, valamint a Baranya, a Borsod-Abaúj-Zemplén, Győr-Sopron, Komárom, Nógrád és Veszprém megyei könyvtár műszaki részlegének tapasztalatairól.

1962. április Kivált a *Könyvtári Figyelő*ből és *Bánlaky Éva* szerkesztésében önálló kiadvánnyá alakulva megindult a *Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom* (KDSZ) c. annotált bibliográfia, amely a magyar szakirodalmat teljes körűen, a külföldit válogatva regisztrálta. Az 1964-es tárgyvet feldolgozó utolsó kötetben csak a külföldi szakirodalom szerepelt.

1962. december 10. Az OKDT megtárgyalta a könyvtártudományi kutatásoknak a KMK által összeállított 1963/65. évi programját.

1963. január 1. AKMK-ban 7 fős Irodalompropaganda-csoport alakult.

1963. április 17. Az OKDT elnöksége tárgyalta a *Könyvtári Minerva* tervzetéről, és határozatot hozott munkálatainak mielőbbi megkezdésére. [Az adattár *Faragó Lászlóné* szerkesztésében a KMK-ban készült el 1965-ben.]

1963. június 22. Az OKDT ülése a könyvtárosok szakmai továbbképzéséről készült javaslat-tervezetről tárgyalta, és felszólította a KMK-t új tervzet elkészítésére, valamint az 1964-ben megvalósítható továbbképzési program összeállítására.

1963. [2. félév] Távlati Fejlesztési Osztály néven új, kétfős (*Gerő Zsolt* és *Bereczky László*) szervezeti egység alakult. (1964-ben a feladat a Közművelődési Könyvtárak Módszertani Osztályához került, ezzel az önálló osztály megszűnt.)

1963. június 27. A KMK ankétot és kiállítást rendezett *Gépesítési törekvések a könyvtári munkában* címmel.

1963. augusztus 1. A Tudományos és Szakkönyvtárak Módszertani Osztályának megbízott, részfoglalkozású vezetője *dr. Pataky Ernő* lett. Főfoglalkozású osztályvezetővé nov. 1-jével nevezték ki. (*Dr. Szentmihályi Jánost* május 1-jével az OSZK-ba helyezték át.)

1963. szeptember 1. Újabb két és fél éves könyvtárosképző szaktanfolyamot indított a KMK. (Ezt megelőzően a KMK, az OMKDK és az OOKDK javaslatára az addig kétéves egységes középfokú könyvtáros tanfolyamot szakosított könyvtárosképző szaktanfolyammá szervezték át, amelyhez a KMK 1963-ban tantervet és utasítást adott ki.)

1963. október 10. A KMK kiadásában 3000 példányban, 139 sokszorosított oldalon megjelent *Sallai István* és *Vargha Balázs* munkája *A szabadpolcos közművelődési könyvtárról*.

1963. december 1. A MM hozzájárulásával *Bóday Pált* a Tájékoztatási Osztály vezetőjévé nevezték ki.

1963. december 30. A SZOT és a KMK 600 példányban kiadta *Lipták Pálnak A kis könyvtárak korszerűsítése, berendezése* c. munkáját.

1964. január 1. A KMK-ban megalakult az Olvasószolgálati és Irodalompropaganda csoport.

1964. január 8. *Sallai István* KMK-vezetőhelyettes körlevele a megyei könyvtáraknak arról, hogy 1964-ben az alapfokú könyvtárosi vizsgát tett részfoglalkozású és tiszteletdíjas falusi könyvtárosok tovább-

képzésére a KMK kísérletileg új formát vezet be. (Ezt előzőleg, 1963. nov. 13-án megvitatták a megyei és járási könyvtárvezetőkkel.) Négy témából álló programot állítottak össze (Gyermekeolvasók a falusi könyvtárban; A felnőttek ismereteinek bővítése; A mezőgazdasági könyvek olvasása; Az olvasói ízlés fejlesztése). Az egyes témákat a Közművelődési Könyvtárak Módszertani Osztálya munkatársainak irányításával 3-4 cikkben dolgozták fel és a *Könyvtáros* c. lapban adták közre, januártól áprilisig. A továbbképzéshez így megadott irodalom helyi feldolgozásának megszervezése a megyei könyvtárak feladata volt. (A 19 megye közül 12-ben volt ilyen továbbképzés.)

1964. február 25. Az OKDT képzési és továbbképzési szakbizottsága értekezletén a könyvtárosképző szaktanfolyam könyvismereti tantárgyának oktatásához készült két új jegyzet (*Horváth Tibor: Szakirodalmi forrásismeret. I. Bevezetés és Bóday Pál: Szakirodalmi forrásismeret II. A Magyar Nemzeti Bibliográfia*) vitatta meg.

1964. március 31. Az OKDT megtárgyalta és elfogadta a könyvtárosok szakmai továbbképzésének a KMK oktatási osztálya által kidolgozott tervét.

1964. április Az OKDT megtárgyalta a felsőfokú technikumok könyvtárainak helyzetét, és fejlesztésük érdekében javasolta, hogy a KMK dolgozza ki működési normáikat.

1964. április 9–11. A megyei könyvtárigazgatók konferenciája Budapesten, a KMK-ban a megyei könyvtárak helyzetéről és fejlesztéséről tárgyalt Csüry Istvánnak *A megyei könyvtárak hivatása és helyzete a magyar könyvtáriügy rendszerében* c. tanulmánya alapján.

1964. május 27. Az OKDT – különbizottságának felmérése alapján – a városi könyvtárak helyzetével és fejlesztésével foglalkozott, s javasolta, hogy a KMK készítse el a városi hálózatok 20 éves távlati fejlesztési tervét.

1964. május 28–30. A KMK, valamint az OKDT könyvtáráépítési és berendezési szakbizottsága által a KMK-ban tartott tanácskozás a közművelődési könyvtárak építésével és berendezésével kapcsolatos kérdésekről – 40 résztvevővel, köztük sok vidéki szakemberrel. Az előadók között szerepelt a KMK-

ban 1963. jún. 1-jétől főhivatásban alkalmazott első építészmérnök, Szabados László is.

1964. szeptember 1. Utolsó két és fél éves szaktanfolyamát indította a KMK közművelődési könyvtárosoknak. (*Lásd még 1965. szept. 1.*)

1964. október 3000 példányban megjelent az *Új Könyvek* c. állománygyarapítási tanácsadó első száma a KMK szerkesztésében, a Könyvtárellátó kiadásában és terjesztésében. Felelős szerkesztője: Ónódy Miklós.

1964. október 6–8. A gyermekkönyvtárosok országos konferenciája Budapesten a gyermekkönyvtárak legfontosabb pedagógiai feladatairól, a KMK és az FSZEK rendezésében.

1964. október 21. A tudományos és szakkönyvtárak módszertani részlegeinek első tanácskozása a KMK szervezésében; a *Tudományos és Szakkönyvtárak Módszertani Munkabizottságának* megalakítása.

1964. december 14–18. A szocialista országok könyvtártudományi és módszertani intézeteinek együttműködéséről rendezett nemzetközi konferencia Budapesten, a Kossuth Klubban, amelynek keretében a könyvtártudományi tájékoztató munka területén kialakítandó együttműködést Bóday Pál előterjesztésében vitatták meg a résztvevők.

1964 vége A KMK irányításával megindultak a természettudományi gyűjtőkori együttműködés megszervezésének munkálatai. A KMK kidolgozta a munkálatok menetét és módszertanát, adatszolgáltató lapot küldött szét, valamint megbeszélés-sorozatot kezdett az érdekelt hálózati központokkal és tagkönyvtárakkal.

1965. január 1. A KMK megindította a *Gyorstájékoztató a magyar könyvtártudományi irodalomról* és a *Gyorstájékoztató a külföldi könyvtártudományi irodalomról* c., havonta megjelenő bibliográfiai-tájékoztató kiadványát. Ezzel együtt megszűnt a *Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom* c., a külföldi és a magyar szakirodalomról tájékoztató periodikum.

1965. január 1. A Művelődésügyi Minisztérium a közművelődési könyvtárakban bevezette a KMK által

1964-ben kidolgozott, ún. reprezentatív statisztikai adatszolgáltatás rendszerét.

1965. január 15. A KMK megbízta dr. Fülöp Gézát, az ELTE könyvtártudományi tanszékének adjunktusát – másodállásban – „a könyvtártudományi kutatással kapcsolatban a Könyvtártudományi és Módszertani Központra háruló feladatok teljesítésével, a KMK vezetőjének, illetőleg osztályvezetőjének az irányítása mellett” (a könyvtártudományi kutatások szervezésével és összehangolásával kapcsolatos munkák végzése, valamint az OKDT és a KMK együttműködésével megjelenő kiadványok ügyeinek intézése).

1965. február 26–27. A KMK Irodalompropaganda csoportja a Kecskeméti Megyei Könyvtárban tapasztalatsere jellegű munkaértekezletet tartott a megyei és SZMT központi könyvtárak irodalom- és könyvtárpropagandával foglalkozó módszertani dolgozói részére.

1965. május 1. A Művelődésügyi Minisztérium *Sallai István* osztályvezetőt főosztályvezetővé nevezte ki.

1965. május 17–19. A KMK – a tatabányai megyei könyvtárral együtt – a megyei könyvtárak olvasószolgálati csoportvezetői számára Tatabányán szervezett továbbképző konferenciát.

1965. június A KMK egységes tankönyvet adott ki a tanácsai és szakszervezeti könyvtárak nem főhivatású könyvtárosai számára az alapfokú vizsgára való felkészüléshez (*Gerő Zsolt*né – *Varsányi Endréné*: *A közművelődési könyvtári munka ismeretei*). A könyv a papírhány miatt olyan kis példányszámban jelent meg, hogy a szükségleteket alig tudták kielégíteni.

1965. június 14. A KMK Oktatási Osztálya elküldte a Művelődésügyi Minisztériumba a műszaki szakkönyvtárosképző tanfolyamok végleges tantervét és programját, amelyet a Könyvtárosztály megbízásából a nagykönyvtárak vezetőinek véleményét is figyelembe véve alakított ki. A minisztérium a dokumentumokat szept. 27-én jóváhagyta.

1965. ősz A KMK felkérésére az Országos Ügyvitelgépesítési Felügyelet könyvtárosok részére két éves lyukkártyaszervezői tanfolyamot indított. (Befejezés: 1967. április). – A KMK 1967-ben

indítványozta, hogy e tanfolyam folytatásaként az itt végzettek számára a számítógépekről és programozásukról indítson tanfolyamot az Országos Ügyvitelgépesítési Felügyelet.

1965. szeptember [1.] Az MM közművelődési főosztályának rendelkezése alapján ettől kezdve közművelődési könyvtárosok nem iratkozhattak be könyvtárosképző szaktanfolyamra. (Számukra a tanítóképző intézetekben az 1963. jún. 1-jén kormányrendelettel létrehozott új népművelő–könyvtáros szak nyújtotta a szakképesítés megszerzésének lehetőségét.) (*Lásd még 1966. szeptember.*)

1965. október 13–14. és október 27–28. A KMK az 1965. évi gyermekkönyvtáros tapasztalatsere napokat két csoportban szervezte meg: a dunántúliaknak Veszprémben és Pápán okt. 13–14-én, a többi megyékben dolgozóknak Szolnokon, okt. 27–28-án. A megbeszélések fő témája: az iskola és a könyvtár kapcsolata.

1965. november 1. Az Oktatási Osztály továbbképző konferencia-sorozatot szervezett a tudományos és szakkönyvtárak feldolgozói részére „A nem hagyományos dokumentumtípusok könyvtári feldolgozása és tárolása” témakörben. A további foglalkozások időpontja: nov. 17., nov. 29., dec. 13.

1965. november 23–24. A KMK szervezésében a megyeikönyvtár-igazgatók országos konferenciája Kaposváron, a Palmiro Togliatti Megyei Könyvtárban. *A megyei könyvtár mint hálózati központ* témakörben három előadás hangzott el a megyei könyvtárhálózat munkaszervezeti kérdéseiről, a megyei könyvtár módszertani munkájáról, valamint a könyvtárosok ideológiai-politikai továbbképzéséről.

1965. november 26. Az OKDT ülése a könyvtári szaksajtóval foglalkozott és határozatot hozott továbbfejlesztésére. A *Könyvtári Figyelő* profiljával kapcsolatban a következő elvárásokat fogalmazták meg: „A Könyvtári Figyelő tekintse fő feladatának a magyar szakemberek tájékoztatását a külföld szakirodalmáról, összefoglaló tematikus szemlék, recenziók, fordítások, tömörítvények stb. formájában. Közölje emellett a magyar szakirodalom adatközlő részét: a fontosabb kutatási jelentéseket, felmérések adatait, statisztikákat stb. Tájékoztassa a könyvtárosokat a könyvtárügy országos jelentőségű eseményeiről.”

1965. november 30. Az OKDT közművelődési könyvtári tagozatának ülése az ajánló bibliográfiák kiadásának távlati (ötéves) tervét vitatta meg a KMK előterjesztése alapján.

1965. december A Művelődésügyi Minisztérium közművelődési főosztálya *Ughy Jenő* tanulmánya (*Ezer falusi olvasó és a könyv*) alapján megtárgyalta a falusi lakosság körében végzett olvasásvizsgálatok eredményeit, és határozatot hozott arról, hogy a KMK-ban létre kell hozni a további olvasásvizsgálatok gondozásának szervezeti kereteit.

1965. december Megjelent a kétkötetes, sokszorosítási eljárással készült *Könyvtári Minerva*, műfajában az első 1932 után. A kötet a magyar könyvtárak és szakirodalmi tájékoztatási intézmények legfontosabb adatait, valamint második kötetében az országos könyvtárügyi intézmények, a könyvtári szaksajtó, a könyvkereskedelem és könyvkiadás leírását közölte. (Felelős szerkesztője *Faragó Lászlóné*, kiadója a KMK volt.)

1966. április 1. A minisztérium engedélyével a KMK önálló javadalomszámla alapján gazdálkodó szerv lett. Ezzel az OSZK jóváhagyott költségvetésén belül külön költségvetési előirányzata volt, bér- és munkügyi feladatait önállóan végezte. Elemi költségvetését az OSZK-éval együtt kellett előterjeszteni.

1966. április 13. A tudományos és a szakkönyvtárak tájékoztató könyvtárosai számára *A korszerű tájékoztatás feltételei és lehetőségei* témaköréről négy konferenciából álló továbbképzés első rendezvénye a budapesti Kossuth Klubban.

1966. április 28–29. *Ifjúsági szolgálat a közművelődési könyvtárban* címmel tapasztalatcsere-értekezlet a Csillebércei Úttörőtáborban könyvtárigazgatók, olvasószolgálati könyvtárosok, klubvezetők, művelődési szakemberek részvételével, az MM közművelődési főosztálya és a KMK rendezésében.

1966. június 17. A KMK mellett működő *könyvtári gépesítési munkabizottság* első megbeszélése. A cél az volt, hogy a KMK addigi tevékenysége és a megbeszélésen kialakított irányelvek alapján megalapozzák a KMK ezirányú további tevékenységét.

1966. szeptember A tudományos és szakkönyvtárosok számára az addigi egységes, ill. szakosított

könyvtárosképző tanfolyamot *szakkönyvtárosképző tanfolyammá* szervezték át, négy irányú szakosítást vezettek be, az egyes szakterületek speciális igényeinek megfelelően. A képzés szakosítása három országos intézményre korlátozódott: az OMKDK vállalta a műszaki és mezőgazdasági, kutatási és felsőoktatási terület szakkönyvtárosainak képzését, az OMgKDK és a BMEK közreműködésével; az OOKDK szervezte meg az orvosi–egészségügyi szakkönyvtárosok képzését; a KMK lett a társadalomtudományi szakkönyvtárosképzés központja, és hozzá kapcsolódott a humán tudományokat kutató és oktató, valamint a művészeti intézmények és múzeumok szakkönyvtárosainak képzése is. A három intézmény által kidolgozott átszervezési javaslatokat, az új tanterveket és képzési programokat a minisztérium 1965-ben jóváhagyta. A KMK oktatási osztálya maradt továbbra is a képzés központi szervezője és irányítója. A szakkönyvtárosokat képző első két és fél éves szaktanfolyamok az 1966/67-es tanévben indultak meg.

1966. október 18. Az OKDT Kaposváron tartott ülésén a bibliográfiai tevékenység összehangolásáról tárgyalt előterjesztés javaslatot tett a KMK és az OSZK feladataira is.

1966. november 2. Országos ankét a Kossuth Klubban *Az ETO hazai alkalmazásának időszerű kérdései* címmel az OKDT és a KMK közös rendezésében. (Az ankét javaslata – az ETO 1958. évi kiadása és az MSZ 4000-66 R táblázat közötti eltérések összehasonlító táblázatának megjelentetése – 1967-ben megvalósult *Babiczky Béla* 100 oldalas összeállítása révén.)

1966. november 2. A KMK gondozásában megjelent *A módszertani szolgáltatások a tudományos és szakkönyvtári hálózatban* c., 176 oldalas összeállítás, *Bereczky László* munkája.

1966. december A KMK országos statisztikai adatgyűjtést végzett a könyvtárosok szakképzettségéről. (A felmérés statisztikai adataira megjelent 1967 októberében, rövid – 21 oldalas – elemzése pedig 1967 decemberében.) – Az 1966. dec. 31-i helyzet rögzítésére az ország valamennyi, 3472 főhivatású könyvtárosának képzettségéről peremlyukkártyás nyilvántartást készített az Oktatási Osztály.

1966. december 16. Az OKDT igazgatási szakbizottsága Csűry István előterjesztésében a *munkanormák könyvtári alkalmazásának problémáit* vitatta meg a KMK-ban tartott ülésén.

1967. január 24. Az OKDT közművelődési könyvtári tagozata a Művelődésügyi Minisztériumban tartott ülésén megtárgyalta – Rácz Aranka előterjesztésében – a közművelődési könyvtárak keretében szervezett ifjúsági klubszerű foglalkozások helyzetéről készült összefoglalást, valamint Vargha Balázs előterjesztését a megyei gyermekkönyvtárak módszertani feladatairól.

1967. február 20. Kondor Istvánné (MM Könyvtárosztály) megfogalmazta a minisztérium elvárásait a KMK mellett 1966-ban létrehozott könyvtári gépesítési bizottság működésével kapcsolatban: „A bizottság munkájától azt várjuk, hogy országos irányelveket dolgozzon ki – természetesen figyelemmel az egyes könyvtárak, hálózatok differenciált szükségleteire – a könyvtári munka műszaki bázisának fokozatos megteremtésére, egyes munkafolyamatok gépesítésére.” – A KMK a munkálatok beindítása mellett *Gépesítési füzetek* címmel kiadványsorozatot indított.

1967. március 22. Az OKDT közművelődési tagozata a helyismereti munka aktuális problémáival kapcsolatos előzetes anyag megtárgyalása után intézkedési tervet dolgozott ki javasolva, hogy a KMK – az ajánló bibliográfiai munkabizottsághoz hasonlóan – hozzon létre egy helyismereti munkabizottságot, az operatív és együttműködési kérdések gondozására, illetve az elvi kérdések megvitatására.

1967. május 1. – június 15. A KMK-nak a Művelődésügyi Minisztérium által elrendelt átfogó felülvizsgálata, amelyben a könyvtárak, valamint az MM részéről 16-an vettek részt. A teljes vizsgálati jelentés 1967 novemberében készült el; az MM Közművelődési Főosztályának határozatait 1968. jan. 6-i dátummal adták közre.

1967. május 18. Az OKDT tudományos és szakkönyvtári tagozatának a Művelődésügyi Minisztériumban tartott ülése a *könyvtárstatisztikával* foglalkozott, nevezetesen egységes rendszerének kialakításával és a könyvtárstatisztikai reform elvi kérdéseivel dr. Pataky Ernő és Frey Tamásné KMK-munkatársak előterjesztésében.

1967. június körül A KMK kiadta a *Magyar nyelvű kézikönyvek jegyzéke kisebb közművelődési könyvtáraknak* c. mintakatalógust, Iszlai Zoltán 58 oldalas összeállítását.

1967. június 20–23. A KMK többmegyes továbbképző tanfolyamokat szervezett gyermek-könyvtárosok számára, az elsőt ezeken a napokon a szombathelyi Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár rendezésében Velemben Pest, Somogy, Vas és Zala megyében dolgozók számára.

1967. július A KMK kiadásában megjelent a *Közművelődési könyvtárak összesített törzssanyagjegyzéke 1959–1964 c.* kiadvány első, a szépirodalmat tartalmazó kötete.

1967. július 1. Az OKDT tudományos és szakkönyvtári, valamint dokumentációs és bibliográfiai tagozatának a Művelődésügyi Minisztériumban tartott együttes ülésén *A tudományos és szakkönyvtárak a népgazdasági információs rendszerben*, valamint *A tudományos és szakkönyvtári gyűjtőkörök rendezése* c. témákat vitatták meg a résztvevők a KMK szakembereinek – Barabási Rezső és dr. Pataky Ernő – előterjesztésében.

1967. szeptember Első ízben indított a KMK szakkönyvtárosképző középfokú tanfolyamot, 113 hallgatóval.

1967. szeptember 15. 45 éves korában balesetben meghalt Ughy Jenő, a hazai olvasáskutatás úttörője, a KMK munkatársa.

1967. október 25–26. A KMK és a Népművelési Intézet által szervezett konferencia a Mezőkövesdi Járási Művelődési Házban a könyvtárak és a művelődési házak együttműködéséről, Baranya, Bács, Békés, Pest, Vas és Zala megye érdekelt szakembereinek részvételével.

1967. december 15. A Könyvtárgépesítési Munkabizottság KMK-ban tartott ülésén a fő napirendi pont *A népgazdasági információs rendszer és az MM alá tartozó könyvtárak műszaki fejlesztése* c. anyag vitája volt.

1967. december 31. Megszűnt az 1965-ben indult *Gyorstájékoztató a külföldi könyvtártudományi irodalomról* c. szemle. A külföldi anyag feltárása cé-

dulakatalógusban a KMK Tájékoztatási osztályán tovább folyt.

1968. február 29. Az OKDT ügyvezető elnökségi ülése az OKDT kiadványi tevékenységével és az 500 példányban megjelenő *Könyvtári Figyelő* átszervezésével foglalkozott. A folyóiratnak két nagy rovatot javasolt: fele-fele arányban elméleti, ill. dokumentációs tartalommal.

1968. március vége – április első napjai A tiszántúli és a Duna–Tisza közti könyvtárak olvasószolgálati munkatársai részére kétnapos tájkonferenciát rendezett Aggteleken a KMK. Téma: könyvtár- és irodalomnépszerűsítés, reklám.

1968. június 1. A *Művelődésügyi Közlöny* 11. számában megjelent a 131/1968. M.M. sz. utasítás a tudományos és a szakkönyvtárak gyűjtőköréről, valamint a szakirodalom beszerzésében való együttműködésükről. – Ez az utasítás az OSZK-t (vagyis az OSZK részeként működő KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtárát) a könyvtárügy, bibliográfia és dokumentáció területén tudományági szakkönyvtárként határozta meg.

1968. június 19–20. Az OKDT ülése a Békéscsabai Megyei Könyvtárban, illetve a második napon a Gyulai Járási Könyvtárban Sallai Istvánnak *A közművelődési könyvtárügy fejlődési iránya, különös tekintettel a magyar közművelődési könyvtárügyre c.* tanulmányáról, valamint a Pataky Ernő – Bereczky László szerzőpárosnak a tudományos és a szakkönyvtári hálózatokról szóló összegezéséről. A Sallai röpirata-tanulmánya alapján public library-vitának elnevezett híres és éles szakmai véleménycserében a Sallai István által képviselt irányzat kerekedett felül.

1968. június 26. 66 éves korában elhunyt dr. Bassola Zoltán tanár, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1946 és 1948 közötti adminisztratív államtitkára, 1957-től haláláig a Módszertani Osztály, majd a KMK tudományos munkatársa.

1968. július 1. A KMK keretében kétfős olvasásiigény-kutató csoport alakult, amelynek vezetője Gerő Zsoltné, munkatársa Kamarás István lett. E szervezeti egység 1970-ben olvasáskutatói osztállyá alakult át. (Lásd 1970. márc. 1.)

1968. szeptember 10. *Útmutató a helyismereti gyűjtemények kezeléséhez és a helyismereti bibliográfiai munkához* címmel, A Könyvtártudományi és Módszertani Központ kiadványai sorozat 27. tagjaként, a Népművelési Propaganda Iroda gondozásában, 46 oldal terjedelemben megjelent Takács Miklós munkája.

1968. november 12. Az OKDT könyvtártudományi és kiadványi szakbizottságának az ELTE könyvtártudományi tanszékén tartott ülése a magyar könyvtár- és tájékoztatástudományi kutatások helyzetét tárgyalta meg a KMK vitaanyaga alapján.

1968. december A Népművelési Propaganda Iroda kiadásában megjelent Balázs Sándor és Horváth Tibor 175 oldalas, *Kézi lyukkártyák a szakirodalmi tájékoztatásban c.* könyve.

1969. január 1. A *Könyvtári Figyelő* az OKDT és a KMK közös kiadásában, negyedévenként jelenik meg. Főszerkesztője: Barabási Rezső, szerkesztője: Somkuti Gabriella.

1969. január 9. Az OKDT könyvtárigazgatási szakbizottsága megvitatta Bereczky László javaslatát a tudományos és szakkönyvtárak tervezési és beszámolási rendszerének átalakítására, és határozott a tervzetnek az OKDT illetékesei elé terjesztéséről. Az átdolgozott változatot az OKDT tudományos és szakkönyvtári tagozata Veszprémben okt. 22-én megvitatta.

1969. február 1. Papp Istvánt, a Művelődésügyi Minisztérium főelőadóját Barabási Rezső főigazgató-helyettes betegsége miatt a KMK ügyvezető igazgatójává nevezte ki a Művelődésügyi Minisztérium – másodállásban.

1969. március 10–14. 74 fővárosi hallgató részvételével két 5-5 napos tanfolyam a kézi lyukkártyák könyvtári alkalmazásáról.

1969. március 30. A KMK megindította a *Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom* (KDSZ) c., negyedéves referálólapot, amelyet a megszűnt *Gyorstájékoztató a Külföldi Könyvtártudományi Irodalomról c.* folyóirat részleges pótlására szántak. Szerkesztője: Horváth Magda.

1969. március 31. Az OKDT közművelődési könyvtári tagozatának a Művelődésügyi Minisztériumban tartott ülése *Futala Tibor*, dr. Kovács Máté és Sallai István előterjesztésében megtárgyalta *A közművelődési könyvtárak helyzete és fejlődése közművelődésünk rendszerében* c. tanulmányt. (Lásd 1968. jún. 19-20. is.)

1969. április 1. Az *Új Könyvek* c. állománygyarapítási tanácsadó felelős szerkesztői posztján *Iszlai Zoltán* követte a folyóirat első szerkesztőjét, *Ónódy Miklóst*.

1969. április 1. A Tudományos és Szakkönyvtárak Módszertani Osztályának mb. vezetője *Bereczky László* osztályvezető-helyettes lett, mivel dr. Pataky Ernő nyugdíjba vonult.

1969. április 17–30. A szocialista országok könyvtártervezési és könyvtárépítési vándorkiállítás az OMKDK-ban, az MKE és a KMK szervezésében.

1969. április 30. Az OKDT tudományos és szakkönyvtári tagozata a Művelődésügyi Minisztériumban tartott ülésén megvitatta *A referenz-szolgálat helyzete hazai nagykönyvtárainkban* c. referátumot *Frey Tamásné*, a KMK tudományos munkatársa előterjesztésében.

1969. május 6. Az OKDT módszertani szakbizottságának ülése *A könyvtárügy szabályozásáról szóló új [kiadandó] minisztertanácsai határozattal szemben támasztható igények (a KMK által összeállítható vezérfonal alapján)* c. témáról.

1969. június 14. *Településeink könyvtári ellátása. A tanácsai közművelődési könyvtárak és könyvkölcsönzők statisztikai adatai* címmel, ill. alcímmel évente megjelenő időszaki kiadványt indított a KMK. Az első füzet az 1968. évi statisztikai adatokat tartalmazta, és szerkesztője *Urbán László* volt. – 1977-től *Szakszervezeti könyvtárak működési adatai. Munkahelyek könyvtári ellátása* címmel indult társ-kiadvány, majd 1991-től *Teke és Szakma. Könyvtári statisztikák* címmel a két statisztika összevonva jelent meg, *Bíró Ferenc* szerkesztésében. 1998-tól kezdve az adatok közreadása – egyéb könyvtár típusok adataival kiegészítve – *Könyvtári statisztika* címmel folytatódott, *Vidra Szabó Ferenc* szerkesztésében, 2000-től a Könyvtári Intézet kiadásában. Az adatgyűjtemény

2007-től kezdve csak elektronikusan jelenik meg, összeállítója: *Somogyi József*.

1969. augusztus A Gazdasági Bizottság 10.150/1969. sz. határozatával úgy döntött, hogy a KMK-t is az OSZK épülő otthonában kell elhelyezni, mivel az eredetileg neki szánt Szent György téri új épületet már korábban, 1967-ben törölték az építési programból. Az OSZK a KMK-val egyetértésben elkészítette a vári épület áttervezésének programját, majd a felelős tervező 1970–1971-ben kidolgozta a tervezési programot (*Tervezési program a Budavári Palota Nemzeti Könyvtár – F épület – funkcióváltozás miatti áttervezéséről*).

1969. augusztus 31. A Művelődésügyi Minisztérium egészségi állapota miatt felmentette *Barabási Rezsőt*, a KMK igazgatóját, OSZK-főigazgató-helyettes tisztségéből, és szaktanácsadóvá nevezte ki változatlan besorolással.

1969. szeptember 25. A KMK kiadásában, 1968-as évjellel megjelent *Pelety Tibornak A könyvtár- és irodalomnépszerűsítés. A szemléltetés* c. munkája.

1969. október 22–23. Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács veszprémi plenáris ülésén megvitatta *Horváth Tibor* előterjesztését a magyarországi könyvtárak műszaki fejlesztéséről. Az OKDT a tervezetet kisebb módosításokkal elfogadta, és a Művelődésügyi Minisztériumtól a műszaki fejlesztési irányelvek eljuttatását kérte a könyvtárakhoz, valamint az illetékes főhatóságokhoz. – Az OKDT tudományos és szakkönyvtári tagozata ugyanott, a Veszprémi Vegyipari Egyetem Könyvtárában 23-án a tudományos és szakkönyvtárak tervezési és beszámolási rendszerének módosításáról *Bereczky László* által beterjesztett javaslatot vitatta meg.

1969. október 28–29. A dunántúli megyei könyvtárak propagandistáinak tájkonferenciája Szolnokon, a KMK szervezésében.

1969. október 30. A SZOT és a KMK között 1969-ben létrejött megállapodás alapján az SZMT megyei könyvtárak, valamint a szakmai központi könyvtárak dolgozóiból alakított munkabizottság a Fejér Megyei SZMT Könyvtárban megvitatta a szakszervezeti könyvtárak fejlesztésének kérdéseit.

1969. november 11–14. A szocialista országok könyvtárépítési és -berendezési szakértőinek tanácskozása Budapesten, a negyedik, 1970 végére tervezett konferenciájuk előkészítéseként.

1969. november 23. Papp Istvánt, a KMK ügyvezető igazgatóját a Művelődésügyi Minisztérium kinevezte az intézet igazgatójává.

1969. november 28. A tudományos és szakkönyvtárak vezetői számára rendezett konferencia az országos állománygyarapítási kooperáció könyvtárpolitikai kérdéseiről és a kooperációs körök tevékenységéről. A Tudományos és Szakkönyvtárak Módszertani Osztálya „A gyűjtési kooperációs körök tevékenységének eredményei” címmel készített összefoglalót a konferencia számára. (A konferencia anyagát *Gyűjtőköri konferencia, Budapest, 1969. nov. 28. Előadások, hozzászólások* címmel, Kondor Imréné szerkesztésében a KMK 1970-ben közreadta.)

1969. december 2–6. A szocialista országok könyvtártudományi és módszertani központjainak konferenciája Budapesten a könyvtárstatisztikáról és a szabványosításról.

1970 eleje A KMK az 1968-ban megindult munka lezárásaként megfogalmazta a tanácsi könyvtári ellátás normarendszerét (*Alapelvek és követelmények a közművelődési könyvtárak távlati tervezéséhez*).

1970. március 1. A KMK belső szervezete átalakult, a megszüntetett gazdasági csoport ügykörét és munkatársait az OSZK Gazdasági Hivatala vette át. A Közművelődési Könyvtárak Módszertani Osztálya helyett a következők jöttek létre: Hálózatfejlesztési Osztály (vezető: Szente Ferenc), Olvasáskutató Osztály (vezető: Gerő Zsoltné), Új Könyvek Szerkesztősége (vezető: Iszlai Zoltán). Folytatta tevékenységét a Tudományos és Szakkönyvtárak Módszertani Osztálya (vezető: Bereczky László, immár kinevezett vezetőként), a Tájékoztatói és Dokumentációs Osztály (mb. vezető: Szilágyi Tibor) és az Oktatási Osztály (vezető: Vadász Ferencné). Sallai István, a Közművelődési Könyvtárak Módszertani Osztályának vezetője mentesült az osztályvezetéssel járó adminisztratív feladatok alól, s egyes reszortok (pl. könyvtárépítés, statisztika stb.) irányításáért lett felelős, egyben szükség szerint helyettesítette az intézetvezetőt.

1970. március 24–25. A megyei könyvtárak és a megyei jogú városi könyvtárak helyismereti tevékenységet végző munkatársainak továbbképző konferenciája a KMK szervezésében Szombathelyen a helyismereti munka aktuális kérdéseiről.

1970. április 14. Másfél éves (240 órás) tanfolyamot indított a KMK a számítógépek könyvtári és dokumentációs alkalmazásáról, a számítógépes adatfeldolgozásról, a nagykönyvtárak reménybeli számítógépes adatfeldolgozói számára. – Ezzel az első hosszabb, „magas szintű” továbbképző tanfolyammal átalakult a továbbképzés szerkezete a KMK-ban: megindultak a központi szakmai továbbképző tanfolyamok, miután a Művelődési Minisztérium jóváhagyta a könyvtárosok központi szakmai továbbképzésének ötéves tervét. Az 1964-es határozathoz képest ebben már nemcsak a rendszert hagyta jóvá, hanem pénzt is adott az elképzelések megvalósítására, így az „értekezletes” továbbképzés mellett a képzés kétféle tanfolyamtípusban folyt: magas szintű, 80-240 órás – többségükben egyéves – tanfolyamok, illetve rövid, 30-40 órás tanfolyamok formájában.

1970. április 22. Az első országos könyvtárgépesítési ankét, a KMK rendezésében Budapesten. Az ajánlások többek között a KMK feladatait határozzák meg: töltsön be koordináló és informáló szerepet a könyvtárgépesítési munkálatok továbbfejlesztésében, a gépesítési irányelveknek megfelelően állítsa össze az előkészítő munkálatok országos tervét, az elfogadott tervek alapján hozzon létre munkacsoportokat a könyvtárak képviselőiből.

1970. április 23. A *Könyvtáros* c. folyóirat 1970/4-es számában négy cikkből álló alkalmi rovat méltatja *A munkások és az olvasás* c. könyvet, Kamarás István munkáját, amely 1970. febr. 11-én jelent meg.

1970. május 6. A KMK gondozásában, a Népművelési Propaganda Iroda kiadásában ezer példányban megjelent a *Szakirodalmi kalauz (Tudományos és szakkönyvtárak gyűjtőköri kódexe)*, amelyet Pataky Ernő és Bereczky László szerkesztett (692 l., soksz.). (Lásd 1987. márc. 26. is.)

1970. május 15. A közművelődési könyvtári zenei részlegek fejlesztésével foglalkozó munkatársak tanácskozása Kiskunhalason, a KMK szervezésében.

1970. június 15. Az év során a KMK többmegyes szakmai konferenciákat rendezett nemzetiségek által lakott települések könyvtárosai számára: elsőként *jún. 15-én* Fejér, Komárom, Nógrád, Pest és Veszprém megyei, németek által lakott községek könyvtárosai részére Budapesten a Pest Megyei Könyvtárral közösen; *jún. 16-án* – szintén a Pest Megyei Könyvtárral – a szlovákok lakta községek könyvtárosai részére Budapesten; *okt. 6-án* Baranya és Tolna megye németek lakta községeinek könyvtárosai részére, majd *okt. 7-én* Bács-Kiskun, Somogy és Baranya megyék délszlávok lakta községeinek könyvtárosai számára Pécsen – mindkettőt a Baranya megyei tanáccsal és a Baranya megyei könyvtárral közösen; *okt. 27-én* Csongrád, Hajdú-Bihar és Békés megyék román nemzetiségi könyvtárosai számára Gyulán a Békés Megyei Könyvtárral közös szervezésben.

1970. június 17. körül *A Könyvtártudományi és Módszertani Központ kiadványai* nevű sorozat 34. tagjaként megjelent a *Tájékoztató szolgálat a tudományos és szakkönyvtárakban* c. kötet, Frey Tamásné 248 oldalas munkája. (A TMT 1971. áprilisi számában ismertette a kiadványt Szentmihályi János.)

1970. június 23–24. A szakszervezeti könyvtárak módszertani munkabizottságának értekezlete a KMK-ban a szakszervezeti könyvtárak állománygyarapításáról és e könyvtárak szakmai fejlesztési alapelveiről. – A dokumentum szövegét két hónappal később, *aug. 27-én* szintén a KMK-ban tartott ülésükön véglegesítették *Alapelvek és követelmények a szakszervezeti könyvtárak fejlesztéséhez és fenntartásához* címmel.

1970. június 25–27. Gyermekkönyvtárosok számára rendezett többmegyes konferenciasorozat: *jún. 25–27-én* a Baranya, Tolna és Fejér megyei gyermekkönyvtárosok számára Székesfehérváron (társrendező: a Fejér Megyei Könyvtár); *jún. 30. – júl. 2-án* a Hajdú-Bihar, Nógrád, Szolnok és Heves megyék gyermekkönyvtárosai számára Egerben (társrendező: a Heves Megyei Könyvtár); *júl. 2–4-én* a Békés, Csongrád, Pest és Bács-Kiskun megyék gyermekkönyvtárosai számára Kecskeméten (társrendező: a Bács-Kiskun Megyei Könyvtár); *júl. 6–8-án* a Vas, Zala és Somogy megyék gyermekkönyvtárosai számára Fonyódon (társrendező: a Somogy Megyei Könyvtár); *júl. 6–8-án* a Győr-Sopron, Komárom és Veszprém megyék gyermekkönyvtárosai számá-

ra Veszprémbe (társrendező: a Veszprém Megyei Könyvtár).

1970. augusztus 31. – szeptember 5. Az IFLA 36., Moszkvában és Leningrádban rendezett közgyűlésén a KMK három referátummal szerepelt, és közreműködött a közművelődési könyvtári ellátás normatíváit kidolgozó munkabizottságban, valamint a statisztikai munkabizottságban.

1970. szeptember 14–18. A KMK által szervezett és a Zala Megyei Könyvtár által rendezett alapfokú tanfolyam Egerváron a könyvtárak zenei részlegeinek munkatársai számára.

1970. szeptember 19. A nemzetiségi könyvtárak állománygyarapítását segítő sorozatot indított a KMK: elsőként a *Könyvtári törzsanyagjegyzék és olvasási tanácsadó a szlovák irodalom köréből* c. ajánló bibliográfia, Jakab Róbertné és Futala Tibor összeállítása jelent meg. Ugyanekkor adták ki Mokuter István hasonló munkáját *Könyvtári törzsanyagjegyzék és olvasási tanácsadó a jugoszláv irodalom köréből* címmel. – A *Könyvtári törzsanyagjegyzék és olvasási tanácsadó a német irodalom köréből* c. tanácsadó jegyzék Uroševics Daniló összeállításában 1971. júl. 21-én, a *Könyvtári törzsanyagjegyzék és olvasási tanácsadó a román irodalom köréből* c. ajánló bibliográfia, Szántó Pálné és Tyirityán Katalin összeállítása pedig 1972. júl. 26-án jelent meg.

1970. október 13–17. A szocialista országok könyvtártudományi központjainak Berlinben tartott konferenciáján a magyar delegáció öt referátummal szerepelt.

1970. november 1. Dr. Horváth Tibor kinevezést kapott a Tájékoztató Osztály vezetésére.

1970. november 10. Egyéves, 180 órás gyermekkönyvtáros továbbképző tanfolyamot indított a KMK.

1970. november 27. Konferencia a KMK-ban a megyei és megyei jogú városi könyvtárak igazgatói és feldolgozó könyvtárosai számára az állományfeltárás problémáiról, a III. könyvtárügyi konferencia előkészületeiről, valamint a távlati tervezés kérdéseiről.

1970. december 2–3. Egyházi könyvtárosok konferenciája Budapesten, a KMK szervezésében.

1970. december 8–13. A szocialista országok könyvtárépítési és -berendezési szakembereinek IV. konferenciája, Budapesten és Szombathelyen a KMK mint a Koordinációs Központ Irodája szervezésében.

1970. december 15–17. A III. országos könyvtárügyi konferencia tanácskozása Budapesten, a Bocskay úti TIT-stúdió épületében, amelynek szellemi előkészítésében a KMK fontos részt vállalt (témák feldolgozása, tanulmányok írása a szekcióülések számára, javaslatok kidolgozása).

1971. január 1. *Könyvtár és Művelődés. Könyvtárügyi információk vezetőknél* címmel, kis példányszámú (200-250), évente 10-11 számban, de rendszeresen megjelenésének tervezett periodikumot indított a KMK, a könyvtárpolitikában érdekelt vezetők és munkatársak informálására a könyvtári jogszabályokról, elvi és szervezeti kérdésekről, a „könyvtári mozgalom híreiről” és a statisztikai alapadatokról. (Megszűnt az 1986. évi 1. számmal.)

1971. február 5–6. A KMK irányításával működő országos propagandabizottság tanácskozása a Szombathelyi Megyei Könyvtárban. – A bizottság az 1980-as évek második feléig rendszeresen megszervezte találkozóját, ezeket itt nem regisztráljuk.

1971. március 1. A KMK kiadványsorozatának 44. tagjaként megjelent *Kamarás Istvánnak és Polónyi Péternek 1200 értelmiségi megkérdezése alapján összeállított munkája, az Értelmiség, olvasás, könyvtár.*

1971. március 29. SZOT-elnökségi állásfoglalásként megjelent az *Alapelvek és követelmények a szakszervezeti könyvtárak távlati tervezéséhez* c. dokumentum. (SZOT Elnökségi Tájékoztató 1971/2.) A irányelveket a SZOT felkérésére a KMK készítette.

1971. június 2. A KMK szakszervezeti könyvtári módszertani munkabizottságának ülése a szakszervezeti és a vállalati műszaki könyvtárak együttműködéséről.

1971. június 24–25. Helyismereti könyvtárosok országos tanácskozása Egerben – a KMK szervezésében.

1971. június 28. A megyei (és megyei jogú városi) könyvtárak igazgatóinak munkaértekezlete a KMK-ban.

1971. július 6–7. A moszkvai Lenin Könyvtár kezdeményezésére az OSZK – a KMK közreműködésével – Budapesten megrendezte az első szovjet–magyar könyvtárügyi szemináriumot. – Folytatása 1972. febr. 1–3-án Moszkvában, a Lenin Könyvtár dísztermében. (A kétfordulós tanácskozás anyagát *Szemináriumok a szovjet és magyar könyvtárügy időszzerű kérdéseiről 1971–1972* címmel a KMK 1973-ban közzétette.)

1971. szeptember körül A KMK *Könyvtárgépesítési füzetek* nevű sorozatának 11. kiadványaként megjelent *Pétevári László Béla* munkája *Korszerű másoló eljárások és készülékek* címmel. A 12-es sorozati számmal kiadott 2. kötet 1972-ben jelent meg.

1971. szeptember 15. A KMK kiadásában megjelent *A szakrészleges általános nyilvános könyvtár, M. A. Overington* angol nyelvről lefordított, nagy hatást, véleménycserét kiváltó munkája.

1971. október Az 1972-es nemzetközi könyv népszerűsítésének nyitányaként a KMK országos terjesztésre *Kicsoda? Micsoda? Keresse a könyvtárban* feliratú plakátokat készíttetett, s ezeket a Magyar Hirdető Vállalat Budapest és a vidéki városok utcáin A/1-es méretben, illetve az autóbuszokban és a villamosokban B/5-ös méretben kiragasztotta. A könyvtárak A/3-as méretű plakátokat kaptak elhelyezésre.

1971. október 7–8. A megyei könyvtárigazgatók kibővített, negyedéves munkaértekezlete a KMK-ban, illetve a TIT-központban az IFLA közművelődési könyvtári szolgálati normatíváiról.

1971. október 15. Egyéves gyermekkönyvtárosi tanfolyamot indított a KMK. (Befejeződött 1972. júl. 7-én.). – A tanfolyam keretében október 28-án gyermekkönyvtárosi ankétot rendeztek.

1971. december 6. Az OKDT tudományos és szakkönyvtári tagozata a Művelődésügyi Minisztériumban tartott ülésén a KMK előterjesztésében megtárgyalta a gyűjtőköri együttműködés helyzetét és feladatait.

1971. december 17. A megyei és a szakszervezeti központi könyvtárak reprográfiai berendezéseinek kezelői, valamint a könyvtári propagandával fog-

lalkozó megyei módszertani munkatársak részére a KMK által szervezett, hat hónapra tagolt, 48 órás reprográfiai tanfolyam első foglalkozása. (Befejeződött 1972 júniusában). – Anyaga megjelent 1973-ban *Pelejtei Tibor* szerkesztésében, *Reprográfia és kiadványkészítés a könyvtárban* címmel.

1972. február A KMK országos könyvtártudományi pályázatot hirdetett meg fiatal könyvtárosok részére, hogy bevonja őket az országos kutatási terv feladatainak kidolgozásába. Ápr. 30-ig a pályázóknak a választott téma bő szinopszisének kellett benyújtaniuk, majd a megfelelők írói a KMK-tól megbízást kaptak a tanulmányok nov. 30-ig történő megírására.

1972. február 8. 51 éves korában elhunyt *Barabási Rezső*, a tanácsai közművelődési könyvtárhálózat egyik megszervezője, az OSZK főigazgató-helyettese, a KMK volt igazgatója, a *Könyvtáros* szerkesztőbizottságának tagja.

1972. február 15. Az MKE zenei könyvtáros szekciójának kezdeményezésére másfél éves, 240 órás továbbképző tanfolyamot indított a KMK a zenei részlegek munkatársai, illetve leendő munkatársai részére. (Befejeződött 1973. jún. 29-én.) Ez volt az első zenei könyvtárosképző tanfolyam, amelyen 27 könyvtáros kapott zenei könyvtárosi bizonyítványt.

1972. április A KMK megindította évente kétszer megjelenő, 100-120 magyar közleményt referáló lapját: a *HLISA*-t (*Hungarian Library and Information Science Abstracts*), majd 1974-től az ennek megfelelő orosz nyelvű *VELBI*-t (*Vengerszakaja literatura po bibliotekovedeniju i informatike*) címmel. A kezdeti 200, ill. 100 megjelenési példányszám fél év alatt 400-ra, illetve 150-re nőtt.

1972. május 15. Tanácskozás a nemzetiségi könyvellátásról a KMK-ban, a nemzetiségi báziskönyvtári feladatokat is végző megyei, illetve városi-járási könyvtárak igazgatóinak részvételével.

1972. május 31. – június 1. A hírlapolvasó-vezetők országos szakmai tanácskozása Székesfehérváron, a Fejér Megyei SZMT Központi Könyvtár és a KMK rendezésében.

1972. június 15. A *Könyvtári Figyelő* főszerkesztője *Sebestyén Géza* lett.

1972. június 16. A megyei könyvtári híradók szerkesztőinek országos tanácskozása Leányfalun a *Könyvtáros* szerkesztősége, a Művelődésügyi Minisztérium, a KMK és a Pest Megyei Könyvtár rendezésében.

1972. június 22. Az OSZK főosztályvezetői értekezlete elhatározta, hogy az OSZK a KMK-val közösen felmérést végez a hazai könyvtárközi kölcsönzésről, 15 könyvtárat vonva be ennek munkálataiba. A vizsgálat 1974 elején fejeződött be. (*Lásd 1974. szept. 11.*)

1972. június 30. Az OKDT közművelődési könyvtári tagozata a Művelődésügyi Minisztériumban tartott ülésén *Vargha Balázsnak A gyermekkönyvtárak állományának elemzése* c. elaborátumát vitatta meg, amelyet a KMK 70 oldalas sokszorosított kiadványban még az ülés előtt közreadott.

1972. július 7. Az IFLA Budapesten rendezendő ülészaka alkalmából az MKE és a KMK közös kiadásában megjelent *Kiss Jenőnek a magyar könyvtárakról szóló tájékoztatója, külön angol, német és orosz nyelvű képes kiadványban: Libraries in Hungary; Die ungarischen Bibliotheken; Biblioteki Vengrii* címmel.

1972. augusztus 1. Az *MKE Tájékoztató* e napi számában hírt közölt arról, hogy a KMK szélesebb hasznosításra felajánlja a felkérésére 1971-ben az MKE Műszaki könyvtáros szekciója által, hat kisebb műszaki könyvtárban végzett felmérés alapján összeállított művelleti katasztereket, valamint *Vajda Erik* összefoglaló jelentését. Az elemzések végső célja a helyi műszaki könyvtárak munkaszervezeti modelljének kidolgozása. – Hasonló művelleti kataszter és munkarendleírás hat közművelődési könyvtárban is készült az év folyamán.

1972. szeptember 14. Az első országos könyvtárépítészeti tanácskozás és kiállítás Székesfehérváron, a megyei könyvtárban. (Anyaga *Országos könyvtárépítési konferencia 1972. szeptember 14. Székesfehérvár* címmel, a KMK és a Fejér Megyei Könyvtár gondozásában, *Neményi László* szerkesztésében 1973 végén megjelent.)

1972. október 1. Az *Új Könyvek* c. állománygyarapítási tanácsadó folyóirat felelős szerkesztői posztján

– az 1972. évi 20. számtól kezdve – *Bereczky László* követte *Iszlai Zoltánt*.

1972. október 1–7. Szófiában rendezték meg a szocialista országok könyvtári módszertani központjainak szokásos kétévenkénti tanácskozását, amelyen a KMK-t *Papp István* és *Bereczky László* képviselte, akik két referátummal és egy korreferátummal vettek részt a konferencia munkájában.

1972. október 19–20. Könyvtárosok országos helyismereti tanácskozása Miskolcon, a megyei könyvtárban a KMK szervezésében.

1972. október 23–25. Gyermekkönyvtárosok országos tapasztalatcseréje a miskolci II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtárban, a *Borsodi ifjú olvasók hónapja* rendezvénysorozat keretében, a vendéglátó könyvtár és a KMK szervezésében.

1972. november 14. Tanácskozás a könyvtári diatékák szervezéséről a Salgótarjáni Megyei Könyvtárban, a KMK szervezésében.

1972 vége Személyi változások a KMK-ban: *Bereczky László* az Irodalompropaganda Osztály, *Gerő Zsoltné* a Tájékoztatási Osztály és *Horváth Tibor* a Tudományos Szakkönyvtárak Módszertani Osztályának vezetésére kapott megbízást. *Kamarás István* a továbbiakig az Olvasáskutató Osztály vezetésével bízták meg. *Pelejti Tibor* megbízást kapott a KMK Irodalompropaganda Osztály vezetőhelyettesi teendőinek ellátására. (*Iszlai Zoltán* osztályvezető elhagyta a KMK-t.)

1973. január 1. A KMK 1965-ben indított *Gyorstájékoztató a Magyar Könyvtártudományi Irodalomról* c., negyedéves bibliográfiai folyóirata *A Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiája* címmel jelenik meg. (Rövidített neve: MAKSZAB). Szerkesztője: *Tarr Lászlóné*.

1973. január 8. Megkezdődött a KMK által a Magyar Néphadsereg könyvtárosai részére szervezett első, két és fél éves középfokú levelező szaktanfolyam. (Befejezése, záróvizsgái: 1975. júl. 8.)

1973. január 10. Megkezdődött a KMK által az egyházi könyvtárosok számára indított egyéves továbbképző tanfolyam. (Befejeződött nov. 15-én.) – A tanfolyam előadásait *Régi könyvek és kéziratok* címmel,

Pintér Márta szerkesztésében közzétette az intézet, 1974-es impresszummal, valójában 1975 elején.

1973. február A KMK kiadta *Havassy Pál, Sallai István és Tombor Tibor: Könyvtárépítési tapasztalatok. Alapelvek – Irányszámok* c., 1972-es évmegjelenésű munkáját.

1973. február 9. A KMK közreműködésével két országos szolgáltatás indult: A Szombathelyi Megyei Könyvtár megkezdte a közművelődési könyvtárak által készített *irodalomkutatások* összegyűjtését és országos szétsugárzását. (Ez a szolgáltatás 1993 februárjától a *Könyvtári Levelező(lap)*-ban jelent meg, és a folyóirat kiadásának megszüntetéséig, 1995 végéig létezett.). A Debreceni Megyei Könyvtár *Könyvtári kiadványok* címmel indított jegyzéke a közművelődési könyvtárak készülő, illetve megjelent publikációit vette számba. (1989-ben megszűnt.)

1973. június 25. Az OKDT teljes ülése a Művelődésügyi Minisztériumban az új könyvtári alapjogszabályok elveiről. – A könyvtári törvényerejű rendelet előkészítő munkálatai során a KMK 21 tanulmányt készített, amelyek a jogi szabályozás szempontjából tárgyalták a könyvtárügy fontosabb kérdéseit, valamint részt vett az előkészítő bizottság munkájában.

1973. július 10–11. Tanácskozás az A-típusú könyvtárak feldolgozó csoportvezetői és címleírói számára a *Könyvek címleírása* c. szabványtervezetről Zalaegerszegen a KMK szervezésében.

1973. július 11. A KMK felterjesztette az MM Könyvtárügyi osztályának a *Javaslat a kötelespéldány ellenőrzési és elosztási rendszerének módosításáról* c. összeállítását, amelyet az OSZK Kötelespéldány Szolgálatának észrevételeit figyelembe véve dolgoztak ki.

1973. augusztus 1. A *Művelődésügyi Közlöny* 15. számában megjelent a 156/1973. (M.K.15) MM sz. utasítás a közművelődési könyvtárak és a művelődési otthonok felügyeletéről. – A KMK a szakfelügyeleti tevékenység támogatására *Szente Ferenc* szerkesztésében útmutatót jelentetett meg *Az alapfokú közművelődési könyvtárak szakfelügyelete. Módszertani segédanyag* címmel, ill. alcímmel.

1973. szeptember körül A KMK megkezdte a hazai könyvtártudományi kutatások bejelentését az UNESCO által létrehozott nemzetközi, a könyvtári, dokumentációs és levéltári kutatásokat nyilvántartó rendszer (ISORID) számára. – *Papp István* részt vett Párizsban, az UNESCO központjában *szept. 3–5-én* tartott szemináriumon, amelynek egyik témája az ISORID volt.

1973. szeptember 4. Megkezdődött az olvasószolgálatos könyvtárosok részére indított egyéves továbbképző tanfolyam. (Befejezése 1974. jún. 5-én.) – A tanfolyammal kapcsolatban készült *A történettudományi tájékoztatás segédkönyvei* c. bibliográfiai ka-lauz, *Berlász Jenő* munkája (NPI, 1975.).

1973. október 3–4. B-típusú könyvtárak igazgatói értekezlete Kiskunhalason a gyűjtőkori szabályzat elkészítéséről, a középfokú és a részleges középfokú központok könyvtárainak helyzetéről, a távlati fejlesztésükkel kapcsolatos tennivalókról Békés, Csongrád, Hajdú-Bihar és Bács-Kiskun megyék rész-vételével, a KMK szervezésében.

1973. október 31. Először ülésezett az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács átszervezése óta a közművelődési és iskolai könyvtárügyi tagozat, amelyen *Tóth Gyula* főiskolai docensnek *A központi szolgáltatások igénybevétele a megyei könyvtárak-ban* és *Sallai Istvánnak* *A tanácsai közművelődési könyvtárak építésének távlati terve (1976–1990)* c. előterjesztését tárgyalták meg.

1973. december Megjelent az MKE és a KMK *Előadások – viták* című közös kiadványsorozatának első füzeté, *Bata Imre: A 20. századi kéziratosság* c. előadásának rövidített anyagával.

1974. január Az Irodalompropaganda Osztály *Új külföldi kézikönyvek* címen negyedévenként megje-lenő recenziós folyóiratot indított.

1974. január 21–26. A KMK az OSZK-val együtt-működve egyhetes céltanfolyamot szervezett a megyei és egyes tudományos könyvtárak dolgozói számára az 1800-ig megjelent régi magyarországi nyomtatványok számbavételének előkészítésére.

1974. március 16. – április 18. Utánnnyomásban megjelent a *Katsányi Sándor* és *Könyves-Tóth Lilla* szerzőpáros *Fölfedezem a könyvtárat* c., a

középkolásoknak szóló irodalomhasználati kézi-könyve (Népművelési Propaganda Iroda, 1973.). – Átdolgozott kiadása a KMK gondozásában, a Tankönyvkiadónál jelent meg 1976 júniusának má-sodik felében. Ugyanennek 2. kiadása 1978. nov. 11. és dec. 12. között látott napvilágot.

1974. március 19–20. A KMK országos tanácsko-zása a szegedi Somogyi Könyvtárban a helyismereti sajtóbibliográfiákról. A tanácskozás anyaga megje-lent a KMK által *Sajtóbibliográfiák és sajtóreper-tóriumok szerkesztése, a hírlapok feltárása* címmel 1976-ban kiadott kötetben.)

1974. április 4. Megnyitották a KMK első külföldi könyvtárügyi kiállítását, amely Prágában, a csehszlo-vák nemzeti könyvtárban mutatta be a magyar könyv-tárügy negyedszázados fejlődését Pelejteit Tibor szerkesztésében – A kiállítást (évkörét 30 évre bő-vítve) 1975-ben bemutatták Szófiában és Berlinben, majd 1976-ban Varsóban, 1977-ben Bécsben és Moszkvában, 1979-ben Ulanbatorban is.

1974. április 4–5. A KMK képviselői részt vettek a Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Központ Moszkvában rendezett tanácskozásán, amelynek témája az *Informatika Elmélete és Gyakorlata Nemzetközi Információs Szolgálat* (IEGYNISZ) létrehozása volt. A feladatok megosz-tása során a KMK Tájékoztatási Osztályának tevé-kenységi körébe utalták az informatika elméletével és gyakorlatával foglalkozó tájékoztató kiadványok és szolgáltatások regisztráló információs szolgálátá-nak kiépítését.

1974. június 17. körül A KMK kiadásában, VI, 831 oldal terjedelemben, 1973-as impresszummal meg-jelent a *Nagyvilág repertórium 1956–1970, Kortés Júlia* összeállítása.

1974. június 24–29. Az MKE zenei könyvtárosi szekciója és a KMK által a zeneoktatási intézmé-nyek könyvtárosai számára rendezett továbbképző tanfolyam Gyulán.

1974. július 22. *A munkaszervezés helyzete és prob-lémái a hazai tudományos könyvtárakban* címmel a KMK megjelentette *Csűry István* 1973-as évjelzésű munkáját.

1974. augusztus 27–28. Konferencia Debrecenben a folyóirat-repertóriumokról a KMK-nak, az MKE Hajdú-Bihar megyei szervezetének és bibliográfiai szakbizottságának rendezésében. (Anyaga megjelent a KMK által *Sajtóbibliográfiák és sajtórepertóriumok szerkesztése, a hírlapok feltárása* címmel 1976-ban kiadott kötetben.)

1974. szeptember Utolsó két és fél éves könyvtárosi szaktanfolyamát indította a KMK. (Befejeződött 1976. dec. 3-án.)

1974. szeptember *A közművelődési könyvtári ellátás. Irányelvek a távlati tervezéshez* címmel *Szente Ferenc* szerkesztésében, 1973-as évjelzéssel a KMK kiadta az addig megjelent tanácsi közművelődési könyvtári, szakszervezeti könyvtári, 18 éven aluli ifjúsági, nemzetiségi könyvtári ellátási irányelvek és egyéb, tervezet jellegű ajánlások, javaslatok szövegét egy 96 oldalas gyűjteményben.

1974. szeptember 3. Megkezdődött az egyetemi végzettségű közművelődési könyvtárosok részére szervezett egyéves osztályozói továbbképző tanfolyam. (Befejeződött 1975. máj. 8-án.)

1974. szeptember 10–11. Tanácskozás Zalaegerszegen az OPKM, a KMK és a Zala Megyei Könyvtár rendezésében, könyvtárigazgatók, valamint a megyei iskolai könyvtári szakfelügyelők részvételével, a 18 éven aluli ifjúság könyvtári ellátásáról kiadott irányelvek megvalósításáról.

1974. szeptember 11. A KMK által szervezett egyéves gyermekkönyvtárosi továbbképző tanfolyam megnyitása. A tanfolyam az 1970/1971-es tanfolyaméhoz képest módosított programmal zajlott le. (Befejeződött 1975. máj. 6-án.)

1974. szeptember 11. Az OSZK Vezetői Tanácsa megvitatta a könyvtárközi kölcsönzés rendszeréről 1972 és 1974 között végzett KMK-vizsgálat anyagát. Ennek alapján az OSZK a KMK-nak mint konzultánsnak a közreműködésével javaslatot terjesztett az OKDT elé a könyvtárközi kölcsönzés reformjáról. (Lásd 1972. jún. 22.)

1974. szeptember 24–27. Könyvtárápítészeti és -berendezési kérdésekkel foglalkozó könyvtárosok és más szakemberek tanácskozása Fonyódon, a KMK rendezésében.

1974. október 15–19. A szocialista országok olvasáskutató szakembereinek második konferenciája, a KMK rendezésében, Budapesten.

1974. november 16–23. Az IFLA 40. közgyűlésén, Washingtonban *Papp Istvánt*, a KMK igazgatóját beválasztották az *IFJA Journal* szerkesztőbizottságába.

1974. november 27. A Népművelési Propaganda Iroda gondozásában megjelent *Kamarás István* tanulmánya, *Az irodalmi érték esélye lektürolvasóknál* c. KMK-kiadvány. (1976-ban utánnyomásként újra kiadták. – 1975-ös impresszummal a KMK és a Szakszervezetek Elméleti Kutatóintézete kiadásában megjelent az esettanulmányokat tartalmazó kötet is *Az irodalmi érték esélye lektürolvasóknál. Kilenc olvasóportré. Esettanulmányok* címmel.)

1974. november 27. A KMK kiadta *Halász László és Nagy Attila: Hatásvizsgálat könyvtárban* c. munkájának első kötetét. (A második kötet 1977. okt. 6-án jelent meg.)

1974 vége A KMK elkészítette a tervezett tároló könyvtár funkciójára és gyűjtőkörére vonatkozó javaslatot.

1975 eleje A KMK – a regionális központokkal történt megbeszélések után – javaslatot dolgozott ki a kötelespéldányok elosztásának új rendjére.

1975. március 1. 1500 példányban, a KMK, valamint a Könyvtárellátó kiadásában, *Bereczky László* szerkesztésében megjelent az *Új Könyvek – Nemzetiségek Anyanyelvi Irodalma* c. állománygyarapítási tanácsadó. (1979. január 1-jétől *Nemzetiségi Új Könyvek* címen a Könyvtárellátó mellett az Állami Gorkij Könyvtár adta ki.)

1975. április A KMK gondozásában, a Népművelési Propaganda Iroda kiadásában, 1974-es évjelzéssel megjelent *Bereczky Lászlóné* fontos katalogizálási segédlete, *A betűrendes leírókatalógus szerkesztése közművelődési könyvtárakban* címmel.

1975. április körül A KMK az OSZK-val közösen két új, negyedévenként megjelenő kiadványt indított, kísérleti jelleggel. Az *Új Hanglemezek* a Magyar Hanglemezyártó Vállalat nép- és komolyzenei felvételeinek és szépirodalmi lemezeinek leírásait, az

Új Kották pedig a Zeneműkiadó Vállalattal közös gondozásban a komoly- és népzenei, valamint a zene-pedagógiai kiadványok leírásait tartalmazza.

1975. április 1. Az országos társadalomtudományi információs rendszer fejlesztésének érdekében megalakult a *Társadalomtudományi Információs Titkárság*, amely az OSZK részeként, de közvetlenül a KM Könyvtárügyi osztályának irányításával működött. A KMK a társadalomtudományi szakirodalmi információs rendszerrel kapcsolatos addigi központi és koordinációs feladatait átadta az új titkárságnak.

1975. június körül Megjelent a *Kiemelt szerzők az Országos Széchényi Könyvtár olvasói betűrendes katalógusában* c., 8200 szerző adatait tartalmazó segédlet, *Baczoni Tamásné* összeállítása, amelyet a KMK gondozásában a Népművelési Propaganda Iroda adott ki.

1975. június 17. Az MTA és KM Könyvtártörténeti és Bibliográfiai Munkabizottságának kibővített munkaülésén az 1976–80 közötti magyar könyvtári kutatások tervét vitatták meg *Papp István* (KMK; országos könyvtári kutatási terv) és *Zircz Péter* (KM; a könyvtári kutatások fejlesztése) tervezete alapján.

1975. június 30. – július 4. *Papp István* a Helsinkiben rendezett nemzetközi könyvtárépítési konferencián korreferátumot tartott a közművelődési könyvtárépületek szabványainak témakörében.

1975. július 7–19. A magyar–jugoszláv kulturális egyezmény alapján, a KM megbízásából a pécsi megyei könyvtár közreműködésével a KMK szemináriumot rendezett Pécsen a jugoszláviai magyar könyvtárosoknak.

1975. szeptember 9. Első, féléves továbbképző tanfolyamát indította az A-típusú közművelődési könyvtárak vezetői részére a KMK. (Befejeződött 1975. dec. 4-én.)

1975. szeptember 16. Megkezdődött a KMK által indított féléves számítógépes továbbképző tanfolyam. (Befejezése dec. 15-én.)

1975. október 15–16. Az MKE bibliográfiai bizottsága és a KMK által szervezett konferencia Zalaegerszegen a hírlapok feltárásának kérdéseiről. (A tanácskozás anyaga megjelent a *Sajtóbibliográfiák*

és sajtórepertóriumok szerkesztése, a hírlapok feltárása címmel 1976-ban kiadott, *Vajda Kornél* által szerkesztett kötetben.)

1975. október 28. Újabb egyéves osztályozói továbbképző tanfolyamot indított a KMK, ezúttal középfokú végzettségű könyvtárosok számára. (Befejezése 1976. máj. 27-én.)

1975. november 17–22. A KMK kis létszámú kutatómódszertani tanfolyama könyvtártörténeti kutatásokkal foglalkozó könyvtárosok részére. (Anyaga 1977 októberében megjelent *Vértesy Miklósnak Könyv- és könyvtártörténet. Módszertani útmutató kezdő kutatók számára* c. segédletében.)

1975. december 2. A KMK kiadásában megjelent *Pelejtei Tibor* könyve, a *Könyvtár- és irodalomnépszerűsítés*. (Előzménye 1968-as impresszummal 1969. szept. 25-én jelent meg.)

1976. [az év folyamán] A nemzetiségi lakosokat ellátó könyvtárak és könyvtárosok olvasószolgálati munkájának támogatására *Könyv – könyvtár – olvasás* címmel nemzetiségi módszertani tanácsadó sorozatot indított a KMK. (1978-as megszűnéséig három száma jelent meg.)

1976. január 26–27. A múzeumi könyvtárosok második országos tanácskozása Budapesten, a Múzeumi Restauráló és Módszertani Központ szervezésében, amelyen megvitatták a múzeumi könyvtárak KMK által kidolgozott fejlesztési irányelveit.

1976. február A KMK a könyvtárak közönségkapcsolatainak megjavítása céljából ez év elejétől kezdve félévente a sajtó, rádió és televízió munkatársai részére híryanagot és témajavaslatokat tartalmazó jegyzékeket bocsátott a tömegkommunikációs szervek rendelkezésére *Témajavaslatok tömegkommunikációs célokra* címmel. A közönségkapcsolatokkal foglalkozó munkatársa *dr. Gerő Gyula*, a *Könyvtáros olvasószerveztője*, aki 1975. dec. 16-án kapott osztályvezetői kinevezést a KMK-ba.

1976. március 4. Az MTA és a Kulturális Minisztérium könyvtörténeti és bibliográfiai munkabizottságának az akadémiai székházban tartott ülésén a meghívott előadó *Vajda Kornél*, a téma a *Helytörténet, könyv- és könyvtártörténet* volt.

1976. március 9. Tudományos és szakkönyvtári vezetők féléves továbbképző tanfolyama kezdődött a KMK-ban. (Befejeződött jún. 10-én.)

1976. április 5. 64 éves korában elhunyt *dr. Sebestyén Géza*, az OSZK főigazgató-helyettese, a KMK első vezetője és programjának kidolgozója, a *Könyvtári Figyelő* főszerkesztője, az 1945 utáni könyvtárügy kiemelkedő egyénisége, az 1949 és 1952 közötti körzeti könyvtári ellátó rendszer megalkotója.

1976. május 6. Egyéves levelező tanfolyamot indított a KMK a könyvtári közönségkapcsolatról. (Befejeződött 1977. márc. 18-án.)

1976. május 19–20. Magyar–szovjet könyvtárügyi szeminárium Tatabányán és Budapesten. A tanácskozássra a KMK *Könyvtári centralizáció a Szovjetunióban* címmel szovjet dokumentumokat, szemlét és tanulmányúti beszámolót (mindkettőt *Futala Tibortól*) adott ki *Szinainé László Zsuzsa* szerkesztésében; a szeminárium anyagát pedig ugyanő szerkesztésében, 2-es kötetjelzéssel 1977-ben jelentette meg a KMK.

1976. nyár Kísérleti olvasótábort szervezett Bakonyoszlopon a Veszprémi Megyei Könyvtárral közösen a KMK, amelyet olvasáskutatással foglalkozó munkatársai vezettek. – A tapasztalatokról 1977-ben *Olvasótábor Bakonyoszlopon : Egy szociálpszichológiai kísérlet krónikája és dokumentumai* címmel jelentettek meg közös kiadványt a szervezők.

1976. június Az igények felmérésére a KMK *Válogatás a könyvesbolti forgalomba nem kerülő kiadványokból* címmel, *Mándy Gábor* összeállításában próbaszámot készített, mivel az elődöt, a *Tájékoztató a könyvesbolti forgalomba nem kerülő kiadványokról* c., 1971 januárjától megjelent füzet sorozatot eddigi kibocsátója, az Állami Könyvterjesztő Vállalat megszüntette. (A *Válogatás...* folytatása 1980-tól, a Könyvértékesítő Vállalat kiadásában jelent meg.)

1976. június 15. *Kiss István*, az ELTE Könyvtártudományi tanszékének vezetője lett a *Könyvtári Figyelő* főszerkesztője.

1976. augusztus 1. A Kulturális Minisztérium Könyvtárügyi Osztálya az 1975 áprilisában az OSZK keretében életre hívott Társadalomtudományi Információs Titkárságot megszüntette. Vezetője,

Sárdy Péter és munkatársai változatlan besorolásban a KMK-ba kerültek át. A társadalomtudományi információ irányítását a továbbiakban a Társadalomtudományi Koordinációs Bizottság s ennek tanácsadó testülete, a Társadalomtudományi Információs Munkacsoport végezte, amelynek titkársági feladatait a KMK látta el.

1976. augusztus *Dr. Katsányi Sándor* tudományos főmunkatárs megbízást kapott a KMK Oktatási Osztályának vezetésére. (Kinevezték 1977. január 1-jétől.)

1976. szeptember 9. A svéd Bibliotekstjänst (könyvtárellátó) e napon a Bútorértékesítő Vállalat budapesti bemutató termében megnyílt kiállításával megkezdődött az *Allmedia* nevű könyvtári bútorrendszer hazai honosítása. A bútorok hazai gyártására a svéd és a magyar fél szerződést kötött. A szept. 30-ig tartott kiállítás befejeztével a bemutatott darabokat a KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtárának ajánlódózták.

1976. október 2. A *Művelődésügyi Közlöny* 19. számában megjelent az oktatási miniszter 2/1976. (IX.14.) OM sz. rendelete, amelynek értelmében a hároméves népművelő–könyvtáros szakot, illetve a könyvtárosképző szaktanfolyamot végzetek kiegészítő államvizsga letételével öt éven belül főiskolai végzettséget szerezhettek. – 1977-ben a KMK az államvizsgára vonatkozó részletes tudnivalókról *Tájékoztatót* adott ki; 1977-ben és 1978-ban az Oktatási Osztály 36 előadásból álló vizsgaelőkészítő konzultációs sorozatot indított az OSZK munkatársai számára. – 1978-ban az OSZK Mikrofilmtára az államvizsgára való egyéni felkészüléshez a teljes kötelező irodalmat 250 példányban mikrofilmlapra vette, s ezeket a KMK juttatta el az érdekelt könyvtáraknak.

1976. október 4–9. A szocialista országok könyvtárügyi központjainak vezetői Varsóban tartották a kétévenként esedékes megbeszélésüket az országos könyvtári rendszer szervezeti és irányítási kérdéseiről. A KMK-t *Papp István* és *Szente Ferenc* képviselte, mindketten referátummal.

1976. október 19. Egyéves osztályozói továbbképző tanfolyamot indított a KMK. (Befejeződött 1977. máj. 12-én.)

1976. október 26. Féléves vezetőképző tanfolyamot indított a KMK a B-típusú könyvtárak számára. – A sok kimaradt jelentkező miatt 1977 elején a tanfolyamot megismételték.

1976. november 26–27. Tanácskozás Szentendrén a képi ábrázolásnak a könyvtári helyismereti munkában játszott szerepéről az MKE bibliográfiai szakk bizottsága, a KMK és a Pest Megyei Könyvtár rendezésében. (Anyaga megjelent a KMK által *A helyismereti munka kérdései. Helyismereti tanácskozások* címmel, ill. alcímmel 1979-ben kiadott füzetben.)

1976. december A KMK-ban átszervezés útján Kapcsolatszervezési Osztály létesült, amelynek vezetője *Pelejtei Tibor* lett. (A közönségkapcsolatokkal eddig foglalkozó *Gerő Gyula* osztályvezetőt okt. 1-jén a *Könyvtáros* c. folyóirat főszerkesztőjévé nevezte ki a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatala.)

1976. december 3. A KMK utolsó, 1974 őszén indított két és fél éves középfokú könyvtárosi szaktanfolyamának záróvizsgálja.

1976. december 16. A KMK kiadta a *Könyvtári és tájékoztatási tárgyszójegyzék* c. tezaurusztervezetet, amelyet a Könyvtártudományi Szakkönyvtár katalógusaiban és bibliográfiai-dokumentációs kiadványaiban a tárgyi feltáráshoz használ.

1976 vége Nyugalomba vonult Sallai István főosztályvezető és Vadász Ferencné, az Oktatási Osztály vezetője.

1977. január 1. *Papp István*, a KMK igazgatója lett az IFLA *Library Journal* szerkesztőbizottságának elnöke.

1977. február 15. Az MKE zenei könyvtárosi szekciója a KMK-val közösen négyféléves továbbképző tanfolyamot indított a közművelődési könyvtárak zenei könyvtárosai számára. (Befejeződött 1978. dec. 7-én.)

1977. április 1. Az országos könyvtári nyilvántartás (könyvtári kataszter) fölfektetésének feladata a KMK-tól átkerült az OSZK-ba, a Könyvek Központi Katalógusához.

1977. május A KMK gondozásában, a Népművelési Propaganda Iroda kiadásában, 1976-os évjellel

megjelent a *Magyar nyelvű zenei könyvek a közművelődési könyvtárakban* c. ajánló jegyzék, *Gyimes Ferenc* összeállítása.

1977. május 2. A Kulturális Minisztérium könyvtárügyi osztálya létrehozta a *Könyvtári Könyvminősítő Bizottságot*, amelynek elnöki és titkári tisztét a KMK munkatársai töltötték be. A bizottság a kiadói tervek alapján előzetes minősítő jellel látta el a műveket, és javaslatokat tett a szükséges példányszámra – ezzel a Könyvértékesítő Vállalat rendelési munkáját segítette. (A bizottságot 1981. dec. 31-én a Művelődési Minisztérium Könyvtári Osztálya feloszlatta.)

1977. nyár A KMK olvasáskutatási osztálya szociológiai vizsgálatot végzett az olvasótáborokban. (Az 1977-ben rendezett 84 tábor közül 63-ban végeztek teljes adatfelvételt.)

1977. június 9. Az OKDT képzési és továbbképzési szakk bizottságának ülésén elfogadták *Katsányi Sándor* előterjesztését 200-250 órás könyvtárkezelői tanfolyam bevezetésére, és a javaslatot továbbították a Kulturális Minisztériumba.

1977. június 30. A KMK megjelentette a könyvek nemzetközi szabványos bibliográfiai leírásáról szóló, ISBD/M jelzésű szabályzat 1974-es kiadású angol változatának *Horváth Magda* által elkészített fordítását, amelyhez *Fügedi Péterné* írt előszót. Ezzel megkezdődött az a program, amely során a KMK sorra kiadta a leíró katalogizálásnak az IFLA által gondozott, új szabályzatait: az *ISBD/G A nemzetközi szabványos bibliográfiai leírás általános szabályai* 1979-ben, az *ISBD/NBM A nem-könyv anyagok nemzetközi szabványos bibliográfiai leírása* 1980-ban, az *ISBD/CM A kartográfiai anyagok nemzetközi szabványos bibliográfiai leírása* 1981-ben, az *ISBD/PM A nyomtatott kotta nemzetközi szabványos bibliográfiai leírása*, az *ISBD/A A régi könyvek nemzetközi szabványos bibliográfiai leírása*, valamint az *ISBD/S Az időszaki kiadványok nemzetközi szabványos bibliográfiai leírása* 1983-ban jelent meg.

1977. július 18–29. Újabb rendhagyó olvasótábor Bakonyoszlopon a Veszprém Megyei Könyvtár és a KMK szervezésében. – A tapasztalatokról *Országalapítás Bakonyoszlopon. Az 1977. évi olvasótábor dokumentumai* címmel, 1978-as impresszummal, 1979-ben adtak közre kötetet.

1977. augusztus 15. Megjelent az *Információ a könyvtári és információs munka eszközeiről és be rendezéseiről* c. kiadvány, amelyet a KMK adott ki NTMIR-IEGYNISZ-szolgálata keretében.

1977. szeptember A KMK egyéves, 1978. jún. 6-ig tartó számítógépes tanfolyamot szervezett.

1977. szeptember 27–28. Országos helyismereti konferencia Kecskeméten a Bács-Kiskun Megyei Könyvtár és a KMK rendezésében. (Anyaga megjelent a KMK által *A helyismereti munka kérdései. Helyismereti tanácskozások* címmel, ill. alcímmel 1979-ben kiadott füzetben.)

1977. november 10–11. A Könyvtárellátó és a KMK rendezésében, a Budapesti Könyvklubban a nemzetiségi ellátásban érdekelt közművelődési és iskolai könyvtárosok tanácskozást tartottak, amelynek keretében méltatták az *Új Könyvek* nemzetiségi sorozatának művelődéspolitikai jelentőségét.

1977. december 6–7. A kiemelt felsőfokú, felsőfokú és a részleges felsőfokú települések könyvtárigazgatóinak tanácskozása Győrben az audiovizuális gyűjteményekről és szolgáltatásairól, a KMK és a győri Megyei Könyvtár rendezésében.

1978. január 1. A *Könyvtári Figyelő* új címlappal jelent meg. Főszerkesztője Kiss István, szerkesztői: Bárdosi Mária és Gerő Zsoltné.

1978. április 11–14. A szocialista országok 7. nemzetközi könyvtárépítési konferenciájának tanácskozásai Budapesten és Dunaújvárosban a KMK rendezésében.

1978. április 12. Az Akadémiai Kiadó *Pszichológia a gyakorlatban* nevű sorozatának 35. tagjaként, *A több könyvű oktatás hatása. Beszámoló egy gimnáziumi kísérletről* címmel, illetve alcímmel megjelent Nagy Attila munkája. (A kutatási jelentés a KMK munkatervében szereplő, 1970 és 1974 között, a budapesti József Attila Gimnáziumban folytatott kísérlet leírása.)

1978. április 18–20. A negyedik szovjet–magyar könyvtárügyi szemináriumon Moszkvában a KMK részéről ketten, Papp István és Sente Ferenc tartottak referátumot.

1978. május 3. A KMK rendezésében szakértői megbeszélés Budapesten a járási közművelődési könyvtári ellátási rendszerek, valamint az egyesített iskolai és közművelődési kiskönyvtárak állománymodelljeiről.

1978. június 10. A KMK kiadásában megjelent Katsányi Sándor és Bereczky Lászlóné segédlete *A könyvtáros munkája. Kézikönyv az alapfokú ellátást nyújtó közművelődési könyvtárak részére* címmel.

1978. július A KMK kiadásában megjelent a *Könyvtári Figyelő. Repertórium 1955–1974* c. cikk-bibliográfia, Szinainé László Zsuzsa összeállítása.

1978. július Utoljára rendezett Bakonyoszlopon kísérleti olvasótábort a KMK és az Eötvös Károly Megyei Könyvtár, amelyről a *Harmadszor Bakonyoszlopon. Beszélgetés az 1978. évi bakonyoszlopi olvasótáborról* c., 1978-as évjelzéssel, 1979-ben megjelent kötetben számoltak be.

1978. szeptember Elkezdődött a KMK nyolc szakaszból álló ajánló bibliográfiai tanfolyama, az első igazi levelező tanfolyam. Segédeszköze a Győri Erzsébet által kidolgozott, *Feladatok az ajánló bibliográfiai tanfolyamhoz* c., „programozott” munkafüzet, amelynek feladatlapjait otthon kellett kitölteni. (Befejeződött 1979. április 17-én.)

1978. szeptember A KMK bibliográfiai továbbképző tanfolyamot indított, amelyhez *Bibliográfiai tanulmányok* címmel kilenc tanulmányt tartalmazó segédkönyvet, *Bibliográfiai olvasókönyv* címmel pedig külföldi szakirodalmi szemlét is kiadott a tanfolyami hallgatók számára. (Befejeződött 1979. április 12-én.)

1978. szeptember 4–7. Gerő Zsoltné és Papp István részt vett a dokumentációs, könyvtárügyi és levéltári archivális folyóiratok szerkesztőinek Berlinben rendezett második szimpóziumán.

1978. szeptember 11–13. *A nemzetközi gyermek- és gyermekkönyvtáraink* címmel országos gyermekkönyvtáros-konferenciát rendezett Tatabányán, a VII. Komárom megyei könyvtári hét keretében az MKE Komárom megyei szervezete a KMK-val, az SZMT Központi Könyvtárral és a József Attila Megyei Könyvtárral együttműködve.

1978. szeptember 21. Megjelent Balogh Zoltán és Kamarás István munkája, az *Élményalakzatok I. 150 irodalmi mű olvasottsága, kedveltsége és az élményalakzatban elfoglalt helye a közművelődési könyvtárakat használók körében*.

1978. szeptember 21–22. A KMK szervezésében országos konferencia Pécsen a könyvtárstatisztika időszerű kérdéseiről, egy új könyvtárstatisztikai szabvány előkészületeiről, az adatgyűjtési kérdőívről, valamint a *Településeink könyvtári ellátása* c. kiadványról és a hasonló megyei statisztikákról.

1978. szeptember 27. A KMK a Kohó- és Gépipari Műszaki Tudományos Tájékoztató Intézettel (KGMTTI) közösen kiadta Horváth Tibor és Varga Dénes 1977-es évjelszésű, *Információs tezauruszok* c. munkáját.

1978. október 1. A Könyvtártechnológiai Osztály vezetésére további intézkedésig – főmunkatársi besorolását megtartva – dr. Urbán László kapott megbízást, miután az addigi osztályvezető, dr. Horváth Tibor a KMK-ból az ELTE Könyvtártudományi Tanszékére távozott.

1978. december 12. A *Magyar Közlöny* 86. számában megjelent a kulturális miniszter 5/1978. (XII.12.) KM számú rendelete a könyvtári rendszer szervezéséről és működéséről, amelynek előkészítésében a KMK is közreműködött. (Lásd a *Művelődésügyi Közlöny* 1979/1. számában is.) – A rendelet mellékelte a közművelődési könyvtári hálózatok koordinációs központjaként nevezte meg az OSZK-t, amely ezt a feladatot a KMK-n keresztül látta el.

1978. december 28. A KMK *Könyvtári kis tükör* címmel – a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtárral közös vállalkozásban – indított sorozata keretében az 1945 utáni hazai könyvtermésről válogatott, annotált bibliográfiákat adott közre. A sorozat első kiadványaként megjelent a *Gyermekirodalom 1965–1975 c., Benkő Attiláné [Benkő Zsuzsanna]* által összeállított, a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése gondozta könyvészet. A sorozat keretében 1986 júniusáig az ETO-n alapuló tudományterületenkénti összeállításban 13 kötet jelent (1984-től a Múzsák kiadásában). 1988–1989-ben két alapkötetének (*Gyermekirodalom*, ill. *Művészetek, sport*) bővített új kiadása látott napvilágot.

1979. [az év folyamán] A KMK bekapcsolódott a moszkvai Lenin Könyvtár irányításával folyó, *Az olvasás dinamikája* c. nemzetközi összehasonlító kutatásba, amelyben a könyvtárhasználat gyakoriságát, a párhuzamos könyvtári tagságot, a kölcsönzés intenzitását és tartalmát vizsgálták.

1979. [az év folyamán] A közművelődési kutatási főirány keretében a KMK több olvasás- és könyvtárszociológiai kutatást végzett: elkészítette a munkások művelődési szokásaival foglalkozó kutatásokat összegző tanulmányt; vizsgálatot indított Kiskunhalason a város olvasási kultúrájáról és a közművelődési könyvtárak társadalmi szerepéről; megismételte az 1965-ben Bácsalmáson végzett kutatását: akkor általános iskolás gyerekeket kérdeztek olvasási és könyvtárhasználati szokásaikról, most felnőttekként kérdezték ugyanazokat, egy 13-14 évesekből álló kontrollcsoporttal együtt. (Ez utóbbi kutatási jelentése *Az olvasási szokások változásai Bácsalmáson. Többlépcsős vizsgálat fiatalok körében* címmel Bácskai István, Gereben Ferenc és Nagy Attila munkájaként 1983-ban megjelent.)

1979. január 8. Életének 68. évében elhunyt Sallai István ny. főosztályvezető, az 1949 utáni magyar könyvtárügy egyik legnagyobb hatású, iskolát teremtő alakja.

1979. február 12. Megkezdődtek a továbbképző tanfolyamok az új bibliográfiai leírási szabályok megismertetésére. Az év folyamán több, 2+3 napos (kétnapos elméleti oktatás, majd egy hónapos felkészülési idő után háromnapos gyakorlati képzés) tanfolyam indult. – A hallgatók számára készített leírási példatárat a Tankönyvkiadó is megjelentette.

1979. február 19. Szakszervezeti könyvtárosok részére vezetői tanfolyamot indított a KMK és a Szakszervezetek Országos Tanácsa. (Befejeződött ápr. 28-án.)

1979. április 6. és május 8. között A Tankönyvkiadónál megjelent az *Olvasótábor. Egy magyar közművelődési kísérlet* c., ill. alc. kiadvány, amelyet Bánlaky Pál, Kamarás István és Varga Csaba szerkesztett.

1979. április 24. Az első népkönyvtár felavatásának 30., valamint az *Olvasó népert* mozgalom indításának 10. évfordulója alkalmából ünnepi tanácskozással.

Székesfehérváron és emléktábla-avató ünnepség a Lepsényhez tartozó Mezőszentgyörgyön, Eötvös Károly házánál, az első népkönyvtárnak otthont adó épületnél. A KMK által összeállított *A magyar könyvtárügy harminc éve* című vándorkiállítás útnak indítása. (A kiállítás további helyszínei: Székesfehérvár, Dunaujváros, Szeged, Kaposvár.)

1979. május 7–11. A KMK kétoldalú, magyar–bolgár szemináriumot rendezett a könyvtárügy és informatika szakirodalmi információs rendszeréről.

1979. május 9–10. Az A-típusú tanácsi könyvtárak vezetői és meghívott szakszervezeti könyvtárigazgatók részvételével rendezett tanácskozás Egerben a közművelődési könyvtári szakfelügyelet és a hálózati módszertani munka kérdéseiről. – A megyei könyvtárak igazgatói tanácsának megalakulása. A titkári teendőket Sente Ferenc látja el. a KMK látja el.

1979. május 16–19. Jugoszláv–magyar helyismereti szeminárium Pécsen, a KMK és a Baranya Megyei Könyvtár szervezésében, a horvátországi, a szlovéniai és a dunántúli könyvtárak helyismerettel foglalkozó könyvtárosainak részvételével.

1979. augusztus 19–24. Papp István részt vett és előadást tartott az IFLA Közművelődési könyvtárpolitika c. szemináriumán a svédországi Lundban.

1979. szeptember 4. A B-típusú könyvtárak számára szervezett, egyéves gyermekkönyvtárosi továbbképző tanfolyam indulása. (Befejezés: 1980.

1979. szeptember 25–27. Országos tanácskozás a szakszervezeti könyvtárigazgatók számára a SZOT és a KMK szervezésében Miskolcon a szakszervezeti könyvtárak helyzetéről és a KMK által előkészített fejlesztési irányelvekről, illetve a szakszervezeti könyvtárak szervezeti és működési szabályzatáról.

1979. szeptember 25–27. *Speciális dokumentumok a könyvtárakban* címmel – elsősorban a hangosképes dokumentumokkal foglalkozó – továbbképző konferenciák kezdődtek a KMK és a veszprémi Országos Oktatástechnikai Központ rendezésében. A további foglalkozások időpontja és helyszíne: okt. 23–25., Veszprém; nov. 27–29., Budapest; dec. 11–12., Budapest.

1979. október 3. A KMK-nak és a Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának közös kiadásában megjelent *Zsidai József* munkája, *A szakkönyvtári integráció elmélete és gyakorlata*.

1979. december 1. Együttműködési megállapodás az OSZK MNB Szerkesztősége és a KMK Új Könyvek Szerkesztősége között a párhuzamos feldolgozás részleges kiküszöbölése érdekében: 1981-től az ÚK mint gyarapítási segédlet előzetes leírásokat közöl a készülő könyvek imprimatúra-példányai alapján, az MNB pedig a végleges, teljes leírások alapján szolgáltatja a közművelődési könyvtárak katalógusai számára szükséges, szűkebb adattartalmú leírásokat. (A tervezett változásokról 1980-ban értekezlet-sorozatot rendeztek, lásd 1980. szept. 10.)

1979. december 10. A Népművelési Propaganda Iroda kiadásában megjelent a *Tezaurusz-technológia. Az információkereső tezauruszok készítésének folyamata* c., ill. alcímű kötet, Ungváry Rudolf munkája.

1980 Hosszabb fejlődési folyamat eredményeként kialakult és megszilárdult a KMK szervezeti felépítése: Hálózatfejlesztési Osztály (vezető: Sente Ferenc), Könyvtártechnológiai Osztály (vezető: Urbán László), Olvasáskutató Osztály (vezető: Kamarás István), Állományépítési Osztály (vezető: Bereczky László), Oktatási Osztály (vezető: Katsányi Sándor), Kapcsolatszervezési Osztály (vezető: Pelejte Tibor), Tájékoztatási Osztály (vezető: Gerő Zsoltné).

1980. [az év folyamán] A KMK-t bízták meg a tudományos könyvtári minősítést előkészítő bizottság titkársági funkcióinak, valamint az MM Könyvtári Osztálya által létrehívott oktatási-továbbképzési állandó bizottság titkársági teendőinek ellátásával.

1980. [az év folyamán] A KMK teljes körű felmérés alapján tanulmányt készített a közművelődési, valamint az egyetemi és főiskolai könyvtárak gépesítettségi helyzetéről.

1980. [az év folyamán] Befejeződött a KMK-ban a megyei könyvtárak munkaszervezetének összehasonlító vizsgálata, és elkészült az értékelő jelentés.

1980. január 11. *A gyermekkönyvtári munka* címmel tanulmánygyűjteményt adott ki a KMK Károlyi Ágnes szerkesztésében (1979-es évjellel).

1980. január 11. A KMK kiadta *Benkő Attilánénak [Benkő Zsuzsanna] Mintakatalógus a közös iskolai és gyermekkönyvtárak számára.* 1978. [1980.] c. könyvét, amely az 1977-ben megjelent, *Javaslat a közös iskolai és gyermekkönyvtár gyűjtőkörére* c. kiadvány folytatása, kiegészítése.

1980. február *Hivatása: könyvtáros* címmel, 1978-as impresszummal Pál Ernő szerkesztésében megjelent a KMK, valamint a Pest Megyei Művelődési Központ és Könyvtár közös kiadványa.

1980. február 19. *Speciális dokumentumok a könyvtárakban* címmel féléves továbbképző tanfolyam indítása feldolgozó könyvtárosok részére.

1980. február 20. A KMK 1979-es évjelzéssel kiadta *Peletjei Tibornak Közönségkapcsolatok. A könyvtári alkalmazás módszerei* c. munkáját.

1980. március A Tankönyvkiadó 1979-es impresszummal megjelentette *Gereben Ferenc, Katsányi Sándor és Nagy Attila* 408 oldalas *Olvasásismeret* c. könyvét. (Alcíme: Olvasásszociológia, olvasáslélektan, olvasáspedagógia.)

1980. május 30. A *Vizi László* körmendi városi-járési könyvtárigazgató által tervezett és a Körmendi Műszaki Ipari Szövetkezet által gyártott katalóguscédula-sokszorosító gép – népszerű nevén: „Vizi-gráf” – nullszériájának sikeres bemutatója a KMK-ban. (A KMK 1979-ben kedvező véleményt adott az újítási javaslatról.)

1980. június 12. A kórházi betegek könyvtári ellátásának megoldásáról egészségügyi közművelődési könyvtárosok számára szervezett országos tanácskozás Budapesten, az Orvos-Egészségügyi Dolgozók Szakszervezetének székházában a szakszervezet és a KMK rendezésében.

1980. június 25. A *Könyvtáros* júniusi (1980/6.) számában megjelent az *Olvasó ifjúságért* pályázat, amelyet hároméves időtartamra hirdetett meg a KISZ, a Kulturális Minisztérium, a Hazafias Népfront, a SZOT, a KMK, valamint a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése.

1980. július 10. A KMK kiadta *Vadász Ferencné* könyvét, *A középfokú könyvtárosképzés története és dokumentumai 1945–1976* c. munkát.

1980. szeptember 2. A hírlap- és folyóirattárak kezeléséről féléves továbbképző tanfolyamot indított a KMK folyóirattár-vezetők és gyarapítók számára.

1980. szeptember 9. *Osztályozás, koordinált indexelés* címmel egyéves továbbképző tanfolyam indítása felsőfokú végzettségű könyvtárosok számára. (Befejeződött 1981. május 7-én.)

1980. szeptember 10. A KMK – a Könyvértékesítő Vállalat Könyvtárellátó Főosztályával és a helyszínt adó könyvtárral együtt – regionális tanácskozásokat szervezett könyvtárellátási kérdésekről. Az első tanácskozásra Pécsen került sor. További értekezletek: *szept. 18.* – Miskolc; *szept. 25.* – Szeged; *okt. 1.* – Budapest (a FSZEK számára); *okt. 9.* – Szombathely; *okt. 15.* – Budapest (Pest és Szolnok megye számára).

1980. szeptember 16. Egyéves továbbképző tanfolyam indítása az „A”- és „B”-típusú könyvtárak olvasószolgálatos munkatársai részére a szépirodalommal kapcsolatos könyvtári kérdésekről. (Befejeződött 1981. május 19-én.)

1980. szeptember 23. A szakirodalmi igény-, szükséglet- és ellátottsági vizsgálatokra előkészítő, egyéves továbbképző tanfolyam indítása az „A”-típusú könyvtárak és a szakkönyvtárak munkatársai részére. (Befejeződött 1981. dec. 18-án.)

1980. szeptember 26. A KMK kiadta *A könyvtári szolgálat jogi szabályozása III. 1–2. rész* c. munkát, amelyet Balázsné Veredy Katalin és Takács József szerkesztett.

1980. október 15. *Gerő Zsoltné*, a Tájékoztatási Osztály vezetője lett a *Könyvtári Figyelő* felelős szerkesztője.

1980. október 21. Az Országos Könyvtárügyi Tanács ülésén – egyebek mellett – megvitatták a KMK által összeállított, *A magyar könyvtárügy cselekvési és fejlesztési programja* című tervezetet.

1980. október 22. A megyei könyvtárigazgatók tanácsának ülése Budapesten, az OSZK-ban. Tárgy: a *Szakmai irányelvek a tanácsi könyvtárak távlati fejlesztéséhez* c. tervezet megvitatása.

1980. november 9. A KMK megjelentette *Skaliczki Juditnak Zenemű- és hangtári részlegek a közművelődési könyvtárakban* c. munkáját.

1980. december 15. A KMK Mándy Gábor szerkesztésében kiadta a *Centralizációs törekvések a hazai közművelődési könyvtárakban* c. tanulmánygyűjteményt.

1981. január Ettől kezdve az *Új Könyvek* szabadlappos formában jelent meg, az első negyedév végéig a régi szabvány szerinti címleírással. A május 9-én kiadott 8. füzetből kezdve az MNB-rekordok módosított kiíratásával készült, új szabványok szerinti leírásokat közölte a recenziók előtt. A nyomtatott katalóguscédulák az év végéig még a régi formában (a régi címleírással) jelentek meg. Ez lehetőséget adott a kétféle címleírás összevetésére, és így az új szabvány megtanulásának „országos tanfolyamát” nyújtotta a kiadvány.

1981. január 4. A *Művelődési Közlöny* 1981/1-es számában közlemény jelent meg a könyvtárak tudományos könyvtárrá minősítéséről. Az első alkalommal 15 intézmény kapott besorolást a tudományos könyvtárak I., 13 intézmény pedig a II. kategóriájába. – A Tudományos Könyvtári Minősítést Előkészítő Bizottság titkári teendőit a KMK végezte.

1981. február 10. A hangfelvételek bibliográfiai leírásáról továbbképző tanfolyamot indított a KMK. (Befejeződött ápr. 15-én.)

1981. május 1. Miután *Tremkó Györgyné* az OSZK Mikrofilmtárának osztályvezetője lett, a Könyvtártudományi Szakkönyvtár vezetését, csoportvezetői megbízással *Kovács Lászlóné* vette át.

1981. június 2–3. A IV. országos könyvtárügyi konferencia tanácskozása Budapesten, a Kertészeti Egyetem dísztermében. Dokumentumainak kidolgozásában és a konferencia lebonyolításában közreműködött a KMK. (A konferencia anyaga megjelent 1984. jan. 23-án.)

1981. július 5–15. A fiatal könyvtárosok második olvasótáborát rendezte meg a Csongrád megyei Ásotthalom községben a szegedi Somogyi Könyvtár és a KMK. A tábor munkáját *Katsányi Sándor* irányította.

1981. július 27. A Nógrád Megyei Tanács, a Szakszervezetek Megyei Tanácsa és a könyvtárhálózatok megyei együttműködési köre rendezésében Salgótarjánban lezajlott könyvtárügyi tanácskozás keretében nyílt meg a József Attila Művelődési Központban a *Magyar könyvtárak a 70-es, 80-as években* c. vándorkiállítás, amelyet a KMK és a Balassi Bálint Megyei Könyvtár rendezett.

1981. augusztus 24–28. Az INTAMEL, a nagyvárosi könyvtárak nemzetközi szövetsége 14. évi közgyűlését Budapesten a FSZEK rendezte meg. A konferencián megvitatták a *közművelődési könyvtárak szakrészlegesítése* c. témát, amelyről a KMK tanulmányt készített az INTAMEL támogatásával végzett nemzetközi felmérés anyagából. (Az opponensi vélemények és hozzászólások összegzésével kiegészített, angolra fordított tanulmányt kiadásra felajánlották az IFLA-nak.)

1981. szeptember 6–11. A Zenei Könyvtárak Nemzetközi Szövetségének (AIBM) és a Hangarchívumok Nemzetközi Szövetségének (IASA) konferenciája Budapesten. Megszervezésében és a konferencia munkájában tevékenyen részt vett a KMK.

1981. szeptember 9. A *Magyar Könyvtárosok Egyesülete zenei szekciójának tíz éve. 1970–1980* címmel megjelent *Skaliczki Judit* évfordulós történeti áttekintése a KMK kiadásában.

1981. szeptember 14. Négyféléves könyvtárkezelői tanfolyamot indított a Magyar Néphadsereg Módszertani Központja a KMK segítségével. (Befejeződött 1983. jún. 17-én.)

1981. szeptember 16. A dokumentumleírás oktatásáról indított negyedéves tanfolyamot a KMK. (Befejeződött dec. 9-én.)

1981. szeptember 22. A hátrányos helyzetű olvasókkal való foglalkozásról indított féléves tanfolyamot a KMK. (Befejeződött 1982. jan. 21-én.)

1981. szeptember 29. A helyismereti gyűjtemények kezeléséről féléves tanfolyam indítása. (Befejeződött 1982. jan. 14-én.)

1981. szeptember 29. és október 30. között A Tankönyvkiadónál megjelent az *Olvasó a labirin-*

tusban. *Olvasásszociológiai kutatás középiskolások körében* c., ill. alc. kiadvány, Fogarassy Miklós és Kamarás István munkája.

1981. október 6. A KMK és az OMKDK 2., átdolgozott és bővített kiadásban, Bereczky Lászlóné és Surján Miklós szerkesztésében megjelentette *A szakkatalógus szerkesztése csoportképzés alapján* c. segédletet. (Az első kiadás megjelenési ideje: 1968 ősze.)

1981. október 21. *A községi könyvtárak módszertani segítése* címmel, Csapó Edit szerkesztésében adott ki segédletet a KMK.

1981. október 31. és november 25. között A KMK megjelentette a *Tematikus érdeklődésvizsgálat köz-művelődési könyvtárakban* c. segédletet, Bartos Éva és Mándy Gábor munkáját.

1981. november 24–25. Az 5. magyar–szovjet könyvtárügyi szeminárium Budapesten, az Országos Széchényi Könyvtárban, az OSZK és a KMK rendezésében, *A könyvtárügy tervezése és fejlesztése* címmel.

1982. február 16. Könyvtárpedagógiai továbbképző tanfolyam indítása. (Befejeződött máj. 13-án.)

1982. február 22–28. Szovjet–magyar szeminárium Budapesten a könyvtárosképzésről a Szovjet Kultúra és Tudomány Háza, valamint a KMK rendezésében.

1982. február 23. Továbbképző tanfolyamot indított a „B”-típusú könyvtárak igazgatói számára a KMK. (Befejeződött jún. 10-én.)

1982. március 20. A KMK a Népművelési Propaganda Irodánál megjelentette *Az olvasó egyetemi hallgató* c., 1981-es impresszumú kiadványt, Szentirmai László munkáját.

1982. március 30. és április 6. Az új dokumentumleírási szabályok alkalmazásáról, illetve oktatásáról indított tanfolyamokat a KMK. (Befejeződtek máj. 6-án, illetve máj. 27-én.)

1982. április *A két- és többnyelvű tezauruszok irodalmáról* Ungváry Rudolf és Orbán Éva összeállításában, 1981-es impresszummal jelentetett meg

kritikai szemlét és annotált bibliográfiát a KMK és a KG INFORMATIK.

1982. április 15. Papp Istvánt, a KMK lemondott igazgatóját a Művelődési Minisztérium saját kérésére, érdemeinek elismerésével e napi hatállyal felmentette tisztségéből, és ápr. 16-tól az Országos Könyvtárügyi Tanács titkárává nevezte ki. (Ezt a feladatot a KMK főmunkatársaként látta el.)

1982. április 16. Szente Ferenc osztályvezető kapott megbízást a KMK igazgatói teendőinek ellátására. (Kinevezték aug. 15-én.)

1982. augusztus 31. Osztályozói (ETO) féléves tanfolyam indítása. (Befejeződött nov. 25-én.)

1982. szeptember 1. Módszertani könyvtárosok részére egyéves továbbképző tanfolyamot indított a KMK. (Befejeződött 1983. ápr. 28-án.)

1982. szeptember 7. Egyéves gyermekkönyvtárosi továbbképző tanfolyam indult tanácsai és iskolai könyvtárosok részére a KMK-ban. (Befejeződött 1983. jún. 16-án.)

1982. szeptember 20. – október 5. A KMK *Híres könyvtárak, híres könyvek Magyarországon* címmel fotó-dokumentum kiállítást rendezett Moszkvában, az Állami Lenin Könyvtárban.

1982. október A Népművelési Propaganda Iroda gondozásában, 1981-es impresszummal megjelent a *Helyismereti kutatók kézikönyvei* sorozat *Könyvtárak* c., Berza László által összeállított intézményi adattára.

1982. november 8–12. A büntetés-végrehajtó intézetek kulturális-nevelő tisztjei részére a KMK munkatársainak közreműködésével tartott szakmai továbbképzés Siófokon.

1982. december 1–31. A KMK kiadásában, Bereczky Lászlóné szerkesztésében megjelent a *Tanulmányok a szakszervezeti könyvtári munkáról* c. gyűjteményes munka.

1982. december 7. Az időszaki kiadványok bibliográfiái leírásának új szabályairól indított továbbképző tanfolyamot a KMK. (Befejeződött 1983. jan. 20-án.)

1983. [az év folyamán] Megalakult a Nemzeti Hangtár előkészítő bizottsága, amelynek titkári teendőit a KMK látta el. – Tervezet készült a KMK-ban a kötelespéldány-rendeletnek a Magyar Nemzeti Hangtár kialakításához szükséges módosítására.

1983. január 1. Megkezdődött az intézet szervezeti átalakítása az OSZK és a KMK, új – az OSZK Vezetői Tanácsa által 1982 végén elfogadott – szervezeti és működési szabályzata szerint, amelyet a Művelődés Minisztérium ideiglenes jelleggel csak 1983. szept. 22-én hagyott jóvá. – Változások a KMK feladatrendszerében és szervezetében: a személyzeti ügyek ügyintézése és a gazdálkodás adminisztrációja átkerült az OSZK-ba, de a KMK ügyeiben való döntési hatáskör továbbra is a KMK igazgatójánál maradt; a nemzetközi kapcsolatok ügyintézését átvette az OSZK (lásd márc. 1.); a KMK-ban megszűntek a számítógépesítéssel és a könyvtári kutatásokkal kapcsolatos szervezési feladatok (lásd a következő tételket). Emellett a KMK feladatköre kibővült az országos szakfelügyelet tervezésével, szervezésével és lebonyolításával járó teendőkkel. – Az átszervezés során kialakult szervezeti felépítés: Gyűjteményfejlesztési és bibliográfiai tanácsadó osztály (vezető: *Bereczky László*); Módszertani, kutatási és továbbképzési osztály (vezető: *dr. Katsányi Sándor*, helyettese *dr. Nagy Attila*); Szervezési és propaganda osztály (vezető: *Pelejtei Tibor*); Hálózatfejlesztési, koordinációs és szakfelügyeleti osztály (vezető: *dr. Skaliczki Józsefné*); Könyvtártudományi Szakkönyvtár (vezető: *Gerő Zsoltné*, helyettese *Kovács Lászlóné*).

1983. január 1. Az OSZK-ban megalakult Kutatásszervezési csoport – egy álláshellyel együtt – átvette a KMK-tól a könyvtári kutatások országos nyilvántartását és a nemzetközi kutatásnyilvántartó központoknak való bejelentést.

1983. január 1. A KMK egy álláshelyet átadott az OSZK-nak az ott 1982. márc. 1-je óta működő Fejlesztési Csoport számára, ezzel a KMK-ban megszűntek a számítógépesítéssel kapcsolatos teendők.

1983. március 1. Az OSZK-ban megalakult Nemzetközi kapcsolatok csoportja központi koordináló és lebonyolító szerepet kapott, és így a KMK nemzetközi ügyinek intézése is a feladatkörébe került.

1983. március 16. Az MKE audiovizuális bizottsága és KMK közös rendezvénye a videotékákról.

1983. június körül A KMK sokszorosításban, 1982-es évmegjelöléssel kiadta *A könyvtár világlátása* c. segédkönyvet, *Demeter Gyula*, *Faragó György* és *Hazina Sándor* munkáját.

1983. június 1984 februárjáig tartó pályázatot hirdetett az MM könyvtári osztálya, az OKT és a KMK az országos sajtó, valamint a rádió és a televízió munkatársai részére bármilyen publicisztikai műfajban benyújtható olyan pályaművekre, amelyek könyvtárügyi témákról a tárgyidőszakban jelentek meg.

1983. augusztus A KMK tanulmánygyűjteményt adott ki *Kamarás István* szerkesztésében, *Könyvtárhasználat, könyvtárkép* címmel, 1982-es impresszummal.

1983. szeptember 6. Féléves tanfolyam indult a régi könyvek gondozásáról. (Befejeződött 1984. január 19-én.)

1983. szeptember 20. Újabb egyéves könyvtárpedagógiai továbbképző tanfolyam indítása a tárgyat oktató főiskolai tanárok és a közművelődési könyvtárak olvasószolgálatos munkatársai részére. (Befejeződött 1984. jún. 7-én.)

1983. szeptember 21. Tanácskozás az FSZEK-ban a helyismereti érdekű sajtófeltárás időszerű kérdéseiről, a számítógépes repertorizálásról az MKE bibliográfiai bizottságával és az FSZEK-val közös rendezésben.

1983. szeptember 27. Az időszaki kiadványok bibliográfiai leírásáról továbbképző tanfolyamot indított közművelődési és szakkönyvtárosok részére a KMK. (Befejeződött nov. 10-én.)

1983. október 1. Megjelent *Károlyi Ágnes* szerkesztésében a *Könyvtárosok a fiatal olvasókról és a nem olvasó fiatalokról* c. kötet.

1983. október 1. *Bartos Éva* elhagyta a KMK-t, mivel a Budakeszi székhelyű Budai Járási és Nagyközségi Könyvtár új igazgatója lett.

1983. november 1. *Pelejtei Tibor* nyugállományba vonulása után a KMK Szervezési és

Propagandaosztályának új vezetője: *dr. Arató Antal*.

1983. november 16–17. A megyei könyvtárak igazgatói és gazdasági vezetői részére a KMK által szervezett konferencia a Művelődési Minisztériumban. A gazdasági igazgatók munkaközösségének megalakulása *Deák Sándor* (FSZEK) elnökletével.

1983. december 15. Az Országos Könyvtárügyi Tanács ülése a Művelődési Minisztériumban *Futala Tibornak* és *Sz. Nagy Lajosnak* *A szakkönyvtári há-
lózati központok feladatai* c. előterjesztését tárgyalta meg.

1983 vége – 1984 eleje A KMK kérdőíves felmérés útján vizsgálta a közművelődési könyvtárakban dolgozó főfoglalkozású könyvtárosok élet- és munkakörülményeit.

1984. január 27. Az Országos Könyvtárügyi Tanácsnak a Művelődési Minisztériumban tartott elnökségi ülése a könyv- és könyvtárpropaganda középtávú fejlesztési tervét és a *Könyvtári Figyelő* c. folyóirat szerkesztőségének ügyrendtervezetét vitatta meg. Az elnökség felkérte *Arató Antalt* a közművelődési könyvtárak ötéves közönségkapcsolati és reklámprogramjának összeállítására. A *Könyvtári Figyelő* ügyeinek rendezésében egyelőre nem foglalt állást. (*Lásd. máj. 3.*)

1984. január 31. Féléves tipográfiai továbbképző tanfolyam indítása. (Befejeződött máj. 17-én.)

1984. április 17. Az OKT plenáris ülése a Művelődési Minisztériumban a könyvtárosok szakmai továbbképzésének fejlesztéséről. (*Katsányi Sándor* előterjesztését az OKT külön füzetben – 200 példányban, 1984-es impresszummal – kiadta 1985 elején.)

1984. április 18. Prágában megnyílt a KMK által rendezett *Híres könyvtárak, híres könyvek Magyarországon* c. kiállítás. (Rendezte és megnyitotta *Arató Antal* osztályvezető.)

1984. augusztus 30. Egyhetes olvasótáborokat indított a KMK Szödligeten: *aug. 30. és szept. 5. között* a könyvtárosképzésben részt vevő főiskolai tanárok és közművelődési könyvtárosok, valamint gyermekkönyvtárosok, majd *szept. 10. és 16. között*

felsőfokú szakképzettséggel rendelkező közszé-
könyvtárosok részére.

1984. szeptember 11. A KMK 1985. ápr. 18-i befe-
jezéssel könyvkötészeti tanfolyamot indított.

1984. szeptember 18. Szakreferensi továbbképző
tanfolyamot indítása. (Befejezés: 1985. jún. 6-án.)

1984. szeptember 24. A KMK kiadásában megje-
lent *A Nagyvilág repertórium* 1971–1980. (Összeáll.
Körtés Júlia.)

1984. szeptember 25. A könyvtár társadalmi kap-
csolatainak kérdésköréről féléves továbbképző tan-
folyamot indított a KMK. (Befejeződött 1985. febr.
7-én.)

1984. október A Tankönyvkiaadónál megjelent
Kamarás Istvánnak a „*Rögeszmék*” *Bakonyoszlapon*.
Olvasótábori krónika c. munkája.

1984. október A KMK és az FSZEK közösen ki-
adta az angol *Patricia Ainley* és *Barry Totterdell*
szerzőpáros cikkgyűjteményének tömörítettét,
*Az állomány másfajta elrendezése a közművelődési
könyvtárban* címmel.

1984. október 29. – november 1. A KMK által szer-
vezett továbbképzés az irodalom- és könyvtárhaszná-
latnak a felsőfokú tanintézetekben való oktatásáról.

1984. október 31. Országos értekezlet az OSZK-ban
– a KMK és a KÖNYVÉRT rendezésében – *A gyűj-
teményfejlesztés és a könyvtárellátás aktuális kérdései*
címmel a Könyvtárellátónál bevezetendő számítógé-
pes nyilvántartás következményeiről.

1984. november *Könyvtár és társadalmi környeze-
te* 1. címmel esettanulmányokat adott közre a KMK
Kamarás István szerkesztésében.

1984. november 25. A KMK 2. kiadásban jelen-
tette meg *Katsányi Sándornak* *A könyvtár kezelése*
c. tankönyvét. (A 3., átdolgozott és bővített kiadás
megjelent 1990-ben.)

1984. december 3–7. A KMK és az OPKM által
középiskolai könyvtárostanárok részére szervezett
továbbképzés a középfokú iskolákba járók könyv

1985. március 1–31. A *Hátrányos helyzetű olvasók könyvtári ellátása* címmel, 1984-es évjellel segédlet jelent meg a Múzsák kiadónál, *Csapó Edit* szerkesztésében.

1985. március 26. Egyhónapos katalógusszerkesztési továbbképző tanfolyamokat indított a KMK. Az első e naptól ápr. 25-ig tartott. A további időpontok: máj. 14. – jún. 6.; szept. 3. – okt. 3.

1985. április 23–24. Országos könyvtárépítési konferencia Szolnokon, a helyőrségi művelődési otthonban a KMK és a Versegly Ferenc Megyei Könyvtár rendezésében.

1985. május 13. 65 éves korában Ausztriában autóbaleset következtében meghalt *Ónódy Miklós*, az OSZK ny. főosztályvezető-helyettese, könyvtári szakíró, 1962 és 1969 között az *Új Könyvek* szerkesztője.

1985. május 13–17. *Commodore 64* címmel a megyei könyvtárigazgatók számára továbbképző tanfolyamot szervezett a KMK, a Neumann János Számítógéptudományi Társaság és a Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár Székesfehérváron, a technika házában.

1985. május 16. *Közművelődési könyvtárak – közművelődési egyesületek* címmel eszmecsere a Hatvani Városi Könyvtárban a Hazafias Népfront *Olvasó népért* mozgalmi munkabizottságának, a KMK-nak és a házigazda könyvtárnak a rendezésében.

1985. május 31. Az Országos Könyvtárügyi Tanács titkársági feladatainak ellátását a Művelődési Minisztérium a KMK-ra bízta. A KMK igazgatója az OKT titkársági teendőinek koordinálásával *Lukáts Ivánné Takács Zsuzsát* bízta meg.

1985. június A KMK megjelentette a *Címjegyzék a központi, körzeti és önálló szakszervezeti könyvtárakról 1985 c.*, 61 oldalas füzetet.

1985. június 9. A Múzsák Kiadónál a KMK közreadásában megjelent *Balogh Zoltán és Kamarás István: Élményalakzatok* c. munkájának 2. kötete.

1985. július 1–6. Községi könyvtárosok olvasótábora Sződligeten a KMK rendezésében.

1985. augusztus 1. *Papp István*, a KMK 1969. febr. 1-től megbízott, 1969. nov. 23. és 1982. ápr. közötti kinevezett igazgatója, majd 1985. máj. 31-ig az OKT titkára elhagyta a KMK-t, mivel e naptól a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár főigazgató-helyettesévé nevezték ki.

1985. szeptember 9. Vezetői-módszertanos tanfolyamot indított közművelődési könyvtárosok részére a KMK. (Befejeződött nov. 1-jén.)

1985. szeptember 9. *Fülöp Géza* szerkesztésében, a KMK és az FSZEK kiadásában megjelent a *Kőhalmi Béla bibliográfia 1895–1984 c.* könyvészet.

1985. szeptember 10. Megkezdődött a KMK bibliográfiai tanfolyama. (Befejeződött dec. 4-én.)

1985. szeptember 15. *Irodalmi ismeretek könyvtárosoknak* címmel egyéves továbbképző tanfolyam indult Dél-Dunántúl könyvtárosai részére Pécsen, a Baranya Megyei Könyvtár, a Janus Pannonius Tudományegyetem Irodalomtörténeti Tanszéke és a KMK rendezésében.

1985. szeptember 17. Megkezdődött a KMK által 1984–1985-ben az általános gyűjtőkörű könyvtárak természet- és alkalmazott tudományi szakreferensei részére szervezett továbbképző tanfolyam második része. (Befejeződött 1986. febr. 20-án.)

1985. szeptember 24. A hátrányos helyzetű olvasók könyvtári ellátásáról indított tanfolyamot a KMK. (Befejeződött 1986. febr. 26-án.)

1985. október 22–24. A szocialista országok könyvtári folyóiratainak főszerkesztői értekezlete Gárdonyban *A könyvtári folyóiratok mint szakmai műhelyek* témaköréről. A magyar delegáció tagja volt *Gerő Zsolt*né felelős szerkesztő is, a *Könyvtári Figyelő* képviselőjében.

1985. november 1. *Bereczky László*, okt. 31-ig a KMK osztályvezetője a *Könyvtáros* c. folyóirat főszerkesztője lett.

1985. november 1. A KMK kiadásában, *Bereczky László* szerkesztésében megjelent a *Magyar könyvek könyve* c., 1438 tételes, átfogó bibliográfia.

1985. november 26. A KMK közművelődési könyvtárosok részére katalógusszerkesztési továbbképző tanfolyamot indított. (Befejeződött 1986. jan. 30-án.)

1985. november 26–27. A KMK, valamint a Tudományszervezési és Informatikai Intézet által szervezett tanácskozás a KMK-ban a közművelődési könyvtári statisztika számítógépes feldolgozásának tapasztalatairól.

1985. december 1. *Győri Erzsébet*, a Könyvértékesítő Vállalat könyvtárellátó főosztályának eddigi vezetője felelős szerkesztői minőségben átvette az *Új Könyvek* c. állománygyarapítási tanácsadó munkálatainak irányítását. (A folyóirat impresszumában az év végéig *Bereczky László* neve szerepel felelős szerkesztőként.) – Győri Erzsébet egyben a Gyűjteményfejlesztési és Bibliográfiai Tanácsadó Osztály vezetője lett.

1986. [az év folyamán] *Közhasznú kisbibliográfiák* címmel, *Arató Antal* szerkesztésében ajánló bibliográfiai sorozatot indított a KMK. 1988-as megszűnéséig a sorozatban 12 füzet jelent meg.

1986. április 18. Az OKT elnökségi ülésén két témát vitattak meg: a büntetés-végrehajtási intézetek közművelődési könyvtárainak helyzetét elemző beszámolót (ezzel kapcsolatban elismerésüket fejezték ki a KMK-nak és munkatársának, *Bereczky Lászlóné*nak a Büntetés-végrehajtási Országos Parancsnoksággal való eredményes együttműködésért), valamint *Katsányi Sándor* KMK-osztályvezető előterjesztésében *A közművelődési kutatási főirány és a könyvtári kutatások* c. összeállítást.

1986. április 23. Az MKE kiállítással egybekötött emlékülése az OSZK előadótértermében *Sallai István* születésének 75. és *Sebestyén Géza* halálának 10. évfordulója alkalmából. (Anyaga megjelent a *Könyvtáros* 1986. szeptemberi számában, és e közlésről különnyomat is készült.)

1986. május 15. A művelődési miniszter *Juhász Gyula* történészt, egyetemi tanárt, az MTA levelező tagját az OSZK főigazgatójává, *Szente Ferencet*, a KMK igazgatóját az OSZK főigazgató-helyettesévé nevezte ki.

1986. július 9. A KMK irányításával működő országos propagandabizottság kibővített ülése az OSZK-ban *Közhasznú információs szolgáltatások* címmel.

1986. szeptember 9–12. Közös magyar–finn olvasáskutatást elindító tanácskozás a KMK-ban a tamperei egyetem és a KMK érdekelt képviselői között.

1986. szeptember 17. *Történelmi és művelődéstörténeti ismeretek* címmel nem történelem szakos, felsőfokú végzettségű közművelődési könyvtárosok számára kétéves tanfolyamot indított a KMK és az FSZEK. (Befejeződött 1988. ápr. 27-én.)

1986. szeptember 22. Másfél éves zenei könyvtárosi továbbképző tanfolyamot indított felsőfokú könyvtárosi végzettségű zenei könyvtárosok részére a KMK. (Befejeződött 1987. dec. 9-én. Vizsgái: 1988. febr. 5-én.)

1986. szeptember 30. Négyhónapos osztályozási és indexelési továbbképző tanfolyamot indított a KMK felsőfokú képzettségű szakemberek részére. (Befejeződött 1987. febr. 5-én.)

1986. szeptember 30. Az FSZEK-ba távozott a KMK-ból *dr. Katsányi Sándor*, a Módszertani, Kutatási és Továbbképzési Osztály vezetője.

1986. október 1–2. A KMK és a Közművelődési Információs Intézet által tanácsai és szakszervezeti könyvtárosok számára rendezett országos továbbképzés az intézet épületében a videotechnika könyvtári alkalmazásáról.

1986. október 13–17. Az MM Vezetőképző és Továbbképző Intézete és a KMK a személyi számítógép könyvtári alkalmazásáról szervezett képzést több csoportban: a főiskolai könyvtárak vezetői, illetve munkatársai részére *1986. okt. 13–17-én* (a további foglalkozások dátumai: 1987. febr. 16–20.; 1987. jún. 1–4.); a városi könyvtárak igazgatói, illetve munkatársai részére *1987. jan. 22–23-án* (a további foglalkozások dátumai: febr. 25–26.; márc. 4–5.); a megyei könyvtárak munkatársai részére *1987. febr. 2–3-án* (a további foglalkozások dátumai: márc. 4–5.; ápr. 22–23. – ez utóbbi Békéscsabán).

1986. október 14. *Az újságírás és a sajtókapcsolatok gyakorlati kérdései* címmel féléves alapfokú újságíró-tanfolyamot indított könyvtárosok részére a KMK a

Magyar Újságírók Országos Szövetségével közösen. (Befejeződött 1987. márc. 5-én.)

1986. október 21–22. A KMK által tanácsi és szakszervezeti könyvtárosok számára rendezett tanácskozás a Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetségében. Témája: hangoskönyv-szolgáltatások a közművelődési könyvtárakban.

1986. október 21–23. A szocialista országok könyvtártudományi és módszertani központjainak igazgatói részére szervezett 13. tanácskozás – a könyvtári és az információs rendszerek működési és tervezési kérdéseiről – Budapesten, az OSZK-ban és a szegedi Somogyi Könyvtárban.

1986. november 1. A KMK Módszertani Kutatási és Továbbképzési Osztályának kettébontásával Olvasószolgálati Kutató Osztály (vezetője: *dr. Nagy Attila*), valamint Oktatási és Módszertani Osztály (vezetője: *dr. Csapó Edit*) jött létre.

1987. január 9. A KMK az 1986-os után második kiadásban jelentette meg *A könyvtári állomány védelme és megóvása* c., *Kastaly Beatrix* által szerkesztett könyvet.

1987. március 26. A KMK 1986-os impresszummal, 436 oldalon, nyomtatásban megjelentette a *Mohor Jenő* által szerkesztett *Gyűjtőköri tájékoztató. Tudományos könyvtárak* c. jegyzéket, amelynek anyagát *Pataky Ernő* gyűjtötte. (Lásd 1970. máj. 6.)

1987. április 22. A KMK kiadásában megjelent *Bujdosó Ernő* 1986-os évmegjelölésű munkája, a *Bibliometria és tudománymetria*.

1987. július 27. Beérkezett az országba a Sabre-Soros-alapítványi program keretében különböző típusú könyvtárak számára juttatott 30 ezer ajándék-könyv, amelynek elosztását a KMK szervezte meg.

1987. július 27–30. A külföldi magyar intézetek könyvtárosainak tanfolyama az OSZK-ban, az MM és a KMK rendezésében.

1987. augusztus 6. Megjelent a KMK által indított *Könyvtári szoftverek* c. kiadványsorozat első száma. (Szerkesztője: *Bárdosi Mária*. 1989-es megszűnéséig összesen négy száma látott napvilágot.)

1987. szeptember 1. Szerkesztői feladatkörének megtartásával nyugállományba vonult *Gerő Zsoltné*, a Könyvtártudományi Szakkönyvtár osztályvezetője, a *Könyvtári Figyelő* felelős szerkesztője. Utóda a szakkönyvtár élén *Kovács Lászlóné* lett.

1987. szeptember 1. Gyermekeknyvtárosok részére egyéves tanfolyamot indított a KMK. (Befejeződött 1988. május 19-én.)

1987. szeptember 1–4. A szocialista országok könyvtárépítészeti kézikönyvének szerkesztői részére a KMK és az MKE által szervezett, kiállítással egybekötött tanácskozás Veszprémben, az MTA Veszprémi Akadémiai Bizottságának székházában. (A kézikönyv sosem készült el.)

1987. szeptember 21–25. Vezetői-módszertani tanfolyam indítása közművelődési és tanítóképző főiskolai könyvtárosok számára. (A további foglalkozások okt. 12–17-én.)

1987. 4. negyedév A Könyvtártudományi Szakkönyvtár létrehozta a MikroISIS szoftverrel működő MANCI (MAgyar és Külföldi Cikkek) könyvtártudományi cikk-adatbázist, amelybe 1986-ig vizsszamenőlegesen kerültek be a bibliográfiai adatok.

1987. október 13. A megyei (fővárosi) bíróságok könyvtárosainak továbbképzése Budapesten, az Igazságügyi Minisztériumban, a minisztérium és a KMK szervezésében.

1987. október 13. *Speciális dokumentumok a könyvtárakban* címmel féléves tanfolyamot indított közművelődési és szakkönyvtárosok részére a KMK. (Befejeződött 1988. márc. 3-án.)

1987. október 21. A KMK kiadta a *Könyvtárosok kislexikona* c., *Vértesy Miklós* által összeállított munkát.

1987. október 26–30. A KMK által közművelődési könyvtárosok részére szervezett, *Videó a könyvtárban* c. tanfolyam.

1987. november 23. és 24. A KMK és a Tudányszervezési és Informatikai Intézet tanácskozásokat szervezett az OSZK-ban az 1987. évi statisztikai jelentések összeállításáról: *23-án* a tanácsi,

24-én a szakszervezeti könyvtárhálózat érdekelt munkatársai számára.

1987. november 26. A *Két évtized az olvasáskutatás könyvtári műhelyében* címmel, Ughy Jenő halálának 20. évfordulója alkalmából rendezett szakmai tanácskozás az OSZK-ban; sírjának megkoszorúzása a Rákoskeresztúri Új Köztemetőben.

1988. január 1. Kisebb formátumban és 60 ívről 40-re csökkentett terjedelemben, két esetben összevont számokkal (2–3., 5–6.) jelent meg a *Könyvtári Figyelő* az év folyamán „gazdasági nehézségek miatt”.

1988. január 19. Féléves, alapfokú újságírói tanfolyamot indított a KMK közművelődési könyvtárosok számára. (Befejeződött ápr. 28-án.)

1988. március 28. Egyhetes tanfolyam indítása hat csoportban *Formai feltárás – katalógizálás* címmel közművelődési és szakkönyvtárosok részére. (A tanfolyamok dátumai: márc. 28–31., ápr. 11–14., máj. 9–12., máj. 23–26., szept. 5–8., szept. 12–15.)

1988. április 20. A *magyar könyvtárak* címmel magyarul is megjelent (KMK – Múzsák kiad.) az 1972-ben angol, német és orosz, majd később japán nyelven is közzétett, fényképekkel bőségesen illusztrált összefoglalás, Kiss Jenő munkája.

1988. június 20–24. Háromrészes vezetői-módszertani tanfolyamok a KMK szervezésében: szakkönyvtárosok számára Pécelen jún. 20–24-én, okt. 4–6-án, ill. nov. 8–10-én; közművelődési könyvtárosok számára Zsámbékon aug. 22–26-án, szept. 20–22-én, ill. nov. 1–3-án. (Mindkét tanfolyam második és harmadik részét az OSZK-ban tartották.)

1988. augusztus 22–25. A külföldi magyar intézetek könyvtárosainak és irodalmi referenseinek továbbképzése az OSZK-ban, a Művelődési Minisztérium és a KMK rendezésében.

1988. augusztus 29–30. A Művelődési Minisztérium, a KMK és a Jászberényi Tanítóképző Főiskola által az egyetemek, főiskolák oktatói és a képzésben érintett intézmények munkatársai számára rendezett tanácskozás Jászberényben az egyetemi és a főiskolai könyvtárosképzés tantervének összehangolásáról.

1988. szeptember 26–30. A szocialista országokban megjelenő könyvtári szakfolyóiratok főszerkesztőinek 10. tanácskozása Moszkvában, amelyen a *Könyvtári Figyelőt* Pál Ilona szerkesztő képviselte.

1988. október 11. Féléves osztályozási és indexelési tanfolyam indítása szakkönyvtárosok részére. (Befejeződött 1989. jan. 12-én.)

1988. október 18. Három konferenciából álló szervezés-módszertani tanfolyamot indított a KMK közművelődési és szakkönyvtárosok számára. (A további konferenciák dátuma: nov. 22–24., 1989. márc. 21–23.)

1988. november 18. A középfokú könyvtárkezelői tanfolyamok szervezőinek országos értekezlete az OSZK-ban, a KMK szervezésében.

1988. december 15. körül A KMK megjelentette *A könyvtáros pálya egy szociológiai vizsgálat tükrében* c. kiadványt, Vidra Szabó Ferenc munkáját.

1989. január 1. A Magyar Nemzeti Bibliográfia. Időszaki Kiadványok Szerkesztőségének összeállításában, a KMK kiadásában megjelent az *Új Periodikumok* c., negyedéves tájékoztató jegyzék első száma. (Meggzűnt a 10. évf. 4. számmal, 1998-ban.)

1989. január 15. *Győri Erzsébet*, a Gyűjteményfejlesztési és Bibliográfiai Osztály vezetője főosztályvezetői besorolással és eddigi feladatának megtartásával a KMK igazgatóhelyettese lett.

1989. április 3. Az OSZK-ba helyezték át a KMK-ból dr. Arató Antalt, a Szervezési és Propagandaosztály vezetőjét.

1989. augusztus 14. Megjelent a KMK új folyóiratának, a *Könyvtári Levelező(lap)*nak 1989/1–2. jelzésű, Gerő Gyula által szerkesztett első száma. (Áprilisban kiadott mutatószámának *Könyvtári Expressz* volt a címe és Arató Antal a szerkesztője.)

1989. szeptember 11. Egyéves, 200 órás könyvtárkezelői tanfolyamot indított a KMK könyvtárosi munkakörben dolgozó, érettségizett fiatalok részére. (Befejeződött 1990. jún. 6-án.)

1989. szeptember 12. Továbbképző tanfolyam indítása módszertani munkával foglalkozó könyvtárosok részére. (Befejeződött dec. 14-én.)

1989. szeptember 19. Osztályozói (ETO) továbbképző tanfolyam indítása az „A”-típusú közművelődési könyvtárakban az ETO alapján osztályozó, felsőfokú végzettségű könyvtárosok számára. (Befejeződött nov. 23-án.)

1989. szeptember 26. A KMK egyéves könyvtárpedagógiai továbbképző tanfolyamot indított *Mit tehet a könyvtár a társadalomért?* címmel olvasószolgálati könyvtárosok részére. (Befejeződött 1990. ápr. 26-án.)

1989. október 3. Egyéves antikváriusi (becsüs) szaktanfolyam indítása – elsősorban az OSZK dolgozói számára. (Befejeződött 1990. máj. 10-én.)

1989. október 4. A KMK-ban tartott összejövetelen megalakult az ÁMK-könyvtárosok szakmai közössége.

1989. október 16–20. A KMK által Solt-Kalimajorban szervezett vezetői-módszertani tanfolyam („training”) a modern vezetésemélet és -gyakorlat megismertetésére.

1989. november 22–23. *Városi könyvtárak a változó világban* címmel a dél-alföldi megyék városi könyvtárigazgatóinak szakmai konferenciája („kaszinója”) a szegedi Somogyi Könyvtárban, e könyvtár és a KMK rendezésében. Felhívás a *Könyvtári Védegylet* megalapítására.

1989. december *Olvasókönyv a biblioterápiáról* címmel, Bartos Éva szerkesztésében megjelent a KMK első kiadványa e fontos témáról.

1990. január 16. Három konferenciából álló ETO-tanfolyam indult, elsősorban szakkönyvtárosok részére. (Befejeződött márc. 22-én.)

1990. február 8–9. Az észak-magyarországi városi könyvtárak igazgatóinak „kaszinója” a Heves megyei Noszvajon a KMK és az egri Bródy Sándor Megyei Könyvtár rendezésében. Tárnya: a városi könyvtárak sorsa.

1990. április 2–6. A KMK vezetői-módszertani tanfolyamot rendezett a közművelődési könyvtárak fiatal, vezető beosztású munkatársai részére Solt-Kalimajorban.

1990. április 6. Az OSZK *Bibliotheca Corviniana 1490–1990* címmel rendezett nagyszabású kiállítása alkalmából megjelent – német nyelven is – a KMK kiadásában Urbán László munkája, a *Képek a Corviniana világáról*.

1990. május 3. A Megyei Könyvtárigazgatók Tanácsának az OSZK-ban tartott ülésén elfogadták a Könyvtári és Informatikai Kamara ideiglenes alapszabályait. – Az alapszabály 5. c) pontja szerint a KIK ügyviteli feladatait a KMK látja el.

1990. május 10. Az országos feladatkörű tudományos és szakkönyvtárak a természettudományok dokumentum- és információellátásáról tanácskoztak az MTA Könyvtárában, a KMK szervezésében.

1990. május 30. A Főiskolai Könyvtárigazgatók Tanácsának az OSZK-ban tartott plenáris ülésén fórumot tartottak a könyvtári szaksajtóról (*Könyvtáros, Könyvtári Figyelő, Könyvtári Levelező/lap*).

1990. július 18. A Fővárosi Bíróság bejegyezte a Sabre-Hungary-alapítványt, amelynek fő célja külföldi szakirodalmi dokumentumok Magyarországra juttatása. Az alapítvány székhelye az OSZK. A beérkezett könyvek szétosztását a KMK végezte.

1990. augusztus 27. – szeptember 4. A KMK első ízben szervezett alapfokú tanfolyamot romániai magyar könyvtárosok részére az OSZK-ban.

1990. augusztus 31. A finn–magyar fogadtatásvizsgálatról megjelent könyvet (*Yrjö Varpio – Szopori Nagy Lajos: Ismerkedő ismerősök*) a finn társszerző bemutatta a Magyar Írószövetség klubjában. A könyvbemutatót a KMK rendezte.

1990. szeptember 10. Egyhetes tanfolyamsorozatot indított a formai feltárás, leíró katalogizálás tárgykörében a KMK feldolgozó könyvtárosok részére. (A további tanfolyamok kezdési időpontjai: okt. 8., 1991. jan. 7.)

1990. szeptember 19–20. A KMK és az MKE gyermekkönyvtárosi szekciója tanácskozást szerve-

zett a Ceglédi Városi Könyvtárban a gyermekkönyvek és -lapok kiadásával kapcsolatos kérdésekről.

1990. szeptember 30. *Papp István* lemondott a *Könyvtári Figyelő* szerkesztőbizottsága elnöki tiszteréről.

1990. október 1. A KMK által szervezett első, hároméves könyvtárosasszisztens-iskola indulása 246 hallgatóval. (Befejeződött 1993. június 4-én.)

1990. október 15–19. Önismereti és kommunikációhatékonyságot fejlesztő tréninget szervezett Dobogókőn a KMK közművelődési és szakkönyvtárosok részére.

1990. október 24. Egynapos iratkezelési továbbképzést tartott nagykönyvtárban dolgozó ügyintézők részére a KMK.

1990. október 29. Egyhetes mentálhigiéniai tanfolyamot indított a KMK közművelődési könyvtárosok részére.

1990. október 29. Az ágazatok (tárcák) országos feladatkörrel felruházott hat központi intézménye (Agrárinformációs Vállalat, Építésügyi Tájékoztatási Központ, A Környezetgazdálkodási Intézet Informatikai Intézete, Országos Kereskedelmi-marketing Szakkönyvtár, OMIKK, Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár) két tanácskozásuk alapján a KMK közreműködésével megfogalmazott memorandumban kérte a kormány állásfoglalását és intézkedését a központi szerepkörű szakkönyvtárak működésének fenntartása és támogatása érdekében.

1990. október 29. – november 2. Egyhetes, alapfokú számítógépes tanfolyamot szervezett a KMK könyvtárosok részére. (A további tanfolyamok dátumai: nov. 26–30. és dec. 10–14.)

1990. november 1. A KMK titkárságán *Lukáts Ivánné Takács Zsuzsa* szervező titkári teendőket kapott osztályvezetői besorolásban.

1990. november 5–9. *Könyvtárhasználatra való felkészítés* címmel tanfolyamot szervezett iskolai és gyermekkönyvtárosok számára a KMK a Fővárosi Pedagógiai Intézettel közösen.

1990. november 12–16. A KMK romániai magyar könyvtárosok részére másodszor szervezett alapfokú tanfolyamot.

1990. december 6. A KIK megyei és városi könyvtári tagozatainak összejövele a KMK-ban időszzerű könyvtárpolitikai és gyakorlati kérdésekről.

1990. december 15. Megjelent az OMIKK és a KMK közös gondozásában az *Egyetemes Tizedes Osztályozás. Rövidített kiadás. 1. köt. Táblázatok* c. kiadvány. (A 2. kötet megjelenési ideje: 1991.)

1990. december 20. A *Magyar Közlöny* e napra keltezett számában megjelent a 17/1990 (XII.20.) MKM rendelet a művelődési ágazati szakmunkásképzésről és munkaköri szakképzésről. Ennek értelmében a könyvtári raktárkezelő szakmunkások és a papír- és könyvrestaurátorok képzésének vizsgabizottságát az OSZK működteti, a könyvtáros-asszisztensi középfokú képzés, valamint a zenei könyvtárosi, a gyermekkönyvtárosi, a könyvtári rendszerszervezői, a könyvtáros-informatikusi és a tájékoztató könyvtárosi felsőfokú szakképzés vizsgabizottságát működtető szerv pedig a KMK. (A rendeletet közzétették a *Művelődési Közlöny* 1991/2-es, febr. 11-i számában is, a *Jegyzék a vizsgabizottságot működtető szervekről a művelődési ágazati szakmai oktatásban* c. közleménnyel együtt.)

1991. január 1. Megváltozott alakban, új címlappal, „új folyam” jelzéssel, a korábbi hat szám helyett negyedéves folyóiratként jelent meg a *Könyvtári Figyelő*, amely az egyidejűleg megszüntetett *Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom* (KDSZ) c. referáló lap szerepét is átvette. Kiadója az OKT és a KMK helyett csupán az utóbbi lett, főszerkesztője: *Szente Ferenc*, felelős szerkesztője: *Kovács Lászlóné [Kovács Emőke]*. Példányszáma: 1350.

1991. január 21–25. A KMK alapfokú számítógépes tanfolyamot rendezett könyvtárosok részére.

1991. február 14–15. A KMK *Programbörze '91* című rendezvényén 26 kiállító 31 számítógépes programot mutatott be a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban.

1991. április 6. 2., átdolgozott és bővített kiadásban, a KMK gondozásában megjelent *Kertész Gyulának A magyar időszaki kiadványok egyedi repertóriumai*

c., 1990-es évmegjelölésű munkája. (Az első kiadás megjelenési éve: 1977.)

1991. április 23–25. *Reading habits in the changing society* (Olvasási szokások a változó világban) címmel nemzetközi konferenciát szervezett az OSZK-ban az Olvasószolgálati Kutatóosztály.

1991. július A *Könyvtári Figyelő* 1991. évi 2. számában megjelent Kovács Lászlónénak *Elektronikus faluközpont, avagy a „modern fonó”* c. ismertetése a svéd és finn telekunyhókról (telecottage). Így kezdődött Magyarországon is a teleházak elterjesztése, amelyek eleinte könyvtári keretben, majd saját külön hálózatban valósultak meg, többnyire tekintet nélkül a meglévő könyvtárakra.

1991. szeptember 1. A hatályba lépett új Szervezeti és Működési Szabályzat szerint a KMK új felépítése: Titkárság; Könyvtárközi koordinációs osztály (vezető: dr. Skaliczki Józsefné); Oktatási osztály (vezető: dr. Csapó Edit); Olvasószolgálati kutatási osztály (vezető: dr. Nagy Attila); Gyűjteményépítési információs osztály (vezető: Győri Erzsébet); Könyvtártudományi és informatikai szakkönyvtár (vezető: Kovács Lászlóné).

1991. szeptember 9. A hároméves könyvtáros-szisztens-iskola újabb évfolyamát indította a KMK.

1991. szeptember 9. Felsőfokú végzettségű könyvtárosok számára kétéves könyvtáros-informatikus képzést indított a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemmel közösen a KMK. (Befejeződött 1993. június 25-én.)

1991. szeptember 30. – október 4. A KMK 40 órás, alapfokú számítógépes tanfolyamsorozatot indított könyvtárosok részére; a további dátumok: okt. 14–18., nov. 11–15.

1992. január 11. Életének 63. évében elhunyt Bereczky Lászlóné – 1966 előtt: Varsányi Endréné –, a KMK ny. tudományos főmunkatársa, a Szabó Ervin-émlékrem kitüntettetje.

1992. január 20. körül A KMK 1991-es évjelzéssel kiadta Lőrincz Judit és Pertti Vakkari: *Távoli rokonok – közeli barátok. Magyarok és finnek az olvasásszociológia tükrében* c., egy magyar–finn közös kutatás eredményeit feldolgozó munkáját.

1992. április A KMK *A finn–magyar közös olvasáskutatás* 2. kiadványaként megjelentette Leena Kirstinä és Lőrincz Judit *Magyarok és finnek a fikció világában* c., Balázs József. *Magyarok és Veijo Meri: Manilakötél* c. regényének olvasói fogadtatását vizsgáló könyvét.

1992. április 24. Székelyudvarhelyen rendezett konferenciát az ottani tanítóképző főiskola és az MKE olvasószolgálati szekciója, amelyen az 1991 tavaszán a KMK olvasáskutatói munkaközössége által, a helyi pedagógusok és könyvtárosok közreműködésével Székelyföldön, Nyugat-Szlovákiában és – kontrollként – Magyarországon végzett olvasáskutatás eredményeiről számoltak be.

1992. június előtt A KMK 3. jav., bőv. kiadásban megjelentette *Könyvtári és tájékoztatói tézaurusz* c., 1144 deszkriptort és kb. ugyanennyi utalót (szinonimát) tartalmazó segédletét, amelynek első kiadása, a tervezet 1976-ban készült el, 2., továbbfejlesztett 1987-es változata pedig házi használatra szánt munkapéldány volt.

1992. augusztus 10. körül A KMK kiadásában megjelent Halász Bélának *Könyvtári környezetten* c. munkája.

1992. augusztus 16–18. A Magyarok Világszövetségével közösen a KMK rendezte a Magyar Könyvtárosok III. Szakmai Találkozóját az OSZK-ban.

1992. szeptember 10. Újabb hároméves könyvtárosasszisztens-képző tanfolyamot indított a KMK. (Befejeződött 1995. máj. 29-én.)

1992. december 2. Fejér, Komárom-Esztergom, Pest és Veszprém megyék ÁMK-inak és kettős funkciójú könyvtárainak könyvtárosai részére tanácskozást szervezett a KMK Veszprémben, a VEAB székházában *A könyvtár mint kommunikációs és információs központ* c. témáról.

1993. január 15. „Telekunyhók” a vidék fejlesztéséért. *Hogyan építsünk tájékoztató állomást* címmel, ill. alcímmel, 1992-es impresszummal szakirodalmi szemlét adott ki a KMK Kovács Emőke és Kovács Katalin szerkesztésében. (Lásd 1991. július is.)

1993. február 2. *Juhász Gyula* főigazgató és *Szente Ferenc* főigazgató-helyettes, KMK-igazgató kezdeményezte a KMK tevékenységének átvilágítását. A felkérő levelet február 17-én egy megbeszélés követte, amelyen a felkért bizottság tagjain kívül a KMK osztályvezetői is részt vettek. A bizottság tagjai: *Horváth Tibor* elnök, *Bényei Miklós*, *Fülöp Géza*, *Surján Miklós*, *Zsidai József* és *Mader Béla* tagok. (A bizottság jelentését a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* 1994. decemberi száma közölte.)

1993. február 28. *Lukáts Ivánné Takács Zsuzsa*, szervezési feladatokat ellátó osztályvezető távozott a KMK-ból.

1993. március 2. A KMK kiadta *Nagy Attila* és *Gereben Ferenc*: *Olvasás és társadalom: olvasás-szociológia, olvasáslélektan, olvasáspedagógia* c., 1992-es évmegjelölésű szöveggyűjteményét.

1993. augusztus 1. *Szente Ferenc* nyugdíjba vonulása miatt a KMK igazgatói teendőinek ellátására *Győri Erzsébet* kapott megbízást.

1993. szeptember 13. Két és fél éves könyvtárosasszisztens-képző tanfolyamot indított a KMK. (Befejeződött 1996 februárjában.)

1993. szeptember 24–25. *A könyvtár szociális funkciója* címmel tanácskozás a nyíregyházi Mórícz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtárban az MKE Közkönyvtári Egyletének szervezésében. (Az azonos című tanulmánygyűjteményt *Arnóth Károly* és *Vidra Szabó Ferenc* szerkesztésében 1995 őszén megjelentette a KMK.)

1993. október 29. Az általános művelődési központokban és a kettős funkciójú könyvtárakban dolgozó szakemberek tanácskozása a nyíregyházi Mórícz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtárban, e könyvtár és a KMK rendezésében.

1993. november 18. A gyarapítással foglalkozó közművelődési könyvtárosok országos tanácskozása az OSZK-ban az *Új Könyvek* c. recenzíós folyóiratnak a Könyvtárellátó által tervezett átalakításáról – a KMK és a Könyvtárellátó Vállalat rendezésében. (Lásd 1994. jan. 6.)

1993. november 26. Országos osztályozási értekezlet az OSZK-ban az ETO-ról, az MKE és az OSZK

szervezésében. – A bevezető előadást *Rónai Tamás* tartotta. A jelenlevők javaslatokat tettek az ETO folyamatos karbantartására és a karbantartott ETO korszerű hordozón a könyvtárakhoz való eljuttatására. (Ennek érdekében 1994-ben ETO-iroda alakult a KMK Oktatási és Módszertani Osztálya keretében, amely 1995-ben az NKA támogatásával megvásárolta a FID Consortiumtól az ETO számítógépes adatállományát, majd 1997-ben az aktualizált állományt, s ez lett később az alapja az új ETO-középkiadásnak.)

1994. január 6. Megváltozott formában – számítógépes előállítással – és tartalommal (a recenziókon kívül annotációkkal is) jelent meg az *Új Könyvek* c. állománygyarapítási tanácsadó. Az MNB szerkesztősége által készített szabványos bibliográfiai leírást nem közölte a lap, ezeket csak a nyomtatott katalóguscédulán szállította a KELLO. – A KMK Gyűjteményfejlesztési és Bibliográfiai Tanácsadó Osztálya ez évtől kezdve adatbázist hozott létre az *Új Könyvek*ben recenzált művekről.

1994. március 31. Nyugalomba vonult *Szente Ferenc*, az OSZK főigazgató-helyettese, a KMK igazgatója.

1994. június 30. Befejeződött a KMK és a debreceni KLTE által 1992-ben indított, másoddiplomát nyújtó humán-informatikus képzés.

1994. június 30. Befejeződött a KMK által 1992 szeptemberében indított felsőfokú könyvtáros-informatikus szakképzés.

1994. [2. félév] *A Könyvtári Figyelő* könyvsorozata keretében megjelent *Vajda Erik* megvalósíthatósági tanulmánya *Időszaki kiadványok válogatott cikkeinek on-line adatbázisa kooperációs partnerek együttműködésével* címmel.

1994. július 27–29. A helytörténész könyvtárosok országos tanácskozása Vácon, az MTESZ-székházban a KMK, a Pest Megyei Könyvtár és a váci Katona Lajos Városi Könyvtár szervezésében. (*A Helytörténész Könyvtárosok Országos Tanácskozása I.* 1994 c. kiadvány *Mezey László Miklós* szerkesztésében megjelent 1995-ben.)

1994. szeptember 14. Utoljára indított két és fél éves könyvtárosasszisztens-képző tanfolyamot a KMK. (Befejeződött 1997 februárjában.) – Ezt a képzési

formát 1996-tól kezdve egyéves tanfolyam váltotta fel. (Lásd 1997. szept. 29.)

1994. október 27. 80 éves korában elhunyt *Vadász Ferencné*, a KMK ny. osztályvezetője.

1994. november 17. A Főigazgatói Kollégium a KMK felülvizsgálatáról készült jelentést tárgyalta meg a felülvizsgáló bizottság tagjainak, az MM képviselőjének és a KMK osztályvezetőinek jelenlétében. (Lásd még 1993. febr. 2.)

1994. december 13. A főigazgató meghosszabbította *Győri Erzsébet* megbízatását az igazgatói teendők ellátására, mivel a KMK igazgatói állására kiírt pályázat eredménytelenül zárult.

1995. [az év folyamán] A KMK statisztikai munkabizottságot hozott létre a hazai könyvtári statisztikának az ISO-szabvánnyal kompatibilis szerkezetét kialakítandó. (A hosszas szervezőmunka és az adatlapok kidolgozása ellenére a Művelődési és Köznevelési Minisztérium kettéválása után 1998-ban nem készült statisztika egyetlen könyvtártípusról sem.)

1995. [az év folyamán] Pályázati támogatással a KMK részt vett a brit–magyar együttműködési csereprogram keretében megvalósított, *Stratégiai tervezés, teljesítménymérés, teljes körű minőségirányítás* c. projektben, amelynek keretében kidolgozták a kecskeméti Katona József Megyei Könyvtár modellértékű menedzsment módszereit.

1995. január 1. Kényszerűségből egy főre csökkentették kiadói a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* c. folyóirat szerkesztőségének létszámát. Az 1995. februári számtól kezdve egyedül *Vajda Kornél* szerkesztette a lapot, aki 1994. július 1-jétől újra a KMK alkalmazásában állt, így a 3K is a KMK felügyelete alá került.

1995. január 2. A KMK létszámából két álláshelyet a szakmai szervezetek titkári teendőinek ellátására adtak át, egyenlő feltételeket teremtve az MKE és a KIK működése számára. Az MKE titkársága e napon megkezdte működését az OSZK Hold u. 6. sz. alatti épületében. Ügyvezető titkár: *Hegyközi Ilona*, a Könyvtártudományi Szakkönyvtár volt munkatársa. – A KIK titkársága febr. 1-jén jött létre; ügyvezető titkár: *Fülöp Ágnes*.

1995. február A KMK megjelentette a *Minerva papjai? Pedagógusjelöltek olvasáskultúrája* c., ill. alcímű kiadványt, *Lőrincz Judit* és *Vidra Szabó Ferenc* munkáját.

1995. május 15. A KMK új igazgatója: *Csabay Károly* (1996. dec. 31-ig).

1995. május 25. A KIK vezetőségválasztó közgyűlése az OSZK-ban. Az újonnan létrehozott főtítkári posztra *Skaliczki Juditot*, a KMK osztályvezetőjét választották meg.

1995. június A romló gazdasági helyzet miatt a fenn tartó létszámleépítést, illetve korengedményes nyugdíjazást rendelt el az OSZK-ban, ami a KMK-t sújtotta legnagyobb mértékben. A KMK létszáma az 1994. jan. 1-jei 62,5 főről 1998. dec. 31-re 37 főre csökkent, az 40,8%-os létszámcsökkenést jelent. (Az OSZK-ban összességében 26,9%-os volt a leépítés.)

1995. június 8. *Könyvtárosképzés és munkaerő-szükséglet* címmel országos tanácskozást rendezett az MKE az OSZK-ban az MKM megbízása alapján a KMK (*Vidra Szabó Ferenc*) által végzett vizsgálat eredményeiről.

1995. július 24–26. A 9. európai olvasáskonferencia, Budapesten, az OSZK-ban az IRA és a HUNRA szervezésében, a KMK közreműködésével. Tárnya: Írásbeliség és demokrácia (Olvasástanítás, olvasásra ösztönzés, olvasásfejlesztés; elmélet és gyakorlat).

1995. július 24–26. A Nemzetközi Bibliológiai Társaság (Association Internationale de Bibliologie = AIB) második kutatói konferenciája, az OSZK-ban a KMK szervezésében, öt ország részvételével, *Az írásos kommunikációs rendszer változásai 1985 után a közép-európai országokban* címmel.

1995. október 18–19. A Mellon Alapítvány 295 ezer dolláros támogatásával létrehozott HUSLONET (Hungarian–Slovak Library Network) számítógépes rendszer (CD-ROM-hálózat) működésének megkezdése, ünnepélyes megindítása a Miskolci Egyetemen, illetve a kassai J.P. Šafarik Egyetemen. A hálózat megteremtésében koordinatív szerepe volt a KMK-nak.

1995. november 6–8. A KMK alapítványi csoportja és az OSZK szervezte meg a Sabre Alapítvány DEEP (Dialog of East European Partners) konferenciáját, kelet-európai résztvevők számára.

1995. november 30. A KIK képviselő-testületének az OSZK-ban tartott ülésén – egyebek mellett – a Könyvtártudományi és Módszertani Központ sorsáról tárgyaltak.

1995. december Megkezdődött a Könyvtártudományi Szakkönyvtár könyvvállományának feldolgozása az OSZK NEKTÁR rendszerében, tagkönyvtár létrehozásával a DOBIS/LIBIS integrált rendszerben.

1995. december 19. Befejeződött a KMK és a debreceni KLTE által 1993-ban indított, két és fél éves, másoddiplomát nyújtó humán-informatikus képzés, ezzel ez a képzési forma megszűnt.

1996. január 10. Az 1995/12-es szám megjelenésével megszűnt a *Könyvtári Levelező/lap* kiadása a KMK-ban. (A folyóirat a KIK kiadásában indult újra 1996 augusztusában.)

1996. március–szeptember A Kossuth rádióban hét hónapon át havonta 25 perces műsorok hangzottak el az olvasásról Nagy Attila javaslatai alapján és részvételével.

1996. március 24. 75 éves korában elhunyt Vargha Balázs irodalomtörténész, író, szerkesztő, a KMK egykori gyermekkönyvtári szakértője.

1996. június 13. Életének 95. évében elhunyt dr. Pataky Ernő, a KMK ny. osztályvezetője, volt minisztériumi osztályfőnök és egyetemi magántanár, a Magyar Érdemrend Tiszti Keresztjének kitüntettje.

1996. július 1. A Művelődési és Köznevelési Minisztérium könyvtári osztályának új vezetője: dr. Skaliczki Judit, a KMK Koordinációs Osztályának volt vezetője. (Az OSZK-ból jún. 30-án távozott.)

1996. augusztus 2. Az OSZK Főigazgatói Kollégiuma Csabay Károly előterjesztésére a KMK Koordinációs Osztályának működésével foglalkozott. Határozata értelmében a nevezett osztály nem osztályszervezetben működik tovább, feladatainak egy része megszűnik (jogi tanácsadás), más részüket a

KMK egyéb osztályai veszik át (így pl. a könyvtári statisztikát a Könyvtártudományi Szakkönyvtár fogja gondozni – ez a feladat végül az Olvasószolgálati Kutatóosztályra került át), és az alapítványi ügyek csoportszervezetben a KMK igazgatójának közvetlen irányítása alá kerülnek. – A könyvtárak nyilvántartását a számítógépes adatbázist eddig is működtető Könyvtártudományi Szakkönyvtár vette át.

1996. augusztus 7–10. A magyar könyvtárosok IV. világtalálkozója Budapesten és Debrecenben, a KMK és az MKE Hajdú-Bihar Megyei Szervezetének közös szervezésében. – A tanácskozási előadásából válogatott, Cselényi Imre által szerkesztett kiadványt az OSZK 1999-es impresszummal megjelentette.

1996. december 29. Nyugállományba vonult Kovács Lászlóné (Kovács Emőke), a Könyvtártudományi Szakkönyvtár osztályvezetője, a *Könyvtári Figyelő* főszerkesztője.

1997. [az év folyamán] A KMK munkabizottságot hozott létre a dokumentumellátó rendszer kidolgozására.

1997. [az év folyamán] A minimálisra apadt bejelentések és a létszámhiány miatt a Gyűjteményfejlesztési és Bibliográfiai Tanácsadó Osztály megszüntette a magyar könyvtárak bibliográfiai terveinek nyilvántartását, amelyet 1961-től éves nyomtatott kiadványban, 1994-től számítógépes adatbázisban adtak közre.

1997. január 1. A KMK mb. igazgatója ismét Győri Erzsébet lett.

1997. január 1. A *Könyvtári Figyelő* új főszerkesztője: Hegedűs Péter, az OSZK főigazgató-helyettese. Főszerkesztő-helyettesként Kovács Katalin jegyzi a lapot, és továbbra is három rovatszerkesztő vesz részt minden szám szerkesztési munkáiban. A szerkesztőség mellett tanácsadó testületet alakítottak külső szakemberekből.

1997. február 1. A Könyvtártudományi Szakkönyvtár mb. osztályvezetője Rácz Ágnes osztályvezető-helyettes lett. (Kinevezték ápr. 1-jén.)

1997. március 20. A Magyar Szabványügyi Hivatal Magyar Szabványügyi Testületé (MSZT) alakulása következtében létrehozott *Könyvtári és Szakirodalmi*

Tájékoztatási Szabványosítási Bizottság támogatására, a szakmai szabályzatok készítésének koordinálására *Könyvtári Szabványosítási Irodát* (KSZI) létesített az OSZK – *Varga Ildikó* vezetésével – a KMK keretében. – Ápr. 4-én tartott ülésén a bizottság jóváhagyta a feladatáról, összetételéről, szervezetéről, munkarendjéről alkotott szabályzatot. A bizottság az IKSZ, az MKE, az MSZT, az OSZK és a KMK képviselőiből és az elnökből áll, titkára a KMK-ban létrehozott Könyvtári Szabványosítási Iroda vezetője vagy munkatársa.

1997. április 1. A *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* májusi számától kezdve a *Győri Erzsébet, Sz. Nagy Lajos, Vajda Kornél* szerkesztői együttes jegyzi a folyóiratot.

1997. június 27. Életének 69. évében Fonyódon váratlanul elhunyt *Fodor András* Kossuth-díjas költő-író, a KMK munkatársa, a Könyvtárosok Sallai István Társaságának elnöke.

1997. augusztus *Írás tegnap és holnap* címmel elektronikus folyóiratot indított az MTA keretén belül működő Magyar Bibliológiai Munkacsoport, a Nemzeti Kulturális Alap és a Soros Alapítvány támogatásával. Felelős szerkesztője *Lőrincz Judit*, a KMK olvasószolgálati kutató osztályának munkatársa. Az elektronikus folyóiratot az OSZK szolgáltatja saját szerveréről (jelenleg az EPA keretében). [Összesen négy száma jelent meg, utolsóként az 1998. decemberi.]

1997. november 26. *Feldolgozók fóruma* címmel országos szakmai megbeszélést szervezett a KMK az OSZK-ban, az ETO MRF-adatállományának honosításáról, a raktározási táblázat korszerűsítéséről és a könyvtári szabványosítás időszerű kérdéseiről.

1997. december 9. A KMK megjelentette a *Rácz Ágnes* által összeállított *Könyvtári Minerva 1996.* c. adattárat, 1965 óta az első, ilyen jellegű országos kiadványt.

1998. január 1. Hatályba lépett *A kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről* szóló 1997. évi CXL. törvény. – A törvény újrafogalmazta az OSZK feladatait, valamint a könyvtári szakmai feladatok ellátására *Könyvtári Intézet* létrehozását rendelte el.

1998. február 18. Az MKE tanácsa fórumot szervezett az OSZK-ban a Könyvtári Intézetéről kiadandó jogszabály előkészítéséről *A Könyvtári Intézet (volt Könyvtártudományi és Módszertani Központ) feladatai és jogállása* címmel.

1998. március 31. A *Magyar Közlöny* 1998/27. számában megjelent a művelődési és közoktatási miniszter 15/1998. (III.31.) MKM rendelete a helyi önkormányzatok könyvtári és közművelődési érdekeltégnövelő támogatásáról. A rendelet a Könyvtári Intézet feladataként jelöli meg a központi támogatás 90%-ának szétosztására vonatkozó javaslat elkészítését a könyvtárak által beküldött adatok alapján. (A feladatot a Könyvtári Intézet létrehozásáig a KMK látta el, *Vidra Szabó Ferenc* tevékenységével.)

1998. április 29. Életének 68. évében elhunyt *Szilágyi Tibor*, a KMK ny. munkatársa, neves műfordító.

1998. december 7. Tudományos ülésszak a KMK rendezésében az iskolán kívüli könyvtárosképzés 100 éves évfordulójának megünneplésére *Száz éves a könyvtárosképzés az Országos Széchényi Könyvtárban 1898–1998* címmel.

1998 vége Az olvasószolgálati kutató tevékenység ez évben kizárólag pályázati pénzekből volt finanszírozható. Az OTKA támogatásával indultak meg „A könyvtárak rendszerszerű vizsgálata” c. kutatási téma adatfelvételei, valamint NKA-támogatással a „Főiskolai és egyetemi hallgatók olvasási kultúrája, könyvtárhasználati szokásai” c. vizsgálat.

1999. január 1. Főigazgatói döntés alapján a *Magyar Nemzeti Bibliográfia. Időszaki Kiadványok Repertórium*a ettől az évtől kezdve a könyvtártudományi cikkeket nem dolgozta fel; azokról a Könyvtártudományi Szakkönyvtár által szerkesztett MANCI adatbázisban, illetve *A Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiájában* lehetett tájékozódni.

1999. április 1. *Hegyközi Ilona* tájékoztató könyvtárosként visszatért a Könyvtártudományi Szakkönyvtárba az MKE ügyvezető titkári posztjáról.

1999. április 28. A *Magyar Közlöny* 1999/35-ös számában megjelent *A nyilvános könyvtárak jegyzékének*

vezetéséről szóló 64/1999. (IV.28.) Kormányrendelet. (Szövegét a *Kulturális Közlöny* 1999/12. sz., június 16-án megjelent száma is tartalmazza.) A rendelet értelmében a feladatot a KMK, illetve jogutódja, a Könyvtári Intézet végzi. – A jegyzéket a *Könyvtári Minerva* 1996 c. adattár adatbázisának továbbfejlesztésével *Rácz Ágnes*, a Könyvtártudományi Szakkönyvtár vezetője állította fel, és az ő szerkesztésében jelent meg a nyilvános könyvtárak első jegyzéke (lásd 2000. jún. 16.). A feladatot utóbb *Hangodi Ágnes* vette át, aki magával vitte a Könyvtári Intézet 2001 elején megalakult szervezési és elemző osztályára. Később a jegyzék szerkesztője *Amberg Eszter* lett.

1999. július 13. Oktatási és Képzési Munkacsoport néven az NKÖM, az MKE, az IKSZ, a KMK és a képzőintézmények képviselőiből 9 tagú munkaközösség alakult *dr. Bényei Miklós* (KLTE) elnökletével.

1999. szeptember 20. 180, ill. 168 órás számítógép-kezelő (-használó) tanfolyamot indított három csoportban a KMK. (A további csoportok indulása: szept. 23., ill. szept. 27. A tanfolyamok befejeződtek 2000 májusában).

1999. szeptember 22. Egyéves könyvtárosasszisztens-képző tanfolyamot indított a KMK. (Befejeződött 2000. máj. 17-én.)

1999. november 19. A *Magyar Közlöny* 1999/104. számában megjelent a Kormány 165/1999. (XI.19.) Korm. rendelete az Országos Könyvtári Kuratóriumról, amely az OSZK és a Könyvtári Intézet tevékenységét illetően a miniszter mellett működő konzultatív testület. (A *Kulturális Közlöny* a 2000. jan. 28-án megjelent, 2000/1-es számában adta közre a jogszabályt).

2000. január 14. A *Magyar Közlöny* 2000. évi 4. számában megjelent a nemzeti kulturális örökség miniszterének 1/2000. (I.14.) NKÖM rendelete a kulturális szakemberek szervezett képzési rendszeréről, követelményeiről és a képzés finanszírozásáról. – A rendelet előírásainak megfelelően elkezdődött a KMK továbbképzési programjainak akkreditálása, ami feltétele lett a tanfolyam jellegű szakmai továbbképzések szervezésének, a tanfolyamok indításának.

2000. február 11. A *Katalist* levelező fórumon e napon adta hírül a Könyvtártudományi Szakkönyvtár, hogy cikk-adatbázisa, a MANCI elérhetővé vált az Interneten.

2000. február 24. Értekezlet a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának székházában – főként a települési önkormányzatok képviselői számára – a közgyűjteményi és közművelődési törvény végrehajtását követő jogszabályokról, pályázati és statisztikai kérdésekről, valamint a nyilvános könyvtárak jegyzékével összefüggő teendőkről, amelyen a KMK illetékes munkatársai tartottak előadást.

2000. március 24. A *Magyar Közlöny* 2000/26-os számában megjelent a nemzeti kulturális örökség miniszterének 6/2000. (III.24.) NKÖM rendelete a Könyvtári Intézet jogállásáról. – A rendelet értelmében a Könyvtári Intézet az Országos Széchényi Könyvtár részjogkörű belső szervezeti egysége. A rendelet ápr. 1-jei hatályba lépésével egyidejűleg a *Könyvtártudományi és Módszertani Központ* megszűnt [a valódi megszűnés az intézet első vezetőjének hivatalba lépésével történt meg]. A Könyvtári Intézet működéséhez szükséges személyi és tárgyi feltételeket a KMK létszámából és tárgyi feltételeiből kiindulva kellett kialakítani. (Ennek értelmében – bár a rendelet ezt nem mondta ki – a Könyvtári Intézet a KMK jogutódjának tekinthető.)

2000. június 16. A *Kulturális Közlöny* 2000/10-es számában megjelent a magyar nyilvános könyvtárak első jegyzéke több mint 1200 intézmény adataival.

2000. augusztus 1. Az 1997. évi CXL. sz. kulturális törvény által létesített Könyvtári Intézet (a KMK utódintézménye) első igazgatója: *dr. Dippold Péter*. – Ezzel a kinevezéssel végleg lezárult a Könyvtártudományi és Módszertani Központ története.

Rövidítések

ÁKV	Állami Könyvterjesztő Vállalat
BMEK	a Budapesti Műszaki Egyetem Könyvtára
ELTE	Eötvös Loránd Tudományegyetem
FSZEK	Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár
IKSZ	Informatikai és Könyvtár Szövetség
KG INFORMATIK	A Kohó- és Gépipari Minisztérium Tájékoztató Intézete
KIK	Könyvtári és Informatikai Kamara
KLTE	Kossuth Lajos Tudományegyetem
KM	Kulturális Minisztérium
KMK	Könyvtártudományi és Módszertani Központ
KSH	Központi Statisztikai Hivatal
MKE	Magyar Könyvtárosok Egyesülete
MKM	Művelődési és Közoktatási Minisztérium
MM	Művelődésügyi Minisztérium (1974. jún. 22-ig) és Művelődési Minisztérium (1980. júl. és 1990. máj. között)
MNB	Magyar Nemzeti Bibliográfia
MSZMP	Magyar Szocialista Munkáspárt
MSZT	Magyar Szabványügyi Testület
MTA	Magyar Tudományos Akadémia
NKÖM	Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
NPI	Népművelési Propaganda Iroda
OKDT	Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács
OKT	Országos Könyvtárügyi Tanács
OMFB	Országos Műszaki-Fejlesztési Bizottság
OMgKDK	Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ
OMIKK	Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár
OMK	Országos Műszaki Könyvtár
OMKDK	Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ
OOKDK	Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ
OPI	Országos Pedagógiai Intézet
OPKM	Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum
OSZK	Országos Széchényi Könyvtár
OTKA	Országos Tudományos Kutatási Alap (?)
SZMT	Szakszervezetek Megyei Tanácsa
SZOT	Szakszervezetek Országos Tanácsa
TMT	Tudományos és Műszaki Tájékoztatás
ÚK	Új Könyvek
VEAB	Veszprémi Akadémiai Bizottság

27. kép
Bereczky Lászlóné és Károlyi Ágnes 1982-ben

28. kép
November 7-i ünnepség 1968-ban
*(Ülnek: Sallai István, Vargha Balázs, állnak: Fodor András, Fogarassy Miklós,
 Sonnevend Péter, Kamarás István, Kövendi Dénes)*

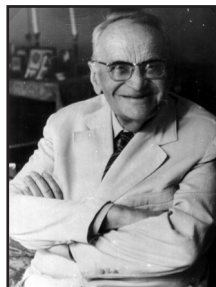
29. kép

Takács Milkós, Papp István, Sallai István Szombathelyen a hatvanas évek végén

30. kép

Urbán László 1976-ban

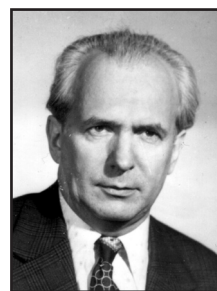

30. kép

Szentmihályi János

32. kép

Szabó Sándor

33. kép

Futala Tibor

31-33. képek

Valamikor KMK-sok voltak